BEKNOPT

NEDERDUITSCH TAALKUNDIG

WOORDENBOEK.

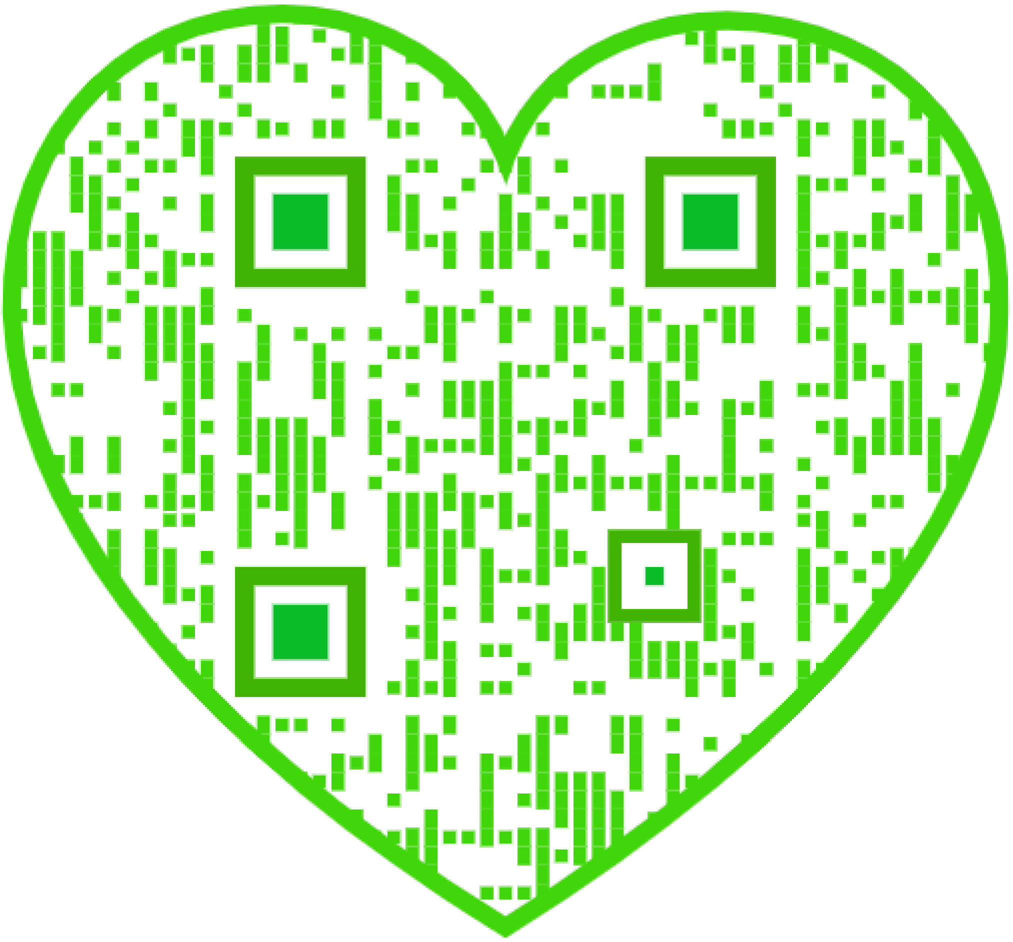

BEKNOPT

NEDERDUITSCH TAALKUNDIG

WOORDENBOEK,

DOOR

P. WEILAND.

E—K.

*

TE DORDRECHT,

BIJ BLUSSÉ EN VAN BRAAM.

1828.

E.

E, de vijfde letter van het ABE, en de tweede onder de klinkletters. Deze letter wordt op verschillende wijzen uitgesproken, en wel zacht-kort in *dewijl*, zacht-lang in *geven*, scherp-kort in *bel*, scherp-lang in *been*. Zie mijne Nederd. Spraak., D. I, § 17.

E, een van onze zachtstaartige uitgangen. Hij heeft plaats bij onze zelfst. naamwoorden, die eene zaak en niet eenen persoon beteekenen, en uit den tegenw. of verled. tijd der aanvoegende wijs van een werkwoord ontstaan, als *grepe*, *gave*. Oudtijds diende de *e* ook als toevoegsel, om eenen werkenden persoon aan te duiden, even als thans ons *er*. Bij KIL. vindt men nog *hertoge*, *voorsprake*, *vrate*, *wachte*, enz., welke woorden nu echter zonder *e* gesteld worden, schoon zij nog gebleven is in *bode*, *erve*.

EB, *ebbe*, v. Het afloopen der zee, na den vloed: *nemende de ebbe te baat*. HOOFT. De *vooreb*, het begin der *eb*, de *achtereb*, het einde der *eb*. *Eb en vloed*. Van dit *eb*, *ebbe*, is het onzijd. werkw. *ebben*, d. i. na den vloed afloopen, gevormd.

Het schijnt van het verouderde *aben*, afnemen, afkomstig te zijn.

EBBEN, zie *eb*.

EBBENHOUT, o. Zeker schoon zwart hout, dat zeer hard is. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *ebbenhouten: een ebbenhouten rotting*.

ADEL. leidt het, om zijne hardheid, van het hebr. אבן, een steen, af.

ECHEL, bij KIL. *eechel*, *aechel*, m., meerv. *echels*. Bloedzuiger.

ECHO, v., lat. *echo*, gr. ἠχώ. Het van vaste ligchamen terug gekaatste geluid; weergalm: *Echo doet de nagalm baauwen*. PLUIM. Fig. zegt men van iemand, die een ander napraat: *hij is een regte echo*.

ECHT, m. Huwelijk: *den echt te aanvaarden*. HOOFT. Oudt. werd het in den zin van *wet* gebezigd, en was

hetzelfde als *ee*, of *ehe*, of *eewe*, *ewe*, waarvan *eegade*, *eegemaal*, waarvoor H. DE GROOT *echtgemaal* bezigt. Van hier *echteling*, voor *echtgenoot*. Zamenstell. zijn: *echtbreken*, *echtbreker*, *echtbreekster*, *echtbreuk*, waarvoor HOOFT *ehebreuk*, *eebreuk* bezigt; *echtebed*, *echtelijk* (wettelijk), *echteloos* (onwettig); *echtestaat*, *echtgemaal*, *echtkoets*, bij de Dichters voor huwelijksbed, *echtscheiden*, *echtscheiding*. Van hier ook het bedr. werkw. *echten*, *ik echtte*, *heb geecht*, d. i. voor echt, of wettig verklaren: *een kind echten*.

ECHT, bijv. n. en bijw., *echter*, *echtst*. Eigenlijk, overeenkomstig met de wetten: *echte kinderen*, die uit een wettig huwelijk geteeld zijn. Fig., onvervalscht, zuiver: *echte wijn*, *echte waar*, *echt zilver*.

ECHTEN, zie *echt*, m.

ECHTER, (oul. ook *efter*) voegwoord, beteekenende evenwel, niettemin. HOOFT, VONDEL en anderen hebben het ook in den zin van wederom en hierna gebezigd. KIL. heeft *echter*, *iterum*, *retro*.

ECHTGENOOT, m. en v., meerv. *echtgenooten*. Echte man, of vrouw. HOOFT bezigt hiervoor ook *eegemaal*, en *eegenoot*, ook voor bondgenoot.

EDEL, bijv. n. en bijw., *edeler*, *edelst*. Oudt., vrijgeboren. Thans is het meest in eenen figuurl. zin gebruikelijk, voor het voornaamste, het beste in zijne soort: *de Edelen des volks*. Ook worden levenlooze dingen met den naam van *edel* bestempeld, wanneer zij zich, door voortreffelijke eigenschappen, van andere onderscheiden: *edele metalen*, *edele gesteenten*. Kostbaar: *edele vruchten*. BIJBELVERT. Wat zich van het gewone en gemeene, op eene voortreffelijke wijze, onderscheidt, verheven: *edele ziel*, *edele gedachten*, *edel denken*, *handelen*. Zamenstell. zijn: *edeldom*, nu *adeldom*, *edelgeboren*, oul. ook *edelboren*, *edelheid*, *edellieden*, *edelman*, *edelmoedig*, *edelmoedigheid*.

Edel en *adel* zijn ten naauwste verwant, en alleenlijk door tongval onderscheiden. Oul. werd ook *edel*, even als *adel*, als zelfstandig gebezigd. Voor *edel* zegt men, in sommige gevallen, bij verkorting *eel*.

EDIK, m. Azijn, welke benaming algemeener gebezigd wordt. Voor *edik*, zegt men ook, bij verkorting, *eek*. Van hier het

het in de zamenleving gebruikelijke werkw. *ediken*, met edik bereiden. Zie *azijn.*

EDOCH, voegwoord, hetzelfde als *doch*, met de onnoodige verlenging van eene voorgevoegde *e.*

EED, m., meerv. *eeden.* Eene plegtige verklaring, waarbij men God tot getuige aanroept: *met eenen dieren eed.* VOND. De woorden, welke zulk eene plegtige verklaring uitmaken: *iemand den eed voorzeggen.* Datgeen, waartoe men zich, door eenen eed, verbindt: *getrouw aan eed en pligt.* Zamenstell. zijn: *eedgenoot*, *eedgenootschap*, *eedgespan*, *eedverwant*, *eedverwantschap.* Oul. is het werkw. *eeden*, voor *in den eed nemen*, beëedigen, ook voor *eed doen*, in gebruik geweest; en *eedigen* bezigde men voor iemand den eed afnemen.

De hooge ouderdom van dit woord, en de weinige verandering, welke het ondergaan heeft, maken deszelfs afleiding onzeker. In het hebr. is עד, *getuigenis.* Sommigen brengen het tot het oude *ee*, *ehe*, d. i. wet.

EEK, zie *edik.*

EEK, zie *eik.*

EEKEL, zie *eikel.*

EEKELAAR, *eikelaar*, m., meerv. *eekelaars.* Zekere boom: *men moet den eekelaar dieper planten.* VOND.

EEKHOREN; *eikhoren*, *inkhoren*, allen in gebruik, m., meerv. *eekhorens.* Zeker viervoetig gedierte. De eerste helft dezer benaming stamt zeer waarschijnlijk van *eek*, *eik*, af, zijnde het eikenbosch de plaats, waar dit dier zich gewoonlijk ophoudt. De oorsprong der laatste helft is nog duister.

EEL, zie *edel.*

EEL, zie *aal.*

EEL, uitgang, overeenkomende met het lat. *ellum*, of *illum*, en het fr. *eau*, als *bordeel*, *kasteel.* Deze uitgang is bij de Oudheid niet te vinden. Omtrent het jaar duizend, toen de Monniken hier de pen voerden, is hij bij ons in gebruik gekomen. Dit *eel* heeft de scherpe lange *ee.* En, gelijk vele der woorden, in *eel* uitgaande, ten minste aan dit einde, bastaard zijn, zoo hebben zij den klemtoon op dezen uitgang sterker, dan op het zakelijke deel gekregen: *bordeelen*, *kasteelen*, *juweelen.*

EELT, o. Hardigheid in de handen, of onder de voeten.

ten. Overdragtig, voor verharding: *De qua ghewoont' maekt eelt.* SPIEG. Zamenstell.: *eeltachtig*, *eeltzweer*.

EEN, *eene*, *een*, niet bepalend lidwoord, zonder meerv. Het draagt den naam van niet bepalend, omdat het de zaak, waarvan gesproken wordt, algemeen en zonder eenige bepaling laat, als: *daar loopt een hond.* Voor eigennamen gevoegd, dient het, niet zoo zeer om de personen, als wel derzelver hoedanigheid en uitstekende eigenschap aan te duiden: *een Demosthenis zelf zou hen niet kunnen overtuigen*, d. i. een redenaar als Demosthenes. *Een* wordt ook als telwoord gebruikt; en beide worden op dezelfde wijze verbogen. Dit onderscheid alleen heeft tusschen *een*, als lidwoord, en *een*, als telwoord, plaats, dat, wanneer het als lidwoord gebruikt wordt, de nadruk op het zelfst. naamw. valt, waarbij het gevoegd is, b. v. *een mán*, d. i. *zeker man;* terwijl, wanneer het als telwoord voorkomt, de nadruk op het telwoord zelf valt, b. v. *éen man*, in tegenoverstelling van twee of meer mannen. In geval men het telwoord *een* voor het niet bepalende lidw. zou kunnen aanzien, en ook om de eenheid nog meer te bepalen, worden bij dit telwoord dikwerf de woorden, *maar*, *eenig* gevoegd: *er is maar een kind gestorven;* *dit is alles door eene eenige vrouw verrigt.*

Ook heeft dit *een* het lidwoord bij zich, en ontvangt dan, in het mannel. en onzijd. geslacht eene *e*: *de eene tuin is groot*, *de andere klein;* *er waren twee menschen*, *de eene was soldaat*, *de andere een schilder*. Oudt. was *een* ook voor zeker iemand in gebruik: *si brachten een tot mi.* BIJB. 1477. Ook wordt het voor vereend, vereenigd, gebezigd: *Ghewis terwijl de ziel en 't ligchaam hier zijn een.* SPIEG. Somwijlen wordt het telw. *een* als zelfst. gebezigd, in het vrouwel. geslacht: *de een*, *twee eenen*, op de dobbelsteenen. Van hier *eenheid*. Zamenstell.: *eenerhande*, *eenerlei*, *eenhoofdig* (*eene eenhoofdige regering*), *eenjarig*, *eenkennig* (van de kinderen), *eenloopend*, bij KIL. *eenloopig*, (*een eenloopend gezel*, ongehawd persoon), *eenmaal*, *eenmoedig*, *eenoogig*, (die maar een oog heeft), *eenparig*, *eenparigheid*, *eenpariglijk*, *eenstemmig*, *eental*, *eentoonig*, *een-*

vor-

vormig, *eenwerf*, *eenzelvig*.

EEND, v., meerv. *eenden*. Zekere watervogel, ook *eendvogel*, *endvogel*, genoemd: *eene wilde*, *tamme eend*. Zamenstell.: *eendenei*, *eendengroen*, *eendenkooi*, *eendenkroost*.

Wij ontdekken het oudste spoor dezer benaming in het gr. νησσα, νηττα, hetwelk het gevoegelijkste van νεω, *ik zwem*, afgeleid wordt, dewijl geen vogel het water zoo zeer bemint, als deze. Waarschijnlijk behoort het tot *ee*, *ei*, water.

EENDRAGT, v. De overeenstemming van wenschen en begeerten: *daar werd met wondere eendragt gevochten*. Hooft. *Eendragt maakt magt*, door eensgezindheid kan men veel verrigten. Deze benaming schijnt ontleend te zijn van lastdieren, die den opgelegden last gelijkelijk dragen. Van hier *eendragtig*, *eendragtigheid*, *eendragtiglijk*.

EENERHANDE, zie *eenerlei* en *allerlei*.

EENERLEI, onverbuigb. bijv. n. en bijw. Hetzelfde als *eenerhande*. Een en hetzelfde, van eene en dezelfde soort. *Eenerlei spijs*, *eenerlei drank gebruiken*. Zie *allerlei*.

EENGREPIG, bijv. n. en bijw., Dat uit eene lettergreep bestaat, in de spraakkunst gebruikelijk: *eengrepige woorden*.

EENHOORN, m., meerv. *eenhoornen*. Zeker wild dier, dat maar eenen hoorn heeft: *sijne krachten zijn als eenes eenhoorns*. Bijbelvert.

EENIG, bijv. n. en bijw., hetwelk, door middel van den uitgang *ig*, van het onzijd. *een* gevormd wordt. In zoo ver *een* het telwoord is, beteekent *eenig* iets, hetwelk *het eene* in zijne soort, en slechts eenmaal voorhanden is: *de eenige ware God*. Insgelijks tot versterking en nadere bepaling van het telwoord *een*: *er is maar een eenig man gebleven*. Ook als een bijw., voor alleen: *dat is eenig en alleen de oorzaak*. Voor eenzaam: *het is hier op het land zeer eenig*. Ook is van *eenig* de overtreffende trap *eenigste* gevormd: *mijne eenigste begeerte is*, enz. In zoo ver *een* voor *iemand* genomen wordt, komt *eenig* ook als een voornaamw. voor, om verscheidene dingen van dezelfde soort onbepaald aan te duiden: *eenig mensch*, iemand. *Eenigen zeggen*,

dat enz. Van hier *eenigheid*, *eeniglijk*. Zamenstell.: *eenigerhande*, *eenigerlei*, *eenigermate*, *eenigzins*.

EENS, bijw., van *een*, het telwoord. Hetzelfde als *eenmaal*: *ik ben maar eens in Parijs geweest*. Om eenen onbepaalden tijd aan te duiden: *ik was eens in Parijs*. Voor een weinig, iets: *hoor eens*. Ook in wil, neiging en gevoelen overeenkomende: *zij zijn het niet eens*. Zamenstell.: *eensdeels*, *eensgezind*, *eensklaps*, *eensluidend*.

EENVOUD, o. Het eenvoudige getal, in de spraakkunst: *het eenvoud van daden is daad*.

EENVOUDIG, bijv. n. en bijw., *eenvoudiger*, *eenvoudigst*. Dat in het eenvoudige getal staat. Overdragt., opregt, ongeveinsd: *de Heere bewaart de eenvoudigen*. BIJBELVERT. Dat gebrek aan verstand en doorzigt verraadt: *hij is een eenvoudig mensch*. Nederig, zedig: *eene eenvoudige kleeding*. Enkel, niet zamengesteld: *een eenvoudig werktuig*. *God is een volmaakt eenvoudig wezen*. Van hier *eenvoudigheid*, *eenvoudiglijk*.

EENZAAM, bijv. n. en bijw., *eenzamer*, *eenzaamst*. Alleen, van andere dingen, die tot zijne soort behooren, verwijderd. Eigenlijk: *eenzame dieren*, die van anderen hunner soort afgezonderd leven: *een eensame mussche op het dak*. BIJBELVERT. Van menschen: *hij leeft eenzaam*. Figuurl., van plaatsen, waar zich weinig menschen ophouden: *eene eenzame plaats*. *Het is hier zeer eenzaam*. Stil: *eenzame nachten*. Ongehuwd: *want de kinderen der eenzame zijn meer dan de kinderen der getrouwde*. BIJBELVERT. Oul. ook voor eensgezind: *jae, men sal dit selden mercken, dat twee broeders eensaem wercken*. GESCHIER. Van hier *eenzaamheid*.

EENZIJDIG, bijv. n. en bijw., *eenzijdiger*, *eenzijdigst*. Eigenlijk, dat maar eene zijde heeft; doch meest wordt het figuurl. gebezigd, voor hetgeen, dat van eene zijde, of ten aanzien van de eene partij, geschiedt: *eene eenzijdige verbindtenis*. *Eene zaak eenzijdig behandelen*. Van hier *eenzijdigheid eenzijdiglijk*.

EER, bijw. van tijd (ook *eerder*) en daarvan *eerst*, de overtreffende trap. Eigenlijk wordt het gebruikt, om eenen tijd aan te duiden, welke voor eenen anderen tijd gaat: *ik*

ik kwam eer, of *eerder, dan hij. Eerst moet gij dit doen, en dan dat.* Ook in den zin van niet eerder, niet vroeger: *wanneer zult gij komen? eerst over acht dagen. Voor eerst*, in de eerste plaats. *Eerst* wordt ook als een bijv. naamw. gebezigd, *de eerste: hij was de eerste, die kwam.* Insgelijks voor de voornaamste: *Amsterdam is de eerste stad van Holland. De eerste*, hoogste, *plaats bekleeden. Ten eerste*, eigenlijk hetzelfde als *voor eerst*, wordt in de gemeenzame verkeering ook voor aanstonds, terstond, gebezigd: *ik riep hem, en hij kwam ten eerste. Eer* wordt ook als voegwoord, voor eer dat, in de plaats van, gebruikt: *eer ik dat dede*, enz. L. Bake bezigt het voor weleer, voorheen: *dat Sion, eer zo schoon.* Zamenstell.: *eergisteren, eerlang, eertijds, eerstdaags, eerstelijk, eersteling, eerstgeboren, eerstgeboorte.*

EER, v. *Hebt altijd de eer in waarde.* Hooft. De voorrang, dien de een boven den anderen heeft, welke de oorspronkelijke beteekenis schijnt te zijn: *hij ging vooraan, die eer kwam hem toe.* Voorregt: *ik stel er eer in, uw vriend te wezen.* Voortreffelijkheid: *de eer van God*, deszelfs oneindige voortreffelijkheid boven alle schepselen. *God de eer geven*, deszelfs oppermagt enz. erkennen. Achting: *hij leeft hier in eer en aanzien. Iemand, iets, in eer houden. Ter eere van mijnen vriend. Met*, of *bij, iets eer inleggen*, eer behalen. *Iemand de laatste eer aandoen*, hem ten grave geleiden. Goede naam: *zijne eer verdedigen, redden. Op mijne eer*, zekere bevestiging. Zuiverheid van zeden: *in alle eer en deugd.* Vrouwelijke onschuld: *hij leide het op hare eer toe.* Bij de Dichters wordt het in den zin van het voornaamste, het treffelijkste gebezigd: *toen ik op de eer der feesten*, enz. Zamenstell.: *eerambt, eerbaar, eerbaarheid, eerbaarlijk, eerbeeld, eerbewijs, eerbied, eerbiedenis, eerbiedig, eerbiedigheid, eerbiediglijk, eerboog, eerdief, eerdienst, eergierig, eergierigheid, eergieriglijk, eergraf, eerkrans, eerkriegelheid* (voor *ambitie*, bij Hooft), *eerkroon, eerloos, eernaam, eerpenning, eerpoort, eerpost, eerprijs, eerteeken, eertitel, eertrap, eerwijn, eerzaam, eerzucht, eerzuchtig, eerzuil* enz. Wijders het bijna verouderde bijvoegel. naamw.

eerenfest

EERDER, zie *eer*, bijw. van tijd.

EEREN, b. w., *ik eerde*, *heb geëerd.* Eer bewijzen, in verscheidene beteekenissen van het zelfst. *eer.* Hoogachten, en deze hoogachting dadelijk bewijzen, in welke beteekenis het nog het meeste gebruikt wordt: *hij wordt van ieder geëerd. Eert uwen vader en uwe moeder.*

EEREN, b. w., *ik eerde*, *heb geëerd.* Ploegen: *het land eeren. Die akkers eert en bouwt.* VOND. Dit woord is reeds eenigzins verouderd; in den Bommelerwaard en in de Betuwe wordt het echter nog gebruikt.

Hoogd. *ären*, gr. *αρειν*, lat. *arare*, eng. *to ear.* Het is met ons *arbeid*, misschien ook met *aarde* en *jaar*, verwant. Zie *arbeid.*

EERENFEST, *eerentfest*, *eerenvest*, *eerentvest*, bij inkorting *ernfest*, *erntfest*, *erntvest.* Van *eer* en *fest*, of *vest*, d. i. vast. Achtbaar. *De eerentfeste deughdt.* HOOFT. De oude naam *areovistus* werd weleer in den zin van *eerenvest* gebezigd. Zie *Fest.*

EERGIERIG, bijv. n., *eergieriger*, *eergierigst.* Begeerig naar eer. Van hier *eergierigheid*, *eergieriglijk.*

EERLIJK, bijv. n. en bijw., *eerlijker*, *eerlijkst.* Overeenkomstig met de openbare achting en eenen goeden naam: *hij is van eerlijke ouderen geboren.* Deugdzaam, getrouw, opregt: *hij is een eerlijk man.* Van hier *eerlijkheid.*

EERLOOS, bijv. n., *eerloozer*, *eerloost.* Zonder eer; schandelijk.

EERTIJDS, bijw. Voorheen: *eertijds waart gij duisternis.* BIJBELVERT.

EERVERGETEN, bijv. n. en bijw., *eervergetener*, *eervergetenst.* Van *eer* en *vergeten*, zijnde het verled. deelw. van *vergeten. Eervergeten* is derhalve iemand, die zijne eer vergeten heeft: *een eervergeten mensch*, die om het behouden van zijne eer niets geeft. HOOFT bezigt ook *eervergheetel.*

EERWAARDIG, bijv. n. en bijw., *eerwaardiger*, *eerwaardigst* Van *eer* en *waardig.* Waardig geëerd te worden: *een eerwaardig man.* Van hier *eerwaardigheid*, *eerwaardiglijk.* Bij HOOFT vindt men *eerwaarde* als zelfst. naamw., ook *eerwaardij.*

EERZUCHT, v., *eerzuchtig*, bijv. n. Zie *eer.* Bij HOOFT ook

ook *eerijver.*

EEST, m., meerv. *eesten.* De plaats, alwaar het graan, de tabak, enz. gedroogd wordt. Bij KIL. ook *ast*, *eijst.* Waarschijnlijk staat dit woord met het gr. ἄζειν, *droogen*, ἑστία, *stookplaats*, het lat. *aestus*, *heet*, en het hebr. אש, *vuur*, in verband.

EETBAAR, *eetlust* enz. Zie *eten.*

EEUW, v., meerv. *eeuwen.* De tijd van honderd jaren: *sieraden der opgaande eeuwe.* HOOFT. Oul. beteekende dit woord eenen langen tijd, in het gemeen; ook werd het in den zin van vaste regel, of wet, inzonderheid huwelijkswet, gebruikt. Zamenstell.: *eeuwfeest*, *eeuwspel*, *eeuwzang* enz.

EEUWIG, bijv. n. en bijw. Van *eeuw.* Aan de duurzaamheid van eenes menschen leeftijd gelijk, doch slechts in eenige uitdrukkingen: *eene eeuwige gevangenis.* Gedurende eenen langen onbepaalden tijd: *zich eenen eeuwigen naam maken.* In het gemeene leven, van eenen korten tijd, als lang voorgesteld: *wanneer zult gij eens ophouden met uw eeuwig babbelen?* Dat geen einde heeft: *de eeuwige gelukzaligheid.* Insgelijks, dat geen begin heeft: *sommigen beweren, dat de wereld eeuwig is.* Dat noch begin noch einde heeft: *God alleen is eeuwig.* Van hier *eeuwigdurend*, *eeuwigheid*, *eeuwiglijk*, waarvoor bij HOOFT *eeuwelijk.*

Ons *eeuw*, gelijk ook *eeuwig*, is een zeer oud woord, dat ongetwijfeld met het bij ULPHIL. voorkomende *aio*, het gr. ἀεὶν, het angels. *a*, *aa*, en het ijsl. *ei*, beteekenende altijd, gelijk ook met het gr. ἀιων, lat. *aevum*, en het noordsche *aefe*, vermaagschapt is.

EFFEN, bijv. n. en bijw., *effener*, *effenst.* Gelijk, glad, dat geene hoogten heeft: *een effen veld.* Overdr., vereffend: *eene rekening effen maken. Op eenen effen bodem zijn*, geene schulden hebben, in het gemeene leven. Een effen getal uitmakende: *effen of oneffen* (even of oneven) *raden.* Uitgestreken, deftig, van het gelaat: *een effen gezigt*, in het gemeene leven. Zonder bloemen, of ander bijwerk: *een effen kleed.* HOOFT heeft ook *effe tijden*, voor kalme, rustige tijden. Altijd even eens: *kiest een stil en effen leven.* GESCHIER. Van hier *effenheid*, *effens*, zie *teffens*, *tevens.*

Effen en *even* zijn, eigenlijk, hetzelfde, gelijk KIL.

ook aanwijst; doch thans gebruiken wij deze woorden onderscheidenlijk, schoon het bijw. *effen*, *effentjes*, zoo wel als *even*, *eventjes*, gebezigd wordt. KIL. heeft ook *effenaar*, *effenwel*, enz., waarvoor thans alleen *evenaar*, *evenwel*, enz. in gebruik is. Zie *even*.

EFFENEN, oul. *evenen*, b. w., *ik effende*, *heb geëffend*. Effen, gelijk, glad maken: *de paden van eenen tuin effenen*. Overdr.: *eene rekening effenen*, sluiten. Van hier *effening*.

EGA, *egade*, v. Eene, door een wettig huwelijk aan eenen man verbondene vrouw. HALMA en anderen nemen *ega* ook voor eenen man: *zij omhelsde haren ega*. Van *ee*, *ehe*, oul. wet, ook wettige verbindtenis, en *gade*, van *gaden*, oul. vereenigen. *Egade* is derhalve eene *gade in ee*, of *in echt*. Zie *ga*, *gade*.

EGEL, m., meerv. *egels*. Zeker stekelig dier: *gelijk de slangh onthaalt den scherpen egel*. VOND. De *egel* draagt ook den naam van stekelvarken.

EGELANTIER, m., meerv. *egelantiers*, *egelantieren*. Zekere boom vol stekels, als die van eenen egel. TUINM. brengt het tot *egel*, en het oude *thier*, ook *tere*, d. i. boom. Zamenstell.: *egelantierbloem*, *egelantierknop*, *egelantierroos*.

EGGE, v., meerv. *eggen* Een met tanden voorzien landbouwers werktuig. Oul. werd het ook voor de scherpte van een zwaard gebezigd: *laet mi doch den egghe zien*. WALEW. In sommige oorden van ons vaderland, is nog *de egge van het mes* in gebruik. Waarschijnlijk moet het tot het oude *eg*, *eck*, d. i. een hoek, waarvan ook *egsteen*, voor hoeksteen, gebragt worden. Dit woord heeft nog eene andere, van de eerste zeer verschillende beteekenis, namelijk die van zelfkant, of den buitenkant van linnen, laken, enz., bij KIL. *egghe*, *selfegge*, *selfeijnde*, *selfkant*, *ora panni*, *vel telae*, *extremitates panni aut lintei*, bij PLANTYN, *egghe*, *selfegge*, *selfcant*, *la lisiere du drap*.

EGGEN, b. w., *ik egde*, *heb geëgd*. Met de egge bearbeiden: *het land eggen*. *Men kan met hem eggen noch ploegen*, eene gemeenzame spreekwijs, beteekenende, men kan met hem niets uitregten. Van hier *egger*, *egging*. *Egger* was oul. ook zekere groote boor, thans doorgaans *avegaar* genoemd. Zie *avegaar*.

EG-

EGGERIG, bijv. n. en bijw., *eggeriger*, *eggerigst*. Bij KIL. scherp en zuur. Van hier *eggerigheid*.

EGGIG, bijv. n. en bijw., *eggiger*, *eggigst*. Stomp door het eten van wrange vruchten, van de tanden: *mijne tanden zijn eggig*. Van hier *eggigheid*.

EI, een klemstaartige basterduitgang, beantwoordende aan het fransche, of walsche *ée*, als *livrée*, bij ons *liverei*.

EI, (*ai*) een tusschenwerpsel, zijnde de natuurlijke uitdrukking van verscheidene gemoedsbewegingen: *ei, dat is goed; ei, ei lieve, doe het! ei, houd op met babbelen! ei, wat is dat schoon!* Zie *ai*.

EI, o., meerv. *eijeren*. *De hen zit op eijeren; een vuil ei*. Oul. was het meerv. *eijer: als hij laet in der aarden sijn eijer*. BIJB. 1477. Van hier zijn, in het gemeene leven, verscheidene spreekwijzen ontleend, als: *zij gelijken malkander, als het eene ei het ander*, zij gelijken malkander volmaakt; *hij slaat er naar, als de blinde naar het ei*, hij raadt er naar, zonder eenigen grond; *hij gaat als op eijeren*, hij gaat zeer langzaam en voorzigtig; *hij is zoo vol ondeugd, als een ei vol zuivel*, hij is zeer ondeugend. Ook wordt *ei* figuurlijk voor kind genomen: *het ei wil altijd wijzer zijn dan de hen*, de kinderen willen alles beter weten, dan de ouders. Zamenstell.: *dodei* (vuil ei), *nestei*, *paaschei*, *slorpei*, *windei*; *eijerdoop*, *eijerdoor*, *eijerdop*, *eijerkoek*, *eijerkrans*, *eijerschaal*, *eijerstruif*, *eirond*, *eivormig*, *eiwit*, enz.

EIGEN, bijv. n. en bijw., in het algemeen, het bezit eener zaak beteekenende: *een eigen huis hebben*. Met de bezittelijke voornaamwoorden: *hij draagt zijn eigen haar*. Fig., wat tot iets behoort: *dit is aan den ouderdom eigen*. Gewend: *hij is hier reeds eigen*. Hetzelfde: *dat waren de eigene woorden*. In dezen laatsten zin wordt *eigen* ook met den overtreffenden trap gebezigd: *hij is de eigenste man*. Dit *eigen* werd oul. ook als zelfst. gebruikt, *het eigen*, voor *eigendom*, in welken zin reeds bij KERO *eikan*, bij OTTFR. *eigan*, en bij NOTK. *eigen* voorkomt. Zamenstell.: *eigenaardig*, *eigenbaat*, *eigenbehagelijk*, *eigendom*, *eigendunkelijk*, *eigengeërfden*, ook *eigenerfden*, voor gezetene landbewoners, *eigenhandig*, *eigenliefde*, *eigenlijk*, *eigennaam*, *eigenschap*, *eigenwijs*, *eigenwillig*, *eigen-*

zin-

zinnig. HOOFT bezigt *eigenzoekelijk* voor belangzuchtig. Het staat met het oude werkw. *eigan*, d. i. *hebben*, gr. ἔχειν, in verband.

EIGENAAR, m., meerv. *eigenaars*, *eigenaren*. Vrouwel. *eigenares*. Bezitter, wien iets toekomt: *hij is de eigenaar van dat huis*.

EIGENEN, b. w., *ik eigende*, *heb geëigend*. Zich toeëigenen; *hij heeft alles maar geëigend*. Zich eigen maken: *Alzo heeft Alexander de dichten van Homerus ingenomen ende geeigend tot voedtsel der Voorzienigheidt*. HOOFT. VOND. zegt *zich iets eigenen*; doch *zich iets toeeigenen* is thans meer in gebruik. Wijden, toewijden: *wien zoud ik mijn neerduitsche poezij meer eigenen, dan Heeren*. J. VOLLENH. Bij HOOFT vinden wij *eigenen aan iemand: als niet zijnde geeigent aan den aenneemer*.

OTTFR. zegt reeds *sih eigenen*, voor *zich toeëigenen*.

EIK, ook *eek*, m., meerv. *eiken*. Zekere boom, ook *eikenboom: op den gewijden eik*. VOND. *Een honderdjarige eik*. Van hier het onverb. bijv. n. *eiken*, van eikenhout gemaakt: *eene eiken plank*. Zamenstell: *eikenbast*, *eikenboom*, *eikenbosch*, *eikenhout*, *eikenstam*, *eikentak*, *eikentelg*, — *steeneik*, enz.

EIKEL, ook *eekel*, *aker*, bij KIL. *aeckel*, *aecker*, *eeckel*, m., meerv. *eikels*. De vrucht van den eik. Zamenstell.: *eikelspek*, *eikelvarken*. Zie *aker*.

EIKENHOUT, o., meerv. *eikenhouten*. Het hout van eenen eikenboom. Van hier het onveranderlijke bijv. n. *eikenhouten: eene eikenhouten tafel*.

EIKER, m., meerv. *eikers*. Zeker vrachtschip: *de goudsche eiker*. Misschien van *eik*, eikenhout; gelijk ADELUNG *aak* van *eik*, als hebbende eenen eiken bodem, afleidt.

EILAAS, zie *helaas*.

EILAND, o., meerv. *eilanden*. Land, dat met water omgeven is: *naa 't eiland*. HOOFT. Van hier *eilander*, die een eiland bewoont. Zamenstell.: *schiereiland*. Van het oude *a*, *aha*, *ea*, *ey*, dat water beteekende, en *land*.

EILOOF, o., zeker gewas.

EIN, een klemstaartige basterduitgang, dien wij van het fran-

sche

sche *ain* hebben, dat zij van het lat. *anus* ontleenen, als, lat. *castellanus*, fr. *chatelain*, en bij ons, *kastelein*.

EINDE, *eind*, o., meerv. *einden*. *Het uiterste eind.* HOOFT. *Naar het einde* VOND. Het laatste van iets, zoo wel ten aanzien van plaats, getal, als tijd. Van plaats: *de steen ligt aan het einde van den tuin.* Van getal, zonder meerv.: *er was geen einde aan al het volk.* Van tijd, zonder meerv.: *aan het einde van den dag; het lied is ten einde.* Dit woord wordt met verscheidene werkwoorden verbonden: *de einden bij malkander houden*, hetgeen men heeft, wel bewaren. *Een einde van* en *aan iets maken*, maken dat het ophoude; *het gaat*, of *loopt*, *daarmede naar het einde*, *ten einde*, die zaak zal haast ophouden; *iets ten einde brengen*, volbrengen. *Ten einde raad zijn*, geenen raad meer weten. *Niet weten, waar het eind* (*end*) *aan vast is*, eene zaak niet geheel begrijpen. *Het einde draagt den last*, bij de uitkomst ontdekken zich de zwarigheden. *In het einde* wordt veelal als een bijwoord, voor *eindelijk* gebezigd: *in het einde heeft hij mij toch bedrogen.* De uitgang eener zaak: *het einde van den oorlog is de vrede; einde goed al goed.* De dood: *hij zag zijn einde naderen.* Fig., oogmerk: *tot wat einde zegt gij dat?* Zoo ook *ten einde*, als een voegwoord, voor opdat: *dat zeg ik, ten einde gij weten zoudt. Van het eene einde tot het andere. Overeinde blijven*, niet vallen, — *overeinde staan, zitten*, regt op. Zamenstell.: *achtereinde*, *boveneinde*, *hoofdeinde*, *oppereinde*, *ondereinde*, *voeteneinde*, *vooreinde*, *westeinde*, *zuideinde*, enz.; ook *hoofdeind*, enz. *Eindelijk*, *eindeloos*: *eindhoudend*, bij HOOFT, voor aanhoudend, voortdurend; *eindig*, *eindpaal*, *eindvonnis*, enz.

EINDELIJK, bijw. en bijv. n. Bijw.: *eindelijk zal hij komen.* Bijv. n., dat eindelijk plaats heeft: *de eindelijke gelukzaligheid van alle menschen.*

EINDEN, b. en o. w., *ik eindde*, *heb* en *ben geëind.* Bedr., een einde aan iets maken: *zijn leven einden.* Onz., een einde nemen: *hoe zal die zaak nog einden?* Doch het volgende *eindigen* is meest in gebruik.

TATIAN. bezigt het voor sterven: *Pilatus wuntrota*, *oba*

oba her ju entuti, d. i. Pilatus verwonderde zich, dat hij reeds gestorven was.

EINDIGEN, b. en o. w., *ik eindigde*, *heb* en *ben geëindigd*. Het is het voortdur. w. van *einden*, en wordt, meestal, in plaats van hetzelve gebruikt. Van hier *eindiging*.

EINDRIJM, o., meerv. *eindrijmen*. In de dichtkunst, het rijm aan het einde der regelen, in tegenoverstelling van het voormaals gebruikelijke rijm, ook in het midden der regelen, b. v.

Looft al den Heer, met groot begeer....
En geeft hem eer, nu altoos meer.... enz.
ZEVEN SPELEN enz. 1591.

EISCH, m., meerv. *eischen*. Vordering: *uit den eisch*. HOOFT. *Naar den eisch*. VOND. *Tegen iemand eenen eisch doen*. Vereisch: *naar eisch van zaken*.

EISCHEN, b. w., *ik eischte*, *heb geëischt*. Vorderen: *rekening van iemand eischen*. Geld vragen voor iets, om het te verkoopen: *hoe veel eischt gij daar voor?* Uitdagen: *iemand voor den degen eischen*. Van hier *eischer*, *eischster*, *eischeres*, of *eischerse*, in den regtstijl. Zamenstell.: *opeischen*, *vereischen*, enz.

EKEL, m. Dit woord is in de spreekwijs *eenen ekel aan iets hebben*, voorhanden. Waarschijnlijk is het hetzelfde, als het hoogd. *Ekel*, bij KIL. *ackel*, *eckel*, beteekenende, eigenlijk, walging, van spijzen, enz., wordende echter ook, en meestal, overdragt. voor tegenzin, afkeer, genomen. Van hier *akelig*.

EKSTER, ook *aakster*, m., meerv. *eksters*. Zekere vogel, die, nog jong zijnde, kan leeren klappen; van hier de spreekwijs *hij klapt als een ekster*. Zamenstell.: *eksteroog*, voor zekere verharding aan de voeten, enz.

EL, *elle*, v., meerv. *ellen*. Zekere maat van lengte: *men meet de deugt bij de elle niet*. HOOFT. *Zes ellen band*. Ook het werktuig, waarmede men eene el meet: *geef mij de el, dan zal ik het laken meten*. Zamenstell.: *ellemaat*.

Hoogd. *Elle*, goth. *alleina*, deen. *Aln*, *Alen*, eng. *ell*, zweed. *aln*, angels. *eln.*, ijsl. *aln*, fr. *aune*, ital. *alna*, gr. ὠλην, ὠλενη, lat. *ulna*, bij KIL. ook *elne*. *El* beteekende oul. eenen arm, waarvan deze benaming ontleend is.

EL,

EL, als uitgang, achter het veranderde of onveranderde worteldeel eens werkwoords komende, strekt tot aanwijzing van een zelfst. naamwoord. 1. In de beteekenis van eenen persoon, of eene zaak, die iets doet: *handel*, *wandel*, *mangel*, *wissel*, *fakkel* enz. 2. In de beteekenis van een werktuig, of datgeen, waarmede iets gedaan wordt: *vleugel*, *gordel*, *sleutel*, *gaffel*, *beitel*, *schoffel*, *knuppel*, *deksel*, *zadel*, *kogel*, *zegel*, *dissel*, enz. Vele woorden, die den uitgang *el* hebben, zijn van vreemden oorsprong: *amandel*, van *amandola*; *mantel*, van *mantellum*; *engel* van *αγγελος*; *zetel* van *sedile*; *orgel*, van *organum*; *duivel* van *diabolus*; *nevel*, van *nebula*; *tafel*, van *tabula*; *tempel*, van *templum*; *spiegel*, van *speculum*. Dat de uitgang *el*, weleer, ook als bijvoegelijk gebruikt werd, blijkt nog uit eenige weinige overblijfselen: *kreupel*, *schamel*, *kriegel*, *euvel*, *enkel*, *edel*, *luttel*.

EL, zie *ellende*.

ELAND, m., meerv. *elanden*. Zeker wild dier: *de elant vlugh en hairig laat u zijnen rugh*. VOND.

ELBOOG, zie *elleboog*.

ELDERS, (oul. *elwaerts*) bijw. van plaats. Ergens anders: *hier of elders*. *Hij woont thans elders*. Van het verouderde *el*. Zie *ellende*.

ELEFANT, m., meerv. *elefanten*. Zeker dier: *een zijner schepen, dat men den elefant noemde*. HOOFT. Zie *olifant*.

ELEMENT, o., meerv. *elementen*. Van het lat. *elementum*. In eene bovennatuurkundige beteekenis, de eenvoudige deeltjes der stof, de kleinste zelfstandigheden, waaruit alle ligchamen zamengesteld zijn, en die zich, ten minste door menschelijke kracht, niet verder laten deelen; de grondstof. In deze beteekenis is het enkelvoud ongewoon. Wijders worden vuur, lucht, aarde en water *de vier elementen* genoemd, als waaruit alle overige ligchamen zouden zamengesteld zijn: *ende de elementen brandende sullen versmelten*. BYBELVERT. *Het element des waters*. VOND. Fig., hetgeen voor het dierlijke leven onontbeerlijk is, vermoedelijk in toespeling op lucht en water, buiten welke geen dier kan leven; zonder meerv. *Water is het element der visschen*. *Dat is zijn element*,

ment, of *nu is hij in zijn element*, zegt men, in het gemeene leven, van iemand, die zich in eenen toestand bevindt, welke met zijne wenschen overeenkomt.

ELEN, uitgang van sommige werkwoorden, die eene of meerdere herhalingen van derzelver beteekenis te kennen geeft, overeenkomende met den lat. uitgang *itare*. Zoo zegt men *trappelen*, gedurig trappen, *trippelen*, gedurig trippen, *druppelen*, gedurig druppen, *broddelen*, gedurig brodden, *bedelen*, gedurig beden, nu bidden, *pratelen*, gedurig praten enz. Om een geluid, dat lang achtereen, en als met gedurige herhalingen, gehoord wordt, uit te drukken, bedient men zich doorgaans van werkwoorden, die dezen uitgang hebben, als: *ratelen*, *rommelen*, *kakelen*, *mompelen*, *babbelen*, *trommelen*, *rammelen*, enz. Doch in dezen uitgang wordt de *l* dikwijls verwisseld met de *r*, als, *stamelen*, *stameren*, *bobbelen*, *bobberen*, *snippelen*, *snipperen*.

ELF, het getal, hetwelk tusschen tien en twaalf staat. Dit telwoord wordt op zich zelf, of bij zelfst. naamwoorden gebruikt. In het laatste geval, inzonderheid wanneer het bepalende lidwoord vooraf gaat, is het onverbuigbaar: *de elf stuivers*. Ook zonder lidwoord: *voor elf jaren*. Ook zonder zelfst. naamwoord: *de klok sloeg elf*.

Somwijlen echter wordt het verbogen: *met ons elven*, elf personen; *na elven*, na elf uren; *de elven*, elf apostelen. Zamenstell.: *elfderhande*, *elfderlei*, *elfjarig*, *elftal*.

Het is waarschijnlijk, dat dit woord uit *een* en het oude *lijven*, overblijven, zamengesteld is, en eigenlijk *een over*, of boven, *tien*, gelijk *twaalf twee over tien*, beteekent.

ELFDE, bijv. n., van het boven staande telwoord *elf*. *De elfde dag*.

ELFT, *alft*, m., meerv. *elften*. Zekere visch: *gerookte elft*.

ELGER, zamengetrokken van *elgeer*, zie *aalgeer*. Zamenstell.: *slagelger*, *steekelger*.

ELK, *elke*. Gemeenlijk wordt dit woord als een persoonlijk voornaamwoord beschouwd, doch, daar het, volgens zijne beteekenis, alle enkele deelen van een geheel insluit, behoort het eigenlijk tot de algemeene telwoorden. Het heeft geen lidwoord voor zich, maar wel het niet bepa-

palende lidwoord na zich, *elkeen*, zonder meerv. *Elke dag, elk mensch. Van elken dag, van elk mensch*, enz. Onbepaald willende spreken, zegt men *elk*, *elkeen*: *elk weet het; elkeen zegt het.* En dan is de verbuiging: *elks*, of *van elk*, *van elkeenen*, enz. *Telkens* is zamengetrokken van *te elkens*, *t'elkens*, d. i. elke reis.

ELKANDER, voornaamw., onverbuigbaar, behalve in den tweeden naamval, *elkanders.* Het wordt in alle geslachten en getallen gebruikt.

ELLE, zie *el.*

ELLEBOOG, m., meerv. *ellebogen.* Zeker gedeelte van den arm: *zij leunde op haren elleboog.* VOND. *Tot de ellebogen in het geld tasten*, veel geld hebben. Zamenst.: *elleboogspier*, enz. Het is gevormd van het oude *el*, voor arm, en *boog*, of *bogt*, zoodat *elboog*, om de welluidendheid *elleboog*, eigenlijk de bogt van den arm is; gelijk men oul. ook voor *elleboog* somwijlen *ermboog*, *armboog*, bezigde. In het hoogd. luidt het *Elbogen*, angels. *elboga*, eng. *elbow*, ijsl. *olenbogo.*

ELLENDE, meerv. *ellenden.* Van *el*, nu *elders*, (welk *el* reeds in het lat. *alius* en gr. *ἄλλος* voorhanden is) en *land.* Eigenlijk ballingschap, verdrijving uit het land, zoo als bij de Latijnen *extorris;* doch in deze beteekenis is dit woord thans verouderd, en wordt alleen voor ramp, onheil, gebezigd, dewijl het een der grootste rampen is, den vaderlandschen grond te moeten derven: *tot overmaat der ellende.* HOOFT. Van hier *ellendig*, dat oudt., in den zin van in ballingschap omzwervende gebruikt werd, doch thans iemand, die ongelukkig is, en door rampen gedrukt wordt, beteekent; *ellendigheid*, *ellendiglijk.* *Ellendig* wordt ook overdragt., voor slecht, gering, genomen: *hij is een ellendig dichter.*

ELPENBEEN, o. Olifantstand: *met elpenbeen versierd.* Van hier het onverbuigb. bijv. n. *elpenbeenen*, van elpenbeen gemaakt: *een mes met een elpenbeenen hecht.*

Hoogd. *Elfenbein*, bij OTTFR. *helphantes bein*, en bij NOTK. en WILLERAM. komt het bijvoegelijke *helfentpeinin*, elpenbeenen, voor. De eerste helft van dit woord is, waarschijnlijk, uit *elefant*, of *elephant*, zamengetrokken, gelijk PLANTIJN *elpenbeen*, of *elephanten been* heeft. Voor *Olifant* vindt men ook *elpendier.*

ELS, m., meerv. *elzen.* Elzenboom: *op den els.* VOND. Van hier het onverbuigb. *elzen*, van elzenhout gemaakt, of tot den elzenboom behoorende. Zamenstell.: *elzenblad*, *elzenboom*, *elzenbosch*, *elzenhout*, *elzenstaak*, *elzenstam*, *elzentak.*

ELS, v., meerv. *elzen.* Een schoenmakers scherpgepunt werktuig.

EM, bij inkrimping achter *l* en *r* ook *m*, is een uitgang genoegzaam van dezelfde kracht als de uitgang el. Zoo hebben wij *adem*, *bezem*, *boezem*, *galm*, *walm*, *storm*, *worm*, enz. Deze uitgang vertoont zich onder al de oude stammen, zoodat men hem zeer wel als echt, en niet als ontleend, mag beschouwen,

EMMER, m., meerv. *emmers*, *emmeren.* *Marcellus eischt den emmer.* HOOFT. Zamenstell.: *brandemmer*, *marktemmer*, *melkemmer*, *vischemmer*, *wateremmer.*

Gemeenlijk wordt het van het gr. αμφορευς, (lat. *amphora*) afgeleid, van ἁμα en φερω. Maar in het gr. komt het woord ἀβαρ ook voor, in de beteekenis van een watervat.

EN, deze is de gemeenste van alle onze zachte uitgangen. Men heeft denzelven bij ons, als zelfstandig en als bijvoegelijk naamwoord; als bijwoord, voorzetsel en voegwoord. Als zelfstandig naamwoord: *veulen*, *molen*, *wagen*, *koren*, bij inkorting *koorn*, *kern*, bij omzetting *kerne*, enz. Als bijvoegelijk naamwoord, om den aard en de stoffelijkheid aan te wijzen, in plaats van ons *van*, als *aarden*, *glazen*, *houten*, *koperen*, *ijzeren*, *zilveren*, enz. Als bijwoord: *heden*, *somwijlen*, enz. Als voorzetsel: *binnen*, *buiten*, enz. Als voegwoord: *daarentegen*, enz. Wijders is *en* de uitgang van de onbepaalde wijs onzer werkwoorden, gelijk ειν, in het grieksch, en dient mede, om van zelfst. naamwoorden, of van andere woorden, onbepaalde wijzen der werkwoorden te maken: *eind*, *einde*, *einden*, — *eindig*, *eindigen*, enz. Ook neemt de eerste en derde persoon der werkwoorden, in het meervoud, den uitgang *en* aan: *wij hebben*, *zij hebben*, enz.

EN, voegwoord, waarvoor de Ouden altoos *ende* bezigden, of ook wel *ē̄n*, ten teeken van verkorting.

EN, (oul. *ne*) behoort, in ontkenning, tot den aard onzer taal, schoon het thans niet meer in gebruik is: *'k en ding*

gheen

gheen eer. Spieg. Dan, men schreef zoo wel *en* zonder *niet*, als thans *niet* zonder *en: g'en meught*, (*non licet tibi*). Spieg. *Op 't midden van den schoonen dagh, en weet hij, of hij sal vermoghen*, enz, dat is, weet hij niet, enz. Hooft. Mel. Stoke bezigt doorgaans *ne: want men gevaren niet ne conde*, enz.

END, *ende*, zie *einde*, *eind.*

END, *endvogel* zie *eend.*

ENDE, voegw., zie *en*, voegw.

ENDELDARM, m., meerv. *endeldarmen.* Een darm, die regt door het menschelijke, en ook dierlijke, ligchaam loopt, en aan het achterste eindigt. Misschien is deze benaming ontleend van *einde*, *ende*; zoodat *endeldarm* zoo veel als *end-* of *einddarm* zoude zijn. Dan, Kil. heeft ook *enteldarm*, van het oude *entel*, *stercus*, en *darm*, zoodat *endel-* of *enteldarm*, eigenlijk *strontdarm* zoude wezen.

ENG, bijv. n. en bijw., *enger*, *engst.* Dat weinig ruimte heeft, naauw: *die rok is mij te eng.* Zie verder *ang.* Zamenstell.: *engborstig*, *engborstigheid.*

Het gr. *αγχω*, *ik druk*, en het lat. *ango*, bij Kil. *engen* (ook bij Hooft, voor vernaauwen, zamentrekken), zijn met ons *eng*, *ang*, zeer naauw verbonden.

ENGEL, m., meerv. *engelen.* Van het lat. *angelus*, en gr. *ἄγγελος.* Over het algemeen, elke bode en gezant van God; waarom, in de h. schrift, de Profeten en Leeraars *engelen* genoemd worden; welke beteekenis echter, buiten den bijbelstijl, ongewoon is. In eene engere beteekenis, zekere geesten van eene hoogere afkomst, welke van God ter volbrenging van zijne bevelen gebruikt, en daarom *goede* engelen genoemd worden, ter onderscheiding van de *kwade* engelen, of duivelen. In de taal der liefde: *zij is zoo schoon als een engel; zij zingt als een engel*, enz., zijn, in de gemeenzame verkeering, gewone beschrijvingen van voortreffelijke eigenschappen. Fig., en in de vertrouwelijke taal der liefde, eene benaming van verliefde personen, in beide de geslachten: *mijn engel zal heden komen.* De vrouwelijke naam van *engel* is *engelin.* Zamenstell.: *engelachtig*, *engelkoor*, *engelenkoor*, *engelschaar*, *engelenschaar*, *beschermengel*, *schutsengel.*

ENGELAND, o. Een bekend land in Europa, dus ge-

 noemd

noemd naar de Angelsaksen, nadat zij dit gedeelte van Brittannien veroverd hadden. Van hier *engelander*, van Engeland geboortig; *engelsch*, zamengetrokken uit *engelandsch*, van Engeland afkomstig, tot de Inwoners van Engeland behoorende; *engelschman; de Engelschen* Engelanders; *het engelsch*, de engelsche taal.

ENGTE, v., meerv. *engten*. De enge gesteldheid van iets, van ruimte, of plaats, zonder meervoud: *de engte des wegs*. Eene enge plaats: *den vijand in eene engte dringen; de engte* (ook *straat*) *van Gibraltar*. Overdragt., verlegenheid: *hij is in de engte*. Zamenst.: *landengte*, *zeeëngte*.

ENKEL, *enklaauw*, (*anklaauw*, *aanklaauw*), m., meerv. *enkels*, *enkelen*, *enklaauwen*. Zeker lid van den voet: *tot den enkel*. VOND. *Tot de enkels in den slijk treden*.

De oorsprong van dit woord schijnt gezocht te moeten worden in het verouderde *anken*, *figere*. Dus is ook het gr. ἀγκων die plaats, waar de beenderen van den arm zamengevoegd worden. Sommigen brengen het tot het gr. ἀγκυλος, buiging, dewijl het de plaats is, waar de buiging van den voet geschiedt. TEN KATE oordeelt, dat ons *enklaauw*, *inklaauw*, van gelijken oorsprong is, als ons *klaauwen*, *inuncare*, te meer, omdat het fr. *enclaver* hiermede groote gemeenschap heeft. Tot den stam van *anken*, *infigere*, inhechten, brengt KIL. het oude *enkel*, kindskind, *nepos*, als ziende op de naauw ingehechte maagschap.

ENKEL, (bij verkorting, voor *eenkel*) bijv. n. en bijw., beteekenende eenvoudig, ongemengd: *de enkele hoofdstoffen; een enkele gulden*. Alleen, geheel en al: *het is enkel nijd, dat hij zoo handelt*. HOOFT gebruikt *enkeling*, voor hetgeen wij *ondeelig* (*individu*) noemen.

ENT, *ente*, v., meerv. *enten*. De tak van eenen boom, dien men in eenen anderen hecht: *om een vruchtbare ente in de kloof te zetten*. VOND.

ENTEN, b. w., *ik entte*, *heb geënt*. Eenen tak van den eenen boom in den anderen vast hechten. HOOFT bezigt *enteling*, voor zoonsaanneming (*adoptio*), als van *entelen*, dat is, bij herhaling, enten, hetwelk dus eene zeer naauwe vereeniging te kennen geeft. Van hier

en-

enter, *enterij*, *enting*, *entwas*, enz.

ENTEREN, b. w., in de scheepvaart gebruikelijk. *Ik enterde*, *heb geënterd*. Aan boord klampen, een vijandelijk schip, met dreggen enz. naar zich toehalen, om in hetzelve over te springen, en het te vermeesteren: *een schip enteren*. *Men kwam zoo digt bij elkander, dat men konde enteren*. Van hier *entering*, Zamenstell.: *enterbijl*, *enterdreg*, *enterluik*.

Adel. brengt het tot het fr. *entrer*, ingaan, en Tuinm. tot het lat. *intrare*, van dezelfde beteekenis.

ER (ook *aar*), een onzer zachtstaartige uitgangen, doch niet, bij alle woorden, van denzelfden oorsprong. Bij sommige is hij duidelijk het oude zelfstandige naamw. *er*, d. i. man, hetwelk gevoegd bij het vrouwelijke, of liever bij het gemeenschappelijke geslacht van sommige dieren, het mannelijke geslacht maakt, als *kater*, van *kat*, d. i. de *er*, of de man van de kat; *doffer*, bij Kil. *duiver*, van *duif*. Dat bij sommige andere woorden dezelfde uitgang *er*, voor man, plaats heeft, als: *arbeider*, *boer*, zamengetrokken van *bouwer*, — *kooper*, *speler*, enz., blijkt hieruit, dat achter deze woorden ook dikwerf *man*, in plaats van *er*, gevoegd wordt, zonder derzelver beteekenis te veranderen, als: *arbeidsman*, *bouwman*, *koopman*, *speelman*, enz. Hiertoe behooren ook verscheidene latijnsche woorden op *er*, maar bijzonderlijk de *verbalia* op *or* uitgaande, als; *adulator*, *adorator*, *amator etc*.

Achter het zakelijke deel van een werkwoord gevoegd, maakt dit *er* zelfst. naamwoorden van het mannelijke geslacht, als: *geven*, *gever*, *werken*, *werker*, *kennen*, *kenner*, *spelen*, *speler* enz. Ook wordt het achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, als; *barvoeter*, iemand die barvoets gaat, *burger*, *poorter*, *schipper*; en met *aar*, *leugenaar*, *schuldenaar*, *tollenaar*, enz. De meeste andere woorden, op *er* uitgaande, overdragt. genomen, duiden een werktuig, of onderwerp van beweging, in plaats van eenen persoon, aan; *boender*, *blaker*, *ligter*, enz.

De naamwoorden, die, van werkwoorden gevormd, in *er*, of *aar*, uitgaan, beteekenen eigenlijk iemand, die gewoon is, eene zaak te verrigten, niet iemand, die eene zaak werkelijk verrigt, b. v. *drinker*, *speler*, *lasteraar*,

enz. Zie *aar*, uitgang.

Door dit *er*, achter namen van sommige landen en steden gevoegd, worden volksnamen gevormd, als *Engeland*, *engelander*, *Holland*, *hollander*, *Rotterdam*, *rotterdammer*, enz. Dikwerf worden de volksnamen op *er* uitgaande, als onveranderlijke bijvoegelijke naamwoorden gebruikt: *hamburger rib*, *neurenburger waren*, *straatsburger snuif*, enz. Zie *amsterdammer*.

In sommige woorden heeft de uitgang *er* de beteekenis van iets dat gedaan, of voortgebragt wordt: *een aflegger*, iets dat afgelegd wordt, b. v. een kleed, enz.; wijders van de zwaarte, den inhoud, ouderdom, enz. van iets: *een twaalfponder*, een kogel, die twaalf pond weegt; *een vier en zestiger*, een schip met vier en zestig stukken geschut; *een tachtiger*, een man van tachtig jaren. In vele woorden echter is de beteekenis van dezen uitgang nog duister, ten minste is het onzeker, tot welke van de reeds genoemde soorten zij behooren, als in *weder*, *jammer*, *zomer*, *winter*, *donder*, *bever*, *water*, *ader*, *haver*, enz.

In eenige woorden is de uitgang *er* uit het oude *aar*, d. i. een groote vogel, ontstaan, als in *adeler*, *sperwer*, *reiger*, enz., voor *adelaar*, *sperwaar*, *reigaar* enz. In andere woorden is hij van vreemden oorsprong: *keizer* van *caesar*; *kerker* van *carcer*, *priester* van *presbyter*, *venster* van *fenestra*, *schepter* van *sceptrum*, *pleister* van *emplastrum*, *letter* van *littera*, enz.

Ook zijn er bijvoegelijke naamwoorden, welker stellende trap op *er* uitgaan, als *bitter*, *donker*, *duister*, *lekker*, *zuiver*, *zwanger*, enz.

Eindelijk ontmoeten wij den uitgang *er* bij eenige voorzetsels, als *achter*, *onder*, *over*. De bijwoorden *eerder*, en *verder* zijn eigenlijk vergrootende trappen.

ER, oul. *re*: *Als hire een wijl had gheleghen*, d. i. *als hij er*, enz. Mel. St. En hieruit blijkt, dat *er* niet eene verkorting van *daer* is, en dat derhalve het afkappingsteeken (*'er*) kwalijk bij dit woordje gevoegd wordt. Wat de spreekwijs, *daar is er*, voor *daar zijn er* — *daar is er*, *die zeggen* — *daar is er*, *die meenen*, enz. betreft, dezelve is zeer oud, dikwerf te onregt gewraakt, en door kiesche Schrijvers menigmaal, als eene

fraai-

fraaiheid gebezigd: *der wasser vele, die niet en quamen* enz. MEL. ST. Ook bij HOOFT: *daar is er niet te min, die honig en melk voor de twee lieffelijkste lekkernijen des lants van beloften houden.* Zoo ook bij de nieuwere dichters.

ER, een onscheidbaar voorvoegsel, hetwelk alleen in zamenstelling met werkwoorden gebruikelijk is. Oul. plagt het, gemeenlijk, in den zin der voorzetselen *her* en *ver*, gebezigd te worden, als *ermaken*, nu *hermaken*, *erdichten*, nu *verdichten*, enz. Wij hebben dit voorvoegsel nog in *erbarmen*, *erkennen*, *erlangen*, *ervaren*. *Herinneren* wordt meer gebruikt dan *erinneren*, en voor *erdenken*, *erkaauwen*, meest altoos *herdenken*, *herkaauwen*.

ERACHTEN, veroud. werkw., beteekenende daarvoor houden, begrijpen, inzien, alleen nog overig in de spreekwijs, *mijnes erachtens*, *zijnes*, *onzes erachtens*, enz.

ERBARMELIJK, bijv. n. en bijw., *erbarmelijker*, *erbarmelijkst.* Eigenlijk medelijden, erbarming waardig, deerlijk: *dat is een erbarmelijk voorwerp.* In eene ruimere beteekenis, slecht, niets waardig, in het gemeene leven; *erbarmelijk zingen*, *schrijven*, enz. *Eene erbarmelijke redevoering.*

ERBARMEN, wederk. w., *ik erbarmde mij*, *heb mij erbarmd.* Barmhartigheid gewaarworden, en aan den dag leggen. Het wordt met den tweeden naamval gebezigd: *dat hij sich uwer erbarme.* BYBELVERT. Ook met *over*: *om sich over u te erbarmen.* BYBELVERT. Van hier *erbarming.* Zie, over de afleiding van dit woord, *barmhartig.*

EREN, basterduitgang van sommige werkwoorden, van het fransche of walsche *er* ontleend, zijnde de klank der *e* in dit *eren* zacht-lang, welke ook den klemtoon ontvangt, als *hoereren*, *redeneren*, *schofferen*, *waarderen*, enz.

ERF, o., meerv. *erven.* Eigen grond met zijn toebehooren; *men mag op het erf van anderen niet bouwen.* Ook eene ledige plaats, waar te voren een gebouw stond: *ik heb de schuur laten afbreken, er is nu maar een erf.* Erfgoed: *om 't erf zijner grootmoeder.* HOOFT. HOOFT heeft *erve* voor erfgenaam: *Elizabet, naaste erve tot die kroon.* Het meerv. *erven* voor erfgenamen, is thans nog in gebruik. Zamenstell.: *erfbezit*, *erfdeel*,

erfelijk, *erfenis*, *erfgaaf*, *erfgeld*, *erfgift*, *erfgoed*, *erfgraf*, *erfgrond*, *erfgrondregt*, *erfhuis* (boelhuis), *erfhuisboek*, *erfhuisgeld*, *erfhuismeester*, *erfkoning*, *erfkoningrijk*, *erfland*, *erfpacht*, *erfpachter*, *erfprins*, *erfprinses*, *erfregt*, *erfschuld*, *erfstadhouder*, *erfstadhouderschap*, *erftogt*, *erfvijand*, (doodvijand), *erfvolk*, *erfvorst*, *erfziekte*, *erfzonde*, *erveloos*.

ERF, zie *nerf*.

ERFGENAAM, m., meerv. *erfgenamen*: *'t regt van den wettigen erfgenaam.* HOOFT. Van eene vrouw sprekende is het vrouwel.: *zoo leeft Gustavus in zijne eenige erfgenaam.* VOND.

Oul. schreef men voor *erfgenaam*, *erfgenoot*, *erve-link*.

ERG, bijv. n. en bijw., *erger*, *ergst.* *Van kwaad tot erger*, d. i. hoe langer hoe erger. Zie *arg.*

ERGENS, bijw. van plaats, beteekenende in eenige plaats; *hij moet toch ergens zijn.* In het gemeene leven wordt *ergens* ook voor *iets* gebezigd: *ergens naar zoeken*, d. i. naar iets.

ERGEREN, (*argeren*) b. w., *ik ergerde*, *heb geërgerd.* Van den vergrootenden trap van *erg*, *erger.* Oul. werd *ergeren*, in den zin van erger, slechter maken, bederven, gebezigd, zie *argeren*; doch hiervoor, en voor het onz. werkw. *ergeren*, in de beteekenis van erger worden, gebruikt men *verergeren.* Thans wordt het alleen in eenen zedelijken zin gebezigd, voor ergernis, aanstoot geven: *iemand ergeren*; *hij ergerde de gansche vergadering.* Ook door een slecht voorbeeld tot boosheid brengen; en in dezen zin vindt men het bij de BYBELVERT, op verscheidene plaatsen. Als een wederkeer. w., *zich ergeren*; *zich aan*, of *over iets ergeren*, eene ergernis aan iets nemen.

ERGERLIJK, bijv. n. en bijw., *ergerlijker*, *ergerlijkst*, Ergernis gevende, wat met de eerbaarheid en alle goede zeden strijdig is: *een ergerlijk leven leiden.*

ERGERNIS, v., meerv. *ergernissen.* Aanstoot: *eene gegevene en genomene ergernis.* Het slechte voorbeeld, waardoor men anderen tot kwaad verleidt, in de godgeleerdheid.

ERINNEREN, zie *herinneren*.

ERKAAUWEN, zie *herkaauwen.*

ERKENNEN, b. w., *ik erkende, heb erkend.* Weten en toestemmen, in de bijbeltaal: *als sy erkennen een yeder syne plage.* Verklaren voor hetgeen het is; *zijne handteekening erkennen.* Met *voor*: *hij erkende hem voor zijnen zoon.* Als zoodanig aannemen: *hij heeft mij voor zijn kind erkend.* Dankbaarheid betoonen: *ik zal die weldaad altoos erkennen.* Van hier *erkenning, erkentelijk*, dankbaar, *erkentenis.*

ERLANGEN, b. w., *ik erlangde, heb erlangd.* Eigenlijk, tot iets langen, reiken; doch in dezen zin is het niet in gebruik. Met moeite, na aangewende pogingen, bekomen, verkrijgen: *de vrijheid erlangen, genade erlangen.* Van hier *erlanging.*

ERNFEST, zie *eerenfest.*

ERNST, m. Ware, eigenlijke gezindheid, in tegenoverstelling van boert, of scherts: *hij vraagt den quant met grooten ernst.* DE DECK. *Ik zeg het u in ernst. Is het jok of ernst? Zeg mij in goeden ernst.* In eene bepaaldere beteekenis, gestrengheid: *wanneer hij niet van gedrag verandert, zal ik ernst moeten gebruiken.* Van hier *ernstelijk, ernsthaftig, ernstig, ernstiglijk.* Bij HOOFT komt *ernstzaak* voor: *onder ernstzaaken* (*inter seria*).

Waarschijnlijk behoort het tot het oude *ar, er*, voor *aarde*, en *eeren*, d. i. ploegen, lat. *arare.* Zie *arbeid.*

ERRE, *arre*, verouderd bijv. n. voor gram, toornig: *ende hi wert utermaten erre.* SEGHEL. *Zich erren*, toornig worden. Zie *arre.* Eigenlijk beteekende het oul. droevig.

ERTS, m., meerv. *ertsen.* Allerlei bergaarde, of steen, welke eenig metaal, of half metaal in zich bevat: *gouderts, zilvererts, kopererts* enz. *Zich vergapen aan korintischen erts.* VOND. *Ertsrijk*, dat veel erts heeft.

ERVAREN, b. w., *ik ervoer, heb ervaren.* Ondervinden: *hetgeen ik u voorspel zult gij door den tijd nog wel ervaren.* Van hier *ervaring.* Oudtijds zeide men ook *vervaren.*

ERVAREN, bijv. n. en bijw., *ervarener, ervarenst*, zijnde eigenlijk het verled. deelw. van het voorgaande w. *erva-*

 va-

varen. Bedreven, vele verkregene kennis bezittende: *hij is een ervaren man.* Van hier *ervarenheid.*

ERVE, zie *erf.*

ERVEN, b. en o. w., *ik erfde, heb geërfd.* Bedr., door erfenis verkrijgen: *hij zal door den tijd groote schatten erven.* Oul. beteekende *erven* nalaten, in het bezit van iets stellen: *En erft de winst aen zoo veel weeuwen.* VOND. Fig., bij de geboorte medebrengen, van eigenschappen en gesteldheden des ligchaams en der ziel: *hij heeft deze ziekte van zijne ouderen geërfd.* — Onz. met *zijn*, door erfenis ten deel vallen: *want alte selden erft de vaderlijke deugt.* CAMPH. Met het voorz. *op: dat goed kan op hen niet erven; — vijandschap, die op den nazaat erft.* VOND. *Erven* beteekende oul. ook *duren;* van hier, zegt TUINMAN, onze spreekw. *eeuwig en erfelijk.* Van hier *erving.*

ERWT, (*erwet*), v., meerv. *erwten.* Peulvrucht: *erwten zaaijen, doppen, pellen, plukken*, enz. Zamenstell.: *doperwten, suikererwten, tuinerwten, erwtennat, erwtensoep.*

ES, *esse*, deze basterduitgang wordt achter namen van mannelijk bedrijf gevoegd, om die tot het vrouwelijke te doen overgaan, als: *zondaar, zondares.* Deze uitgang komt met het lat. *issa* overeen: *propheta, prophetissa*, bij ons *profeet, profetes.*

ESCH, m., meerv. *esschen.* Esschenboom: *de bijl klinkt op den hoogen esch.* VOND. Van hier het onverbuigbare bijv. n. *esschen: eene esschen plank.* Zamenstell.: *esschenhout, — esschenhouten*, onverbuigb. bijv. n.: *een esschenhouten stoel; eschdoorn*, enz.

WACHTER meent deszelfs oorsprong in het gr. ἰσχυς, *sterkte*, te vinden. Ons *esch* werd oul. voor allerlei soort van boomen gebezigd.

ESP, *espenboom*, m., meerv. *espen.* Bevende populier, wiens bladeren aan eenen langen ranken tak hangen, en daarom, bij de minste beweging der lucht, sidderen en geruisch maken. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *espen*, tot den espenboom behoorende, of van denzelven gemaakt: *espen loof*, of *espenloof, espen hout*, of *espenhout.*

Het staat waarschijnlijk met het gr. ἀσπαιρειν, *sidderen, be-*

beven, in verband.

ESTRIK, (bij KIL. *esterick*) m., meerv. *estrikken*. Gebakken vloersteen: *een vloer van roode en blaauwe estrikken*.

Hoogd. *Astrich*, *Asterich*. *Astragus*, *astracum*, *astreca* beteekende, in het middeleeuwsch lat., den gepleisterden vloer eener kamer.

ET, basterduitgang, welke bij weinige onzer zelfstandige naamwoorden gebruikt wordt, als: *banket* van *bank*, *trompet* van *tromp*, enz.

ETEN, b. w., *ik at*, *heb gegeten*, oul. *geëten*. Spijs, of iets in de gedaante van spijs, tot zich nemen, kaauwen en doorslikken: *brood eten*, *vleesch eten*. *Iemand te eten geven*. *Iemands brood eten*, spreekwijs, bij iemand zijn onderhoud vinden, *genadebrood bij iemand eten*, door iemand, uit medelijden, onderhouden worden. Maaltijd houden: *des avonds*, *des middags*, *eten*. Fig.: *zijn woord eten*, weder intrekken hetgeen men gezegd heeft. HOOFT bezigt *zijn hart eeten* (eten), voor ten hoogste misnoegd of verstoord worden. Van hier *eter*, ook voor een dier, anders korenbijter genoemd, — *eetster*. Zamenst.: *eetbaar*, *eetkamer*, *eetlust*, *eetmaat*, (*diaeta* — *eetmaatsche geneeskunst*, *medicina diaetetica*) *eetplaats*, *eettafel*, *eetwaar*, *eetzaal*; *etenskas*, *etenstijd*; *menscheneter*, *mierenëter*, *slangeneter* enz.

Hoogd. *essen*, bij KERO *ezzan*, ISIDOR. *ezssun*, OTFR. *ezen*. Alle overige talen hebben *t* of *d*, als goth. *itan*, angels. *etan*, zweed. *aeta*, deen. *äde*, eng. *to eat*, lat. *edere*, gr. ἔδειν, *eten*. Volgens TEN KATE is de *g* in het verledene deelw. *gegeten*, om de welluidendheid, gevoegd; doch ADEL. is van oordeel, dat men oul. voor *eten* ook *geten* gezegd heeft; althans OTFR. heeft: *So sie thar tho gazun*, d. i. als zij daar aten.

ETEN, o., zijnde eigenlijk de onbepaalde wijs van het werkw. *eten*, zelfstandig gebruikt. *De geneesheer heeft mij het eten verboden*. De maaltijd: *voor*, *na*, *onder het eten*; *middageten*. Spijs, in het algemeen, gekookt, of gebraden: *het eten opzetten*.

ETGROEN, zamengetrokken van *eetgroen*, o. Het tweede nieuwe groene gras, dat allereerst na de afmaaijing opschiet, en tot eene naweide voor het vee geschikt wordt. Nagras.

ET-

ETMAAL, zamengetrokken van *eetmaal*, o., meerv. *etmalen*. Een natuurlijke dag, de tijd van vierentwintig uren: *het treurspel eindigt met het etmaal*. HOOFT. Dit schijnt te zien op het gebruik der ouden van slechts eenmaal daags, en wel omtrent den middag, eenen hoofdmaaltijd te doen; doch sedert de eetbeurten vermenigvuldigd zijn, inzonderheid bij den arbeidsman, die den werkdag in vier schoften afdeelt, zoo is hiervan ook *etmaal*, d. i. schoft, bij KIL, *pastio diurna quatuor vicibus*.

ETSEN, b. w., *ik etste*, *heb geëtst*, Met sterk water in eenig metaal laten inbijten: *die plaat is geëtst, niet gesneden*. Van hier *etser*, *etsing*. Zamenstell.: *etskunst*, *plaatëtser*. TEN KATE brengt het tot *etse*, *corrosio*, *et specialiter corrosio cupri aqua forti*, en dit tot het worteldeel van *eten*, met den uitgang *se*. Bij WACHT. is het *incidere*, *auro et argento caelare*, *in goud en zilver etsen*; — *in koper etsen*, *cupro incidere*, *sive scalpello*, *sive acri humore*. Het laatste is alleen bij KIL. bekend, die het door *bijten in koper*, *inscribere*, *sive incidere in aes aqua forti*, verklaart. HOOFT bezigt het overdragt., voor invreten.

ETTELIJK, voornaamw., om verscheidene dingen van dezelfde soort onbepaald aan te duiden, even als *eenige*, en is alleen in het meerv. gebruikelijk: *er verliepen ettelijke dagen*.

ETTER, m. De dikke, witte of gele stof, welke zich in eene wonde enz. verzamelt: *etter maken*, beginnen te zweren, wanneer het bloed zich in etter oplost. Overdragt. kwaad, bederf: *die 't ligchaam dezer stadt wel zuivren van dien etter*. VOND. Van hier *etterachtig*, *etterig*. Zamenstell.: *etterbuil*, *ettergezwel*, *etterslijm*, *etterwonde*, *etterzak*.

ADEL. brengt het tot het oude *eit*, vuur, en *eiten*, branden, hetwelk op de brandende gewaarwording, welke zoo wel eene zweer als het gift veroorzaakt, zeer wel past. TEN KATE leidt het van het worteldeel van *eten* met den uitgang *er* af, om de inknaging, of ineting in de vliezen en vleesachtige deelen. Van hier *etteren*, etter uitwerpen, *ettering*.

EUNJER, z. en bijv. n. en bijw. HALMA zegt, op *eunjerheid*, dat het een bij de boeren gebruikelijk woord is,

is, voor aardigheid. Bij KIL. is *unghers maleficus, diabolicus*, en *ungherhoere incantatrix, mulier diabolica, tooverheks, spook;* alwaar v. HASSELT zeker versje aanhaalt, waarin: *alwat van Eunjer, droes*, enz. Bij HOOFT leest men: *zelf eunjer koom ik hier, om eunjers raad te hooren.* Ook bezigt hij het in den zin van bedreven, geslepen: *de burgerij eunjer* (sagax) *in 't doorsnuffen* enz. Om iets liefs aan te duiden, of te kennen te geven, dat men zin en genoegen in iets heeft, zegt men, in het dagelijksche leven ook: *dat is eunjer.*

EUROPA, *Europe*, o. De naam van het kleinste, maar verlichtste gedeelte der wereld; uit het grieksch. Van hier *europeaan, europeër, europeesch, europesche.*

EUVEL, *evel*, o., meerv. *euvelen.* Kwaal, allerlei ziekte en besmetting, doch in dezen eigenlijken zin niet meer gebruikelijk, dan in zamenstelling, als: *handeuvel, voeteuvel.* Overdragt., voor nadeel, onheil: *hij is van dat euvel nog niet genezen.* Zedelijk gebrek: *aan het zelfde euvel mank gaan*, spreekwijs. *Van 't zelfde evel ziek.* HOOFT. In vele woorden heeft men de zachte *e* met *eu* verwisseld, b. v. *evel, lenen, snevelen, stenen*, enz., nu meestal *euvel, leunen, sneuvelen, steunen*, enz., bij KIL. niet bekend, die *vallende evel* heeft, waarvoor wij *vallende ziekte* zeggen.

EUVEL, bijv. n. en bijw., *euveler, euvelst.* Eigenlijk, ziek; doch in dezen zin wordt het niet meer gebruikt. Zedelijk kwaad, slecht, nog overig in *euveldaad*, enz. — *Ik hoop, dat gij het niet euvel*, kwalijk, *zult nemen.* Kwaadaardig, vijandelijk: *in euvelen moede.* J. DE MARR. Oul. beteekende het ook zeer: *op 't euvelst afgerecht.* HOOFT.

REITZ en TUINM. leiden het van het gr. ἤλεος, εὔλος, *kwaad*, af, dat af zou stammen van het hebr. עָוֶל, *boosheid.* KIL. en TUINM. brengen het woord *duivel* hiertoe, als ware het *de euvele*, de booze. Zie *Duivel.*

EVANGELIE, o., meerv. *evangelien*, van het gr. ευαγγελιον, eene blijde, aangename boodschap. De gansche leer van J. CHRISTUS, in tegenoverstelling van de wet: *het evangelie prediken.* Die boeken van het n. verbond, welke de levensgeschiedenis van Jezus bevatten: *het evangelie van Mattheus* enz. Van hier *evangeliesch, evangelist.*

Za-

Zamenstell.: *evangeliedienaar*, *evangelieleer*, *evangeliepredikér*, enz.

EVEL, zie *euvel*.

EVEN, bijw., beteekenende gelijk, hetzelfde: *dit was even het dier*. BYBELVERT. *Even hoog*, *even dik*, gelijk van hoogte, van dikte. *Even zoo lang*, *zoo oud*. Om de gelijkheid te vergrooten: *even die*, *even dezelfde*. *Even eens*, hetzelfde. Een weinig: *ik raakte hem even* (ook *eventjes*) *aan*. Ter bepaling van eenen tijd, waarin iets geschied is: *gij waart even vertrokken*, *toen* enz. H. DE GROOT bezigt *evenheid* voor gelijkheid in zwaarte, grootte, enz.; zoo ook *evenredigheid*, waardoor twee dingen gezegd worden even te zijn ten aanzien van iets anders, *proportio*. MOONEN gebruikt *evenmatig*, voor gelijkvormig: *volmaekt van leest en evenmatig*. HOOFT bezigt ook *effen*. — Zamenst.: *evenbeeld*, *evengelijk*, *evengelijkheid*, *evenmensch*, *evennaaste*, *evennachtslijn*, in de aardrijkskunde, *evenredig*, *evenredigheid*, *evenveel*, *evenwel*, *evenwigt*, *evenwigtig*, *evenwijdig*, *evenzinnig*, enz.

EVENAAR, m., meerv. *evenaars*. Van *evenen*, thans *effenen*; bij KIL. *effenaar*. De naald eener schaal, waaraan men weet, of hetgeen in de eene schaal ligt eene gelijke zwaarte hebbe met hetgeen in de andere ligt. Overdragt., voor gelijk gezag, gelijke magt: *die den evenaar van de fransche en spaansche Mogentheden noode zagen overslaan*. HOOFT. De middellijn, anders de linie, lat. *aequator*, in de aardrijkskunde.

EVENAARDIG, bijv. n. en bijw., *evenaardiger*, *evenaardigst*. Van gelijke inborst, of natuur. Ook van zaken, die van dezelfde natuur zijn. Van hier *evenaardigheid*.

EVENAREN b. w., *ik evenaarde*, *heb geëvenaard*. Eigenlijk, gelijk maken, als *evenen*, *effenen*; doch in het gebruik, is *iemand evenaren*, zich aan iemand gelijk maken, of aan iemand gelijk zijn. Van hier *evenaring*.

EVENEN, zie *evenaren*, *effenen*. Van hier *evening*, *nachtevening*, in de aardrijkskunde.

EVENREDIG, *evenredigheid*, zie *even*.

EVERZWIJN, o., meerv. *everzwijnen*. Maar dewijl *ever* een zwijn beteekent, zoo is *everzwijn*, eigenlijk, tweemaal hetzelfde.

EZEL, m., meerv. *ezels*. Vrouwel. *ezelin*. Zeker viervoetig dier, met lange ooren en eenen aan het einde harigen staart, hetwelk gemeenlijk voor een lastdier gebruikt wordt, doch voor het overige, wegens zijne traagheid, domheid, en ongeschiktheid bekend genoeg is, waarom het ook, in de gemeenzame verkeering, tot eenige figuurlijke spreekwijzen aanleiding gegeven heeft. *Ende zadelde sijnen ezel.* BYBELVERT. *Als een ezel balken. Zoo dom als een ezel. Een ezel stoot zich niet tweemaal aan eenen steen*, spreekw. *Van den os op den ezel springen*, spreekw., zich niet aan een ding houden, maar dan tot dit, dan tot dat overslaan, waarvoor men meent te moeten zeggen: *van den orse* (van het paard) *op den ezel*. Zie *os*. Fig., een werktuig, waarop de schilders hun doek, of paneel plaatsen, om het te beschilderen: *het schilderstuk staat op den ezel*. Van menschen: *Issaschar is een sterck gebeent ezel.* BYBELVERT. Een dom, lomp, ongeschikt mensch: *hij is een regte ezel*. Van hier: *ezelachtig*, *ezelachtigheid*. Zamenstell.: *ezelshoofd*, eigenlijk het hoofd van eenen ezel; fig., in de scheepvaart, een half rond blok boven op den mast, in welks holte de steng gezet wordt; *ezelskop*, eigenlijk de kop van eenen ezel; fig., een dom, ongeschikt mensch; *ezelsoor*, eigenlijk het oor van eenen ezel; fig., de omgevouwen kant van een blad in een boek; *ezelswerk*, eigenlijk het werk, dat ezels doen; fig., zwaar, gemeen werk, zoo als men door ezels laat verrigten. *Muilezel*, *woudezel*.

Van *ezel* is, in het gemeene leven, het onzijd. w. *ezelen*, met het hulpw. *hebben*, voor zwaren arbeid verrigten, zoo als gemeenlijk voor ezels geschikt is: *ik zal morgen weer moeten ezelen*.

F.

F.

F, de zesde letter van het ABE. Zie over den aard en het gebruik van deze letter, D. I, §. 46.

FAAL, zie *falen* en *feil.*

FAAM, v., meerv. *famen.* Van het lat. *fāma*, gr. φημη. Eigenlijk, eene heidensche godheid, in de fabelleer; bij de dichters, de luchtbodin, nieuwsbodin: *by de faam nagelaten.* VOND. Overdragt. gerucht: *ter goeder naam en faam staan.* HOOFT bezigt het dikwerf voor roem. Voor eene godin, of voor een afbeeldsel van dezelve, heeft dit woord ook een meervoud: *hij heeft twee famen geschilderd.* Van hier *faamloos*, *faamroovend*, eerroovend, *faamroover*, eerroover, *faamschender.* HOOFT heeft *faamzucht* voor eerzucht, roemzucht.

FABEL, v., meerv. *fabelen.* Van het lat. *fabula.* Eigenlijk, een gesprek; doch in dezen zin is het verouderd. Wijders, een verdicht verhaal, een vertelseltje: *iets voor eene fabel houden.* Verder, een verdicht verhaal, waarmede een zedelijk oogmerk verbonden is, in onderscheiding van een bloot vertelseltje, dat alleenlijk tot vermaak dient. In dezen zin behooren de tooneelspelen, romans en zedelijke verhalen tot de fabelen. Gewoonlijkst verstaat men onder deze benaming, het verhaal eener in beelden voorgestelde handeling, welke zoo wel dieren als menschen toegekend wordt: *Gellerts fabelen.* Van hier *fabelachtig.* Zamenstell.: *fabeldichter*, *fabelkunde*, *fabelleer*, *fabelschrijver*, *fabelwerk.* KIL. heeft ook het hiervan afgeleide werkw. *fabelen*, lat. *fabulari*, *beuzelen*, waarvoor men ook *fabuleren* plagt te gebruiken: *zoo Poëten fabuleren*, d. i. gelijk de dichters beuzelen. R. VISS.

FABRIJK, v., meerv. *fabrijken.* Door middel van het fr. *fabrique*, van het lat. *fabrica.* Eigenlijk timmering, bouwing; wijders, ieder voortgebragt werk; ook de werkplaats, waarin het voortgebragt wordt; in welke beteekenis dit woord, somwijlen, in het gemeene leven, al schertsende gebezigd wordt: *dat is een woord*, —

eene

eene vertelling, van zijne eigene fabrijk, van zijne uitvinding. In eene bepaaldere beteekenis, iedere werkplaats, waar goederen en waren in het groot vervaardigd worden: *eene bandfabrijk, geweerfabrijk, knoopenfabrijk, lakenfabrijk*. Van hier het onduitsche *fabrikeur*, mede in dagelijksch gebruik, zijnde iemand, die zich bezig houdt met de voortbrengsels der natuur te bewerken, en aan dezelve die gedaante, dien vorm te geven, welke zij moeten hebben, om tot ons gebruik en nut te strekken. Ook wordt een opziener over de stadsgebouwen, of bouwmeester, *fabrijkmeester* genoemd, ook enkel *fabrijk*, doch dan is het mannelijk.

Van dit *fabrijk* is het werkw. *fabrijken* gevormd, voor stichten, bouwen, bij HOOFT: *vensters fabrijken*. In de gemeenzame verkeering zegt men nog: *ik zal dat wel fabrijken*, verrigten, klaar maken.

FAKKEL, v., meerv. *fakkels*. Een groot licht, van was, pek, enz. gemaakt: *met eene brandende fakkel*. VOND. Fig. een geleerde bij uitstekendheid; *hij was eene heldere, of lichtende, fakkel*. De figuurlijke uitdrukkingen, *de fakkel der tweedragt, des oorlogs, der liefde*, zijn bekend genoeg. Zamenstel.: *fakkeldrager, fakkeljagt*, enz.

Het komt met het lat. *fax, facula*, overeen; doch hieruit volgt niet, dat het daarvan afstamt. De oude noordsche volkeren hadden een woord, *fach*, of *fak*; dat vuur beteekende; en veelligt was *fachen*, of *fakken*, eertijds ook voor branden in gebruik. Hiervan kan *fakkel*, door middel van den uitgang *el*, die een werktuig aanduidt, regelmatig gevormd zijn. Hiertoe behooren ook φαω, φωσκω, φως.

FALEN, *feilen*, o. w., *ik faalde, heb gefaald*. Van het verouderde *faal*, nu *feil*. Het voorgestelde doel niet bereiken, missen: *vertrouwt op hem, en d'uitkomst zal niet falen*. L. D. S. P. Dwalen, mis hebben: *vader, voor ghewis ghij faelt*. GESCHIER. Te kort schieten, in gebreke blijven, bankroet gaan: *wanneer de schuldnaars falen*. POOT. Voor ontbreken, zegt VONDEL: *indien 't mijn lippen aen bevalligheit mogt falen*; zoo ook *het pad zal ons niet falen*, wij zullen het pad niet missen. Doch in zeer vele dezer beteekenissen is dit woord niet meer in gebruik. Van hier *faalgreep*, voor misslag; doch dit woord is reeds

eenigzins veranderd. Zie *feilen.*

FALIE, v., meerv. *falien*, *falies.* Zekere sluijer, tot de kleederdragt der vrouwen behoorende, anders ook *regenkleed* genoemd: *zij deed hare falie om.* Van hier is de, in het gemeene leven gebruikelijke, spreekwijs *falievouwen* ontleend, voor vleijen en geveinsdelijk handelen: *die 't te seer met vrienden houden, en te seere falievouden.* GESCHIER. En van hier ook *falievouwer*, voor een valsch, bedriegelijk mensch, pluimstrijker.

FALIEKANT, bijv. n. en bijw. Eigenlijk, *waarvan de kant faalt*, (van *falen*, *errare*, *deficere*) d. i., niet in den haak (bij KIL. *angulus non aequalis*, *non quadratus aut rectus*). Ook *faliekantig.* Overdragt., verkeerd, valsch: *dat kwam faliekant uit.*

FALIEVOUWEN, zie *falie.*

FAMILIE, v., meerv. *familien.* Van het lat. *familia.* Huisgezin, gezin, geslacht. Zamenstell.: *familiedag*, *familieraad*, *familiewapen*, enz.

FARIZEER, m., meerv. *farizeërs.* Zekere aanhang onder de voormalige Joden, die zich, door uiterlijke gestrengheid in het waarnemen van Mozes wet, van anderen onderscheidden. Thans pleegt men nog eenen huichelaar *eenen farizeër* te noemen. Van hier het bijv. *farizeesch*, op deszelfs denk- en handelwijs gegrond: *welk farizeesch zuurdeeg.* VOLLENH. Het is van het gr. Φαρισαιος, iemand die zich afzondert, afkomstig, van פרש, *afzonderen;* waarom NOTK. hetzelve door *sundirguote* en *sunderman*, vertaalt.

FATSOEN, o., meerv. *fatsoenen.* Van het fr. *façon.* De gedaante, of het maaksel eener kunstig gewerkte zaak: *hij weet een goed fatsoen aan de kleederen te geven. Het fatsoen van het zilver kost veel.* Fig., aanzienlijke geboorte en opvoeding: *een man van fatsoen. Het is geen fatsoen zoo te handelen.* Van hier *fatsoenlijk*, *fatsoenlijkheid*, in de overdragtige beteekenis. Van dit *fatsoen* is het werkw. *fatsoeneren* (basterd), oul. ook *fatsoenen*, gevormd.

FAZANT, m., meerv. *fazanten.* Fazantvogel. Wil men de geslachten naauwkeurig aanduiden, dan is het mannel. *fazanthaan*, en het vrouwel. *fazanthen.* Zamenst.: *fazanthok*, *fazanthouder*, *fazantjagt*, *fazant-*

zantwachtèr.

Hij is van de rivier *phasis* naar Európa gebragt, van waar hij ook zijnen naam ontleend heeft.

FEBRUARIJ, m. De tweede maand in het jaar. Van *februa*, *festum lustrale*, zuiveringsfeest, dewijl men gewoon was, in die maand, een feest ter zuivering en heiliging van menschen en vee te vieren. Deze maand draagt ook den naam van sprokkelmaand, oul. sporkelmaand, waarschijnlijk van *spurcalia* (*a spurco*), mede zekere feesten, die in deze maand, tot hetzelfde boven gemelde einde gevierd werden.

FEEKS, v., meerv. *feeksen.* Een slecht, loos vrouwspersoon: *zij is eene regte feeks.* TUINM. brengt het tot het oude *fien*, d. i. haten; zoo dat *feeks* een hatelijk wijf zoude zijn.

FEEST, v. en o., meerv. *feesten.* Van het lat. *festum.* Een tijd voor plegtige godsdienstoefeningen, of voor vermaak geschikt. Van hier *paaschfeest*, *pinksterfeest*, enz. *Een feest vieren*, *feest houden*. *Huwelijksfeest*, *verjaarfeest.* Ook voor een gastmaal, overeenkomende met het fr. *festin.* Van hier *feestelijk*, plegtig-prachtiglijk: *iemand feestelijk onthalen*; *feesteling.* Zamenst.: *feestdag*, *feestgebaar*, *feestgewaad*, *feestlied*, *feestoffer*, *feestzang*; *bruiloftsfeest*, *geboortefeest*, *huwelijksfeest*, *kermisfeest*, *kersfeest*, *verjaarfeest*, *vreugdefeest*, enz. Oul. was het van dit *feest* gevormde werkw. *feesten* in gebruik, voor feest vieren, gelijk ook *festeren*, voor onthalen.

Oorspronkelijk is het woord *feest* vrouwelijk, maar door verloop is het onzijd. geworden, even als *beest*, *oorlog* en anderen. En het tegenwoordige gebruik schijnt voor het onzijdige geslacht te zijn.

FEIL, v., meerv. *feilen.* Misvatting, misstelling: *eene feil tegen de regels der spraakkunst*, *dichtkunst*, enz. Zedelijk gebrek: *ieder mensch heeft zijne feilen.* Oul. bezigde men ook *faal.* Zamenst.: *drukfeil*, enz. *Feil* is ook hetzelfde als *dweil*, waarmede men het nat van den grond enz. afveegt. Men brengt het tot *feilen*, *falen*, *errare*, als in het afvegen om en om loopende, even als *dweil*, tot *dweilen*, *dwalen*, insgelijks *errare* beteekenende. In Zuidholland zegt men *dweil*, in Amsterdam en Noordholland *feil.*

FEILEN, *falen*, o. w., *ik feilde*, *heb gefeild*. Het voorgestelde doel niet treffen: *hij sloeg naar mij*, *maar bij geluk feilde hij*. Wankelen, te kort schieten: *ik zal in mijne getrouwheid niet feilen*. BYBELVERT. Fig., eenen misslag begaan, dwalen: *hij feilt telkens in de woordvoeging*. Zie *falen*. Van hier *feilbaar*, dat feilen kan, *feilbaarheid*. Even als in sommige oorden van Nederland, *feil* voor *dweil* genomen wordt, zoo wordt aldaar ook *feilen* in den zin van *dweilen* gebezigd: *de stoep feilen*, met eene feil schoon maken, afdroogen.

Het lat. *falli* en nederduitsche *vallen* zijn ten naauwste daarmede verbonden.

FEIT, o., meerv. *feiten*. Eene daad: *die voor onz' quade feiten zoo magtig weet te pleiten*. J. DE DECK. *Iemand op het feit*, op de daad, *betrappen*. KIL., heeft *feyt*, lat. *factum*. Van hier *feitelijk*, *feitelijkheid*.

FEITEL, v., meerv. *feitels*. Zekere doek: *het kind eene feitel voorspelden*.

FEL, bijv. n. en bijw., *feller*, *felst*. Boos, verwoed: *een fel mensch*. Doch in deze beteekenis wordt het zelden gebruikt. Wreed, onmededoogend: *en rampen die mij fel bestrijden*. L. BAKE. Hard, sterk: *een felle wind*, *felle winter*. *Dat paard kan fel loopen*. Vernielend, verterend: *gelijk een felle vlam*. L. BAKE. Ruw, onbeschoft: *iemand fel aanvallen*. Van hier *felheid*, *fellijk*, en bij HOOFT *felte*, voor hevigheid.

Misschien behoort het tot het oude, bij WACHT. voorkomende, *fel*, *hostis*, *feld*, *bellum*, waarvan, waarschijnlijk, ons *veldheer*, *dux belli*, met verandering van *f* in *v*.

FELP, zie *fluweel* en *fulp*.

FENIKS, m., meerv. *feniksen*. Van het gr. en lat. φοινιξ, *phoenix*. Een door de ouden verdichte vogel, van welken men zeide, dat er altoos maar een in de wereld was, en derhalve zonder gade of geslachtgenoot: dat hij eenige honderd jaren oud werd, zich dan, in Arabie, op eenen berg, in een van welriekende kruiden gemaakt nest plaatste, hetwelk, door de stralen der zon aangestoken, met den daar op zittenden feniks verbrandde, uit welke asch een nieuwe vogel ontstond, wien het op gelijke wijze ging. Dit woord wordt, bij alle onze dichters, van personen en za-

zaken gebruikt, die als uitmuntend voorgesteld worden. Van hier *feniksdichter*, *fenikspennen*, enz.; ja zelfs zingt VONDEL van de heilige maagd: *o Feniksmaagd*, *o Moeder van 't verblijden!*

FEPPEN, b. w., *ik fepte*, *heb gefept*. In de gemeenzame verkeering gebruikelijk voor dikwerf en veel drinken, aan den drank zijn: *hij kan schoon feppen*. Van hier *fepper*, zuiper, *fepster*, zuipster.

FEST, een bij de oudheid zeer gemeene uitgang, beteekenende de vastheid, of vol- en rijkelijkheid van iets, waarvan nog eenige weinige overblijfsels bij ons gevonden worden, als *eerenfest*, *ernfest*, *honorificus*. De wortel vertoont zich in ons *vast*, oul. *vest*, *firmus*. Zie *eerenfest*.

FESTOEN, v., meerv. *festoenen*. Allerhande loofwerk, aan muren, pijlers enz. vastgehecht, in de bouwkunde: *behangt met mirtegroen, en bloemkrans en festoen, portaal en pijler*. VOND. Dit woord wordt bij PLANTYN, KIL., noch HALMA gevonden; ten blijke, dat zij het voor geen nederduitsch erkenden, gelijk het ook eenen basterduitgang heeft, waarop de klemtoon valt. Doch het is thans in vrij algemeen gebruik; ook het daarvan gevormde *festoeneren*.

FEZIKKEN, o. w., *ik fezikte*, *heb gefezikt*. Stil praten, snappen: *ick sit ..... te fesikken van u*. WESTERB. Van hier *fezikker*, *fezikster*.

FIELT, m., meerv. *fielten*. Deugniet, schelm. KIL. zegt *fielt*, *vilis homo*. Hij heeft ook *fiel*, dat door KRUL en anderen gevolgd wordt: *geldt maeckt fielen goede mannen*. GESCHIER. Het gebruik kiest *fielt*. Van hier *fielterij*, *fieltig*, *fieltenstuk*, enz.

FIER, bijv. n. en bijw., *fierder*, *fierst*. Stout, trotsch, moedig: *een fier gelaat toonen*. *Mit fieren gangen*. BIJB. 1477. *Zij gedroeg zich zeer fier*. Van hier *fierheid*, waarvoor HOOFT *fierte* bezigt: *een geest van edele fierte*. Het is met het lat. *ferus* en fr. *fier* vermaagschapt.

FIGUUR, v., meerv. *figuren*. Van het lat. *figura*. De gedaante eener zaak: *de omtrekken van eenig ding stellen ons deszelfs figuur voor oogen*. Zoo zijn alle geteekende, geschilderde, gesnedene, gedrukte, of op eene andere wijze vervaardigde afbeeldingen en versiersels *figu-*

 ren,

ren. Alle dingen, in zoover zij eene gedaante hebben, of in zoover men dezelve onder eenige gedaante beschouwt, als: *wiskunstige figuren.* In de schoone kunsten dragen verscheidene willekeurige voorstellingen en veranderingen dezen naam; zoo spreekt men, b. v. van *figuren*, in de danskunst. De voorstelling van eene zaak onder eene andere gedaante, dan wij ons dezelve gewoonlijk voorstellen, waartoe de *figuren* in de welsprekendheid behooren. In de spraakkunst zijn alle woorden, welke iets ligchamelijks, of zinnelijks beteekenen, en ter voorstelling van onligchamelijke dingen gebruikt worden, *figuren.* In den gemeenzamen spreektrant noemt men eenen persoon, of eene zaak, wanneer men alleenlijk op derzelver gedaante ziet, dikwerf eene *figuur*: *wat voor eene belagchelijke figuur is dat! Figuur maken* wordt anders, voor vertooning maken, pracht en luister verspreiden, gebezigd: *die menschen maken veel figuur.* Van hier *figuurlijk*, *figuurlijkheid.*

FIJ, tusschenwerpsel, om verachting, of afkeer, aan te duiden, waarvoor men thans meestal *foei* gebruikt. Oul. plagt men *ij* en *fij*, als woorden van verwondering en afkeer te bezigen: *na dat het reenberaad iet acht of ij of fij.* Spieg. Thans zegt men, meestal, *hij of fij*; *het is altoos hij of fij met hem* (in de gemeenzame verkeering), hij slaat altoos tot het eene of andere uiterste over.

FIJMELEN (*fiemelen*), bij Kil. ook *femelen*, van *femel*, *fimel*, *linum carptum*; b. w., *ik fijmelde*, *heb gefijmeld.* Eigenlijk, wol kaarden en de noppen afpluizen. Wijders, futselen, zich met geringe zaken bezig houden, en van daar alles als zaken van de godsdienst en het geweten beschouwen, of voorgeven te beschouwen, den heilig spelen. Van hier *fijmelaar*, *fijmelaarster*, in al de beteekenissen van het werkw.; *fijmelachtig*, *fijmelarij.*

FIJN, bijv. n. en bijw. *fijner*, *fijnst.* Schoon, bevallig, vooral ten aanzien van het gelaat: *dat meisje heeft een fijn gelaat*, *een fijn wezen.* Dun, in tegenoverstelling van grof: *fijn laken*, *fijn linnen*, *fijne suiker.* Zuiver: *fijn goud*, *fijn zilver.* Schrander, scherpzinnig: *dat was een fijn antwoord.* Dat eene levendige gewaarwording van iets heeft: *een fijne smaak*, die de kleinste schoonheden en gebreken gewaarwordt. Somwijlen dient *fijn*, als bijwoord, om den nadruk des volgenden woords

te

te versterken: *het is fijn koud, hij heeft mij fijn, fijntjes bedrogen.* Nog is dit woord bij ons in gebruik, om iemand, die ten aanzien van de godsdienst gezet en naauwkeurig is, aan te duiden; maar inzonderheid noemt men iemand, die uiterlijk godsdienstig, schijnheilig is, *fijn*: *o! zij is zoo fijn.* Van hier *fijnheid, fijnigheid, fijntjes.* Zamenstell.: *fijnaard, fijnbaard, fijnman*, schijnheilige, bij HOOFT ook slim, schrander man; *fijnschilder*, in tegenoverstelling van kladschilder. Van dit *fijn*, is ook het werkw. *fijnen*, voor fijn maken, gevormd, hetwelk onder anderen, bij SIX VAN CH. voorkomt.

Het gr. φαεινος komt, in de eerste beteekenis, daarmede overeen; waarom de beteekenis van een goed uitzigt, een bevallig gelaat, de eerste schijnt te wezen.

FIJT, zie *vijt.*

FIKFAKKEN, o. w., *ik fikfakte, heb gefikfakt.* In het gemeene leven gebruikelijk, voor op en neer drentelen, zonder iets uit te regten, van *fikken*, oul. zachtjes aanraken, en *fakken*, aangrijpen, — iets doen als niet doende. *Fikfakker* is derhalve iemand, die wel de hand aan iets slaat, maar niets uitvoert. Van hier *fikfakkerij* voor een beuzelachtig en nietig bedrijf.

FIKSCH, bijv. n. en bijw., *fikscher, fikscht.* Vaardig: *hij is een fiksche karel. Hij gaat fiksch met de pen om*, kan vaardig schrijven. Wel, volmaakt wel: *hij verstaat die kunst fiksch.*

Hoogd. *fix*, bij KIL. *fix*, deen. en zweed. *fix.* Het wordt door KIL., TUINM. en anderen tot het lat. *fixus* gebragt; doch ADEL. leidt het van het zweed. en ijsl. *fika, fyka*, ijlen, en *fikt*, ijver, vlijt, af, hetwelk met het lat. *fugere* en gr. φευγειν schijnt verwant te zijn.

FILOMEEL, zie *nachtegaal.*

FIOOL, v., meerv. *fiolen.* Van het lat. *phiola.* Eene flesch met eenen langen hals en ronden buik.

FLAAUW, bijv. n. en bijw., *flaauwer, flaauwst.* Zwak, magteloos: *den vijand eenen flaauwen tegenstand bieden. De wijn wordt flaauw*, krachteloos. *Flaauw zijn, worden*, in onmagt liggen, vallen. Koel, onverschillig: *iemand een flaauw antwoord geven. Zijne liefde wordt flaauw.* Bleek: *dat is flaauw gedrukt.* Van hier *flaauwheid, flaauwigheid, flaauwelijk, flaauwtjes.* Zamenstell.: *flaauwhartig, flaauwhartigheid.* Van *flaauw* is het b. en o. w. *flaauwen* gevormd, voor

flaauw maken, en flaauw worden: *en flaauwen 't licht*; — *flaauwt nu de zee.* Six van Ch. *De dag flaauwt.* Vond.

Wachter. beweert, dat *flaauw* hetzelfde is als *laauw*, *tepidus*, staande de *f* hier dan *per prosthesin.* Tuinm. brengt het tot *flaccidus*, d. i. slap.

FLAAUWTE, v., meerv. *flaauwten.* Hetzelfde als *flaauwheid: en wekte weder op de geesten uit de flaauwte.* Hooft. *In flaauwte*, in onmagt, *vallen*, *liggen*, — *eene flaauwte krijgen.*

FLAB, *flabbe*, zie *flep.*

FLABBEREN, o. w., *ik flabberde*, *heb geflabberd.* Klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, hetwelk doek, of andere ligt beweegbare stof, geeft, door den wind op en neer bewogen wordende: *een welig windjen lag en flabberde in de zeilen.* Hooft.

FLADDEREN, o. w., *ik fladderde*, *heb gefladderd.* Eene vlugge en losse beweging maken, vliegen: *de vogels fladderen door de lucht.* Waarschijnlijk is dit woord hetzelfde, als *flederen*, *vledderen*, dat bij Kil. in de beteekenis van *volitare*, *plaudere alis*, enz., voorkomt. Waartoe dan ons nog in dagelijksch gebruik zijnde *flodderen* insgelijks behoort.

FLAKKEREN, o. w., *ik flakkerde*, *heb geflakkerd.* Flikkeren: *de brant steeckt op en flackert.* Vond. *Flakkert door de daken.* Hoogvl. Fig.: *flakkerend geluk.* Vond. Dit woord is reeds eenigzins verouderd.

FLAMBOUW, v., meerv. *flambouwen.* Fakkel, toorts. Van het fr. *flambeau.* Kil. heeft *flambeel.* Poot bezigt *flambou.*

FLANK, v., meerv. *flanken.* Van het fr. *flanc*, d. i. zijde. Krijgswoord. *Den vijand in de flank vallen. De flanken dekken.*

Oulings is er bij ons, waarschijnlijk, een werkw. *flinken*, angels. *flingan*, *projicere*, *jaculare*, geweest, waarvan ons *flink*, en *flank*, *latus propugnaculi*, de beschietzijde; gelijk ook *flonk*, een zijdelingsche slag.

FLANSEN, b. w., *ik flanste*, *heb geflanst.* Haastig, slordig verrigten, in de gemeenzame verkeering gebruikelijk, vooral met voorvoegsels, als: *aaneenflansen*, *neerflansen*, enz.

FLAP, m., meerv. *flappen.* Klanknabootsend woord, ontleend

leend van het geluid, hetwelk een klap, of slag, geeft: *ik gaf hem eenen flap om de ooren.* Ook wordt zeker werktuig, waarmede men de vliegen doodt, *flap*, *vliegenflap*, eng. *flappe*, bij KIL. *flabbe*, genoemd. Zamenstell.: *flapkan*, waarvan het deksel sterk klapt in het toedoen, ook *flapper*, en enkel *flap* genoemd. Van *flap* is het werkw. *flappen* gevormd, voor slaan, klappen.

FLARDEN, meervoudig z. n., waarvan het enkelvoud niet in gebruik is. Afgescheurde stukken en brokken: *de wind sloeg het zeil in flarden. Breekt den band aan flarden.* VOND. Ysschotsen: *men onderscheidt het ijs in velden, flarden, en los ijs. Een stuk ijs van twee mijlen in 't ronde, noemt men een veld; — kleinder ijsbrokken dan twee mijlen worden groote, en nog kleinder kleine flarden genoemd.* ZORGDRAGER. HOOFT bezigt veelal *flarzen.* In de TAAL- EN DICHTK. BIJDR. wordt dit woord gezegd, door letterkeer, van *fladder* gevormd te zijn, als iets dat wapperende *nafladdert* en *flentert.*

FLEEMEN, b. w., *ik fleemde, heb gefleemd.* Vleijen: *ô! zij kan hare moeder zoo fleemen. Hij strijckt, hij streelt, hij fleemt, hij zucht, hij lacht, hij schreit.* WESTERB. Van hier *fleemer*, *fleemster.* Ook *fleemerij*, voor vleijerij: *de gladde fleemerij kan gunst en vriendschap maken.* F. V. DORP.

FLEER, bij KIL. *fleere*, v., meerv. *fleeren.* Een slecht, lui vrouwmensch. Dit woord wordt, met eenige verandering, nog in de gemeenzame verkeering gebruikt, *fleerij*, en ook *flerrij*: *wie zou zich met zulk eene fleerij (flerrij), inlaten?*

FLEERS, m., meerv. *fleerzen.* Een klap, een slag: *zij gaf hem eenen fleers in het gezigt.*

FLENTERS, meerv. z. n., waarvan het enkelv. niet in gebruik is. Stukken en brokken, even als *flarden*: *iets aan flenters scheuren.* Waarschijnlijk van het oude *flinder*, *fragmenta lapidum.*

FLEP, v., meerv. *fleppen.* Een driekante lap, dien de vrouwen om het hoofd plagten te dragen, en die nu alleen nog bij jonge kinderen gebruikt wordt. Bij KIL. *flabbe*, *flebbe.* TEN KATE brengt het tot het boven staande *flap*, *vliegenflap*, als in gedaante daaraan gelijk.

FLERECIJN, o. Jicht: *veel stondt hij uit aan 't flerecijn.*

cijn. HOOFT.

Een bijna reeds in onbruik geraakt woord, zamengetrokken van *fledercijn*, behoorende, waarschijnlijk, tot het oude *flederen*, *vlederen*, *volitare*, volgens TEN KATE, om de *vliegende* scheuten van de scherpe jichtstoffen, tusschen de beenvliezen. En KIL. zegt: *dicitur fledercijn, quod per omnes artus volitet, vagetur-que inter cutem et carnem.*

FLESCH, v., meerv. *flesschen.* Een van glas geblazen vat met eenen dikken buik en langen hals: *eene flesch met wijn, bier*, enz. Ook zonder voorzetsel: *eene flesch wijn, — zes flesschen bier*, enz.

Van dit woord zijn eenige, in de gemeenzame verkeering gebruikelijke, spreekwijzen ontleend, het drinken van wijn, of sterken drank, aanduidende: *veel van de flesch houden, onder zijne flesch zitten; men kan hem altoos bij de flesch vinden*, enz.

Weleer droegen alle vaten, die deze gedaante hadden, uit welke stof zij ook vervaardigd waren, dezen naam; van daar *de aarden flesschen, albasteren flesschen.* BYBELVERT. Zamenstell.: *fleschkelder*, of *flesschenkelder, flesschenblazer, flesschenkooper, flesschenmaker*, enz. *Azijnflesch, bierflesch*, enz.

Hoogd. *Flasche*, deen. *Flaske*, zweed. *flaska*, eng. *flask*, pool. *flasza*, ital. *flasko*, sp. *flascon*, middeleeuwsch lat. *flasca, flaco, flaxa, flacta*, angels. *flaxe*, fr. *flasque*, en *flacon*, gr. φλασκων. Ons verkleinw. *fleschken* heeft zeer veel overeenkomst met het gr. φιαλισκη, dat hetzelfde beteekent.

FLETS, bijv. n. en bijw., *fletser, zeer flets.* In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor flaauw, laf: *dat bier smaakt zeer flets.* Ook dat zijne schoone kleur niet meer heeft: *die bloemen beginnen al flets te worden. Zij ziet er flets uit.* Zie *Onvlaat.*

FLEUR, m. Van het fr. *fleur*, en dit van het lat. *flos, floris.* Van boomen en planten, die in den bloei staan, bloei. Fig., en dus wordt het meestal gebruikt, welstand, gelukkige staat, in het gemeene leven: *in dezen fleur van voorspoet.* HOOFT. *In fleur zijn*, (*in flore esse.*) KIL. Wijders vrolijkheid, opgeruimdheid: *er is geen fleur bij hem.* Van hier *fleurig, fleurigheid.*

FLIKFLOOIJEN, b. w., *ik flikflooide, heb geflikflooid.*

Vleijen, liefkozen: *o! zij kan hare zuster zoo flikflooijen.* Van hier *flikflooijer*, *flikflooister*, *flikflooijerij.*

Het is zamengesteld van *flikken*, d. i. opschikken, en *flooijen*, hetzelfde als *fleeuwen*, *fleemen*, d. i. strijken, vleijen. *Flikflooijen* is derhalve zoo veel als glad strijkende opschikken, d. i. streelen en vleijen, even als men zegt *pluimstrijken.*

FLIKKEN, b. w., *ik flikte*, *heb geflikt.* Eigenlijk, lappen, verstellen, weder heel maken: *een kleed*, *eenen muur flikken*, nu doorgaans *opflikken.* Ook met *aan*: *ik heb zoo lang aan dat ding geflikt*, *dat ik het weder gebruiken kan.* Thans wordt het meestal voor opschikken gebezigd. Van hier *flikker*, *flikkerij*, *flikster.*

Hoogd. *flicken*, deen. *flikke*, zweed. *flicka*, gr. πλέκειν.

FLIKKEREN, o. w., *ik flikkerde*, *heb geflikkerd.* Glinsteren, namelijk van al wat rood en gloeijend is: *waaruit die gouden glans de verf schakeert en flikkert.* VOND. Van al wat bleek en flaauw van glans is, zegt men *blikkeren.* VOND. heeft dit onderscheid fraai in acht genomen: *met koperen schilden flickeren*, *met stalen lemmers blickeren.* Van hier *flikkering.*

FLINK, bijw., beteekenende eigenlijk wel getroffen, net op het doelwit geschoten; van het, waarschijnlijk, weleer in gebruik geweest zijnde werkwoord *flinken*, angels. *flingan*, werpen, schieten. Thans wordt het gebezigd in den zin van zeer wel, best: *dat hebt gij flink geschreven.* Ook wordt het als zelfstandig en als bijvoegelijk gebruikt, om zekere uitmuntendheid aan te duiden: *dat is een flink van eenen karel*, *van eene vrouw*, enz. *Hij is een flinke vrijer. Hij zal eene flinke vrouw aan haar hebben.* Het is alleen in den gemeenen spreektrant gebruikelijk,

FLITS, (nedersaks. *Flitze*, angels. *fla*, ital. *flizza*, middeleeuwsch lat. *flecha*, fr. *fleche*), m., meerv. *flitsen.* Pijl, werpspies: *met eenen flits.* VOND. *Wat ging u aen*, *o Dood*, *uw doodelijke flitsen*, *op dezen held te spitsen.* DE DECK. Gemeenlijk ontleent men deze benaming van de snelle vlugt eenes afgeschotenen pijls, want *flitsen* beteekende oul. vliegen; doch mogelijk is het een klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, dat een afgeschotene pijl in de lucht maakt. Van hier *flits-*

flitsboog, *flitseboog*, *flitskoker*, *flitsekoker*, bij de Vriezen nog in gebruik.

FLODDEREN, o. w., *ik flodderde*, *heb geflodderd.* Eene losse beweging maken, wapperen: *eene kleeding*, *die niet op de wijze der Sarmaten en Parthen om 't lijf flodderde*, *maar* enz. WAGEN. HOOFT bezigt het fig.: *zoo lang als de dingen dus flodderden.* Ook zegt men, in de gemeenzame verkeering: *door het water — door den slijk flodderen*, door dun en dik loopen. Hiervan zijn ontleend *flodderkous*, iemand, die met los hangende kousen loopt, *floddermoer*, *floddervos*, een slordig vrouwmensch. De *f* van *flodderen*, in *s* veranderd zijnde, wordt het *slodderen*, hetwelk KIL. in denzelfden zin bezigt, als: *slodderende kleederen*, *fluxa vestimenta*, gelijk wij ook nog *geslodderos*, zoo wel als *floddervos*, zeggen. Van dit *slodderen*, komt *slodderig*, bij letterkeer *slordig.*

FLOERS, o., meerv. *floersen.* Zekere stof, eene soort van dundoek: *met het witte floers.* HOOFT.

FLONK, zie *flank.*

FLONKEREN, o. w., *ik flonkerde*, *heb geflonkerd.* Glinsteren, schitteren, genoegzaam hetzelfde als *flikkeren. Blikt en flonkert uit elks oogen.* H. DULL. Van hier *flonkering.* Zamenstell.: *flonkerlicht*, *flonkerstar*, figuurl.: *hij was eene flonkerstar der kerk*, een uitmuntend leeraar. SPIEG. noemt de starren *flonkervonken.* Van hier *flonkering.*

FLOUW, v., meerv. *flouwen.* Een net om snippen te vangen.

FLUIM (lat. *phlegma*), v., meerv. *fluimen.* Taai speeksel: *eene fluim uitspuwen. Fluimen opbrengen.* Hiervan is het o. w. *fluimen*, voor fluimen spuwen, gevormd.

FLUISTEREN, b. w., *ik fluisterde*, *heb gefluisterd.* Klanknabootsend woord, ontleend van het sissende geluid, dat gehoord wordt, wanneer men zachtjes tegen iemand spreekt, of mompelt, om niet door anderen verstaan te worden. *Iemand iets in het oor fluisteren.* Van hier *fluistering*: *de zachte fluisteringen ter gezette avontuure.* VOND.

FLUIT, v., meerv. *fluiten.* Zeker blaasspeeltuig: *op de fluit spelen*, *de fluit blazen. Naar iemands fluit dansen*, anders, naar iemands pijpen dansen. Zekere or-

orgelpijpen, die het geluid der fluit nabootsen, dragen insgelijks den naam van *fluit: de fluit stellen.* Ook wordt eene soort van vrachtschip, dat lang en smal zijnde in gedaante naar eene fluit gelijkt, *fluit*, of *fluitschip*, genoemd. Waarschijnlijk heeft ook zeker lang en smal drinkglas hiervan den naam van *fluit*, of *fluitglas* gekregen.

Bij KIL. heeft dit woord ook de beteekenis van logen, bedriegerij; zoo ook bij GESCHIER: *Al dat iemandt siet van buyten, zijn al dickwils waere fluyten.* Dit is eene zinspeling, zegt TEN KATE op het vogelaars fluitje, dat de vogels in het net lokt.

Zamenstell.: (in de eerste beteekenis) *fluitenmaker*, *fluitmeester*, *fluitspeler*, *fluitwerk*, in een orgel.

FLUITEN, b. w., *ik floot*, *heb gefloten*. Op de fluit spelen: *hij fluit zware muzijkstukken.* Met den mond fluiten: *hij loopt altijd fluitende langs de straat; iemand fluiten*, met fluiten roepen. Ook van de vogelen: *die vogel fluit liefelijk.* Bij KIL. is *fluiten* ook liegen, bedriegen, volgens TEN KATE, om dezelfde reden, als *fluit* logen, bedrog is. In de gemeenzame verkeering zijn hiervan verscheidene spreekwijzen ontleend, als: *hoor hem eens liefelijk fluiten!* wat gebruikt hij lieve woordjes om mij over te halen! *Ik zal hem maar laten fluiten*, ik zal hem geen gehoor geven. *Gij kunt op uwen duim fluiten*, gij moogt u behelpen zoo goed als gij kunt. *Het is vergeefs gefloten*, *als het paard niet pissen wil*, men heeft vergeefsche moeite gedaan. *Op iets fluiten*, heimelijk naar iets trachten: *hij heeft al lang op dat meisje gefloten*, *maar hij zal zijn oogmerk niet bereiken.* De drie laatste voorbeelden behooren, eigenlijk, tot de straattaal. Van hier *fluiter*, *fluiting*. Zamenstell.: *aanfluiten*, *uitfluiten* Zie *aanfluiting*.

B. HUYDECOPER acht *fluiten* afkomstig van *fluit*, en dus gelijkvloeijend: *fluiten*, *fluitte*, *gefluit*. FR. VAN LELYVELD, daarentegen, houdt het daarvoor, dat het *fluiten met den mond*, of het natuurlijke fluiten van den wind in de boomen, of het riet, een klanknabootsend woord is, waarvan naderhand een riet of pijp, waarop men *floot*, den naam van *fluit* bekomen heeft — dat het derhalve een oorspronkelijk woord, en dus ongelijkvloei-

vloeijend is. Althans de voorbeelden, waarin het ongelijkvloeijend voorkomt, zijn menigvuldig, en het tegenwoordige gebruik verkiest *floot*, *gefloten*. ADEL. brengt het zelfstandige *fluit* tot het lat. *flare* (*flatum*), *blazen*, en maakt dus van *fluit* het werkw. *fluiten*.

FLUKS, bij verbastering *flus*, bijw., beteekenende gaauw, gezwind, dadelijk: *zijn bevel werd fluks uitgevoerd*.

KIL. heeft *vlughs*, als *ter vlugt*, of in het gemeene leven, *vliegens*. Alles van *vliegen*. Thans schrijft men *fluks*.

FLUKSCH, bijv. n., *flukscher*, *flukscht*. Van *fluks*. Vaardig, knap: *hij is een fluksche karel*. *Een flux heir*. HOOFT.

FLUS, verbasterd van *fluks*, *flugs*, bijw., beteekenende zoo wel kort te voren, als kort na dezen. Kort te voren, zoo even: *Mevrouw, gij noemde uw dochter flus een bloem*. VOND. Straks, kort na dezen: *ik zal het u flus wel zeggen*. HALMA.

FLUWEEL, o., meerv. *fluweelen*, wanneer van verschillende soorten gesproken wordt. Zekere stof, felp, fulp: *met zwart fluweel*. HOOFT. MEL. ST. noemt het *samijt*, KIL. *sammet*, overeenkomende met het hoogd. *Sammet*. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *fluweelen*, van fluweel gemaakt: *een fluweelen kleed*. POOT spreekt, bij overdragt, van *fluweelen minnewoorden*. OUD. bezigt het insgelijks bij iets onzelfstandigs: *in fluweelen ledigheid opgetrokken*. Zamenstell.: *fluweelbloem*, *fluweelwerker*.

FNIEZEN, zie *niezen*.

FNUIKEN, b. w., *ik fnuikte*, *heb gefnuikt*. Eigenlijk, van de vogelen, de slagpennen uittrekken, kortwieken. Fig., de krachten benemen, verzwakken: *iemands magt fnuiken*. *Uw welvaart fnuiken*. J. DE MARR. *Den graaf en graaflijkheid hun wieken wel te fnuiken*. HOOFT. Van hier *fnuiking*.

FOEI, tusschenwerpsel, om zijn ongenoegen over- en zijnen afkeer van iets aan te duiden: *foei, schaam u! foei, dat had ik niet gedacht!* DE DECK. bezigt *foeijen*, voor foei zeggen.

Hoogd. *pfuj*, zweed. *fi*, deen. *fij*, fr. *fi*, eng. *faugh*, spaan. *feo*, ital. *puh*, lat. *phij*, gr. *φεῦ*. Het is de natuurl. uitdrukking van misnoegen en afkeer, die van zelf door eene enkele blazing gevormd, en daarom ook in alle ta-

talen gevonden wordt.

FOELIE, v., meerv. *foeliën*, wanneer van onderscheidene soorten gesproken wordt. Zekere uitheemsche kruiderij.

FOELIE, v. Verfoeliesel van eenen spiegel. Ook de foelie, die men onder een edelgesteente legt, om het te meer te doen schitteren. Verbasterd van *folie*, gelijk KILIAAN heeft, van het lat. *folium*. Van hier *foeliën*, *overfoeliën*, *verfoeliën*.

FOK, v., meerv. *fokken*. Scheepswoord, zeker zeil, ook *fokzeil*: *de fok ophalen*, *de fok strijken*, enz. HOOFT gebruikt het fig.: *Rome sloeg er de breefok bij*. Zamenstell.: *fokkemast*, *fokkerust*. In de gemeenzame verkeering bezigt men dat woord ook voor eenen bril, waardoor men ziet: *hij zit met de fok op den neus*. Men acht dit woord afkomstig van het ijslandsche *fieken*, *fuiken*, *vento ferri*, *pelli*.

FOKKEN, b. w., *ik fokte*, *heb gefokt*. In de veehoederij gebruikelijk: *paarden*, *schapen*, *enz. fokken*. HOOFT bezigt het van menschen: *om harders oft Leeraars aan te fokken*. Thans is dit ook nog gebruikelijk, maar in den gemeenen spreektrant: *ik zal eenen schoenmaker van hem fokken*. Oul. werd dit woord ook als onzijdig gebruikt, voor zeilen, wegzeilen, overdragt. vlugten, en naderhand gaan, weggaan, welke laatste beteekenis nog, in den gemeenzamen spreektrant gebezigd wordt: *ergens heen fokken*: — *voortfokken*. Van hier *fokker*, in de eerste beteekenis, en *fokkerij*, als: *paardenfokker*, *paardenfokkerij*. Bij VONDEL is *fokker* een rijk man; ook bij J. DE DECK.: *maar de eer den fokkeren, of rijckerden verleent*; en nog zegt men in dien zin, *een rijke fokker*, waarschijnlijk ontleend van de *veefokkerij*, die de voornaamste bron van rijkdom plagt te wezen.

FOLIANT, m., meerv. *folianten*. Basterd, van het lat. *folium*, een blad, doch door het dagelijksche gebruik in de taal aangenomen. Een boek (*in folio*) van geheele vellen papier gemaakt.

FOLTEREN, b. w., *ik folterde*, *heb gefolterd*. Eigenlijk pijnigen, op de pijnbank uitrekken: *onder het tweede folteren was zijne belijdenis*. HOOFT. Van hier *folterbank*, en bij HOOFT *folterzeel*, voor pijnbank. Fig., eene groote maat van smart en onaangename gewaarwordingen veroorzaken: *mijn hart wordt door de herinne-*

nering daarvan te zeer gefolterd. Van hier *foltering.* Zamenstell. *folterbank*, *foltertuig.* Het is het voortdur. werkw. van *foolen* (*folen*), *foleren*, met invoeging van *t*, *folteren.*

FOMMELEN, b. w., *ik fommelde*, *heb gefommeld.* In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor onachtzaam behandelen (van kleederen, enz.), kreuken: *gij moet uwen rok zoo niet fommelen.* Van hier *fommeling.*

FONDAMENT, o., meerv. *fondamenten.* Van het lat. *fundamentum.* De grond, zoo wel van een gebouw, deszelfs onderste gedeelte, dat den ganschen last draagt, als ook van alle andere zaken: *ende leijde het fondament op een steenrotze.* Bijbelv. Fig., het beginsel eener zaak: *hebbe ick, als een wijs bouwmeester, het fondament gelegt.* Bijbelv. Ook wordt het voor het achterste, den aars, genomen: *hij viel op zijn fondament.*

FONKELEN, o. w., *ik fonkelde*, *heb gefonkeld.* Helder glinsteren, eenen schitterenden glans van zich geven: *de sterren fonkelen in eenen helderen nacht. De oogen fonkelen hem in het hoofd*, het teeken eener sterke begeerte, eener hevige drift. Oul. zeide men ook *fonkeren.*
Het is eigenlijk, het voortdurende werkw. van *fonken*, nu *vonken*, van *vonk*, oudt. *foncke.* Het gr. φέγγειν en ijsl. *faenna*, *funna*, d. i. schijnen, lichten, zijn daarmede verwant.

FONKELNIEUW, bijv. n. en bijw. Geheel nieuw, zoo nieuw, dat het nog fonkelt; in het gemeene leven. Eene, van de metaalwerken, veelligt van de munten, ontleende figuur. Hoogd. *funkelneu*, deen. *funkelnij.*

FONTEIN, v., meerv. *fonteinen.* Van het lat. *fons*, bron: *aan eene belommerde fontein.* Vond. Overdr.: *fontein des heils*, — *fontein des levens.* Bijbelvert. Zamenstell.: *fonteinader*, *fonteinbak*, *fonteinbuis*, *fonteinkoek*, *fonteinmeester*, *fonteinpijp*, *fonteinwater*, *fonteinwerker.*

FOOI, v., meerv. *fooijen.* Afscheiddronk, ook afscheidmaal, wanneer men vertrekt, of uit eenige verbindtenis scheidt. Ook een drinkpenning, eene kleine gift: *den knecht eene fooi*, *een fooitje*, *geven.*

FOOLEN, b. w., *ik foolde*, *heb gefoold*, hetzelfde als *voelen.* Kil. noemt het een oud vlaamsch woord, en verklaart het door *illudere*, bespotten, en ook door *attrec-*

trectare, betasten, behandelen. MEIJER legt het alleen uit door afmatten, sollen. De eigenlijke beteekenis schijnt bevoelen, betasten, sollen, te zijn, als bij JONCKT.: *Foolt en femelt heele dachjes.* En van dit voelen en sollen, op eene belagchelijke wijze, is het door KIL. aangeteekende bespotten, den gek scheren, afkomstig. Vervolgens is het in eenen kwaden zin genomen, voor plagen, kwellen, drukken: *'t gefoold, gefoltert spanje.* MOON. *d'Onnozelheid .... getrapt, gefoolt*, enz. POOT. HOOFT bezigt ook *foelen*, voor *foolen*, in den zin van plunderen: *'t gewest van foelen verschoonen.* Dan, dit woord begint reeds eenigzins te verouderen.

FOPPEN, b. w., *ik fopte, heb gefopt.* In het gemeene leven. Voor den gek houden, misleiden, bedriegen: *Hij wordt, overal in gezelschap, gefopt. — Gij hebt mij met die goederen gefopt*, bedrogen. Van hier *fopper*, spotter, schertser: *hij is een drooge fopper*, — *fopperij*. *Fob* en *fop* beteekenen, in het angels., gek, nar.

FOREEST, o., meerv. *foreesten.* Een reeds eenigzins verouderd woord, in de beteekenis van bosch, of woud: *doer foreesten ende doer woestinen.* SEGHEL. Ook is het voor regt, voorregt, gebruikelijk geweest, b. v. het regt van de jagt en visscherij.

FORET, zie *fret.*

FORM, v., meerv. *formen.* Van het lat. *forma.* De uiterlijke gedaante van iets, eigenlijk van iets, dat door kunst voortgebragt is: *de forme des huyses.* BIJBELVERT. Wijders de gedaante van iedere andere zaak, de aard, de wijs: *als niet strijdende tegen de forme in 't ramen van de gemaakte keur.* HOOFT. *Eene nieuwe form van eedt.* HOOFT. Datgeen, waarin iets gedrukt, gekneed, of gegoten wordt, en dus zijne gedaante ontvangt, wordt gemeenlijk *vorm* genoemd. Zie dat woord. Van dit *form* is het b. w. *formeren*, eene gedaante aan iets geven; ook iets voortbrengen, waarvan *formeerder*.

FORMAAT, o., meerv. *formaten.* Van het middeleeuwsch lat. *formatum.* Bij de boekdrukkers gebruikelijk; de grootte en breedte van een blad: *in groot, in klein formaat.* In de dagelijksche verkeering wordt het ook in opzigt tot de uiterlijke gedaante van alle andere dingen gebezigd: *die rok heeft geen goed formaat.*

FORNUIS, o., meerv. *fornuizen.* Vuuroven. Van het lat. *fornax.*

FORSCH, bijv. n. en bijw., *forscher*, *forscht*. Sterk, geweldig: *hij is een forsche karel. Iemand een forsch* (scherp, bijtend) *antwoord geven*. Van hier *forschheid*. Bij KIL. is het *forts*, waarschijnlijk van het lat. *fortis*.

FORT, o., meerv. *forten*. In de vestingbouw, sterkte, vesting, kasteel: *zij trachten het fort in te nemen*. Waarschijnlijk van het lat. *fortis*, sterk.

FORTUIN, v. In de fabelleer, de geluksgodin, van het lat. *Fortuna: het spel der Fortuine*. VOND. Ook wordt het voor geluk, in het onzijdige geslacht, gebezigd: *zijn fortuin zoeken; zijn fortuin in de wereld maken*.

FOUT, v., meerv. *fouten*. Feil, misslag, fr. *faute: zij weegt alleen de fout*. DE DECK. *Eene fout begaan*. Zamenstell.: *drukfout*, *schrijffout*, *spelfout*. Zie *feil*.

FRAAI, bijv. n. en bijw., *fraaijer*, *fraaist*. Schoon, sierlijk: *een fraai meisje. Fraai schrift; dat boek is fraai gedrukt*. In de gemeenzame verkeering wordt het ook gebezigd, om de grootheid, of uitgestrektheid van iets aan te duiden: *een man van tachtig jaren bereikt eenen fraaijen ouderdom*. Van hier *fraaiheid*, *fraaijigheid*, *fraaijelijk*; ook *fraaitjes*, in den laatsten, of gemeenzamen zin van *fraai: ik heb het hem fraaitjes gezegd*.

FRAMBOOS, v., meerv. *frambozen*. Zekere vrucht, ook de boom, waaraan zij groeit. Zamenstell.: *frambozenazijn*, *frambozenboom*, *frambozenkoekjes*, enz.

FRANJE, v., meerv. *franjen*, *franjes*. Zeker boordsel: *franje aan een gordijn zetten*. Al schertsende noemt men ook de afhangende draden van een gescheurd, of versleten kleed, *franjes*; van hier ook de, in de gemeenzame verkeering gebruikelijke spreekwijs: *dat zijn maar franjes*, niets beduidende dingen. Zamenstell.: *franjemaakster*, *franjemaker*, enz.

KIL. heeft *frange*, eng. *fringe*, fr. *frange*, ital. *frangia*, middeleeuwsch lat. *frangia*. FRISCH leidt het van het lat. *frangere*, breken, af, omdat het een telkens afgebroken werk is.

FRANK, m., meerv. *Franken*. Een van de natie der voormalige Franken; insgelijks, die uit Frankenland, eene der eerste woonplaatsen der Franken in Duitschland, geboortig is; meestal in het meerv. gebruikelijk, *de Franken*.

ken. Van hier *frankisch, de frankische kreits.* Zamenstell.: *Frankenland.*

FRANKRIJK, o. Een groot, magtig rijk in Europa.

FRANSCH, bijv. n. en bijw. Uit Frankrijk: ook overeenkomstig met de zeden en gebruiken der Franschen: *fransche wijn, — een fransche band van een boek.* In de fransche taal geschreven, of gedrukt: *een fransche brief.* Ook wordt het zelfstandig gebezigd, in het onzijd. geslacht, zonder meervoud, *het fransch,* voor de fransche taal: *fransch leeren.* Ook in het mannelijke geslacht: *de Franschen;* in het enkelvoud zegt men *een franschman.*

FRANSIJN, o., meerv. *fransijnen.* Perkement: *om dat fransijn, dat was, als poppen in 't vuur te werpen.* HOOFT. *De brief is op fransijn geschreven.*

Middeleeuwsch lat. *francenum,* bij KIL. *membrana francica, pergamena.* Waarschijnlijk van *Fransch.*

FRATSEN, meervoudig. Eigenlijk een koddig verhaal, snaaksche vertelling, in de gemeenzame verkeering gebruikelijk: *fratsen vertellen; dat zijn maar fratsen.* Thans wordt het gemeenlijk, in den zin van grillen, kuren, ook voor allerlei kluchtige en dartele bedrijven gebezigd: *hij heeft allerhande fratsen over zich; — gij moet geene fratsen maken.* Van hier *fratsenmaker, fratsenmaakster.*

ADEL. beschouwt het als behoorende tot φράζειν, *praten.*

FREGAT, o., meerv. *fregatten.* Eene soort van oorlogsschip, van het fr. *fregate,* of ital. *fregata.*

FRET, o., meerv. *fretten.* Zeker diertje, dat op de konijnenjagt dient, om de konijnen uit hunne holen te jagen. Ook draagt zekere kleine boor den naam van *fret, foret,* volgens TUINM., van het lat. *forare,* boren. HOOFT bezigt *fret* voor rente, woeker, bij KIL. *usura, lucrum.*

FRISCH, bijv. n. en bijw., *frisscher, frischt.* Eigenlijk koel, een weinig koud: *dat water is zeer frisch. Frissche lucht scheppen.* Fig., gaaf, onbedorven: *een frissche tak,* in tegenoverstelling van eenen dorren. *Frissche rozen.* Inzonderheid van eetwaren: *het vleesch is nog frisch.* Lustig, moedig: *hij is nog jong en frisch. Met eenen frisschen moed.* Gezond, in de

 da-

dagelijksche verkeering: *ik ben niet frisch. Eene frissche kleur.* Insgelijks als eene aanmoediging: *frisch op! frisch weg!* Van hier *frischheid.*

In het gr. beteekent φριξ eene huivering. Ons *frisch* is, door verplaatsing van letteren, hetzelfde als *versch.*

FROMMELEN, b. w., *ik frommelde, heb gefrommeld.* In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor onachtzaam oprollen, of opvouwen, van lijnwaad, kleederen, enz.: *gij moet uw goed zoo niet frommelen. Wegfrommelen* is wegsteken.

FRONS, v., meerv. *fronsen.* Kreuk, rimpel: *de fronsen van 't gelaet.* SCHIM. *Kousen met fronsen.* Voor *frons* wordt ook *fronsel* gebezigd. DE DECK. gebruikt het werkw. *fronsneuzen*, zekerlijk in den zin van den neus rimpelen, rimpels in den neus trekken, d. i. den neus optrekken.

FRONSEL, zie *frons.*

FRONSELEN, zie *fronsen.*

FRONSEN, b. w., *ik fronste, heb gefronst.* Kreuken, rimpelen: *dan fronst geen rimpel uw gelaat.* SCHIM. *Een hemd fronsen.* Het voortdur. werkw. van *fronsen* is *fronselen.*

FRUIT, o. en v., meerv. *fruiten.* Ooft, vruchten: *het nieuwe fruit.* HOOFT. HALMA stelt het vrouwelijk, gelijk ook, meestal, het tegenwoordige gebruik: *de fruit bekomt mij altoos kwalijk.* Zamenstell.: *fruitben, fruitboom, fruitkelder, fruitkooper, fruitkoopster, fruitmand, fruitmarkt, fruitschaal, fruitschilder, fruitschotel, fruitstuk, fruitverkooper, fruitverkoopster*, enz.

Waarschijnlijk, door middel van het fr. *fruit*, van het lat. *fructus.*

FRUITEN, b. w., *ik fruitte, heb gefruit.* In de pan roosten. Van hier *fruiting.* Zamenstell.: *fruitpan.* Voor *fruiten* bezigt men ook *frijten*, oul. *froyten*: *beval hij te froyten in die panne.* BIJBEL. 1477.

TUINM. brengt het tot het gr. φρυττειν, waarvan de Latijnen hun *frigere, frixum, frictum*, gevormd hebben.

FUIK, v., meerv. *fuiken.* Zeker vischtuig: *de fuiken uitzetten, ophalen, ligten*, enz. Fig.: *hij is al in*

de

de fuik, betrapt, gevangen. *Om de hugenoten in de fuik*, den strik, *te leiden.* HOOFT. Zamenstell.: *huwelijksfuik*, het huwelijk.

FUIS, zie *fust.*

FULP, *felp*, o. Fluweel: *een rok van blaauw fulp.* Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *fulpen*, dat van fulp gemaakt is, bij de dichters veel in gebruik. Ook wordt het gebezigd, om iemand aan te duiden, die zacht van aard is: *zwijg, fulpe fiemelaar!* A. HARTSEN.

FUN, m., meerv. *funnen.* Guit, schurk; bij HALMA. *Jou fun!* NOZEM. (*lichte klaartje*). Het vrouwelijke *funne* komt bij HUYGHENS voor, in den zin van slet, *vilis, sordida mulier.*

FUST, o., meerv. *fusten.* Vaatwerk: *wijn op fust hebben.* KIL. heeft *fuste, fuyste, genus vasis vinarii.* Van hier, waarschijnlijk, de spreekwijs *laat het fuist*, voor *fust, maar wentelen*, waarvoor men gemeenlijk, doch verkeerd, zegt *laat het fuis*, of *laat fuis maar wentelen.*

FUT, een woord van verachting, of kleinachting, in den gemeenen spreektrant gebruikelijk: *dat is maar fut*, dat is niets. Het eigenlijke woord is *vud*, hetzelfde als *vod*, beteekenende iets, dat gering, slecht, verachtingwaardig is; doch de uitspraak is hier gewoonlijk hard, en men zegt *fut.* Zie *vuig.*

FUTSELAAR, m., meerv. *futselaars.* Vrouwel. *futselaarster.* Van het werkw. *futselen*, met den uitgang *aar.* Een beuzelaar, iemand die alles langzaam doet, en zich met kleinigheden bezig houdt: *hij is een regte futselaar.* Van hier *futselarij.*

FUTSELEN, o. w., *ik futselde, heb gefutseld.* Iets langzaam doen, beuzelen. Van hier *futseling.* Zamenstell.: *futselwerk.* KIL. heeft ook *futselboek*, *het futselboek zoeken*, *fingere causas — moras quaerere*, dralen, uitvlugt zoeken, welke spreekwijs ook door HOOFT gebezigd wordt: *ende hij telkens het futselboek zoekt.*

G.

G, de zevende letter van het ABE, en de vijfde medeklinker, volgens de gewone rangschikking. Zie verder mijne Nederduitsche spraakkunst, D. I, §. 42, 46, 47.

GAAF, bijv. n. en bijw., *gaver*, *gaafst*. Geheel, ongeschonden: *gave appelen*, *gaaf hout*. — *Het beest is gaaf en gezond*. *Gaaf*, d. i. van alles, *rekening doen*. Het komt waarschijnlijk van *geven*; zoodat *gaaf* zooveel zij, als *gevenswaardig*.

GAAF, v., meerv. *gaven*. In het gemeen beteekent het alles, wat gegeven wordt, eene gift, een geschenk: *giften en gaven*. *Om gunsten en gaven*. In het bijzonder, dat als een uitnemend voorregt, hetwelk God schenkt, wordt aangezien: *het brood is eene gaaf van God*. *Kinderen zijn Gods gaaf*. Van hier, dat zelfs bijzondere besmettelijke ziekten, welke men beschouwde als van den Hemel toegezonden, *eene gaaf van God* genoemd zijn. *Gave Gods*, zegt KIL., *pestis*, *vel alia lues a Deo inmissa*. In Gelderland spreekt men nog van de *begaving*, waardoor men de doodelijke kinderstuipen verstaat. Voorts voor begaafdheid, deugd: *hij is met schoone gaven versierd*. Wanneer een openbaar leeraar des volks, in eene bevallige taal, spreekt, eene schoone leiding van stem heeft, en natuurlijke gebaren maakt, zegt men van den zoodanigen, in het gewone leven: *die man heeft uitnemende gaven*. *Gaaf* is ook, in de taal van den bijbel, het offer, dat aan God wordt opgedragen: *laet uwe gave daer voor het altaer*. BYBELV. Zamenstell.: *afgaaf*, *opgaaf*, *overgaaf*, *uitgaaf*. Van *geven*.

GAAI, *gaaiken*, *gaaijen*. Zie *gade*.

GAAL, v., meerv. *galen*. Eene kale streep in laken, of stof: *dat stuk laken is vol galen*. *Gale*, *gaele*, is bij KIL. *scabies*, *macula*, *impetigo*. *Gale* is bij de Franschen schurft, schurftigheid. *To gall* gebruiken de Engelschen, wanneer, door eenige ziekte, de huid afgevreten is. Daar nu laken, waarin eenige schurftige wol ge-

we-

weven is, ligt kale plekken krijgt, zal ons woord *gaal* hiervan ontstaan wezen. Van hier *galig*. *Galig linnen* noemt men in Gron. linnen, waarin dunne steden zijn; ook *rillig* genoemd.

GAAN, o. w., onreg., met *zijn* en *hebben*. *Ik ging*, *ben* en *heb gegaan*. Oudtijds: *ik gang*, *ik ging*, *ik heb gegangen*. Het beduidt, in het algemeen, van plaats veranderen. *Langzaam gaan*, *rasch gaan*; *gebukt gaan*, *mank gaan*; deze twee laatste spreekwijzen ook figuurlijk: *onder den last des lijdens gebukt gaan*, veel te lijden hebben; — *dat bewijs gaat mank*, gaat niet door. Om de betrekking van dit werkwoord op andere voorwerpen uit te drukken, bezigt men allerlei voorzetsels. *Aan de deur gaan*, *door het huis gaan*, *in de kerk gaan*, *naar boven gaan*, *op zolder gaan*, *over eene plank gaan*, *onder dak gaan*, *uit de stad gaan*, enz. Reizen: *zij gaan naar Duitschland*. Zoo zegt men ook: *hij gaat met de schuit*, *met den wagen*. *Hij gaat te land*, *te water*, *op zee*. Ook, *hij gaat naar zee*, hij zal een zeereisje doen. Van levenlooze dingen wordt dit ook gebruikt: *de schepen gaan naar zee*, steken de diepte in. *Het schip*, *de wagen gaat rasch*. *Het uurwerk*, *de molen*, *de vloed gaat langzaam*. *Gaan* wordt ook, in verscheidene spreekwijzen, gebruikt: *voor anker gaan*, zich voor anker leggen. *Aan eene zijde gaan*. *In zwang gaan*. *Te boven gaan*, overtreffen. *Zich in iets te buiten gaan*, de maat niet houden. *Het schip gaat te gronde*, het zinkt. *Hij gaat met groote ontwerpen zwanger*. *Ter harte gaan*. *Te werk gaan*. *Ten achteren*, *achteruit gaan*, verliezen. Voorts heeft dit woord vele oneigenlijke beteekenissen, als die van eenen ligchamelijken inhoud, *vier ankers gaan op een aam*. *Honderd en vier takkebossen gaan op eene vim rijs*. Strekken: *het water gaat hem tot aan de lippen*. Zich uitstrekken: *dat gaat te ver*. *Die weg gaat naar Haarlem*. Gelukken: *dat gaat niet*. In omloop zijn: *dat geld gaat hier niet*. In eenen zekeren stand zijn: *hoe gaat het?* — *Het gaat met den verkoop van boter nog al wel*. Dit werkwoord wordt bij ons ook met de onbepaalde wijzen van andere werkwoorden gebruikt, of om eene afwijkende beweging, of om den aan-

vang van eenige daad te kennen te geven: *hij gaat loopen*, *rijden*, *slapen*, *eten*, enz. *Gaan* wordt ook, als bedrijvend, gebruikt; doch alleen met een woord, dat het bedrijf van dit werkwoord aanduidt, of, in natuur, daarmede overeenkomt, als: *eenen goeden tred gaan*; *zijnen gang gaan*. Men mag echter dit werkw. niet als bedrijvend aanmerken, in de spreekwijzen: *eene mijl gaan*. *duizend schreden gaan;* naardemaal deze naamval, door een uitgelaten voorzetsel, beheerscht wordt. Ook gebruikt men hier den tweeden naamv.: *hij gaat zijns wegs*, of *weegs*. Het wordt voorts bedrijvend, wanneer het wederkeerig gebruikt wordt: *hij heeft zich moede gegaan*. Zie mijne Nederd. spraakkunst, D. I., § 276. Dit woord heeft ook nog dat bijzondere, dat het met het hulpwoord *zijn* en *hebben* gebezigd wordt. Namelijk, wanneer de plaats niet genoemd wordt, waar de beweging geschiedt, neemt het *hebben* aan: *hij heeft lang genoeg gegaan*. In geval de plaats uitgedrukt staat, gebruikt men *zijn*: *hij is naar boven gegaan*. Zie als boven, § 275.

Het hebr. גאה zich verheffen, en גהב gaan, komen hiermede eenigzins overeen. Men kende reeds van ouds, bij ULPHIL. en OTTFR., een voortdur. werkw. *gangan*, angels. *gangan*, zweed. *gänga*, waaruit onze onvolm. verled. tijd *ging*, en het verled. deelw. *gegaan*, voor *gegangen*, ontsproten zijn.

GAANDE, deelw. van *gaan*. *De gaande en komende man*. *Hij is gaande en staande*, zoo ziek niet dat hij het bed behoeve te houden. *Gaande zijn*, *gaande worden*, zijn spreekwijzen, van ligt toornige menschen gebruikelijk. Zoo ook is *iemand gaande maken*, deszelfs driften in beweging brengen. *Gaande houden*, aan den gang houden. *Het schip raakt gaande*, spoelt van zijn anker. Wat is er *gaande?* Wat is er te doen?

GAANDERIJ, zie *galerij*.

GAAR, bijv. n. en bijw., *gaarder*, *gaarst*. Dat genoeg gekookt, of gebraden, en dus eetbaar is. *Gaar vleesch*. *De spijs gaar koken*. *Die man is gaar*, of, *er gaar voor*, is eene gemeene spreekwijs, beteekenende: hij is op alles afgeregt. *Gansch en gaar*, geheel en al. Evenwel is dit in eenen beschaafden stijl minder te dulden. Ons

Ons *gaar* is zeker hetzelfde, als het hoogd. *gar*, ital. *guari*, fr. *gueres*, bij OTTFR. en NOTK. *garo*, *karo*, dat bij hen *vaardig*, *klaargemaakt*, *bereid* te kennen geeft. In het zweed. is *göra*, in het ijsl. *giora*, bereiden, toebereiden. Misschien is het lat. *creo*, dat eerst *cereo* geschreven werd, en *gero* hiermede verwant. Zamenstell.: *gaarkok*, *gaarkeuken*, *gaarmaken*, enz.

GAARD, m., meerv. *gaarden*. HOOFT neemt het vrouwelijk: *in de gaarde*. Doch *gaard* is, naar de aanteekening van TEN KATE, in al de verwante talen, mannelijk; gelijk ook VOND. al de zamengestelden, *boomgaard*, enz. mannelijk gebruikt. In het gemeen beteekent het woord eene ingeslotene, bewaarde plaats. Van hier een rondom afgeperkt ruim voor dieren, de *diergaard* anders genoemd. In den gewoonsten zin is het eene plaats, waarin allerlei gewassen, tot nut en vermaak groeijen. Evenwel bezigt men dan de zamengestelde woorden, *boomgaard*, *wijngaard*. HOOFT spreekt van *houten gaarden*, voor tralien. Van hier ook *rozengaard*. Van *gaard* komt *gaardenaar*, *gaardenier*, voor *hovenier*, thans *wijngaardenier*. Van het keltische *gerden*, omtuinen.

GAARN (*geern*). Een bijwoord, beteekenende met lust, gewilliglijk: *ik zal dat gaarn doen*. *Ik drink gaarn wijn*. Het stamwoord is *geeren*, waarvoor *begeeren*.

GAAS, o., meervond *gazen*. Zeker dun doorschijnend doek. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *gazen*: *eene gazen muts*. Het is ontleend van het fr. *gaze*.

GAAUW, bijv. naamw. en bijw., *gaauwer*, *gaauwst*. Haastig: *kom gaauw terug*. Schrander, vlug: *hij is een gaauw man*, in het dagelijksche leven. Van hier *gaauwheid*. Zamenst.: *gaauwdief*, *gaauwe dief*, *gaauwdieverij*. *Gaauwigheid* wordt voor zekere vlugheid van handen gebruikt: *iets met eene gaauwigheid doen*, ook voor een oogenblik van tijd.

GAAUWERD, m., meerv. *gaauwerds*. Voor *gaauwaard*, iemand, die iets schielijk en bedekt doet. Schertsende zegt men van eenen talmer, in den gemeenen spreektrant: *hij is een gaauwerd! — gij zijt een gaauwerdje!*

GADE, v. Het beteekent zorg, oplettendheid, acht, en wordt niet anders meer gebruikt, dan in *gadeslaan*, op iets acht geven: *iemand gadeslaan*, een wakend

 oog

oog op zijn gedrag houden. γαδη is bij HESYCH. κιβωτος, *arca*, *cista.*

GADE (bij verkorting *ga*), v. Eene, die met eenen gelijken vereenigd, gepaard, vergaderd is. Het woord wordt van het wijfje der vogelen gebruikt: *de tortel treurt om het gemis van zijne gade.* Uit KIL. blijkt, dat het ook van het mannetje gebezigd wordt; althans hij vertaalt het door *socius.* In dien zin is *gade* mannelijk, *van den gade.* In den dichterlijken stijl wordt het ook genomen voor eenen man, of eene vrouw, door een wettig huwelijk vereenigd: *nooit wijkt onze min, mijn ga!* Daarvoor zet men anders *ega*, *egade.* Zie deze woorden. Voor *gade*, gebruiken SPIEGH. en anderen ook *gaai*; en het verkleinw. *gaaiken* wordt door de dichters veel gebezigd. Van *gaai* is *gaaijen*, voor paren, in gebruik, waarvan *gaaijing*: *door gajing van man ende wijf.* H DE GROOT. *Gaden*, waarvoor men ook *gaaijen* zegt, is vereenigen. Van hier *gadelijk*, *galijk*, *gadeloos*, zonder weêrgade, bij HOOFT ongehuwd.

GADELOOS, zie *gade*, *ga.*

GADEREN, b. w., *ik gaderde*, *heb gegaderd.* Een voortdur. werkw., van *gaden*, dat *vereenigen* beteekent. *Hij gadert veel gelds bijeen.* Thans gebruikt men meest het zameng. *vergaderen.* Van hier *gader*, *te gader*, *al te gader* (*altegaar*). Zamenstell.: *gadergeld*, *gadermeester.*

GADING, v. Zin, of genegenheid, om iets te koopen: *ik heb geene gading in dat huis. Gaden*, *gaeijen* heet bij KIL. ergens in behagen hebben, aanstaan, bij HESYCH. γαδομαι.

GAFFEL, v., meerv. *gaffels.* Eene tweetandige vork. — De plaats eens booms, waar hij zich, op eene zekere hoogte, in twee armen verdeelt, heet ook *eene gaffel.* Elders spreekt men het *gavel* uit, komende met het hoogd. *Gabel* overeen. Zamenstell.: *hooigaffel*, *ovengaffel*, *vleeschgaffel.*

GAGEL, m. Gagelboom. Een welriekende heester.

GAGEL, o. Dit woord is bij KIL. *het gehemelte van den mond.* Men hoort ook nog in Gelderl. *het gagel* in dien zin uitspreken. In Gron. wordt het voor het tandvleesch genomen.

GAGELEN (*gaggelen*), o. w., *ik gagelde*, *heb gegageld.* Een

Een woord, waarmede men het gekakel der ganzen nabootst. *To gaggle* bij de Engelschen.

GAL, v., meerv. *gallen.* Een knobbel of gezwel aan de beenen der paarden: *gallen en spatten.*

GAL, v. De bittere, geelachtig groene vochtigheid, in eene blaas gesloten, in de ligchamen van mensch en dier, zeer noodig tot spijsvertering. *Overloop van gal. Bitter als gal. De zwarte gal.* Oneigenlijk heet *gal*, in den bijbelstijl, de ellenden, rampen en smerten dezes levens, anders ook *bitterheden* genoemd. Boosheid, toornigheid, *hij braakt zijne gal uit; zijne gal is ontstoken.* — Een *duifje zonder gal* wordt iemand genoemd, die alles, zonder arg of list, doet. Een schrijver, die scherp en bits schrijft, wordt gezegd, *zijne pen in gal gedoopt te hebben.* Zamenstell.: *galachtig*, *gallig*, *galappel*, *galblaas*, *galkoorts*, *galnoot*, *galsteen*, *galsterig*, ransig, *galziek*, *galziekte*; *zwartgallig*, *zwartgalligheid.*

Gal, bij OTFRID. en NOTKER. *Gallun*, hoogd. *Galle*, bij RAB. MAUR. *galla*, in neders. *galle*, angels. *gealla*, eng. *gall*, ijsl. *gall*, zweed. *galla*, gr. χολη.

GALEAS, v., meerv. *galeassen.* Een groot venetiaansch roeischip van acht en twintig tot twee en dertig roeibanken, met drie masten: *zij ziet de galeas in zee van het strand.* VOND. Van het ital. *galeazza*, en fr. *galeasse.*

GALEI, v., meerv. *galeijen.* Een vaartuig met een laag boord, dat riemen en zeilen tegelijk voeren kan, een roeischip. Tot roeijers gebruikt men, gemeenlijk, slaven en veroordeelde misdadigers. Van hier *op de galei gebannen zijn.* Zamenstell.: *galeibank*, *galeiboef*, enz. Eene *galei* noemen de drukkersknechts hun zetplankje, waarop de zetter de letters rangschikt.

Bij de Grieken was γαυλος reeds eene soort van vrachtschip.

GALERIJ, v., meerv. *galerijen.* Eene overdekte wandelplaats, of dreef. In den scheepsbouw, eene uitstekende plaats ter zijde of achter de kajuit, waar men wandelen kan. Ook eene plaats, waar men allerlei kunstschilderijen, voor de aanschouwers, ten toon hangt. In het fr. *galerie*, ital. *gallaria*, middeleeuwsch lat. *galeria*, *galleria.* Misschien van *aller*, wandelen.

GALG, v., meerv. *galgen. Aan de galg hangen. Loop naar de galg*, een laag scheldwoord. *Dat is boter aan*

aan de galg gesmeerd, dat is vergeefsch werk. *Hij heeft eene galg in het oog*, hij vertrouwt die zaak niet: er zal iets achter schuilen, dat hem zuur zoude opbreken. *Galg* heet ook het hout, of ijzerwerk, boven eenen openen katrolput. Van *galg* heeft men het werkw. *galgen* gevormd, voor naar de galg smaken, in de spreekwijs: *het galgt beter dan het burgemeestert*, d. i. men geraakt daarmede eerder aan de galg, dan dat men er eer bij inlegt. Zamenstell.: *galgenaas*, *galgenbrok*, *galgenlapper*, *galgenveld*, *galgladder*, *galgpaal*, *galgvogel.*

Misschien is (naar IHRE) de afleiding van het ijsl. *gagl*, een boomtak, omdat men daaraan, in het begin, de misdadigers ophing. Zoo nemen wij ook nog *eene mik*, dat eigenlijk een gaffelvormige boomtak is, voor eene galg.

GALIJK, bijv. n. en bijw., voor *gadelijk*. HOOFT bezigt het voor glad, geschikt, gemakkelijk. Dit *galijk* is nog voorhanden, in ons *ongalijk*, voor ongemakkelijk, onpasselijk.

GALJOEN, o., meerv. *galjoens*, *galjoenen*. De snuit van een zeeschip. *Onder het galjoen*. VOND. Ook een hoog opgeboeid vaartuig, waarmede de Spanjaards op Westindië varen.

GALJOOT, o., meerv. *galjoten*. Een koopvaardijschip, met eenen mast en eenige kleine stukken. Zamenstell.: *bombardeergaljoot*, enz.

GALLEN, b. w., *ik galde*, *heb gegald*. De gal uithalen. *Ik heb de visch gegald*. *De baars gallen*, of *vergallen*, zie op *baars*.

GALM, m., meerv. *galmen*. Het geluid, de wederklank: *men konde den galm van zijne stem van ver hooren*. Zamenstell.: *galmgat*, *tegengalm*, *vreugdegalm*, *wedergalm*. *Galmgaten*, anders bomgaten genaamd, in eenen toren, waaruit het klokkengedommel te beter gehoord wordt.

Galm, zamengetrokken uit *gallem*. Het hoogd. *gal*, *gallen*, nedersaks. *gellen*, ons woord *gillen*, zweed. *gaella*, ijsl. *gialla*, eng. *to yell*, deen. *gale*; dit alles heet *geluid geven*. Hiermede stemt in het zweed. en ijsl. *gala* zingen, het zweed. *kalla*, noemen, roepen, het gr. καλειν, roepen, en het hebr. קלה roepen, het chald. קָל eene stem, een klank, overeen.

GALMEN, o. w., *ik galmde, heb gegalmd.* Eenen galm geven. Fig., doen hooren, al zingende vermelden: *om van Gods lof te galmen.* VOLLENH.

GALOP, m. Het rennen van een paard. De volle galop: *zij zetten 't op enen galop naar de vesten toe.* HOOFT.

Wij hebben dit woord van het fr. *galop*, en ital. *galoppo* ontleend. Eigenlijk hoort het bij ons te huis, en vindt zijnen stam in *loopen.* Het gr. καλπαν, καλπαζειν, wordt van iemand gebruikt, die het paard tot den galop aanspoort. הלך heet bij de Hebr. *doorrennen.* Van dit *galop* komt het werkw. *galoppen*, waarvoor men, met eenen basterduitgang, *galopperen* bezigt.

GALPEN, o. w., *ik galpte, heb gegalpt.* Bij KIL. heet dit klanknabootsend woord het janken van eenen vos. In Groningen gebruikt men het nog, in de gemeene taal, voor het luide huilen van eenen stouten jongen. Voorts heeft dit woord zeer vele overeenkomst met het vorige *galm.*

GALSTERIG, zie *gal.*

GANG, m., meerv. *gangen.* Het gaan, zonder meerv. *Ik ken hem aan zijnen gang.* — *De molen is aan den gang.* Een tred, in den bijbelstijl, met een meerv.: *bestier mijne gangen.* Weg: *hij neemt zijnen gang naar huis.* Streek van het schip in het laveren: *het schip moet nog eenen gang doen;* ook in het meerv.: *binnen drie gangen bereikt het de hoogte.* Een doorgang in een huis, ook met een meerv.: *het huis heeft eenen langen gang.* Eene enge straat: *hij woont in den krommen gang.* Eene mijn onder de aarde: *men moet dien gang onderstutten.* *De gang* is ook eene plank aan boord van het schip: *eenen gang uitleggen*, eene plank uitsteken, om van boord te gaan. Van daar *gangboord*, het boord van het schip, waar men gaat. *Gang* is ook een bedrijf: *kwade gangen gaan; zijnen gang gaan*, zijnen eigenen zin doen, zijn hoofd opvolgen. Voorts zegt men: *ik kan aan den gang niet komen*, dat werk niet beginnen. Het verkleinw. is *gangje*, *gangetje*, een naauw steegje. Ook voor eene kleine streek laverens: *nog een gangje.* Wijders, in den gemeenzamen spreektrant: *dat gaat een gangje*, dat schikt wel; *een gangje met iemand gaan*, hem gestreng behandelen. Zamenstell.: *achtergang*, *doorgang*, *in-*

ingang, *omgang*, *ondergang*, *opgang*, *pasgang*, *stoelgang*, *uitgang*, *zijgang*, enz.

GANGBAAR, bijv. n. en bijw., *gangbaarder*, *gangbaarst*. Dat in omloop is: *gangbaar geld*. Dat aan den man wil: *gangbare waar*.

GANGBOORD, zie *gang*.

GANGER, m., meerv. *gangers*. *Hij is een goed ganger*, anders *voetganger*. Van het oude *gangen*, nu *gaan*. Zamenstell.: *kostganger*, *partijganger*, *pasganger*, *telganger*, enz.

GANGES, m. Eene rivier: *aan den Ganges*. VOND.

GANS, v., meerv. *ganzen*. Een bekende watervogel. *Eene tamme*, *wilde*, *jonge gans*. *De gans trekken*, den pot winnen, op het ganzenbord. *Maak dat de ganzen wijs*, spel dat eenvoudige lieden op de mouw. Zamenstell.: *ganzenbloem*, *ganzenbord*, *ganzenbout*, *ganzendrek*, *ganzenkieken*, *ganzenkroos*, *ganzenhok*, *ganzenmarkt*, *ganzenpen*, *ganzenpoel*, *ganzenpoot*, *ganzensmout*, *ganzenspel*, *ganzenveder*, *ganzenvel*, *ganzenvet*, enz.

Gans, hoogd. *Gans*, ital. *ganza*, lat. *anser*, spaan. *ganso*, gr. χὰν, χὴν. WACHTER leidt het af van *canus*, om de witte kleur.

GANSCH, bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Misschien is de oorspronkelijke beteekenis van dit woord iets, welks deelen, door hechtheid en gezondheid, bij elkander blijven. OTFR. gebruikt het bestendig voor *gezond*; zoo dat de afleiding van ADEL. misschien de beste is, die het brengt tot *genezen*, bij ULPHIL. *genisan*. Althans het wordt bij ons ook voor *volkomen*, *gezond* gebezigd; *het is nog gansch en gaaf*. KIL. vertaalt het ook door *integer*, en *gantscheyd* is bij hem *integritas*. En, om die reden kan hier ook geene *t* te pas komen, schoon sommigen het woord *gantsch* spellen. Oul. schreef men *gans*, voor gezond, en *gansen* was gezond maken; en hiervan hebben wij nog *ongans*, zijnde eene ziekte der schapen. Voorts nemen wij het voor *geheel*: *eenen ganschen appel opeten*; *de gansche burgerij*. Van hier *ganschelijk*.

GAPEN, o. w., *ik gaapte*, *heb gegaapt*. Den mond opsperren: *wijd gapen*. Naar den adem snakken: *de visch gaapt al*. Niet wel sluiten: *de deur gaapt wat*.

Met

Met eenen openen mond en opgesperde oogen toezien, doch alleen in den gemeenen spreektrant: *hij staat overal te gapen.* Dat niet schielijk vervuld kan worden, schoon enkel in het deelw.: *een gapend gebrek.* Eene versche, groote wonde wordt ook *eene gapende wonde* genoemd. *Hij gaapt wijd*, hij eischt veel. *Dat gaapt, als een oven*, dat is baarblijkelijk valsch. *Tegen eenen oven staan te gapen* is, in de gemeene taal, vergeefsch werk doen. *Gapen* (gretiglijk trachten) *naar hofgeschenken.* Oud. Van hier *gaper*, *gaapster*, *gaping.*

Gapen komt misschien van het voorzetsel *ge* en *open*. *Geopnian* is bij de Angels. openen, en *gipan* open staan.

GAPS, v., meerv. *gapsen.* Een handvol. Men gebruikt dit woord nog in dien zin, in Groningen: *eene gaps geld, koren* enz.

Hoogd. *Gäspe*, middeleeuwsch lat. *hapsus.* In het zweed. heet *gäspa*, angels. *gasp*, ijsl. *geispa*, gapen, open staan.

GARDE, v., meerv. *garden.* Eene roede: *hij loopt door de garden*, zegt men, van soldaten, die door de spitsroeden loopen.

GAREEL, o., meerv. *gareelen.* Het getouw, waarin de paarden gespannen zijn: *de leeuwen in 't gareel.* Vond. Het haam, hetwelk om den hals der paarden hangt, anders *greel* genoemd. Zie *greel.* Ook overdragt. voor een gespan paarden: *de gareelen der zon* (*solis equi*). Moon. De dichters gebruiken het ook voor den band des huwelijks. Ook zegt men: *die twee loopen in hetzelfde gareel*, voor, zij zijn altoos bij elkander. Zamenstell.: *ploeggareel*, enz.

GAREN, o., meerv. *garens*, als men van verschillende soorten spreekt. *Linnen*, *wollen garen.* Een net: *hij spant het garen. Hij is menigmaal voor het garen geweest*, hij liep vaak gevaar van gegrepen, of gevangen te worden. Zamenstell.: *bindgaren*, *naaigaren*, *pakgaren*, *zeilgaren.* — *Garenklopper*, *garenkooper*, *garentwijnder*, *garentwijnster*, *garenverkoopster*, *garenwiel*, *garenwinkel*, *garenzak*, enz.

GARF, v., meerv. *garven.* Eene schoof: *garven binden. Ik heb het land om de garven*, ik geef, in plaats van geld,

geld, eenige schoven voor het gebruik; eene spreekwijs, in Gelderland gebruikelijk.

Garf, bij NOTK. *garba*, eng. *garbe*, fr. *gerbe*, hoogd. *Garbe*, middeleeuwsch lat. *garba*, *jarba*, bretan. *kerbe*, zweed. *kerfwe*. RUDBEK leidt het van *kerfwa*, kerven, snijden, af. Hiermede stemt in κερω, κειρω, καρπος, en het lat. *cerpo*, *carpo*, *acervus*.

GARNAAL, v., meerv. *garnalen*. Zamenstell.: *garnaalmarkt*, *garnaalwijf*, enz. Oul. schreef men *gaarnaard*, en *garner*, van *garen*, *gaderen*, als vergarende zich in groote scholen bijeen, en wordende in groote menigte tegelijk gevangen.

GARST, zie *gerst*.

GARSTIG, bijv. n. en bijw., *garstiger*, *garstigst*. Dat bedorven is, sterk smaakt. *Garstig spek*, *garstige boter*. Van hier *garstigheid*.

GARVEN, o. w., *ik garfde*, *heb gegarfd*. De garven van het land voeren.

GAS, o. De meer of min zigtbare uitwaseming van onderaardsche holen, mijnen enz. Ook de uit brandende kolen enz. opstijgende damp, welke ontvlambaar is, en, ter verlichting van gebouwen en straten, door buizen geleid wordt. Van hier *gaslicht*, enz. *Gas*, v., was voorheen ook voor straat in gebruik, en bij HOOFT zeer gemeenzaam.

GAST, m., meerv. *gasten*. Iemand, welken men ter maaltijd noodigt. Ook zegt men *te gast gaan*, voor ter maaltijd gaan; en fig., *ergens aan te gast gaan*, zich met iets vermaken, het gretig gebruiken. — *Hij kwam daar slecht te gast*, hij is daar kwalijk gevaren. *Gast* is ook een vreemdeling, die, in eene herberg, spijst: *de waard kreeg eenen wagen met gasten*. In het gemeen een vreemdeling: *dat sij gasten en vremdelingen op der aerden waren*. BYBELVERT. Een werkknecht: *een drukkersgast*. — Om iemand als vlug, schrander en bekwaam aan te duiden, zegt men: *hij is een gast;* van iets, dat groot is, b. v. eenen visch: *dat is een gast;* en het verkleinw. *gastje*, van eenen jongen, die stout is. VOND. zegt van eenen haan: *wat droegh die gast een uurwerk in zijnen kop!* In Gelderland heeft dit woord nog eene geheel vreemde beteekenis: *een gast op den akker*, een hoop schoven,

ven, die, om te droogen, tegen elkander opgezet worden. Van *gast*, in de eerste beteekenis, is *gasterij*, *gasthouder* (herbergier), *gastmaal*, *gastvrij* (herbergzaam) *gastvrijheid*, *gastregt*. Van *gast* zegt men, in ond., *gastereren*, bij HOOFT *gasten*, voor gastmaal houden.

GASTHUIS, o., meerv. *gasthuizen*. Eene herberg voor arme zieken: ook, waar arme oude lieden kost en inwoning hebben: insgelijks waarin bedaagde menschen dat voorregt koopen. Spreekw.: *het is daar geheel in het gasthuis*: zij liggen daar allen ziek. *Ik ben ook in dat gasthuis ziek geweest*, ik heb die dwaasheid ook begaan. *Dat is de weg naar het gasthuis*, zoo doende zal men dra arm worden. Van hier *gasthuiskerk*, *gasthuiskoorts*, *gasthuislieden*, *gasthuismeester*, *gasthuismoeder*, *gasthuisvader*. — *Pestgasthuis*.

GAT, o., meerv. *gaten*. In het gemeen elke opening. Voorts wordt dit woord op vele dingen bijzonder toegepast. De aars, het aarsgat, in de gemeene volkstaal. Hierheen behooren de onbeschaafde uitdrukkingen: *hij geeft hem eenen voet onder het gat*, jaagt hem weg, — *hij zuipt zijn gat altijd vol*, is altijd bezopen, — *iemand in het gat kruipen*, op eene lage wijze naar den mond spreken, — *iemand achter het gat loopen*, overal volgen. Gevangenis: *hij zit in het gat*. Eene slechte kamer, of slecht, bedompt huis, is *een gat van eene kamer*, enz. De mond van eene haven: *het goereesche gat*. Hierheen behoort de spreekwijs: *binnen* — *buiten gaats*. *De vloot is al buiten gaats*. Het zal de tweede naamval van *gaat*, voor *gat*, zijn, gelijk *binnen 's huis*, *buiten 's lands*; omdat onze voorzetsels oudtijds, meest den tweeden naamval bij zich hadden: *voor 's hands*, enz. Eene ruimte, in den gedeeltelijk verteerden voorraad, heet ook *een gat*: *wij hebben al een gat in de turf* — *in de aardappelen* Van een bankroet zegt men: *dat zal een gat maken*. Men bezigt ook nog dit woord, in vele spreekwijzen. *Een gat in den dag slapen*, laat van het bed komen. *De nering gaat op haar gat zitten*, in den gewonen spreektrant, voor, er is niet veel vertier. *Hij ziet door eene plank zonder gat*, hij is een negenoog. *Ik zie er geen gat in*, ik weet er geenen raad toe. *Een*

gat stoppen, eene schuld betalen. *Hij weet, voor ieder gat, eenen spijker, of nagel*, hij weet zich telkens te verschoonen. *Hij is voor één gat niet te vangen*, men kan hem niet ligt betrappen. *Niet weten in wat gaten* (sommigen verkiezen: in wat *vaten*) *het te gieten*, hoe men het moet aanleggen. In den gemeenen spreektrant zegt men ook: *iets voor zijn gat lappen*, er over heen loopen; *het heeft het voor zijn gat*, er is niets meer aan te doen; *die zijn gat brandt moet op de blaren zitten*, die zich iets op den hals haalt, moet het zelf ondervinden. Van hier *gatig*, vol gaten. Zamenstell.: *aarsgat*, *armgat*, (van een hembd) *ademgat*, *bomgat*, *keelgat*, *neusgat*, *regengat*, *rookgat*, *schietgat*, *schijtgat*, *sleutelgat*, *slotgat*, *smookgat*, *snotgat*, *spiegat*, *spijkergat*, *spijgat*, *stinkgat*, enz. Ook *gatenplatteel*, in de volkstaal *gatenpetiel*, een doorslag, waarvan de spreekwijs, in den schertsenden trant: *hij is zoo digt als een gatenpetiel*, d. i. hij kan niet zwijgen. Van hier het werkw. *gaten*, een gat in iets maken, doorboren.

GATENPLATTEEL, *gatenpetiel*, zie *gat*.

GATLIKKEN, b. w., *ik gatlikte*, *heb gegatlikt*. Iemand op eene lage wijze flikflooijen; in de volkstaal. Van hier *gatlikker*, *gatlikkerij*.

GE, een onafscheidbaar voorvoegsel, hetwelk tot een behulp wordt aangenomen. Men bedient zich van hetzelve, in de vervoeging en vorming van werkwoorden. Men plaatst het voor zelfstandige naamwoorden, gelijk ook voor eenige weinige bijvoegelijke woorden.

Men gebruikt het bij allerlei werkwoorden, mits zij met geen voorzetsels zijn zamengesteld, om daarmede den volmaaktverledenen tijd te vormen: *ik lees*, *heb gelezen*, *ben gelezen*, enz. Indien de werkwoorden met een scheidbaar voorzetsel zijn zamengesteld, plaatst men deze lettergreep tusschen het voorzetsel en het werkwoord in: *aanbidden*, *aangebeden*. Dezelve wordt echter geheel weggelaten, ingeval de werkwoorden met onscheidbare voorzetsels vereenigd zijn, als: *bedekken*, *bedekt*, *ontsieren*, *ontsierd*, enz. In werkwoorden met zelfstandige naamwoorden zamengesteld, wordt *ge* weder vooraan geplaatst, als: *handhaven*, *gehandhaafd*, *dwarsboomen*, *gedwarsboomd*, *weerlichten*, *geweerlicht*. In sommige

oor-

oorden van Nederland, wordt dit *ge* geheel, of gedeeltelijk, weggelaten. In Noordholland hoort men veelal en in Groningen, Gelderland, en de meeste plaatsen in Vriesland altijd: *ik heb het zien — lezen — hoord.*

Dit voorzetsel dient ook, om nieuwe werkwoorden te vormen, als: *gebeuren*, *gebieden*, *geduren*, *gelijken*, *gelieven*, *gelukken*, *genezen*, *gewennen*, *gewinnen* enz. Dat ook hier de lettergreep *ge* niet tot den wortel des woords behoort, is kennelijk, naardemaal de enkelen nog meest in gebruik zijn, als: *geduren*, *duren*, *gedenken*, *denken*, enz. Voorts is, door de schielijke uitspraak, veroorzaakt, dat de *g*, somwijlen, zonder *e* geplaatst is, vooral dan, wanneer de eerste medeklinker zich gemakkelijk met de *g* liet verbinden, als *gluren*, voor *geluren*, *glijden*, voor *gelijden*, enz., zoo als nader, bij die woorden, zal aangetoond worden.

Deze voorvoeging van *ge* voor nieuwe werkwoorden veroorzaakt, in de beteekenis, geene verandering, als: *gedogen*, *geraken*, *getuigen* enz., welke, in den zin, weinig meer aanduiden, dan *dogen*, *raken*, *tuigen*. In andere gevallen ontvangen zulke werkwoorden eene andere beteekenis, en nemen de kracht aan van die naamwoorden, van welke zij eigenlijk gemaakt zijn; b. v. van *vallen*, komt het *geval*, van hier *gevallen*; van *zeggen*, het *gezeg*, van hier *gezeggen* enz. Nu ontleenen de werkw. *gevallen*, *gezeggen* enz. de beteekenis van hunne naamwoorden, het *geval* enz., en verschillen eenigermate van de enkele werkw. *vallen* enz., schoon die overdragtige beteekenis reeds, in die enkele werkwoorden lag opgewonden. Oul. was dit voorvoegsel gebruikelijk voor vele werkwoorden, in welke het nu slechts in het verledene deelw. is overgebleven, als: *gevinden*, *gebaren*, *gebeiden* enz.

In de tweede plaats wordt dit voorzetsel *ge* gevoegd voor zelfst. naamwoorden, en wel op meer, dan eene wijs. Men stelt *ge* voor eenige naamwoorden, met achteraanvoeging van den uitgang *te*, en het geeft hun de kracht van eene verzameling van eenheden van dezelfde soort, als: *het gebeente*, *gebergte*, *geboefte*, *geboomte*, *gedarmte*, *gedierte*, *gevogelte*, *gewormte*, enz.; ook zonder verandering van het geslacht, als: *gebuur*, *genoot*, *gevader*. *gebroeder*, *gezuster*. Wij-

ders vormt men, door dit voorzetsel *ge*, van de onbepaalde wijs der werkwoorden, met afkapping van derzelver uitgang, nieuwe zelfstandige woorden, welke altoos de werkzaamheid van hunne werkwoorden te kennen geven, als: *het gedommel*, *het gefemel*, *het geklater*, *het geklikklak*, *het gesmaal* (voor *gesmadel*, van *smadelen*, het voortd. werkw. van *smaden*) *het gerammel*, *het gebaf*, *het geblaas*, *het geknor*, *het gedruisch*, enz.; ook nemen zij eenen lijdelijken zin aan, en beduiden eene gewrochte daad: als: *het gebak*, *het gebouw*, *het gedicht*, enz.

Eindelijk plaatst men deze lettergreep voor eenige bijvoegelijke naamwoorden, als: *gespraakzaam*, enz.

GEAARD, verl. deelw. van *aarden*. Van eene natuurlijke gesteldheid: *ik was toen kwalijk geaard*. Van hier *geaardheid*. Zie *aarden*. Hooft bezigt het van den grond.

GEBAAR, o., meerv. *gebaren*. Dit woord wordt bij ons in tweederlei beteekenis gebezigd, in die van eene beweging des ligchaams, van handen, hoofd en oogen, naar de regels der kunst, of in die van onbesuisdheid; doch veelal in den eersten zin, als: *die leeraar maakt schoone gebaren*. Hier spellen sommigen, met eene *d*, *gebaarden*, of *gebeerden*; doch tegen de afleiding van het woord. De andere beteekenis is van getier, geraas: *een groot gebaar maken*. In dien zin heeft het geen meervoud. Van hier *gebaarmaken*, *gebaarmaker*, *gebarenspel*, *misbaar*, *vreugdegebaar*. Het eerste *gebaar* is de gewrochte daad; het laatste de werkzaamheid van zijn werkwoord. Deze onderscheidene beteekenis ontstaat uit het wortelwoord *baren*, hetwelk oudtijds zoowel toonen, vertoonen, als geluid geven, te kennen gaf. Zie *baren*. Van dit *gebaar* komt het verouderde, doch in Vlaanderen nog gebruikelijke werkw. *gebaren*, *zich gebaren*, voor zich houden: *hij gebaart zich vrolijk*; *zij gebaarde zich ziek*.

GEBAARD, bijv. n., *gebaarder*, *gebaardst*. Die eenen baard wel voorzien is.

GEBABBEL, o. De daad van babbelen; ook de babbeling. Het fijne onderscheid ligt daarin, dat *het gebabbel* eene aanhoudende babbeling is, daar *de babbeling* slechts de daad aanwijst, het babbelen. Even daarom is het in de na-

natuur der zaak gegrond, dat *het gebabbel* geen meervoudig getal heeft, daar *de babbeling* een meerv. toelaat. Zie verder *babbelen.*

GEBAF, zie *gebas.*

GEBAK, o., meerv. *gebakken.* De daad van bakken; ook hetgeen gebakken is. Van hier *ovengebak*, *suikergebak*, *gebakje*, enz. Zie *bakken.*

GEBAKEND, verl. deelw. van *bakenen.* Overdragtelijk: *het is daar anders gebakend*, de zaak staat daar anders. Zie *bakenen.*

GEBAKERD, zie *bakeren.*

GEBALDER, o. De daad van balderen. Ook *gebulder. Het gebalder van het geschut; het gebulder des donders.* Zie *balderen.*

GEBAS (*gebaf*, *geblaf*), o. Het bassen der honden. Zie *bassen.*

GEBED, o., meerv. *gebeden.* De daad van bidden, zonder meerv.: *hij is in het gebed.* Het verzochte; met een meerv.: *stort uwe gebeden uit; God verhoort het gebed.* Zie *bidden.*

GEBEDEL, o. De daad van bedelen. Zie *bedelen.*

GEBEEF, o. Het beven: *datze* (de wereld) *vast sta in 't gebeef.* CAMPH.

GEBEELDHOUWD, zie *beeldhouwen.*

GEBEEND, bijv. n. en bijw. Van beenen, of beenderen, voorzien: *ons lichaem konstlijk t' saem gelascht, gebeent*, enz. CAMPH. *Grof*, *sterk*, *gebeend.*

GEBEENTE, o., meerv. *gebeenten.* De beenderen van een mensch, of dier. Het meervoudige getal leest men in de BYBELVERT.: *Ende mijne gebeenten zijn uitgebrant, als een heert.* Anders is het enkelv. meest in gebruik. *De ondeugd zit tot in zijn gebeente*, hij is een groote schurk. Voor doodsbeenderen: *het koude gebeente wordt daar bewaard. Men beschreit nog zijn gebeente*, zijnen dood.

GEBEKT, bijv. n. en bijw. Die eenen bek heeft. Overdr.: *stijf gebekt zijn*, niet ligt tot eene zaak te bewegen zijn. *Spits gebekt*, spijtig. Zie ook *bek.*

GEBELGD, zie *belgen.*

GEBERGTE, o., meerv. *gebergten.* Een schakel van bergen. *Het armenische gebergte.*

GEBETEN, verl. deelw. van *bijten.* Overdr. vergramd, ver-

vertoornd: *zoo fel op ons gebeten.* L. BAKE.

GEBEUK, o. Het beuken.

GEBEUREN, onpers. w. *Het gebeurde, het is gebeurd.* Geschieden, voorvallen: *hoe dikwijls gebeurt het, dat* enz. Ook wordt het gebruikt voor te beurt vallen: *dat zoo groot eenen man geen bekwamer schrijver moght gebeuren.* G. BRANDT. Zie *ge.* Van hier *gebeurtenis, gebeurlijk, gebeurlijkheid.*

GEBIED, o. Heerschappij, magt; ook de uitgestrektheid eener heerschappij: *hij woont onder het gebied van Pruissen.* Van hier *grondgebied, regtsgebied, rijksgebied, staatsgebied.*

GEBIEDEN, b. w., *ik gebood, heb geboden.* Iets met gezag bevelen. Van hier *gebiedenis, gebieder, gebod.* Zamenstell.: *gebiedvoeren, gebiedzuchtig.* Van *bieden*, d. i. aankondigen, waarvan ons *bode.*

GEBILD, bijv. n. en bijw. Die dik van billen is.

GEBIND (*gebindte*), o., meerv. *gebindten.* Hetzelfde als *bind.* Zie dit woord.

GEBIT, o. Het vermogen der tanden, om wel te kunnen bijten; en van daar al de tanden zelve: *mijn gebit deugt niet meer.* Het mondstuk van een paard, anders ook het bit: *een paard het gebit in den mond leggen.* Van *bijten.*

GEBLAARD, bijv. n. en bijw. Van *blaar*, eene vlak voor den kop der dieren: *eene geblaarde koe*, eene bonte.

GEBLAAS, o. De daad van blazen.

GEBLAAT (*gebleet*), o. De daad van blaten.

GEBLAF, zie *gebas.*

GEBLEET, zie *geblaat.*

GEBLIK, o. De opslag der oogen. Het blikken.

GEBLIKSEMD, verl. deelw. van *bliksemen.* Door den bliksem getroffen. Overdr., met schrik en geweld nedergeworpen:

« *Zij zinkt gelijk een molensteen;*
« *Gebliksemt van haar zeven bergen.* TRIP.

GEBLINK, o. Het blinken.

GEBLOEMD, bijv. n. en bijw. Van bloemen voorzien: *gebloemd doek.* Oul. werd het ook voor *verbloemd* gebezigd.

GEBLOEMTE, o. Allerlei bloemen te zamen.

GEBOD, o., meerv. *geboden.* Van *gebieden.* Een bevel. *Gods geboden.* De afkondiging van het huwelijk:

zij hebben, heden, het eerste gebod; de geboden stuiten (*bespieren* in Groningen).

GEBOEFTE, o. Schuim van volk. Zie *boef*.

GEBOEGD, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *boegen*. Met eenen boeg voorzien: *geboegde schepen*.

GEBOERT (*geboerte*). Boeren, boerenstand. *Quam ick onder het gheboert*. WESTERB.

GEBOGCHELD, bijv. n., van *bogchel*. Die eenen bogchel heeft: *een gebogcheld kind*.

GEBOM, o. Van *bommen*. Het bommen, een dof geluid maken: *in 't gebom der Maegdenschaer*. CAMPH.

GEBONS, o. Het bonzen.

GEBOOMTE, o. Vele boomen te zamen.

GEBOORD, verl. deelw. van *boorden*: *een geboorde hoed*. Ook het deelw. van *boren*: *eene geboorde plank*, waardoor een gat geboord is.

GEBOORTE (moesogoth. *gabaurtha*), v., meerv. *geboorten*. De toestand, wanneer een mensch of dier ter wereld komt, geboren wordt: *drie uren na zijne geboorte*. Afkomst: *een amsterdammer van geboorte*. Aanzienlijke afkomst: *een man van geboorte*. In de beteekenis van geslacht, heeft het ook, naar den bijbelstijl, een meerv. *Dit nu zijn de geboorten van Perez*. Overdragt., het beginsel van eene zaak: *een oproer in zijne geboorte stuiten*. Van *baren*.

Van hier *geboortig*. Zamenstell.: *misgeboorte*, *nageboorte*; *geboortedag*, *geboortedicht*, *geboorteplaats*, *geboortestad*, *geboortester*, *geboorteuur*, enz.

GEBOREN, verled. deelw. van het oude *baren*, *beren*, *bor*, *geboren*, eigenlijk dragen, brengen, overdragt. voortbrengen, telen, waarvan *geboren* alleen nog in gebruik is.

GEBORREKIK, zie *gerikkekik*.

GEBORST, bijv. n. en bijw. Groot van borsten.

GEBOUW, o., meerv. *gebouwen*. Een gesticht, naar de regelen der bouwkunst gemaakt, en voor allerlei verrigtingen verordend: *een schoon gebouw*. Zie *bouwen*.

GEBRAAD, o. Allerlei gebradene spijs, bijzonder van vleesch.

GEBRABBEL, o. De daad van brabbelen.

GEBRAS, o. Het brassen, brasserij.

GEBREK, o., meerv. *gebreken.* In het gemeen geeft het allerlei mangel en ontbering te kennen, zoo als *breken*, oudtijds, ook voor *ontbreken* gebezigd werd. Behoefte aan de voornaamste noodwendigheden des levens: *gebrek lijden.* Behoefte aan andere dingen; met de uitdrukking van de zaak: *ik heb hout, pennen, papier,* enz. *gebrek.* Schaarschheid: *gebrek aan leeftogt.* Allerlei ongemak aan het ligchaam: *een gebrek aan het been, aan het hoofd,* enz. Bij uitstek wordt, in sommige oorden van Nederland, de vallende ziekte *het gebrek* genoemd: *hij krijgt het gebrek weer.* Eene onvolmaaktheid in andere dingen: *de gebreken van een huis.* Het gemis van eene zedelijke volmaaktheid: *alle menschen hebben hunne gebreken*; en van daar *gebrek* voor de ondeugd zelve. Berooving en gemis van andere goede hoedanigheden: *gebrek aan moed.* Nalating: *in gebreke blijven.* Eindelijk wordt het gebruikt voor niet bij der hand zijn: *hij schrijft, bij gebrek van eene pen, met houtskool.* Van hier *gebrekkig, gebrekkelijk,* ook voor verminkt, hinkende, *gebrekkelijkheid,* bij HOOFT voor behoeftigheid.

GEBREKEN, onpers. w., *mij gebrak, mij heeft gebroken,* thans meest *ontbreken.* — Gebrek hebben, noodig hebben: *wat gebreeckt mij nog?* BIJBELV. Ook persoonl., onzijdig, met *hebben,* voor afwezig zijn: *ende uijt ons en gebreeckt niet een man.* BIJBELV.

GEBRIESCH, o. Het brieschen van een paard. Zie *brieschen.*

GEBROED, o. Al de uitgebroeide kiekens uit een nest, ook *het gebroedsel* genaamd. In eenen overdragt. zin, wordt *het gebroed* zoowel als *het gebroedsel,* voor kwaadaardige menschen genomen: *dat is een vuil gebroed. Adderengebroedsel* is, uit de BIJBELVERT., bekend.

GEBROEDERS, m., meerv. Twee broeders, die bij elkander inwonen, en dezelfde betrekking in de wereld hebben: *de gebroeders K en P. Het schip, de twee gebroeders.* Ook wordt het van meer broeders gebruikt, doch uitdrukkende eene naauwe betrekking op elkander: *wij waren twaelf gebroeders.* BIJBELV. Van hier *gebroederlingen,* kinderen van twee broeders, en *de gebroederschap,* als: *de gebroederschap* (de vereenigde broeders) *der h. Maagd.*

GE-

GEBROEKT, bijv. n. en bijw. Die eene broek draagt.

GEBROM, o. Het grove en doffe geluid van beeren, klokken, zware orgelpijpen, enz.; van *brommen*.

GEBRUI, o. In den gemeenen spreektrant, voor geraas, geweld met stokken, enz. Zie *brui*, *bruijen*.

GEBRUIK, o. De dadelijke aanwending, besteding van eene zaak, naar zijne eigene behoeften, en tot zijn nut. *Neem uw gebruik van deze spijze*; *hij maakt van den bijbel een goed gebruik*. De gewoonte: *niet meer in gebruik*, *buiten gebruik zijn*. Dienst, nuttigheid: *hij heeft het gebruik van de spraak verloren*. Iets, dat, door het lange gebruik, eene wet geworden is. In dezen zin heeft het ook een meerv.: *des lands gebruiken*. Van hier *gebruikbaar*, *vruchtgebruik*. Zie *bruikbaar*; *gebruikelijk*, gewoon, enz.

GEBRUIKELIJK, zie *gebruik*.

GEBRUIKEN, b. w., *ik gebruikte*, *heb gebruikt*. Iets tot zijn gebruik nemen: *spijs*, *kleederen*, *boeken gebruiken*. Aanwenden: *geduld*, *tijd gebruiken*. Overnemen: *iemands woorden gebruiken*. De vrucht van iets genieten: *het land gebruiken*. *Eene vrouw gebruiken*, zich met haar vermengen. Voor *gebruiken* zegt men ook *bruiken*.

GEBRUIS, o. Van *bruisen*. Het bruisen.

GEBRUL, o. Het geluid van eenen leeuw; het brullen. Ook wordt het van andere dieren gebezigd, als zij, tegen gewoonte, luid schreeuwen; zelfs van menschen, die, in dolle razernij, sterk roepen.

GEBULDER, zie *gebalder*.

GEBULK, o. Het geluid van stieren en koeijen; *het bulken*.

GEBULT, bijv. n., van *bult*. Die, of dat eenen bult heeft.

GEBUUR, zie *buur*. Medebuur. Het voorvoegsel *ge* duidt alleen aan de betrekking op eenen anderen buur. Het meerv. is ook gebruikelijk. *De gezamenlijke geburen*. Van hier *gebuurschap*.

GECHRISTEND, voorheen *gekristend*, oul. *gekerstend*, van *christenen*, *kerstenen*, doopen; bijv. n., gedoopt en daardoor in de christelijke kerk ingewijd: *gekristende Evangeliekinders*. M. L. TYDW. — *De staatsi van 't kerstenen des Dauphins*. HOOFT.

GEDAAGDE, m. en v., meerv. *gedaagden.* Die gedaagd, of gedagvaard is. Zie *dagen*, b. w.

GEDAAN, verl. deelw. van *doen.* Verrigt: *wij hebben gedaan werk.* Geeindigd: *het spel is gedaan. — Het is met hem gedaan;* eene gemeenzame uitdrukking, voor *hij sterft. Het is met die lieden gedaan*, zij verarmen, door gebrek aan nering. — *Zij ziet 'er vrij wel gedaan uit*, doet zich wel voor.

GEDAANTE, v., meerv. *gedaanten.* Het uiterlijke voorkomen van iets. De geheele gestalte, houding, en het gedrag van den mensch heet *zijne gedaante: hij is in gedaente gevonden als een mensch.* BIJBELV. De trekken van een menschelijk aangezigt: *schoon van gedaante.* Eene gelijkheid; in dezen zin laat het een meerv. toe: *hij openbaarde zich, in verscheidene gedaanten.* De uiterlijke toedragt: *de zaken zijn van gedaante veranderd.* Oudtijds was dit woord ook *gedane: an sine ghedane.* M. STOKE. Het woord is zeker van *doen* afkomstig; het zal dan, uitdrukken den vorm, het maaksel, het voltooisel van eene zaak; en dus derzelver uiterlijke voorkoming, zoo als zij, voltooid, ons onder de oogen valt.

GEDACHTE, v., meerv. *gedachten.* De daad van denken. Dat gedacht wordt, als, het overleg, een beraamd plan: *al mijne gedachten zijn verijdeld.* Voornemen: *ik ben van gedachten, om uit te gaan.* Gevoelen: *ik wil u, over dat stuk, mijne gedachten wel mededeelen.* De voorstelling van iets aan het verstand: *de gedachten van den dood!* Eene zaak, die nadenking waardig is: *wij zullen eens heerlijk verrijzen; vertroostende gedachte!* Beraad: *ik zal het eens in mijne gedachten nemen.* Geloof, schatting des oordeels: *ik ben van gedachten, dat*, enz. Verbeelding: *ik vormde mij van dat schoone land geheel andere gedachten.* Peinzing: *hij zit in gedachten.* Afgetrokkenheid der aandacht: *ik deed dat in gedachten.* Van hier *gedachteloos*, *gedachtenis*, *gedachtig.* Zamenst.: *gedachtenbeeld.*

GEDANS, o. De dadelijke beweging des dansers.

GEDARMTE, o. Het gansche darmengestel, in mensch of beest.

GEDAUWD, verled. deelw. van *dauwen.* HOOFT bezigt het, voor als dauw gevloeid: *'t Lied gedauwt uit uw geleerde lippen.* GE-

GEDAVER, o. Het daveren, dreunen.

GEDEELTE, o., meerv. *gedeelten*. Sommige deelen van het geheel te zamen genomen; en daarom laat het ook een meerv. toe: *ik heb er twee gedeelten van*. Van hier *gedeeltelijk*.

GEDENKEN, b. w., onregelm. *Ik gedacht, heb gedacht. Iets gedenken*, aan iets denken. Men bezigt hier ook *aan: hij gedenkt aan mij;* insgelijks den tweeden naamval: *gedenckt mijner bij u selven*. BIJBELV. Ook met een werkwoord: *ik denk te komen*. Voorts beteekent dit woord de voorstelling van eene verledene of afwezige zaak; de herinnering: *hij gedenkt nog aan de lessen zijns braven vaders*. Melding maken: *gedenk mijner bij den vorst*. Hopen: *ik gedenk nog aan die erfenis te komen*. In vele van deze spreekwijzen gebruikt men ook het enkele *denken*. Weleer werd dit woord ook onpersoonlijk gebezigd, en men zeide: *mij gedenkt*, voor *mij heugt*. Van hier de zamengest. woorden, *gedenkblad, gedenkboek, gedenkcedel, gedenkpenning, gedenkrol, gedenkschrift, gedenkspreuk, gedenkteeken, gedenkzuil*, enz. HOOFT heeft ook *gedenkenis: de gedenkenissen van Commines*.

GEDICHT, o., meerv. *gedichten*. Een vers. Hiervoor schreef men ook voorheen, *dicht: met een goddelijk dicht*. VOND.

GEDICHTSEL, o. Eene gedachte, een overleg; in den bijbelschen spreektrant: *al het gedichtsel der gedachten*. In den gemeenzamen stijl is het ook eene verzinning van eene onwaarheid: *dat is maar een gedichtsel*, ook *een gedichtseltje*. Hiervoor zegt men meestal *verdichtsel*.

GEDIENSTIG, bijv. n. en bijw., *gedienstiger, gedienstigst*. Genegen, om iemand dienst te doen, dienstvaardig: *hij heeft eene gedienstige vrouw*. Men zegt ook, in eene beschaafde uitdrukking: *een gedienstig* (niet zeer kuisch) *meisje*. Van hier *gedienstigheid, gedienstiglijk*.

GEDIERTE, o., meerv. *gedierten*, als er van vele soorten gewag gemaakt wordt. De dieren: *de leeuw is geweldig, onder de gedierten*.

GEDIJEN (bij KIL. ook *ghedijden*) o. w., *ik gedijde, ben gedijd*. Toenemen, uitzetten: *het graan gedijt*. Wor-

Worden, verstrekken: *dit zal hem tot eer gedijen.* Voordeelig zijn, in eene onderneming slagen: *zal hij gedijen?* Eene uitkomst hebben: *al wat hij doet, gedijt wel.* Zie *dijen.*

GEDING, o., meerv. *gedingen.* Een twistgesprek voor het geregt, eene regtzaak. HOOFT bezigt *ten eersten gedinge*, voor het oud. *ter eerste instantie.* Zamenstell.: *pleitgeding, regtsgeding, twistgeding; gedingbezorger (procureur), gedingschrijver, gedingstuk, gedingzaal.* Zie *ding*, en *dingen.*

GEDOEN, o. In den lagen spreektrant, voor getier. *Het gedoen*, ook *gedoente*, is, in den gemeenzamen stijl, ook iemands bezitting, vooral van eenen boer: *hij zit daar in een goed gedoen.*

GEDOEN, (zich) wederk. werkw., onregelm. *Ik gedeed mij, heb mij gedaan.* Een woord in den lagen stijl gebruikelijk. Zich behelpen: *ik kan mij daarmede wel gedoen.*

GEDOMMEL, (*gehommel*) o. Het dommelen, als de bijen doen; het gegons. Zie *dommelen.* Een mompelend geluid van zacht sprekende menschen heet ook het *gedommel.* In beide gevallen is het een klanknabootsend woord.

GEDONDER, o. Het donderen.

GEDOOGEN, b. w., *ik gedoogde, heb gedoogd.* Dulden, toelaten: *gedoog, dat* enz. *Zedeloosheid wordt daar openlijk gedoogd.* Oul. werd het ook voor lijden gebezigd, in de spreekwijs *schipbreuk gedoogen. Doogen*, en het lat. *indulgere* hebben eenige gelijkheid met elkander. Van hier *gedoogzaam, gedoogzaamheid;* alhoewel die woorden al weinig meer gebruikt worden, daar men *verdraagzaam* enz. bezigt. OUDAEN gebruikt *gedoog* als een naamwoord, voor toelating.

GEDRAG, o. Iemands openbare levenswijs: *een onberispelijk gedrag.* Zie *dragen.*

GEDRAGEN, (zich) wederk. werkw., *ik gedroeg mij, heb mij gedragen.* Zijnen levenswandel inrigten: *zich wel* of *kwalijk gedragen.* Zich van zijnen pligt kwijten: *zich dapper gedragen.* Verblijven: *ik gedraag mij daarin aan uw oordeel.* Van hier *gedraging.*

GEDRANG, o. Een groote toevloed van menschen, die digt bijeen staan; ook de drang. *Hij is, door het gedrang des volks in het water gevallen.*

GE-

GEDREIG, o. Het dreigen.
GEDREUN, o. Het dreunen.
GEDROGT, o., meerv. *gedrogten.* Eigenlijk een bedriegelijk verschijnsel, een spooksel, hetwelk de ontstelde verbeelding zich afzigtig afmaalt. Voorts een wanschepsel, zoo als de fabelleer van den driehoofdigen Cerberus, de Sphinx enz. beuzelt. Een groot zeedier, voor zoo ver het schrik aanjaagt: *zij doodden het gedrogt, met werpspietsen.* Van hier *schrikgedrogt, wangedrogt, gedrogtelijk*, van *driegen*, bedriegen.
GEDRUISCH, o. Een groot getier, geraas.
GEDUCHT, bijv. n. en bijw., *geduchter, geduchtst.* Van *duchten.* Gevreesd, vreesselijk.
GEDULD, o. De lijdzame gelatenheid, onder al de onaangenaamheden dezes levens. Langmoedige liefde, bij de feilen van den evenmensch: *iemand met geduld verdragen. – Geduld wat! een weinig geduld!* is, in het gemeene leven, zoo veel als, wacht wat! Zie *dulden.*
GEDUREN, o. w., *ik geduurde, heb geduurd.* Hetzelfde, als *duren.* Dit woord wordt niet meer gebruikt, dan in het deelwoord *gedurende*, hetwelk als een voorzetsel gebezigd wordt: *gedurende dit jaar.* Van hier *geduurzaam, geduurzaamheid.*
GEDURIG, bijv. n. en bijw. Aanhoudend: *eene gedurige koorts.* Telkens: *hij komt gedurig wederom.* Ook *geduriglijk.* Van hier *geduriglieid.*
GEDWAAL, o. Van *dwalen.* Het dwalen.
GEDWEE, (bij Kil. *dwee, gedwee, ghedwaey, gedweeghsaam*) bijv. n., *gedweeër, gedweest* (*meer gedwee, zeer — meest gedwee*). Zacht, buigzaam: *gedwee schoenleer.* Ook *gedweeg: een gedweege huid.* Oud. Overdr., zachtmoedig, gehoorzaam: *een gedwee kind. Eene gedweeghe huisvrouw* (*mulier facilis*). Hooft. Van hier *gedweeheid.*
GEDWEIL, o. Het dweilen.
GEDWONGEN, bijv. n. en bijw., zijnde het verl. deelw. van *dwingen. Gedwongener, gedwongenst. Eene gedwongene houding. Ik deed dat gedwongen.*
GEEL, bijv. n. en bijw., *geler, geelst.* Geelverwig: *gele boterbloem.* Zelfst. genomen: *best geel. Het gele van een ei*, de dojer. Van hier *geelachtig.* Zamenst.: *geelgieter, geelheid, geelvink, geelzucht*, enz.; *bleekgeel*,

geel, *hooggeel*, *schijtgeel*, enz. Voor *geel* zegt men ook *geluw*. Men vindt dit in de BIJBELV.: *geluwen goude*. WESTERB. heeft *geluw hayr*. Bij KIL. is *gheluwe luteus*, in het angels. *gealuwe*. Zelfstandiglijk gebruikt, zonder meerv., is het ook de geelzucht: *hij heeft de geluw*.

Geel, hoogd. *gelbe*, eng. *yellow*, deen. *guul*, ital. *giallo*, zweed. *guli*, ijsl. *gulur*, angels. *gealuwe*, spaan. *jalde*, fr. *jaune*, oudtijds *jaulne*, pool. *zoltij*, lat. *gilvus* en *helvus*, middeleeuw. *elvus*, *falvus*, *giallus*, *gialdus*. In het gr. is ἑλη en γελα, glans, γελειν een glanzig aangezigt hebben. In het Chald. heet גלח glanzig zijn.

GEEN, een ontkennend bijv. naamw. en bijw. *Hij heeft geen geld in de kas*. Om de ontkenning nog sterker te maken, voegt men er het lidwoord *een* bij; doch dan wordt *geen* niet verbogen: *ik zie geen eenen appel op den boom*. — *Geen mensch*, niemand. Het wordt ook zelfst. gebruikt: *geen van beide*. Als bijwoord, wanneer het op het volgende bijvoegel. naamw. slaat, als: *ik heb geen blaauwe oogen*, mijne oogen zijn niet blaauw.

GEEN, *gene*, aanwijz. voornaamw., hetwelk, in de spelling, van het vorige wel moet onderscheiden worden, als hebbende eene zachtlange *e*. Men gebruikt dit voornaamwoord met het lidwoord *de* en *het*: *degene*, *die mij eert* — *hetgeen*, *dat ik wil*; *degenen*, *die mij hooren*. Men mag het nimmer, als een betrekkelijk voornaamw., gebruiken; zie mijne nederd. spraakkunst, D. I., § 259. Er zijn nogtans gevallen, waarin *gene* zonder het lidwoord *de* kan staan, als: *moeder en dochter wandelden; deze had eenen vluggen gang*, *gene konde niet voort*. In zulke zamenvoeging heeft *gene* altijd betrekking op het naamwoord, dat het verst verwijderd is, *deze* op het naastbij gelegene. — Men gebruikt het ook zelfstandig: *Dezen en genen zeggen het*, sommigen. Eindelijk wordt het ook bijvoegelijk gebruikt: *aan gene zijde*, aan de overzijde, *der rivier*. — *Aan gene zijde des grafs*, na den dood.

GEENERHANDE, onverb. bijv. naamw. Geenerlei. Zie *hande*.

GEENERLEI, onverb. bijv. naamw. Hetzelfde als geenerhande.

GEENSZINS, een sterker ontkennend bijwoord, dan *niet*; *ik*

ik wil het geenszins, ganschelijk niet, *doen.* Van *geen* en *zin.*

GEEP, v., meerv. *geepen.* Eene kleine vischsoort van eene zeegroene kleur, met eenen langen spitsen bek, gelijkende naar dien van eene snip. Men sleept dezelve met een net, op zekere tijden, bij duizenden, op het strand, om daarmede weder andere visch aan hoeken te vangen.

GEER, v., meerv. *geeren.* Eene strook linnen, schuins gesneden, aan een hemd, enz. om het van onder wijder te krijgen. Ook een stuk schuins gesneden doek, om scheepszeilen breeder aan het eene einde te hebben. Het eng. *gore* schijnt hetzelfde woord te zijn.

GEEREN, o. w., *ik geerde, heb gegeerd.* Met eene geer loopen, schuins loopen: *mijn tuin geert. Geeren* is ook een zeemansw., voor afhouden.

GEERN, zie *gaarn.*

GEESEL, m., meerv. *geesels.* Eene roede, eene zweep, iets van dunne riemen, of touwtjes gemaakt. *Drijft haar met den geesel.* HOOFT. Bij overnoeming wordt elke verwoesting, elk verwoester, *een geesel* genaamd: *de oorlog is een geesel des menschdoms.* VOLLENHOVE heet den Admiraal de Ruiter *den geesel van Algiers.* In den bijbelstijl wordt de lasterende tong *een geesel* toegekend: *tegen den geesel der tonge zult gij verborgen wezen.*

De oorspronkelijke beteekenis zal zijn iets, dat spits toeloopt, of eindigt, waarom, in het zweed., *gisl* een straal is, *solargisl* zonnestraal.

GEESELEN, b. w., *ik geeselde, heb gegeeseld.* Met roeden, met den geesel slaan: *hij is gegeeseld om zijne dieverij.* In Noordholland bezigt men *het geeselen van de tarwe*, wanneer men de gebondene schoof, op de geeselbank slaat, opdat de zaadkorrels uit de aren vliegen. In den stijl der dichters leest men van *geeselende winden*, van *eenen geeselenden storm*, die vele verwoestingen aanregt. Van *geeselen* is *geeselaar*, anders een *geeselbroeder*, *geeselmonnik*, die zich zelven, om boete te doen, geeselt: ook een slaaf, die anderen geeselt, — *geeselbrok*, die dagelijks, met den geesel geslagen wordt; *geeseling*, enz.

GEEST, m., meerv. *geesten.* Men drukt met dit woord, in onze taal, voornamelijk, eene onligchamelijke zelfstan-

digheid uit, die door verstand, oordeel en wil werkzaam is. In dien zin wordt er God, het allervolmaaktste wezen, door verstaan: *God is een oneindige geest.* — Schepselen, van welke men gelooft, dat zij onbeligchaamde wezens zijn, als de Engelen; doch met bijvoeging van eene of andere eigenschap: *hemelgeesten, goede geesten, gedienstige geesten.* Duivelen: *booze, verleidende, onreine geesten.* Van hier *geestendom, geestenverdrijver, geestenziener*, enz, De ziel des menschen: *de mensch bezit eenen onstoffelijken, onsterfelijken geest.* De verstorvenen: *het rijk der geesten;* het schimmenrijk bij de dichters genoemd. Een spooksel, naar de denkbeelden van het volk: *men zegt, dat, in dat huis, een geest, in het wit gekleed, verschijnt.* Van hier *kwelgeest, poltergeest, waargeest.* Het leven: *er is geen geest meer in hem.* De adem: *den geest uitblazen.* De vermogens der ziel, als, de gedachten: *hij laat zijnen ganschen geest uit.* Verstand, oordeel, vernuft: *een groote geest.* Iedere geestgesteldheid van den mensch: *droevig, blijde van geest.* Eene heerschende gezindheid, een gevoelen, dat het meest in het oog loopt: *de geest der tijden.* Een persoon, die, in een of ander vak, heerlijke vermogens bezit: *er stond niet eerder een aantal van goede dichters op, voor dat een groote geest, door een meesterstuk, den algemeenen ijver ontvonkte.* Van hier *vrijgeest*, die voorgeeft zich, in het stuk van godsdienst, van de slaafsche banden der vooroordeelen losgerukt te hebben. Zoo heet ook iemand, die de voorste in eene stoute onderneming is, en zich, in eenige boosheid, het meest van allen laat zien, *een geest.* Zamenst.: *oproergeest, tuimelgeest, wargeest, woelgeest.* Iemand, die onverwacht komt, en om geld maant, wordt *een kwade geest* genaamd, in den dagelijkschen spreektrant. Hetgeen aan de natuur van eenen geest, om zijne vlugheid, fijnheid, en onzigtbaarheid, zeer nabij komt, draagt bij ons ook den naam van *geest.* Dus noemen wij het vloeibare, vlugtige, werkzame wezen, dat deels door gesting ontbonden, deels ook door overhaling, uit verscheidene ligchamen, getrokken wordt, als: *wijngeest, vitrioolgeest*, enz.; van hier *geestrijk*, dat veel geest bezit. Ook het fijne, vloeibare, welks zitplaats men, in onze zenuwen, vooronderstelt, en het-

hetwelk men voor de werkende oorzaak, of ten minste, voor het eerste en voornaamste hulpmiddel van alle beweging en gevoel aanneemt, heet *geest: de levensgeesten; zijne geesten waren gansch uitgeput.* Ook wordt de voorname inhoud van een boek, of geschrift, *geest* genoemd.

In onze taal heeft het woord *geest* nog eene geheel vreemde beduidenis, die, namelijk, van eene zandige strook lands; zoo vindt men het bij M. STOKE: *'t land op die geest.* STOKE gebruikt het, in dien zin, vrouwelijk. In Noordholland wordt nog de zandige strook lands bij St. Pankras zoo genoemd. Het gebruik wil dit ook vrouwelijk houden: *hij woont in de geest van Pankras.* Dit woord is ook nog over, in de namen der dorpen, *uitgeest, oestgeest.* DALIJN leidt dit woord, dat in Oostvriesland *gaste*, in andere nedersaksische oorden, *göst*, *göse*, luidt, van het verouderde *göya*, *de aarde*, af, in het gr. γη, γαια. ADEL. brengt het, of tot het dithmarsche *gose*, zweed. *gist*, neders. *giist*, dat droog beteekent; of hij brengt het, met het lat. *vastus*, *woest*, tot eene bron, omdat in de middeleeuwen, *gastum* zoo wel onvruchtbaar land, als eenen braakakker te kennen gaf. Vergelijk ons nederd. *gust*, dat onvruchtbaar beteekent.

In den bijbelstijl heeft dit woord ook nog bijzondere beteekenissen. *De heilige geest. De gaven des geestes.* De godsdienst van het nieuwe verbond: *de bediening van den geest.* De vernieuwde gezindheid des harten, door de kracht der waarheid: *het vleesch begeert tegen den geest.* Verrukking van zinnen, verbeelding: *ik zag in den geest.* Leeraars: *beproeft de geesten* enz.

Denkelijk, dat men, met dit woord, eerst *den adem* heeft willen aanduiden, de sterke uitblazing van de lucht, uit de longen, door dezen klank nabootsende. Immers het grieksche πνευμα, gelijk ook het lat. *spiritus*, komt van een woord, dat ook *uitblazen* beteekent.

GEESTACHTIG, bijv. n. en bijw. Waarin veel geest is: *een geestachtig vocht.* Van hier *geestachtigheid.*

GEESTDRIJVER, m., meerv. *geestdrijvers.* Een, die voorgeeft, door den geest gedreven te worden, een dweeper. Van hier *geestdrijverij.*

GEESTELIJK, bijv. n. en bijw. Onligchamelijk: *de ziel is een geestelijk wezen.* Godvruchtig: *dat is een regt geestelijk mensch.* — Die zich aan de regels van eene godsdienstige orde verbonden heeft: *eene geestelijke dochter.* Zelfst.: *de geestelijken*, kerkleeraars, voorgangers in de godsdienst. Kerkelijk: *geestelijk gewaad; geestelijke goederen.* In den bijbelstijl is *geestelijk* verlicht: *de geestelijke mensch.* Eene meerdere kennis van de godsdienst, dan anderen, bezittende: *gij, die geestelijk zijt.* Dat van den heiligen geest oorspronkelijk is: *geestelijke gaven.* Dat tot de godsdienst betrekking heeft: *een geestelijk lied.* Dat opzigt heeft op het inwendige bestaan des harten: *de wet is geestelijk.* Dat iets van den aard eens geestes heeft: *een geestelijk ligchaam.* Hetgeen op iets verheveners toepasselijk is: *geestelijke drank.* Dat met de gesteldheid van het nieuwe verbond overeenkomt: *een geestelijk offer.* Zinnebeeldig: *het geestelijk Sodoma.* De schrift geheimzinnig, niet naar de letter, verklaren, noemt men: *geestelijk uitleggen.* Van hier *geestelijkheid*, de geestelijken.

GEESTIG, bijv. n. en bijw., *geestiger*, *geestigst.* Die veel vernuft bezit: *een geestig schrijver.* Dat schoone trekken van vernuft heeft: *een geestig versje*, *een geestig gezegde.* Van hier *geestigheid.*

GEEUWEN, o. w., *ik geeuwde*, *heb gegeeuwd.* Onwillig den mond opsperren: *hij doet niets, dan geeuwen.* Van hier *geeuwaard*, (*geeuwerd*) *geeuwer*, *geeuwing*, *geeuwster.*

Geeuwen, hoogd. *gähnen*, angels. *geonan*, eng. *to yawn*, zweed. *gina*, gr. χαω, χαιω, χαινω, arab. גהי, hebr. גוּץ.

GEFEMEL, o. Gefutsel. Het femelen.

GEFLEEM, o. De daad van fleemen.

GEFLIKKER, o. Het flikkeren.

GEFLONKER, o. De gedurige flonkering.

GEFLUIT, o. De daad van fluiten. *Het gefluit van den goudvink.* M. L. Tijdw.

GEGEEUW, o. Een gestadig geeuwen.

GEGIL, o. Het gillen.

GEGLUUR, o. Het gluren.

GEGOED, bijv. n. en bijw., *gegoeder*, *gegoedst.* Bemid-

middeld: *een gegoed man.* Van *goed*, *goederen*, o. Van hier *gegoedheid.*

GEGOLF, o. Het golven.

GEGONS, o. Het gonzen.

GEGOOI, o. De daad van gooijen.

GEGRINNIK, o. Het grinniken der paarden.

GEHAKKEL, o. Het hakkelen, gebrekkelijk spreken.

GEHARNAST, bijv. n. en bijw. Van een harnas voorzien. Van *harnas.*

GEHEEL, *geheele*, bijv. n. en bijw. Zonder ligchamelijk gebrek. Als een zelfst. naamw. gebruikt: *daar is niets geheels in mijn vleesch.* BYBELVERT. Gansch: *het geheele jaar door.* Ongeschonden, ook zelfst.: *het huis staat nog in zijn geheel.* Zonder breuk; in de telkunst: *de regel van drieën in het geheel.* Zelfstandig wordt het ook genomen, voor den ganschen inhoud: *het geheel is grooter, dan zijn deel. — Het geheelal*, de schepping, anders *heelal. Daar is het geheel en al*, daar hebt gij het altemaal *Geheel niet*, ganschelijk niet.

Geheel is van *heel*, met een voorgevoegd *ge*, en dit van het gr. ὅλος.

GEHEIM, bijv. n. en bijw. *geheimer*, *geheimst.* Bedekt: *eene geheime afspraak. Met iets geheim zijn*, een geheim van iets maken. *Geheim blijven*, niet ontdekt worden. *Geheim houden*, niet ontdekken.

GEHEIM, o., meerv. *geheimen.* Eene geheime zaak: *hij is achter het geheim.* Dat elk niet weten mag: *hij heeft altoos geheimen.* Van hier *geheimenis.* Zamenst.: *geheimbewaarder*, *bewaardster*, *geheimgemak*, *geheimkamer*, *geheimraad* (een lid van den geheimen Raad) *geheimschrift*, *geheimschrijver*, enz.

Geheim komt af van *heimen*, bij KIL. bedekken.

GEHELMD, bijv. n. en bijw. Met een' helm gewapend. Van *helm.*

GEHEMELTE, o., meerv. *gehemelten.* Het bovenste gedeelte van binnen in den mond, ook *verhemelte* genoemd. Het bovenste deel van eene bedstede, enz. Van *hemel*, om de wulftachtige gedaante.

GEHENGEN, b. w., *ik gehengde*, *heb gehengd.* Gedoogen, toelaten:

Een zelfstrijd, die geen rust gehengt. L. BAKE.

GEHEUGEN, o. Het vermogen, om zich de zaken, met bewustheid, te herinneren: *een goed — gelukkig geheugen.* Herinnering: *boven des menschen geheugen.*

GEHEUGEN, b. w., *ik geheugde, heb geheugd.* In het geheugen houden: *help mij dat geheugen.* Het wordt meest, als een onpers. werkw., gebruikt: *het geheugt mij.* Voor *geheugen* zegt men ook *heugen.* Van hier *geheugenis.*

GEHINNIK, o. Het hinniken, of het natuurlijke geluid der paarden, hetwelk men door dit woord nabootst.

GEHOEKT, bijv. n. en bijw. Dat hoeken heeft: *een gehoekte steen.*

GEHOETEL, o. Het getalm, gefutsel; ook gebeuzel. *Hoetelen* is bij KIL. *inartificialiter se gerere, ignaviter agere: frivola agere, sordida agere.*

GEHOMMEL, zie *gedommel.*

GEHOOR, o. Een der vijf zinnen: *scherp van gehoor.* Het fijne gevoel, om over de klanken, in de toonkunst, wel te oordeelen: *gij hebt geen goed gehoor.* De toegang tot voorname personen: *iemand gehoor verleenen.* Aandachtige opmerkzaamheid: *aan vermaningen gehoor geven.* Eindelijk wordt het voor eene hoorende menigte genomen, *ik ben ook onder zijn gehoor geweest.* Van hier *gehoorig, gehoorplaats, gehoorzaal.*

GEHOORZAAM, bijv. n. en bijw., *gehoorzamer, gehoorzaamst.* Gezeggelijk, onderworpen: *gehoorzame kinderen. Den ouderen gehoorzaam.* Ook eene uitdrukking van wellevendheid: *uw gehoorzaamste dienaar.* Van hier *gehoorzaamheid.*

GEHOORZAMEN, o. w., *ik gehoorzaamde, heb gehoorzaamd.* Gehoorzaam zijn. Overdr.: *de driften moeten der rede gehoorzamen.*

GEHUCHT, o., meerv. *gehuchten.* Eigenlijk, een drommel huizen, op eene hoogte aangelegd.

GEHUIL, o. Het schreijende geluid van een kind; ook van wolven en andere dieren, van nachtvogels; ook van winden gebruikelijk. Het huilen.

GEHUISD, bijv. n. en bijw. Die ergens een huis heeft: *ruim, naauw gehuisd zijn.* Ook het verl. deelw. van het werkw. *huizen: de vijand heeft daar slecht gehuisd*, huisgehouden, alles verwoest.

GEHUNKER, o. Het hunkeren.

GEHUPPEL, o. Het dartele gespring van eenig mensch, of dier. Zie *huppelen.*

GEHUWD, bijv. n., verl. deelw. van *huwen.*

GEJAAG, o. De daad van *jagen*, zoo als *het gejagt* van *jagten.* Zie *jagen.*

GEJAMMER, o. Het jammeren.

GEJANGEL, zie *gejank.*

GEJANK, o. Ook *gejangel.* Het janken, zijnde het gekrijt van honden, enz. OUD. heeft ook *getjenk.*

GEIBLOK, o., meerv. *geiblokken.* Een blok, hetwelk men in het opgeijen van de zeilen gebruikt.

GEIJEN, b. w., *ik geide*, *heb gegeid.* Scheepsw., gewoonlijk met het voorzetsel *op*, *opgeijen*, van de zeilen.

GEIL, bijv. n. en bijw., *geiler*, *geilst.* Eigenlijk beteekent het vet, ten opzigte van het vleesch van dieren, wanneer hetzelve, door zijne vettigheid, eene walging veroorzaakt. Van hier, dat men, in het gemeene leven, zegt: *dat spek is geil.* Ook wordt het voor eene deugdelijkheid, in sommige spijzen, gehouden: *geile boter.* Van hier, wanneer de aarde eene overvloedige bemesting heeft, heet zij *geil. Een geile grond.* De gewassen ook, wanneer zij te veel voedsel uit den grond trekken, en daardoor schielijk groeijen, zonder veel vrucht te geven, maar meest in het lot en blad schieten, worden *geil* genoemd: *het graan staat geil.* Eindelijk, eene gesteldheid des gemoeds, die haren grond, voor het naaste, in eene overvloedige voeding en koestering van het ligchaam heeft; eene gesteldheid, waardoor men eene hevige prikkeling tot bijslaap gewaarwordt, en die prikkeling zoekt gaande te houden: *een geil wijf; geile gedachten.* Van dieren, die eene groote drift, in het voorttelen van hun geslacht, toonen, gebruikt men het ook: *de bok is een geil dier.* Van hier *geilheid.* Oul. werd het ook zelfstandig gebezigd: *hij is een vuile geil.*

De oorsprong dezes woords is duister. ADELUNG meent, dat het van *geel* afstamt, neders. *gäl*, omdat het meeste vet eene geelachtige kleur heeft; en vet, dat geil is, nog meer in het gele valt. חלב is vet, γαλα gele melk, en bij de oudste galliers was *galba* vet. Men brengt het ook tot het gr. γαλαᾶν, *ontuchtig zijn.*

GEINSTER, m., meerv. *geinsters.* Eene glimmende vonk.

Het woord geraakt bijna geheel uit het gebruik. M. L. TIJDW. bezigt het: *met flaauwe geinsters pas aan 't glimmen.* Bij KIL. is *gheijnster*, *ghenster*, *scintilla*, *favilla.* Het is zeer denkelijk, dat het met *glinster*, *glinsteren*, *glans* enz. eenen oorsprong heeft.

GEJOK, o. Boert, gescherts. Het jokken.

GEIT, v., meerv. *geiten.* Het wijfje van eenen bok. Zamenst.: *steengeit*, *geitenbaard*, *geitenhaar*, *geitenmelk*, *geitenstal*, *geitenvel*, enz.

Geit, hoogd. *Geisze*, bij WILLERAM. *Geizzo*, angels. *gat*, zweed. *get*, deen. *geed*, turk. *geitzi*, bij de nieuwe Gr. *γιδα*, hebr. עז, gr. *αιξ*, lat. *aegis*, eng. *goat.*

GEITOUW, o., meerv. *geitouwen.* Van *gei*, *geijen* en *touw.* Een touw, waarmede men het zeil aanhaalt.

GEJUICH, o. Het juichen.

GEJUWEELD, bijv. n. en bijw., van *juweel.* Met juweelen versierd: *wat was zij gejuweeld!*

GEK, bijv. n. en bijw., *gekker*, *gekst.* Ook m., meerv. *gekken.* Van zijn verstand beroofd: *die man is gek.* Verkeerd: *dat is een gek stuk.* Een potsenmaker: *hij speelt voor gek op den schouwburg.* *Den gek met iemand steken*, ook *scheren*, *gekscheren*, iemand foppen. Een draaikap op eenen schoorsteen, met eene of andere beeldtenis, heet ook een *gek.* De knie, of mik, van eene pomp wordt ook *de gek* genoemd. Vrouwel.: *gekkin*, verkleinw. *gekkinnetje.* Van hier *gekheid*, *gekkelijk*; zamenst.: *gekkenhuis*, *gekskap*, enz.

GEKAKEL, o. *Het gekakel eener broedsche hen.* Ook het gesnap. Het kakelen.

GEKAL, o. Het kallen.

GEKAMD, bijv. n. en bijw. Die eene kam heeft. *Een gekamde haan.* Ook als verled. deelw. van *kammen*: *gekamde wol.*

GEKAMERD, bijv. n. en bijw. Die op eene kamer woont en daar onderhouden wordt: *eene gekamerde hoer.*

GEKAST, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *kassen.* In eene kas gezet, vooral bij de Dichters gebruikelijk, van gezette diamanten en andere edelgesteenten: *een diamant in goud gekast.*

GEKEF, o. Het keffen, of het gebas van kleine hondjes.

GEKEPERD, bijv. n. en verl. deelwoord van *keperen.*

Met

Met eene keper geweven: *gekeperde zijde.* Zie *keper.*
GEKERM, o. Het aanhoudend kermen.
GEKIJF, o. Het kijven: *dat men minder ghekijfs in de kerk zoude vernemen.* H. DE GR.
GEKIJK, o. De daad van kijken.
GEKIR, *gekor*, o. De klagende toon der tortelduiven. Het kirren.
GEKITTEL, o. Het kittelen. Aanhoudende kitteling.
GEKKEN, o. w., *ik gekte, heb gegekt.* Schertsen, spotten. *Met iemand gekken. Nu zonder gekken!* in ernst gesproken! Van hier *gekker, gekkernij.*
GEKLAG, o. Het klagen.
GEKLANK, o. Geluid: *het geklank der trompetten.*
GEKLAP, o. Het gesnap: *dat is een ijdel geklap.* Het toeslaan eener deur enz.; het geknap eener zweep; het geluid, dat vogels met hunne wieken maken enz.
GEKLAPPER, o. Het klapperen, zijnde het voortdur. werkw. van *klappen.*
GEKLATER, *gekletter*, o. Het klateren.
GEKLEP, o. Het kleppen; ook het geluid der kleine klokken; of als men den klepel slechts aan de eene zijde laat vallen. Voorts het geluid van ooijevaars.
GEKLETS, o. Het kletsen.
GEKLETTER, zie *geklater.*
GEKLIKKLAK, o. Een woord, uitgevonden om den slag der wapenen tegen elkander, en op het harnas, het schild en den helm, na te bootsen. VONDEL gebruikt het: *'t geklickklack van het harnas.*
GEKLINK, o. Het klinken, of het geluid van schelle klokjes, van glazen, enz.
GEKLOK, o. Het klokken. Ook het nagebootste geluid eener hen, die kiekens heeft.
GEKLOP, o. Het kloppen.
GEKLOTS, o. Het klotsen. Bons: *ik werd, door het hevige geklots der baren tegen het schip, wakker.*
GEKNARS, *gekners*, o. Het knarsen. Zamenstell.: *tandengeknars.*
GEKNIK, o. Het knikken.
GEKNOR, o. Het gedurige knorren.
GEKOOK, o. Het koken. Zie *kooksel.*
GEKOR, zie *gekir.*
GEKOUT, o. Het kouten. Gestadige praat.

GEKRAAI, o. Het kraaijen. Zamenstell.: *hanengekraai*.
GEKRAAK, o. Het kraken. Gedruisch, geraas.
GEKRAS, o. Het krassen. Ook het geluid eener raaf.
GEKRIEL, o. Het krielen.
GEKRIJSCH, o. De daad van krijschen. Zie dit woord.
GEKRIJT, o. Geween.
GEKRIKKRAK, o. Het krikkrakken, kraken. *Het gekrikkrak van den mast.* Klanknabootsend woord.
GEKRIOEL, o. Het krioelen.
GEKROESD, bijv. n. en bijw. Gekruld. Sterk gekruld: *gekroesd haar.*
GEKSCHEREN, zie *gek.*
GEKUCH, o. Het kugchen.
GEKUIFD, bijv. n. en bijw. Met eene kuif voorzien.
GEKUISCHT, verl. deelw. van het verouderde werkw. *kuischen*, bij KIL. zuiveren, reinigen. *Gekuischte taal. Gekuist van erge zeden.* M. L. TYDW.
GEKUS, o. Het kussen.
GEKWAAK, o. Het kwaken. Zie *gekweek.*
GEKWAK, o. Een gedurig kwakken.
GEKWEEK, o. Klanknabootsend woord, beteekenende het geluid der eenden. In eene ruimere beteekenis, van menschen, gebabbel, gekakel, gekijf: *houdt op met dat gekweek.*
GEKWEEL, o. Het kwelen, of het treurige gezang van kleine vogelen.
GEKWEEST, o. Het kweesten.
GEKWEL, o. Eene gestadige kwelling.
GEKWIJL, o. Een gestadig kwijlen.
GEKWIJN, o. Eene gestadige kwijning.
GELAARSD, bijv. n. en bijw. Die laarzen aan heeft: *hij is gelaarsd en gespoord. Iemand een vat wijns gelaarsd en gespoord vereeren*, spreekw., iemand dien wijn schenken, zonder iets voor vracht of belasting te laten betalen.
GELAAT, o. Eigenlijk de glans van des menschen aangezigt, wanneer, door eene frissche gezondheid, het vel op het voorhoofd glimt, de wangen liefelijk blozen, en de oogen aanminnig tintelen; of wanneer inwendige tevredenheid op het geheele gezigt geschilderd staat. Hierom wordt het woord *aangezigt*, vooral in den bijbelstijl, er som-

somtijds bijgevoegd: *het gelaat huns aangezichts.* Wijders drukt het uit het wezen eens menschen, en men zegt: *een blijd, een droevig, een jeugdig gelaat.* Oneigenlijk wordt het ook aan andere dingen toegeschreven, als: *het gelaat des aardrijks*, de uitwendige fraaije vertooning, welke de schoone natuur, door hare verscheidenheid van werken, overal op den aardbodem, aan het gezigt oplevert. Zamenstell.: *gelaatkenner, gelaatkunde;* de kunde, om iemands bestaan, uit het gelaat, op te maken; *gelaatstrek*, enz.

Er is te veel gelijkheid tusschen *gelaat* en *glad*, dan dat men beide woorden niet uit eenen stam zoude mogen afleiden; te meer, omdat men, oudtijds, ook *glaat* spelde, zoo als KIL. nog heeft. Het is waar, dat men dan eene *d* moest gebruiken, en *gelaad* spellen: doch het gebruik wil hier eene *t*, gelijk wij uit het werkw. *gelaten* weten, en M. STOKE reeds schreef: *met also vreseliken ghelate.*

GELACH, o. Het lagchen.

GELAG, o., meerv. *gelagen.* Drinkgelág, verteerde kosten in eene herberg: *hoe veel is het gelag? Iemand vrij gelag geven. Gelagen zetten*, eene kroeg houden. *Het gelag betalen*, in den gemeenen spreektrant, er voor opdraaijen, de straf voor anderen dragen. *Dat is een hard gelag voor hem*, dat is eene harde zaak voor hem, hij zal aan die zaak veel verdriet hebben.

GELANG, o., van het oude werkw. *gelingen*, voor gebeuren, uitvallen, gelukken, alleen gebruikelijk met het voorzets. *naar: naar gelang der omstandigheden*, naarmate die zich toedragen.

GELASTEN, b. w., *ik gelastte, heb gelast.* Hetzelfde als *lasten*, bevelen, met het voorgevoegde *ge. Iemand iets gelasten.*

GELASTIGDE, m., meerv. *gelastigden.* Van het verouderde *lastigen*, last geven. Iemand, wien een last gegeven is.

GELATEN, wederk. werkw., *ik geliet mij, heb mij gelaten.* Eigenlijk: de trekken van het wezen anders vertoonen, dan het hart inwendig gesteld is. *Ik geliet mij, als of ik gaan wilde*, ik hield mij zoo, ik veinsde zulks. *Zich vreemd gelaten*, eene bijbelsche spreekwijs.

GELATEN, bijv. n. en bijw. *gelatener, gelatenst.* Bezadigd, een die zich zelven bezit, zoo dat hij de inwendige smert over tegenspoeden niet te zeer in de houding van zijn ligchaam, of in de droefheid der gelaatstrekken vertoont: *hij is gelaten in zijne rampen.* Van hier *gelatenheid.*

GELD, o., meerv. *gelden.* Gemunt metaal, in zoo ver het de waarde der dingen, in den handel, bepaalt. *Goudgeld, zilvergeld, kopergeld.* Wij kennen ook *papierengeld. Slecht geld, goed geld, gangbaar geld, ligt geld, valsch geld, afgezet geld, grof geld,* in onderscheiding van *klein geld. Geld slaan,* munten; *zijn geld uitzetten, zijn geld beleggen. Mijn geld staat uit,* op renten. *Tot geld,* ook *te gelde maken,* verkoopen. *Goed geld naar kwaad geld gooijen,* spreekw., ter bekoming van iets, dat reeds half verloren is, nog meer wagen. Fig., rijkdom, vermogen: *die menschen hebben veel geld.* Van hier *geldig,* dat veel geld kost, bij HOOFT die veel geld heeft. Zamenstell.: *armengeld, bankgeld, bodengeld, bruggeld, haardstedengeld, hoofdgeld, hoorngeld, marktgeld, paalgeld, pontgeld, poortgeld, schoolgeld, tolgeld, veergeld, waaggeld, weggeld,* enz. — *Geldbeurs, geldbank, geldeloos, geldgierig, geldgierigheid, geldkas, geldkist, geldmiddel,* bij HOOFT *raad van geldmiddelen,* van financiën, *geldzucht, geldzuchtig, geldzuchtigheid,* enz.

GELDEN, o. w., *ik gold, heb gegolden.* Kosten, waardig zijn: *het koren geldt thans weinig; wat geldt de boter?* Ook in eene verdere beteekenis: *dat geldt hem zijn leven,* waarvoor men anders *kosten* gebruikt, hij moet het met zijn leven betalen. Eene zedelijke waarde hebben: *de meeste stemmen gelden.* Kracht, of gezag hebben: *uw bewijs geldt hier niet.* Betreffen: *dat verwijt geldt ons allen.*

WACHTER gist, dat het, met het lat. *valere,* uit eenen oorsprong herkomt. ADELUNG vindt beider bron in het hebr. חֵיל, sterkte, menigte, rijkdom, waarmede het gr. ειλη en ιλη veel overeenkomst heeft; en waarvan het *geld* misschien ook afstamt.

GELDIG, zie *geld.*

GE-

GELEDEN, bijv. n. en bijw., van het verouderde *lijden*, gaan, doorgaan; waarvan *glijden*. Voorbijgegaan: *het is pas een uur geleden, dat* enz. *Geleden* is ook een verled. deelw. van *lijden*, verdragen.

GELEERD, bijv. n. en bijw., zijnde eigenlijk het verled. deelw. van *leeren*. *Geleerder, geleerdst*. Iemand, die veel geleerd heeft en dus veel weet: *een geleerd man*. Ook noemt men een boek *geleerd*, hetwelk op eene geleerde wijze *geschreven* is. Van hier *geleerdelijk, geleerdheid*. Zelfst.: *een geleerde*. Zamenstell.: *godgeleerde, hooggeleerde, regtsgeleerde, schoolgeleerde, schriftgeleerde, wetgeleerde*, enz.

GELEGEN, verled. deelw. van *liggen*. *Gelegen zijn*, liggen: *Leeuwaarden is in Vriesland gelegen*. *Er is aan die zaak veel gelegen*. Zie *aangelegen*. Behoorlijk: *ik heb geenen gelegenen tijd, om aan u te schrijven*. *Gelegen komen*, schikken: *wanneer komt het u gelegen, mij een bezoek te geven?* Zie *liggen*.

GELEGENHEID, v., meerv. *gelegenheden*. Ligging: *de gelegenheid der plaatsen*. Bekwame tijd: *zoodra ik gelegenheid zal hebben, zal ik u den brief overzenden*. Omstandigheid: *het is, naar de gelegenheid zich zal voordoen*. Staat, gesteldheid: *volgens de gelegenheid der zaak*. Eene geschiktheid van woning, om iets te verkoopen: *hij heeft daar eene schoone gelegenheid*.

GELEIDE, (*gelei*), o. De daad van vergezelling, vergezelschapping, veilige bewaring: *onder het goet geleide der godinnen*. VONDEL. *Iemand vrij geleide geven*. Vrijheid om te vertrekken: *de Vader gaf haar vrolijck het gelei*. VOND. Zamenstell.: *geleibrief, geleigeest, geleigelden, geleijonker*, enz.

GELEIDEN, b. w., *ik geleidde, heb geleid*. Vergezelschappen: *iemand naar huis geleiden*. Beveiligen: *dat God u geleide! Een lijk geleiden*, helpen begraven. Van hier *geleidelijk*, naar orde, geregeld: *een geleidelijk voorstel; geleider, geleiding, geleidsman*, enz.

GELEL, o. Het lellen, veel en luid praten. Zie *lellen*.

GELEN, o. w., *ik geelde, ben gegeeld*. Geel worden.

GELETTERD, bijv. n., *geletterder, geletterdst*. Zie *letteren*.

GELID, o., meerv. *gelederen*, van het verouderde *geled*. Za-

Zamenvoeging van de beenderen: *mijne hand is uit het gelid*, waarvoor men meest het *lid* zegt. Eene rij van geslotene soldaten: *het achterste gelid.* Zamenstell.: *gelidknoop*, *gelidwervel*, *gelidsluiter*, de soldaat, die het achterste gelid sluit.

GELIEVEN, mannel., zonder eenv. Men gebruikt dit woord van twee, die in het huwelijk zullen treden, of die pas getrouwd zijn: *twee gelieven.*

GELIEVEN, o. w., *ik geliefde*, *heb geliefd.* Behagen: *iemand gelieven;* met den derden naamval. Onpers., bevallen, believen: *indien het u zal gelieven.* HOOFT heeft het zelfst. *geliefte*, voor behagen, welbehagen: *was het hun geliefte.*

GELIJK, bijv. n., bijw. en voegw. Bijvoegel., *gelijker*, *zeer gelijk.* Van hetzelfde wezen, dezelfde omstandigheid en gesteldheid: *zij zijn elkander daarin gelijk. Gelijke straf ontvangen.* Welks oppervlakte effen is: *een gelijke weg.* Van ééne hoogte: *de schaal is niet gelijk.* Zelfstandig gebruikt, van het onz. geslacht, voor regt: *gij hebt gelijk. Iemand gelijk geven. In het gelijk breijen*, op elke naald gelijke steken brengen, uitscheiden met breijen. *Gelijk met gelijk vergelden.*

Bijwoord, effen: *snijd het brood gelijk.* Regt: *houd den draad gelijk.* Van dezelfde dikte: *het garen is niet gelijk gesponnen.* Glad: *eene plank gelijk schaven.* Aanstonds, in den vertrouwelijken spreektrant: *hij komt zoo gelijk.* Voegwoord, als: *zij is schoon, gelijk de godin der liefde;* men voegt er ook *als* bij: *gelijk als. Van gelijken* is ook gebruikelijk, voor desgelijks. *Gelijkop spelen*, noch winnen, noch verliezen. Van *gelijk* maakt men ook *gelijkelijk*, tevens, met malkander. — Voorts is hiervan *gelijkheid.* Zamenstell.: *gelijkaardig*, *gelijkaardigheid*, *gelijkerhand*, (allen te zamen) *gelijkerwijs*, een voegwoord, *gelijkjarig*, *gelijkluidend*, *gelijkmatig*, *gelijkmoedig*, *gelijkslachtig*, *gelijkstaltig*, *gelijkvormig*, *gelijkvormigheid*, enz. *Tegelijk*, tevens, te zamen.

GELIJKEN, o. w., *ik geleek*, *heb geleken.* Gelijk zijn: *zij gelijken elkander, als twee droppelen waters.* Gelijk schijnen: *dat gelijkt wel olie.* Ook wordt het als bedrijvend gebezigd, in den zin van vergelijken: *bij wien zal ik u best gelijken?* L. BAKE. Doch hier-

voor

voor zegt men thans *vergelijken.* Oul. beteekende het behagen, waarom wij nog zeggen: *dat gelijkt mij*, d. i. dat behaagt mij.

GELIJKENIS, v., meerv. *gelijkenissen.* Een gelijkend beeld: *dit is mijns vaders gelijkenis.* Meest echter beteekent het een zinnebeeld: *door gelijkenissen spreken.* Een ophelderend voorbeeld: *ik zal het u, met eene gelijkenis, aan het verstand brengen. Bij gelijkenis.*

GELLETJE, o., meerv. *gelletjes.* Een in de gemeenzame verkeering gebruikelijk woord, in de beteekenis van gekkernij: *iemand tot een gelletje maken.* Misschien komt het af van *galmen*, hoogd. *gällen*, een geluid geven.

GELLIG, bijv. n. en bijw., *gelliger, gelligst.* Een woord in de veehoederij gebruikelijk. *Een gellig schaap, eene gellige koe;* die, door te groote vochtigheid, bederf in de gal krijgen; anders *gallig.*

GELOEI, o. Het loeijen, het natuurlijke geluid der runderen.

GELOFTE, v., meerv. *geloften.* Eene vrijwillige verbindtenis van zich zelven; eene belofte aan God. *Zijne geloften volbrengen, betalen, breken, niet nakomen.*

GELOL, o. Het lollen, het geluid van katten en katers; ook een vervelend gezang: *houd met uw gelol toch op.*

GELOOF, o.; het meerv. *gelooven* komt, in sommige gevallen, schoon alleen in de dagelijksche taal, voor. De toestand des gewetens, wanneer men iets, op toereikende gronden, voor waarheid houdt: *die zaak verdient bij mij geen geloof.* De waarheid der christelijke godsdienst: *gezond in het geloof; het geloof verkondigen.* Trouw: *barmhartigheid, geloof.* BIJBELVERT. De geloofsleus der Apostelen: *de twaalf artikelen des geloofs.* Een zamenstel van godsdienstige waarheden, naar menschelijke begrippen: *het roomsche, het protestantsche geloof.* In de godgeleerdheid heeft dit woord nog vele onderscheidene beteekenissen. HOOFT bezigt het voor krediet. Zoo ook *brieven van geloove*, voor het onduitsche *credentialen.* Anders bezigt hij ook *geloofnisbrief*, voor *credentiaal.* Zamenstell.: *geloofbaar*, die, of dat geloof verdient, *geloofbaarheid, geloofelijk, ongeloofelijkheid, geloofsgenoot, geloofsleus, geloofsstuk, geloofwaardig, geloofwaardigheid; geloovig*, die zeker ge-

geloof belijdt. Ook als zelfst. naamwoord, *geloovige*, meerv. *geloovigen*. Van hier *geloovigheid*, anders *ligtgeloovigheid;* ook *ongeloovig*, enz.

GELOOP, o. Het loopen; een gestadig loopen.

GELOOVEN, b. w., *ik geloofde*, *heb geloofd*. Iemands getuigenis voor waar houden: *iemand gelooven*. Iets, op goede gronden, voor waarachtig aannemen: *men gelooft de goddelijkheid der heilige schrift*. Zich op iemand geloovig verlaten; in den bijbelschen stijl: *in God*, *in Christus gelooven*. Denken; in het gemeene leven: *ik geloof, dat het een uur is*. — *Hij moet er aan gelooven*, zegt men van iemand, in den vertrouwelijken spreektrant, wanneer hij zekere zaak niet ontgaan kan.

ADELUNG brengt het tot het oude woord *laf*, *lob*, *laub*, de hand, waaruit *looven* en *loven* ontstaan zullen zijn, die zoowel *met eenen handklap beloven*, en daarna *beloven* in het algemeen beteekenden, als ook *zulk eene belofte aannemen;* en, verder, eene stelling *voor waar houden*, *gelooven*, te kennen gaven.

GELOOVIG, zie *geloof*.

GELT, bijv. n. Eigenlijk, onvruchtbaar. Eene koe, die niet dragtig is, welke men anders eene *guste* koe noemt, wordt, in sommige oorden van ons Vaderland, *eene gelte koe* geheeten; of, naar de uitspraak der Noordhollanderen, *gelde* koe. Ook hoort men daar zeggen van de zaadhuisjes der bloemen: *zij zijn gelt*, wanneer de bloemzaden onvruchtbaar zijn. In onze taal is ook nog gebruikelijk *een geltvarken*, een ongesneden mannetje, een zwijn; *een gelte snoek*, een hommerd, het mannetje. Bij KIL. is *gelte* een zelfst. naamw., *sus castrata*, eene gelubde zeug.

ADEL. leidt het af van *galle*, dat in het IJsl. mangel, gebrek beduidt. Van dit woord is een werkw. *gelten*, bij KIL. nog overig, voor lubben, in het hoogd. *geltzen*, deen. *gilde*, zweed. *gälla*, eng. *to geld*. Misschien behoort γαλλος, *gallus*, een ontmande priester van de heidensche godin Cybele hier ook heen. HOOFT heeft *gegelte koe*.

GELUI, o. Het luiden der klokken.

GELUID, o., meerv. *geluiden*. Geklank: *het geluid der stem*, *des winds*. *Geluid geven*, *slaan*. Geschreeuw: *welk een naar geluid was dat!* Zamenstell.: *spraakge-*

geluid, *tegengeluid*, *trompetgeluid*, *geluidbreker*, een houtje, hetwelk men in sommige blaasspeeltuigen steekt, om het geluid te verminderen.

GELUK, o. De fortuin: *het geluk werd, door de ouden, godsdienstig vereerd.* Onzekere uitkomst: *bij geluk.* Goede uitslag, voorspoed: *ik wensch u geluk. Geluk er mede!* in de dagelijksche taal gebruikelijk, wanneer men iets gekocht, of ontvangen heeft, enz. *Het is uw geluk*, het is zoo veel te beter voor u. *Het is meer geluk, dan wijsheid*, niet zoo zeer uw overleg, als wel eene gevallige uitkomst is daarvan de oorzaak. HOOFT bezigt *geluk loopen*, in tegenoverstelling van *gevaar loopen* Van hier *gelukkig*, *gelukkiglijk.* Zamenstell.: *gelukwensch*, *gelukwenschen*, *gelukwensching*, enz.

GELUKKEN, o. w. *Gelukte*, *is gelukt.* Wel uitvallen: *die onderneming is hem gelukt.*

GELUKKIG, zie *geluk.*

GELUKZALIG, bijv. n. en bijw., *gelukzaliger*, *gelukzaligst.* Zalig; ook als zelfst. naamw.: *de gelukzaligen in den hemel.* Van hier *gelukzaligheid.*

GELUSTEN, onpers. w. *Het gelustte*, *heeft gelust.* Hetzelfde als *lusten*, behagen: *al, wat mij gelust, bezit ik. Zoo het u gelust*, indien het u belieft.

GEMAAKT, verl. deelw., van *maken.* Voltooid: *een gemaakt kleed. Wel gemaakt*, schoon. Geveinsd: *zij vertoonde eene gemaakte droefheid.* Gedwongen, onnatuurlijk: *eene gemaakte houding. Eene gemaakte mouw*, een voorwendsel, in de gemeenzame verkeering. Van hier *gemaaktheid*, geveinsdheid, onnatuurlijkheid.

GEMAAL, m. en v., meerv. *gemaals*, alhoewel dit weinig in gebruik is. Een man, of eene vrouw van eenen verhevenen rang, door den band des huwelijks verbonden; in eenen fraaijen stijl gebruikelijk. Voor eene vrouw gebruikt het VONDEL, die Juno *Godt Jupiters gemael* noemt. Bij DECKER zegt de vrouw van Herodes: *om mij, uwe eegemael* enz. Thans zegt men meest *gemalin.* HOOFT bezigt *gemaalschap*, voor huwelijksvereeniging.

Gemaal, hoogd. *Gemahl*, WILLERAM. *gemahela*, eene bruid, NOTK. *gemalu*, hetzelfde, *maheltag*, een hoogtijd, eene bruiloft, *mahalen*, trouwen. ADEL. leidt het van *maken*, hoogd. *machen*, af, omdat bij TATIAN.

gi-

gimahhu eene ondertrouwde, en bij de Angels. *gemaecca* eene echtgenoot te kennen geeft, hetwelk, in sommige oorden van Duitschland, *gemächt* wordt uitgesproken. *Maken*, nu, beduidde oudtijds ook *vereenigen*. Zoo zoude dan de *l* niet tot den wortel des woords, maar tot den uitgang behooren, voor *gemakel*, *gemahel*, *gemael*, *gemaal*. Waarschijnlijker wordt het gebragt tot *malen*, *mellen*, vereenigen, huwelijken, waarvan de Hoogduitschers nog hebben *Mählschatz*, huwelijksgoed, en *vermälen*, verloven. In Braband was, van ouds, bekend *malen*, *malenspel*, onder de kinderen, waarin twee bij twee zich zoeken te paren.

GEMAAL, o. Alles, wat gemalen wordt. *De belasting op het gemaal.* In de lage straattaal is *gemaal* ook een vervelend, lastig gedruisch: *wat zal dat gemaal?*

GEMAAUW, o. Een klanknabootsend woord, om het geluid van katten uit te drukken; het maauwen.

GEMACHT, o. De teeldeelen; vooral der mannen. Men gebruikt dit woord alleen in den vertrouwelijken omgang. Zamenst.: *gemachtbeen*, schaambeen. Sommigen brengen het tot *maken*, hoogd. *machen*, voor vereenigen. Men zoude, om de zachtheid en weekheid, het woord *mak*, *meek* bij de Engels., dat zacht beteekende, mede in aanmerking kunnen nemen.

GEMAK, o., meerv. *gemakken*. Rust, nederzitting: *neem uw gemak*, *houd uw gemak*. Geschikte gelegenheid: *ik zal dat boek*, *op mijn gemak*, *doorlezen*. Genoegzame tijd: *betaal dat op uw gemak*. Ook noemt men geschikte vertrekken in een huis *gemakken*; en in het gemeen, is een *gemak* elke woonkamer. Wijders heet een *gemak*, de plaats, waar men het verteerde overschot der spijs van zich doet: *hij zit op het gemak*.

GEMAKKELIJK, bijv. n. en bijw., *gemakkelijker*, *gemakkelijkst*. Waarvan men zich met gemak bedienen kan. *Een gemakkelijke wagen*, *een gemakkelijk bed — paard*, enz. Iemand, die op gemak gesteld is: *gij zijt al vrij gemakkelijk*. Toegevend: *hij is gemakkelijk van omgang*. Ligt om te doen: *gij gewent u aan eenen gemakkelijken arbeid*. *Hij zal daar niet gemakkelijk afkomen*, het zal hem veel moeite, geld, enz. kos-

kosten, daar af te komen Van hier *gemakkelijkheid.*

GEMAL, o. Gedartel; het mallen.

GEMALIN, zie *gemaal.*

GEMANIERD, bijv. n. en bijw. *gemanierder*, *gemanierdst.* Wel opgevoed. *Eene gemanierde dochter.* — Een onduitsch woord, van het fr. *manière*, waarvan ons woord *manier*, dat reeds zijn burgerregt schijnt verkregen te hebben. Van hier *gemanierdheid.*

GEMARMERD, bijv. n., het verl. deelw. van *marmeren*: *gemarmerd papier.*

GEMATIGD, verl. deelw. van *matigen.* Dat niet te veel van het eene, noch van het andere, heeft. *De gematigde luchtstreek*, het land, tusschen de keerkringen en de spilkringen. *Een gematigd man*, die door wijsheid zich zelven in voorkomende gelegenheden bezit. *Gematigde gramschap*, enz. Van hier *gematigdheid.*

GEMBER, v. Zeker gewas in Indië, welks wortel van eenen welriekenden geur en scherpen smaak is: *met witte gember.* ANTON. Van het gr. γιγγιβερι, ζιγγιβερι, *gingiber*, *zingiber.*

GEMEEN, bijv. n. en bijw., *gemeener*, *gemeenst.* Waaraan allen, of velen, deel hebben. *De menschen hebben het sterven met elkander gemeen.* Waarvan allen, zonder onderscheid, zich bedienen mogen: *mijn huis staat aan den gemeenen weg.* Dat aan een bepaald getal behoort: *de koeijen loopen op de gemeene weide.* Dat tusschen beide in staat, en aan beiden behoort: *een gemeene muur.* In menigte voorhanden: *dat geld is thans zeer gemeen.* Openbaar: *iets gemeen maken.* Gewoon: *het is een gemeen zeggen.* Al te vertrouwelijk: *hij maakt zich met zijne dienstboden te gemeen.* Slecht, gering: *een gemeen huis.* Ondeugend: *een gemeene karel.* Het tegendeel van de aanzienlijken en rijke beambten: *de gemeene man. Het gemeene volk* is of de gemeente, of de volkshef. Een *gemeen soldaat*, in tegenstelling van eenen officier. Onrein naar de wet; doch alleen in den bijbelstijl: *hetgene Godt gereinigt heeft, en zult gij niet gemeijn maken. Dat behoort ons in het gemeen*, de eene zoo wel, als de andere, heeft er regt op. *Ik heb het in het gemeen gezegd*, zonder iemand bepaald te bedoelen. *Men zegt in het gemeen*, gewoonlijk. *Gemeen*

wordt ook zelfst. gebruikt: *het gemeen*, het gemeene volk. Van hier *gemeenlijk*.

Zeker behoort het lat. *communis*, van *cum* en *munis*, hierheen, waarvan het eng. *common*, het fr. *commun*, het ital. *comune*, het spaans. *comun* afkomen.

GEMEENEBEST, o., meerv. *gemeenebesten*. Een land van eenen bijzonderen regeringsvorm, waar het volk de oppermagt, door zijne vertegenwoordigers, uitoefent. In dien zin heeft het ook een meervoudig getal. Voor het algemeene belang schrijft men liever, met twee woorden, *het gemeene best*.

GEMEENSCHAP, v., meerv. *gemeenschappen*, schoon in enkele gevallen alleen gebruikelijk. De staat, waarin weinigen, of velen, iets gemeens hebben: *gemeenschap van goederen*. Overeenkomst; vriendschappelijke verkeering: *zij houden gemeenschap met elkander*. Eene gezindte, vergadering: *de roomsche gemeenschap;* in dezen zin duldt het een meerv., als men meer vergaderingen van afzonderlijke gemeenten op het oog heeft. In de laatste eeuw heeft men, uit het hoogd., het bijv. naamw. *gemeenschappelijk* ontleend.

GEMEENSMAN, m., meerv. *gemeensmannen*, ook *gemeenslieden*. Een voorstander des volks, in een gemeenebest.

GEMEENTE, v., meerv. *gemeenten*. De burgers: *de gemeente van het dorp, van de stad*. Bijeenkomst in eene kerk: *eene talrijke gemeente*. Allen, die tot eene gezindte, op eene plaats, behooren: *gereformeerde, doopsgezinde gemeente*. Het gansche christendom, in den bijbelstijl: *Christus is het hoofd der gemeente*. Eene gemeene weide: *de beesten loopen op de*, of *in de gemeente*. Hiervoor zegt men, in Drente, Gelderland en elders, *de meente: eene koe op de meente doen*.

GEMEENZAAM, bijv. n. en bijw., *gemeenzamer*, *gemeenzaamst*. Vriendelijk, nederig in de verkeering, ook met zijne minderen: *hij is een gemeenzaam heer. Met iemand gemeenzaam omgaan*.

GEMELIJK, bijv. n. en bijw., *gemelijker*, *gemelijkst*. Moeijelijk, gestoord, eigenzinnig, ongemakkelijk: *gemelijk zijn*, *worden*; *gemelijk maken*. Van hier *gemelijkheid*.

GE-

GEMERGD, bijv. n. en bijw. Dat merg heeft.
GEMERKT, verl. deelw. van *merken.* Ook een voegw. naardien: *gemerkt dit zoo is.* Zie *merken.*
GEMET, o., meerv. *gemeten.* Eene zekere maat lands; *een gemet lands.* Van *meten.*
GEMETSEL, o. Een aanhoudend metselen; ook metselwerk.
GEMIJMER, o. Een gestadig mijmeren.
GEMIJTERD, bijv. n. en bijw. Die eenen mijter draagt. Zie *mijter.*
GEMOED, o., meerv *gemoederen.* De ziel des menschen, in opzigt tot de begeerte en neiging des wils: *een nederig, bevreesd, verwijfd gemoed. Iemands gemoed tot bedaren brengen.* Het geweten: *tegen zijn gemoed spreken. Den zondaar in het gemoed treffen.* Licht en pligt: *in gemoede handelen.* Het meerv. wordt dikwerf voor den geheelen mensch genomen: *de gemoederen waren verdeeld.* Als bijvoegel.: *wel gemoed*, wel tevreden.
GEMOEDELIJK, bijv. n. en bijw., *gemoedelijker*, *gemoedelijkst.* Iemand, die met zijn gemoed te rade gaat: ook hetgeen opzigt heeft op den inwendigen toestand der ziele: *ik heb gemoedelijk met hem gesproken.*
GEMOEDIG, bijv. n. en bijw., *gemoediger*, *gemoedigst.* Vreedzaam, zachtmoedig. *Hij laat zich gemoedig behandelen.* Die naar zijn geweten te werk gaat: *een gemoedig mensch.* Bij KIL. vindt men ook *ghemoedigh leder*, dat zacht en buigzaam is, waarvoor men, in de gemeenzame verkeering, *gemoeg* zegt.
GEMOEG, zie *gemoedig.*
GEMOET, niet anders gebruikelijk, dan in: *te gemoet. Iemand te gemoet komen*, ontmoeten. Van hier de spreekwijs: *kom mijne zwakheden te gemoet*, schik u eenigzins naar dezelve. Men *komt* iemand *te gemoet*, ook dan, wanneer men hem eenig geld, van eene verschuldigde som, laat aftrekken. Oudtijds was *gemoeten* voor ontmoeten, eng. *to meet*, ook in gebruik: *gij, die malkanderen gemoet met bruilofts karren.* VOND.
GEMOETEN, zie *gemoet.*
GEMOFFEL, o. De daad van moffelen.
GEMOK, o. Het mokken.
GEMOMPEL, o. Het mompelen.

GEMOR, o. Het morren.
GEMORS, o. Eene gedurige morsing.
GEMUIT, o. Het muiten. Muiterij.
GEMURMEL, o. Geruisch, inzonderheid van eene beek, het murmelen. Ook de verwarring en verscheidenheid der redenering van het volk: *ende daar was veel gemurmels van hem onder de schare.* BIJBELVERT.
GENAAKBAAR, zie *genaken.*
GENADE, v. De onverdiende neiging, waardoor de meerdere aan den minderen weldaden bewijst. *Door Gods genade; — wij, door Gods genade*, enz., een gewone titel der grooten. Vergeving, barmhartigheid: *den veroordeelden genade bewijzen.* Gunst, goeddadigheid: *de koning bewees hun eene zonderlinge genade. Zij lieten het schip, op genade, drijven*, aan de gunstige Voorzienigheid hetzelve overlatende. *De stad gaf zich, op genade, over*, in hope, van door den overwinnaar niet al te streng behandeld te worden. In Duitschland noemt men geestelijke en andere vorsten, landheeren en koningen *genade.* In de taal van den Bijbel heeft dit woord onderscheidene beteekenissen. Zie hier eenige. De goedheid van God, voor zoo ver die in de zending van J. Christus blijkbaar is: *uijt genade sijt gij salig geworden.* De leer van het nieuwe verbond: *laat ons de genade vast houden!* Toegenegenheid: *zij hadden genade bij het gantsche volck.* Aangename nuttigheid: *op dat sij genade geven dien, diese hooren.* Zamenstell.: *genadebrief, genadebrood*, dat uit genade gegeven wordt, *genaderijk*, vol genade, enz. Van hier *genadig, genadiglijk.*
GENAKEN, o. w., *ik genaakte, ben genaakt.* Naderen: *het strand genaken. Tot God genaken*, Hem godsdienstig vereeren. Het wordt ook geheel alleen gebruikt: *och! dat die tijd eens genake!* Het niet zamengestelde *naken* is ook gebruikelijk. Zie dit woord. Van hier *genaakbaar*, hetwelk men genaken kan.
GENANT, m. en v., meerv. *genanten.* Het mannelijke geslacht is meest in gebruik. In de dagelijksche taal bezigt men dit woord, vooral in Noordholland, van bekende vrienden, die denzelfden doopnaam voeren, naamgenoot: *goeden dag, genant!* — Het is, misschien, verbasterd uit *genaam*, welk woord van KIL., door

cog-

cognominis, ὁμώνυμος, een, die denzelfden naam draagt, wordt overgezet. Of misschien behoort het tot het oude *nannen*, hoogd. *nennen*, noemen.

GENEBD, bijv. n. en bijw., van *neb*, eenen langen spitsen bek hebbende. Zie *neb*.

GENEESLIJK, zie *genezen*.

GENEGEN, verl. deelw. van *nijgen*: *toen hij inkwam, heeft zij diep genegen*. Ook wordt het als een bijv. naamw., met trappen van vergrooting, *genegener*, *genegenst*, gebruikt, beteekenende gunstig: *iemand genegen zijn*. Die eenen natuurlijken trek naar een ding heeft: *tot ledigheid genegen*. Van hier *genegenheid*; in de beide beteekenissen.

GENEIGD, verl. deelw. van *neigen*. Men gebruikt dit woord niet, als *genegen*, voor gunstig; maar in de tweede beteekenis, voor overhellend: *hij is tot het kwaad geneigd*. Zie *neigen*.

GENERAAL, m., meerv. *generaals*. Een hoofd van krijgslieden, veldoverste: ook de opperste van eene geestelijke orde. Van hier het *generaalschap*. Het stamt af van het lat. *generalis*, *algemeen*, dat in de middeleeuwen beteekende iemand die onder zijne soort, de hoogste waarde had.

GENEREN (*zich*) wederk. w. *Ik geneerde mij*, *heb mij geneerd*. Den kost winnen: *hij geneert zich, met bier te verkoopen*. Zich zuinig behelpen: *hij geneert zich met droog brood*. Voor *generen* is *erneren* in gebruik geweest: *die zich met ambaghten wisten te erneren*. HOOFT.

GENET, o., meerv. *genetten*. Eene kleine soort van spaansche paarden, zeer vlug ter been. Bij KIL. *ghennette*, *jannette*. *Het paart, dat met briessen het spaansch genet uittart*. VONDEL.

GENEUGELIJK, bijv. n. en bijw., *geneugelijker*, *geneugelijkst*. Hetzelfde als *genoegelijk*, vermakelijk, behagelijk: *eene geneugelijke plaats*. Vrolijk: *een geneugelijk mensch*. Van hier *geneugelijkheid*.

GENEUGTE, v., meerv. *geneugten*. Vermaak, genoegen: *de geneugten dezes levens*.

GENEVER, zie *jenever*.

GENEZEN, b. en o. w., *ik genas*, *heb* en *ben genezen*. Bedr. met *hebben*. Heelen: *eene wonde genezen*. *Iemand*

mand van eene ziekte genezen. Overdragt. *Iemand van eene dwaling genezen.* In den stijl des bijbels, heet het iemands ganschen toestand herstellen: *ende sij bekeert worden ende ick haar genese.*

Onzijd., met *zijn*. *De beenwonde geneest reeds. De zieke zal weldra genezen.* Van hier *genezing*, *geneesbaar*, waarvoor meest *geneeslijk* gebruikt wordt. Zamenst.: *geneesdrank*, *geneesheer*, *geneeskunst*, *geneesmeester*, *geneesmiddel*, enz.

GENIES, o. De herhaalde niezing.

GENIETEN, b. w., *ik genoot*, *heb genoten*. De bezitting, het genot van iets hebben. *Hij geniet eene volkomene gezondheid.* Gebruiken: *spijs genieten.* Van hier *genieter*, *genieting*.

GENOEG, bijw. Zoo veel men van noode heeft: *ik heb genoeg gegeten*, waarvoor men ook vertrouwelijk zegt: *ik heb genoeg. Dit zij genoeg*, ik zal er niet meer van zeggen. *Vrienden genoeg, ware er maar trouw genoeg! gelds genoeg.* Zamenstell.: *genoegdoen*, *genoegdoening*, in de godgeleerdheid.

GENOEGEN, o., meerv. *genoegens*. Voldoening: *ik zocht hem genoegen te geven. Ik heb mijn genoegen;* in de dagelijksche taal, voor: ik heb genoeg gegeten, of gedronken. Vermaak: *welke genoegens verschaft niet de aangename lente aan eene gevoelige ziel!* Behagen: *ik schep geen genoegen in die plaats — ik schep geen genoegen in Amsterdam. Genoegen nemen in iets*, zich iets laten welgevallen.

GENOEGEN (*zich*), wederk. w., *ik genoegde mij*, *heb mij genoegd*. Tevreden zijn: *ik zal er mij mede genoegen. — Iemand genoegen* is ook gebruikelijk. In beide gevallen is *vergenoegen* het meest in zwang.

GENOEGELIJK, bijv. n. en bijw., *genoegelijker*, *genoegelijkst*. Dat ongemeen het gevoel streelt: *dat is genoegelijk!* Aangenaam, vermakelijk: *hoe genoeglijk rolt het leven des gerusten landmans heen!* POOT. Van hier *genoegelijkheid*.

GENOEGZAAM, bijv. n. en bijw. Genoeg, voldoende, toereikende: *een genoegzaam getal boomen. Hij is genoegzaam gewaarschuwd.* Bijkans geheel: *de spijs was genoegzaam bedorven.* Van hier *genoegzaamheid*.

GENOMEN, verl. deelw. van *nemen*. Het wordt ook als een voegwoord gebruikt, in den zin van verondersteld: *genomen het ware anders*, of, *dat het anders ware*.

GENOOT, m. en v., meerv. *genooten*. Iemand, die met eenen anderen iets geniet, een medgezel, eene medgezellin. Het is meest in zamenstelling gebruikelijk: *ambtgenoot*, *bedgenoot*, *echtgenoot*, *eedgenoot*, *geloofsgenoot*, *speelgenoot*, ook *speelnoot*, *stadgenoot*, enz. Van hier *genootschap*; zamenst.: *bijbelgenootschap*, *bondgenootschap*, *kerkgenootschap*, *zendelingsgenootschap*, enz.

GENOT, o. De genieting: *het genot van den rijkdom*. Vruchtgebruik: *ik heb van die landerijen, zoo lang ik leef, het genot*, waarvoor Oudaen *genotgebruik* (*ususfructus*) bezigt.

GENTIAAN, m. Zeker kruidgewas. Zamenst.: *gentiaanwortel*.

GENUTTIGEN, b. w., *ik genuttigde*, *heb genuttigd*. Meestal in de gemeenzame verkeering gebruikelijk voor eten en drinken: *ik heb, van middag, niet veel genuttigd*.

GEOOGD, verl. deelw. van *oogen*; ook bijv. n., met oogen voorzien.

GEOORD, bijv. n. Die ooren heeft en eenigzins lang van ooren is.

GEOORLOOFD, bijv. n., het verl. deelw. van *oorloven*.

GEPAARD, bijv. n. en bijw., eigenlijk het verleden deelw. van *paren*.

GEPAARLD, bijv. n. en bijw. Als paarlen gemaakt, dat naar paarlen gelijkt, en met paarlen versierd is.

GEPEESD, bijv. n. en bijw. Met pezen voorzien.

GEPEINS, o., meerv. *gepeinzen*. Eene stille, diepe overweging: *hij zit in gepeins*. Voor de, in afgetrokkene aandacht, overdachte zaak zelve: *zwaarmoedige gepeinzen*. De vlamers zeggen *gepeis*, van *peizen*, voor *peinzen*.

GEPEUPEL, o. Het gemeene volk: *een dom gepeupel*. Vondel. Van het fr. *peuple*, lat. *populus*, het volk.

GEPEUTER, o. Het peuteren.

GEPIEP, o. Het piepen.

GEPIJND, bijv. n., het verl. deelw. van *pijnen*, *gepijnder*, *gepijndst*. Gedrukt: *gepijnde honig*.

GEPLUNDERD, zie *plunderen*.

GEPOCH, o. Het pogchen.
GEPOORTERD, bijv. n. en bijw. Iemand, die een bewaarder der stads poorten, een poorter, een burger geworden is, heet men: *ergens gepoorterd zijn.*
GEPOPEL, o. De snellere beweging des harten door vrees. Het popelen.
GEPRAAT, o. Het praten.
GEPREUTEL, (*gepruttel*), o. De daad van preutelen.
GEPREVEL, o. Onophoudelijke mompeling. Het prevelen.
GEPRIKKEL, o. Het prikkelen.
GEPRUTTEL, zie *gepreutel.*
GEPURPERD, bijv. n. en bijw. In purper gekleed. Dat de kleur van purper heeft: *zijn blanke heiligheid, gepurperd in zijn lijden.* M. L. Tydw.
GERAADZAAM, zie *raadzaam.*
GERAAKT, verl. deelw. van *raken*, en *geraken.* Zie die beide woorden. *Geraakt* heet ook, vooral in den bijbelstijl, zooveel als beroerd, lam. Van hem, die eenigzins beleedigd is, zegt men: *hij is deswege geraakt.* Van hier *geraaktheid.*
GERAAMTE, o., meerv. *geraamten.* Al de beenderen van een dood mensch, in hunne natuurlijke plaats en houding zamengevoegd. *Een mensch in geraamte zetten. Hij ziet er uit, als een geraamte;* een spreekwoord, op magere lieden toegepast. Men zoude het woord kunnen afleiden van *ramen*, uitrekken, en in elkander passen, zoo als Kil. het overzet. In het hebr. wordt גרם van menschenbeenderen verstaan.
GERAAS, o. De daad van razen.
GERABBEL, o. Het rabbelen.
GERADEN, verl. deelw. van *raden.* Ook een bijw., voor dienstig: *ik vind dit niet geraden.*
GERAK, o. Dienst, gemak: *iemand gerak doen*, in de dagelijksche taal, ook *gerak en gemak.* Hooft bezigt het in een' zeer uitgestrekten zin, voor gerijf, verzorging, enz.: *lijftoght, waapenen en ander gerak van oorlogh.*
GERAKEN, o. w., *ik geraakte, ben geraakt.* Verkrijgen: *aan een huis geraken. Aan den man geraken*, hoort men, in de dagelijksche taal, voor eenen man krijgen; ook voor eenen kooper vinden, van waren gespro-

sproken. Komen: *in ongunst geraken.* Vervallen: *aan den drank geraken. Uit zijn doen geraken*, arm worden. In vele spreekwijzen gebruikt men ook het enkele *raken.*

GERAMMEL, o. Gestadig geraas; het rammelen.

GEREED, verl. deelw. van *reeden;* ook bijv. n. en bijw., *gereeder*, *gereedst.* Klaar gemaakt, voltooid: *zijn mijne schoenen gereed?* Afgeteld, dat voor handen is: *gereed geld.* Vaardig: *maak u gereed.* Van hier *gereedheid*, *gereedelijk*, dadelijk. Zamenst.: *eigengereed.*

GEREEDSCHAP, o., meerv. *gereedschappen.* Toestel, gereedmaking; zonder meervoud: *gereedschap maken, om te vertrekken.* Het vervaardigde huisraad, enz.; vooral in den stijl des bijbels: *voor alle begeerlicke gereetschap — als een bruijt haer verciert met hare gereetschap.* Beide reeds eenigzins verouderd. Werktuig; met een meervoud: *hij verkocht al zijn gereedschap.* Zamenstell.: *bouwgereedschap*, *krijgsgereedschap*, *oorlogsgereedschap*, *scheepsgereedschap*, *timmermansgereedschap*, en zeer vele dergelijke.

GEREGT, o., meerv. *geregten.* Eene rij schotels met spijs, op eene tafel in orde gezet. Van *regten*, *aanregten. Een maaltijd van vier geregten. Dat is zijn laatste geregt*, dat is het laatste, hetwelk hij hebben zal. Zamenstell.: *geregttafel.*

GEREGT (*gerigt*), o., meerv. *geregten*, schoon niet altijd gebruikelijk. De regterlijke onderzoeking van zedelijke bedrijven; zonder meervoud. De spanning van eene vierschaar; zonder meervoud: *het geregt wordt in die stad, op gezette tijden, gehouden.* De regters: *het geregt zal heden vergaderen;* ook zonder meerv. — Regt, regtvaardigheid; met een meervoud: *omdat alle sijne paden gerichten sijn.* BIJBELVERT. De plaats, waar veroordeelden geregt worden, het galgeveld: *hij werd naar het geregt gevoerd.* Regtsgebied: *onder het geregt van Amsterdam.* Zamenstell.: *geregtsbank*, *geregtsbode*, *geregtsdag*, *geregtsdienaar*, *geregtsheer*, *geregtshof*, *geregtsplaats*, *geregtsschrijver*, *geregtszaak*, enz.

GEREGT, bijv. n. en bijw., alleen gebruikelijk in de volgende spreekwijs: *ik heb de geregte helft*, de ware helft enz.

GEREGTELIJK, bijw. Door de magt des regts: *iemand iets geregtelijk laten verbieden.* Naar den regel des regts; *oordeelt gerechtelick.* BIJBELV.

GEREGTIG, bijv. n. en bijw., *geregtiger, geregtigst.* Regtvaardig: *men mag, met eene geregtige zaak, altijd voor den dag komen.* Van hier *geregtiglijk.*

GEREGTIGD, bijv. n. en bijw. Volgens regt gewettigd: *hij is tot dat erfdeel geregtigd.* Van hier *geregtigdheid.*

GEREGTIGHEID, v., meerv. *geregtigheden.* Het regt: *geregtigheid oefenen. Het spel moet zijne geregtigheid hebben*, valsch spelen gaat niet door. Voorts heeft dit woord verscheidene beteekenissen in den bijbel, als: Gods liefde voor regt: *doet mij recht nae uwe gerechtigheijt.* Goedheid: *mijne tonge sal uwe gerechtigheijt vrolick roemen.* Waarheid: *de gerechtigheijt uwer getuigenissen is in der eeuwicheijt.* Onschuld: *richt mij, Heere, nae mijne gerechtigheijt.* Regtvaardige daad: *opdat ghij de gerechtigheden des Heeren kennet.* Opregte ongeveinsdheid: *die daer sweeret, maar niet in gerechtigheijt.* Godzaligheid en deugd: *die vervolgt worden om der gerechtigheijt wille.* Liefde jegens de armen: *ende vermeerdere de vruchten uwer gerechtigheijt.* Dat van God gevorderd wordt: *het betaemt ons alle gerechtigheijt te vervullen.* De ware leer: *Noë de prediker der gerechtigheijt.* Regt voor God: *ende hare eijgene gerechtigheijt soecken op te richten.*

GEREIDE, *gerei*, o. In het dagelijksche leven, allerlei gereedschap, alles wat men noodig heeft, om iets te verrigten. Van hier *keukengerei, schrijfgerei*, enz. In sommige oorden van Nederland wordt het gebezigd, voor het zadeltuig eens paards; en nog algemeener, voor alles, dat men voor een paard noodig heeft; al het lederen tuig. Het woord zal afstammen van *gereiden, gereeden*, klaar maken, opschikken, bij KIL. nog overig.

GEREL, (*geral*) o. De daad van rellen.

GEREUTEL, o., het reutelen. De nagebootste klank der bezwaarlijke ademhaling, uit de vol geloopene borst van eenen stervende. Ook gemompel, geknor.

GERFKAMER (geld. *garfkamer*, bij KIL. *gaerwkamer*), v., meerv. *gerfkamers.* In Gelderland vindt men nog, meest

overal, zulke, aan het koor der kerken, aangebouwde zijvertrekken, die eertijds gediend hebben, tot kleederkamers voor de priesters, waar zij zich, met de gewijde koorkleederen, versierden, en daaruit naar het altaar traden. Bij de Engelschen heet *garb* een kleed, en *sich gärben* komt, in oude tijden, in het hoogd. voor, beduidende *zich opsmukken*, *aankleeden;* en bij KIL. is *gaerwen praeparare.*

GERFSCHAAF, v., meerv. *gerfschaven.* Eene korte schaaf, waarmede men de haren der planken wegneemt, en die glad maakt. Het komt, met het vorige woord, uit eene bron; en *gärben* wordt, in Duitschland, gebruikt van leertouwers, die de ruige vellen bereiden.

GERGEL (*girgel*), m., meerv. *gergels.* De inkerving, de keep, welke een kuiper aan het ondereinde der duigen van een vat maakt, waarin de bodem sluit. *Gergel*, *girgel*, *cirkel*, *girgillus*, *gijrus*, *gijrare* behooren tot eenen oorsprong.

GERIBD, bijv. n. en bijw. Dat ribben heeft. *Geribd porselein.*

GERIJ, (*gerijd*) o., van *rijen.* De daad van rijden. VOND. bezigt *gerid: dan naer de paerden en 't gerit van Tydeus zoon.*

GERIJF, o. Gemakkelijk gebruik: *van iets veel gerijf hebben.* Dienst: *zijn vriend leende het hem tot gerijf.*

GERIJFELIJK, bijv. n. en bijw., *gerijfelijker*, *gerijfelijkst.* Gedienstig: *een gerijfelijk man. Een gerijfelijk meisje;* een zacht woord, voor eene onkuische. Iets, waarvan men zich met gemak bedienen kan: *een gerijfelijk huis.* Van hier *gerijfelijkheid.*

GERIJM, o. Het rijmen; rijmerij.

GERIJMD, zie *rijmen.*

GERIJVEN, b. w., *ik gerijfde*, *heb gerijfd.* Dienst doen: *iemand met iets gerijven.*

GERIKKEKIK, o. Het rikkekikken der kikvorschen; klanknabootsend woord, waarvoor ook *geborrekik* gebezigd wordt.

GERIMPELD, bijv. n., het verl. deelw. van *rimpelen.*

GERING, bijv. n. en bijw., *geringer*, *geringst.* In het gemeen beduidt het iets, waaraan niet veel is. Klein: *gering van persoon.* Slecht: *geringe spijs.* Niet belang-

langrijk: *eene geringe zaak*. Weinig: *een gering inkomen*. Arm: *geringe lieden*. Onaanzienlijk: *van geringe afkomst*. Min: *de geringste der broederen*, de minste. Als een bijwoord: *iemand gering achten*. Van hier *geringheid*, *geringelyk*.

GERINGD, bijv. n. en bijw. Dat met eenen ring gesloten, of met eenen ring versierd is.

GERIST, bijv. n. en bijw., het verled. deelw. van *risten*. Aan eene rist gebonden: *geriste uijen*.

GERITSEL, o. Het ritselen.

GEROEP, o. Aanhoudend roepen.

GEROGCHEL, o. Het rogchelen.

GEROMMEL, o. Het rommelen; een doffer geluid dan het *gerammel*. *Het gerommel des donders*: ook voor een zachter geluid: *het gerommel des ingewands*.

GERONK, o. Een aanhoudend ronken.

GERONNEN, bijv. n., het verl. deelw. van het oude *rinnen*, *ronnen*. Verdikt, gestold: *geronnen bloed*. Spreekw.: *zoo gewonnen*, *zoo geronnen*, verteerd.

GERST (*garst*), v. Zeker koren. *Gepelde gerst*. Zamenstell.: *wintergerst*, *zomergerst*. *Gerstebrood*, *gerstedrank*, *gerstegort*, *gerstewater*.

Gerst, hoogd. *Gerste*, angels. *gerst*, gr. κριθη.

GERUCHT, o., meerv. *geruchten*. Een berigt aangaande zekere zaak, hetwelk men van verre hoort; vooral, wanneer het op de tong van velen rondgaat. *Er gaat een gerucht* *Geruchten uitstrooijen*. Geraas: *veel geruchts maken*. Een bekende naam, in eenen kwaden en goeden zin; zonder meerv. *Hij is in een kwaad — in een goed gerucht*. Daar men, in de middeleeuwen, in Duitschland, zoo wel *geruft*, als *gerucht* uitsprak, en het overbekend is, hoe de *f* en de *ch* met elkander verwisselen; zoo heeft WACHTERS afleiding veel grond, die het van het hoogd. *ruf*, *rufen*, *roep*, *roepen* doet afstammen.

GERUIM, bijv. n. Men bezigt dit woord enkel, om eene, eenigzins lange during aan te duiden. *In eenen geruimen tijd*. Zie *ruim*.

GERUISCH, o. Het ruischen; hetzelfde als *gedruisch*. Evenwel gebruikt men het meest van een zachter geluid, dan het gedruisch; de *d* maakt den klank sterker. *Het geruisch eener beek — des winds*, wanneer hij in

in de toppen der boomen speelt. *Het geruisch der ooren. Het geruisch des jammerpoels.* VOND.

GERUST, bijv. n. en bijw., het verl. deelw. van *rusten; geruster, meest, zeer gerust.* Vreedzaam, stil, en van vele beslommeringen bevrijd: *een gerust leven leiden.* Onbekommerd, zonder vrees: *gij kunt er gerust op aan,* in het gemeene leven. Een geweten, dat ons geene verwijting doet, is een *gerust geweten. Eene geruste woonplaats* is eene veilige woonplaats. *Iemand gerust stellen,* hem alle vrees benemen; *zich gerust houden.* Van hier *gerustheid,* stilte, vreedzaamheid, vrede; *gerustelijk.* Zamenstell.: *geruststelling.*

GERW, v. Duizendblad. Zeker kruid.

GESAMMEL, o. Het sammelen. Eene drentelige talming.

GESCHAARD, bijv. n. en bijw. Dat scharen (*schaarden*) heeft: *een geschaard mes.* Zie *schaard. Geschaard* is ook het verled. deelw. van *scharen,* in benden verdeelen: *in slagorde geschaard staan.*

GESCHADUWD, verl. deelw., van *schaduwen,* een schilders woord. *Dat stuk is schoon geschaduwd.*

GESCHAGCHER, o. Het schagcheren.

GESCHAL, o. Een schel geluid. *Zingt met vrolijk geschal.* Geraas: *zij stooten toe met schrickelijk geschal.* VONDEL.

GESCHAPEN, verl. deelw. van *scheppen. Geschapene wezens. Wel geschapen,* wel gemaakt. Fig.: *hoe stond het daar geschapen,* hoe waren de zaken daar? Van hier *geschapenheid,* staat, gesteldheid.

GESCHARMUTSEL, (*geschermutsel*), o. Aanhoudende scharmutseling.

GESCHARREL, o. De daad van scharrelen.

GESCHATER, o. Het schateren. Luid gelach, galmend geschal.

GESCHEEPT, verl. deelw. van *schepen,* dat is *inschepen,* in een schip laden. *De goederen zijn gescheept.* Fig.: *ik ben met dien jongen gescheept* — liever *opgescheept,* hij is mij zeer tot last, ik raak hem niet gemakkelijk kwijt; in de volkstaal. *Die met den duivel gescheept is, moet met hem over,* is een spreekwoord in een' vertrouwelijken stijl, gebruikelijk, van iemand, die met de luimen van een boosaardig mensch geduld moet oefenen.

GESCHEFTE, vóór bezigheid, zaak, letterlijk het hoogd. *Geschäfte.* HOOFT bezigt dit woord; doch het verdient geene navolging. KIL. heeft *geschaf*, *negotium*, *actio*.
GESCHENK, o., meerv. *geschenken.* Eene vrijwillige aanzienlijke gift. *Geschenk* is, in Groningerland, ook eene gedwongene vereering aan de eigenaars van landhoeven, wanneer die eigendommen, bij versterf, of anderzins, moeten verboekt worden.
GESCHERM, o. Het schermen.
GESCHERTS, o. Het schertsen.
GESCHEURD, verl. deelw. van *scheuren. De vlag was in flarden gescheurd. Gescheurd zijn* is ook zoo veel als gebroken zijn, eene breuk hebben. Van hier *gescheurdheid.*
GESCHICHT, *geschichte*, zie *geschichtboek.*
GESCHICHTBOEK, o., meerv. *geschichtboeken.* Van *geschicht*, voor geschiedenis, en *boek.* Geschiedboek. KILIAAN kent dit woord niet: hij heeft *geschiedenisboek.* Het is in navolging van het hoogd. *Geschichtbuch.* Zoo ook *geschichtkundig*, *geschichtschrijver*; beter *geschiedboek*, *geschiedkundig*, *geschiedschrijver.*
GESCHIEDEN, o. w., *het geschiedde*, *het is geschied.* Wedervaren: *u zal geen leed geschieden.* Gebeuren, plaats hebben: *gisteren geschiedde er een groot ongeluk. Dat geschiedt bij toeval.* Tot dadelijkheid gebragt, voleind worden. *Gods wil geschiede! Het is geschied*, het is gedaan. In den onvolmaakt verledenen tijd heeft HOOFT *geschach: dit geschach met zulk eene felheid.* Van hier *geschiedenis.* Zamenstell.: *geschiedboek*, *geschiedkunde*, *geschiedkundig*, *geschiedschrijver*, *geschiedenisboek.*

WACHTERS gissing is niet van allen grond ontbloot, dat het met het lat. *cadere*, *accidere*, gebeuren, waarvan het fr. *échoir* (*escheoir*) afkomt, eenen oorsprong heeft.
GESCHIK, o. Een reeds eenigzins verouderd woord, voor besturing, noodlot: *volg 't geschik der dingen.* SPIEG., die ook *'t natuurgeschik* voor *fatum* heeft.
GESCHIKT, bijv. n. en bijw., het verl. deelw. van *schikken; geschikter*, *geschiktst.* Die, of dat de noodige vereischten heeft, ter bereiking van een oogwit: *die zuilen zijn voor dat gebouw niet geschikt.* Die de noo-
di-

dige bekwaamheden van den geest voor eene zaak heeft: *ik ben daarvoor niet geschikt.* Passend, voegend: *niet geschikt om ter zee te varen.* Die zich zedig gedraagt: *een geschikt jongeling.* Op orde gesteld: *die boeken zijn netjes geschikt*, als een verl. deelw. van *schikken.* Vereffend: *de zaak is eindelijk geschikt.* Van hier *geschiktheid*, *geschiktelijk.*

GESCHIL, o., meerv. *geschillen.* Verschil, oneenigheid. *Het geschil middelen, bijleggen, vereffenen, beslechten, afdoen. Met iemand een geschil hebben. Eene zaak in geschil.* Van hier *geschillig.*

GESCHIMMELD, bijv. n. en bijw., het verl. deelw. van *schimmelen.* Met schimmel uitgeslagen. *Geschimmeld brood.* Schimmelverwig: *een blaauwe geschimmelde bles*, waarvoor het gebruik wil: *een schimmelde bles*; ook *een schimmel.*

GESCHIMP, o. Eene gedurige schimping.

GESCHOK, o. Het schokken; op- en nederschudding; met gedurige stooting.

GESCHOMMEL, o. Het schommelen.

GESCHONGEL, o. Het schongelen; het heen en weder bewegen op een touw, dat aan beide einden, omhoog vastgemaakt is.

GESCHOOR, o. Gespuis, in de gemeenzame verkeering, jan rap en zijn maat.

GESCHOP, o. Het schoppen. Ook hetzelfde als *geschongel.*

GESCHOREN, bijv. n., het verl. deelw. van *scheren. Geschoren haar. Met iets geschoren zijn*, in den vertrouwelijken stijl, voor, met eene zaak belemmerd zijn. Zie verder *scheren.*

GESCHREEUW, o. Het schreeuwen; een luid geroep: *hard geschreeuw. Daar van maakt men groot geschreeuw*, men prijst, of laakt het geweldig. *Veel geschreeuw, maar weinig wol*, een spreekwoord, wanneer men iets breed uitmeet, zonder veel vrucht er van te genieten. Zamenstell.: *veldgeschreeuw*, *vreugdegeschreeuw.*

GESCHREI, o. Het schreijen; aandoenlijk geween; ook luide klagt. Van hier *veldgeschrei*, enz.

GESCHRIFT, o., meerv. *geschriften.* Dat geschreven is. *Iets in geschrift stellen.* Het enkele *schrift* is, in som-

sommige spreekwijzen, gebruikelijker.

GESCHRIJF, o. Het schrijven; veel schrijvens. *Daar over is wat geschrijf en gewrijf geweest;* in den dagelijkschen stijl.

GESCHROK, o. De daad van schrokken, gulzig eten.

GESCHROL, o. Aanhoudend schrollen.

GESCHUBD, (*geschobd*) bijv. n. en bijw. Met schubben voorzien. Ook een verl. deelw. van *schubben*, de schubben afdoen, van de visschen.

GESCHUIFEL, o. Het schuifelen der slangen.

GESCHUT, o. Schutgevaarte. *Grof geschut. Het geschut laden, lossen.* Zamenstell.: *geschutgieter, geschutgieterij, geschutmeester, geschutperk*, enz.

GESLACHT, o., meerv. *geslachten.* Menschen, die eenen en denzelfden stamvader hebben. *Het menschelijk geslacht.* Zoovele stamvaders men nu rekent, als zoovele hoofden, uit welke men zijne afkomst afleidt, zoovele geslachten bekomt men. Zoo heet een volk, schoon het onder zich meer geslachten telt, met betrekking tot den voornaamsten stamvader, echter *een geslacht.* Dat zelfde volk verdeelt zich weder in afzonderlijke geslachten; de *twaalf geslachten* van Israel zijn bekend. Elk geslacht heeft weder zijne eigene geslachten, zoodat een enkel huisgezin *een geslacht* kan wezen. Van hier kennen wij *een adelijk geslacht, een aanzienlijk geslacht. Geslacht* is ook zoo veel als *kunne*, eene menigte, die elkander gelijk zijn in de deelen, die ter voortplanting bestemd zijn: *het vrouwelijke, het mannelijke geslacht.* Zoo heeft men in de latere eeuwen, onder de planten, *twee geslachten* ontdekt. Zoo tellen de spraakkunstenaars al die woorden, die in het verbuigen, en in lidwoorden aan te nemen, elkander gelijk zijn, onder een *geslacht*, het zij *het mannelijke, het vrouwelijke*, of *het onzijdige. Geslacht* geeft ook eene gelijkheid van alle soorten te kennen. Zoo is de uitdrukking *ligchaam* de beteekenis van het geslacht, waaronder alle zigtbare dingen gerangschikt worden. Van hier *het geslacht* der visschen, der vogelen, enz., waaronder de enkele soorten behooren. De bijbelsche spreekwijs: *wij dan zijnde Gods geslachte* geeft ook te kennen eenige verre gelijkheid van ons met den Schepper. Zamenstell.: *geslachtboom, geslachtbrief, geslachtkunde, geslachtlijst, geslachtnaam*,

naam, *geslachtregister*, *geslachtrekening*, *geslachtrij*, *geslachtrijk*, *geslachttafel*, *geslachtwapen*; — *nageslacht* enz.

Vergelijk, beneden, het woord *slachten*, gelijk van aard zijn.

GESLAGEN, verl. deelw. van *slagen*, nu *slaan*. *Geslagen koper*. *Hij is tot ridder geslagen*; welke spreekwijs ontleend is van eene bijgeloovige gewoonte, in de middeleeuwen, wanneer iemand, die tot die waardigheid verheven werd, op gebogene knieën moest zitten, en eenen ligten slag, met een bloot zwaard, op den linkerschouder, of van den koning zelven, of van des konings eersten bevelhebber, ontving. *Een geslagen vijand* is een gezworen vijand.

GESLAGT, o. Geslagte beesten. *Hoe is uw geslagt uitgevallen?* in de dagelijksche taal. Anders zegt men ook *slagt*.

GESLEEP, o. Het slepen; ook gevolg, stoet. *Hij had een groot gesleep achter zich*.

GESLEMP, o. Het slempen.

GESLEPEN, verl. deelw. van *slijpen*. *Een geslepen mes*. Loos, afgeregt: *een geslepen gast*. *Hij is op die kunsten zeer geslepen*. Van hier *geslepenheid*.

GESLOF, o. De daad van *sloffen*, sleepvoeten.

GESLOOFD, zie *slooven*.

GESLOTEN, bijv. n., het verl. deelw. van *sluiten*. *Zich gesloten houden*, niets laten uitlekken. Andere beteekenissen, bij *sluiten*.

GESMAAL, (voor *gesmadel*), o. Het smalen; gedurige schimp.

GESMEEK, o. Aanhoudende smeeking.

GESMIJDE, o. Van *smeden*. Een oud woord, beduidende allerlei sieraad, dat van metaal gesmeed, ook uit paarlen en edelgesteente vervaardigd is. Het zamengestelde *armgesmijde* vindt men nog in de overzetting van den Bijbel.

GESMIJDIG, bijv. n., *gesmijdiger*, *gesmijdigst*. Eigenlijk, dat zich onder den hamer laat uitsmeden, en verder, dat zich laat uitrekken. Het enkele *smijdig* is gebruikelijker. HOOFT bezigt *gesmijdig* overdr., voor toegevend: *d' Ommelanders toonden zich gesmijdig*.

GESNAARD, bijv, n., het verl. deelw. van *snaren*, met sna-

snaren voorzien, bespannen: *eene wel gesnaarde viool.* Fig., zegt men in de dagelijksche taal: *hij is er op gesnaard*, wel uitgerust.

GESNAP, o. Het snappen; ijdel geklap.

GESNEDEN, bijv. n., verl. deelw. van *snijden. Gesneden brood.* Fig.: *dat is vóor hem gesneden brood*, hij kan zich gemakkelijk door die zaak heen redden, — hij kan dien gewonen arbeid ligt doen; in de dagelijksche taal. *Een gesnedene*, zelfst. gebruikt, voor iemand, die ontmand is.

GESNIPPER, o. De daad van snipperen.

GESNOR, o. Het snorren. HOOFT bezigt dit woord ter aanduiding eener verachtelijke menigte: *door een gesnor van huurlingen* enz. En zoo wordt het nog gebruikt: *ik bekreun mij aan al dat gesnor niet.*

GESNORK, o. Het snorken.

GESP, m., meerv. *gespen.* In sommige oorden van Nederland *geps*, *gepsen*, door letterverzetting. *De vlechten met eenen gouden gesp opgehaakt.* VONDEL. Zamenstell.: *gespenmaker; broekgesp, schoengesp*, enz.

GESPALK, o. De daad van spalken.

GESPAN (*span*), o. Paarden voor eenen wagen gespannen, enz. *Hij rijdt een schoon gespan paarden. Het gespan van een dak*, de vereenigde balken, sparren, of ribben van het dak, spanwerk. HOOFT bezigt het voor zamenspanning. *Gespan* wordt nog, in zamenvoeging, gebruikt, voor een zamengespannen rot: *eedgespan*, *vloekgespan* Van het woord, in de eerste beteekenis, is zamengesteld *het achtergespan*, *voorgespan*, ook *achterspan*, *voorspan.* Van *gespan*, in eenen goeden zin, is *gespanschap*, een kreits.

GESPARTEL, o. Aanhoudende sparteling.

GESPEEL, m., meerv. *gespelen.* Een speelmakker, speelnoot.

GESPEEL, o. Het spelen.

GESPEN, b. w., *ik gespte*, *heb gegespt.* Met eenen gesp vastmaken. Zamenstell.: *opgespen*, *toegespen*, enz.

GESPENS, o., meerv. *gespensen.* Reeds genoegzaam verouderd. KIL. heeft *gespens*, d. i. *gespuis*, *spectrum*, *visum*, enz. Een spooksel, eene geestelijke zelfstandigheid,

heid, welke men zich, in de hitte der verbeelding, voorstelt, als onder een aangenomen ligchaam verschijnende, om de menschen te plagen, of te verschrikken: *wat lijveloos gespens, wat geest, wat spook*, enz. WESTERB. Men leidt het af van het oude *spanen*, welk woord, in de schriften der middeleeuwen, dikweif voorkomt, in den zin van *overreden*, *vervoeren*. Hier van is *spensti*, en *gespuäns* bij OTFRID., en *kespanst* bij KERO, overreding, vervoering. Zoo is ons *spook*, ijsl. *puke*, van het angels. *paecca*, bedriegen; waarheen ook het lat. *spectrum* misschien behoort.

GESPIERD, bijv. n., van *spier*. Van sterke spieren voorzien: *een gespierd man*. Fig.: *een gespierd*, krachtig, *vers*.

GESPIN, o. Het spinnen; ook gesponnen werk.

GESPOEL, o. Het spoelen.

GESPOOK, o. Spokerij. En, naardien men zich de spoken als onstuimige buldergeesten voorstelt, beduidt het woord ook een groot geraas: *welk gespook maakt gij daar?* — Wijders: *over eene zaak veel gespooks maken*, in het gemeene leven, voor, veel om dezelve te doen maken.

GESPOORD, bijv. n., met sporen voorzien. *Een gespoorde haan*. Ook het verled. deelw. van *sporen: tot liefde voor de deugd gespoord;* waarvoor *aangespoord* meest in gebruik is.

GESPOT, o. Spotternij.

GESPRAAKZAAM, zie *spraakzaam*.

GESPREEUW, o. Het spreeuwen; gespot.

GESPREK, o., meerv. *gesprekken*. Zamenspreking; zonder meerv. *Ik was met hem in een ernstig gesprek*. Voor iets, dat gesproken is; met een meervoud: *de gesprekken daarover loopen zeer uit elkander*.

GESPRENKEL, o. Het sprenkelen.

GESPRENKELD, bijv. n., het verl. deelw. van *sprenkelen*. Geplekt, gevlakt. Fig.: *hij is een gesprenkelde vogel*, hij is, om zijne daden, bij al de wereld bekend, en deswege het voorwerp van algemeenen haat.

GESPUIS, o. Geboefte: *een vervloekt gespuis*. Ook geraas, rumoer. *Hij maakte daar een groot gespuis;* het denkbeeld is weder ontleend, uit het bulderen der spoken; immers *gespuis* heette eertijds ook een *spook*.

spook.

GEST, (*gist*), v., iets, dat vloeijende ligchamen in beweging brengt, en doet opbruisen; vooral in bier, en meelgebak. De schuim, die door het bomgat, bij de gesting uitloopt, en in vloten, onder de stellingen geplaatst, vergaderd wordt, heet ook *gest: natte gest, drooge gest.* Het schijnt klanknabootsend te zijn. Hoogd. *Gäscht*, angels. *gyst*, middeleeuw. *gesta*, eng. *yest.* Van hier *gestachtig*, *gestig.*

GESTAALD, bijv. n. en bijw., met staal opgelegd. M. L. Tydw. gebruikt het voor gehard, sprekende van harnasplaten: *sterk gestaald in 't helsche vuur.*

GESTADIG, bijv. n. en bijw., *gestadiger*, *gestadigst.* Waarin weinige verandering is. *Gestadig weer. Eene gestadige markt*, wanneer de prijzen niet veel rijzen of dalen. Telkens, gedurig: *hij is gestadig aan den arbeid.* Van hier *gestadigheid*, *gestadiglijk.* Het is voor *gestandig*, van *standen*, nu *staan.*

GESTALTE, v., meerv. *gestalten.* De gansche buitenste omtrek van iets, zoo als het voor onze oogen gesteld is, de gedaante. *Eene schoone, innemende gestalte.* De hoedanigheid, gesteldheid van iets: *naar tijds gestalte.* Hooft. De lengte van een ligchaam: *van eene kleine gestalte.* Gesteldheid des gemoeds: *hij verkeert in eene aangename gestalte;* in eenen godgeleerden zin. Van hier *gestaltenis.* Zamenstell.: *gestaltewisseling.*

GESTAND, bijw., niet anders gebruikelijk, dan in de spreekwijzen: *hij blijft zijne gelofte gestand*, hij houdt dezelve. *Zijn woord gestand doen*, hetzelve niet breken.

GESTARNTE, zie *gesternte.*

GESTEEK, o. Gedurige steking.

GESTEEN, o. Het stenen; zuchtend geklag. *In jammerklagten en gesteen.* L. Bake.

GESTEENTE, o., meerv. *gesteenten.* Edelgesteente: *'t Getulbande Azie deelt aan de Scheepvaart uit gesteente*, enz. Anton. Zamenstell.: *edelgesteente*, *vloergesteente*, enz. Ook wordt het voor eene vereeniging van andere steenen genomen. Zoo staat voor zekere graftombe: *God's Engel toeft in dit gesteent'.*

GESTEL, o., meerv. *gestellen.* De schikking der deelen van het geheel. *Het menschelijke ligchaam is een kun-*

kunstig gestel. Voorts de bijzondere geaardheid des menschen: *die man is van een wonderlijk gestel. De gestellen der menschen zijn zeer verscheiden.*

GESTELDHEID, v., meerv. *gesteldheden.* De staat, waarin iets gesteld is. *De gesteldheid des ligchaams, der ziel, der tijden.*

GESTELTENIS, v., meerv. *gesteltenissen.* Gesteldheid.

GESTEN, o. w., *het gestte, heeft gegest.* Gest opgeven: *het bier staat te gesten* Van hier *gesting*, eigenlijk, en figuurlijk voor eene onrustige beweging, die tot oproer kan overslaan; doch dan wil het gebruik liefst de spelling met *i*, *gisting: er is eene gisting onder het volk.* Zamenstell.: *gestkooper*, (*gestverkooper*) *gestemmer*, *gestvloot*, een vat om de gest op te vangen, enz.

GESTERNTE, o., meerv. *gesternten.* De sterren in het gemeen: *noch sonne, noch gesternte verschenen in vele dagen.* Bijbelv. In het bijzonder een sterrenbeeld, eene, door verstandige verbeelding zamengevoegde, vereeniging van eenige sterren; *het gesternte, de kleine beer. De sterren des hemels, ende sijne gesternten.* Bijbelvert.

GESTICHT, o., meerv. *gestichten.* Gebouw. Ook verl. deelw. van *stichten.*

GESTIG, zie *gest.*

GESTING, zie *gesten.*

GESTOEI, o. Het stoeijen.

GESTOELTE, o., meerv. *gestoelten.* Eene menigte stoelen, ordelijk geschaard; ook eene verhevene zitbank. Zamenstell.: *eergestoelte*, enz.

GESTOF, o. Het stoffen, d. i. het stof wegvegen. De *o* heeft hier eenen scherpen klank, even als in *zot.*

GESTOF, o. Het stoffen, d. i. snoeven, gesnoef. De *o* heeft hier eenen zachten klank, even als in *dom.*

GESTOLD, zie *stollen.*

GESTOMMEL, o., flaauw geraas. Het stommelen: *in dat gestommel.* Hooft.

GESTOORD, bijv. n.; het verl. deelw. van *storen. Over iets gestoord*, gebelgd, *zijn.* Van hier *gestoordheid.*

GESTOOT, o., aanhoudende stooting. Het stooten.

GESTREEL, o., gevlei, gedurige streeling. Het streelen.

GESTREEPT, bijv. n. en bijw., dat strepen heeft: *ge-*

 streep-

streepte kousen. Ook een verl. deelw. van *strepen*, doorstrijken.

GESTRENG, bijv. n. en bijw., *gestrenger*, *gestrengst.* Eigenlijk, dat sterk gespannen is; van hier straf, onverbiddelijk: *gestrenge regters*, *gestrenge wetten; gestrenge tucht.* Dat sterk op het gevoel werkt: *een gestrenge winter.*

Gestreng is ook een eertitel van aanzienlijke mannen, die onder eene natie het regt handhaven. Dan beteekent het zoo veel als regtvaardig: *weledele gestrenge heer!* Van hier *gestrengheid*, *gestrengelijk.*

GESTRIKT, bijv. n. en verl. deelw., van *strikken.* In eenen strik gevangen, met eenen strik vastgemaakt. Ook met eenen strik voorzien, opgeschikt.

GESTROOK, o. Het strooken. Gestreel.

GESUKKEL, o. Het sukkelen; draling, talming.

GETABBERD, bijv. n. en bijw., met eenen tabberd omhangen.

GETAKT, bijv. n. en bijw., met takken voorzien.

GETAL, o., meerv. *getallen.* Eene bepaalde menigte: *honderd schepen in getal.* Eene zamenvoeging van eenige talletters: *kunt gij dat getal wel uitspreken?* Spraakkunstenaars kennen hun *eenvoudig* en *meervoudig getal.* Eene onbepaalde menigte: *onder het getal der goden.* Van hier *getallig.* Zamenst.: *getalletter*, enz.

GETALM, o. Het talmen.

GETAND, bijv. n. en bijw. Met tanden, zoowel natuurlijke als gemaakte, voorzien; doch meest van de laatste gebruikelijk. *Eene getande zaag*, enz.

GETEEKEND, bijv. n., het verl. deelw. van *teekenen.* Gemerkt: *die schapen zijn, op den staart, rood geteekend.* Uitgeteekend: *dat landschap is fraai geteekend.* Geteisterd: *hij is deerlijk geteekend.* Met eenig mangel aan het ligchaam onderscheiden: *wacht u voor de geteekenden!*

GETEEM, o. Het temen.

GETIER, o. Het tieren; woest geraas.

GETIJ, o. Het vallen en wassen van het water, op den gezetten tijd; ook het *tij* genaamd. *Het getij is verloopen;* ook spreekwoordelijk, de beste gelegenheid is voorbij. *Elk vischt op zijn getij*, ieder neemt zijnen slag waar, tot zijn meeste voordeel.

GETIJ, o., meerv. *getijden*. De inhoud van het boek, *Brevier* genaamd, dat de roomsche kerkedienst behelst, en op gezette tijden gelezen wordt: *zijne getijden lezen*. Van hier *getijboek*, *getijgebed*.

GETIJDE, o., meerv. *getijden*. Een jaargetijde. *De vier getijden des jaars*. Ook voor tijdsgelegenheid: *in zulk een getijde*. HOOFT.

GETIJGERD, bijv. n. en bijw. Gevlakt, als een tijger.

GETJILP, o. Het tjilpen; het geluid van eene musch.

GETIMMER, o. De daad van timmeren.

GETOET, o., het geblaas op eenen horen. Het toeten.

GETOGEN, zie *tiegen*.

GETOKKEL, o. Het tokkelen; eene gedurige aanraking met de vingeren. *Het getokkel van die luit*. HOOFT.

GETOMMEL, o. Gedommel, gedruisch: *wat getommel en bravade*. OUD. *In dit getommel*. HOOFT.

GETOUW, o. meerv. *getouwen*. Het werktuig, waarop een wever het doek weeft. In Gelderland beteekent het ook een rijtuig, dat met touwen getrokken wordt. Zamenst.: *weefgetouw*, enz.

GETRAAN, o. Het tranen; geschrei.

GETRALIED, bijv. n. en bijw. Met eene tralie voorzien.

GETRAPPEL, o. Het trappelen; hetzelfde als *getrippel*.

GETREUR, o. Het treuren.

GETRIPPEL, zie *getrappel*.

GETROMMEL, o. Aanhoudende trommeling. *Het getrommel der bomme*. VONDEL.

GETROOST, zie *troosten*.

GETROUW, bijv. n. en bijw., *getrouwer*, *getrouwst*. In het algemeen, een persoon, of eene zaak, op wien en waarop men zich verlaten kan. *God is getrouw*. Volkomen overeenstemmend met de waarheid: *een getrouw verhaal*. Die, zoo veel mogelijk is, bij de waarheid blijft, en haar niet met opzet verheelt: *de groote* WAGENAAR *is een getrouw geschiedschrijver*. Die zijne vatbaarheden opregtelijk en bestendiglijk, tot iemands best, aanwendt: *een getrouwe knecht*. *Een getrouwe vriend*, die al de pligten der vriendschap eerbiedigt. Twee gelieven worden gezegd *elkander getrouw te blijven*, wanneer zij de onderlinge aanspraak op de wederzijdsche liefde niet schenden. *Der godsdienst*, *der deugd*, *der waarheid getrouw blijven*, is niet afwijken van de voor-

schriften derzelven. Van hier *getrouwheid*, *getrouwelijk*. TUINM. brengt het tot het oude *trud*, trouw, waarheid.

GETUIGD, bijv. n. en bijw. Van zijn tuig voorzien, toegetakeld: *een getuigd schip*. Zie *tuig*. Ook het verl. deelw. van *getuigen*.

GETUIGE, m. en v., meerv. *getuigen*. Iemand, die verslag van eene zaak doet, welke hij gezien, of gehoord heeft. *Een ooggetuige*, *oorgetuige*. *Een valsche getuige*. Die in regten geroepen wordt, om de waarheid eener zaak voor den dag te brengen: *de getuigen verhooren*. Een bewijs, waarop men zich beroepen kan: *dit slagveld is een getuige van zijne dapperheid*. Een *getuige* is ook zoo veel, als bloedgetuige, een martelaar, die, door zijnen dood, de waarheid van de christelijke godsdienst bevestigt: *het bloedt der getuigen Jesu*. BYBELV.

GETUIGEN, b. w., *ik getuigde*, *heb getuigd*. De toedragt van iets verhalen. *Die dese dingen getuyght*. BYBELVERT. Onzijdig, met *hebben*: *hij getuigt*, *dat hij het gezien heeft*. *Van iemand*, *tegen iemand getuigen*.

GETUIGENIS, v., meerv. *getuigenissen*. Het verslag van eene zaak, door eenen getuige afgelegd: *deze eenige getuigenis is alleen genoeg*. VOND. Bewijs: *offert voor uwe reijninge*, *haer tot een getuigenisse*. BYBELVERT. Bevestiging van eene zaak, of het gezag van eenen persoon, in den bijbelstijl: *die getuygenisse gaf den woorde sijner genade*.

GETUIMEL, o. Het tuimelen.

GETULBAND, bijv. n. en bijw. Met eenen tulband (*turban*) voorzien: *het getulbande Azie*. ANTONID.

GEUL, v., meerv. *geulen*. Opening, sleuf: *de oesters liggen veelal aan de kanten der geulen*. PALUDANUS.

GEUR, m., meerv. *geuren*. Eene aangename uitwaseming van iets, deszelfs verspreide reuk: *die wijn heeft den geur van muskadel*. Overdragt.: *zijn naem blijft in goeden geure*. DECK. *Een geur van een loflijk geruchte*. VOLLENH. Van hier *geurig*, *geurigheid*.

GEUS, m., meerv. *geuzen*. Een scheldnaam, welken de graaf van Berlaimont aan de nederlandsche Edelen gaf, toen dezen, met Brederode aan het hoofd, den

5 van grasmaand 1566, een verzoekschrift aan de Gouvernante der Nederlanden wilden overgeven. Dit schimpwoord is naderhand door de Roomschgezinden aan de hervormde Nederlanders, in het gemeen, gegeven. Het beteekent eenen bedelaar, van het fr. *gueux*. *Geus* is ook een scheepswoord, van het vr. geslacht, voor eene soort van vlag, die van de boegsteng afwaait.

GEVAAR, o., meerv. *gevaren*. De waarschijnlijkheid van in eenige ramp te storten; en van daar de ramp zelve. *In gevaar zijn, komen, geraken. Zich in gevaar begeven. Gevaren doorworstelen. Het gevaar te boven komen. Gevaar loopen;* voor het tegengestelde hiervan bezigt HOOFT *geluk loopen*.

Het woord was eertijds van eenen ruimeren omvang, welken het, in de verwante talen, nog beslaat, en drukte eigenlijk de vrees uit, en figuurlijk, hetgeen vrees verwekte. Bekend is ons oude woord *vaar*, vrees; van hier vindt men nog *sonder vaer* bij DATHEEN. Wij kennen ook nog het woord *vervaren, vervaard, vervaarlijk*.

GEVAAR, o. Dit is een gansch ander woord, afgeleid van *varen*, dat in Gron. en Geld. gebruikt wordt, voor met eenen wagen rijden. Dit *gevaar* heet, in Geld., daarom zooveel, als een rijtuig: *ik ben op die plaats met gevaar geweest*. HOOFT bezigt ook *gevaar*, voor vaartuig.

GEVAARLIJK, bijv. n. en bijw., *gevaarlijker, gevaarlijkst*. Met gevaar verzeld: *eene gevaarlijke reis; gevaarlijk ziek; gevaarlijke weg; een gevaarlijk mensch*, met welken men, zonder in zijne zeden bedorven, of zonder benadeeld te worden, niet verkeeren kan; *een gevaarlijk gevoelen*, dat zeer veel nadeel voor de maatschappij kan berokkenen.

GEVAARTE, o., meerv. *gevaarten*. Zwaar gestel: *een grof gevaarte. Het log gevaarte der bergen*. Zamenst.: *berggevaarte, schietgevaarte, stormgevaarte*, enz.

GEVAAT, zie *vaten*.

GEVADER, m., meerv. *gevaders*. Die, in plaats van den vader, een kind ten doop heft, of over den doop staat. Van hier *het gevaderschap*.

GEVAL, o., meerv. *gevallen*. Het geluk, het noodlot: *men mag de schepping van de wereld aan geen blind geval toeschrijven. Iemand bij geval* (toeval) *ont-*

ontmoeten. De gansche toedragt eener zake: *ik zal u het geval, juist zoo als het gebeurd is, verhalen.* Voorkomende omstandigheid: *er kunnen zich gevallen opdoen, waarin* enz. Eene droevige gebeurtenis: *het geval is zoo, wie zal daaraan iets veranderen? In geval* wordt als een voegw. gebezigd: *in geval dit geschiede*, bijaldien dit geschiede.

GEVALLEN, o. w. *Het geviel, is gevallen.* Bevallen, behagen, aanstaan: *dat kon hem niet gevallen. Zich eene zaak laten gevallen*, met iets tevreden zijn. *Gevallen* wordt ook als een zelfst. naamw. zonder meerv., gebezigd: *geen gevallen in eene zaak hebben.*

GEVALLIG, bijv. n. en bijw., *gevalliger, gevalligst.* Dat bij geval gebeurt: *eene gevallige ontmoeting; iemand gevallig tegenkomen.* Ook bevallig, behagelijk.

GEVANGEN, verl. deelw. van *vangen. Iemand gevangen nemen, houden, zetten. Ik geef mij gevangen*, ik geef het op, gij hebt het gewonnen. *Gevangen* wordt ook als een zelfst. naamw. gebruikt: *de gevangene;* waarvoor HOOFT ook *gevangeling* heeft. Van hier *gevangenis, gevangenschap.* Zamenst.: *krijgsgevangen; gevangenhoeder, gevangenhoedster, gevangenhuis*, enz.

GEVANKELIJK, bijw. Op de wijs van eenen gevangene: *iemand gevankelijk wegvoeren.* Van hier *gevankelijkheid*, voor *captivitas*, bij OUD. voorkomende.

GEVECHT, o., meerv. *gevechten.* Het vechten. Een strijd met wapens. Men bezigt dit woord meest van eenen strijd tusschen kleine hoopen. Zamenst.: *lijfgevecht, speelgevecht, spiegelgevecht, stierengevecht, tweegevecht*, enz.

GEVEDERD, bijv. n. en bijw. Met vederen voorzien. *Het gevederd koor*, bij de Dichters, voor de vogelen.

GEVEINSD, verl. deelw.; ook als bijv. n. en bijw. gebruikelijk, van *veinzen.* En, naardemaal de verledene deelwoorden zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben, wordt dit deelwoord, als bijvoegelijk naamw. gebruikt zijnde, dan eens bedrijvend, dan eens lijdend genomen: *een geveinsd mensch*, die zich geveinsd aanstelt, of die zich gewoonlijk zoo gedraagt; *eene geveinsde vriendschap*, welke geveinsd wordt. Van hier *geveinsdelijk, geveinsdheid.*

GEVEL, m., meerv. *gevels.* Eigenlijk de bovenste spits van iets; in het bijzonder de spits van den voormuur van een huis, en van daar de geheele muur: *een stuk in den gevel metselen.* Figuurl. heet het titelblad eens boeks deszelfs *gevel: in den gevel des boex.* HOOFT. In den schertsenden stijl zegt men van iemand, die eenen grooten neus heeft, *hij heeft eenen goeden gevel.* Zamenst.: *achtergevel, bovengevel, oppergevel, voorgevel, zijgevel; gevellijst, geveltop,* enz.

Hoogd. *Gipfel*, eng. *gable*, middeleeuw. *gabulum*, zweed. *gafwel.* Bij ULPHILAS heet *gibla* de tinne des tempels; en de schedel des hoofds is, bij NOTKER., *houbet kibilla;* ja bij de zwab. dichters beduidt *gebel* vaak den kop. Het gr. κεφαλη, het hoofd, schijnt hierheen ook te behooren, en C. VITRINGA vergelijkt hiermede het hebr. גְּבוּל, dat een einde, een uiterste van iets beteekent, gelijk het ijsl. *gafl* van diezelfde beteekenis is. In ruimeren zin beduidde het, in de oudste talen, iedere hoogte, eenen berg. In Sicilie noemen de Eilanders den etna, thans nog, *mont-gibelo*, den hoogen berg, gelijk *gibel*, in het arab., een heuvel, een' berg heet. De hooge vesting Gibraltar, op den berg kalpe, werd eertijds door de Mooren, *gebal-Tarif* genoemd, verbasterd in *Gibraltar.*

GEVEN, b. w., *ik gaf, heb gegeven.* Dit woord wordt in vele gevallen gebruikt. Men bezigt het, met eenen derden en vierden naamval, in de volgende spreekwijzen: *iemand de hand geven*, toereiken. *Iemand eenen schat geven*, schenken. *Het paard de sporen geven*, met de sporen steken. *Iemand gehoor geven*, verleenen, ook naar iemands raad luisteren. *Iemand verlof geven*, toestaan, inwilligen. *Iemand het gezag over zijne zaken geven*, aanbevelen. *Iemand eenen last geven*, opdragen. *Iemand de handen vol werks geven*, veroorzaken. *Iemand eenen wenk geven*, wenken, *geloof geven*, gelooven, enz.

Met eenen vierden naamval alleen: *geluid geven*, veroorzaken. *Eenen diepen zucht geven*, opgeven. *Een gastmaal geven*, houden. *Eene proef van zijne geleerdheid geven*, toonen. *Den geest geven*, uitblazen, sterven. *Melk geven* (van de koeijen), *vrucht geven*

ven (van de boomen), verschaffen. *Zijne stem geven*, toezeggen. *Vuur geven*, schieten. *Eenen stank van zich geven*, verspreiden. *Veel geld voor iets geven*, betalen. *Een boek in het licht geven*, laten drukken. *Eene stad ter plundering geven*, overlaten. *Tot antwoord geven*, antwoorden. *Om geene vermaning geven*, er niet naar luisteren. Zoo ook *te drinken geven*, *te kennen geven*, *te verstaan geven*. *Zich gevangen geven*, zijne meening opgeven.

Eindelijk wordt het, in de spreekwijzen gebruikt: *zijn leven prijs geven; acht op eene zaak geven. Dat geeft, of neemt niet*, het blijft gelijk. — *Het gevende geval*, de derde naamval, in de lat. spraakleer. Hiertoe behooren ook de spreekwijzen *goed geefs*, milddadig, *te geef*, om niet. Van hier *gever*, *geefster*, *geving*.

Geven, hoogd. *geben*, eng. *to give*, neders. *geven*, KERO *keban*, ISIDOR. *gheban*, angels. *gifan*, deen. *give*, zweed. *gifwa*, ijsl. *gifva*, ULPHIL. *giban*. ADELUNG leidt het af van het verouderde woord *gaff*, de holle hand.

GEVEST, o., meerv. *gevesten*. Het handvatsel van den degen, waaraan men hem *vast* houdt.

GEVET, zie *vetten*.

GEVLAMD, bijv. n. en bijw. Vlamswijze gewerkt: *gevlamde kousen*.

GEVLEESCHD, bijv. n. Met vleesch bekleed.

GEVLEI, o. Het vleijen; vleijerij.

GEVLEKT, bijv. n. en bijw. Met eene vlek besmet; ook met vlekken gestipt.

GEVLERKT, zie *gevleugeld*.

GEVLEUGELD, bijv. n. en deelw., dat vleugels, of vlerken, heeft. Sterk gebonden; van *vleugelen*.

GEVLIEG, o. De eigenlijke herhaalde daad van vliegen; ook een onstuimig gewoel.

GEVLIJ, zie *vlijen*.

GEVLOEK, o. Gestadig vloeken.

GEVOED, verl. deelw. van *voeden*. *Gevoedder*, *gevoedst*. Dat wel gevoed is: *een gevoed hoen*. Zwaar en dik: *gevoed haar*.

GEVOEDERD, bijv. n. en deelw., van *voederen*.

GEVOEDSTERD, bijv. n. en bijw. Vet gemaakt: *wel gevoed-*

voedsterde hengsten. Anders gebruikt men hier *gevoederd.*

GEVOEG, o. Een beschaafd woord, waarmede men de natuurlijke ontlasting van het ligchaam uitdrukt. *Zijn gevoeg doen.* Van *voegen*, in den zin van behooren, noodig zijn. SPIEG. bezigt het in eenen algemeenen zin, voor *commodum*

GEVOEGELIJK, bijv. n. en bijw., *gevoegelijker, gevoegelijkst.* Behoorlijk: *op eene gevoegelijke wijze.* Die zich voegen en schikken wil: *een gevoegelijk mensch.* Van hier *gevoegelijkheid.*

GEVOEL, o. Een der vijf zinnen: *geen gevoel in den arm hebben.* Betasting: *iets, bij het gevoel, doen.* Gevoelige gewaarwording: *gevoel van de koude hebben.* Aandoening over iets, dat de ziel treft: *een smertelijk gevoel. Gevoel* is eindelijk een teeder zielsgestel, hetwelk, uit hoofde van ligt aandoenlijke zenuwen, door de zigtbare voorwerpen sterk getroffen wordt. *Een verfijnd gevoel. Rousseau heeft, in zijne Heloise, bijna al de tooneelen door het fijnste gevoel, gekozen.* Zamenstell.: *kunstgevoel*, enz.

GEVOELEN, o., meerv. *gevoelens.* Oordeel: *volgens mijn gevoelen. De gevoelens loopen hier zeer uit elkander.* Eene bijzondere opvatting van eene zaak: vooral van waarheden. *Ik kan dat gevoelen niet omhelzen.* Dunk: *een goed gevoelen van zich zelven hebben.*

GEVOELEN, b. en o. w., *ik gevoelde, heb gevoeld.* Bedrijv. Gevoel van iets hebben: *pijn gevoelen.* Gewaarworden naar de ziel: *deel uwe smerten met mij; gij zult dezelve te minder gevoelen.* Onz., met *hebben.* Bevatting van iets hebben: *ik gevoel geheel anders van die zaak. Ik gevoel mij*, bevind mij, *niet wel.*

GEVOELIG, bijv. n. en bijw., *gevoeliger, gevoeligst.* Die ligt smert gewaarwordt: *behandel de wonde zacht, want ik ben wat gevoelig;* in den vertrouwelijken spreektrant. Dat sterk op het gevoel werkt, en pijn aanbrengt: *iemand eenen gevoeligen steek geven.* Medelijdend: *gevoelig over iets zijn.* Dat den geest treft: *gevoelige woorden.* Moeijelijk, vertoornd: *zich over iets gevoelig toonen.* Die een teeder, en ligt aandoenlijk zielsgestel

stel heeft: *gevoelige harten.*

GEVOELIGHEID, v. De toestand van ligt smert gewaar te worden. — De toestand van een gevoelig hart: *vele schriften verwekken in de ziel van den lezer, eene al te teedere gevoeligheid.* Misnoegen: *zijne gevoeligheid over iets laten blijken.*

GEVOELLOOS, bijv. n. en bijw., *gevoelloozer, meest, zeer gevoelloos.* Zonder gevoel: *gevoelloos van koude.* Ongevoelig, die van geene zaak indrukken heeft: *een gevoelloos mensch.* Van hier *gevoelloosheid.*

GEVOGELTE, o. Allerlei vogelen.

GEVOLG, o., meerv. *gevolgen.* Al, wat uit eene zaak voortvloeit, dat op dezelve onmiddellijk volgt. *De rampvolle gevolgen der losbandigheid. Hier uit trek ik dit gevolg. Bij gevolg,* daarom. *In gevolge,* uit hoofde. *Gevolg* beteekent ook eenen stoet; zonder meerv. *Met een groot gevolg uitgeleid worden.* Zie *volgen.*

GEVOLGELIJK, voegw. Bij gevolg.

GEVOLMAGTIGDE, zie *volmagt.*

GEVRIJ, o. Het vrijen.

GEWAAD, o., meerv. *gewaden.* Een deftig kleed, in den verhevenen schrijfstijl alleen gebruikelijk. *Een vorstelijk gewaad. Met slependen gewade.* VOND. Zamenst.: *altaargewaad, plegtgewaad, praalgewaad, priestergewaad, rijksgewaad, rouwgewaad, treurgewaad, triumfgewaad.* HOOFT bezigt *gewaadhoeder*, voor garde-robe.

Kleeden heet, bij KERO, *wattun*, bij WILLERAM. *waten.* Het woord *waad* hoort men ook in ons *lijnwaad.* Denkelijk is *het want* van een schip uit dezelfde bron, als het bekleedsel, het optooisel van het vaartuig zijnde.

GEWAAND, verl. deelw. van *wanen.* Als bijvoegel. gebruikt, voor voorgegeven. *De gewaande zoon des konings.*

GEWAAR, bijw., dat slechts met het hulpwoord *worden* gebruikt wordt, en zoo veel aanduidt, als eene zaak, die te voren niet gezien was, met de oogen ontdekken. *Zij werden het leger eindelijk, in het digtste van het bosch, gewaar.* Figuurl., uit de werkingen iets kennen: *zijnen misslag gewaarworden.* HOOFT bezigt het met den tweeden naamval: *zonder des gewaar te worden.* Van hier *gewaarwording, gewaarwordelijk;* met welk laatste woord men het onduitsche *sentimen-*

teel vertalen kan.

Gewaarworden, bij OTFR. *anawart werdan*, en *giwaro wesan*, NOTK. *kewar werden*. Dit oude woord luidt in het eng. *aware*. Het werkw. *wahren* heet, in sommige oorden van Duitschland, heden nog, zien; gelijk ook het ijsl. *wara* zien beteekent. Zoo is, bij de zweden, *war*, *warse*, en bij de ijsl. *var*, zoo veel als *ziende*. Wij gebruiken het ook nog in *waarnemen*, *waarschuwen*.

GEWAARWORDING, zie *gewaar*.

GEWAG, o. De korte melding van eene zaak. *Gewag maken van iets*.

GEWAGEN, o. w., *ik gewaagde*, *heb gewaagd*. Gewag maken. *Van eene zaak gewagen*.

GEWAGGEL, o. Het waggelen.

GEWAPEND, bijv. naamw., zijnde het verl. deelw. van *wapenen*. Van hier de spreekwijs: *eene stad gewapender hand innemen*, met de wapens in de vuist haar veroveren. *Een gewapend oog* noemt men, hetwelk, door behulp van vergrootglazen, de voorwerpen beschouwt.

GEWAS, o., meerv. *gewassen*. Alles, dat er in het jaar, op den akker, gewassen is. *Er is thans een overvloedig gewas geweest*. Eene plant: *al de gewassen des velds zijn, door de brandende hitte, verschroeid*. Een onnatuurlijk uitwas aan een ligchaam: *ik heb het gewas, aan den hals, laten snijden*. Zamenst.: *aardgewas*, *plantgewas*, *spruitgewas*, *veldgewas*, *wijngewas*, *zeegewas*, enz.

GEWATERD, verl. deelw., van *wateren*. Ook een bijv. naamw., watersgewijze. *Gewaterd grein*. *Een schoon gewaterde diamant*. Zie verder *wateren*.

GEWEEF, o. Het weven.

GEWEEN, o. Weening; ook aanhoudend weenen.

GEWEER, o., meerv. *geweren*. Van *weren*. Allerlei wapentuig, waarmede men zich verweert. In het bijzonder, een snaphaan, een schietgeweer: *met geveld geweer*. *Een geweer afschieten*. Zamenst.: *schietgeweer*, *werpgeweer*, *zijdgeweer*; *geweerhuis*, *geweermaker*, enz.

GEWEIDE, (*gewei*) o. Het ingewand van wilde beesten; ook van vogelen. Anders *ingeweide*.

GE-

GEWELD, o. De overhand in magt: *waar geweld komt, geldt het regt niet.* Eene onregtvaardige aanwending van zijne meerdere magt: *geweld plegen. Een meisje geweld aandoen*, haar verkrachten. Eene aanwending van alle krachten, om eenigen hinderpaal weg te nemen: *hij deed alle geweld, om te bewijzen, dat,* enz., hij spande daartoe al zijne vermogens in. Eene groote kracht, welke men niet wederstaan kan: *het geweld der baren.* Een vermogen, om iets te doen, of te laten: *doot en leven zijn in het gewelt der tonge.* BYBELVERT. Gebaar, getier, geraas; in den gemeenen spreektrant: *geweld maken.* Van hier *geweldelijk*, *geweldenaar*, een dwingeland; ook, in den bijbelstijl, iemand, die alle zijne krachten inspant, om iets deelachtig te worden, *geweldenarij.* Zamenstell.: *geweldbrief*, brief, uit kracht van welken men geweld gebruiken mag; *gewelddadig*, *gewelddadigheid.*

Misschien komt het, met het lat. *volo*, en ons *willen*, uit eene bron. Voor *geweld* schreef men oudtijds ook *gewoud.*

GEWELDDADIG, zie *geweld.*

GEWELDENAAR, zie *geweld.*

GEWELDIG, bijv. n. en bijw., *geweldiger*, *geweldigst.* Wiens magt men niet wederstaan kan; in welken zin het van vele zaken gebruikt wordt: *eene geweldige koorts; een geweldige stroom.* Wiens onregtvaardige overmagt men gewaarwordt: *op eene geweldige wijze. Eenen geweldigen dood sterven. Geweldig zijn, geweldig worden*, magt hebben, verkrijgen. Veel: *het heeft geweldig geregend; ik heb daarvoor eene geweldige som gelds betaald*, in den gemeenzamen spreektrant. Het woord wordt ook als zelfstandig gebruikt, *geweldige*, of *geweldiger* — *kapitein geweldige.* De plaats, waar misdadige krijgslieden gevangen gehouden worden: *hij zit op den geweldige.* Van hier *geweldiglijk.* Zamenstell.: *geweldigerhand*, bijw.: *eene stad geweldigerhand innemen.*

GEWELF (*gewulf*), o., meerv. *gewelven.* Een boogswijze gebouwde muur, eene dekking. *Een gewelf over eenen kelder.* Ook het vertrek zelf, dat gewelfd is: *een onderaardsch gewelf.* De dichters noemen den zigtbaren hemel, om deszelfs gedaante voor het oog, *een gewelf:*

ik

ik zie 't gewelf des blaeuwen hemels blinken. VOND. *De azure stargewelven.* HOOGVL. Zamenstell.: *sterge-welf*, *topgewelf*, enz.

Gewelf, hoogd. *Gewölbe*, neders. *wolfte*, *welfte*, *gewolfte*, deen. *hvälving*, zweed. *hwalf*, eng. *vault*, ital. *volta*, fr. *voute*.

GEWEMEL, o. Eene snelle, kruipende, of vliegende, beweging: *een gewemel van levendige zielen.* BIJBELVERT. Dit woord komt noch bij KIL., noch bij PLANT. voor. Zie *wemelen*.

GEWEND, verl. deelw. van *wennen*, *gewennen*. Gewoon: *aan iets gewend zijn. Gewent op zulk geweer.* VOND. *Ik ben dien arbeid wel gewend.* Ook is het het verl. deelw. van *wenden*.

GEWENDTE, zie *gewoonte*.

GEWENNEN, b. w., *ik gewende*, *heb gewend.* Gewend maken: *ossen voor den ploeg gewennen. Zich aan den arbeid gewennen.* Het enkele *wennen* is ook hier gebruikelijk.

GEWEST, o., meerv. *gewesten*. Oord, landstreek; *de zeven vrije gewesten. De gewesten van eindeloos heil*, de hemel. Van hier *gewestelijk*. Zamenstell.: *luchtgewest*, *wingewest*.

GEWETEN, o., meerv. *gewetens*. De bewustheid van onze zedelijke verrigtingen, en derzelver hoedanigheid, met de beoordeeling van die daden, in opzigt tot hare prijs- of strafwaardigheid: *een blank geweten. Een goed geweten. Een verkrackt, toegeschroeid geweten. Het bezwaarde geweten ontlasten. Tegen zijn geweten spreken.* Zamenstell.: *gewetenloos*, *gewetensdwang*, enz.

GEWEZEN, bijv. n. Die, of dat geweest is: *mijne gewezene leermeesteres.* OUD. heeft nog *geweesde*. Oul. was dit *gewezen* ook het verled. deelw. van het werkw. *wezen*, waarvoor wij thans *geweest* bezigen.

GEWIEKT, bijv. n. en bijw. Dat met wieken voorzien is: *de ouden schilderden Merkuur met eenen gewiekten hoed.* Oneigenlijk wordt het, in den dichterlijken en verhevenen stijl, gebruikt, voor snel opklimmend: *mijn vluggewiekte zuchten verheffen zich om hoog.* M. L. TYDW.

GEWIGT, o., meerv. *gewigten*. Afweging; zonder meer-

 voud:

voud: *iets bij het gewigt verkoopen.* Dat afgewogen is; zonder meervoud: *ik heb mijn gewigt nog niet.* Dat, waarmede men de zwaarte bepaalt en afweegt; met een meervoud: *de gewigten laten ijken.* De looden aan een uurwerk: *de gewigten optrekken.* Zwaarte: *er is gewigt aan;* zonder meerv. Belang, aangelegenheid: *eene zaak van veel gewigt;* zonder meerv. De horens van een hert worden, in de verbloemde taal der jagers, ook het *gewigt* geheeten.

GEWIGTIG, bijv. n. en bijw., *gewigtiger*, *gewigtigst.* Dat zijn gewigt heeft; doch hiervoor gebruikt men liefst *wigtig.* In den schertsenden stijl zegt men van eenen lijvigen karel: *dat is een gewigtig mensch.* Anders is het, bij overdragt, zoo veel als belangrijk: *eene gewigtige zaak. Een gewigtig man*, die van eene groote en beproefde waarde is. Van hier *gewigtigheid.*

GEWIJD, zie *wijden* en *wijen.*

GEWIJFD, bijv. n. en bijw. Van *wijf.* Een wijf hebbende: *wel gemand en gewijfd.* F. DE WAEL.

GEWIJSDE, o., meerv. *gewijsden.* De uitwijzing, het uitgewezene vonnis des regters.

GEWIJZE, van *wijs*, *wijze*, met het voorgevoegde *ge.* Men bedient zich van dit woord alleen achter andere naamwoorden, om de wijs, gelijkheid van iets aan te duiden: *trapsgewijze*, *kringsgewijze.* Anders bezigt men ook wel *wijze* alleen, zonder *ge*: *trapswijze vordering.*

GEWILD, bijv. n. en bijw., zijnde het verled. deelw. van *willen. Gewilder*, *gewildst.* Dat gezocht wordt, — dat men gaarn heeft: *de koffij is thans zeer gewild.*

GEWILLIG, bijv. n. en bijw., *gewilliger*, *gewilligst.* Bereidwillig: *een gewillig dienaar.* Van hier *gewilligheid*, *gewilliglijk.*

GEWIN, o. Winning, voordeel: *ik kan er met gewin afkomen.* Hetgeen gewonnen, verkregen is: *een goed*, *een vuil gewin.* Van hier *gewinzaam*, voordeelig. Zamenstell.: *gewinziek*, *gewinzoeker*, *gewinzucht*, *gewinzuchtig.*

GEWINNEN, b. w., *ik gewon*, *heb gewonnen.* Winst doen, winnen: *ik gewin er niets bij.* Telen, voortbrengen: hebbende, in de vervoegde tijden, ook *ik gewan*, *heb gewonnen*: *hij gewan eenen soon na sijne ge-*

gelijkenisse. BIJBELVERT. Van hier *gewinner*, *gewinning.*

GEWIS, bijv. n. en bijw., *gewisser*, *meest*, *zeer gewis.* Waarop men zeker afkan: *eene gewisse waarheid.* Juist: *eene zaak gewis treffen.* Die naauwkeurig zijne zaken behandelt, in den gemeenen spreektrant: *hij is een gewis man.* Van hier *gewisheid*, *gewisselijk.*

GEWISSE, o. Geweten: *een knagend*, *wroegend gewisse.* TUINM. keurt dit woord, als vreemd zijnde, af, en verkiest voor hetzelve ons inheemsche *geweten.*

GEWOEL, o. Het woelen. Gedrang.

GEWOLD, bijv. n. en bijw. Met wol voorzien, wollig. Dichterlijk woord. *Het gewolde vee*, de schapen.

GEWOLKT, bijv. n. en bijw. Met wolken bedekt, en wolkswijze gemaakt.

GEWOND, zie *wonden.*

GEWOON, bijv. n. en bijw., *gewoner*, *gewoonst.* Gewend: *ik ben dat zoo gewoon. Hij is gewoon*, *zoo te handelen. Iets gewoon worden.* Van hier *gewoonheid*, *gewoonlijk.*

GEWOONTE, v., meerv. *gewoonten.* Hetgeen men gewoon is, gebruik: *dat is mijne gewoonte. De gewoonte is de tweede natuur.* Spreekw. Hiervoor vindt men bij H. DE GROOT *gewoonschap*; en bij POOT *gewendte*, *gewente*: *de dreven zijn*, *naar heur gewente*, *daar altijd groen.*

GEWORDEN, o. werkw. Van *worden*, met het voorvoegsel *ge.* Verkrijgen, bekomen, met den derden naamval des persoons: *dat geld gewordt mij*, *is mij geworden*, *zal mij geworden.* — *Iemand laten geworden* wordt ook voor laten begaan gebezigd.

GEWORMTE, o. Allerlei wormen. Het woord is meest gebruikelijk van zulke wormen, die in des menschen ligchaam huisvesten. *Van het gewormte verteerd.* Vooral van de wormen des grafs: *na mijnen dood word ik eene prooi voor het gewormte.*

GEWOUD, o. Hetzelfde als *geweld.* Oudtijds was dit woord in gebruik. HOOFT bezigt het nog: *in 't gewout van anderen.* En VONDEL zegt ergens: *Troje staat in uw gewout.*

GEWRICHT, o., meerv. *gewrichten.* Zamenvoeging van de leden: *het gewricht der heup.* Overdragtel., voor

 den

den gewonen stand, waarin iets zich bevindt: *het vaartuig werd uit zijn gewricht gerukt.* Voor den zamenloop van tijds omstandigheden: *in dit gewricht van tijdt.* HOOFT. Het woord komt waarschijnlijk van *wrijven;* zoodat het eigenlijk moest gespeld worden, *gewrijft, gewrift.* De verwisseling van *f* en *ch* is bekend; b. v. *graft* en *gracht*, daarom wordt *achter* ook *after* uitgesproken, en *luchtig* luidt vaak *luftig.* Omdat nu, in de gewrichten, de beenderen zich gedurig wrijven, zal men de afleiding billijken. Bij KIL. vindt men nog *wrijf*, dat, in Gelderland, *wrije*, voor *wrijve*, wordt uitgesproken, en de plaats aanduidt, waar het scheenbeen met den voet vereenigd wordt, de *wring*, ook *de wreef* en *vreef* elders geheeten, om de wrijvende draaijing.

GEWROCHT, o., meerv. *gewrochten.* Uitwerksel: *men kent de oorzaak uit hare gewrochten.* Het stamt af, door letterverzetting, van *werken.*

GEWROET, o. Het wroeten.

GEWULF, zie *gewelf.*

GEZAAI, o. Dat gezaaid is: *komt uw gezaai haast op?* Men spreekt dus in de dagelijksche taal. Het is te onderscheiden van het *gezaaide*, hetwelk het uitgesprotene koren, zoo als het alreeds groene halmen draagt, aanduidt; ja, van volwassen graan zelfs gebruikt wordt.

GEZABBER, o. Het zabberen, zeeveren. Eene gedurige kwijling van iemand, die de zeever laat loopen.

GEZAG, o. Aanzien en magt, uit eene aanzienlijke geboorte, of eenen hoogen ouderdom, of rijkdommen, of waardigheid, of verdiensten, of ambtsbetrekking voortvloeijende, waardoor in anderen ontzag, gehoorzaamheid, eerbied, en somtijds vrees verwekt worden. *Het koninklijke gezag*, enz. *Zich gezag aanmatigen. Het gezag over eene vloot voeren.*

Hetzij men dit woord van *zien*, oudtijds *zichen*, *zigen*, of *zegen*, waarvan de verled. tijd *zag* nog overig is; of liever van *zeggen*, voor bevelen, afleide, zoo als KIL. *ghesegh*, *ghesagh* heeft, en het door *dictio* en *auctoritas* verklaart; beide toont aan, dat men niet *gezach*, maar *gezag* moet schrijven, schoon de uitspraak meest naar het scherpe helt. Zamenstell.: *oppergezag*, *rijksgezag; gezaghebber* — *hebster*, *gezagvoerder* enz. HOOFT bezigt *gezagsman*, voor *dictator.*

GE-

GEZAMENDERHAND, bijw. Gezamenlijk. *Zij stormden gezamenderhand op de stad aan.* Van *zamen*, en *hand.*

GEZAMENLIJK, bijw. Zie het vorige. Sommigen spellen en schrijven *gezamentlijk*, en spreken het uit *gezaméntlijk*; beide is af te keuren.

GEZANG, o., meerv. *gezangen.* De daad van zingen: *het zoete gezang der vogelen.* Een lied, dat gezongen wordt: *gezangen aanheffen.* Dat gezongen kan worden: *een boek met gezangen.* Zamenstell.: *gezangboek; feestgezang, kerkgezang, lofgezang, psalmgezang, snaargezang, veldgezang* enz.

GEZANT, m., meerv. *gezanten,* Een persoon, die, om de belangen des lands, wordt afgezonden. De eerste dienaars van het Evangelie worden ook *gezanten* genaamd. Zie wijders *afgezant.* Van hier *de gezantschap*, het ligchaam, de menigte der gezanten; *het gezantschap*, het ambt en de waardigheid eens gezants.

GEZEELD, bijv. n. en bijw. Met een zeel voorzien; ook met een zeel gebonden.

GEZEET, *gezete*, o. Een woord, dat reeds begint te verouderen. HOOFT gebruikt het voor gewaad, kleedij: *dat eene vrouwe van haaren staat in zulk gezeet bij nacht bij ontijdt over straate zworf.* KILIAAN zet het woord over door *hooge kousen*, die, als eene broek, de gansche dij bedekken. Anders is het woord bij hem *eene zitplaats, een stoel;* ook *de aars*, het deel des ligchaams, ter nederzitting geschikt.

GEZEG, o. Een gezegde, eene spreuk; ook gepraat: *daarover valt veel gezeg.*

GEZEGD, verl. deelw., van *zeggen.* Van hier het zelfstandige woord *het gezegde;* meerv. *gezegden*, iets, dat gezegd is.

GEZEGDE, zie *gezegd.*

GEZEGGELIJK, bijv. n. en bijw., *gezeggelijker, gezeggelijkst.* Die zich door woorden laat buigen, aan eenig gebod gehoorzaam is: *eene gezeggelijke dochter. Zich gezeggelijk aanstellen.* Van hier *gezeggelijkheid.*

GEZEGGEN, o. w. Hetzelve is enkel in de onbepaalde wijs gebruikelijk: *ik liet mij gezeggen*, ik liet mij door woorden leiden, door goeden raad overreden.

GEZEL, *gezelle*, m. en v., meerv. *gezellen.* Eigenlijk ie-

iemand, die met eenen anderen persoon eenerlei reis doet. Thans is het meest gebruikelijk voor iemand, die met anderen hetzelfde handwerk verrigt; vooral worden de knechts, die in eene munt werken, *gezellen* genaamd; ook *muntgezellen.* Van hier ook *apothekersgezel*, *boekdrukkersgezel*, enz. Wijders wordt het woord gebruikt, in het algemeen, voor eenen jongman: *een slecht gezel*, *een jong gezel.* In den stijl des Bijbels wordt het ook voor eenen medegenoot gebruikt: *ik ben een gezel van degenen die u vreezen.* Het vrouwel. woord is *gezellin*, oul. *gezelle*, welk laatste door B. HUYDEC. beter gekeurd wordt. Zamenstell.: *ambachtsgezel*, *bootsgezel*, *handwerksgezel*, *medegezel*, *medgezel*, *medegezellin*, *medgezellin*; *reisgezel*, *rotgezel*, *schoolgezel*, *tafelgezel*, *vrijgezel*, een ongetrouwd jongman, enz.

KIL. kent het oude *selle.* WACHT. en IHRE leiden het af van *zellen*, hetwelk aanduidt zich onder hetzelfde dak van een huis, als in ééne *zaal*, te zamen vergaderen. Het zamengestelde *vergezellen*, *verzellen* is bekend.

GEZELLIG, bijv. n. en bijw., *gezelliger*, *gezelligst.* Genegen, om met anderen in gezelschap te leven: *een hond is een gezellig dier. Het gezellige leven. De gezellige deugden*, die tot het gezellige leven behooren. Van hier *gezelligheid.*

GEZELSCHAP, o., meerv. *gezelschappen.* Het gezellige zamenzijn van eenige personen, en de verzamelde personen zelve. Voor de personen: *een vrolijk gezelschap.* Voor het gezellige zamenzijn: *iemand gezelschap houden.* Het woord zoude regelmatig vrouwelijk zijn, voor de personen genomen, en onzijdig, als het de vereeniging beteekende, dan, door verloop wordt het, in beide gevallen, onzijdig gebruikt. Dit doet reeds HOOFT: *bij d' eerlixten van dat gezelschap*, voor de personen, — *de hooge aanslaagen beminnen het gezelschap van 't gevaar*, voor de zaak genomen. Fraai bezigt HOOFT *gezelschap zijn*, voor bijeen zijn: *getergt zijn*, *magt hebben en dulden zijn zeldsaem gezelschap.* Van hier *gezelschapachtig*, die veel van gezelschap houdt, en *gezelschappelijk*, dat tot gezelschap behoort, daarop betrekking heeft.

GEZENGD, zie *zengen.*

GEZET, bijv. n. en bijw. *gezetter*, *gezetst*. Eigenlijk is het een verl. deelw. van *zetten*. Men gebruikt het voor dik, zwaarlijvig: *hij is een gezet man*. Genegen: *op wijn gezet*. Vastgesteld, bepaald: *een gezette prijs*. Bedaard, niet ongebonden: *van gezettere zeden zijn*. Wanneer de teedere knopjes der vruchten, na het afvallen des bloesems, zich vertoonen, zegt men: *de vrucht is gezet*. Oul. werd het ook zelfst. gebezigd, voor inzetting, wet: *gezet en wet; zekere gezetten*. OUD. Van hier *gezetheid*, dikheid, enz.

GEZEUR, o. Het zeuren; het gedommel: *het gezeur der bijen*.

GEZIEN, bijv. n. en bijw. *geziener*, *gezienst*. Eigenlijk is het een verl. deelw. van *zien*. Geacht: *die leeraar is, in zijne gemeente, zeer gezien*.

GEZIGT, o., meerv. *gezigten*. Het vermogen, de vatbaarheid van zien. *Een scherp gezigt; zwak, slecht, kort van gezigt*. In dezen zin lijdt het woord geen meervoud. De dadelijke gewaarwording van voorwerpen, door middel van het gezigt: *de vloot was reeds uit het gezigt. — Gij zit mij juist in het gezigt;* in de dagelijksche taal. Uitzigt: *van den Etna heeft men een heerlijk gezigt op al de eilanden, die om Sicilie liggen*. Het voorwerp, dat zich aan het gezigt vertoont: *zeegezigt*, *landgezigt*. Wanneer zulke voorwerpen op doek, of anderzins, geschilderd zijn, behouden zij ook den naam van *gezigt*. De beschouwing van onzienlijke dingen: *hij behield zijne bedaardheid, in het gezigt van de eeuwigheid*. In den stijl des Bijbels waren *gezigten*, wanneer, zonder toedoen, of hulp der uitwendige zinnen, zekere voorstellingen in de verbeeldingskracht verwekt werden, hetzij de mensch waakte, of in den slaap was: *gezigten zien*. Het voorste deel des hoofds, het aangezigt, *hij viel op zijn gezigt*. *Eene snede door het gezigt;* ook overdragtelijk, voor de teleurstelling van iemands slechte bedoeling, of de ontdekking van schande. De gezigtstrekken: *een stuursch gezigt*. *Hij maakt allerlei gezigten;* in den gemeenen spreektrant. Nabijheid: *in 't gezigt der stad*. ANTONID. Zamenst.: *gezigteinder*, de kim, *gezigtkring*, *gezigtkunde*, *gezigtkunst*, *gezigtzenuw*, enz.

GEZIN, o. Personen van eene huishouding, die zich ver-

 bon-

bonden hebben, om voor loon te dienen. *Schaam u voor 't gezin.* VONDEL. Ook worden de kinderen van het huis er wel mede onder begrepen, schoon dan *huisgezin* gebruikelijker is. Eertijds schreef men *gezinde: met sinen ghesinde.* M. STOKE. *Ende hij hadde groot gesinde.* BIJBELVERT. KILIAAN kent ook geen *gezin*, maar wel *gezind*, *gezinde*, (*ghesind*, *ghesinde*). Zamenst.: *hofgezin*, *huisgezin.*

GEZIND, bijv. n. en bijw. Die zijne zinnen en genegenheden tot eene zaak bepaald heeft. *Iemand wel*, of *kwalijk gezind zijn. Hij is anders gezind.* Ook wordt het met eenen tweeden naamval voor zich gebezigd: *trouwens gezind. Weldoens gezind.* VOLLENH. Zamenst.: *aardsgezind*, *eensgezind*, *hemelsgezind*, *keizersgezind*, *prinsgezind*, *volksgezind*, enz.

GEZINDHEID, v., meerv. *gezindheden.* Gehechtheid, genegenheid: *hij toonde eene ongeveinsde gezindheid voor hare aanlokkelijke deugden.* Eene verkleefdheid des gemoeds aan eenige godsdienstige, wijsgeerige, of andere waarheid; en van hier de personen zelve, die zulk eene bevatting zijn toegedaan: *de roomsche gezindheid.*

GEZINDTE, v., meerv. *gezindten.* Hetzelfde als *gezindheid*, in den laatsten zin genomen.

GEZOCHT, verl. deelw. van *zoeken. Dat is te ver gezocht*, onnatuurlijk. Als bijv. n.: *een gezocht antwoord.*

GEZOND, bijv. n. en bijw., *gezonder*, *gezondst.* De toestand der dierlijke ligchamen, of derzelver bijzondere deelen, wanneer zij tot hunne werkingen geschikt zijn; het tegendeel van ziek: *een gezond ligchaam; gezond zijn. In mijne gezonde dagen*, toen ik gezond was. Dat den staat der gezondheid onderhoudt, of bevordert: *eene gezonde lucht. Gezonde kost.* Dat voor gezonden geschikt is: *dat is eene gezonde* (dikke) *boterham;* in het gemeene leven. Dik, lijvig: *dat is een gezonde broeder.* Onverdorven: *tot in het gezonde vleesch snijden. Een gezond verstand*, dat zijne natuurlijke bekwaamheden heeft, en nog niet door vooroordeelen bezet is. *Van eene zaak gezond*, met oordeel en goed verstand, *spreken.* Ook zegt men, in de verkeering, *de zaak is gezond*, is klaar, zal wel schikken. *Eene gezonde ziel*, wier vermogens regt gesteld zijn. *Gezond in*

in het geloof, *in de leer*, regtzinnig. Van hier *gezondelijk*.

Het lat. *sanus* heeft er eenige gelijkheid mede.

GEZONDHEID, v., meerv. *gezondheden*. De staat van een gezond mensch: *in goede gezondheid zijn*. Voortduring van dien staat: *iemands gezondheid drinken*. De gordel, welken sommige manspersonen op den borstrok dragen, ter bewaring van de gezondheid, draagt ook dien naam: *hij liet zich, voor den winter, eene breede gezondheid maken*. Voor *gezondheid* kent KIL. nog *ghesonde*, zoo als M. STOKE *tonser ghesonde* heeft.

GEZONNEN, bijw., het verl. deelw. van *zinnen*, denken, peinzen: *het moê gezonnen hoofd*. Zie *zinnen*.

GEZUCHT, o. Het zuchten. Aanhoudende zuchting.

GEZUIP, o. Het zuipen.

GEZUIS, o., *van het gezuis*; zonder meerv. Eene aanhoudende zuizing. Zie *zuizen*.

GEZUSTER, v., meerv. *gezusters*. Het meerv. is meest in gebruik. Zusters. Vergelijk *gebroeders*.

GEZWADDER, zie *zwadder*.

GEZWAGER, m., meerv. *gezwagers*. Het meerv. is meest in gebruik. Zwagers. KIL. heeft *gheswaghers*, *affines*.

GEZWEER, o. Het zweren. Ook eene zweer, eene etterachtige vurigheid in de vleezige deelen des ligchaams. Zie *zweer*, *zweren*.

GEZWEL, o., meerv. *gezwellen*. Iedere onnatuurlijke opzwelling der vleezige deelen eens ligchaams, in mensch of dier. *Een gezwel doorsteken*. *Een rijp gezwel*.

GEZWERM, o. Het zwermen. Aanhoudende zwerming.

GEZWETS, o. Het zwetsen. Snorkende taal, snorkerij: *gelijk het zot en hovaardig gezwets van dien Filosoof*. VOLLENH.

GEZWIND, bijv. n. en bijw., *gezwinder*, *gezwindst*. Dat met eene schielijke beweging geschiedt: *hij is een gezwind looper*. *Gezwind ter been zijn*. Dat in eenen korten tijd verrigt wordt: *gezwind aanleeren*. Vaardig, wien alles wel van de hand gaat: *hij is gezwind in al zijn doen*. Van hier *gezwindelijk*, *gezwindheid*.

GEZWOREN, verl. deelw. van *zweren*. *Een gezworen vijand*, die als gezworen heeft, vijand te zullen zijn. Het wordt ook als een zelfstandig naamwoord gebruikt, voor

 eenen

eenen beëedigden ambtman: *de breede raad te Groningen bestond, eertijds, uit burgemeesters, raadsheeren, en gezworens, of gezworenen.*

GIBRALTAR, zie *gevel.*

GICHT, zie *jicht.*

GIDS, m. en v., meerv. *gidsen.* Een leidsman, eene leidsvrouw. *Het leger nam, door de onbekende bergengten heen, eenige getrouwe gidsen.* Overdragt.: *sommigen kiezen hunne lage driften, tot de eenige gidsen, op den weg naar het geluk.*

Kil. kent dit woord niet. Het heeft veel overeenkomst met het middeleeuw. *guida*, waarvan het ital. *guida*, het fr. *guide*, en het eng. *guide*, een leider.

GIEGAGEN, klanknabootsend, o. w., *ik giegaagde, heb gegiegaagd.* Schreeuwen als een ezel. Vondel bezigt *gigagen: en gigaeght heesch en schor.*

GIER, m., meerv. *gieren.* Een bekende roofvogel: *daar vliegt een gier.* Een zwaai: *hij nam eenen gier, en viel tegen mij aan.* Gier beteekent ook draf, *varkensgier*, varkensdraf; ook koepis, of drek met water vermengd. Van hier in Gelderl. en Overijssel, nog *gieren*, de wortels van boomen en planten met koepis, of verdunden drek bevochtigen en bemesten. Zamenstell.: *gierarend, giervalk, gierwolf, gierzwaluw.*

GIERBRUG, v., meerv. *gierbruggen.* Eene brug, op schepen liggende, die, door middel van den stroom, naar beide oevers eener rivier heen en weder giert.

GIEREN, o. w., *ik gierde, heb gegierd.* Een zeewoord. Het schip *giert*, wanneer het, door tegenwind, den stroom niet op kan, maar zich heen en weder wendt, zonder regtuit te kunnen varen. Met ongelijke schreden, slingerende, gaan: *hij gierde langs de straat.* Oud. bezigt het van de vogelen: *in 't gieren op haar vleugelen.*

GIEREN, o. w., *ik gierde, heb gegierd.* Een zeer sterk, scherp, doordringend geluid maken, vooral van kindergeschreeuw gebruikelijk. Camph. zegt van de jonge raven: *wanneer se om haer behoeften pijnlijck gieren.* Ook wordt het van andere dingen gebruikt: *de springvloeden gierden.* Feith.

GIEREN, b. w., *ik gierde, heb gegierd.* Met alle magt bijeenschrapen. *Hij giert veel gelds bijeen. Naar iets gie-*

gieren.

GIERIG, bijv. n. en bijw., *gieriger*, *gierigst*. In den gewonen zin drukt het uit de gesteldheid van iemand, die niet gemakkelijk van zijne eigendommen en goederen scheiden kan, en door eene hevige begeerte wordt aangevuurd, om dezelve gedurig te vermeerderen. *Een gierig mensch.* In eenen goeden zin, voor begeerig; van hier *heylgierich*, bij HOOFT. In zamenstellingen drukt het ook uit iemand, die eene driftige begeerte heeft naar iets, welke begeerte hij zoekt te verzadigen, als: *eergierig*, *geldgierig*, *roofgierig*, *wraakgierig*, enz. Het zelfst. naamw. is *gierigaard*, niet enkel voor iemand, die gierig is, maar bij wien de gierigheid eene hebbelijkheid geworden, die altoos gierig is. Van hier ook *gierigheid*, *gieriglijk*, in den BIJB. van 1477, *ghierliken.*

GIERIGAARD, zie *gierig.*

GIERST, v. Een zeker graangewas. Men schrijft het ook *geers.* In Groningen noemt men het *heers*, *heerse.* KIL. kent *herse*, *hirse*, *hirs.* In het hoogduitsch is het *Hirsen.*

GIERSTEN, onverbuigb. bijv. n. en bijw. Dat van gierst bereid is. *Giersten brij.*

GIETELING, m., meerv. *gietelingen.* Een bekende inlandsche, liefelijk fluitende vogel.

GIETEN, b. w., *ik goot*, *heb gegoten.* Eene vloeibare stof, in het bijzonder water, uitstorten: *ik zal water gieten op het drooge.* BIJBELV. Een droog ligchaam met water natmaken: *bloemen gieten. Het zeil gieten.* Gesmoltene metalen in eenen vorm laten uitloopen: *koper — lood gieten.* Men plaatst er ook bij het ligchaam, dat gevormd wordt: *een beeld gieten. Stukken geschut gieten.* Van hier *gieting*, *gietster.* Zamenstell.: *gietëmmer*, *gietkunst*, *gietvat*, enz. HOOFT bezigt *gietelijk*, voor vloeibaar, in zijn fraai zinrijk gedicht: *op 't schrijven eener schoone handt.* Zie *git.* In het gr. χυω, χευσαι. Het lat. *gutta*, een droppel, behoort hierheen ook.

GIETER, m., meerv. *gieters.* Iemand, die giet: ook iets, waarmede men giet, hetzij een gietëmmer, om den tuin te besproeijen; hetzij een hoosvat, om zeilen, linnen, enz. te begieten. Zamenstell.: *geelgieter*, *hagelgieter*, *kogelgieter*, *kopergieter*, *loodgieter*, *potgieter*, *tin-*

tinnegieter, enz.

GIETERIJ, v., meerv. *gieterijen.* Eene werkplaats, waar klokken, stukken geschut, gegoten worden: anders *giethuis.* Zamenstell.: *geschutgieterij*, enz.

GIETLOGEN (bij HALMA en KIL.), mannel., meerv. *gietlogens.* Iemand, die in het liegen uitgeleerd is, die de logens, bij het dozijn, uit de mouw kan schudden. Schoon *logen* vrouwel. is, is dit woord nogtans mannelijk, omdat het een mannelijk bedrijver is. Van eene vrouw behoort men evenwel *eene gietlogen* te zeggen.

GIFT, o., meerv. *giften.* Ieder ding, dat, in het ligchaam van een levend schepsel gebragt zijnde, deszelfs dood veroorzaakt. *Iemand met gift ombrengen.* Oneigenlijk, hetwelk voor de ziel des menschen, of eene geheele maatschappij allernadeeligst en doodelijkst is: *het gift der ketterijen.* HOOFT. *Het hittig gift der pest.* DECKER. Van hier *giftig.* Het zamengestelde *vergift*, *vergiftig* is thans meer in gebruik. Zamenstell.: *tegengift*, *toovergift.* Het woord stamt zeker af van *geven.* Voor *gift* wordt ook *gif*, zonder *t* gebezigd.

GIFT, v., meerv. *giften.* Eene gaaf. Het wordt meest gebruikt voor een middelmatig geschenk, en is eigenlijk minder dan *eene gaaf. Eene vrijwillige gift. Sijn gift is maer vergift, en ongaef sijne gaef.* H. DE GR. In Noordholland kent men nog een woord *geft*, dat denzelfden zin heeft, doch alleen gebruikelijk in deze of dergelijke spreekwijs: *de koeijen eene geft hooi voorwerpen.*

GIJ, pers. voorn., zonder onderscheid van geslacht: *van u*, of *uws*, *uwer;* in het meerv. *van u*, of *uwer.* Oudtijds maakte men, tusschen het enkelvoudige en meervoudige getal, dit onderscheid, dat men *du*, *van dij*, in het eerste — *gij*, *van u*, in het laatste geval gebruikte. In eenige oorden van Nederland spreekt men, onder gemeenzame vrienden, nog die taal. Voor *gij* zegt men ook, in den gemeenen spreektrant, *jij;* voor *u*, *jou.* Zoo dikwijls dit voornaamwoord voor werkwoorden geplaatst wordt, neemt het werkwoord, in beide getallen, in alle tijden, eene *t* aan, als: *ik bemin*, *gij bemint*, *ik beminde*, *gij bemindet*, *ik zal*, *gij zult.* Hieruit volgt, dat, waar reeds eene *d* aanwezig is, de *t* achter de *d* moet geplaatst worden: *ik vind*, *gij vindt*, *ik vond*, *gij vondt.* Oudtijds was het: *du beminnest*,

gij beminnet, *du vindest*, *gij vindet*, *du vondest*, *gij vondet*; maar nu in beide getallen: *gij bemint*, *vindt*, *vondt*.

Gij, hoogd. *du*, Otfrid. *du*, Notk. *du*, oudd. *thu*, ijsl. *thu*, noorw. *du*, deen. *du*, eng. *thou*, lat. *tu*, fr. *tu*, ital *tu*, sp. *tu*, pool. *ti*, hong. *te*, boheem. *ij*, turk. *seu*, gr. *σv*, dor. en aeol. *τv*, pers. *tu*, hebr. תָּ & אַתָּ.

GIJBELEN, o. w., *ik gijbelde*, *heb gegijbeld*. Lagchen, met eene poging om zich in te houden. Dit woord wordt van dartele kinderen gebruikt, die bijna uitbersten in het lagchen. Van hier ook het woord *gegijbel*.

GEFT, zie *gift*, v.

GEGIJBEL, zie *gijbelen*.

GIJK, v., meerv. *gijken*. Een spriet, waarmede men, op groote schepen, de lijzeilen uitzet; zijnde deze gijk, op kleinere vaartuigen, een stok, aan het schooverzeil vastgemaakt, om hetzelve uit te zetten.

GIJL, o. Brouwerswoord. Bier, dat in de tweede kuip overgepompt, en nog niet uitgegest is. *Het bier staat in het gijl*. Zamenst.: *gijlbier*, *gijlkuip*. Het is waarschijnlijk hetzelfde woord, als *chijl*, maagsap; doch voor een brouwerswoord genomen, wordt, in de uitspraak, in plaats van de *ch*, eene *g* vooraan gevoegd.

GIJLEN, o. w., *ik gijlde*, *heb gegijld*; de werking des biers, in de gijlkuip, aantoonende. *Het bier gijlt*. Oneigenlijk, driftig haken: *en gijlen naer mijn goud*. J. de Deck. Dikwerf wordt het ook van het gevrij der duiven gebruikt.

GIJPEN, o. w., *ik gijpte*, *heb gegijpt*. Het woord heet eigenlijk, in vergelijking met het hoogd. *gieben*, met opgesperden mond naar den adem snakken, lucht scheppen. Van hier is de gemeene spreekwijs nog overig: *hij ligt op het gijpen*, hij haalt den laatsten adem. *Die 't gijpend leven stut*. Poot. Figuurlijk zegt men: *het zeil gijpt*, wanneer hetzelve wind vat, en schielijk dreigt over te slaan.

GIJZELAAR, m., meerv. *gijzelaars*. Iemand, die met zijn lijf borg wordt. In het bijzonder zijn *gijzelaars* voorname personen, welke men, in oorlogstijden, geeft en neemt, tot zekerheid van andere personen, of tot onder-

derpanden van het nakomen van eenige beloofde voorwaarden. *Iemand tot gijzelaar geven.*

Men is niet zeker, omtrent den oorsprong van dit woord. WACHTER leidt het af van het angels. *gijse*, eng. *yes*, ja, FRISCH van *gis*, *ger*, begeeren; IHRE van *gaeta*, bewaren: anderen van *gisen*, kunnen, vermogen. Het is onzeker.

GIJZELEN, b. w., *ik gijzelde*, *heb gegijzeld.* Iemand om schulden vast zetten, zoo dat hij, met zijn lijf, als borg en onderpand voor de schulden beschouwd wordt. Fig., in den stijl der dichters: *het zwaard in de schede gijzelen.* Van hier *gijzeling*, de daad van dit werkwoord; ook de plaats, waar zulk een schuldenaar zit: *hij zit in gijzeling.* Zamenst.: *gijzelbrief*, *gijzelkamer*, *gijzelplaats*, *gijzelregt*, enz.

GIL, m., meerv. *gillen.* Een doordringend, maar kort geschreeuw, door eenen hevigen hartstogt, voornamelijk door eenen onverwachten schrik, veroorzaakt. *Op dit gezigt gaf zij eenen ijsselijken gil.*

GILD (*gilde*), o., meerv. *gilden.* Dit woord werd voorheen gebruikt voor een genootschap van menschen, die hetzelfde handwerk doen, en onder zich bijzondere wetten en voorregten hebben. Van hier *het smidsgild*, *het bakkersgild. De overlieden van een gild.* Wijders gaf het te kennen het bijzondere, uitsluitende voorregt, om een of ander handwerk, in eene stad, te mogen doen: *hij erfde gild- en burgerregt van zijne ouderen.* In eenige oorden van het Vaderland, vooral in Gelderland, noemt men *een gild* eene broederschap, die eenige goederen onder zich in beheering heeft, en dezelve tot nut van de armen bestuurt; ook *eene schutterij* genoemd. Zoo kent men ergens *een St. Antonius gild.* De oorsprong schijnt te zijn, dat, in vorige tijden, eenige schutters vrijwillige uitlagen deden, om daaruit, in tijden van nood en verwarring, de onkosten goed te maken, ter verdediging van eigene haardstede en bezitting. Deze gildegoederen werden daarna tot ondersteuning van behoeftigen aangewend. Eindelijk bezigt men het voor eene menigte werkzame wezens in het algemeen. Kiesche Schrijvers gebruiken dit woord in het onzijdige geslacht, als VONDEL: *'t schippers gildt;* HOOFT: *van 't gildt.* Zonder twijfel is dit woord oorspronkelijk vrouwel. geweest,

weest, hetwelk de uitgang *gilde* nog staaft: men spreekt in Gron. en Gelderl., daarom nog, *de gilde*. De hoogduitscher gebruikt het ook slechts vrouwelijk: *die Gilde*. Door verloop zegt en schrijft men nu *het gild*. KIL. heeft *ghilde*, *gulde*, en geeft er meer, dan eene beteekenis aan. Het is bij hem *tol*, *schatting*, *uitlaag*, *gelag*, *eene broederschap*, *een gild*, *een genootschap*, *een gastmaal*. Hij teekent er bij aan, dat dit woord, in de vaststellingen, door Karel de Groote ingevoerd, *geldonia*, als ook, in de lombardische wetten, *guildionia* genoemd wordt, en een verbroederd ligchaam aanduidt. Hij kent ook de beteekenis van *eenen verspiller*; van hier *de ghilde spelen*, voor verkwisten, groote onkosten maken. Ook bij BREDER. en HOOFT. De reden van deze onderscheidene beteekenis is denkelijk, omdat het woord moet afgeleid worden van *geld*, *gelden*; waarvan het dan eigenlijk zal aangeduid hebben een gesloten gezelschap, hetwelk, op gezette tijden, tezamen kwam, om, uit onderling uitgelegde gelden, eenen goeden maaltijd te houden, welke zamenkomsten oudtijds zeer in zwang waren. Zoodanige zamenkomst heet in het angels. *gild*, zw. *gilde*, eng. *guild*. Uit zulke gezelschappen ontstonden ligtelijk verbroederingen van menschen, tot een gemeenschappelijk oogwit, tot hetzelfde handwerk, en dezelfde nering. Hieruit kan nu voorts alles opgelost worden, hetwelk KILIAAN, bij dit woord, aanteekent. Zamenst.: *gildebier*, *gildebode*, *gildebrief*, *gildebroeder*, *gildehuis*, *gildekamer*, *gildeknecht*, *gildemeester*, *gildepenning*, *gilderegt*, enz.

GILDOS, m., meerv. *gildossen*. Een groote, vette os, die voor eenen gildemaaltijd, als ware het, gemest is. In Groningen leidt men zulken os, met eenen krans om de horens, door de stad, en maakt deszelfs deugdelijkheid door trommelslag bekend. Sommigen noemen hem daarom *eenen belderom*.

GILLEN, o. w., *ik gilde*, *heb gegild*. Eenen gil geven. Wanneer men de tanden eener zaag vijlt, zegt men ook, dat zij *gillen*. Van hier *gilling*. *Gillen* heeft nog eene gansch andere beteekenis, op de scheepstimmerwerven; die, namelijk, van schuins afsnijden, afzagen; van hier noemt men hout, dat schuins gezaagd is, *gilling*, *gillinghout*.

GIN-

GINDER, bijw. van plaats, aantoonende eenen zekeren aanwezenen afstand. *Ik heb hem ginder zien staan.* Zamenst.: *ginderheen.*

GINDS, bijw. van plaats, hetzelfde, als *ginder. Ginds en weder*, (gindsheen en terug), voor een oogenblik. Zamenst.: *gindsheen*, *gindswaarts.*

GINDSCH, bijv. naamw. Iets, dat ginder is: *ik bedoel dat gindsche gesticht.*

GINGBER, zie *gengber.*

GINNEGABBEN, of *ginnegappen*, o. w., *ik ginnegabde*, *heb geginnegabd.* Onbeschoft lagchen. *'t Spotten en het ginnegappen.* F. v. Dorp. Van het oude *gabben*, bij Hooft *gabberen*, voor jokken, beuzelen. Tuinm. brengt het tot het lat. *cachinnari.*

GINNIKEN, o. w., *ik ginnikte*, *heb geginnikt.* Een woord, dat een zeker geluid der paarden nabootst. Anders *grinniken*, *hinniken*, *rinneken*, *rinniken.* Elders noemt men het *wrenzen;* bij Kil. *wrenschen*, *wrinschen.* Men gebruikt het woord ook voor spottend grimlagchen.

GIPS, o., meerv. *gipsen*, als van meer soorten gesproken wordt. Eene witte soort van aarde, die veel, in Frankrijk, uit gipsmijnen gegraven wordt. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *gipsen: gipsen beelden.* Uit het lat. *gypsum*, ital. *gesso*, middeleeuw. *gippum*, *guppum.*

GIPSEN, b. w., *ik gipste*, *heb gegipst.* Met gips bepleisteren.

GIRGEL, zie *gergel.*

GIS, v. De bepaling van eene, niet genoeg bekende, zaak naar de hoogste waarschijnlijkheid, of een oordeel over iets, op waarschijnlijkheid gegrond: *ik heb het bij de gis gerekend. Het viel tegen hare gis uit.*

GISP, v., meerv. *gispen.* Eene dunne roede, een smalle riem, waarmede men snerpend slaat. Misschien van den klank, welken zij onder het slaan maakt, dus genoemd.

GISPEN, b. w., *ik gispte*, *heb gegispt.* Met eene gisp — met eene roede slaan, geeselen. Overdragt. voor hekelen, doorstrijken: *deftige schrijvers gispen*, *menigmaal*, *de gebreken van hunnen tijd*, *door het oor te veel aan de eenzijdigheid te leenen.* Van hier *gisper*, *gisping.*

GISSEN, b. w., *ik giste*, *heb gegist.* Een oordeel naar

waarschijnlijkheid vellen. *Iets gissen. Naar eene zaak gissen. Ik gis, dat de zaak zoo uitgevallen is. Gissen doet missen.* Van hier *gissing.*

GIST, zie *gest.*

GISTEN, *gisting*, zie *gesten*, *gesting.*

GISTEREN, bijw. van tijd, aanduidende den naasten dag voor den dag van heden. *Gisteren avond, gisteren morgen, gisteren middag, gisteren nacht. Van gisteren. Wij zijn van gisteren, en weten niet.* Bybelv. Zamenst.: *eergisteren*, *beteergisteren*, *vooreergisteren.*

Het woord heeft zoo groot eene overeenkomst met het lat. *hesternus*, dat men hetzelve daartoe zeer wel kan brengen.

GIT, o., meerv. *gitten.* Een zekere zwarte, blinkende steen, waaruit men sieraden maakt; zonder meerv. *Zij droeg koralen van het helderste git.* Hooft bezigt *gietelijk git*, voor inkt:

't Hailighjen, daer ik bij zweere,
Schildert met een witte veere,
Nat van gietelijke git,
Uit, in het gemalen wit,
Troonytjes van haer gedachten.

Overdr. heet het heldere, levendige zwart der oogen *het git: zoo dick hij zich zelf in 't git van haer schoone oogen zag.* Vondel. Voor de, uit git gemaakte, stof, voornamelijk voor dunne langwerpige koralen, wordt het ook genomen, doch in het vrouwelijke geslacht. Zoo kent men ook koraalsnoeren van *witte gitten.*

In het fr. noemt men het *jais*, *jayet*, eng. *jet*; uit het gr. en lat. *gagathes*, genaamd naar Gaga, eene stad in Lycie, waar men het voorheen groef.

GITTEGOM (*guttegom*), v. Eene harsachtige gom, uit Indië aangevoerd, in de heel- en schilderkunst gebruikelijk. Van het lat. *gutta* een drop, en *gummi* gom.

GLAASJE, o., meerv. *glaasjes.* Verkleinw. van *glas.* Een glazen kelkje. Voor drinken, zegt men: *het glaasje ligten. Onder een glaasje zitten. Vrolijk zijn onder een glaasje.* Men bezigt het ook voor een glazen kijkertje; gelijk ook voor een klein glazen venstertje.

GLAD, bijv. n. en bijw., *gladder*, *gladst.* Eigenlijk, wiens oppervlakte niet oneffen is, het tegendeel van ruw.

Hout glad schaven. De ijsbaan was zeer glad. Op glad ijs staan, fig. in gevaar zijn, om ongelukkig te worden. Blinkend: *glad geschuurd.* Stil, effen, zonder baren; in den dichterlijken stijl: *de zee was glad gekemd.* Dat glibberig op het gevoel is: *gladde aal. Gladder, dan olie.* Dat aangenaam voor den smaak is, en deswege, glad over de tong vloeit: *de drank ging er glad in*; in het gemeene leven. Dat wegens vettigheid glanzend is: *gladde mellekkoeien.* POOT. Wiens oppervlakte door geene sierlijke verhoogingen gebeeld is: *eene gladde snuifdoos.* Wiens oppervlakte door geene haren stekelig is: *eene gladde kin.* Net, beschaafd: *hij schrijft eenen gladden stijl.* Vleijend, wanneer de woorden niet stooten, maar vloeijend rollen: *hij heeft eene gladde tong.* Waarvan niets terug blijft, geheel, gansch: *hij sloeg hem het hoofd glad af. De Palts gingh glad verloren.* VOND. HOOFT heeft hiervan het werkw. *gladden* gevormd. voor glad maken; ook bij overdr.: *den handel gladden*, voor gemakkelijk maken. Van hier *gladheid, gladdigheid.* Zamenst.: *gladbek*, een valsche diamant, *gladslager*, enz.

Er is een gansch geslacht van woorden, die alle uit eenen oorsprong afstammen, uit het oude *lo*, *la*, helder, lichtend beduidende. Dit is nog in het eng. *lo*, *zie daar*, duidelijk te zien, gelijk in het gr. λω, ik zie. Dit *lo*, *la*, en met den keelklank *glo*, *glu*, heeft aan vele woorden den oorsprong gegeven. Onder deze behoort ook *glad. Glad* toch beteekent de oorzaak van glans, naardien gladde ligchamen gemeenlijk glanzig zijn. Van hier is *glat*, bij OTFRID., zooveel als *glanzend*, van de zon gesproken. Dat de letter *g* slechts eene hulpletter, en een overblijfsel van het voorzetsel *ge* is, hebben wij reeds in *gelaat* gezien; daarom kent KIL. nog *ghelat*, voor *glat*. Bij KILIAAN is *glat* ook nog figuurlijk voor lustig, blijd, vrolijk. KERO noemt dit *clat*, zw., eng., deen., angels. *glad.* Zonder twijfel behoort hiertoe het lat. *laetus*, vrolijk, blijd: de keelletter alleen is weggelaten. TEN KATE brengt het tot *glijden.*

GLANS, m., meerv. *glansen*, in sommige gevallen. De eigenschap van een ligchaam, waardoor het eigene lichtstralen van zich geeft, of, door zijne gladde oppervlakte, ontvangene lichtstralen terugkaatst. *In den glans der zon-*

konne. VOLLENH. Oneigenlijk, luister, waardigheid, schoonheid: *de glans, daar ijder u omme benijdt, dien gaat gij quijt.* HOOFT. *Dat gedrag zal uw geheele geslacht glans bijzetten.* Van hier heet, in den verhevenen stijl, de luisterrijke majesteit van God, die zich heerlijk in zijne werken vertoont, deszelfs *glans: wat spreid uw heerlijkheid, geduchte God! al luisterrijke glanssen!* L. D. S. P. Van hier *glanzig, glansrijk.*

Zonder twijfel is het stamwoord *glo, lo*, licht, *gloa* lichten. Hier heen behoort het gr. γελειν blinken, γληνη de oogappel, γληνος eene blinkende ster.

GLANZEN, b. en o. w., *ik glansde, heb geglansd.* Bedr., glans bijzetten: *kleederen glanzen.* Onzijd., glans van zich geven: *de diamantsteen glanst.* SIX. v. CH.

GLAS, o., meerv. *glazen.* Eigenlijk elk glans gevend ligchaam: daarom noemden de oude Duitschers barnsteen *gles.* De oude Zweden gaven aan het goud den naam van *gliis, gläs.* Het ijs heet, om die reden, in het lat. *glacies*, dat hetzelfde woord is. Wij geven ook nog aan eene bergstof, een halfmetaal, het *antimonium*, den naam van *spietsglas.* In eenen engeren zin is *glas* een fijn, glanzig, vast, doorschijnend, ligchaam, dat uit de ineensmelting van aardachtige deelen bestaat: *met den brandspiegel van Tschirnhausen alleen is men in staat, om goud in een donkerbruin glas te veranderen.* In den engsten zin is *glas* dat bekende, doorzigtige ligchaam, dat in de glasblazerijen uit zand en keizelgruis zamengesmolten wordt. *Glas blazen.* Eindelijk worden allerhande, uit glas gemaakte, dingen met dien naam benoemd, als een drinkvat: *een glas wijn.* Eene ruit: *twee glazen in een vensterraam, het glas in eenen spiegel, in eene koets.* Een uurglas: *het glas is ledig geloopen. Zijn glas is afgeloopen*, fig. zijn leven eindigt. Een kijker, een bril: *hij ziet door verkeerde glazen.* Zamenst.: *bergglas, bierglas, brilglas, kijkglas, spiegelglas, spietsglas, uurglas, wijnglas, zandglas. — Glasblazer, glasblazerij, glasgordijn, glashuis, glaskruid, glasraam, glasroede, glasschilder, glasschrijver, glasslijper, glaswinkel, glazenmaker, glazenwasscher*, enz.

Glas, glis, gliz komt, in de middeleeuwen, dikmaals voor, in den zin van glans. In de gewone beteekenis heet

heet het, bij WILLERAM., ook *glas*, ijsl. *glaer*, zweed. *glas*; eng. *glass*, middeleeuw. *glacia*. Het fr. *glace* heet het glas van eenen spiegel, van eene koets. De bron is in *la*, *gla*, licht. Oul. zeide en schreef men voor *glas* ook *gelas*; ook *glaas*: *haer swaerden braken als glaas*. SEGHEL.

GLAZEN, onverbuigb. bijv. n. Van glas gemaakt. *Eene glazen kroon*. Dichterlijk, voor doorschijnend: *haer glazen stroom* enz. MOONEN. Ook wordt het met andere woorden zamengesteld, als *glazendeur*, *glazenkas*.

GLEISEN, o. w., *ik gleiste*, *heb gegleist*. Blinken. Het is een verouderd woord, dat bij KIL. nog overig is, *gleissen*, *gleyssen*. Van hier is nog in gebruik het bijv. woord *gleis*, zoo veel als verglaasd, verlood. *Gleiswerk maken*. Het komt af van *glis* glans, en behoort mede tot het wortelwoord *glo*.

GLIBBEREN, o. w., *ik glibberde*, *ben geglibberd*. Het is een voortdur. werkw. van *glibben*, hetzelfde als *glippen*, en beteekent het uitglijden der voeten, wegens gladdigheid. Van hier *glibberig*, slibberig: *een glibberig voetpad*: en *glibberigheid*.

GLIDKRUID, o., Een kruid, anders *duizendblad*, *gerw* geheeten.

GLIJDEN, (*glijen*) o. w., *ik gleed*, *heb* en *ben gegleden*. Sullen, eene onwillige beweging, op eene gladde plaats, maken. *Ik ben van den trap gegleden*. Dan, als men met opzet glijdt, vereischt het het hulpwoord *hebben*, omdat dit onzijdige woord, dan, in eene meer bedrijvende beteekenis voorkomt. *Ik heb, om mij te verwarmen, eenige oogenblikken op die ijsbaan gegleden*. Dit noemt men, elders *slieren*. Zie dit woord. Van hier *glijbaan* (*glijdbaan*).

Waarschijnlijk is de *g* de voorgezette hulpletter, zoo dat men het van *lijden*, dat eertijds voor *gaan*, *zich bewegen*, in gebruik was, kan afleiden. Wij gebruiken het nog in *overlijden*, dat is weggaan, sterven.

GLIMLACH, (*glimplach*), zie *grimlach*.

GLIMMEN, o. w., *ik glom*, *heb* en *ben geglommen*. Eenen zwakken glans van zich geven; met *hebben*: *het vermolmd hout had in den nacht geglommen*. Van hier het deelw. *glimmend*: *een glimmende worm*. Overdragt.: *eene glimmende hoop op herstel*, eene

zwak-

zwakke, geringe verwachting. Zonder vlam, door zwak vuur, gloeijen; *de vonken glommen nog.* Doorgloeijen; met *zijn: de kool is reeds geglommen.*

Het lat. *lumen*, licht, vloeit zeker uit dezelfde bron voort. Men kent den oorsprong in *lo*, *glo*, licht beduidende.

GLIMP, m. Een bedriegelijke schijn. *Glimp van woorden.* VOND. *Hij weet aan die zaak eenen schoonen glimp te geven.* H. DE GR. bezigt *glimpelijk*, in den zin van met schijn van regt: *'t welck dan niet glimpelijck en can geschieden.* HOOFT heeft hiervan het bijv. *glimpig* gevormd, voor schoonschijnend. Zie dit woord. Het komt met *glimmen* uit eene bron voort.

GLIMPEN, o. w., *ik glimpte*, *heb geglimpt.* Blinken, schijnen: *'t glimpend kouter.* POOT.

GLIMPIG, bijv. n. en bijw., *glimpiger*, *glimpigst.* Dat eenen glimp geeft. *Hij bedekte dat gebrek met een glimpig kleed.* HOOFT heeft: *glimpige gezantschappen*, die slechts in schijn plaats hebben.

GLIMWORM, m., meerv. *glimwormen.* Een worm, die des nachts glimt.

GLINSTER, m., meerv. *glinsters.* Eene glimmende vonk, een geinster.

GLINSTEREN, o. w., *ik glinsterde*, *heb geglinsterd.* Eenen flikkerenden glans van zich geven. Het vloeit, met *glans*, *glimmen*, uit den gemeenen oorsprong af. Van hier *glinsterig*, *glinstering.* Zamenst.: *glinsterworm.*

GLINTING, v. meerv. *glintingen.* Ook is het woord *glint* in gebruik geweest. Latwerk, ter zijde van het breede middenpad, of aan de heiningen van eenen tuin, bij hetwelk men allerlei vruchtboomen opleidt.

Misschien zoude men het van *gelend*, dat is aangrenzend, kunnen afleiden.

GLIP, m., meerv. *glippen.* Eene spleet in eene pen. Van hier het werkw. *glippen*, voor eene spleet in eene pen maken.

GLIPPEN, o. w., *ik glipte*, *ben geglipt.* Wegens gladdigheid ontslippen: *de flesch glipte mij uit de hand.* Geheim wegsluipen: *op dat gerucht ging hij glippen.* HOOFT bezigt *glippende trouw* (fluxa fides). Van hier *glipping.*

GLIPPERIG, zie *glibberig*, en *glibberen.*

GLISSEN, o. w., *ik gliste, ben geglist.* Glijden. *De stap, die mij aan 't glissen bracht.* HOOFT.

GLIT, o., meerv. *glitten*, in de scheikunde. Een lood, dat met onzuiverheden van koper vervuld, en door verkalking, in de gedaante van metaalschuim gebragt is. Zamenst.: *goudglit, zilverglit.*

GLOED, m. Een vuur, dat uit geheel gloeijende kolen bestaat, voornamelijk, als dezelve tot gruis zijn vervallen. *Hij warmt zich boven den gloed.* Fig., de hevigheid en drift der hartstogten, enz.: *een brandende gloed der min. Een gloed van dankbaarheid.*

GLOEIJEN, (*gloeden*) o. en b. w., *ik gloeide, heb gegloeid.* Onz., eene sterke hitte en een groot licht van zich geven, waar iets van vuur doordrongen is: *de kolen gloeijen nog onder de asch. Een gloeijende oven.* Heet of warm zijn: *mijne handen gloeijen.* Rood zijn, eene vorige kleur hebben: *zijne oogen gloeiden door den drank.* De oogen worden ook gezegd *te gloeijen*, wanneer zij eene hevige drift, door eenen sterken glans, verraden. Zoo *gloeit* de blos op de wangen, wanneer de schaamte de kaken rood verwt. Eenen schitterenden glans van zich geven: *men ziet geen diamanten gloeijen.* L. BAKE. Eenen hoogen graad van levendige begeerten gewaarworden: *o Godsdienst, waar uw offer brandt, daar gloeit elks borst voor 't Vaderland.* Eindelijk, met levendigheid en krachtigen nadruk iets voordragen: *de taal gloeit, en de aandoening van de ziel zwelt gaande weg.* OVERZ. van THERON. Bedrijv., gloeijend maken: *het ijzer in het vuur gloeijen.* Zamenst.: *gloeioven*, enz.

Gloeijen, hoogd. *glühen*. NOTK. *cluon*. SCHILTER *glouen*, neders. *gloien, glöygen, glören, glaren*, angels. *glowan.* eng. *to glow.* De oorsprong is in *glo, glu.* Zie *glad, glans.* Of het is van *laaijen, loeijen*, vlammen, met het voorzetsel *ge*, verkort tot *g.*

GLOOR, m. Glans. Overdragt. eer, luister: *die geen' een den gloor haars roems zal lessen.* HOOFT.

GLOP, o., meerv. *gloppen.* Een smal straatje, een gang: *hij woont in dat glop.* Fig., eene opening: *dit maakt een groot glop in mijn dagelijx bedrijf.* HOOFT, die ook *glop staan*, voor op het glippen of glijden staan, bezigt.

GLOREN, o. w., *ik gloorde*, *heb gegloord*. Eigenlijk glimmen. Van hier, fig., zich met luister vertoonen: *daer gloort wellevendheid teregt*. ONBEK. DICHTER. Bij KIL. heet het ook verkwikken, en verkwikt worden.

GLORIE, v. Heerlijkheid, luister: *der akkerglorie*. VOND. Roem: *hij doet alles uit eene zucht naar glorie*. Ook noemen de schilders de stralen, die zij om het hoofd van eenen Heilig schilderen, *glorie*. Zamenst.: *glorie-kroon*, *glorierijk*, *gloriezucht*. Het stamt af van het lat. *gloria*, eer, roem.

GLOS, v., meerv. *glossen*. Eene kantteekening, dienende ter uitlegging van een onbekend en donker woord, van het gr. en lat. *glossa*. WESTERB. gebruikt het; *en staplen glos op glos, doctoren op doctoren;* ook VOND.: *als zij de glos den gasten overbriefde*. J. DE DECK. bezigt *glozen*, voor schertsende aanmerkingen: *uw averechtse glozen*.

GLUIP, v., meerv. *gluipen*. Bij KILIAAN wordt dit woord vertaald door *decipulum*, eene vogelknip. Men gebruikt het woord, in Gron., voor eene kleine opening: *de deur staat op de gluip*, dat is, zij staat een weinig open. *Ter gluips*, steelswijze.

GLUIPEN, o. w., *ik gluipte*, *heb gegluipt*. Bij KIL. *gloepen*, *gluipen*, hetwelk bij hem is, *op den loer liggen*, om iemand te verstrikken; iemand lagen leggen. Men bezigt dit woord nog voor loeren: *hij gluipt door de deur*. Ook voor met den hoed over de oogen getrokken gaan. Van hier *gluiper*, *gluiperd*, iemand, die den hoed over de oogen getrokken heeft; ook fig.

GLUIPSCH, bijv. n. en bijw., *gluipscher*, *meest*, *zeer gluipsch*. *Hij is een gluipsch mensch*, die iemand, op eene onverwachte wijze, eene gevoelige neep geeft.

GLUREN, o. w., *ik gluurde*, *heb gegluurd*. Loeren, heimelijk zien: *naar iets gluren; door de deur gluren*. Met een voorzetsel, b. v. *afgluren*, *begluren*, is het bedrijv. HOOFT bezigt *gluuroogen*. Dit woord schijnt met het gr. γλαύσσειν, *blinken*, ook *zien*, overeenkomst te hebben.

GNAP, zie *knap*.

GNIFFELEN, o. w., *ik gniffelde*, *heb gegniffeld*. In de vuist lagchen, niet durven uitlagchen. Men hoort dit woord, in de volkstaal, te Groningen. KIL. kent *gichen*,

gichelen, en zet het over door *cachinnari*. De verwisseling van *ch* en *f* is bekend. Het lat. *cachinnari*, dat van χάσκειν, den mond opsperren afdaalt, heeft veel gelijkheid hiermede.

GNORREN, o. w., *ik gnorde*, *heb gegnord*. Hetzelfde als knorren.

GOD, m., meerv. *goden*. Het hoogste wezen, dat de oorzaak is van alles, hetwelk buiten hetzelve een bestaan heeft. *God is groot*. *Gods wijsheid is oneindig*. *De God der natuur*. Wijders wordt dit woord gebruikt voor elk wezen van voortreffelijkeren aard, hetwelk, naar de leerbegrippen der heidensche volkeren, de oorzaak der veranderingen in de natuurlijke en zedelijke wereld zoude zijn. In dien zin neemt het een meerv. getal aan, *goden*, bij dichterlijke verkorting *goon*. *Onder het getal der goden plaatsen*. *Een halve god*, iemand, uit eenen god en eenen mensch geboren. Van hier *afgod*, *berggod*, *boschgod*, *haardgoden*, *huisgoden*, *mingod*, *stroomgod*, *veldgod*, *wijngod*, *woudgod*, *zeegod*, enz. De vrouwelijke uitgang is *godes*, *godin*, met de zamenstellingen, *schikgodin*, *toovergodin*, *veldgodin*, *zanggodin*, *zeegodin*, enz. Van hier wijders: *godendom*, *godinnendom*. VONDEL gebruikt *de godenschap*, voor het gansche getal der goden. Eindelijk behooren hierheen de zamengestelde woorden, uit de heidensche fabelleer oorspronkelijk, *godendrank*, *godenspijs*, enz. Oneigenlijk wordt dit woord, ook zonder meervoud, gebruikt, voor iets, waaraan men te zeer gehecht is, en waarop men vertrouwt: *het geld is zijn God*. *Hij maakt van den buik zijnen God*. In den stijl des Bijbels wordt de naam van *God* gegeven aan schepselen, die, in naam en op last van God werken, als aan Engelen en Overheden. Zoo heet Mozes *de God* van Aäron, en *een God* over Farao. Naar de al te letterlijke vertaling, heeft het woord *God*, in den bijbelschen stijl, de beteekenis van uitnemendheid, grootheid, enz. *Ik hebbe worstelingen Gods met mijne suster geworstelt*. Zamenst.: *goddelijk*, *goddelijkheid*, het wezen en het gezag van God, en eenen goddelijken oorsprong hebbende; *godgeleerde*, *godgeleerdheid*, *godgeleerdelijk*, *godgewijd*, *godlievend*, *godloochenaar*, *godloochenarij*, *goddeloos*, *goddeloosheid*, *goddeloostijk*; *godsbode*, *godsdragt*, om-

omdragt van het Heilige bij de Roomschen; *godskunde*, *godslasteraar*, *godslastering*, *godslasterlijk*; *godspenning*, (in de wandeling *goospenning*, voor *godespenning*) eene handgift, een onderpand; *godsregering*, *godspraak*, *godverloochenaar*, *godverzaakster*, *godverzaker*, *godverzaking*, *godvreezend*, *godzalig*, *godzaligheid*, *godzoekend*, enz. KIL. heeft *godsakker*, voor kerkhof, de plaats, waar de dooden begraven worden, in het hoogd. *Gottesacker*. *Godwouds* is in gebruik geweest, voor *als God woude*, d. i. *wilde*, onder Gods gunstige toelating: *ik kruip al mê Godwouds*. POOT.

Zeer velen hebben dit woord van *goed* afgeleid. ADELUNG, echter, is van oordeel, dat het uit ééne bron, met den schandischen naam *Odin*, waaruit *Wodan* gevormd is., en waarmede men het Opperwezen bedoelde, zoude ontstaan zijn. Is die gissing gegrond; en houdt men, daarbij, in het oog de verwisseling van gelijksoortige letters; dan zoude het woord *God* zoo ver niet verwijderd zijn, als het. in den eersten opslag, wel schijnt, van het goth. *thiuth*, scijth. *zeut*, *seit*, lapland. *seita*, egypt. *zeut*, *theut*, *thout*, gr. ζευς, δις, θεος, dor. σεος, eol. σιος, kret. θιος, lat. *deus*, ital. *dio*, fr. *dieu*, sp. *dios*, het oude zw. *dis*, *this*.

GODDELIJK, zie *God*.

GODHEID, v., meerv. *godheden*. Dit woord drukt uit deels de goddelijke volmaaktheden van het hoogste Wezen; deels, en zoo wordt het meest genomen, den persoon van God zelven, in den verhevenen stijl. In dezen zin wordt het ook van de heidensche Afgoden gebruikt, en duldt een meervoud.

GODIST, m., meerv. *godisten*. Iemand, die, naar de voorschriften der rede, of volgens de natuurlijke godsdienst het Opperwezen erkent te belijden; gemeenlijk een *deïst* genaamd.

GODSDIENST, v., meerv. *godsdiensten*. Elke handeling, die, uit gehoorzaamheid aan God, en tot zijne eer, verrigt wordt; zonder meerv. De openlijke vereering van het Opperwezen, door eene vergadering van menschen, die plegtig, tot dat einde, zamenkomen: *de godsdienst bijwonen*, *verzuimen*. De waarheden, naar welke ons hart en onze daden, in het vereeren van het hoogste we-

wezen, geregeld moeten worden: *een beminnaar van de godsdienst.* In dien zin neemt het ook een meervoud aan, in zoo ver dit woord van alle valsche godsdienst gebezigd wordt: *er zijn verscheidene godsdiensten in de wereld.* Eindelijk wordt het genomen voor een bijzonder zamenstel van godsdienstige waarheden, naar de bijzondere bevatting van menschen: *de roomsche godsdienst.* Van hier *godsdienstig*, *godsdienstigheid*, *godsdienstiglijk.*

GODSHUIS, o., meerv. *godshuizen.* Een huis, waar, uit liefde tot God, armen en bejaarden, kost en inwoning hebben; een gasthuis. *Gods huis*, als twee woorden geschreven, beteekent eene plaats, waar God vereerd wordt.

GODSVRUCHT, v. Eerbiedig ontzag voor God. Van *God* en *vrucht*, vrees, hoogd. *Furcht.* Van hier *godvruchtig*, godvreezende, niet *godsvruchtig*, omdat het woord *God* hier meer van den vierden, dan van den tweeden naamval heeft; zoo ook *godvruchtigheid*, *godvruchtiglijk.* Voor *godvruchtige* bezigen de Dichters dikwerf *godvruchte*, met uitwerping van *ig*, even als *doorluchte*, voor *doorluchtige.*

GODVERGETEN, bijv. n. en bijw., *godvergetener*, *godvergetenst.* Iemand, die het Opperwezen, met moedwil, miskent, en met zijne daden hoont: *een godvergeten booswicht.* Merk aan, dat het eigenlijk een verl. deelw. van *vergeten* is, doch hier, in eenen bedrijvenden zin voorkomt, naar den aard der deelwoorden, die zoo wel eene bedrijvende, als lijdende beteekenis hebben. Zie mijne nederd. spraakk., D. II, § 142.

GODVRUCHTIG, zie *godsvrucht.*

GOED, bijv. n. en bijw., *beter*, *best.* Het wordt in vele beteekenissen gebruikt, die evenwel meest op eene volmaaktheid uitkomen. Aangenaam, bevallig: *zij ziet er goed uit.* Vruchtbaar: *een goede zomer.* Dat aan het oogwit, aan zijne bestemming beantwoordt: *God heeft den mensch goed geschapen.* Nuttig, heilzaam: *goede raad.* Gemakkelijk: *een goed leven. Goede dagen hebben.* Deugdzaam: *een goed hart;* ook voor welwillend: *iemand een goed hart toedragen.* Zachtzinnig: *een goed mensch.* Bekwaam, geschikt: *die bijl is niet goed, om mede te kappen. Goede vrijdag*, de heili-

ge

ge vrijdag voor het paaschfeest. *De goede week*, de laatste week in de vasten. *Goed rond*, *goed zeeuwsch*, met alle opregtheid. *Goede steden*, bij HOOFT, voor voorname steden, fr. *bonnes villes*. Het wordt ook als een zelfstandig naamw., in het meerv., gebruikt: *de goeden*, de braven, de deugdzamen. Ook in het enkelv., van het onz. geslacht, *het goede*, de deugd: *doet het goede*. Pligt: *hij kent goed en kwaad*. *Goederhand*. *Ik weet van goederhand*, van iemand, op wien ik afkan. *Ter goeder trouw*, opregtelijk. *Ter goeder trouw handelen*. *Ter goeder uur*, juist van pas. *Goedemannen*, scheidsmannen: *ik heb de zaak in handen van goedemannen gesteld*. Ook een schipperswoord: *op goedemannen zeggen*, dat is, zoo als men door het gerucht verneemt. Om zekere veelheid aan te duiden, zegt men *een goed* (groot) *gedeelte*, *een goede honderd gulden*, meer dan honderd. Voorts wordt het, bij onderscheidene werkwoorden gevoegd, als bij *doen*; *goeddoen*, nuttig zijn; vergoeden, boeten: *de schade goeddoen*. Van hier het deelwoord *goeddoend*, niet *goeddoenend*. — *Goeddunken*, als een werkw., wel toeschijnen, willen: *het heeft den koning goedgedacht, zoo te handelen*. Als een naamwoord, voor meening, gevoelen: *ik zal er mijn goeddunken over zeggen*. Eigen wil: *hij leeft naar het goeddunken van zijn hart*. *Goedkeuren*, in iets behagen scheppen. Van hier *goedkeuring*. — *Goedspreken*, bij HOOFT *goedzeggen*, door woorden borgtogt stellen. *Goedmaken*, betalen; ook voor bewijzen: *een gezegde goedmaken*. *Goed maken*, twee woorden, heet ter deeg maken: *hij heeft dat kunststuk goed gemaakt*. — *Goedvinden*, goedkeuren, werkw. en naamw. *Te goede*. *Te goede houden*, borgen; wel te onderscheiden van *ten goede houden*, niet euvel opnemen: ook *ten goede nemen*. *Te goede hebben*, in de gemeenzame verkeering, *te goeds hebben*, in te vorderen hebben. Van hier *goedheid*, welk afgetrokken woord ook wel voor God zelven, de bron van goed, genomen wordt. Verder *goedig*, overhellend, geneigd, om goedheid te bewijzen, *goedigheid*, *goediglijk*. Zamenst.: *goedaardig*, *goedaardigheid*, *goedaardiglijk*, *goeddadig*, *goeddadigheid*, *goedertieren*, *goedertierenheid*, *goedertierenlijk*, *goedgunner*,

ner, bij HOOFT voor begunstiger, *goedgunstig*, *goedgunstigheid*, *goedgunstiglijk*, *goedhartig*, enz., *goedsmoeds*, *goedwillig*, enz. SPIEG. bezigt *goedrondsch*, voor gul, openhartig: *goedrondsche gezelligheid*. VOND. *goedrondheid: uwe goetrontheit en rustigheit zal ons open hart aenzien.* Van *beter* komt *beteren*, *beterschap*, enz. Zie *best*, *beter*.

GOED, o., meerv. *goederen*. Waarin alle volmaaktheid is: *God is het hoogste goed.* Bezitting: *vaste*, *roerende en onroerende goederen.* Koopwaren: *goederen lossen.* Kleederen: *hij heeft bijna geen goed aan het lijf;* in den dagelijkschen stijl. Ook wordt het genomen voor een zeker ding, waarvan men den naam niet weet, of niet noemen wil. *Wat voor goed ligt daar op den grond?* Oud. was het meerv. ook *goeden: die vol is van allerleij goeden.* MOERM. Zamenst.: *beddegoed*, *kindergoed*, *roofgoed*, *rouwgoed*, *scheergoed*, *speelgoed*, *stokgoederen* (erfgoederen), *stukgoederen*, (koopwaren), *tafelgoed*, *theegoed*, enz.

MATTH. MART. vergelijkt het gr. αγαθος, goed, hetwelk hij van γαθω, γηθω, blijd zijn, afleidt, en hij brengt tevens bij het arab. גאד, גד, goed. Het is zeker een der oudste woorden in onze taal, dat met het gr. γηθειν, het lat. *gaudere*, het hebr. חדה, zich verheugen, misschien eenen oorsprong heeft.

GOEDKOOP, bijv. n. en bijw., *goedkooper*, *goedkoopst*. Niet duur, laag in prijs. *Dat zijn goedkoope waren. Gij hebt dat goedkoop gekocht.* Sommigen verdenken deze verbuiging, en spreken: *beter koop*, *best koop*. Men bedilt zelfs zulke uitdrukking, en zegt: *goedkooper* is het tegengestelde van *kwaad koper*. Doch het woord *goed* is onveranderlijk en van *koop* onafscheidbaar, hetwelk alleen verbogen kan worden: *goedkoope*, niet *goede koop*, *waren*. Dit bijv. n. neemt, dan ook, de uitgangen van *er* en *st*, in de trappen van vergelijking aan: *goedkooper*, *goedkoopst;* even als *goedgunstig*, *goedgunstiger*, *goedgunstigst*. Zoo schrijft ook de Hoogduitscher: *wohlfeil*, *wohlfeiler*, *wohlfeilste*.

GOELIJK, bijv. n. en bijw., *goelijker*, *goelijkst*. Het wordt gebruikt voor schoon: *ik weet gewis, dat het een goelijk maagdeke is.* SMITS. Die den schijn van schoonheid aanneemt: *de goelijke afgodin van 't averechtsch*

rechtsch vernuft. MOONEN. Aanvallig, liefelijk: *een meisje van eenen goelijken aard. Goelijke aemstel-joffer, luister.* VOND. HOOFT spreekt van eene *aantreklijke goelijkheid*, voor eene gedienstige hofdame. FR. DE HAAS zegt: « *goelijk* beteekent zoo veel als *gaélijk*, *gadelijk*, dat is welvoeglijk, aangenaam, aantrekkelijk. » TUINM. neemt het voor *goedelijk*; even als *kwalijk* voor *kwadelijk* staat. KIL. vertaalt *goedelick*, *benignus*, *clemens*, goedgunstig, goedertieren; in dien zin is het, bij ons, buiten gebruik. Van hier *goelijkheid.*

GOLF, v., meerv. *golven.* Eene waterbaar. *Golf* schijnt daarin van *eene baar* onderscheiden, dat de laatste meer op de verheffing, de eerste meer op de nederstorting van het water doele; immers, het woord schijnt met *gulp*, *eene gulp waters*, eenige gelijkheid te hebben. Dichters gebruiken het ook voor de zee: *gelijk de orkaen op d' Indiaansche golf.* VOND. Het beduidt ook eenen zeeboezem: *de golf van Venetie.* In deze beteekenis schijnt het af te stammen van het ital. *golfo*; en is misschien verminkt uit het gr. κολπος, een boezem; ook een inham der zee, tusschen twee, in zee uitstekende, bergschakels. Van hier *golfachtig*, *golfslag*, enz.

GOLVEN, o. w., *Ik golfde*, *heb gegolfd.* Dit woord wordt gemeenlijk bij dichters gevonden, en wel in eenen oneigenlijken zin. Zoo gebruikt POOT het deelwoord *golvend*, van het haar, dat in gekrulde lokken op de schouders nederhangt, hetwelk hij *het golvend gouddraad* noemt. FEITH vertoont, door dit woord, de zigtbare beweging van den boezem:

« *Met zwellenden boezem*,
« *Door 't poppelend harte*
« *Aan 't golven gebragt.*

Van hier *golving*: *de trotsche golving der hairlokken.* FEITH.

GOM, v. meerv. *gommen.* Eene lijmachtige vochtigheid, die uit plantgewassen druipt, en daarna stolt. *Arabische gom.* Van hier *gomachtig*, *gommig*, *gomrijk.* Het komt van het lat. *gummi*, gr. κομμι. Van hier *gommen*, met gom glanzig maken: waarvan *gommer*, *gomming.* Er is nog een woord, *gom*, *gome*, *goom*, bij KIL., en *gome*, *goem* bij M. STOKE, dat oppassing, zorg, op-

pas-

passer eñ man heet. Zie *bruidegom.*

GONDEL, v., meerv. *gondels.* Een vaartuig, waarvan men zich, in Italië, en vooral in Venetie, bedient, zonder zeiltuig, met eenen zeer spitsen achter- en voorsteven. *Gij zult ter stroompoorte uit met eenen gondel ijlen.* VOND. Van het ital. *gondola.*

GONNEN, *gonst*, zie *gunnen*, *gunst.*

GONS, m. Dommelend gebrom, zie *gonzen.*

GONST, v. Een woord, op de Veluw gebruikelijk, om uit te drukken de overgeblevene kracht der mest, waarmede een zaaiakker, in een vorig jaar, voorzien is. *Er is nog gonst in het land.*

GONZEN, o. w., *ik gonsde*, *heb gegonsd.* Dommelen, suizen. *Het water gonst*, zegt de Noordhollander, eer het begint te koken; iets, dat elders heet: *het raast*, *het zingt*, *het suist.* Van hier *gonzing.* Alles is naar den klank gevormd.

GOO, o., meerv. *goon*, bij HOOFT voorkomende, voor streek, hetzelfde, wat men in Gelderland *kwartier* noemt. Zoo is Vriesland verdeeld in *oostergoo*, *westergoo*, enz.

GOOCHELEN (*guichelen*), o. w., *ik goochelde*, *heb gegoocheld.* Door gezwinde handgrepen iemands oogen verblinden. *Uit de tasch goochelen.* Het komt ook voor in eenen bedrijvenden zin: *iemand geld uit den zak goochelen.* Van hier *goochelaar* (*guichelaar.* HOOFT), *goochelares*, *goochelarij* (*gokelrie.* BIJB. 1477), *goocheling.* Zamenst.: *goochelspel*, *goocheltasch*, enz.

Het lat. *jocus*, boert, en het middeleeuw. *jocale* en *jocalus* komen hier zeer nabij. ADEL. meent de bron te vinden in het woord *jähe*, *gähe*, gezwind, dat in Opperd. *gach* wordt uitgesproken; ons woord *gaauw* is bekend.

GOOI, v., meerv. *gooijen.* Een worp, smak. *Hij wierp drie zessen in eene gooi.* HOOFT bezigt het ook voor verwerping: *thans kregen burgerrecht*, *vrijdommen en handvesten de gooi.* Onz. *het gooi* is eene bekende landstreek in Zuidholl., het Gooiland.

GOOIJEN, b. w., *ik gooide*, *heb gegooid.* Smijten, werpen. *Iemand eenen steen naar het hoofd gooijen.*

GOOR, bijv. n. en bijw., *goorder*, *goorst.* Dat, door eene

eene soort van gesting, begint te bederven, en zuur te worden. *Goore melk. Goor spek*, garstig. Het heeft, zeker, eenen oorsprong met het hoogd. *göre*, *gahre*, gest, gesting. *Goor* heet ook bij Kil. *slijk*, *mest*. Van hier noemen wij *goor land* eenen akker, die, zonder bebouwd en bemest te worden, vrucht draagt. In het hoogd. is er een woord *gare*, oudtijds *gor*, *hor*, dat drek, mest te kennen geeft. Van hier *goorachtig*, *goorheid*, en het werkw. *gooren*, zuur worden. Zamenst. *goornat*, enz.

GOOREN, zie *goor*.

GOOT, v., meerv. *goten*. Eene houten of looden buis; ook eene kleine waterleiding door eene stad, of onder de daken der huizen. Op de Veluw heeft dit woord ook de beteekenis van eene plaats, waar men de vaten spoelt en schoon maakt, waartoe men veel water plengt. Zamenst. *goteling*, klein geschut, *gootsteen*, *gootveger*, *gootwater*, enz.

GORD, (*gorde*), v., meerv. *gorden*. Een band, een riem, waarmede men iets omgordt. Het is in de scheepsbouwkunde gebruikelijk: *eene gord*, eene rib van het schip. Men kent ook *gording*: *de gordings van een schip*, de barkhouten. Zamenst.: *gordriem*, enz.

GORDEL, m., meerv. *gordels*. Een sierlijke riem om de middel. *Den gouden gordel aangespon*. Hooft heeft *het hart onder den gordel steken*, waarvoor wij thans zeggen: *een hart onder den riem steken*. Van hier *gordelmaker*, enz.

GORDEN, b. w., *ik gordde*, *heb gegord*. Aanbinden, met eenen gordel vastmaken. *Het zwaard aan de heup gorden. Zich gorden*, zich den gordel omdoen. Hooft bezigt het overdr.: *iemands moed gorden*, voor onderschragen.

Het schijnt van *girus*, een kring, af te stammen.

GORDIJN, v., meerv. *gordijnen*. Een voorhangsel, hetwelk met ringen aan eene roede hangt, en opgetrokken of weggeschoven kan worden. *Schuif van schaamte de gordijn*. Vond. *Gordijn* is ook een woord van den vestingbouw, beteekenende een gedeelte van den wal tusschen twee zijdvleugels. Zamenst.: *gordijnring*, *gordijnroede*, enz.

Oul. schreef men ook *gardijn*. Sommigen brengen het

tot

tot *gorden*, *opgorden*.

GORDING, zie *gord*.

GORGEL, m., meerv. *gorgels*. De strot, de weg, waardoor de spijs naar beneden gestooten wordt. *Iemand den gorgel afsteken*. In eenen uitgestrekteren zin wordt het genomen voor de longpijp: *den gorgel reppen*, luid zingen. Zamenst.: *gorgelpijp*.

Misschien is dit woord gevormd naar het geluid, hetwelk men met de keel maakt, onder het gorgelen. Veelligt behoort het lat. *gurges* insgelijks hierheen.

GORGELEN, o. w., *ik gorgelde*, *heb gegorgeld*. De keel met vocht spoelen, onder gestadige uitstooting van den adem. *Met honig*, *water en azijn gorgelen*. Van hier *gorgeling*. Zamenst.: *gorgeldrank*, *gorgelwater*.

Gorgelen komt overeen met het lat. *gargarizare*, fr. *gargariser*, gr. γαργαρίζειν, ital. *gargogliare*.

GORS, v., meerv. *gorzen*. Aangeslibt land bij eene rivier. Zamenst.: *binnengors*, *buitengors*. Waarschijnlijk behoort het tot het oude *gars*, *gers*, *gors*, voor *gras*.

GORT, v., meerv. *gorten*. Hetzelfde als *grut*. *Gortenbrij*. Zamenstell.: *gortheuling*, *gortbuik*, die een' dikken, opgezwollen buik heeft, — *gortmaker*, *gortmolen*, *gortworm*, *gortworst*. *Gortenteller*, fig. een gierigaard.

GORTIG, bijv. n. en bijw., *gortiger*, *gortigst*. Ongansch, ongezond. *Een gortig varken*. Eene ziekte, die, door eene overvoeding van dit dier, gemeenlijk ontstaat, wanneer er zich in het spek kleine stippen, als korrels, vertoonen. In den dagelijkschen stijl zegt men: *hij maakt het gortig*, wanneer iemand niet wel opgepast heeft. Van hier *gortigheid*.

GORTSELEN, b. w., *ik gortselde*, *heb gegortseld*. Dit woord is niet meer in gebruik. Kil. zet het over door *torrere*, aanbranden, schroeijen. Alleen hoort men dit woord nog in Noordholland, waar men het *garstelen* uitspreekt, zijnde een bakkerswoord, aanduidende het schroeijen van de, met dun deeg besmeerde, bovenkorst der brooden, welke men, tot dat einde, in den heeten oven brengt, eer zij gaar gebakken worden.

GOT, m., meerv. *Gotten*. Zeker volk: *de Gotten waren de eerste volken*, *die*, *onder de regering van Markus Aurelius*, in het jaar 161, *eenen inval in het room-*

roomsche gebied deden. Van hier *gottisch, moesogottisch.*

GOUD, o. Het zuiverste, kostbaarste en edelste metaal. *Fijn, digt, zuiver, goud. Het is al geen goud, dat er blinkt*, schijn bedriegt. *De morgenstond heeft goud in den mond*, met den morgenstond op te staan en aan den arbeid te beginnen, is zeer voordeelig. *Zoo trouw als goud*, op wiens trouw men zich kan verlaten. *Met geen goud op te wegen*, wiens waarde men niet genoeg kan schatten. Het wordt ook genomen voor goudgeld, gemunt goud: *men krijgt geen goud meer te zien. Eene ton gouds*, honderd duizend gulden. Voorts allerlei dingen, uit goud gemaakt: *het was niets, dan goud, dat in zijn paleis blonk.* Gouden kleur: *vederen, met uitgegravenen geluwen goude.* BIJBELV. De dichters gebruiken *goud*, fig., voor de stralen der zon: *in 't stralend goud der zon.* SMITS. Voor den glans der sterren: *eeuwig blinkend sterregoud.* DE DECK. Voor het rijpe graan: *'t vet der klai met gout belaën.* POOT. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *gouden: een gouden gedenkpenning. Gouden regen*, een heester. *Iemand gouden bergen beloven*, groote dingen beloven, welke men zelden nakomt. Zamenstell.: *goudader, goudberg, goudbeurs, goudbloem, goudbrasem, gouddraad, goudgeel, goudgeld, goudgewigt, goudglit, goudgroef, goudgulden*, een geldstuk van acht en twintig stuivers, *goudkever, goudklomp, goudkust, goudlaken, goudlakensch: goudlakensche fazanten; goudleer, goudmijn, goudmunt, goudpoeder, goudschuim, goudslager, goudsmid, goudsteen, goudtrekker, goudverw, goudvink, goudvinger*, anders ringvinger; *goudvisch, goudvlieg, goudvlies, goudworm*, een blinkende worm, anders *glimworm, goudwortel*, eene plant, *goudzand, goudzucht (auri sacra fames); goudzuiger*, een uitzuiper van het volk, enz.

MARTIN. leidt het af van *geel*, of, met het woord *geld*, van *gelden*, omdat men, reeds van ouds, de waarde der dingen daarnaar bepaalde.

GOUDGLIT, zie *glit.*

GOUW, v., meerv. *gouwen.* Een oud woord, dat door KIL. vertaald wordt door *regio, ager, rus, terra, pagus, agger, fossâ sive aquagio, obductus. Land-*

 schap,

schap, *akker*, *land*, *aarde*, *dorp*, *dijkwerk door eene graft omgeven.* Het is zeker het hoogd. *Gau*, land, dal, landschap. Men mag het vergelijken met het hebr. גי en גיא, chald. גוח en גוא een dal, het gr. γαια, γεα, γη, de aarde, het land. Dit woord *gouw* is, in eenige plaatsen van Noordholland, nog gebruikelijk: *hij woont op de gouw*, dat is aan eenen zekeren hoogen weg, waar langs eene waterleiding gegraven is. De stad *Gouda*, of *ter Gouw*, liggende aan de gouwe, waar dezelve in den ijssel valt, draagt hiervan zeker haren naam. Men ontdekt dit woord ook in de eigennamen van andere landen en steden, als in het graafschap *Henegouwen*, enz. Zonder twijfel is het vriesche woord *goo* hetzelfde, nog overig in *Oostergoo*, of het Oosterland, *Westergoo*, *Fivelingoo*. Zie *goo*. Kil. heeft ook *goo-graeve*, dat is een dorpgraaf, een regter over eenig grondgebied. Eindelijk is *gouw* bij ons de naam van eene plant, *groote gouw*, *stinkende gouw*, anders *goudwortel*, *schelwortel*, *schelkruid* genaamd.

GRAAD, m., meerv. *graden.* Dit woord is eigenlijk eene schrede, een voetstap, van het lat. *gradus.* In dien zin is het niet gebruikelijk. Men bezigt het in de wiskunde, om het driehonderd en zestigste deel van een rond daardoor uit te drukken. Van hier zeggen de aardrijkskundigen: *die plaats ligt op dertig graden lengte en veertig graden breedte.* In de geslachtrekening beduidt het de verwijdering van gemeenschappelijke stamouderen: *zij bestaan elkander in den vierden graad.* In de kruidkunde drukt het uit de hoegrootheid van hitte of koude: *die plant is heet in den derden graad.* Eindelijk gebruikt men het, in het algemeen, om eene hoegrootheid aan te duiden: *in den hoogsten graad gierig.* Van hier *graadboog*, een werktuig, om de hoogte der zon te bepalen, enz.

GRAAF, v., meerv. *graven.* Een werktuig, om mede te graven. Zamenst.: *graafwerk.*

GRAAF, m., meerv. *graven.* Dit woord is zeer oud, en, in den ruimsten omvang, verstond men door eenen *graaf* iemand, die over eene zekere zaak het oppertoezigt had. In de taal der middeleeuwen heette hij *comes.* Zoo noemde men den opperstalmeester des konings *comes stabuli*, waarvan het verbasterde woord *konstabel* ontstaan is.

is. In het bijzonder was een *graaf*, *comes*, een regter over eenen zekeren oord, de voorzitter des geregts. In Keulen noemt men den zoodanigen nog met dien naam. In Nedersaks., waar het woord *grefe* luidt, beteekent het, heden nog, iemand, die het opzigt over eenige zaak heeft. Wij kennen, in dien zin, *dijkgraaf*, die het toezigt over dijken, *pluimgraaf*, over het wild, *zandgraaf*, die de zorg over duinen en zandgronden heeft. In eenen engeren en voortreffelijkeren zin werd, in het duitsche rijk, iemand *Graaf* genoemd, die over eenen oord, eene gouw, (zie dit woord) het gebied had, en daar het halsregt mogt oefenen, een keizerlijk landregter. Deze waardigheid, met der tijd erfelijk wordende, werd deze ambtsnaam een eertitel, en het woord *Graaf* beteekende eenen adellijke, die, in waardigheid, op eenen Hertog volgde. Het vrouwel. is *Gravin*. Zamenstell: *burggraaf*, *landgraaf*, *markgraaf*, *ondergraaf*, *paltsgraaf*, *rijksgraaf*. Voorts komt van *graaf*, *grafelijk*, *grafelijkheid*, *graafschap*.

De afstamming van dit woord ligt zeer in het donker. Misschien is de gissing van IHRE de waarschijnlijkste, die hetzelve van het oude woord *reffan* afleidt, dat straffen, tuchtigen beteekende. In het middeleeuw. is het *grafio*.

GRAAG, bijv. n. en bijw., *grager*, *graagst*. Die eenen sterken trek naar eten heeft. *Graag in het eten. Honger maakt eene grage maag.* Gaarn: *ik ben graag in zijn gezelschap.* Die, of dat koopers vindt; in den gemeenen spreektrant: *de boter is heden niet graag.* Van hier *graagheid*, *graagte*, zoowel in den zin van grooten eetlust, als genegenheid, sterke begeerte.

GRAAN, o., meerv. *granen*, als er van meer soorten gesproken wordt. Allerlei koren, tarw, rog, boekweit enz. *De sikkel in het rijpe graan slaan. Granen*, in het meerv., bij KIL. nog de knevelbaard van eene kat. Van hier gebruikt J. DE BRUN. de spreekwijs: *de granen opsteken.* Zamenstell.: *graanhandel*, *graankooper*, *graanmarkt*, *graanverkooper*, *graanvloot*, *graanzolder*, enz.

Het stamt af van het lat. *granum*. Het hebr. גֹּרֶן heet ook somtijds koren.

GRAAT, v., meerv. *graten*. Been van visch. *Van de graat vallen*, eene gemeenzame spreekwijs, voor: zeer ma-

mager worden. In menschen en dieren heet het rugbeen *de ruggraat*. Van hier *gratig*.

Het woord schijnt, met het lat. *radius*, hetwelk eene spitsigheid, in het bijzonder eenen straal te kennen geeft, uit eenen oorsprong ontstaan te zijn.

GRAAUW, bijv. n. en bijw., *graauwer*, *graauwst*. Grijs, aschverwig. *Graauwe haren*. *Graauwe erwten*. Van hier *graauwheid*, *graauwachtig*, *graauwigheid*, *graauwtje*, graauw schilderwerk, de zamengestelde woorden: *appelgraauw*, *aschgraauw*, *donkergraauw*, *ijzergraauw*, *lichtgraauw*, *muisgraauw*; *graauwbroeder*, minderbroeder.

Het is een zeer oud woord, gelijk blijkt uit de scytische benaming van den berg *caucasus*, volgens PLIN. *graucasus*, *nive candidus*, grijs door sneeuw.

GRAAUW, o. Het gemeene volk.

GRAAUW, m., meerv. *graauwen*. Een snaauw, een schielijk en hard woord, waarmede men iemand scherp berispt. *Iemand eenen graauw geven*.

GRAAUWEN, o. w., *ik graauwde*, *heb gegraauwd*. Norsch, onvriendelijk spreken: *graauwen en snaauwen*. Van hier *toegraauwen*, *aspere alloqui*. Oul. werd het ook voor grijs worden gebezigd.

GRABBEL, v. Eene opraping zonder orde, van kleine dingen, die door elkander liggen. *Geld te grabbel gooijen*. Van hier het werkw. *grabbelen*, en het naamw. *grabbeling*. Van eenen oorsprong met *grijpen*, zw. *grabba*, ital. *grappare*.

GRACHT, v., meerv. *grachten*, anders ook *graft*. Eene uitgegravene waterleiding *Eene doove gracht*, tusschen bolwerken zonder water. Ook de wederzijdsche grond langs eene gracht: *hij woont op de gindsche gracht*. De menschen, die op eene gracht wonen: *de geheele gracht is op de been*. Zamenst.: *achtergracht*, *stadsgracht*, *voorgracht*, enz.

GRAF, o., meerv. *graven*. Eene uitgedolvene plaats, waarin men lijken begraaft. Elke andere plaats, waar iemands lijk verblijft: *in de baren zijn graf vinden*. *Met den eenen voet in het graf gaan*, eenen hoogen ouderdom bereiken. De dood: *tot aan het graf*. *Aan gene zijde van het graf*, na den dood. Zamenst.: *grafdicht*, *grafdief*, *grafkelder*, *grafkuil*, *graflied*, *graf-*

grafmaker, *gravenmaker*, *grafnaald*, *grafschrift*, *grafsteen*, *grafstede*, *graftombe*, *grafzerk*, *grafzuil*, enz.

GRAM, bijv. n. en bijw., *grammer*, *gramst*. Toornig, vergramd. *Gram zijn*. *Gram worden*. *Iemand gram maken*, waarvoor men ook *gramen* gebezigd vindt: *dat sou mij gramen*. CONST-TH. JUW. Oul. beteekende het ook droevig. Van hier *grammelijk*, *gramschap*. Zamenstell.: *grammoedig*, *grammoedigheid*, *grammoediglijk*, *gramstorig*, enz.

GRANAAT, voor den *granaatboom* genomen, mannel., voor de *vrucht*, vrouwel.; meerv. *granaten*.

Granaat, vrouwel., is ook een oorlogstuig, dat, aangestoken zijnde, met de hand weggeworpen wordt, en, bij de openbersting, naar eenen granaatappel gelijkt. Van hier *granadier*. Zamenst.: *handgranaat*, *granaatappel*, *granaatbloem*, *granaatboom*, *granaatkern*, *granaatschil*, enz. Het komt, denkelijk, van het lat. *granatum*, omdat de vrucht, in die taal, *malum granatum* heet

GRANAAT, m. en o., meerv. *granaten*. Een edelgesteente. Voor den geslepen steen is het mannel., met een meerv.; voor de stof zelve is het onzijd., zonder meerv. Het ontstaat uit het middeleeuw. *granatus*; en dat uit *granum*, eene korrel, omdat de ruwe steen, gemeenlijk, den vorm van eene hoekige korrel heeft.

GRANADIER, zie *granaat*, v.

GRANIET, m. en o., meerv. *granieten*. Een zeer harde gevlekte steen van verscheidene kleuren, waaruit dikwijls gansche bergen bestaan. De gehouwen steen is mannel., en lijdt dan een meerv., de stof zelve onzijd. Misschien van *granum*, om zijne stippen en vlekken, afkomstig.

GRAP, v., meerv. *grappen*. Klucht, aardigheid. *Uit de grap*. Van hier *grappig*, koddig, *grappigheid*. Zamenst.: *grappenmaker*.

GRAS, o. Allerlei veldgroente, kort wassend kruid, dat voor de beesten tot spijs verstrekt. *Bij hooi en bij gras*, nu en dan, zeldzaam; in den gemeenen spreektrant. *Iemand het gras voor de voeten wegmaaijen*, hem eene geschikte gelegenheid tot iets benemen. *Dit is reeds lang met gras begroeid*, dit is al eene oude gewoonte. *Gras over iets laten groeijen*, iets uitstellen,

ongemerkt laten voorbijgaan. *Gras* is ook eene zekere hoeveelheid van land; in het meerv. *grazen.* Zoo maken, in de groninger Ommelanden, vijf *grazen* lands zes hollandsche morgen uit. In Gelderland beslaat *een gras* veel minder land. Van hier *grasachtig*, *grazig*, vol gras: *eene grazige weide.* Ook, dat naar gras smaakt: *grazige boter*, anders *grasboter.* Voorts *grasanjelier*, *grasbloem*, *grasgroen*, *grasharing*, die digt bij de kust gevangen is. *Grashupper*, *graslook*, *grasmaaijer*, *grasmaand*, *grasmusch*, *grasrol*, een werktuig uit hardsteen vervaardigd, om het gras te rollen; *grasvellig*, dat voor de schulden verkocht moet worden; *grasworm*, *graswortel*, enz. Tot de zamengestelden behoort ook *grasduinen*, zijnde duinen, met gras bewassen, of grashoopen, hoog grasland, of weiland, waarvan de gemeenzame spreekwijs *in grasduinen gaan*, voor veel en lekker eten, en zich daarbij verheugen, ontleend van het vee, dat in eene versche hooge weide graast, en dartelt.

Men leidt het gemeenlijk af van het angels. *growan*, eng. *grow.*, zw. *gro.* Bij ULPHIL. is het *gras*, gr. γρᾶσις. Het lat. *gramen* stamt zeker af van *grao*, gr. γράω, waarmede *cresco*, van *creo*, in verwantschap staat.

GRATIG, bijv. n. en bijw., *gratiger*, *gratigst.* Dat veel graten heeft: *gratige visch.* Zie ook *gretig.*

GRAVEEL, o. Nierwee. Van hier *graveelachtig*, *graveelig.* Oneigenl. zegt men: *dat is te graveelig*, dat kost te veel. *Graveeligheid.* In het fr. *gravelle;* ook *gravier*, dat tevens zoo veel is, als grof zand, van het lat. *gravis*, zwaar; in welken zin BRUNE zegt: *op den oever der riviere veel graveel verroeren.*

GRAVEERSEL, zie *graveren.*

GRAVEN, b. w., *ik groef*, *heb gegraven.* Delven. *Eenen kuil graven.* Uitsteken: *turf graven.* Van hier *graver*, *graving.* Oul. werd het voor *graveren* gebezigd.

Hiermede komt overeen het eng. *to grave*, fr. *graver*, snijden, etsen. Zeker behoort hierheen ook het gr. γράφειν, en het lat. *scribere*, schrijven, met een scherp werktuig eene indrukking in iets maken, zoo als men oudtijds eerst schreef.

GRAVEREN, b. w., *ik graveerde*, *heb gegraveerd.* Figu-

guren in eenige harde stof snijden. Van het fr. *graver*, dat met ons woord *graven* eenen oorsprong heeft. Van hier *graveerder*, *graveerijzer*, *gravering*, *graveersel*, *graveerstaal*, *graveerwerk*. Dit woord met dien basterduitgang is, met andere dergelijke, reeds onder ons aangenomen. Oul. schreef men *graven: du sulste daerin graven die namen*. BIJB. 1477.

GRAZEN, o. w., *ik graasde*, *heb gegraasd*. In het gras weiden. Voor *grazen*, bezigt VOND. het voortdurende werkw, *grazelen*.

GREB, v., meerv. *grebben*. Greppel. Van *graven*.

GREEL, o., meerv. *greelen*. Het haam, hetwelk om den hals der paarden hangt, om te gemakkelijker te trekken. Het is uit *gareel* zamengetrokken.

GREENEN, onverbuigb. bijv. naamw., van *green*, eene soort van den. *Greenen hout*, *greenen plank*.

GREEP, m. en v., meerv. *grepen*. De daad van grijpen; mannel., *een greep guldens*, zoo veel als men grijpen kan. Een geoefend bestuur over iets; eene aangeleerde behendigheid: *den greep van iets hebben*. Dat aangegrepen wordt, als het gevest enz., vrouwel.: *de greep van eenen degen*. Zamenst.: *handgreep*, *lettergreep*, *misgreep*. Ook *mestgreep*, eene mestvork.

GREIN, o., meerv. *greinen*. Eene zekere stof van geiten- of kemelshaar, met zijde, of wol. Van hier het stoffelijke bijv. naamw. *greinen: een greinen borstrok*. *Grein* is ook het kleinste gewigt eens apothekers; met een meerv. Overdr.: *hij heeft geen grein verstand*. Verkleinwoord *greintje*, voor een weinigje: *elk, die een greintje wijsgeerig dacht*. FEITH.

GREINEN, zie *grein*.

GRENDEL, m., meerv. *grendels*, *grendelen*. Een ijzer, hetwelk men op eene poort of deur schuift, waarmede men dezelve dus vastmaakt. Van hier het bedr. werkw. *grendelen*, met den grendel sluiten. Zamenst.: *grendelboom*, *grendelslot*, enz.

GRENIKEN, zie *grinniken*.

GRENS, v., meerv. *grenzen*. Eene scheiding, een eindpaal. *Op de grenzen van het land*. Overdragt.: *over de grens van zijne kintsheit*. VOND. Zamenst.: *grenspaal*, *grensplaats*, *grensscheiding*, *grensstad*, enz.

Dit oude woord heet in het hoogd. *Gränze*, *Grenze*,

 zw.

zw. *gräns*, middeleeuw. *granicies*, *grenicia*. De IJslanders gebruiken nog een woord *grein*, eene afzondering, van het werkw. *greina*; en dit is zeker het stamwoord, en komt met het gr. κρίνειν overeen. De landen *Opper-* en *Nederkrain*, en het landschap *Ukraine* hebben denkelijk van dit oude woord hunnen naam.

GRENZEN, o. w., *ik grensde*, *heb gegrensd*. Aanpalen, gelegen zijn: *zijn land grenst aan het mijne*. Overdr. *de dromen grenzen dicht aan ijdelheit en logen*. VOND.

GREPPEL, (*grippel*, *gruppel*) v., meerv. *greppels*. Een smal slootje in de landerijen; van *graven*. *Aan de oostzijde van de greppel*. HOOFT.

GRETIG, bijv. n. en bijw., *gretiger*, *gretigst*. Happig, begeerig. *Gretig naar geld*. *Met een gretig oog alles beschouwen*. Van hier *gretigheid*, *gretiglijk*. Voor *gretig* is ook *gratig* gebezigd: *Terwijl zij gratigh is* enz. VOND. Ook bij HOOFT.

GRIDSELEN, zie *griezelen*.

GRIEF, *grieve*, v., meerv. *grieven*. Hartzeer, smart, verdrukking, bezwaar.

GRIEK, m., meerv. *grieken*. Een van geboorte uit Griekenland. Het vr. is *griekin*. In den gemeenzamen stijl zegt men: *hij is een oude griek*, een schalk; *hij is een regte griek*, een wonderlijk, netelig mensch. Van hier *grieksch*. *Grieksch vuur*, dat, door kunst, onder water brandt. Zamenstell.: *griekenland*.

GRIEKSCH, zie *griek*.

GRIEL, v. Hetzelfde als *grabbel*. Van hier het werkw. *grielen*, grabbelen. Zamenst.: *grielpenning*, die te grabbel geworpen wordt. VOND. bezigt *grielen*, voor vergieten, doen stroomen: *De dood is al gereed, om Isaks bloed te grielen*.

GRIEND, v., meerv. *grienden*. Een waard, waar twijg groeit; een wilgenwaard. Van hier *griendland*.

GRIES, *griezel*, zie *griezeltje*.

GRIET, v., meerv. *grieten*. Zekere soort van visch. *De vischmarkt schaft de kostelijke griet*. ANTON.

GRIETENIJ, v., meerv. *grietenijen*. Eene zekere uitgestrektheid van land in Vriesland, waarover een *grietman* de ambtman is. Er is een oud saks. woord *grith*, dat vrede beteekent; misschien stamt dit daarvan af, zoodat *grietman* zooveel zij, als vrederegter, scheidsman. Of

griet-

grietman is verkort van *gerigtsman*.

GRIETMAN, m., zie *grietenij*. In het meerv. *grietmannen*, en *grietlieden*, naar het vriesche gebruik *grietslieden*.

GRIEVEN, b. w., *ik griefde, heb gegriefd*. Eigenlijk, met een scherp werktuig in iets steken. Van hier beleedigen, diep treffen. *Dat grieft mij*. Uit eene bron met *graven*.

GRIEZELEN (*grijzelen*), o. w., *ik griezelde, heb gegriezeld*. Eene huivering gevoelen: *van iets griezelen*. HOOFT bezigt *gridselen van vreeze*. Van hier *griezeling*, *grijzeling*, rilling van koude, van vrees.

GRIEZELTJE, o., meerv. *griezeltjes*. Een ziertje. Van het oude *gries*, d. i. gruis, *griezel*. *Een griezeltje* is dan een *gruisje*.

GRIF, bijw., *griffer, grifst*. Zonder haperen. *Dat gaat hem grif van de hand*. Misschien is het zoo veel als *greep*, behendigheid, van *grijpen*.

GRIFFEL, ook *griffie*, v., meerv. *griffels*. Een werktuig, waarmede men op eene lei schrijft. Insgelijks eene ent. De bron ligt in *graven*, γραφειν, met een spits ligchaam in iets indrukken.

GRIFFELEN, b. w., *ik griffelde, heb gegriffeld*. Voortdur. werkw. van het ongewone *griffen*, ingraven, overdr. indrukken, inprenten: *die woorden zijn in mijn hart gegriffeld*. Ook wordt het voor enten gebezigd.

GRIFFIE, v., meerv. *griffies*, *griffieën*. Eene griffel. Ook eene gedingstukkamer, waarvan het onduitsche woord *griffier*, een geheimschrijver bij de geregtshoven, hofschrijver, wiens ambt het *griffierschap* heet. Van denzelfden oorsprong, als *griffel*.

GRIFFOEN, m., meerv. *griffoenen*. Een roofvogel, naar eenen arend gelijkende. *Griffoenen slaen hun klaeuw*. VONDEL. Van het lat. *gryphus*; of voor *grijphoen*, *grijfhoen*, *grifhoen*, nu *griffoen*, derhalve kwalijk *griffioen*.

GRIFT, v., meerv. *griften*. Eene gegravene waterleiding, hetzelfde als *graft*. *Deze stroom door eene grift vaarbaar gemaakt*. MOONEN. Van hier draagt het riviertje de *grift*, op de Veluw, zijnen naam. Men bezigt het ook voor eene griffel, om te schrijven, en voor eene ingegriffelde ent.

GRIJN, m., meerv. *grijnen*. Iemand, die grijnt, die van

eenen knorrigen aard is. Zie *grijnen*.

GRIJNEN (*grenen*), o. w., *ik green*, *heb gegrenen*. Thans wordt het dikwijls gelijkvl. gebezigd: *ik grijnde*, *heb gegrijnd*. Dit woord heet, eigenlijk, het aangezigt, in het bijzonder den mond, vertrekken. Van hier gebruikt men het van kinderen, die, uit eene verdrietige ontevredenheid schreijen. KIL. zet het ook over door *renidere*, *subridere*, de tanden, onder meesmuilend lagchen, laten zien. En zoo gebruikt HOOFT het: *daar is er, die vermeldt, dat de Prins als toen grenende, eenen hem naast gezeten in 't oor beet.* De oorsprong ligt weder in den mond te vertrekken. Eindelijk gebruiken wij het woord voor morren, gemelijk zijn; van hier *grijnig*, knorrig; ook schreijend.

In het zw. en ijsl. heet *grina* den mond vertrekken, de tanden laten zien, in het angels. *grennian*, *grinnian*, eng. *to grin* en *girn*, ital. *sgrinare*, lat. *ringere*. IHRE denkt, dat de bron is in het oude *greina*, deelen, scheiden. Zie *grens*. In den zin van morren, grommen, lat. *grunnire*, fr. *gronder*, schijnt het een klanknabootsend woord te zijn.

GRIJNS, v., meerv. *grijnzen*. Eigenlijk een vertrokken aangezigt. Van hier een masker, eene mom. *Hebbende de grijns der loffelijke geveinstheit van 't aangezigt getrokken.* HOOFT. Een schijn, eene voorgeving: *en zulks onder vertooninge van een ijdele grijns van vreeze.* TRIP. Een geveinsde: *met geenen antikrist, die grijns.* VONDEL. Van hier *grijnsaard*, en het onz. werkw. *grijnzen*, het voorhoofd in fronsels trekken, uit verdrietigheid; ook knorrig, grommig zijn; en — lagchen. Van hier *grijnzing*. Zie *grijnen*.

GRIJP, m., meerv. *grijpen*. Grijpvogel.

GRIJPEN, b. w., *ik greep*, *heb gegrepen*. De hand uitsteken, om iets ter deeg te vatten. *Hij greep het kind, eer het viel.* Vangen, vasthouden: *door de geregtsdienaars gegrepen worden.* Hebben: *plaats grijpen*. Zoo ook de spreekwijzen: *stand grijpen*, *moed grijpen*. Van hier *grijpachtig*, en *grijpvogel*, eigenlijk, en voor eenen vrek.

Eng. *to gripe* en *grope*, fr. *gripper*, ital. *grappare*, hebr. גרף, gr. γριπεύειν. Het behoort tot het woord *rapen*, lat. *rapere*. In het hebr. heet de grijpende hand,

de

de vuist אֶגְרוֹף, gelijk de hand, bij de IJslanders, *reifr* heet.

GRIJS, bijv. n. en bijw., *grijzer*, meest, *zeer grijs*. Eene gemengelde kleur uit wit en zwart, lichtgraauw. *Grijs zijn*, *grijs worden*. Van hier *grijsaard*, niet enkel iemand, die de hoedanigheid van grijs in het werkelijk oogenblik, maar bij aanhoudendheid heeft; *grijsachtig*, *grijsheid*, *grijzigheid*. — Ook het werkw. *grijzen*, grijs worden, hetwelk HOOFT bedrijv. gebruikt, voor grijs maken: *als kennis heeft gegrijst uw groene vrijerschap*. Eindelijk *grijskruid*, eene zekere welriekende plant.

GRIJSAARD, zie *grijs*.

GRIJZELEN, zie *griezelen*.

GRIL, v., meerv. *grillen*. Eene beuzeling: *wat zijn dat voor grillen?* Eigenzinnige ontevredenheid, nukken: *ik ken zijne grillen wel*. Ingebeelde hersenschim: *hij heeft altoos wonderlijke grillen in zijn hoofd*. Belagchelijke poets: *hij regt aardige grillen aan*. GESNERUS leidt het af van het lat. *gryllus*, beteekenende eene koddige groep van snaaksche beelden. Van hier *grillig*, *grilligheid*, *grilziek*.

GRIL, v., meerv. *grillen*. Huivering, rilling. Van hier het onz. werkw. *grillen*, huiverig zijn; en *grillig*, iemand die huiverig is, en dat huivering verwekt: *grillig weêr*. Van hier ook *grilling*. Zie *rillen*, waaruit *grillen* gevormd is. HOOGVL. bezigt *gril* als een bijv. naamw.: *grille winter*.

GRIM, v. Grimmigheid. *Valt op de grim van mijn verdrijver*. HOOFT. *Spijt Moeders grim*, d. i. in spijt van moeders toorn. H. v. MERWEDE. VOND. heeft het hiervan gemaakte *grimbekken* gebezigd: *toen de bocken grimbeckten*.

GRIMAS, v., meerv. *grimassen*. Grillen, malle kuren. Onduitsch woord, van het fr. *grimace*. Het is, in eenen goed nederduitschen stijl, niet te gebruiken, schoon M. L. TYDW. het gebezigd heeft: *om God te paaijen met grimassen*. Zoo ook VOND., die *grimmassen* schrijft: *En d'oogen schrikten voor de spooken en grimmassen*.

GRIMLACH, m. Een stille, of gemaakte lach. Van *lach* en *grimmen*, dat, met *grijnen* en *grijnzen*, beteekent den mond vertrekken.

GRIMLAGCHEN, o. w., *ik grimlachte, heb gegrimlacht.* Stil, of gemaakt, lagchen, zoodat men even de tanden ziet.

GRIMMELEN, o. w., *ik grimmelde, heb gegrimmeld.* Wriemelen, krielen. *Het grimmelt er van mieren. Het grimmelt van volk.* HOOFT.

GRIMMEN, o. w, *ik grimde, heb gegrimd.* Oorspronkelijk beteekende het, even als *grijnen*, de trekken van het aangezigt veranderen. Omdat nu de hevige hartstogt van woedende gramschap de gelaatstrekken zeer verzet, heet het woeden, en van woede op de tanden knarsen. Van hier *grimmig, grimmigheid. Grimmen* wordt ook van eenen brullenden leeuw gebruikt, waarvan *grimming.* — Huilen, weenen: *dat kind doet niets, dan grimmen.*

GRINNIKEN, o. w., *ik grinnikte, heb gegrinnikt.* Hetzelfde als ginniken. HOOFT bezigt *grenikken*, en schrijft het aan de Fortuin toe: *het grenikken der Fortuine.*

GRINT, v. Het tweede meel van de boekweit, in Gelderland *grinte, grante.* In het eng. is *to grind*, meel malen.

GRIPPEL, zie *greppel.*

GRISSEN, b. w., *ik griste, heb gegrist.* In Amsterdam nog gebruikelijk, voor steelswijze bijeenrapen en wegnemen. Van hier *grisser.*

GROBBELEN, zie *grabbelen.*

GROEF, v., meerv. *groeven.* Graf, kuil: *de groef met aerde dekken.* VOND. Van hier *groefbidder.* Voorts heet men de langwerpige holligheden in eenen pilaar ook deszelfs groeven. Zamenst.: *steengroef, zandgroef, zoutgroef*, enz. — Voorts *groefijzer, groefwerk.*

GROEI, m. Groeijing, wasdom. Van hier *groeizaam, groeizaamheid.*

GROEIJEN, o. w., *ik groeide, ben gegroeid.* Wassen, toenemen, grooter worden door groeijing: *het gras is ongemeen gegroeid.* Vetter en dikker worden; ook vermeerderen. *Groeijen in eens anders leed*, zich over hetzelve verheugen. Van hier *groeijing, groeisel, groeisteen.*

GROEN, bijv. n. en bijw., *groener, groenst.* Eene der hoofdkleuren. *Een groen kleed.* Versch: *groene zalm,*

groe-

groene haring. Onrijp: *vruchten, die nog groen zijn.* Jeugdig: *een groene vrijer — aan iemands groene zijde zitten.* Onbeschaafd, onbeleefd; in den gemeenzamen spreektrant: *hij is nog zoo groen.* Het wordt ook zelfst. gebruikt, voor groene verw: *spaansch groen.* Groene kleur: *in het groen gekleed.* Groente, kruid: *het nieuwe groen is aangenaam.* Overdr. zegt HOOFT: *in 't groenste zijner jeught.* Verkleinw.: *groentje*, een onbedrevene; ook eene soort van peer. Van *groen* is *groenachtig*, *groenig*, *groenigheid*, *groente.* HOOFT bezigt *groenigheid*, voor jeugdige, onberadene drift: *uit puure groenigheit van gloorijzucht.* Nog zegt men, in de gemeenzame verkeering: *niet groen op iets zijn*, voor geene groote drift tot iets hebben. Zamenstell.: *groenland*, *groenlandsvaarder*, *groenling*, een vogeltje, *groenman*, *groenmand*, *groenmarkt*, *groenmeisje*, *groenmoes*, *groentuin*, *groenverkooper*, *groenvrouw*, *groenwijf*, enz. Voorts, *appelgroen*, *berggroen*, *bleekgroen*, *donkergroen*, *grasgroen*, *wintergroen*, *zeegroen*, enz.

Gelijk *viridis*, groen, van *virere* afstamt, zoo komt dit woord van het oude *gro*, groeijen.

GROENEN, o. w., *ik groende*, *heb gegroend.* Groeijen, groen worden, groen loof dragen. *Oock groent onse betstede.* BIJBELV. KILIAAN heeft ook *groenen*, *groeijen.* *Hij heet de bosschen groenen.* VOND. Van dit *groenen* komt *groensel*, voor *groeisel*, in de BIJBELV. voorkomende.

GROEP, v., meerv. *groepen.* Eene groef, graft. *De vijant begost een recht uitloopende groep.* HOOFT. Eene goot achter de koeijen, waarin de drek valt: *de groep uitmesten.* Van *graven.* *Groep* heet ook, in de teekenkunde, eene vereeniging van beelden, in het fr. *groupe*; van het ital. *groppo.*

GROET, m. Het groeten. *Iemand met eenen groet verwelkomen.*

GROETEN, b. w. *Ik groette*, *heb gegroet.* Door middel van eenen groet zijnen eerbied bewijzen. *Iemand groeten.* Door eenig teeken eeren: *de admiraal werd, bij het inloopen in de haven, met drie kanonschoten gegroet.* Heil toewenschen, geluk wenschen: *den Koningh groeten met den intreé in zijn rijk.* VOND. Met eenen

groet

groet afscheid nemen: *Ik groet u.* Spottende zegt men: *iemand groeten*, voor afrossen. — Van hier *groetenis*.
Waarschijnlijk mag men het afleiden van het oude *cruazen*, roepen, fr. *crier*, ons *krijten*, eng. *to greet*. Ondertusschen is er een oud saks. woord *grith*, zw. *grid*, *grud*, dat vrede heet, hetwelk zeer denkelijk de oorsprong is, naardien aan iemand vrede toewenschen de oudste gewoonte van groeten was.

GROEVEN, b. w. *Ik groefde*, *heb gegroefd*. Met eene groef voorzien. *Deze pilaar is kunstig gegroefd.*

GROEZE, v. Het jeugdige groen. *De groeze afweiden.* VOND. Bij KIL. *groense*, *groese*, *grase*, die het door *caespes viridis*, eene groene zode, vertaalt.

GROF, bijv. n. en bijw., *grover*, *grofst*. Groot, zwaar. *Grof geschut. Grof geld.* Welks deelen dik, niet fijn zijn: *eene grove pij. Grof linnen. Grove kousen. Grof meel.* Plomp, bot: *een grof verstand.* Diep, hard: *eene grove stem.* Het tegendeel van teeder: *grof van leden.* Zeer, grootelijks: *grof mistasten. Had dan de Rechter zich niet grof genoeg vergrepen?* DECKER. *Grof liegen. Grof* (om veel geld) *spelen. Gij maakt het te grof*, gij zegt, of doet, te veel. Van hier *grofachtig*, *grofheid*, *groffelijk*, *grovelijk*. Zamenstell.: *groflijvig*, *groflijvigheid*, *grofsmid*.

GROL, v., meerv. *grollen*. Eene vod. Ook eene prul, beuzeling. *Gij verhaalt niets*, *dan loutere grollen. Grollen maken.* Van hier *grollig*, en het onz. gelijkvl. w. *grollen*, dat en knorrig zijn, en het lollende kattengeluid te kennen geeft; anders *krollen*.

GROM, (*groom*), o. Ingewand van dieren: *hij leeft raet met lillend groom.* VOND. In het bijzonder het ingewand der offerdieren: *in 't groom der offerhanden.* VOND. Het ingewand van visch heet ook *grom*. Van hier *grommig*. *Grommige visch*, uit welken het ingewand niet genoeg gezuiverd is. Van hier *grommen*, het ingewand uitdoen; waarvan te Utrecht *de vischgrommers*, die de visch schoonmaken en thuis brengen. Oul. werd *grom*, *groom*, ook voor kroost, nakomelingen, gebezigd: *verscheurend eyghen groom.* HOOFT.

GROMMELEN, o. w. *Ik grommelde*, *heb gegrommeld.* Zich wentelen. *Hij grommelde in zijn bloed.* Van hier *grommeling*, wenteling, en vuiligheid.

GROMMEN, o. w., *ik gromde, heb gegromd.* Het geluid der beeren: *het grommen van den beer.* VOND.

GROND, m., meerv. *gronden.* De oppervlakte van den aardbodem: *op den grond vallen.* Eene bepaalde uitgestrektheid lands: *honderd roeden gronds.* Aarde: *een vette grond.* Onderste bodem van iets: *op den grond der valei lagen vele doodsbeenderen.* BIJBELV. De bodem der zee, der rivieren: *grond peilen.* — *Iemand in den grond boren*, hem geheel aan den bedelstaf helpen. *Grond voelen;* dit heet ook, in den gemeenzamen stijl, zijne bekomst hebben. *Te gronde gaan*, verzinken, en arm worden. Zandbank in zee: *hij is op de gronden vervallen.* De vlakte van een wapenschild, het veld: *hij voert eenen gouden leeuw op eenen rooden grond.* Grondvest: *ende de gronden der bergen beroerden sich.* BIJBELV. De aanvang van iets: *hij heeft eenen goeden grond, voor zijn volgend geluk, gelegd.* De eerste bestanddeelen eener zaak: *zijn gemoed is in den grond verdorven. Eene ziekte in den grond genezen.* Hart, genegenheid: *daar is tusschen hen geen goede grond.* De ware gesteldheid van iets: *ik kan achter den grond der zaak niet komen.* Het innigste, inwendigste van iets: *dit wensch ik u, uit grond van mijn hart.* Dat, waaruit men kan afnemen, dat iets zoo en niet anders is: *wat voor gronden hebt gij voor die stelling?* Een gevoelen, waaruit andere dingen afgeleid worden: *hij heeft schadelijke gronden omtrent de godsdienst.* Eerste beginsel: *de gronden eener wetenschap. Eene zaak uit den grond ophalen.* Van hier *grondelijk, grondeloos, grondig, grondiglijk.* Zamenst.: *achtergrond, ankergrond, veengrond, voorgrond, zandgrond.* — *Grondbrakig*, bij H. D. GR.; *grondeigenaar, grondeigendom, grondgebied, grondgebouw, grondgetal, grondhaak, grondheer, grondijs, grondkundig, grondleen, grondleer, grondlegger, grondlegging, grondlegster, grondles, grondoorzaak, grondregel, grondregt, grondrent, grondschatting, grondscheiding, grondslag, grondsap, grondsteen, grondstem, grondstof, grondtaal, grondtekst, grondvast, grondvest, grondwet, grondwoord, grondwortel*, enz.

De ware oorsprong ligt in het duister.

GRONDEL, zie *grondeling.*

GRONDELING, m., meerv. *grondelingen.* Een zekere riviervisch, in het eng. *a groundling*, bij Kil. ook *grondel.*

GRONDEN, b. w., *ik grondde, heb gegrond.* Grondvesten: *waer waert gij, doen ik de aerde grondede?* Bijbelv. Onz., grond voelen: *ik kan hier niet gronden.*

GRONDVESTEN, b. w., *ik grondvestte, heb gegrondvest.* Den grond leggen. Van hier *grondvesting.* Van *grondvest.*

GROOM, zie *grom.*

GROOT, bijv. n. en bijw., *grooter, grootst.* Eene maat van uitgebreidheid aanduidende. *Hoe groot is uw akker?* Dat eene zekere ruimte beslaat, het tegendeel van klein: *eene groote stad; een groot huis.* Uitgestrekt in de lengte: *met groote schreden gaan.* Hoog: *een groote reus.* Volwassen: *mijne kinderen zijn nog niet groot. Kinderen groot maken*, hen opvoeden. *Groot van kinde*, zwanger, bij Hooft. *Groot gaan*, zwanger zijn: *een vinnig boschgedrocht ging van dien gruwel groot.* Poot. Uit eene menigte bestaande: *een groot aantal. Een groote maaltijd. Een groot gevolg. De groote hoop*, de menigte. Dat, naar zijne hoedanigheid, eene aanzienlijke maat van inwendige sterkte heeft: *een groot geschrei. Groote blijdschap. Groote hitte. Groote dorst.* Hoovaardig: *groot op dien naam.* Hooft. Aanzienlijk: *een groot heer. De groote wereld.* Voortreffelijk, die verhevene eigenschappen bezit: *de groote Schepper. Hij is een groot man.* Een eertitel: *de groote Heer*, de turksche Keizer. *Alexander de groote.* Het wordt, ook, als een zelfst. naamw. gebruikt, en wel in het enkelv. *een groot*, een halve stuiver: *drie groot*, twee blanken. *Een pond groot*, zes gulden. In het meerv., *de grooten*, de aanzienlijken. *Hij verkeert veel met de grooten.* In de gemeenzame verkeering is *grootje*, zooveel als grootmoeder. Van hier *grootheid*, *grootelijks.* Zamenstell.: *grootachtbaar*, *grootbek*, *grootboek*, *grootdadig*, *groothartig*, *groothertog*, *grootmagtig*, *grootmeester*, *grootmoeder*, in den lagen spreektrant, *grootmoer*, hetwelk zelfs bij Vond. voorkomt: *wij kennen d'aarde voor ons grootmoêr.* Zoo heeft hij ook *grootvaêr.*

Groot-

Grootmoedig, *grootmoedigheid*, *grootmoediglijk*, *grootmogende*, *grootmond*, *grootneus*, *grootoor*, *grootspraak*, *grootspreker*, *grootspreking*, *grootte*, *grootvader*, enz. OUD. bezigt *grootwoordige Redenaars*.

ADELUNG leidt het, met het lat. *crassus*, dik, middeleeuw. *grossus*, eng. *gross*, fr. *gros*, uit eene bron af.

GROOTSCH, bijv. n. en bijw., *grootscher*, *meest*, *zeer grootsch*. Opgeblazen, hoovaardig: *een grootsch mensch*. Heerlijk: *een grootsch gebouw*. *Grootsch denkbeeld*. Van hier *grootschheid*.

GROP, v., meerv. *groppen*. Groef: *Veja groef eene grop in de aarde*. VOND. Bij KIL. *grope*, *grubbe*.

GROS, o., meerv. *grossen*. *Het gros pijpen maakt twaalf dozijn*. *Hij verkoopt in het gros*, in het groot. Van hier het onduitsche *grossier*: *een grossier in zout*. Het beteekent ook het grootste deel: *met het gros zijner magt*. HOOFT. *Het gros der menschen*. Van het middeleeuw. *grossus*.

GROT, v., meerv. *grotten*. Een hol. Ook een kunstvertrek in eenen tuin, gemaakt van oude boomwortels, met mos bezet, en met koralen en schelpen ingelegd. Van hier *grotwerk*.

GROUWEN, zie *gruwen*.

GRUIS, o. Verbrijzeld puin. *In*, *aan gruis vallen*. Van hier *gruisachtig*, *gruisdroog*, *gruisijzer*, een glazenmakers werktuig, *gruiszand*, *gruizig*, *gruizigheid*. Ook het werkw. *gruizen*, voor *vergruizen*. Waarschijnlijk van het gr. γεω, iets, dat zeer klein is.

GRUIT, v. Bij KIL. heet het hef, droessem. In Gron. wordt het woord voor alle slordig werk gebruikt. *De gruit in iets brengen*. Van hier het werkw. *gruiten*, dat, in Gron., het werk morsig behandelen aanduidt.

GRUPPEL, zie *greppel*.

GRUT, v., meerv. *grutten*. Gort. Ook scheepskost, van gort gekookt. *Gruttenbrij*. Van hier het werkw. *grutten*, gort pellen, in de grutterij, waarvan *grutter*, *grutterij*, *grutmolen*, enz. *Grut* beteekent ook iets dat klein is, en uitgeschoten wordt: *het is maar grut*.

GRUWZAAM, zie *gruwel*.

GRUWEL (*grouwel*), m., meerv. *gruwelen*. Hoogste afkeer

keer van iets: *eenen gruwel van iets hebben.* Afschuwelijke misdaad: *zich aan gruwelen schuldig maken.* Van hier *gruwelijk*, *gruwelijkheid.* Zamenst.: *gruweldaad*, *gruwelstuk*, enz.

Gruwel, *grouwel*, bij KIL. *grouw*, *horror*, hetwelk WACHT. tot het gr. ῥιγέω, *rigeo* brengt, en hiervan *gruwzaam*, *gruwzaamheid.* Oul. werd *gru* ook voor afkeer afschrik gebezigd.

GRUWELEN, o. w., *ik gruwelde*, *heb gegruweld.* Van *gruwel. Van*, *tegen iets gruwelen*, het van harte verfoeijen. Oul. was het ook onpersoonlijk: *maar oock hem daerteghen gruwelde.* St. Fr.

GRUWELIJK, zie *gruwel.*

GRUWEN (*grouwen*), o. w., *ik gruwde*, *heb gegruwd.* Hetzelfde als *gruwelen. Van iets gruwen*, den hoogsten afkeer van iets hebben.

GUDS, v., meerv. *gudsen.* Een steekbeitel met eenen hollen bek. Zamenst.: *dobguds.* Van hier het bedr. werkw. *gudsen*, uitsteken, en het onz. werkw. *gudsen*, taplings afloopen: *het bloed gudste hem uit de wonden. Het christenbloedt gudst langs de straten.* SMIDS.

GUDSEN, zie *guds.*

GUF, bijv. n. en bijw., *guffer*, *gufst.* KIL. vertaalt het door mild, verkwistend. *Hoe guf en grof aldaar wordt aengegaan.* J. D. DECK. Van hier *gufheid.* Dit woord gebruikt OUDAEN: *wie 't groote beest op zijnen vollen draf*, *nu dronken van zijn gufheid*, *wil zien schokken.* Het komt, denkelijk, van *geven.*

GUICHELEN, zie *goochelen.*

GUIG, v. Bespotting. *Iemand de guig nasteken.* KILIAAN kent een werkw. *guigen*, *beguigen*, bespotten.

GUIL, v., meerv. *guilen.* Eene merrie, die niet gedragen heeft. Ook voor een onwetend mensch: *partijschap hier geen lamme guilen looft.* VOND. Het hoogd. *Gaul*, lat. *caballus*, fr. *cheval*, en dit woord *guil* behooren tot eenen stam. VOND. bezigt het mannelijk, voor eenen laffen karel. *Dat ghij zoo armen guil (als ick) slaet 't lijf vol stramen.* Zoo zegt men ook, in de gemeenzame verkeering: *hij is een regte guil.* Het wordt ook als een bijw., voor lafhartig, gebruikt.

GUIS, *guize*, zie *verguizen.*

GUIT, m., meerv. *guiten.* Een spotboef, een deugniet. Van

Van hier *guitachtig*, *guiterij*, *guitig*. Zamenst.: *guitenstuk*, *guitenwerk*. Oul. was het hiervan gemaakte werkw. *guiten* in gebruik: *Maer soudt ghij met mij spotten en guiten*. CONST. DER MINN.

GUL, v., meerv. *gullen*. Zekere vischsoort. Verkleinw. *gulletje*.

GUL, bijv. n. en bijw., *guller*, *gulst*. Zacht: *het gulle zand*. Dun: *gulle brij*. Openhartig: *met een gul hart*. Mild: *hij is zeer gul*. Van hier *gulheid*. Zamenst.: *gulaardig*, *gulhartig*, *gulhartigheid*, *gulhartiglijk*.

GULDEN, onverb. bijv. naamw. Van goud: *het gulden vlies*. *Het gulden getal*, dat getal in de tijdrekening, hetwelk aanwijst, het hoemenigste een opgegeven jaar, in den cirkel der maan zij. Het woord, zelfstandig gebruikt, van het mannel. geslacht, beteekent eene bekende munt van twintig stuivers, of honderd centen, ook *een guldenstuk* genoemd. Zamenst.: *goudgulden*. Van hier *guldeling*, een zekere appel.

GULP, v., meerv. *gulpen*. Eene groote baar waters, ook een groote teug. Eindelijk is het een kleermakerswoord, om eene kleine opening voor in eene broek aan te duiden. Van hier het onz. werkw. *gulpen*, dat, dan eens, met groote teugen drinken, zwelgen, dan eens, eene opening hebben, aanduidt.

GULZIG, bijv. n. en bijw., *gulziger*, *gulzigst*. Zeer happig, gretig, iemand, die de spijs haastig inzwelgt. *Een gulzig eter*. De dichters noemen het graf, dat vele dooden, zonder verzadigd te worden, verteert, *het gulzige graf*. Van hier *gulzigaard*, *gulzigheid*, *gulziglijk*. Het komt met het lat. *gulosus* overeen.

GUNNEN, b. w., *ik gunde*, *heb gegund*. Niet benijden: *ik gun u dat geluk*. Toestaan: *gun mij*, *dat ik*, enz. Van hier *gunner*, *gunning*.

GUNST, v., meerv. *gunsten*. Gewillige toegenegenheid: *iemands gunst verzoeken*. Ook eene weldaad, uit gunst bewezen, in welken zin het een meerv. aanneemt: *welke gunst niet zullen genieten de ballingen van Napels*. HOOFT. Oudtijds spelde men *jonst*, *jonste*. Van hier *gunstig*, *gunstiglijk*, *gunsteling*. Zamenst.: *gunstbetoon*, *gunstbewijs*, *gunstblik* (bij CAMPH.), *gunstbrief*, *gunsteloos*, *gunstgenoot*, *gunstgodinnen* (*charites*), *gunstjagt*, bij HOOFT, voor het lat. *ambitio*,

 am-

ambitus, — *gunstrijk*, *gunstwoord*, een gunstig woord. HOOFT bezigt ook *gunstvaardig*.

GUNT, *hetgunt*, voor *hetgeen*. Zie *geen*.

GUST, bijv. n. en bijw., niet dragtig. *Eene guste koe.* In den gemeenzamen stijl heet men eenen maaltijd *gust*, waarbij spek noch vleesch is.

GUUR, bijv. n. en bijw., *guurder*, *guurst*. Straf, streng, van het weer gesproken. *De gure herfst komt met zijn buijen aan.* HOOFT. *Gure winterdagen*, — *gure winden.* Stuursch: *hij is een guur mensch.* Van hier *guurheid*.

H.

H.

H, de achtste letter van het nederduitsche ABE, wordt in den aanvang eener lettergreep, en dat altijd voor eenen klinker, geplaatst: *hand*, *haar*, *huis*, of achter de *c* gevoegd, om daardoor, als een ondeelbaar letterteeken, den scherpen keelklank te vormen, hetzij in vreemde woorden, als: *cherub*, *chijl*; hetzij in zuiver nederduitsche, als: *noch*, *lach*, *licht*, *lucht*, *lagchen*, *schielijk*, *mensch*. Eertijds gebruikte men haar insgelijks achter de *g*, om den klank dezer laatste letter te bewaren, als: *gheluk*, *begheven*; plaatsende dezelve ook achter aan, als: *heiligh*, *zaligh*. Zie over de natuur en het gebruik van de *h*, mijne nederd. Spraakk., D. I, § 42.

HA, een tusschenwerpsel, om daarmede meer dan eenen hartstogt uit te drukken. Het is, 1. eigenlijk, de uitdrukking van blijdschap: *ha! dat geeft verligting aan het hart!* 2. Van uitgelatene vreugd, die met een blijd en luid lagchen vergezeld gaat; wanneer men, door de verdubbeling van het tusschenwerpsel, den lagchenden toon nabootst: *ha! ha! ha! hoe konde het kluchtiger uitvallen?* 3. Van verwondering, met vergenoegen gepaard: *ha! vind ik u hier?* 4. Van verwondering met toorn vergezeld: *ha! schelm! ik heb u.* 5. Van ongeduldig verlangen: *hoort gij niet, ha!* 6. Van verdrietigheid: *ha! wat is dat talmen!* 7. Van verwijt: *ha! deugniet! dat is uw verdiende loon.* *Ha*, van het vr. geslacht, is ook een water bij Grevelingen: *tot over de Ha.* HOOFT.

HAAG, v., meerv. *hagen.* Eene heining van laag boomgewas. *De geit werpt in de haag.* HOOGVL. *Met het hout der hage.* BIJBELV. Ook voor eene bekende stad van dienzelfden naam: *in die Hage.* M. STOKE. Doch in deze beteekenis wordt het woord mannel. gebruikt: *hij woont in den Haag. Ik ban den heelen Haegh met al sijn achterklap.* HUIG. Anders bezigt men doorgaans *'s Gravenhage*, in het onzijd. geslacht: *het vorstelijk 's Gravenhage is beroemd.* Zamenst.: *brem-*

 haag,

haag, *doornhaag*, *kwikhaag*, *tuinhaag*, enz. — *haagappel*, *haagappelboom*, *haagbes*, *haagbezie*, *haagbeuk*, *haagbosch*, *haagdoorn*, *haageik*, *haagmes*, enz.

HAAGDIS, *hagedis*, v., meerv. *haagdissen*. Een bekend viervoetig kruipend dier.

HAAI, m., meerv. *haaijen*. Een verslindende zeevisch. Van hier de spreekwijs: *er zijn haaijen op de kust*, men moet op het zijne passen, het loopt gevaar van weggenomen, of geroofd te worden. Zamenst. *haaijenvel*.

HAAK, m., meerv. *haken*. Een werktuig met eenen krommen bek, dat in iets gehaakt kan worden. Een schippersboom; ook een vischhoek; en de bek van eene dreg. Wijders alle werktuig, waaraan men iets ophangt. Ook dat, waarmede men de kleederen toehaakt, en ophaakt: *een rok met haken*. Een zetterswerktuig: *letters op den haak zetten*. Een vuurroer, dat met eenen sleutel gespannen wordt, eene handbus, draagt ook den naam van *haak*. Wanneer de timmerman het hout gelijk houwt, of glad schaaft, dan brengt hij zijn werk *in den haak*. Van hier de spreekwijs: *het is niet in den haak*, het is niet gelijk het behoort. *Het is buiten den haak*, het komt te onpas. *De pleitzaak hangt nog aan den haak*, is nog onafgedaan. In den vertrouwelijken spreektrant zegt men: *het zijn maar haken en oogen*, daarin is enkel verwarring. *De wereld is vol haken en oogen*. Van hier *haakachtig*. Zamenst.: *haakswijs*, — *bierhaak*, *bootshaak*, *brandhaak*, *enterhaak*, *puthaak*, *vischhaak*, *weerhaak*, enz.

Haak, hoogd. *Haken*, neders. *hake*, zw. en ijsl. *hake*, eng. *hook*, boh. en pool. *hak*, normand. en pikard. *acq*, hebr. חכה. Zeer denkelijk behoort hierheen het lat. *uncus*, en het gr. ογκος.

HAAL, m., meerv. *halen*. Trek. Van *halen*. Zamenst.: *haalbier*, *haalkan*, *haalmaat*, *haalwijn*; *overhaal*, enz.

HAAL, v., meerv. *halen*. Een ijzeren werktuig, waaraan men pot of ketel, over het vuur hangt, nederlaat, of opschort. Zamenstell.: *haalboom*, een houten of ijzeren boom, waaraan de haal hangt.

HAAM, o., meerv. *hamen*. Een lederen of houten juk, op den hals der paarden, om met meer gemak te kunnen trek-

trekken.

HAAN, m., meerv. *hanen*. Het mannetje van eene hen. De mannetjes van andere vogelen, die tot dit geslacht gebragt worden, dragen ook dien naam. Zoo noemt men het mannetje eener paauwin, ook eenen kalkoen, *den haan*, enz. Van hier de gemeenzame spreekwijzen: *zijn haan is koning, kraait altijd koning*, anderen moeten de vlag voor hem strijken. *Hij speelt den gebraden haan*, hij speelt voor grootmeester. *Hij is een haan op zijnen eigen mesthoop*, in zijne eigene zaak durft hij wel. *Hij is een haan*, ook het verkleinwoord: *hij is een haantje*, een driftig, opvliegend, ook stout, ondernemend mensch. Voorts noemt men den weerhaan op eenen toren ook *eenen haan. De haan* aan een roer: *den haan spannen, overhalen. De roode haan*, de brandende lont. Wanneer men een schip in brand wil steken, zeggen de schepelingen: *wij zullen den rooden haan laten kraaijen. Indien de roode haen ontsteekt een helsche mijn.* VOND. Van hier *hanig*, wellustig. Zamenst.: *knorhaan, korhaan, snoeshaan, springhaan, zeehaan*, enz. — *Hanebalk, hanegekraai, hanekam, haneklaauw, hanepoot*, de poot van eenen haan, *hanepooten*, krabbelschrift, *hanespoor, hanetred*, holte in een ei, *haneveer*, de veer eens haans, overdr. eene feeks, een ruw vrouwmensch: *hanevoet*, eene bloem.

ADEL. ontleent den naam van het schelle geluid dezes vogels, gelijk dit dier, in vele andere talen, naar hetzelve den naam draagt.

HAANDER, m., meerv. *haanders*. Eene mand, om vruchten in te plukken.

HAAR, pers. voornaamw., vrouwelijk van *zij*. Het meerv. is gelijk aan het enkelv.

Haar, hare, haar, is ook een bezittelijk voornaamw. van den derden persoon, in het vrouwel. geslacht; *haar man, hare dochter, haar kind. Haar* neemt ook de bepalende lidwoorden *de* en *het* voor zich; maar alsdan wordt het zelfst. genomen: *elk droeg zijn pak; zij ook het hare.* Om de welluidendheid schrijft men wel eens *heur*, wanneer het naaste woord den verlengden klinker *aa* heeft; terwijl sommigen *haar* als enkelv., en *heur* als meervoudig beschouwen. Dan, kiesche schrijvers bedienen zich van die vrijheid niet meer, en erkennen geenszins

 dit

dit onderscheid.

HAAR, o., meerv. *haren.* Een bekend deksel over het geheele ligchaam der dieren; ook aan het ligchaam der menschen. In het bijzonder het hoofdhaar, wanneer het zoo wel een enkel haar, als de haren tezamen uitdrukt: schoon men dan ook het meerv. *haren* bezigt. *Een' schoonen bos haar hebben*, dat in Noordholl. heet: *eene goede vacht haar hebben.* Als men de fijnheid van iets wil uitdrukken, vergelijkt men het bij een *haar: het is zoo fijn, als een haar.* Als men eenen kleinen afstand aanduidt, bedient men zich van dit beeld: *hij mikt op een haar. Hij gelijkt hem op een haar*, hij gelijkt hem volmaakt. Om schrik uit te drukken is het: *de haren rijzen mij te berge. Elkander in het haar zitten*, eigenlijk: elkander aan de haren trekken, en overdragt.: zich heftig tegen elkander verzetten. — *Zij heeft haar op de tanden*, zegt men van een bits wijf. *Grijze haren*, de ouderdom. Verkleinw. *haartje*, ook een vezeltje aan gewassen en wortels. Van hier het onverbuigb. *haren: een haren gordel.* Voorts: *haarachtig, harig, harigheid.* Zamenstell.: *haarband, haarbles, haarbos*, (een bos haar), *haarlok, haarnaald, haarsnijder, haartuit, haarvlecht*, enz.

Ihre vergelijkt de eerste lettergreep der lat. woorden *hirtus, hirsutus*, en brengt dezelve met dit woord tot eenen stam, zijnde waarschijnlijk het angels. *haeren*, vergaderen, als eene vergadering bij vlechting, of lokken. In het fr. heet een harige mantel der Monnikken *haire.*

HAARD (*heerd*), m., meerv. *haarden*, anders *haardsteden.* Eene plaats, waarop men het vuur stookt. In sommige plaatsen van Nederland, heet de kamer, waar men het vuur stookt, de *haard: zij zitten in den haard.* Wijders beteekent het het gansche huis, eene eigen bezitting: *opdat ik eens een' eigen haart geniet.* Hoogvl. Van hier de spreekwijs: *eigen haard is goud waard.* In dezen zin zegt men ook *haardstede: voor haardstede en altaren vechten*, voor burgerlijke en godsdienstige voorregten. *Haard* is ook een ijzeren werktuig, waarin men vuur stookt: *een engelsche haard.* Zamenst.: *haardgod, haardijzer, haardplaat, haardstede, haardstedegeld*, enz.

Junius leidt dit woord af van het hebr. אור, waarmede

de het lat. *ardere* overeenkomt. Dan, daar *haard*, in de verwantschapte talen, niet enkel eene vuurstede, maar ook eene plaats, op de oppervlakte van den grond, tot een zeker gebruik bestemd, aanduidt, meent ADELUNG, dat het van *aarde* afstamt.

HAARKLOVEN, o. w., *ik haarklooofde, heb gehaarkloofd.*. Eigenlijk een haar doorklieven, spouwen. Overdr., over beuzelingen knibbelen. Van hier *haarklover*, *haarkloverij*, *haarkloving*.

HAAS, m., meerv. *hazen*. Een bekend wild. *Vele honden zijn des hazen dood*, men moet voor de overmagt bukken. Om de gelijkheid van gedaante en kortheid van het vleesch, noemt men *eenen haas* den uitgesnedenen lap vleesch, achter het nierenbed van een slagtbeest zittende. Zamenst.: *hazenjagt*, *hazenkop*, *hazenlip*, *hazenmond*, *hazenoog*, zekere oogziekte; *hazenoor*, een plantengeslacht; *hazenpad: hij kiest het hazenpad*, hij gaat loopen. Wijders *hazenoot*, *hazenpastei*, *hazenpeper*, *hazenpoot*, *hazenslaap*, een onvaste slaap, *hazenwind*, windhond enz.

HAAST, v. Drift, schielijkheid. *In der haast. Haast maken. Hoe meerder haast hoe minder spoed.* Het wordt ook als bijw. gebruikt. *Ik zal haast komen*, weldra, schielijk. Bijna: *hij is haast zoo ver, als gij.* Achter *zoo* neemt het de eigenschap van een voegwoord aan, en wordt aan het woord *zoo* gehecht, voor zoodra: *zoohaast als hij komt, zal ik het u zeggen.* Van hier *haastelijk*.

HAASTEN (*zich*), wederk. w., *ik haastte mij, heb mij gehaast.* Zich spoeden, reppen. *En mij gehaast, die paden inteslaan.* PSALMBER. In de overzetting van den Bijbel wordt het ook onzijdig gebruikt: *wie gelooft, die en zal niet haesten.*

HAASTIG, bijv. n. en bijw., *haastiger*, *haastigst*. Die veel haast heeft: *hoe zijt gij zoo haastig?* Oploopend: *hij is een haastig man.* Van hier *haastigheid*, *haastiglijk*.

HAAT, m. Eene sterke afkeerigheid van iets, hetwelk het verstand als kwaad beschouwt. *Hij heeft genoeg aan uwen haat te dragen.* HOOGVL. *Haat dragen.* Van hier *haatdragend*, *hatelijk*, *hatelijkheid*.

Als men de uitblazing weglaat, heeft men het lat. *odium*: als men de uitblazing sterker maakt, het gr. κοτος. Mis-

 schien

schien komt het af van *heet*, wegens de hitte, den hartstogten eigen.

HACH, v. Gevaarlijke waging: *de zaek in de hag stellen*. HOOFT. Van hier *hagchelijk*, *hagchelijkheid*. Het verkleinw. *hachje* gebruikt men van iemand, die, uit losheid en balddadigheid, zich in gevaar stelt.

HACHT, m., meerv. *hachten*. In eenige oorden van Nederland nog gebruikelijk, voor een dik stuk. *Geef mij eenen hacht brood. Een hachtje spek*.

HAFT, o., meerv. *haften*. Een gekorven diertje, dat, aan den avond van den dag, zijn huidje afstroopt. *In den haft-tijd aan de zijde eener rivier wandelende*. FEITH. *Het is er zoo dik als haft*, het is er in groote menigte.

HAFTIG, een uitgang van sommige bijvoegelijke naamwoorden, om aan te duiden, dat iets waarlijk de eigenschap eener zaak heeft; van *haven*, *haben*, *hebben*. Zoodanige bijv. naamwoorden zijn: *ernsthaftig*, *heldhaftig*, *krijgshaftig*, *manhaftig*, *naamhaftig*, *zeeghaftig*. Om de voetmaat gebruiken de Dichters den uitgang *haft: om uw heldhafte daan draagt gij een lauwerkroon*. Voor *haftig* hebben eenige bijv. naamwoorden *achtig*, als: *deelachtig*, *waarachtig*, *woonachtig*, met den nadruk op dezen uitgang. Zie *achtig*.

HAGEDIS, zie *haagdis*.

HAGEL, m. Gevrozene regendroppels, die, als ronde stukjes ijs, uit de wolken vallen. Om de gelijke gedaante, heet men, van lood gegotene, korreltjes ook *hagel*: van hier *ganzenhagel*, *musschenhagel*. Van *hagel* is *hagelachtig*. Zamenstell. zijn: *hagelbui*; ook overdr.: *eene hagelbui van steenen*, een aantal geworpen steenen, *hagelgans*, zekere watervogel, *hagelslag*, *hagelsteen*, *hageltasch*, *hagelwit*, enz.

HAGELEN, onpers. w. *Het hagelde*, *heeft gehageld. Het hagelt*, er valt hagel. Overdr. wordt het van eenen digten drom van geworpene kogelen, handgranaten, enz. gebruikt: *'t geweldig hagelen der pijlen*. A. BOGAERT.

HAGEN, onpers. w. *Het haagde*, *heeft gehaagd*. Gevallen, aanstaan. *Dit haegt de Regge, die haer glazen stroom*, enz. MOONEN. Meest gebruikt men het zamengest. *behagen*. Van hier acht men het woord *hagendeveld* afkomstig, in den lagen stijl gebruikelijk, voor iets, dat, in zijne soort, uitmuntend is: *hagen-*

gendeveld van nieuwe neuten! (noten). — *Het is een hagendeveld*, een overvlieger. TUINM. zegt *hagen en veld*, d. i. dat in geen hagen en velden zoo te vinden is.

HAK, v., meerv. *hakken*. Hiel. Het achterstuk onder den schoen: *ik heb nieuwe hakken laten maken. Iemand op de hakken zitten*, van nabij vervolgen. In den deftigen stijl bezigt men liefst *hiel*.

HAK, v., meerv. *hakken*. Een houweel met twee tanden, om den grond om te halen. Bij KIL. *hacke*, *spaeije*.

HAK, m. meerv. *hakken*. Een houw met eene bijl, met eene sabel. enz. De tijd, wanneer het hout geveld, gehakt wordt; zonder meervoud: *het is, thans, in den hak van het hout*. Overdr., haat, nijd: zonder meerv. *Eenen hak op hem hebben*. HOOFT. Zamenstell.: *hakbank*, *hakblok*, *hakbord*, *hadhout*, *hakmes*, *hakmoes*, *hakpap*, enz.

HAKEN, b. en o. w., *ik haakte heb gehaakt*. Bedr., met eenen haak halen: *ik heb het naar mij gehaakt, zoo ver ik kon*. Onz., vastgehecht zijn: *mijne schaats haakte in de zijne*. In verwarring zijn: *die dingen haken nog*. Begeeren. hevig verlangen: met *naar: mijn ziel, die naar den vrede haakt*. PSALMBER. Van hier *haking*.

HAKKELEN, b. en o. w., zijnde het voortdur. woord van *hakken*. *Ik hakkelde, heb gehakkeld*. Bedr., in kleine stukken scheuren, waarvan het deelw., *gehakkeld: gehakkelde kleederen*. Onzijd. overdr., stamelen, met gebrokene woorden en enkele lettergrepen spreken, omdat een hakkelaar de woorden aan stukjes hakt: *hij hakkelt*. Van hier *hakkelaar*, *hakkeling*. Zamenstell.: *hakkelkees*, een stamelaar, *hakkeltong*.

HAKKEN: b. w., *ik hakte, heb gehakt*. Eenen hak geven; met het voorzetsel *in: iemand in het been hakken*. In stukken kloven: *hout hakken*. Tot kleine stukjes verbrijzelen: *vleesch hakken*. *Een leger in de pan hakken*, alles over de kling laten springen. Ook zegt men *op iemand hakken*, met herhaalde hatelijke uitvallen op hem vitten, van *hak*, haat, nijd. Van hier *hakker*, *hakking*, *haksel*; ook *gehakt*, voor gehakt vleesch: *een bal gehakt*.

HAKKENEI, v., meerv. *hakkeneijen*. Eene tel, een telpaard. *Hij biedt zijn' leenheer een sneeuwitte hackeneie*.

neie. VOND. KILIAAN heeft *hackeneije*, *telle*, en zet het over door *asturco*, *equus tolutarius*, in het fr. *haquenée*, eng. *hackney*, ital. *hacquinea*, sp. *haca*. Men gist met GESNERUS, dat het woord den klank van een paard, dat den pasgang gaat, nabootst.

HAL, o., zonder meerv. De hardigheid der aarde door de vorst: *'t hal gekneedt van de hoefslagen werd hoe langer hoe murwer.* HOOFT. *Het hal zit nog in den grond.*

HAL, v., meerv. *hallen.* Een zeer oud woord, dat, in het gemeen, eene overdekte plaats te kennen geeft. Oul. was *hal*, *halle*, eene gemeene benaming van groote en openbare gebouwen, die ten gemeenen nutte gebruikt werden. Het is, bij ons bijzonder gebruikelijk, om daardoor eene plaats aan te duiden, waar vleesch, of lakens verkocht worden. Deszelfs oorsprong is zeer duister. Zamenstell.: *lakenhal*, *saaihal*, *vleeschhal.* Van het angels. *heal*, een paleis, eene zaal, vergaderplaats.

HALEN, b. w., *ik haalde*, *heb gehaald.* In het algemeen duidt dit werkwoord aan eene overbrenging van iets op eene bedoelde plaats, die nader bij ons is: *turf van den zolder halen.* Door beweging iets op eene andere plaats brengen: *de handen op den rug halen.* Door trekken naar boven brengen: *adem halen.* Afhalen: *de brieven van het kantoor halen.* Ontbieden: *den wondheeler halen.* Met geweld naar zich trekken: *iemand de oogen uit het hoofd halen.* Schrapen: *gierigaards zijn gaarn, waar wat te halen is.* Veroorzaken: *zich eene ziekte op den hals halen.* Ter wereld helpen brengen: *kinderen halen.* Opwegen: *ik denk niet, dat het honderd pond halen zal.* Van hier overdragt., in vergelijking komen: *hij kan niet bij hem in grootte halen.* Zamenstell., *aanhalen*, enz.

Het heeft zeer vele overeenkomst met het gr. χαλᾶν, lat. *chalare*, waarvan het fr. *caler*, naar beneden halen. Men heeft ook een gr. woord ἑλκειν, dat van ἑλειν afkomt.

HALF, *halve*, dat eigenlijk een zelfstandig naamwoord is, beteekenende oul. een deel; ook eene zijde; waarom *aan de andere zijde* bij NOTKER, heet *anderthalb.* Deze beteekenis is nog over in ons woord *allenthalve*, aan alle zijden. Het is bij ons gebruikelijk, vooreerst, als een voorzetsel, schoon het achteraan geplaatst wordt, en den twee-

tweeden naamval vereischt, beteekenende zoo veel als *om*, *wegens: duidelijkheidshalve*, *gewetenshalve*. Men ziet hieruit, dat het, met het naamwoord aaneengehecht geschreven moet worden. Zoo plaatst men dit voorzetzel ook achter bezittelijke voornaamwoorden: *mijnenhalve*, *uwenhalve*. Welluidendheidshalve voegt men hier eene *t* tusschen, schrijvende *uwenthalve*, *mijnenthalve*, hetwelk door sommigen weder afgekeurd wordt. In *allenthalve* schijnt de *t* gewettigd. De aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden eigenen zich dit woord ook toe: *derhalve*, *deshalve*, *dierhalve*, *dieshalve*, *weshalve*; in welk geval zij den aard van voegwoorden bekomen. Een der onafscheidbare voorzetsels voegt het insgelijks achter zich, namelijk *be*: *behalve*; makende, in dien vorm, een voorzetsel en bijwoord.

Ten tweede, komt het voor als een bijvoegelijk naamw. en bijw., om een deel van twee gelijke deelen uit te drukken; en wel eigenlijk, waar het niet alleen van ligchamen, maar ook van den tijd, de ruimte, ja, in een woord, van alles gebruikt wordt, waarvan men zich eene helft verbeelden kan. *Een half brood*. *Eenen halven dag werken*. *Eene halve mijl*, *een halve gulden*. *Half vol*. *Half Amsterdam*. Men zegt ook: *half september*, *half april*, dat is, op de helft van die maanden. *De vrouw is ter halver dragt*. *Ten halve*, onvolmaakt. *Half* wordt ook als een bijwoord gebruikt, bij het tellen van al de halve uren: *half een*. *Voor half drie*. Met telwoorden wordt het woord *half*, *halve*, achteraangevoegd, om de helft van een grondgetal uit te drukken: in welk geval, *halve* voor mannelijke en vrouwelijke, *half* voor onzijdige naamwoorden geplaatst wordt, zonder verder verbogen te kunnen worden: *derdehalve stuiver*. Oul. bezigde men *half iets*, voor de helft van iets: *Ist oec dattu half mijn rijck heijste*. Bijb. 1477. Oneigenlijk wordt dit woord ook genomen, waar men zoo zeer niet op de juiste helft ziet: *een half bewijs*. *Half dood*. *Half dronken*. *Eene halve zuster*. *Een halve geleerde*, enz. In Gelderland bezigt men het zamengestelde *halfscheid*, voor de helft; b. v.: *de halfscheid der boete betalen*.

HALFTER, m., meerv. *halfters*. Een touw, of leeren riem, om den hals der paarden: *gelijk het paart nae*

'*t*

't trecken, den halfter quijt word. VOND. Ook *halster, helster, holster.* Het stamt af van *houden*; *halten* in het hoogd. In Neders. is het ook zonder *f*, *halter*, bij KIL. *halter, halfter.*

HALM, m., meerv. *halmen.* De steel van graangewassen. Het lat. *calamus*, en het pers. *calem*, en het gr. καλαμος hebben veel overeenkomst met dit woord. Zamenstell.: *halmknoop, halmsteel, halmstroo.*

HALS, m., meerv. *halzen.* Een bekend deel des ligchaams van menschen en dieren. Om de gelijkheid wordt aan andere dingen ook een hals toegeschreven: *eene flesch met eenen langen hals.* Het leven: *op den hals gevangen zitten; met den hals betalen. Iemand om hals brengen*, vermoorden; ook overdr., voor doorbrengen: *bracht om hals een grooten schat.* GESCHIER. *Om hals raken*, omkomen. *Zijnen hals breken*, door vallen omkomen. *Vele woorden den hals breken*, veel spreken over eene zaak. De gansche persoon: *zich iets op den hals halen. Op hals en keel*, ten sterkste, *verbieden. Een hals*, een onnoozele bloed. *Hals over kop*, met groote haast. *Hals* beteekent ook een dik scheepstouw, anders *smijt* genoemd. Het meerv. *halzen* gebruiken de Dichters in deze spreekwijs: *de burgers moesten op hunne vrije halzen het juk der slavernij dragen.* Dit meerv. *halzen* duidt ook wier, of ander watergras, aan, dat, onder het visschen, aan de netten blijft zitten, of de beenen der zwemmenden belemmert. Zamenstell.: *halsader, halsband, halsdoek, halsgeregt, halsheer*, die over den hals, of het leven van iemand beschikken mag, (bij HOOFT.); *halsijzer, halskraag, halsregt, halsregter, halsstraf, halsvriend, halszaak*, enz. Bijna al de verwante talen hebben dit woord, schoon zijn oorsprong onzeker is.

HALSSTARRIG, bijv. n. en bijw., *halsstarriger, halsstarrigst.* Hardnekkig, stijfhoofdig: *een halsstarrig kind.* — Het is zoo veel als *stijfhalzig*, zegt HUYDEC., en KIL. heeft: *halsstarrigh* is *ster-halsig, obstinatus*, van *ster, star starrig*, d. i. stijf, hard. HOOFT, VOND. en anderen bezigden *halssterk*, doch verkeerdelijk. Van hier *halsstarrigheid, halsstarriglijk.*

HALSTER, zie *halfter.*

HALTE (*halt*), v. Een krijgswoord, den stilstand der voortruk-

rukkende manschap aanduidende: *halte houden.* Het komt af van *houden*, *holden*, *halten.* HOOFT bezigt het werkw. *halten*, voor halte houden: *doet hij de Ruiters halten op den weg*, enz.

HALVE, zie *half.*

HALVEREN, b. w., met eenen basterduitgang. *Ik halveerde*, *heb gehalveerd.* De helft verminderen.

HAM, v., meerv. *hammen.* Een schink. *Westfaalsche hammen.* Verkleinwoord *hammetje.* Het stamt van een verouderd woord *hammen* af, dat afsnijden aanduidde; zoodat *ham* een afgesneden stuk beteekent; in het bijzonder het bilstuk van een varken. Van hier eene *boterham.* Het woord *ham* heeft, oudtijds, nog andere beteekenissen gehad. KILIAAN telt, onder andere, die van eenen beemd; ook van eene woning, of van een gehucht, eenen drommel huizen. Van hier dragen zeker eenige plaatsen, in ons vaderland, den naam, die of enkel *Ham* heeten, of met eene zamenstelling genoemd worden: *Droogenham*, *Blankenham.* In Groningen kent men *het Hamrik*, dat, zonder twijfel, eenen aanleg van een dorp, in eenen *beemdrijken* oord, te kennen geeft.

HAMEI, v., meerv. *hameijen.* Het buitenste hek van eene stadspoort; in onduitsch *de barriere.* *Hebbende de hamei doen oploopen.* HOOFT. — VONDEL schijnt het te nemen voor den sluitboom, welken men voor het buitenhek doet, als hij van *het schuiven der hameie* spreekt. En zeker geeft KILIAAN er deze beteekenis aan, als hij *hammeije*, *hameijde* verklaart, door *lignum transversum*, *quod ostiis opponitur.* Het stamt af van *ham*, dat in Oostvriesland nog eene omheinde, omtuinde streek aanduidt. Zoo is dan *hamei* een getralied hek, of iets dergelijks, dat ter afschutting dient. HUYDECOPER teekent aan, dat het, even als *ham*, ook een gehucht beteekend heeft. Dit is dan hetzelfde met het fr. *hameau.* KIL. heeft insgelijks *hammeijè*, *ghehucht*, *viculus.*

HAMEL, m, meerv. *hamels.* Een gesneden mannetje van een schaap. In het hoogd. *Hammel;* van *hammen*, afsnijden. Zamenstell.: *belhamel*, ook overdr. voor iemand, die zich in alles het meest laat zien en hooren — een voorvechter. Zie *belhamel.*

HAMER, m., meerv. *hamers* en *hameren.* Een werktuig, om te slaan, kloppen. *Hij is tusschen den hamer en het*

het aanbeeld, hij is in groot gevaar — lijdt aan alle kants Overdragt. wordt de sterke doordringende kracht van iets *hamer* genoemd: *met den hamer van Gods woord*, VONDEL. Een held, voor wien geene magt bestand is, wordt wel eens genoemd *een strijdhamer*. Men mag het van hetzelfde *hammen* afleiden, dat snijden, stooten, slaan, verminken aanduidde: de *er* is slechts de uitgang. Dit *hammen* heeft zeer vele overeenkomst met het hebr. הום הכם, dat het denkbeeld van *breken*, *verpletteren* met zich voert. Zamenstell.: *beukhamer*, *breeuwhamer*, *deurhamer*, enz. Voorts: *hamerbijl*, *hamerslag*, dat zoowel aanduidt ijzerslag, of datgeen, hetwelk, onder het smeden, van het ijzer afspat, als den gelijken slag met hamers: *hamerslag houden*. Wijders *hamersteel*, enz.

HAND, v., meerv. *handen*. Dat lid aan het menschelijke ligchaam, dat aan het uiterste des arms geplaatst is, om te grijpen, te houden, enz. Wat komt, in het dagelijksche leven, meer te pas, dan dit nuttig lid? Daarom gebruikt men dit woord ook, om verscheidene denkbeelden uit te drukken. *Gewapenderhand*, met den degen in de vuist. *Van hooger hand*, van de regering. *De hoogerhand*, de regter zijde. *De hand aan iemand houden*, voor iemand zorgen. *De hand met iets ligten*, het goedkooper geven; ook in de zaak wat toegeven. *De handen ineen slaan*, elkander met raad en daad bijstaan. *Iemand de handen boven het hoofd houden*, hem beschermen. *De handen slap laten hangen*, moedeloos worden. *De handen te huis houden*, voorzigtig zijn, niet geven, zich met iets niet inlaten, enz. *De handen vol hebben*, met bezigheden overkropt zijn. *De handen ruim hebben*, door niets in zijne verrigting verhinderd worden. *Iemand op de handen zien*, hem naauwkeurig nagaan. *De laatste hand aan het werk leggen*, hetzelve voleindigen. *De handen van iets afwasschen*, het niet voor zijne rekening nemen. *De hand in iets hebben*, zich bedektelijk met iets inlaten. *De handen uit de mouw steken*, vlijtig beginnen te werken. *Handen aan het lijf hebben*, voor eenen zwaren arbeid berekend zijn. *Iemand de handen binden*, hem belemmeren, verhinderen. *Twee handen op eenen buik*, in alles eens. *Van de hand in den tand*, zoo gewonnen, zoo geronnen. Wijders, door verscheidene voorzetsels aan te nemen,

men, is dit woord, in de volgende spreekwijzen, gebruikelijk. *De zonde aan de hand houden*, dezelve niet geheel verlaten. *Iemand eene gelegenheid aan de hand geven*, bezorgen. *Het paard dat aan*, of *bij de hand loopt*, dat aan de linkerzijde is; van hier het bijv. naamwoord: *het aandehandsche*, of *bijdehandsche paard*, in het gemeene leven. *Aan de winnende*, *aan de betere hand zijn*, beginnen te winnen, te herstellen. *Een werk bij der hand nemen*, aanvangen. *Met de handen over elkander zitten*, ledig zijn. — *Iemand aan de hand gaan*, believen, zich gedwee betoonen: *zij kwam er wel, maer om vrou Juno aen de hant te gaen*. VOND. *Bij tijds haer aen de hand te gaen*. HOOFT. *Iemand naar zijne hand wennen*, *zetten*. *Onder 's hands*, in vertrouwen. *Iemand onder handen nemen*, hem te regt stellen. *Geld op hand geven*; bij de krijgsdienst gebruikelijk. *Iemand op zijne hand*, in zijn belang, *hebben*. *Op zijne eigene hand*, op eigen gezag. *Hand over hand*, gaandeweg. — *Uit de hand verkoopen*, niet bij openlijke veiling. *Uit de hand vallen*, niet aan de verwachting voldoen. *Ik weet het van goeder hand*, van iemand, op wien ik aankan. *Iemand van de hand wijzen*, hem een verzoek weigeren. *Voor de hand zitten*, eerst moeten opspelen. *Iemand de hand vullen*, ook overdr., voor tevreden stellen, paaijen. Figuurlijk heeft *hand* nog verscheidene beteekenissen, als die van schrift: *eene meesterlijke hand schrijven*. Een onderschrift, eene handteekening: *eene valsche hand*. Zijde, kant: *de linkerhand omgaan*. Hulp: *de hand leenen*. Bezoeking door God: *het is Gods hand*. Magt, vermogen: *het staat in uwe hand*. Geweld: *onder roovers handen*. Dat naar eene hand gelijkt: *de hand eens aaps*, — *eens ankers*. *Eene ijzeren hand*, een haak. Zoo heet een wegwijzer op de wegen, en een staak bij bruggen, wanneer de mast eens schips naar beneden moet, insgelijks *eene hand*. Eindelijk wordt, in den verheven stijl, *hand* voor den geheelen persoon genomen: *ontziet de dood het een geschepterde hant, dan een vereelte van arbeit*. HOOFT. Verkleinw. *handje*: *ergens een handje van hebben*, iets doorgaans gewoon zijn. Van hier het onpers. werkw. *handen*, *het handde*, *heeft gehand*; in den dagelijkschen spreektrant gebruikelijk,

voor, ter hand staan: *dat handt mij niet.* Voorts: *handig*, *handigheid.* Zamenstell.: *handarts* (*chirurgijn*). *handboei*, *handboekje*, *handboog*, *handboom*, *handbreed*, *handbreedte*, *handdadig*, *handdoek*, *handenloos*, *handeuvel*, *handgaauw*, *handgebaar*, *handgeklap*, *handgeld*, *handgemeen*, *handgetrouw*, bij MOONEN, voor verbonden bij handtasting, *handgift*, *handgreep*, *handhouden*, *handhouding*, *handlanger*, *handmolen*, *handopening*, *handpaard*, *handschoen*, *handschrift*, *handtasting*, *handvatsel*, *handverdraai*, *handwater*, *handwerk*, *handwerksman*, *handzaag*, *handzaam*, enz. *Handdwaal* was oul. in gebruik voor handdoek. Zie *dwaal.*

Het lat. *hendo*, *prehendo*, heeft er eenige overeenkomst mede. WACHTER en FRISCH gissen, dat het van het werkw. *haben*, hebben, vasthouden, afkomt.

HANDE, een onzachtstaartige uitgang om de hoeveelheid, als in soorten verdeeld, aan te wijzen. Hij is ons Nederlanderen voornamelijk eigen, even als *lei*, dat van dezelfde kracht is. In de zamenlassching stelt men voor deze uitgangen doorgaans *er*, of *der*, om den tweeden naamval van het woord, waarachter zij komen, aan te duiden. TEN KATE meent, uit de verwantschapte talen te mogen opmaken, dat wij oudtijds een ongelijkvl. werkw. *hinden*, *hand*, of *hond*, *gehonden*, d. i. bevatten, begrijpen, houden, gehad hebben, zoodat ons *hande* de soortverdeeling der dingen niet onvoegelijk in grepen zoude aanwijzen. WACHT. maakt de afleiding eenvoudiger, van het angels. *cind*, *genus*, eng. *kind*; dewijl niets gemeener is, dan dat de *k* in *h* verandert.

HANDEL, m. In het algemeen allerlei bedrijf, om aan den kost te komen. Bij uitstek beteekent het den koophandel: *handel drijven.* Elke onderhandeling over eenige zaak: *in den handel over den vrede te Utrecht.* Het uitwendige levensgedrag, door daden zigtbaar: *iemands handel en wandel.* Zamenst.: *handelrijk.*

HANDELEN, b. en o. w., *ik handelde*, *heb gehandeld.* Bedrijv., iets, bij wijze van koop, verruilen: *hebt gij ook iets te handelen?* Onzijd., koopmanschap drijven: *hij handelt sterk op Lissabon.* Zich gedragen: *eerlijk en opregt handelen.* Behandelen: *slecht met iemand handelen.* Gewagen, zoowel van iemand, die eene zaak be-

bespreekt: *hij heeft fraai over dat stuk gehandeld;* als van een boek, geschrift, waarin iets gesteld is: *dat boek handelt over de inenting van de kinderziekte.* Van hier *handelaar*, *handelbaar*, buigzaam en toegevend, *handeling*, koopmanschap, en wijs van iets te doen, enz.

HANDGEBAAR, o. Van *hand* en *gebaar*, van *baren*, *gebaren*, veel beweging maken. *Handgebaar* is derhalve eene bezigheid, waarbij de handen wat te dragen, of iets anders te verrigten hebben.

HANDHAVE, v., meerv. *handhaven.* Een handvatsel, bij hetwelk men iets vasthoudt. Het woord begint al te verouden; men vindt het in de overzetting van den Bijbel: *op de hanthaven des slots.* Het komt van *hand* en *haven*, dat is hebben, houden. Van hier is het bedr. werkw. *handhaven*, *ik handhaafde*, *heb gehandhaafd*, de hand aan iets houden, met magt verdedigen: *de regten der menschheid handhaven.* Van hier *handhaver*, *handhaving*, enz.

HANDHAVEN, zie *handhave.*

HANDREIKEN, b. w., *ik handreikte*, *heb gehandreikt.* Bijstaan, helpen. Van hier *handreiker*, *handreiking.* Van *hand* en *reiken.*

HANDVEST, v., meerv. *handvesten.* Eigenlijk eene schriftelijke oorkonde onder eene verzekering, welke men met de hand gaf. Van hier heeten *handvesten* de voorregten van eene stad, of plaats, die op eenen brief geschreven, en met een aanhangend zegel bevestigd zijn.

HANDVOL, v. Zoo veel men met de hand vatten kan. *Eene handvol duiten.* Naar mijn inzien moet dit woord als twee woorden geschreven worden, *hand vol;* dewijl men in het meerv. niet zegt *twee handvollen;* maar *twee handen vol.* Ook zou het verkleinw. van *handvol*, *handvolletje* moeten zijn; maar men zegt en schrijft: *een handje vol.*

HANEKRAAI, m., meerv. *hanekraaijen.* Eene kraaijing des haans. *Hanegekraai* is onzijdig, en lijdt geen meervoud.

HANG, m., meerv. *hangen.* Hout, of touw, waaraan men iets ophangt. In het bijzonder eene schuur, waar men vleesch of visch te rooken hangt. Van *hangen.* Zamenst.: *bokkinghang*, enz. In Rotterdam hoort men *het hang*, voor

voor eene straat, waarschijnlijk voor *het hangen*, namelijk *het hangen van den dyk*; even als men zegt *het hangen van den berg.*

HANGEL, *hangelen*, zie *hengel*, *hengelen.*

HANGEN, b. en o. w., *ik hing* (*hong*,) *heb gehangen.* Bedr., ophangen: *linnen te droogen hangen.* Aan de galg hangen. Overdr. *zijn geld aan iets hangen*, uitgeven, — *zijn hart aan iets hangen*, overgeven: *al die hun hart aan 't werelds hangen.* H. DE GR. Onzijd. *Het uurwerk hangt aan den muur.* — *De dief heeft reeds drie maanden gehangen. Tusschen hangen en worgen*; eene spreekwijs, om een gewis, schoon anders in zijne soort onzeker, gevaar uit te drukken. Het voorkomen van hangen hebben: *daar hangen dikke wolken aan de lucht.* Overdr. *Hem hangt een zwaar onheil over het hoofd.* Scheef staan, leunen: *wat staat gij daar te hangen?* Zachtkens aan eene schuinte loopen; in den dichterlijken stijl: *de grazende kudde hing aan den vruchtbaren heuvel.* Voorts wordt dit werkw. op de volgende wijzen nog gebruikt. *Aan iemands lippen blijven hangen*, hem gretig gehoor verleenen. *Hoe zou mijn aandacht aan zijn lippen blijven hangen.* HOOGVL. Dralend behandeld worden: *zijne zaak hangt nog voor het hof.* — *Die zaak hangt nog aan den spijker*, zij is nog onbeslist. *In twijfel hangen. Met hangende pootjes komen*; een dagelijksch spreekwoord, van iemand gebruikt, die alleronderdanigst iets verzoekt. *Met hangende wieken te huis komen*, met beschaamdheid afdeinzen. Van hier *hanger*, ook voor een oorsiersel. Zelfstandig: *het hangen van den berg*, deszelfs zijde. Zamenst.: *hangbast*, galgebrok, *hangblaker*, *hangbord*, *hangdief*, voor beul, in CL. SPIEGEL, *hanggat*, een talmer, *hangijzer*, *hangkamer*, *hangkorf*, *hangman*, beul, *hangmat*, *hangoor*, een slordige vent, ook zekere tafel met hangende bladen, *hangschuur*, *hangslot*, enz. VOND. bezigt *hangwieken*, voor de wieken laten hangen.

ADELUNG gist, dat het van *ha*, dat is hoog, afstamt.

HANS, een verkorte mansnaam, voor *hannes*; van het lat. *Johannes*, uit het hebr. *Jehochanan.* Het verkleinw. is *hansje*, van waar de schertsende uitdrukking, in het gemeene leven, om op de gezondheid der nog ongeborene

vrucht

vrucht te drinken: *hansje in den kelder!* Zamenst: *hansworst*, de benaming van eenen potsenmaker, in de schouwtooneelen; ook *hansop*, eene speelpop der kinderen, die op de wijs van zulken tooneelgek opgekleed is. Om de gelijkheid, heet zeker nachtgewaad der kleinen, ook *hansop*. Na het invoeren van het christendom, was deze doopnaam, *Hans*, in menigvuldig gebruik: en, even daarom, werd het vaak een naamwoord van eenen iegelijken persoon. FRISCH haalt daarvan een voorbeeld aan uit den keizerlijken artikelbrief bij Fronsberg: *niemand, hij zij wie hij zij, klein- of groothans, mag eenen kwaaddoener aanhouden*, dat is, niemand, arm of rijk. Dit woord bepaalt dan de beteekenis geenszins; behalve dat het gebruik er eene soort van verachting mede verknocht heeft: alleen het bijgevoegde woord geeft aan hetzelve de bepaling. Zoo noemen wij, thans nog, iemand eenen *grooten hans*, of *groothans*, een' groot heer; *pochhans*, *pofhans*, eenen snoever, *smalhans*, hem, die eene schrale keuken houdt, anders *schraalhans: schraalhans is daar keukenmeester*, daar valt niet veel te eten en te drinken.

HANSWORST, m., meerv. *hansworsten*. De benaming van eenen potsenmaker, in de schouwtooneelen. In sommige streken van Duitschland geeft men hem den naam van *pekelharing;* in Frankrijk wordt hij ook *Jean potage*, in Italie *macaroni*, in Engeland *jak pudding* genoemd; alle benamingen van zekere spijs ontleend. Waarschijnlijk hebben deze grappenmakers oudtijds hunne aardigheden, onder het ruw en gulzig eten van deze of gene spijs, aan den dag gelegd.

HANTEREN, b. w., met eenen basterduitgang; *ik hanteerde*, *heb gehanteerd*. Behandelen. Van hier *hantering*, kostwinning.

HANZE, (*henze*), meerv. *hanzen*. Een verouderd woord, dat eertijds een verbonden gezelschap beteekende, gelijk *hans* een lid van hetzelve uitdrukte. Het is nog overig in de zamenstelling van *hanzesteden*, of, met den klank op de middelste lettergreep, *hanzeesteden*, in het middeleeuw. lat. *urbes ansaticae*, *anseaticae*, *hanseaticae;* dat zijn steden, die met elkander eene *hanze*, een verdrag, aangegaan hebben. Door dezelve verstond men die steden, in Duitschland en naburige rijken, die, om-

trent het jaar 1241, ten behoeve des koophandels, een verbond maakten. Wij kennen nog, onder dien naam, de steden Bremen, Lubek en Hamburg; gelijk de twee laatstgenoemde daartoe den voornaamsten grond legden. Men spelt en spreekt niet goed: *hanzeesteden;* alhoewel het gebruik dien misslag reeds schijnt gewettigd te hebben. De doling is zeker ontstaan uit een denkbeeld, als beteekende dit woord steden *aan zee* gelegen; daar van de 66, of naar anderen, van de 85, maar een gering deel die ligging had. Dit woord *hanze* is ook nog kennelijk in *hanzebeker*, (*hansbeker*, *hensbeker*,) beteekenende, eigenlijk, eenen grooten beker, welken, boordevol geschonken, iemand, die in eene *hanze* als lid werd aangenomen, uitdrinken moest; eenen berkenmeijer. Van hier noemt men nog eenen *hanzebeker* eene groote bokaal, die door eenen nieuweling, in sommige gezelschappen, of bij plegtigheden door het gansche gezelschap, geledigd wordt.

HAP, m., meerv. *happen*. Zoo veel, als men met den mond kan begrijpen, hetzij een beet, hetzij eene lepelvol. Van hier het onz. werkw. *happen*, bij Kil. *prendere*, *capere;* waarvan, misschien, ons *hapschaar;* ook *happa*, bij de kinderen gebruikelijk: *het is happa!* Voorts *happig*, begeerlijk, *happigheid*. Het woord bootst den klank van den mond na, als men met denzelven naar iets hapt. Het zamengest. *hapschaar*, *hapscheer*, van het mannelijk geslacht, is, in het gemeen, een zeer begeerig mensch; doch ook, in het bijzonder, een spotnaam van geregtsdienaren.

HAPEREN, o. w., *ik haperde*, *heb gehaperd*. Stuiten, stooten: *het werk hapert*. Te kort schieten: *het hapert hem aan geld*. *'t Geen aan de voorgaande manier scheen te haperen*. Hooft. *Een haperend schip* bezigt Vond., voor een schip, dat vastgeraakt is. Hakkelen met de tong: *eene les, zonder haperen, opzeggen*. Van hier *hapering*. Het komt, denkelijk, van *hapen*, dat is *haften*, *heften*, hechten; zoo dat het een voortdur. werkw. is.

HAPPEN, *happig*, zie *hap*.

HARD, bijv. n. en bijw., *harder*, *hardst*. Dat zich niet laat indrukken; het tegendeel van week. Overdr. geeft het ons een denkbeeld van iets, dat met eene kracht, voor wel-

welke men wijken moet, werkt. *Harde vorst. Harde winter. Harde koorts. Door harden hongersnoodt gedreven*, HOOGVL. *Hard bescheid. Het hard hebben*, met groote rampen te worstelen hebben. HOOFT bezigt *het hard* van den harden grond. Van hier *hardachtig, hardheid, hardigheid.* Zamenst. : *hardebol*, een stijfhoofd enz., *hardhoorend, hardhoorig, hardlijvig, hardlooper, hardnekkig, hardvochtig*, enz.

Hard heette eertijds ook groot, vast, sterk, dapper. Het sp. *karto*, veel, en het fr. *hardi*, koen, vloeijen uit deze bron. Het gr. κάρτος, waarvan καρτερός, dapper, en κάρτα, zeer, hebben hiermede eenige overeenkomst.

HARDDRAVEN, o. w., *ik harddraafde, heb geharddraafd.* Zeer hard loopen; van paarden gebruikelijk. Van hier *harddraver, harddraverij, harddraving.*

HARDEBOLLEN, o. w., *ik hardebolde, heb gehardebold.* Met harde bollen, dat is hoofden, tegen elkander stooten. Overdr., iets hevig uitstaan: *met het schip tegen de dolle zee en felle winden te kunnen hardebollen.* BOGAERT. Insgelijks, in strijdige gevoelens zich sterk tegen elkander verzetten: *zij waren braaf aan het hardebollen*, in de gemeenzame verkeering.

HARDEN, b. en o. w., *ik hardde, heb gehard.* Bedr., hard maken. *Staal harden.* Uitstaan, verduren: *iets niet harden kunnen.* Onz.: *ik kan niet langer harden van de koude.* Van iemand, die van alles voorzien is, zegt men: *gij kunt het daar wel harden.*

HARDER, zie *herder.*

HARIG, bijv. n. en bijw., *hariger, harigst.* Van *haar.* Met haar bezet. Ook zegt men van eene drooge, verschroeijende lucht, *eene harige lucht. Haeren* is bij KIL. *urentem spirare auram*; ook *haersch*, voor *heersch, heesch.*

HARING, m., meerv. *haringen.* Zekere visch, voor den koning der visschen gehouden. *Ten haring varen. Ik zal er haring of kuit van hebben;* gemeen spreekw., voor: ik zal het eens wagen, ik krijge dan, wat ik krijge. *Zijn haring braadt daar niet*, d. i. men braadt daar voor hem geen haring: gemeene spreekwijs, voor: hij wordt daar niet vriendelijk onthaald. Zamenstell.: *haringbuis, haringdrooger, haringkaker, haringpakker, haringpakkerij, harington, haringvanger, haring-*

ringvangst, *haringvisscherij*, *haringwijf*, enz.

Naardemaal *l* en *r*, twee tongletters, dikwijls verwisselen, heeft men het van het lat. *halec* afgeleid, hetwelk, zonder twijfel, van het gr. ἅλς, zout, afstamt, omdat men dien visch reeds vroeg inzoutte. TEN KATE brengt het tot het angels. *haeran*, vergaderen, om het vergaderen bij scholen, aan dien visch eigen.

HARK, v., meerv. *harken*. Een zeker getand gereedschap voor den tuin; ook voor het hooi en het land. Fig. zegt men *zoo stijf als een hark*, en van daar *hij is een stijve hark*, een stroef, stijf mensch. Van hier het bedr. w. *harken*: *den tuin harken* — *het hooi harken*. Misschien vindt het zijnen oorsprong in het oude *eeren*, ploegen.

HARLEKEIN, m., meerv. *harlekeinen*. Grappenmaker, op het tooneel. Van het fr. *arlequin*, ital. *arrecchino*.

HARMONIE, v., het meerv. is niet in gebruik. Dit onduitsche woord, uit het gr. afkomstig, geeft eene verbinding van onderscheidene deelen te kennen. Het menigvuldige gebruik van de hoogd. schrijvers, die hetzelve gewoonlijk bezigen, heeft dit woord bijna een burgerregt in onze taal gegeven, zoodat de nieuwste en keurigste schrijvers hetzelve beginnen te bezigen: *zij geven aan zijnen geheelen stijl die zachte harmonie*. FEITH. Zoo begint men ook reeds het bijv. naamw. *harmonisch* te gebruiken. Men bedient zich van dit naamw., om, daardoor, of uit te drukken de overeenstemming der beelden en verwen, in de schilderkunst, of die der toonen, in de zangkunst, of die der woorden en zaken, in den schrijfstijl. In het gemeene leven drukt het ook uit de overeenkomst van den wil en de genegenheden: *in goede harmonie met elkander leven*.

HARNAS, o., meerv. *harnassen*. Een oudtijds gebruikelijk wapentuig, meest van ijzer, om daarmede het ligchaam, tegen pijlen en ligte kogels, te bedekken. Overdr.: *ik zal daarover het harnas niet aangespen*, ik zal mij dat zoozeer niet aantrekken. VOND. heeft *het harnas tegen iemand dragen*. HOOFT bezigt *harnaslingen* voor *curassiers*.

Dit woord luidt in het middeleeuw. lat. *harnascha*. WACHTER en FRISCH leiden het af van het bijv. naamw. *ahren*, *ehern*, *eisern*, ijzeren, in het angels. *iren*. Men

kan

kan in die gissing berusten, zoo men niets beters heeft.

HARP, v., meerv. *harpen*. Zeker snaarspeeltuig. *Harp* is ook eene koperen zeef, waarover men de granen stort, om die te zuiveren; van hier het bedr. w. *harpen*, het graan met de harp zuiveren. Zamenst. *harpslager*, *harpspeler*, anders *harpenaar*. Van *harp* is ook het werkwoord *harpen*, op de harp spelen, gevormd.

HARPIJ, v., meerv. *harpijen*. Een gedrocht uit de fabelleer der Grieken, dat door de dichters vertoond werd, voorzien met een vrouwenaangezigt, met ooren van eenen beer, en handen met vreesselijke klaauwen gewapend; van het gr. ἁρπυη. *Roofzuchtige harpijen*. VOLLENH. De dichters bedienen zich inzonderheid van dit woord, als zij de onheilen van den twist, onder dit beeld, krachtig voorstellen. *Een twistharpij, die 't stil gemoet ontsteekt in toorn*. HOOGVL.

HARPLUIS, o., geteerd werk, van oude touwen gemaakt, hetwelk men in de reten van schepen inbreeuwt.

HARPOEN, m., meerv. *harpoenen*. Een werktuig, bij de walvischvangst gebruikelijk, eene werpspiets, met weerhaken voorzien, die aan eene lijn gebonden, den visschen in de huid geworpen wordt. Van het gr. ἁρπη, eene kromme sikkel, een klaauw, een haak. Van hier het bedr. w. *harpoenen*, met den harpoen treffen, en *harpoener*, iemand, die dat doet, waarvoor ZORGDR. *harpoenier* heeft. Zamenstell.: *harpoenstok*, *harpoenwonde*, enz.

HARPUIS, o. Zekere harsachtige stof, waarmede men de huid van een vaartuig bestrijkt, om het tegen het gewormte te beveiligen. Van hier het bedr. w. *harpuizen*.

HARRE, zie *her*, *herre*.

HARREWARREN, o. w., *ik harrewarde*, *heb geharreward*. Stribbelen, twist zoeken. Van hier *harrewarrerij*. TEN KATE schrijft *haerwarringen*.

HARS, v. Een klevend sap, dat uit eenige boomen vloeit. Sommigen verkiezen het onz. geslacht, gelijk ook in geheele streken van ons Vaderland *het hars* gehoord wordt. HALMA, PIETERSON en anderen stellen het vrouwel. Van hier *harsachtig*, *harsboom*, enz.

HARSEN, zie *hersen*.

HARST, m., meerv. *harsten*. Het rugstuk van eenen os, enz. Verkleinw. *harstje: een varkensharstje*. Van *harsten*, *hersten*, *herdsten*, bij KIL. *braden*, *assare*. Hierme-

mede komt het lat. *ardere* overeen.

HART, o., meerv. *harten*. Dat gedeelte van het ingewand in het ligchaam van mensch en dier, dat, door zijne beurtelingsche opening en sluiting, het bloed uit de bloedaderen inlaat, en door de slagaderen uitstoot; de bron des levens en der warmte. *Het hart slaat*, het opent en sluit zich: *het hart klopt*, deze opening en sluiting is sneller dan gewoon. In den sierlijken stijl zegt men van eene zwangere moeder, dat *zij het kind onder haar hart draagt*. — *Nu is mijn hart ligter*, de angstige zorg is over; daardoor toch wordt het bloed naar het hart gejaagd, en de borst wordt gedrukt. Men zegt ook: *nu is er mij een steen van het hart*. — *Hij ligt mij na aan het hart*: ik zorg teeder voor hem. *Het hart ligt hem hooger*, hij is hoogmoedig. PAFFENR. In denzelfden zin gebruikt HOOFT de spreekwijs: *het hart te hoog hebben*. Fig. wordt het *hart* genomen voor het uitwendige deel, waaronder het hart ligt; de borst: *zink aan dit kloppend hart, en voel, of ik het ben*. FEITH. Ook voor den ganschen persoon, schoon met opzigt tot eene teedere betrekking op anderen: *harten, voor elkaar geschapen, scheidt de God der liefde niet*. FEITH. Het midden van iets: *het hart van eenen boom*. — Ook: *in het hart van de zee* — *van den winter* — *van den zomer*; hier gebruikt men, in de dagelijksche taal, het verkleinw. *hartje*. Dat naar een hart gelijkt: *een gesuikerd hart*, een gebak. In het meerv. *harten*, in het kaartspel, waarvan *hartenaas*, enz. Inwendige levenskracht: *wijn versterkt het hart*. De gedachten, de inwendige voorstellingen van eene zaak: *hij draagt het hart op de tong*. Het geweten: *uw hart heeft u reeds veroordeeld*. Lust en trek naar iets: *zijn hart aan iets ophalen*. Moed: *het hart hebben*, enz. Dit heet ook: *iemand een hart onder den riem steken*, dat wel eens verkeerd gezegd wordt: *iemand eenen riem onder het hart steken*. De spreekwijs is duidelijk, als men zich iemand verbeeldt, die tot den strijd aangegord is, en den oorlogsriem om den middel draagt; terwijl hij van binnen vol vrees is; zulk eenen *een hart onder den riem steken*, is, hem moed inboezemen. Liefde, teedere genegenheid, aandoening: *hij won aller harten*. Hierheen behooren de spreekwijzen: *harten roe-*

roeren, *bewegen*, *breken*, *wonden*, *treffen*, *gaande maken*. *Zijn hart voor iemand sluiten*. Het gemoed: *die taal was voedsel voor het hart*. *Van harte*, opregtelijk. Ook: *uit grond des harten*. *Ter harte nemen*, behartigen. Deze uitdrukking is nog een spoor van het vr. geslacht, waarin dit woord bij de ouden voorkomt. HOOFT bezigt *zijn hart eten*, voor grooten spijt over iets hebben. Verkleinwoord *hartje*, om de genegenheid uit te drukken: *mijn hartje!* Ook zegt men, *in het hartje*, voor, in het midden, of in het beste gedeelte: *in het hartje van de Mei*. MOON. Van hier *hartelijk*, *hartelijkheid*, *hartig*. Zamenst.: *hartader*, *harteleed*, *harteloos*, *hartenet*, *hartvang*, doodelijke flaauwte, *hartewee*, *hartzeer*, enz. HOOFT heeft *hartsteken*: *hartsteeken doodt*. Thans zegt men, in gemeenzame taal, *hartstikken*.

Hiermede heeft vele gelijkheid het gr. καρδια, κηρ, lat. *cor*.

HARTOG, zie *hertog*.

HARTSTOGT, m., meerv. *hartstogten*. Drift, genegenheid, aandoening. *Ongeregelde hartstogten*. *Zijne hartstogten bedwingen*.

HASPEL, m., meerv. *haspels*, *haspelen*. Een werktuig, waarop men het garen van de spoel en de klos windt. Het spreekw., *op den haspel passen*, beduidt naauw toezien, alles nagaan. — *Dat is een haspel van een mensch*; in den dagelijkschen stijl, voor: dat is een sukkel, iemand, die verward is in zijn doen, of ook die zonder verstand altoos tegenstreeft, en alles in de war spint. Wanneer men iets uitdrukt, dat met iets anders niet strookt, zegt men: *dat sluit als haspelen in eenen zak*. Een houtje in de viool, regt onder de brug, om des klanks wil er ingezet, draagt insgelijks dien naam; gelijk ook een zeker oorlogstuig zoo genoemd wordt, anders een vriesche of spaansche ruiter geheeten, zijnde een hout met ijzeren punten, om den weg af te sluiten. Van hier het werkw. *haspelen*, dat eigenlijk garen op den haspel winden aanduidt, en figuurlijk moeite hebben en niet vorderen, ook verwarren uitdrukt. *Alles door elkander haspelen*. *De Etna haspelt gesmolten steenen en klippen in de lucht*. VOND. Van hier *haspelaar*, *haspeling*, *haspelraam*, *haspelwerk*.

HAS-

HASSEBASSEN, o. w., *ik hassebaste, heb gehassebast.* Eigenlijk over en weder blaffen; tieren, razen; ook hoofdbreken met iemand hebben; in de gemeenzame verkeering. *Dezen met zijn hassebassen.* GESCHIER. *En eerloos hassebassen.* J. DE DECK. OUD. heeft *hassebasserij.*

HATEN, b. w., *ik haatte, heb gehaat.* Haat toedragen. *Iemand haten.* Niet goedkeuren; in den gemeenzamen stijl: *ik haat het lijmig spreken.* Van hier *hater, haatster, hatelijk*, waarvoor oul. *hatig* in gebruik was: *en in een hatigh hof.* VOND. Zie verder *haat.*

HAVE, v. Bezitting, goederen, middelen; van *hebben*, oul. *haven. Neem al den buit, de have, en al het vee.* HOOGVL. Zoo ook *varende have*, voor roerende goederen. Ook dieren, die ons eigendom zijn: *levende have.* Van hier *haveloos*, niet, gelijk men dikwerf meent, iemand, die niet gehavend, maar die zonder have, die arm is; en daarvan vuil, slordig, dewijl armen doorgaans slordig zijn; *haveloosheid*, angels. *heafenleas, heafenleaste.* Voorts *havezaat*, oudtijds *avesate, avesathe*, van *have* en *zitten.* Men noemt, in eenige streken van Gelderland, met dien naam eene heerenbehuizing, waarbij men have en goederen heeft, op het platte land.

HAVELOOS, zie *have.*

HAVEN, v., meerv. *havens.* Eene veilige en beslotene plaats voor schepen. *Hij is in behouden haven*, hij is buiten gevaar. Fig., voorgesteld doel: *in de haven zijner begeerte. In de haven zijns heils te sneuvelen.* HOOFT. Van hier noemen de dichters den hemel, het groote doel onzer streving, met dien naam: *mijne volle ziel koos de deugd ter geleidsvrouwe naar deze zalige haven.* FEITH. Van hier *havencijns, havengeld, havenloos*, zonder haven; *havenmeester, havenregt*, enz.

De afleiding van *haben*, hebben, door FRISCH voorgestaan, is niet onwaarschijnlijk, omdat de schepen, daar, buiten gevaar en behouden zijn.

HAVENEN, b. w., *ik havende, heb gehavend.* Reinigen: *de kinderen havenen.* Van hier *havening: en wat hem ter havening wierd toegezonden.* BOGAERT. *Uw tuin stont wilt, en riep luitkeels om havening.* MOON. In den gemeenzamen stijl heet het ook mishandelen, af-

afrossen: *hij werd daar deerlijk gehavend.*

HAVER, v. Een bekend graangewas voor paarden Zamenst., *haverbezie*, *haverbrij*, *havergort*, *havermeel*, *haverpap*, *haverstroo* enz.

HAVERIJ, v., meerv. *haverijen.* Schadevergoeding aan hen, wier goederen, in eenen storm, over boord geworpen moesten worden; welke vergoeding door hen geschiedt, wier waren, op denzelfden bodem ingescheept, behouden in de haven komen. In het algemeen alle schade en onkosten, die, bij eenig ongemak der schepen of onheil op reis, geleden zijn. In het fr. *avarie.*

HAVEZAAT, zie *have.*

HAVIK, m., meerv. *havikken.* Zekere roofvogel. HOOFT bezigt *havik op den tuin*, voor verspieder. Zamenstell.: *havikskruid*, *haviksneus.* Van *haben*, *haven*, houden, vasthouden, grijpen.

HAZELAAR, m., meerv. *hazelaren.* Hazelnotenboom. De vrucht heet *hazelnoot.* Naar dezen boom, of deszelfs vrucht, heet de korhoen *een hazelhoen.* En een zeker kruid, mansoor, draagt den naam van *hazelwortel.*

HE, een tusschenwerpsel, dat gebruikt wordt, wanneer men iemand roept: *he! hoor eens!* of ook, in den vertrouwelijken omgang, als men zich verwondert: *he! zegt gij dat?*

HEBBEN, b. w., onregelm. *Ik had, ik heb gehad.* Houden: *eenen stok onder den arm hebben.* Vasthouden: *hebt gij hem?* Bezitten: *veel goed hebben.* Voorzien zijn met iets: *sommige diertjes hebben acht voeten.* Ondervinden: *honger, dorst hebben.* Verkrijgen: *morgen zult gij uw geld hebben.* Toelaten: *iets niet willen hebben. Zich voor iets te wachten hebben*, moeten wachten. *Veel te doen, veel nering hebben*, veel verkoopen. Oul. was *zich hebben*, of liever *hem hebben*, voor zich gedragen, in gebruik: *ende David had hem* (d. i. *zich*) *oec wijselick.* BIJB. 1477.

Hebben wordt ook als een hulpwoord gebruikt, wanneer deszelfs tegenwoordige en onvolmaaktverledene tijd *heb*, *had*, gelijk ook het deelwoord *hebbende*, ontleend worden, om, met het verled. deelw. van andere werkwoorden, derzelver volmaaktverled. en meer dan volmaaktverled. tijden te vormen. *Ik heb gedrukt, ik had gedrukt, gedrukt hebbende.* Alle bedrijvende werkwoorden nemen dit hulpwoord bij zich: *ik heb hem de hand ge-*

gedrukt. Alle wederkeerende werkwoorden: *hij heeft zich geschaamd.* Onpers. werkwoorden: *het heeft geregend.* Sommige onzijd. werkwoorden: *hij heeft geslapen.* In het oude alem. van de achtste of negende eeuw vinden wij, door dit hulpwoord, den toekomenden tijd uitgedrukt. In sommige gevallen vereischt dit hulpwoord *hebben* niet het verledene deelwoord, maar de onbepaalde wijs der werkwoorden achter zich: te weten, wanneer die werkwoorden eene onbepaalde wijs, zonder *te*, aannemen, als: *ik heb moeten gelooven.* Zulke werkwoorden zijn: *doen*, *durven*, *kunnen*, *laten*, *moeten*, *mogen*, *willen;* als ook, die eene gewaarwording uitdrukken: *hooren*, *leeren*, *voelen*, *zien.* Deze worden dus gebruikt: *ik heb hem doen geeselen. Ik heb hem niets durven weigeren. Ik heb hem niet kunnen spreken. Ik heb hem laten varen. Ik heb hem moeten beloven. Ik heb hem niet mogen aantreffen. Ik heb hem willen zeggen. Ik heb hem hooren vertellen — hem leeren kennen — hem voelen kruipen — hem zien opklimmen.* Niet: *ik heb hem gedaan geeselen*, enz. Van *hebben* is *hebber* en *hebster*, in zamenst.: als *bevelhebber*, enz. Zoo ook *hebbing*, als *magthebbing*, enz. Van hier *hebachtig*, happig, *hebbelijk*, (lat. *habilis*), geschikt tot hetgeen vereischt wordt; *hebbelijk ten strijde;* (*hebbelijke handjes* bij HOOFT), *hebbelijkheid*, *hebzucht*, *hebzuchtig.*

Hebben, hoogd. *haben*, ULPHIL. *haban*, KERO *haben*, angels. *haebban*, neders. *hebben*, zw. *hafwa*, eng. *have*, fr. *avoir*, lat. *habere*, ital. *avere*, sp. *aver*, in het pamfijl., naar de getuigenis van FAVORINUS, ἄβειν, in het arab. חוי.

HEBREER, m., meerv. *hebreërs*, *hebreen.* Een nakomeling van Heber, uit den Bijbel bekend. Van hier *hebreeuwsch. De hebreeuwsche taal. Hij leest het hebreeuwsch.*

HECHT, bijv. n. en bijw., *hechter*, *hechtst.* Vast aaneengevoegd. *Een hecht werk.* Figuurlijk, duurzaam: *men had een hechte vrede te verwachten.* HOOFT. Van hier het bedr. en onz. w. *hechten*, *ik hechtte*, *heb gehecht.* Aan elkander vastmaken: ook overdr.: *zijn hart aan het goed hechten.* Onzijd., vast zijn: *dat*

dat wil niet hechten. Overdr.: *waarop geen valschheid hecht.* L. BAKE. Van hier *hechtenis*, *hechting*, *hechtsel*, *hechtheid. Hecht* wordt ook voor *heft* gebezigd. Zie *heft.*

HEDE, v. In Groningen verstaat men daardoor werk, of de grofste, ruigste draden van den hennep.

HEDE, een verouderde uitgang van zelfst. naamwoorden, waarvoor wij thans *heid* bezigen. Van dit *hede* heeft men het meerv. *heden.* Zie *heid.*

HEDEN. (oul. ook *huiden*), een bijwoord van tijd. De tegenwoordige dag. Van hier het bijw. *hedendaags*, en het bijv. naamw. *hedendaagsch.* HOOFT bezigt *het hedensch krijgsgebruik.* Het heeft vele overeenkomst met het lat. *hodie;* doch het stamt, zeer waarschijnlijk, af van het oude voornaamw. *ha*, *he*, *hi*, hij, deze, hebr. הָ. Dit is duidelijker te zien uit het GOTH. *hita*, OTFRID. en NOTKER. *hiuto*, *hiut*, KER. *hiutu.*

HEEF, zie *hef.*

HEEL, bijv. n. en bijw. Geheel. Meest in de dagelijksche taal gebruikelijk: *den heelen dag arbeiden.* In den schrijfstijl gebruikt men beter *geheel.* Als bijwoord heeft het de beteekenis van zeer: *zij is heel ziek. Heel en al*, ganschelijk. *Heel* heeft ook de beteekenis van genezen, van *heelen. De wonde is weder heel.* Niet gebroken: *de schotel is nog heel. Heels huids.* VOND. Van hier *heelheid.* Zie *geheel.*

HEEL, bijv. n. en bijw., *heler*, *heelst.* Achterhoudend, niet vriendelijk. Van hier *heelheid*, onvriendelijkheid. Van *helen*, verbergen.

HEELEN, b. en o. w., *ik heelde*, *heb geheeld.* Bedr., heel maken, genezen. Onz., heel, beter worden. Van hier *heeling.* Zamenst.: *heelkunst*, *heelkruid*, *heelmeester*, *heelpleister*, *heelvleesch*, enz.

HEEM, o., meerv. *heemen* en *heemsteden.* In Groningen verstaat men, door dit woord, eene afgegravene werf, waarop eene boerenbehuizing staat. Van hier *heemstede*, *heemstedegeld.* Bij KIL., die het vertaalt door *domus*, *patria*, *locus*, *natalis*, is het *heijm.* Het is hetzelfde als het hoogd. *Heim*, angels. *ham*, neders. *heime*, zw. *heim*, eng. *home.* Men kent dit nog in ons *inheemsch* en *uitheemsch*, voor inlandsch en uitlandsch, *heimelijk*, *geheim*, dat binnenshuis, of in het verborgene, geschiedt.

Van

Van *heem* stamt het woord *heemraad*, *heemraadschap* af. Door *heemraden* verstaat men gewoonlijk, zulke aanzienlijke ambtenaren, die het toezigt op de dijkwerken hebben: *de heemraden van het hondsbosch*, enz. Men kan de verklaring, door KIL. opgegeven, aannemen, als zijnde lieden, die het vaderlandsche *heem*, den algemeenen grond, met zorg gadeslaan. De oudheid van het woord *heemraad* blijkt daaruit, dat het reeds in een privilegie van Graaf Floris den V., van het jaar 1270, voorkomt: *nisi heemraderen ita vera declaratione etc.* PRIVIL. V. DORDR.

HEEN, (*oudtijds hin*, *hen*, *henen*,) een bijw. van plaats, de rigting naar eene plaats aanduidende. Het wordt gevoegd, door aanhechting, achter andere bijwoorden, als *daarheen*, *ergensheen*, *gindsheen*, *hierheen*, *waarheen*. Men bedient zich ook van dit bijwoord voor werkwoorden, die eene beweging beteekenen; in welk geval het eene begonnene verwijdering van eene plaats aantoont, als: *heengaan*, *heenkomen*, hetwelk ook zelfst. gebezigd wordt, als: *een goed heenkomen zoeken*; — zoo ook *heenreizen*, *heenvaren*, *heenvliegen*. Schoon het in de vervoeging afscheidbaar is: *ik ging heen*, *ben heengegaan* — *heen te gaan*, schrijft men het best aan elkander. Voor *heen*, zegt men ook *henen*, als *henengaan*, enz. F. DE HAAS bezigt *hene*, *henegaan*. — VOND. *henerekken*, voor snel en vlugtig wegloopen, anders ook *henen*: *en als een baksteen los in 't water henenzonk*. Bij andere werkwoorden geplaatst geeft het eene voortdurende werkzaamheid te kennen: *heenpraten*, *heenbabbelen*, enz. Somtijds staat het alleen, met uitlating van het werkwoord; bijzonder geschiedt zulks, als de werkwoorden *kunnen*, *moeten*, *willen*, *zijn*, en het hulpwoord *zullen* gebruikt worden: echter is dit alleen in den vertrouwelijken spreektrant te dulden: *ik kan er niet heen*. *Ik moet heen*. Van dit *heen* is misschien het woord *henekleed*, (heenkleed,) een doodkleed, afkomstig. M. L. TIJDW. bedient er zich van: *wat volk, van 's aardrijks lui'ren af tot aan zijn heenekleed, Godts oordeel bezuure*. Zoo zoude het dan het laatste kleed beteekenen, waarmede men iemand heenzendt. De gelderschen zeggen *hennekleed*. Zie *hunnebed*.

HEEP, v., meerv. *heepen*. Eene soort van hakmes, waarme-

mede men, in Gelderland, de dunne takken der boomen afhouwt. Van *houwen*, *ik hieuw;* door de verwisseling van de lipletters. Schoon het, in het hoogd. *Hippe* luidt, spreekt men het, in Gelderland, met de scherp-lange klinkers uit. KIL. heeft ook *heepe*.

HEER, (*heir*), o., meerv. *heren*. Eene groote menigte van dingen, die nevens elkander zijn: *hemel en aerde, ende al haer heijr*. BIJBELV. Gemeenlijk nemen wij het woord voor eene, tot den krijg uitgeruste, menigte; een krijgsheer. Velen schrijven *heir*. Ondertusschen is de *i* enkel een hulpklinker, die geenszins tot het wezen des woords behoort; hetwelk, daarom, in het meerv., waar die hulp onnoodig is, regelmatig *heren* maakt. Men bediene zich derhalve ook, overeenkomstig met alle andere woorden, in het meerv. veel liever van eene *e*, en schrijve in het enkelv. *heer*. KIL. heeft ook *her*. M. STOKE spelt *heer* of *here*. Aanverwante talen bevestigen die spelling. OTFRID. heeft *heri*, angels. *here*, *herig*, *herg*, ijsl. *her*. Zelfs ons *herberg*, *hertog*, van *heer* afstammende, bewijzen, dat de *i* hier eene vreemde figuur maakt. Zamenst.: *heerbaan*, *heerbijl*, *heerhamer*, *heerkracht*, *heerleger*, *heerschaar*, *heerschouw*, *heerspits*, *heertogt*, *heervaart*, *heerweg*, enz.

HEER, m., meerv. *heeren*. Zoo wel een ieder, die over anderen iets te bevelen heeft, als ook iedere bezitter van eenigen eigendom. In beiderlei opzigten wordt het Opperwezen, in de BIJBELVERT., *Heer* genoemd. Wijders dragen alle Overheden, van den hoogsten stand af, tot den minsten trap toe, dezen naam: *de keizer — koning*, enz. *onze Heer*. *De groote Heer*, de turksche Keizer. *De Heeren zijn op het stadhuis vergaderd. De knecht zal zijnen Heer roepen.* In opzigt tot eenige bezitting: *wie is heer van dit huis?* Een titel, welken men aan iemand geeft, hetzij men hem eert, hetzij men hem, dien men niet kent, uit bescheidenheid dus noemt: *mijn Heer!* groote openbare wegen heeten *'s heeren wegen*. Oudt. werd de naam *heer*, bij uitstek, aan de Regters en Schepenen gegeven. Van daar onze spreekwijs: *voor de Heeren gaan*. Te Dordrecht is het, van de vroegste tijden, in gebruik geweest, zulken, welker vaders in den schepenstoel gezeten hebben, *Heerenzonen* te noemen. De verbuiging is: *des heeren*, of

van den heer, den heer, of *aan den heer.* Van hier *heerlijk*, *heerlijkheid.* Zamenst.: *ambachtsheer*, *betaalsheer*, *geneesheer*, *kraamheer*, enz. Voorts: *heerendienst*, *heerenhuis*, *heerenknecht*, *heerenloon*, *heerenwoning*, enz. HOOFT bezigt *heergoederen* voor het ond. *domeinen.* VOND. bezigt *heerin* in het vrouwel. geslacht. Dit oude woord luidt reeds bij ISIDOR. *herr*, WILLER. *herro*, opperzw. *heer*, *heir*, neders. *heer*, *herr*, angels. *hearra*, ijsl. zw. en deen. *herre.* Het is zeer waarschijnlijk, dat het tot het geslacht der woorden *ar*, *eer*, *eere* behoort. Dit is te meer waarschijnlijk, omdat dit woord bij OTFRID. *herero*, bij TATIAAN *heristo* luidt, zijnde het eerste de vergelijkende, het laatste de overtreffende trap van *her*, dat is *eer*, *eerder.*

HEERSCHAP, o., meerv. *heerschappen.* Dit woord beteekent, eigenlijk, een afgetrokken denkbeeld, de magt, namelijk, van anderen iets te bevelen. In dien zin echter is het buiten gebruik, behalve in de zamengest. *het vrijheerschap* enz. VOND. en de STATENBIJB. bezigen het buiten zamenstell. Thans verstaat men er eenen heer door: *is het heerschap te huis?* Op het platte land hoort men die uitdrukking dagelijks, en dan heeft het woord een meerv.: *de landliên maakten van hunne heerschappen tirannen.* VOND. Van *heerschap* is *heerschapper*, voor heerschappijvoerder, in de overzetting van den BIJBEL. Voorts *heerschappij.* Oul. was het hiervan gevormde onz. w. *heerschappen* in gebruik, voor heerschappij voeren: *omdat hi heerschappen soude boven (over) alle creaturen.* BIJB. 1477. *Lang, lang moet Karel leven, lang heerschappen op zijner Vaderen troon.* J. DE DECK.

HEERSCHEN, o. w., *ik heerschte, heb geheerscht.* Heerschappij voeren, met *over*: *God heerscht over alles.* Fig., in zwang gaan: *een heerschende smaak. Daar heerschen vele vooroordeelen.* Wanneer, op eene aanhoudende wijze, iets zich aan de zinnen vertoont, gebruikt men *heerschen*, in den verhevenen schrijfstijl: *in die sombere vallei heerschte eene aandoenlijke stilte.* Van hier *heerschachtig*, *heerschachtigheid*, *heerscher*, *heersching.* De zamengest.: *heerschhonger*, bij HOOFT (zoo als men nog zegt *ambtshonger*) *heerschlust*, *heerschzucht*, *heerschzuchtig*, *heerschzuch*

zuchtigheid. *Heerschen* komt van het oude *heersch*, bij VOND. *eene heersche Vrouw*. HOOFT gebruikt nog *heerschheid*.

HEESCH, bijv. n. en bijw., *heescher*, *meest*, *zeer heesch*. Die geen geluid kan geven, schor. Men gebruikt het zoo wel van eenen persoon, als van eene zaak. *Ik ben heesch*. *Een heesch geluid*. Van hier *heeschachtig*, *heeschheid*. Bij NOTK. luidt het *heis*, hoogd. *heiser*, neders. *heestrig*, in sommige oorden van ons Vaderland *heesterig*, angels. *has*, eng. *hoarse*, zw. *hees*, ijsl. *haes*, deen. *häs*.

HEESTER, m., meerv. *heesters*. Een kort opschietend gewas: ook jong, afgekapt plantsoen van beuken en eiken, waarvan men bosschen aanlegt. Zamenst.: *heesterbosch*, *heestergewas*, enz.

HEET, bijv. n. en bijw., *heeter*, *heetst*. Dat eene groote maat van warmte heeft: *heet water*. Dat sterke warmte veroorzaakt: *eene heete koorts*. Dat sterk de zenuwen prikkelt: *heete peper*. Zeer gezet op iets: *heet op het spel*. Ridsig: *een bok is een heet dier*. Spreekw. zijn: *het ging er heet van den rooster*, men vocht er sterk. *Het is een heet hangijzer*, eene gevaarlijke onderneming. *Smeed het ijzer, wanneer het nog heet is*, neem de gelegenheid waar. — *Hij werd op heeter daad betrapt*, juist toen hij het feit beging. Zamenst.: *heethoofd*, *heethoofdig*, enz. Het is een zeer oud woord, behoorende tot het verouderde *eit*, vuur. Ons woord *eest*, lat. *aestus*, gr. *αἴθος*, behooren hiertoe.

HEETEN, bedr. w., *ik heette*, *heb geheet*. Heet maken: *den oven heeten*. Van hier *heeter*.

HEETEN, b. en o. w., *ik heette*, *heb geheeten*. Noemen; bedr., *iemand Jan heeten*. Onz., genoemd worden: *hij heet Jan*. — *Heeten* is ook gebieden, gelasten; waarvan bij HOOFT, *heetendoen*, ook *hietendoen*, voor iemand, die alles doet, wat hem geheeten, of geboden wordt.

HEF, v. Van *heffen*. Droessem: *het vat loopt op de hef*. Oneigenlijk, geringheid, slechtheid: *de hef des volks*. Oul. schreef men ook *heef*: *een weinig heefs*. H. DE GR. Van hier (oul.) *heefdeech*: *du en suls niet offeren op heefdeech*. BIJB. 1477.

HEFFEN, b. w., *ik hief*, *heb geheven*. Opbeuren: *een*

kind heffen, bij HOOFT, voor ten doop heffen. Met gezag eischen: *geld heffen. Ook schreef Alba, dat de schattingen, die hij zou heffen.* HOOFT. Van hier *heffer, heffing, hefster.* Zamenst.: *hefboom, hefdeeg, hefoffer.* Men begint dit woord ook gelijkvl. te maken: *ik hefte, heb geheft.* Voorts stamt het met *hoofd, heuvel,* enz. van het oude *ha,* hoog, af.

HEFT (*hecht*), o., meerv. *heften.* Waarbij men iets aanvat; van *heften. Het heft van een mes.* Fig.: *het hecht der heerschappije.* HOOFT.

HEFTIG, zie *hevig.*

HEG, v., meerv. *heggen.* Eene haag: *achter de heg.*

HEI, een tusschenwerpsel, om stil te houden. *Hei! loop zoo ras niet!*

HEI, v. Een werktuig, om palen in den grond te slaan. Zie *heijen.*

HEI, zie *heide.*

HEID, een woord buiten zamenstelling niet in gebruik. Oudtijds drukte het eenen *persoon* uit, zoo wel van het vrouwelijke als mannel. geslacht. Zoo leest men bij KERO: *heiteo antfankidu*, dat is aanzien van personen. Zoo zegt ISIDOR. overzetter: *dhero zueio heido*, der twee personen. Thans wordt dit woord, in zamenstelling, als een onzachtstaartige uitgang, achter naamwoorden, bijvoegelijke en zelfstandige, en achter deelwoorden gebruikt, om het hoedanige tot eene hoedanigheid over te brengen, als: *godheid, menschheid, brooschheid, gierigheid, belezenheid, bedrevenheid,* enz. Men gebruikt het ook achter eenige bijwoorden, als *t'achterheid*, (bij HOOFT) *nabijheid, tegenheid.* Alle, dus gevormde, naamwoorden zijn, zonder onderscheid, van het vrouwelijke geslacht, en hebben het meerv. getal *heden*: *bedenkelijkheid, bedenkelijkheden, afschuwelijkheid, afschuwelijkheden*, enz.; naardemaal deze woorden, oudtijds, op *hede* eindigden: *bedenkelijkhede*, waarvan, regelmatig, het meerv. *bedenkelijkheden* ontstaat; schoon men oul. ook *heiden* bezigde: *dat sijns vaders schamelheiden ontdect waren.* BIJB. 1477. Ondertusschen beteekent deze uitgang de eigenschap, de hoedanigheid, en somwijlen ook den staat van eenen persoon, of eene zaak: *de godheid*, het goddelijke wezen; *de menschheid*, de menschelijke na-

natuur; *kindschheid*, de kindsche toestand; *blindheid*, de staat eens blinden; *goedheid*, de eigenschap, welke iemand, die goed is, bezit. Zulke afgetrokkene denkbeelden worden weder figuurlijk genomen, voor de personen of zaken zelve. Van hier *godheid*, god zelf; *dwaasheid*, eene dwaze daad, enz. In dien zin alleen nemen zij een meerv. getal aan. Het woord *christenheid* beduidt het geheele ligchaam der christenen, gelijk *menschheid*, somtijds, het menschdom te kennen geeft.

Daar het oudtijds eenen persoon beduidde, is het niet onwaarschijnlijk, dat het oude voornaamw. *ha*, *he*, hij, hebr. הוא, de wortel van dit woord is.

HEIDE (*hei*), v. Heidestruik; een plantgewas: *een bezem van heide gemaakt*. Eene dorre landstreek, waar meest heide groeit. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *heiden*: *een heiden bezem*, anders ook *heibezem*. Zamenst.: *heidebloem*, *heidestruik*, *heideveld*, *heikrekel*, enz.

HEIDEN, m., meerv. *heidenen*. Iemand, die buiten de kennis van den waren God leeft. Na de bevestiging van den joodschen staat droegen alle volken, buiten de Joden, dien naam. En nu heet men heidenen, die niet tot het Christendom, Jodendom, en Turkendom behooren.

Toen zich, voor eene reeks van jaren, in ons Vaderland, eenige onbeschaafde benden van vreemde landloopers, hier en elders, ophielden, die tevens zich beroemden, gelukzeggers te wezen, heeft het woord *heiden* ook de beteekenis van landlooper, handkijker aangenomen. Het vrouwel. woord is *heidin*, verkleinw. *heidinnetje*. Van hier *heidendom*, *heidensch*.

Het is zeer aannemelijk, dat het afstamt van *heide*, welk woord eertijds, gelijk ons *veld*, *land*, tegen de steden werd overgesteld. Het zoude dan uitdrukken iemand, die op het land woont, en daar, volgens het denkbeeld, hetwelk wij thans aan het woord hechten, den afgoden, in verzaking van den waren God, dient. Deze meening wordt versterkt, daardoor, dat, na Konstantijns tijd, de heidenen, die den waren God miskenden, *pagani*, dorp- of landbewoners, door de westersche Christenen, genoemd werden, nadat die afgodendienaars uit de steden verdreven waren. In navolging van dien latijnschen naam zouden dan de noordsche Christenen zulke, naar de *heide*,

heidenen, dat is landbewoners, genoemd hebben. FRISCH en anderen leiden het af van het gr. εθνη, εθνικος.

HEIJEN, b. w., *ik heide*, *heb geheid.* Door middel van eene hei indrijven. *Palen in den grond heijen.* Onz. is het een zeewoord: *dat schip heit geweldig*, dat is, het gaat te diep door het water. Van hier *heijer*, *heijing.* Zamenst.: *heibaas*, *heiblok*, *heimast*, *heipaal*, *heiwerk*, enz.

HEIL, o. Allerlei welvaart, van welken aard ook. In den godgeleerden zin beteekent het al de weldaden van God door Christus: *de orde des heils.* Van *heilen*, heelen. Zamenst.: *heilbegeerig*, (VOND. bezigt *heilgerig*) *heilbron*, *heilfontein*. *heilrijk*, *heilweg*, *heilwensch*, *heilzaam*, enz. *Heil* is in het moesog. *hails*, angls. *hal*, alem. *heil.*

HEILAND, m., meerv. *heilanden.* Heilaanbrenger, verlosser: *Jezus is de heiland der wereld.* — *Ende daer sullen heijlanden opkomen.* BIJBELV. TEN KATE merkt te regt aan, dat dit woord een deelw. is van *heilen*, heelen, genezen. Het is bekend, dat dit een oud overblijfsel der Franken en Alemannen is, die het deelw. dus laten eindigen, als: *sceffant*, scheppende. Ons *vijand* van *vijen*, haten, is van dienzelfden vorm. Men vergist zich derhalve, wanneer men *heilland*, als eene zamenstelling van *heil* en *land*, bezigt.

HEILBOT, v., meerv. *heilbotten.* Zekere groote platvisch.

HEILIG, bijv. naamw., *heiliger*, *heiligst.* Eigenlijk, dat heil, welvaart aanbrengt; van *heilen*, heelen. In deze beteekenis is het verouderd. Het wordt, thans, gebruikt in eenen zedelijken zin, betrekking hebbende op zedelijke en geestelijke volkomenheden. Zoo is het Opperwezen in nadruk *heilig.* Zoo noemen wij alle redelijke schepselen, die de deugd beminnen, en dat met daden betoonen, *heilig.* In den kerkelijken zin wordt het, als een naamw. gebruikt voor eenen Christen, die voor uitnemend deugdzaam geacht is: *de aanroeping van de Heiligen: Hier verheffen wij eenen heilig — om zoo groot een heilig alzins te dienen.* VOLLENH. Dat op die heiligheid gegrond is, en op de bevordering van dezelve uitloopt: *de heilige schrift. Een heilig voornemen hebben.* Dat voor beleedigingen, beschadigingen

of

of misbruiken beveiligd, van het gemeene gebruik afgezonderd, en tot een heilig gebruik bestemd is: *eene heilige plaats. Het heilig regt.* Misschien heet daarom dat been, dat onder de schaamdeelen ligt, *het heiligbeen.* In den verhevenen stijl beteekent het iets, dat ons diepen eerbied inboezemt: *eene heilige stilte.* Verkleinw. *heiligje*, een afbeeldsel van eenen heilig; ook eene prent, waarop beeldtenissen der heiligen geteekend staan; voorts, in het gemeen, eene print van wat beeldtenissen ook. Van hier *heiligdom*, *heiligheid*, *heiliglijk.* Zamenst.: *heiligavond*, vieravond; ook een tijd, waarin men niet werkt, *heiligbeen*, *heiligbitter*, *heiligmaker*, *heiligmaking*, enz.

HEILIGEN, b. w., *ik heiligde*, *heb geheiligd.* Heilig maken: *de mensch wordt door de waarheid geheiligd.* Voor heilig erkennen: *uw naam, o God! worde geheiligd!* onder het getal der Heiligen plaatsen: *iemand om zijne deugd heiligen.* Eenen eerbied voor iets betoonen: *die dag worde altijd door mij geheiligd!* Tot een heilig gebruik afzonderen: *zij heiligde zich tot die plegtige dienst.* Van hier *heiliging.*

HEILLOOS, bijv. n. en bijw., *heilloozer*, *heilloost.* Zonder heil. Zeer snood: *het heilloos heir van Ammon.* VOND. Wanneer iemand hier, om welluidendheid, eene *l* wilde weglaten, en *heiloos* bezigen, dan zou hij zijne meening niet uitdrukken, dewijl *heiloos* niet anders dan *zonder hei* is.

HEILOVER, m., meerv. *heilovers.* Bij KIL. voor ooijevaar. In Geld. *heilever*; misschien *heil ever*, of liever *heileiber. Eiber* wordt hij in Gron. genoemd; bij KIL. *eijber*, *eber.* Uit bijgeloof kan de vogel dien naam dragen, als bragte hij, door zijn nestelen, heil aan.

HEIM, hetzelfde als het oude *heem*, voor huis, vaderland. Van hier *heimzoeken*, bezoeken, en overdr. *vi irrumpere alicujus aedes*; wijders, het verouderde *heimstier*, voor huwelijksgoed, zijnde datgeen, hetwelk door den vader van de bruid, na het voltrekken van het huwelijk, tot eenen bruidschat, aan het huis (*heim*) van den bruidegom *gestierd* werd. HOOFT bezigt *heim*, in dezen zin: *de schipper dan te heim gekeert.* Eene afgegravene werf, in welke beteekenis de Vriezen nog van hun *hiem* spreken. Voor geheim, komt het bij SIX VAN

CHAND. voor: *in sijn heimen raad.* HOOFT heeft ook *heimwaart.* Hiertoe behooren *Bentheim*, *Diepenheim*, *Nieuwenheim*, *Sassenheim*, enz. Van hier ook *heimwee*, *heimziekte*, eene kwijning, die iemand gevoelt, wanneer hij van zijn huis en vaderland verwijderd is, en die niet wijkt, voor dat hij terugkeert; inzonderheid bij de Duitschers.

HEIMELIJK, bijv. n. en bijw., *heimelijker*, *heimelijkst.* Verborgen. Van hier *heimelijkheid.* Oudt. bezigde men ook *hemelijk*, van *hemelen*, *heimelen*, bedekken, verbergen.

HEIMPJE, (*heempje*), bij KIL. *heijmken*, *heijmelken*, *heempken*, verkl. z. n., o., meerv. *heimpjes.* Zoo noemt men, in Gron., Vriesl., en elders, eene soort van krekels, die zich op warme plaatsen, als bij bakkersovens, enz., schuilhouden. Van *heim*, *heimelijk.*

HEIMRAAD, zie *heem.*

HEINDE, bijw. van plaats. Nabij. *Toen zij van heinde en veer geschenken brogten.* VOND. Bij KIL. *hende.* VOND. zegt: *wat hier om heind was of omtrent*; waarvoor wij nog, schoon gebrekkelijk, hooren zeggen: *gij zijt er hen of omtrent niet bij.* Oudt. zeide men ook *heinde bij*, voor digt bij. HOOFT gebruikt den vergelijkenden trap: *zommighe heinder*, *zommighe veerder.* Ook den overtreffenden: *'t heinste aan Maastricht.*

HEINEN, *ik heinde*, *heb geheind.* Omtuinen, omringen: *ic sal dien wech heijnen mit eenen stenen want.* BIJB. 1477. De zamengest. *omheinen*, *afheinen*, zijn meest in gebruik. Van hier *heining*, eene heg. *Heinsloot*, eene sloot tusschen twee landerijen.

HEIR, zie *heer.*

HEISA, tusschenwerpsel, om onze blijdschap uit te drukken. *Heisa! mijn vriend!*

HEK, meerv. *hekken.* Een getralied afschutsel. *De hekken zijn verhangen*, fig., de zaken zijn veranderd. Bij de uitvaart van een lijk zegt men van het achterste paar: *zij sluiten het hek*; waarvan *heksluiters.* — *Het hek is van den dam*, fig., er is geen toezigt. Het allerachterste van een schip is deszelfs *hek.* Van hier *hekbalk*, *hekboot*, *hekgeld.* Het woord komt, met *heg* en *haag*, uit eene bron.

HEKEL, m., meerv. *hekels.* Een zeker werktuig, door welks scherpe tanden men hennep, vlas enz. trekt. *Iemand*

mand over den hekel halen, fig., iemand sterk doornemen, berispen. Om de gelijkheid der hekeltanden, die naauw aan elkander staan, zegt HOOFT: *zij vonden eenen hekel van spietsen voor de borst.* — *Met het hoofd tegen den hekel loopen*, dat is, zich teleurgesteld zien in zijn plan, bot vangen. Bedr. w., gelijkvl., is *hekelen*, door den hekel halen; oneigenlijk, iemands gebreken sterk doorhalen. Van hier *hekelaar*, *hekeling*, *hekelster.* Zamenstell.: *hekeldicht*, *hekeldichter*, *hekelschrift*, *hekelteef*, enz. Zie *ekel.*

HEKELEN, zie *hekel.*

HEKS, v., meerv. *heksen.* Eene benaming, waarmede men, in het gemeene leven, eene tooveres bedoelt. Ook een scheldnaam, waarmede men de listigheid van een wijf, of eenig huisdier, uitdrukt. Hoe dikwijls draagt de snoepsche kat dezen naam niet! Dit woord luidt in het angels. *haegesse*, eng. *hag*, hoogd. *Hexe*, zw. *hexa*, sp. *hechissera.* *Hag* is in het ijsl. kloek, ervaren; en in het zw. een snood bedrieger, een schalk. Waarschijnlijk is het dan een woord, met eenen vrouwel. uitgang, beteekenende eene bedriegster. Van dit woord is een onz. werkw. *heksen*, het werk van eene heks bedrijven, gevormd; van hier *hekserij.*

HEL, zie *het hal.*

HEL, v. Eigenlijk eene verholene, verborgene plaats, overeenkomstig met het oude saksische *hil*, waarvan ons *hol*, *verholen*, en het hoogd. *hüllen*, *verhüllen* afstammen. In dien eigenlijken zin heet, nog, een verborgen onderruim, voor in een schip, waar blokken en touwen liggen, *de hel.* De kleermakers kennen dit hatelijk woord, wanneer men van hunne *hel* spreekt, waar men zegt, dat de overgeschotene nieuwe lappen van laken, enz. verstopt of geborgen worden. Zoo noemt men ook een pakhuis, waar geslokene goederen bewaard worden, als mede de plaats, waar men schepen aan den ketting legt, met den naam van *hel.* De gewone beteekenis, ondertusschen, welke men aan dit woord hecht, is die van de verblijfplaats der verdoemden. Die daar verblijf houden: tevens met het denkbeeld van gezagvoerders: *over die daad juichte de hel.* Onrust en verdriet: *zij is eene hel in huis.* Groote twist en krakeel: *de hel bouwen.* Het woord *hel* heeft, volgens de oostersche fabelkunde, in de overzetting

van den Bijbel, ook de beteekenis van het schimmenrijk; gelijk het daar somtijds ook die van graf heeft. Hiermede komt de spreekwijs *zoo donker als de hel* overeen; ook *heldonker*, *helduister*. Van hier *helsch*, dat tot de hel behoort, daaraan gelijk is. Zamenst.: *helhond*, *helleveeg*, *hellewacht*, *hellewicht*, *helsteen*, ook *helsche steen*, (lat. *lapis infernalis*), enz.

HEL, bijv. n. en bijw., *heller*, *helst*. Doordringend, schel en zuiver van geluid: *eene helle stem*. VOND. Eene groote maat van licht hebbende: *'s lantarens helle vlam verflouwt*. SIX. V. CH. *Het gebeurde op den hellen middag*. In den eersten zin behoort het tot *hal*, *hallen*, klinken: in den laatsten komt het nabij het hebr. הלל blinken, en het gr. ἥλιος, waarvan het lat. *sol*, de zon.

HELAAS, een tusschenwerpsel, waarmede wij klagen. Het gr. ἐλεεῖν, *miserari*, *commiserari*, komt hier in aanmerking.

HELD, m., meerv. *helden*. Eigenlijk iemand, die voor den strijd eene groote maat van ligchaamskrachten bezit. Thans, in het algemeen, iemand, die, in den krijg, moed en dapperheid betoont. In den dagelijkschen stijl, iemand, die in eenige zaak uitsteekt: *hij is een held in het drinken*. Het vrouwel. is *heldin*. Zamenst.: *helddadig*, *heldenbloed*, *heldendaad*, *heldendicht*, *heldenmoed*, *heldenstuk*, *heldhaftig* enz.

In het hebr. heet sterkte חיל. Het woord *Celten*, waarmede de volken, in het noorden en westen van Europa, genoemd werden, komt misschien hiermede in oorsprong, overeen; daar het bekend is, dat zij, wegens ligchamelijke sterkte, beroemd waren.

HELDER, bijv. n. en bijw., *helderder*, *helderst*. Dat in zich eene aanmerkelijke maat van licht heeft: *eene heldere vlam*. Dat de lichtstralen gemakkelijk doorlaat: *een helder glas*. Glansrijk, schoon, net: *een helder huis; eene heldere meid*. Welklinkend: *die klok slaat helder*. Oneig., *iemand helder*, duchtig, *afrossen*. Van hier *helderheid*. Het komt overeen met het hoogd. *heiter;* van het oude *eit*, vuur, *eiten*, branden.

HELDEREN, b. en o. w., *ik helderde*, *heb* en *ben gehelderd*. Bedr., helder maken: *het oog te helderen*. HOOFT.

HOOFT. *Maar heldert uw gezigt.* VOND. Onzijd., helder worden: *de lucht heldert, is geholderd.* Zamenst.: *ophelderen.*

HELEN, b. w., *ik heelde, heb geheeld;* oudtijds *ik hal, heb geholen.* Verzwijgen: *zijne misdaad helen.* Verbergen: *gestolene goederen helen. De schaduw, die de kuilen heelt, waarin gij uw genoegjens teelt.* HOOFT. Van hier *heler: de heler is zoo goed als de steler. Heling.*

HELFT, v., meerv. *helften.* Het halve gedeelte van iets. Van *half.*

HELIKON, m. Een beroemde berg in Phocis, aan Apollo en de Zanggodinnen toegewijd. Overdragt. wordt de plaats, waar dichters hunne vergadering houden, ter beoefening van de dichtkunst, *helikon* genoemd. Ook dragen de gezamenlijke dichters dezen naam. Van hier zegt VOND.: *indien gij eenige bloemen op den nederlandschen helikon plukken wilt.*

HELLEBAARD, m., meerv. *hellebaarden.* Eene spiets met eene *barde*, dat is, met eene soort van bijl, bij KIL. door *dolabra, ascia, bipennis*, vertaald. Met dit oorlogstuig konde men steken en houwen. Het woord komt van *barde* eene bijl, ook *bardaks* genoemd, en *hellen*, dat eertijds strijden beduidde. FRISCH leidt het af van *helm* en *barde*, omdat men in den strijd, daarmede, den helm van den vijand zocht door te houwen. Ondertusschen zoude men *helm*, in dien zin, voor eenen langen steel houden. Zie *helm.* KIL. kent ook *helmbarde* alleen. VONDEL is, om den uitgang *barde*, voor het vrouwel. geslacht. Van hier *hellebardier.*

HELLEN, o. w., *ik helde, heb geheld.* Voorover hangen. *Dat huis helt wat.* Overhellen, geneigd zijn: *dat gij nog eenigzins naar de oude liefde helde.* A. HARTS. Van hier *helling*, overhanging. Oneigenlijk: *Staten en rijcken hebben hunne hellingen en overhangen.* DE BRUNE. Eene scheepswerf: *het vaartuig staat op de helling.* Wijfjeshennep wordt, om de zwaarte des tops, ook *helling* genoemd, daar de mannetjesplant *zadeling* heet.

HELLER, m., meerv. *hellers.* De kleinste koperen munt, een halve penning. *De vorst zal na den slaep niet eenen*

eenen heller geven. DE DECKER. Misschien van *half*, *helf*.

HELLIG, bijv. n. en bijw., *helliger*, *helligst*. Dit woord, in Gron. zeer gebruikelijk, in den dagelijkschen stijl, beduidt boos. Misschien zoo veel, als door de hel aangezet, schoon men dien nadruk er niet, in zijne gedachten, aanhecht. KIL. heeft dit woord ook, doch geeft er eene andere beteekenis aan, die namelijk van afgemat, vermoeid; hoogd. *hellig*. Hij schijnt het echter mede te bedoelen, omdat hij er *agitatus* achtervoegt.

HELLING, zie *hellen*.

HELM, m., meerv. *helmen*. Een lange steel. Het woord is, buiten zamenstelling, niet in gebruik. Van hier *helmstok*, de stok, waarmede het roer gedraaid wordt: *helmbaard*, waarvoor HOOFT, VOND. en anderen *hellebaard* bezigen, eene barde met eenen helm of steel. Het komt van *helden*, dat is houden.

HELM, m. Eene grassoort, waarmede men de duinen beplant, om het wegstuiven te beletten. Door verbasterde uitspraak uit *halm* oorspronkelijk. *Door 't planten van den helm.* HOOFT. Zamenst. *helmplant*, *helmstruik*.

HELM, m., meerv. *helmen*. Een halfrond deksel van het bovenste deel eens ligchaams. In het bijzonder een ijzeren stormhoed, die oudtijds eene noodzakelijke behoefte in den strijd was, en thans, tot sieraad boven een wapen geplaatst wordt. Een vlies, waarmede sommige kinderen ter wereld komen: *hij is met eenen helm geboren*. Het deksel van eenen ketel, waarin men sterke wateren stookt, wordt insgelijks *helm* genoemd. Zamenst.: *helmgat*, *helmkam*, *helmspits*, *helmteeken*, *helmtop*, enz.

Het komt, volgens sommigen, van *helen*, bedekken, af; doch waarschijnlijk behoort het tot het oude *helmen*, voor beschermen.

HELMET, o., meerv. *helmetten*. Dichters bezigen het voor *helm*. *Op 't helmet*, zegt VONDEL. Eng. *helmet*, ital. *elmetto*.

HELPEN, b. w., *ik holp*, (*hielp*, oudt. *halp*,) *heb geholpen*. Iemands toestand volkomener maken; uit eenen nood, eene verlegenheid redden: *met geene artsenij te helpen*. VOND. Zijnen invloed tot voordeel van anderen aanwenden: *iemand aan een ambt helpen*. Ook in eenen kwaden zin: *iemand in den grond helpen*, — *vorsten om land en luiden helpen*. HOOFT. Zoo

waarlijk helpe mij God! manier van eedzwering. *Ik kan het niet helpen;* eene wijs van zich te verontschuldigen. Van hier *helper*, *helpster*. — *Helpzeel*, (hulpzeel), waarvoor ook *hennepzeel*.

IHRE leidt het van *heil* af, *heilpen*, *helpen*. In het gr. heet ὄλβος heil. WACHTER acht de benaming van *alp*, *alf*, *genius locidaemon*, *vel bonus vel malus*, angels. *aelf*, *elf*, hiertoe betrekkelijk, — eene benaming, welke de oude Duitschers, voor de invoering van het christendom, aan de beschermers gaven, die, naar hunne meening, over bijzondere plaatsen waakten.

HELSCH, zie *hel*, v.

HELSTER, zie *halfter*.

HEM, een tusschenwerpsel, een roepwoordje, om iemand te doen stil staan: *hem! hoor hier*. TEN KATE vond bij de oudheid den wortel *hem*, *ham*, of *haam*, ijsl. *hem contineo*. De zin van in- of tegenhouden vertoont zich in het hoogd. *hemmen: eine Sache hemmen*.

HEM, de verbogene naamval van het persoonlijke voornaamwoord *hij*. *Van hem*, *aan hem*, *hem*. Zie *hij*.

HEMD, o., meerv. *hemden*. Een linnen dekkleed, dat op het bloote lijf gedragen wordt. *Een wollen hemd*. *Het hemd over den rok halen*, dat het laatste moest zijn, het eerst doen. *Het hemd is nader dan de rok*, de liefde begint van zich zelve. *Hij heeft geen hemd aan het lijf*, hij is zeer arm. Het is allerwaarschijnlijkst, dat het van *hemen*, *heimen*, dekken, bevatten, afstamt. Zamenst.: *hemdendoek*, *hemdenlinnen*, *hemdennaaister*, *hemdrok*, *hemdslip*, *hemdsmouw*, enz.

HEMEL, m., meerv. *hemelen*. Een oud woord, dat eertijds een dak, in het bijzonder een gewelfd dak, beduidde. In die beteekenis kennen wij nog eenen *hemel* van kostelijke stof, welken men boven het hoofd van vorstelijke personen stelt. Onder zulken *hemel* draagt men nog den gezegenden ouwel bij de Roomschen. Eene koets, eene ledekant hebben, elke, haren *hemel*. KIL. heeft ook *hemel*, voor gehemelte, het verwulfsel des monds. Meest echter verstaat men daardoor het, voor het gezigt ronde en blaauwe gewelf, dat boven de oppervlakte der aarde verheven is, en dezelve als bedekt; zonder meerv. *Onder den blaauwen hemel*. De lucht, de wolken: *een be-*

betrokken hemel. Hemelstreek, een land, een oord, met een meerv., in den verhevenen stijl gebruikelijk: *onder vreemde en verschillende hemelen.* FEITH. Het geheele, onafmetelijke wereldruim: *de sterren aan den hemel.* De zigtbare ligchamen in die ruimte: *den loop des hemels waarnemen.* De plaats, waar het Opperwezen, in eenen godgeleerden zin, zijne heerlijkheid aan de zaligen vertoont: *in den hemel, daar geen donkerheit wort gevonden.* VOLLENH. Het Opperwezen zelf, *o goede Hemel! sta mijn bybelpoezij, in deze barning, met uw geest en ijver bij!* HOOGVL. Een gezegende gelukstaat: *hij geniet eenen hemel op aarde.* De hemellingen: *'t is nectar, 't is ambroos, waar van de Hemel leeft.* WESTERB. Van hier het onz. werkw. *hemelen*, naar den hemel vliegen: *ei let hoe blij elk serafijntje hemelt, en waelt en woelt en wemelt.* SMITS. Sterven: *in haar' arm gehemeld.* FEITH. *Hemelen* heet ook, in Geld., zoo veel als reinigen, schoon maken; in Gron. *hemmelen*, bij KIL. *hemelen, componere, concinnare, ornare.* KIL. heeft *hemelen*, *heijmelen*, *abscondere, celare.* HOOFT bezigt: *iemand uit den weeghe heemelen*, voor uit den weg ruimen. Van hier *hemelsch.* Zamenstell.: *hemelboog, hemeldauw, hemelheer*, (hemelheir) *hemelhof, hemelhoog, hemelkloot, hemellicht, hemelling, hemelloop, hemelrijk, hemelsblaauw, hemelsgezind, hemelvaart, hemelvreugd, hemelwaart*, enz. VOND. bezigt *hemelsdom*; *wat heeft de Godtheit hier een hemelsdom geplant.*

TEN KATE brengt het tot het oude *hemen*, overdekken, bevatten; *hemel* is derhalve zoo veel als den aardkloot omvattende, overdekkende. Uit het hol en verwulftig overdekken komt ons *verhemelte*, en uit de schoonheid en reinheid van den starrenhemel ons *ophemelen.*

HEMELVAL, m. Een woord door dichters gebruikt, in navolging van het gr. διοπετης, ουρανοπετης, dat uit den hemel gevallen is. Zij willen er mede uitdrukken, of eene leer, die onmiddellijk van God komt: *wat Jezus spreekt, is hemelval;* of eene wet, door den Hemel zelven gegeven: *als hemelval, en staetorakels vastgezet.* ANTON.; of een gezang, naar de rollende engelenwijzen aangeheven: *om, met een' klank van hemelval, eeuwig in mijns Goëls roem te rijzen.* L. TRIP. Het komt reeds bij

bij SPIEGH. voor. HOOFT bezigt het in den eigenlijken zin, voor het vallen van den hemel: *'t welk voor geen' hemelval gezorght waar.*

HEMMEN, w., *ik hemde*, *heb gehemd.* Iemand, door het uitroepen van *hem*, terug doen keeren; ook *hummen.* POOT bezigt het voor terugroepen: *en hemt, op dwalende ommewegen, de vromen.* Dit *hemmen*, *hummen*, is ook *emutire*, *simplicem edere vocem*, *eenen zachten hemkuch maken.*

HEN, zie *heinde.*

HEN, de verbogene naamval des meerv. getals van het persoonl. voorn. *hij.* *Van hen*, *aan hen*, *hen.*

HEN, v., meerv. *hennen.* Het wijfje van eenen haan, en van andere vogelen, die onder die soort geteld worden. *Eene broeische hen.* Eigenlijk beduidt dit woordje eene van het wijfjesgeslacht in het dieren- of plantenrijk, van het oude ijsl. en zweed. mannel. voornaamw. *han*, *hun*, dat *hij* beteekent, wallis. *hwn*, *hon*, *ijn*, pers. *ein*, *an*, hebr. הוא. Zamenst.: *henneëi*, *hennegat*, opening boven in het roer, waarin de roeipen vastgemaakt is, *hennentaster*, een albedil, enz. KIL. heeft *henne*, *homo imbellis*, *muliebri animo*, bij ons thans *janhen.*

HENEN, een bijw. van plaats, oudt. ook *hen*, *hin*, zie *heen.* In zamenstelling met werkwoorden, bezigt HOOFT *henenbranden*, enz. VOND. *henendrijven*, *henenslapen*, enz. POOT *henendeizen*, enz.

HENG, v., meerv. *hengen.* Bij KIL. *henghe*, *henghene.* Hengsel, waaraan een venster, enz. hangt: *'s weerelts hengen.* VOND. Van het verouderde *hengen*, nu *hangen.*

HENGEL, m., meerv. *hengels.* Eene angelroede. Zie *angel.*

HENGELEN, o. w., *ik hengelde*, *heb gehengeld.* Met den hengel visschen. *Hengelen* is ook een voortdur. werkw. van *hangen*, en beteekent al hangende op zijde zich heen en weder bewegen. Zoo wordt het van vliegende diertjes gebezigd: *zou eene vlieg haar tedere vlugt*, *waarop zij hengelt in bedompter lucht langs gras en heester*, *verlochenen?* M. L. TIJDW. Zoo *hengelt* een vaartuig, als het, leunende op den wind, heen en weder zeilt. *Hengelende om de gaaten*, *daar de zuiderzee uitloopt.* HOOFT. *Naar iets hengelen*, trach-

trachten. *Om iemands deur hengelen*, om iemands deur zwieren, als of men er aan vast ware; zoo *hengelt de mug om de vlam.* Van hier *hengelaar*, *hengelroede*. Spiegh. heeft *vriendschaps hengelaas.*

HENGEN, veroud. w., nog overig in *gehengen.*

HENGSEL, o., meerv. *hengsels.* Iets, dat boogswijs gekromd is, om een ding daardoor te kunnen *ophangen. Het hengsel van eenen emmer*, enz. Ook voor eene heng. Zamenst.: *hengselkorf*, *hengselmand*, *hengselstoof*, enz.

HENGST, m., meerv. *hengsten.* Een ongesneden paard. Van hier *hengstig: eene hengstige merrie*, eene, die bronstig is. *Hengstebron*, eene fabelbron op den zangberg, door den hoef van Bellerofons hengst geslagen: *geen helikon, noch hengstebron ontsiere mijn' gedichten! — Uit de hengstebron drinken*, een dichter zijn. In het deen. heet *hest* een paard. Ihre leidt het af van *haast*, gelijk *equus van ωκυς*, snel.

HENKER, m., meerv. *henkers.* Een rakker, een diefhenker. Van *henken*, dat is hangen. *De henker!* een gemeen woord, om te zweren.

HENNEP, m. Eene plant, van wier draden men zeildoek, enz. maakt. *Hennep plukken*, *braken*, *te broeijen leggen.* De draden dier plant: *hennep spinnen.* Van hier het onverb. *hennepen: door een hennepen venster kijken*, opgehangen worden aan eene hennepen koord. Halma eigent aan dit woord het mannelijke geslacht toe, schoon Vond. in het voorbeeld, door Hoogstraten aangehaald, het onz. bezigt. Het mannel. geslacht wordt ook meest, in de uitspraak, gehoord. Zamenstell.: *hennepakker*, *henneplinnen*, *hennepzaad*, enz. *Hennepzeel* is een zeel van hennep gemaakt, anders *kruizeel;* doch sommigen verkiezen *helpzeel.* Zie *helpen.* Voor *hennep* zegt men ook, gelijk bij Kil., *kennep;* in het lat. *cannabis.* Misschien is deze naam, gelijk de plant, van oostersche herkomst. Althans de Perzen noemen de plant nog *cannab.*

HENSBEKER, *henzebeker*, zie *hanze.*

HER, (*herre*, *harre*,) meerv. *herren.* Duim van een vensterhengsel, waarop het venster draait. Sierlijk zegt een onbekend dichter van het oog: *op zijn' herren zich draeijende*, enz. *Het aardrond te ligten uit zijn har-*

harren. Totten harre des hemels. Bijb. 1477.

HER, een bijw. van plaats, beduidende, even als *heer*, eene toenadering uit de verte naar ons toe: *van oude tijden her. Van alle oudheit her.* Hooft. Het is in zamenstelling ook gebruikelijk, als *herom*, waarvan *heromloopen*, ook *omher*, *omherwandelen*; — *heruit*, waarvan de werkw. *heruitdrijven*, *heruitjagen*; — *herwaarts*. Hooft heeft *herdraf*, voor terugtogt van ruiterij. Het dient insgelijks als een onafscheidbaar voorzetsel voor sommige werkwoorden, hebbende de beteekenis van wederom, of eene plaatsing in den vorigen stand, of eene herdoening van de vorige daad, als: *herkaauwen*, *herdoopen*, enz. In het moesog., frankd. en angels. is het niet te vinden, en schijnt dus van jonge geboorte.

HERADEMEN, o. w., *ik herademde*, *heb herademd*. Adem halen, in het lat. *respirare: du en sulsie nemmermere herademen.* Bijb. 1477.

HERAUT, m., meerv. *herauten*. Eertijds verstond men, door dit woord, een' gezant in den krijg, eenen plegtigen uitroeper, eenen opziener bij openbare wedstrijden, die de adellijke wapens en het voorvaderlijke stamhuis moest onderzoeken. Zulken kent men nog aan de hoven, als eertijds in Frankrijk. Thans bedient men zich van dit woord, om er eenen plegtigen aankondiger van eene gewigtige zaak door te verstaan, als van vrede, vrijheid, aankomst eens vorsten, enz. *Ende een heraut riep met kracht.* Bijbelv. Ihre leidt het af van het wallis. *herod*, een bode, een gezant. Door eene ingeschovene *l* heeft men het hoogd. *Herold*, middeleeuw. lat., *heraldus*, ital. *araldo*, fr. *herault*, *heraut*. Hierom schrijven sommigen, in het meervoud, ten einde de oorspronkelijke *d* te bewaren, *heraudten*.

HERBAREN, b. w. *ik herbaarde*, *heb herbaard*. Wederbaren. Van hier het veroud. verled. deelw. *herboren*. Woorden, in den zedelijken zin meest alleen gebruikelijk, voor vernieuwen, verbeteren, vernieuwd, verbeterd; waarvan *herboorte*, voor wedergeboorte, bij Vollenh. en Vond., welke laatste *herboren* ook voor door kunst voortgebragt gebruikt, wanneer hij van de beeldtenis eens overledenen zegt, dat zij uit den schilder *herboren is*. Het is ook gebruikelijk voor ontstaan: *zoo wordt de waare rust*

 her-

herbooren, Psalmber.

HERBERG, v., meerv. *herbergen*. Eigenlijk eene plaats, waar zich een *heer*, dat is eene menigte, bergt tegen het gure weder. Van hier heet eene haven bij de Engels. *harbour*. In het bijzonder een oord, waar zich een *krijgsheer*, onder den blooten hemel, tegen onweder *verbergt*. Dit is bij Notk. *herebirga*, *herebergo*, bij Willer. *hereberga*, het oud fr. *hereberge*. Sommigen meenen, dat het, oorspronkelijk, *heerberg* is; dewijl van ouds, een *landheer*, op zijne reis, of in den oorlog, voor zich eenen vrijen intrek, of huisvesting bedong, in het kasteel van zijnen leenman, dat dus zooveel als eene *bergplaats* voor eenen *Heer* konde heeten. Dan, deze schijnt de oorspronkelijke beteekenis niet te zijn, omdat de zachte, maar niet de harde *e*, die in *heer* klinkt, in het woord gevonden wordt. Thans is het de naam van eene huisvesting voor reizigers, die daar, voor eenen korten tijd, intrekken; ook eene plaats, waar men zich met gezelschap verlustigt; zelfs gebruikt men het voor kroeg. Van hier het bedr. en onz. w. *herbergen* voor herberg verleenen, en, gelijk Hooft heeft, voor dikwijls de herberg bezoeken. Voorts *herbergier*, *herbergierster*, *herberging*, *herbergzaam*, *herbergzaamheid*.

HERBINDEN, b. w., *ik herbond*, *heb herbonden*. Op nieuw binden.

HERBLINKEN, o. w., *ik herblonk*, *heb herblonken*. Op nieuw blinken. *De Vader der welsprekentheit herblonk*. Vond.

HERBLOEIJEN, o. w., *ik herbloeide*, *heb herbloeid*. Wederom bloeijen.

HERBOREN, zie *herbaren*.

HERBOUWEN, b. w., *ik herbouwde*, *heb herbouwd*. Iets, dat vervallen is, weder opbouwen. Van hier *herbouwing*.

HERBRENGEN, b. w., onregelm.: *ik herbragt*, *heb herbragt*. Weder brengen. Men vindt het ook met het voorz. scheidbaar gebezigd, voor naar ons toe brengen: *dewijl er geene hergebragte gewoonte* enz. Brune.

HERDAGEN, b. w., *ik herdaagde*, *heb herdaagd*. Andermaal dagvaarden. *Als zij bij tromslagh herdaaght waaren*. Hooft. Het kan ook onzijd. gebezigd worden, met *zijn*, van *dagen*, dag worden, *herdagen* derhalve we-

wederom dag worden.

HERDENKEN, b. w., onregel., *ik herdacht, heb herdacht.* Weder in de gedachten brengen. Van hier *herdenking.*

HERDER, m., meerv. *herders.* Eigenlijk, en in den ruimsten omvang, iemand, wien iets in bewaring toebetrouwd wordt, schoon het woord, bij ons, in dien zin niet in gebruik is. De IJslanders noemen eenen schatmeester *fehirdi*, de Angels. eenen opziener van kinderen *cijlda-hijrde.* Wij verstaan door dit woord, in het bijzonder, iemand, die het opzigt over eene veekudde heeft, hetzij hij de eigenaar derzelve, hetzij voor loon een oppasser zij. In den stijl des bijbels heeft dit woord nog eene andere figuurlijke beteekenis, waarvan de christenen, heden nog, hunne opzieners met den naam van *herders* betitelen. Het vrouwel. is *herderin.* Oul. bezigde men ook *herde: En Abel was een herde.* BIJB. 1477. Van hier *herderdom*, *herderlijk.* Zamenst.: *herderloos*, *herdersdicht*, *herdersfluit*, *herdershuisje*, *herdershut*, *herderskout*, *herderslied*, *herderspijp*, *herdersspel*, *herdersstaf*, *herderstasch*, *herderszang*, enz.

Het komt zeker van het oude *herten*, *hirten*, hoeden, bewaren, angels. *hyrdan*, zw. *hjorda*, fr. *garder. Hirten* is ondertusschen het voortdur. w. van *hiren*, angels. *hiran*, *hyrian*, hoeden, bewaren.

HERDOEN, b. w, onregelm., *ik herdeed*, *heb herdaan.* Hervatten, weder doen: *de zaak is niet te herdoen.* Van hier *herdoening.*

HERDOOPEN, b. w., *ik herdoopte*, *heb herdoopt.* Weder doopen. Fig., eenen anderen naam geven: *wij hebben hem herdoopt.* Van hier *herdooper*, *herdooping.*

HERDRUK, m., meerv. *herdrukken.* Eene herdrukking, een tweede druk; ook een boek, dat herdrukt is.

HERDRUKKEN, b. w., *ik herdrukte*, *heb herdrukt.* Van nieuws drukken. Hiervan *herdrukking.*

HEREENEN, b. w., *ik hereende*, *heb hereend.* Weder vereenigen. *Waarom hereent hij den band van ziel en ligchaam niet?* FRANTZEN. Ook *hereenigen*, waarvan *hereeniging.*

HEREERLIJKEN, b. w. Wederom eerlijk verklaren. *De heughenis van Egmondt te hereerlijken.* HOOFT.

HEREISCHEN, b. w., *ik hereischte, heb hereischt.* Wederom eischen. *Penningen hereischen.* HOOFT. Van hier *hereischer, hereisching.*

HERFST, m. De gewone tijd der inoogsting van vruchten. *D'onweêrbuien van den herfst.* HOOGVL. Fig.: *hij is in den herfst zijns levens.* Zamenst.: *herfstachtig, herfstaster, herfstboter, herfstdag, herfstdraad, herfsthoen, herfsthooi, herfstkaas, herfstmaand, herfstnarcis, herfstroos, herfsttijd, herfstvrucht, herfstweder*, enz.

De afleiding is onzeker. De inoogsting heet in het eng. *harvest*, angels. *hearfest.* Er is in het angels. een woord *aerfwa*, verwerven. Dit ziet ADELUNG voor den wortel aan, omdat men, in den herfst, zich van alles voorziet. WACHTER meent, dat de bron in het goth. *ar*, koren, en het angels. *fon*, nemen, schuilt. Het aannemelijkste komt mij voor, dat het van het angels. *haeran*, vergaderen, verzamelen, afstamt, zijnde *de herfst* de tijd der inzameling van de vruchten, — van den oogst.

HERGIETEN, b. w., *ik hergoot, heb hergoten.* Weder gieten. *Hergoten koperwerk.* Oneigenl.: *zie daar Nederland dan hergooten.* FEITH.

HERGRIJPEN, b. w., *ik hergreep, heb hergrepen.* Op nieuw grijpen. Oneigenl., weder opvatten, weder beginnen: *hij hergreep de aanspaak.* HOOFT.

HERGROEIJEN, o. w., *ik hergroeide, ben hergroeid.* Op nieuw groeijen: *een ander tack zal hergroeijen in zijn plaats.* VOND.

HERHALEN, b. w., *ik herhaalde, heb herhaald.* Herdoen: *de aderlating moet herhaald worden.* Herzeggen: *iemands woorden herhalen.* Van hier *herhaler, herhaling.*

HERHEFFEN, b. w., *ik herhief, heb herheven.* Weder heffen: *zijne stem herheffen.* VOND. Van hier *herheffing*, bij HOOFT te vinden.

HERHOUDEN, b. w., *ik herhield, heb herhouden.* Wederhouden. *Van veele inzichten kraftelijk herhouden.* HOOFT.

HERHUWEN, b. w., *ik herhuwde, heb herhuwd.* Wederom huwen. Ook *herhuwelijken: de rouw der mannen bestaet alleen daarin, dat zij zich niet mogen herhuwlijken.* BOGAERT.

HE-

HERING, zie *haring*.

HERINNEREN, b. w., *ik herinnerde*, *heb herinnerd*, Wederom in het geheugen brengen. *Zich iets herinneren. Iemand iets herinneren.* Verkeerdelijk zegt en schrijft men: *zich aan iets herinneren*, *iemand aan iets herinneren;* zijnde *inneren*, het voortd. w. van *innen*, d. i. inbrengen.

HERK, zie *hark*

HERKAAUWEN, b. w., *ik herkaauwde*, *heb herkaauwd*. Andermaal kaauwen. *Zieke koeijen herkaauwen haar voeder niet.* Overdr. herdenken, *een liefhebber*, *die meer de gedachten herkaauwt*, *dan de letters boekstaaft.* M. L. TIJDW. Van hier *herkaauwer*, *herkaauwing*.

HERKAMMEN, (*herkemmen*,) b. w., *ik herkamde*, *heb herkamd*. Wederom kammen.

HERKEEREN, b. en o. w., *ik herkeerde*, *heb* en *ben herkeerd.* Bedr., nog eens keeren: *het linnen herkeeren.* Onz., terug gaan: *op dat ze tot haar eigene plaats mochten herkeeren.* BOGAERT.

HERKENNEN, b. w., *ik herkende*, *heb herkend.* Weder kennen. *Zoodra hij zijnen naam noemde*, *herkende ik hem.* Van hier *herkenning*.

HERKNEDEN, b. w., *ik herkneedde*, *heb herkneed.* Andermaal kneden.

HERKNOOPEN, b. w., *ik herknoopte*, *heb herknoopt.* Eigenlijk, weder knoopen. Meest echter in eenen oneigenlijken zin gebruikelijk: *de gescheidene vriendschap herknoopen.* Van hier *herknooping*.

HERKOKEN, b. w., *ik herkookte*, *heb herkookt.* Andermaal koken: *spijs herkoken.* Fig., zorgvuldig wederom overwegen: *dat voorstel zal ik nog eens wel herkoken.* Van hier *herkoking*.

HERKOMEN, o. w., onregelm. Van het onscheidb. en scheidb. voorz. *her* en *komen: ik herkwam*, *ben herkomen; ik kwam her*, *ben hergekomen. Hij herkwam van zijne dwaling*, *van eene ziekte*, enz., hij herstelde, kwam terug. *Dan*, *'t quam hun her uit haat en nijdt*, het ontstond bij hen, enz. HOOFT. Weder komen: *de Maaght herkomt nu van den hemel neer.* K. v. MANDER. Van hier *herkomst*, *herkomstig*. H. DE GR. bezigt *herkomen* als een zelfst. naamw. in het

 meerv.

meerv.: *de ongeschreven wetten zijn oude herkomen.*

HERKOOP, m. Herhaalde koop. *Dat huis kostte mij veel minder bij den herkoop.*

HERKOOPEN, b. w. onregelm., *ik herkocht, heb herkocht.* Weder koopen. Van hier *herkooper, herkooping.*

HERKRIJGEN, b. w., *ik herkreeg, heb herkregen.* Wederom krijgen. Van hier *herkrijging.*

HERKRUISEN, b. w., *ik herkruiste, heb herkruist.* Op nieuw kruisen: *herkruist door offerhoon.* VOND. Van hier *herkruising.*

HERKUSSEN, b. w., *ik herkuste, heb herkust.* Op nieuw kussen: *kust en herkust den mond.* VOND.

HERLADEN, b. w., *ik herlaadde*, (oul. *herloed*) *heb herladen.* Van nieuws laden. Van hier *herlading*: *doch vindende nocht verschiet van herladinge.* HOOFT.

HERLEEREN, b. w., *ik herleerde, heb herleerd.* Wederom leeren. *En de verwende maaghen allengskens haaren plicht moghten herleeren.* HOOFT.

HERLEVEN, o. w., *ik herleefde, ben herleefd.* Wederom het leven ontvangen: *de dooden zullen herleven.* Nieuwen wasdom en tier verkrijgen: *in de lente herleeft de gansche natuur.* Nieuwen lust en nieuwe kracht ontvangen: *die man begint, in zijnen ouderdom, te herleven. Met den vrede herleeft de koophandel.* Van hier *herleving.*

HERLEVEREN, b. w., *ik herleverde, heb herleverd.* Weder leveren. *Belangende 't herleeveren van sterkten.* HOOFT.

HERLEZEN, b. w., *ik herlas, heb herlezen.* Andermaal lezen. Van hier *herlezing.*

HERMAKEN, b. w, *ik hermaakte, heb hermaakt.* Van nieuws maken. Hiervan *hermaking.*

HERMALEN, b. w., *ik hermaalde* (oul. *hermoel*) *heb hermalen.* Wederom malen. Van hier *hermaling.*

HERMANEN, b. w., *ik hermaande, heb hermaand.* Wederom manen. Hiervan *hermaning*

HERMELIJN, (*armelijn, harmelijn*), o., meerv. *hermelijnen.* Eene soort van wezeltje, geheel wit, behalve aan het uiterste van den staart, waar het eenigzins zwart is; levende in de noorderdeelen van Europa en Azia. Zijn bont draagt

draagt denzelfden naam; zonder meerv. Ook gelijksoortig nagemaakt pelswerk, met witte en zwarte vlekken. Eer men den regelregten weg naar het noorden wist, bezorgde ons Armenie zijne bonten en pelswerken; van hier draagt dit dier, naar dat landschap, zijnen naam. Voorts is van hier het onverbuigb. *hermelijnen*, (*armelijnen*): *het armelijne voêr*. VOND.

HERMETEN, b. w., *ik hermat*, *heb hermeten*. Andermaal meten. Van hier *hermeting*.

HERMUNTEN, b. w., *ik hermuntte*, *heb hermunt*. Wederom munten. Van hier *hermunting*.

HERNAAIJEN, b. w., *ik hernaaide*, *heb hernaaid*. Wederom naaijen.

HERNEMEN, b. w., *ik hernam*, *heb hernomen*. Hervatten: *het woord hernemen*. Heroveren: *de vesting hernemen*. Van hier *herneming*.

HERNIEUWEN, b. w., *ik hernieuwde*, *heb hernieuwd*. Wederom nieuw maken, herbouwen. Van hier *hernieuwing*.

HERNOEMEN, b. w., *ik hernoemde*, *heb hernoemd*. Andermaal noemen: *den hernoemden vliet kennen*. VOND. Van hier *hernoeming*.

HEROPKOMEN, b. w., onregelm., *ik kwam herop*, *ik ben heropgekomen*. Van nieuws opkomen. *Een braakdrank van heropkomende walghe*. HOOFT.

HEROPTOOIJEN, b. w., *ik tooide herop*, *heb heropgetooid*. Wederom optooijen. *De vijandt vindende 't heroptooijen te gevaarlijk*. HOOFT.

HEROVEREN, b. w., *ik heroverde*, *heb heroverd*. Hernemen. Van hier *heroveraar*, *herovering*.

HERPACHTEN, b. w., *ik herpachtte*, *heb herpacht*. Andermaal pachten. Van hier *herpachting*.

HERPAKKEN, b. w., *ik herpakte*, *heb herpakt*. Van nieuws inpakken. HOOFT bezigt het, voor de gelederen weder insluiten: *terwijl de Vriesche vaanen zich herpakken, om op nieuw te treffen*. Van hier *herpakker*, *herpakking*.

HERPAREN, b. w., *ik herpaarde*, *heb herpaard*. Wederom paren; ook hertrouwen.

HERPASSEN, b. w., *ik herpaste*, *heb herpast*. Weder passen.

HERPAUK, zie *pauk*.

HERPEKKEN, b. w., *ik herpekte, heb herpekt.* Weder met pek bestrijken.

HERPERSEN, b. w., *ik herperste, heb herperst.* Andermaal persen.

HERPLANTEN, b. w., *ik herplantte, heb herplant.* Wederom planten. Van hier *herplanter, herplanting.*

HERPOTEN, b. w., *ik herpootte, heb herpoot.* Weder poten.

HERPROEVEN, b. w., *ik herproefde, heb herproefd.* Van nieuws proeven. Van hier *herproeving.*

HERREKENEN, b. w., *ik herrekende, heb herrekend.* Andermaal rekenen.

HERROEPEN, b. w., *ik herriep, heb herroepen.* Weder intrekken door openbare afkondiging: *een bevel herroepen.* In het gemeen, intrekken, afschaffen, vernietigen: *een gedane overgift te herroepen.* HOOFT. Van hier *herroeping, herroepelijk, herroepelijkheid.*

HERROLLEN, b. w., *ik herrolde, heb herrold.* Op nieuw rollen: *in haar oude gedaante herrolt.* VOND. Van hier *herrolling.*

HERSCHAPEN, verled. deelw. van *herscheppen.*

HERSCHEPEN, b. w., *ik herscheepte, heb herscheept.* Van nieuws inschepen. Van hier *herscheping.*

HERSCHEPPEN, b. w., *ik herschepte, heb herschept.* Wederom scheppen, opscheppen.

HERSCHEPPEN, b. w., *ik herschiep, heb herschapen.* Van gedaante doen veranderen. *De oude dichters droomden, hoe de menschen in dieren herschapen werden.* Vernieuwen: *herscheppende zijnen moedt.* HOOFT. Zedelijke verandering toebrengen; een kerkelijk woord: *herscheppende genade.* Van hier *herschepping.*

HERSCHIJNEN, o. w., *ik herscheen, ben herschenen.* Weder verschijnen. *O! die de wereld zijt herschenen, als een zon.* VOND. Van hier *herschijning.*

HERSCHIKKEN, b. w., *ik herschikte, heb herschikt.* Wederom schikken. Van hier *herschikking.*

HERSCHOUWEN, b. w., *ik herschouwde, heb herschouwd.* Van nieuws schouwen. Van hier *herschouwing.*

HERSCHRIJVEN, b. w., *ik herschreef, heb herschreven.* Op nieuw schrijven. Van hier *herschrijving.*

HERSEN, (*harsen*), v., meerv. *hersens, hersenen.* Het brein. *Iemand de hersenen inslaan. Zijne hersens loo-*

loopen door, hij kan niet geregeld denken. *Het scheelt hem in de hersenen*, hij is niet wel bij het hoofd. Fig., een schrander man, een diep denker: *zaaken, van arbeidzaame hersenen gemeldt.* HOOFT. Het woord is in het meerv. alleen gebruikelijk, schoon het somtijds bij de ouden in het enkelvoudige getal voorkomt, en HOOGSTRATEN van oordeel is, dat het voorbeeld, uit HOOFT, hierheen ook behoort: *de knecht loopt met de harssen op den hoedt.* Zamenstell.: *hersenbeeld*, *hersenbekken*, *hersenklier*, *hersenloos*, *hersenpan*, *hersenschim*, *hersenverdichtsel*, *hersenwoede*, enz.

HERSMEDEN, b. w., *ik hersmeedde, heb hersmeed.* Van nieuws smeden. *Dan zal men de zwaarden tot ploegijzers, de spiessen tot sikkelen hersmeeden.* HAMELSVELD.

HERSMELTEN, b. w., *ik hersmolt, heb hersmolten.* Van nieuws smelten. Van hier *hersmelting.*

HERSNIJDEN, b. w., *ik hersneed, heb hersneden.* Wederom snijden.

HERSPADEN, b. w., *ik herspaadde, heb herspaad.* Met de spade weder omwerken. Van hier *herspading.*

HERSPELDEN, b. w., *ik herspeldde, heb herspeld.* Met spelden versteken.

HERSPELEN, b. w. *ik herspeelde, heb herspeeld.* Het spel hervatten.

HERSPELLEN, b. w., *ik herspelde, heb herspeld.* Van nieuws spellen. Van hier *herspelling.*

HERSPETEN, b. w., *ik herspeette, heb herspeet.* Weder aan het spit doen.

HERSPITTEN, b. w., *ik herspittede, heb herspit.* Wederom spitten. Van hier *herspitting.*

HERSTEKEN, b. w., *ik herstak, heb herstoken.* Weder steken. Van hier *hersteking.*

HERSTELLEN, b. w., *ik herstelde, heb hersteld.* Op de vorige plaats stellen. Van hier het bevelwoord in de wapenoefening: *herstelt u!* Lappen: *kleederen herstellen.* Tot den ouden stand terugbrengen: *De vrijheid, enz. herstellen.* Wederom gezond maken: *ik ben nog niet volkomen hersteld.* Van hier *herstelbaar*, *hersteller*, *herstelling*, *herstelster.*

HERSTICHTEN, b. w., *ik herstichtte, heb hersticht.* Herbouwen. *Kerken, beelden, altaaren te herstichten.*

ten. Hooft. Van hier *herstichting.*

HERT, o., meerv. *herten.* Een bekend wild. Zamenstell.: *hertenjagt*, *hertenpastei*, *hertenvleesch*, *hertshoorn*, *hertstong*, mildkruid, steenvaren, enz. Oul. was het vrouwel. *hertin* in gebruik.

HERTEEKENEN, b. w., *ik herteekende*, *heb herteekend.* Op nieuw teekenen. Van hier *herteekening.*

HERTELEN, b. w., *ik herteelde*, *heb herteeld.* Andermaal telen: *door zijne kunst herteelt.* Vond. Van hier *herteling.*

HERTELLEN, b. w., *ik hertelde*, *heb herteld.* Op nieuw overtellen. Van hier *hertelling.*

HERTIMMEREN, b. w., *ik hertimmerde*, *heb hertimmerd.* Weder optimmeren. Van hier *hertimmering.*

HERTOG, m., meerv. *hertogen.* Een woord, dat, in oude tijden, eenen aanvoerder van een krijgsheer, die aan deszelfs spits vooruit trok, te kennen gaf; van *heer* (*heir*) en *tiegen*, trekken. In het angels. *heretoga*, ijsl. *hertog*, zw. *haertig*, hoogd. *Hertzog*, middeleeuw. *heretochius.* Naderhand vertegenwoordigden zulke legerhoofden gansche landen, wier manschap zij ten krijg aanvoerden, en hadden, in vredestijd, aldaar het hoogste gezag, zelfs boven de Graven. Heden ten dage is een *hertog* een beheerscher van een *hertogdom*, of van zulk een land, waarover oudtijds een heeraanvoerder, een hertog, de magt had; of van een land, dat naderhand den titel van hertogdom ontving: ook noemt men *hertogen* zulke personen, die van eenen Vorst tot die waardigheid verheven zijn. Het vrouwel. is *hertogin.* Van hier *het hertogdom.* Zamenstell.: *aartshertog*, *groothertog.*

HERTOGT, m. Wedertogt, terugtogt. Van *her* en *togt* van *tiegen.*

HERTRED, m. Terugtred, aftogt. Van *her* en *tred.*

HERTROUWEN, b. en o. w. Bedr., *ik hertrouwde*, *heb hertrouwd.* Wederom trouwen: *ik heb eene schoone vrouw hertrouwd.* Onz., *ik hertrouwde*, *ben hertrouwd.* In dezen zin is het meest gebruikelijk.

HERVALLEN, o. w., *ik herviel*, *ben hervallen.* Weder vallen: *hij hervalt steeds in het zelfde kwaad.* Weder afvallen: *uitgezeit de Leeraars*, *hervallenen en oproerighen.* Hooft.

HERVATTEN, b. w., *ik hervattede*, *heb hervat.* Weder

der vatten, fig., op nieuw ondernemen: *Maximiliaan hervat den handel der bemiddeling.* HOOFT. Van hier *hervatting.*

HERVERWEN, b. w., *ik herverwde, heb herverwd.* Op nieuw verwen.

HERVINDEN, b. w., *ik hervond, heb hervonden.* Een woord, bij Dichters gebezigd, voor wederom vinden. *Zoo zult gij eens uw' gade in beter oord hervinden.* J. G. DOORNIK.

HERVOEGEN, b. w., *ik hervoegde, heb hervoegd.* Weder zamenvoegen. Bij HOOFT vindt men het bijv. naamw. *hervoegbaar: hervoeghbaare ladders.*

HERVOEREN, b. w., *ik hervoerde, heb hervoerd.* Terug voeren. *Wat wint hervoert het Delfsche wetorakel?* VOND. Van hier *hervoering.*

HERVORMEN, b. w., *ik hervormde, heb hervormd.* Eenen nieuwen vorm aan iets geven: *de Ouden beuzelden, dat Dafne in eenen boom hervormd was.* Zedelijk verbeteren: *de zeden hervormen.* Herstellen: *de godsdienst hervormen.* Van daar de *hervormden*, aanklevers van de herstelde godsdienst. Hier van *hervormer, hervorming.*

HERVOUWEN, b. w., *ik hervouwde, heb hervouwen.* Op nieuw vouwen. Van hier *hervouwing.*

HERVRAGEN, b. w., *ik hervroeg (hervraagde), heb hervraagd.* Wederom vragen.

HERWAARTS, bijw. van plaats. Naar dezen oord toe: *kom herwaarts.*

HERWANNEN, b. w., *ik herwande, heb herwand.* Anderwerf wannen.

HERWAPENEN, b. w., *ik herwapende, heb herwapend.* Op nieuw wapenen. Van hier *herwapening: de Duitschen gelieten zich graatig naa herwaapening.* HOOFT.

HERWARMEN, b. w., *ik herwarmde, heb herwarmd.* Andermaal warmen: *wiens bloet zijn koets herwarmt.* VOND. Van hier *herwarming.*

HERWASSCHEN, b. w., *ik herwiesch, heb herwasschen.* Overwasschen. Van hier *herwassching.*

HERWEGEN, b. w., *ik herwoog, heb herwogen.* Andermaal wegen: ook op nieuw overwegen.

HERWENTELEN, b. en o. w., *ik herwentelde, heb herwenteld.* Bedr., wederom wentelen: *een vat herwentelen.* Onzijd., gedurig om en om gewenteld worden;

den: *het radt, dat om uwe asse herwentelt.* VOND.

HERWERVEN, b. w., *ik herworf, heb herworven.* Weder verwerven. *Het herwerven der ouwde vrijdoomen.* HOOFT.

HERWIJDEN, (*herwijen*) b. w., *ik herwijdde, heb herwijd.* Op nieuw inwijden. *De groote kerk werd herwijdt.* HOOFT. Van hier *herwijding.*

HERWINNEN, b. w., *ik herwon, heb herwonnen.* Weder winnen, overwinnen. *Om de plaats te herwinnen.* HOOFT. Van hier *herwinning.*

HERWISSEL, m. Nieuwe wisseltrekking, in den koophandel gebruikelijk. *Wissel en herwissel.*

HERWITTEN, b. w. *ik herwittede, heb herwit.* Overwitten.

HERWRIJVEN (*herwrijven*), b. w., *ik herwreef, heb herwreven.* Andermaal wrijven.

HERZAAIJEN, b. w., *ik herzaaide, heb herzaaid.* Weder zaaijen.

HERZADELEN, b. w., *ik herzadelde, heb herzadeld.* Andermaal zadelen.

HERZAMELEN, b. w, *ik herzamelde, heb herzameld.* Wederom verzamelen. Bij HOOFT ook *herzamen.*

HERZEGELEN, b. w., *ik herzegelde, heb herzegeld.* Andermaal zegelen.

HERZEGENEN, b. w., *ik herzegende, heb herzegend.* Weder zegenen.

HERZEGGEN, b. w., *ik herzeide, heb herzegd.* Nog eens zeggen. Van hier *herzegging.*

HERZIEN, b. w., onregelm., *ik herzag, heb herzien.* Weder zien, overzien. Van hier *herziening.*

HERZINGEN, b. w., *ik herzong, heb herzongen.* Op nieuw zingen.

HERZOEKEN, b. w., onregelm., *ik herzocht, heb herzocht.* Andermaal zoeken. Van hier *herzoeking.*

HESP, *hespe*, v., meerv. *hespen.* Eigenlijk, het hieltje, achterste van eene ham. Bij KIL. *hespe, hamme.*

HET, een woordje, dat, in onze taal, in onderscheidene gevallen gebruikt wordt. Men plaatst het voor onzijdige naamwoorden in het enkelvoudige getal, dienende voor een *bepalend* lidwoord, omdat het de zaak, van welke gesproken wordt, bepaalt en duidelijk aanwijst: *het paard, het sieraad, het blanketsel.* Zoo ook voor de onbe-

paal-

paalde wijs der werkwoorden, wanneer zij als zelfst. naamw. voorkomen: *het eten*, *het slapen*, *onder het loopen*. Men bedient zich van hetzelve bij werkwoorden, die onpersoonlijk genoemd worden, waar het de plaats van den verzwegenen derden persoon vervangt: *het dondert*, *het berouwt mij*. Het wordt gevoegd voor sommige aanwijzende en betrekkelijke voornaamwoorden, zonder dat het afgescheiden geschreven wordt: *hetgeen*, *hetzelve*, *hetzelfde*, *hetwelk*. Men bedient zich van dit woordje bij het werkwoord *zijn*, waar het, als een voornaamwoord, plaats grijpt, betrekking hebbende op alle geslachten, in het enkelv., zoowel als in het meerv., als: *het is een braaf man*, *het zijn dappere soldaten*, *het is eene goede vrouw*, *het is een stout kind*. Somwijlen wordt het achteraan geplaatst: *ik ben het*. *Gij zijt het*, *die mij weldoet*. Bij andere werkwoorden vervangt het de plaats van een betrekkelijk voornaamwoord, op het vorige naamwoord terug slaande: *ik werd verzocht dit werkje te willen overzien; ik las het*, enz. Oudtijds besloeg het ook de plaats van *daar*, of *er: het liep een man*, voor, *daar liep een man*. Nog zegt men: *het was eene kerk vol volk*, voor *daar was*. In Hooft vindt men daarvan nog sporen: *het hangt een heuvel over deze stadt*. *Het viel*, *dat pas*, *een dikke sneeuw*. Bij verkorting, schrijft men *'t*: *'t paard*, enz.; doch dit kan alleen in dichtmaat geduld worden.

HETTE, zie *hitte*.

HETZIJ, voegwoord. Of: *hetzij man of wijf*. *Hetzij ik raze, of schelde; hij hoort evenwel niet*. Dit voegwoord vereischt, uit zijnen aard, de aanvoegende wijs. Wanneer men *dat* er achtervoegt, schrijft men het afgescheiden: *het zij dat ik kome*. Bijbelvert.

HEU, *heude* (*hode* bij Kil.), v., meerv. *heuen*, *heuden*. Eene soort van koopvaardijschip, met eenen vlakken bodem, die eenen gaffelmast met een mars- en stagzeil voert: *etlijke gewaapende heuden*. Hooft.

HEUG, eigenlijk een zelfst. naamw., bij Kil. *heughe*, *hoghe*, die het door *mens*, *sensus*, *intellectus; consolatio; spes; delectatio*, *voluptas*, *laetitia* verklaart. Het is bij ons, in de beteekenis van zin, genoegen, nog gebruikelijk: *tegen heug en meug*.

HEUGEL, m., meerv. *heugels*. Hetzelfde als *haal*.

HEUGELIJK, bijv. n. en bijw., *heugelijker*, *heugelijkst*. Dat ons verheugt. *O heugelijke dag!* HOOFT bezigt het voor blijd, vrolijk: *vind ik mij heuglijk en somtijds treurigh.* Van hier *heugelijkheid*.

HEUGEN, onpers. w., *het heugde*, *heeft geheugd*. Geheugen. *Helpt heugen aan veel rampen.* VOLLENH. *Het heugt mij.* Van hier *heugenis*, voor het geheugen; ook *heugteeken*, voor teeken ter gedachtenis, beide bij HOOFT.

HEUGENIS, zie *heugen*.

HEUKER, m., meerv. *heukers*. Een kruidenier in het klein. In Gron. is dit woord gebruikelijk. Bij KIL. *hoeccker*, *hucker*, eng. *houckster*, *huckster*.

HEUL, m. Mankop, slaapbol, slaapkruid. Van hier heet het uittreksel uit alle soort van witte mankoppen *heulsap*. Van hier ook *heulbloem*, *heulzaad*.

HEUL, o., hulp, bijstand: *heul aan hen zoekende*. HOOFT. *Die 't heul was van ons leven.* J. DE DECKER. *Zijn ziel vind nergens heul.* J. DE MARR. KIL. verklaart het door lot, kaveling. Van hier het onz. werkw. *heulen*, dat dezelve door loten, kavelen, omschrijft, en bij ons den zin heeft van aanspannen, zamenspannen: *o Spijt! hij heult met hem.* VOND. En bij HOOFT, in eenen goeden zin, voor zamenstemmen: *schoon de regeerders te zaamen heulden.*

HEUL, v. meerv. *heulen*. Een houten bruggetje, dat los over eene wetering gelegd wordt. *Men moet de heule legghen, en mennen, als de zonne schijnt, en hoeijmaand is.* BRUNE. Verder, allerlei houten bruggetjes, waarover men rijdt. Van hier het onz. werkw. *heulen*: *wij heulden bij alle bruggen*, dat is, bij iedere heul, bij elke brug, kusten wij elkander.

HEUP, v., meerv. *heupen*. Het buitenste verhevene deel, beneden de lenden, en aan beide zijden des ligchaams, dat door het heupbeen gevormd wordt. Een kussentje, dat gedragen wordt, om de vrouwenrokken op te houden, draagt ook dien naam. Zeer waarschijnlijk, gelijk *heuvel*, *huppen*, *huppelen*, *heffen*, van *ha*, *hab*, hoog. Van hier *heupbeen*, *heupjicht*, *heupwee*.

HEUSCH, bijv. n. en bijw., *heuscher*, *meest*, *zeer heusch*. Beleefd: *gij zijt te heusch, om dat verzoek af te slaan.* Van hier *heuschheid*, *heuschelijk*. Het woord is verbasterd uit *hofsch*, *hoofsch*, *hovisch*, *heuvisch*, *heusch*; oul. *hoesch*.

HEUVEL, m., meerv. *heuvels*, *heuvelen*. Eene kleine hoogte. *De vliet, die van eenen heuvel schiet.* HOOGVL. Van *heven*, *heffen*. Zamenst.: *heuvelachtig*, *heuveltop*. Oul. is ook *hil*, voor heuvel, in gebruik geweest: *den berghen en den hillen.* BIJB. 1477.

HEVE, v. Hetzelfde als hef. *Light yemandt op zijn heve.* BRUNE.

HEVEL, m., meerv. *hevels*. Eene houten handspaak, waarmede scheepstimmerlieden iets opheffen. Ook eene pijp, waarmede wijnverlaters de stukvaten, door het bomgat, aftappen. Oudt. beteekende het ook deesem, waarvan het werkw. *hevelen*, welks deelw. nog in gebruik is: *geheveld brood*. Alles van *heffen*.

HEVIG, bijv. n. en bijw., *heviger*, *hevigst*. Snel: *hevige stroom*. Driftig; van de hartstogten gesproken: *hevige toorn*. Geweldig: *een hevige orkaan*, *eene hevige koorts*. Dat met drift en gramschap vergezeld gaat: *een hevig gevecht*. *Hevige woorden krijgen*. Van hier *hevigheid*, *heviglijk*.

HIACINT, m., meerv. *hiacinten*. Een edelgesteente: *met blaauwen hijacint*. HOOGVL. Ook is het eene bloem. Van het gr. ὑάκινθος, lat. *hijacinthus*.

HIEL, m., meerv. *hielen*. Hak, achterste van den voet. *De koude deed zijne hielen bevriezen*. *Iemand op de hielen zitten*, kort volgen. *Zijne hielen toonen*, ook *de hiel ligten*, voor wijken, ontvlugten, bij HOOFT, die ook *hielprangen* gebruikt van krijgsvolk, dat met vasten tred aanrukt. *Naar de hielen omzien*, zegt men van eene dochter, die aan de vrijers begint te denken. Verkleinw. *hieltje*: *het hieltje van de kam kluiven*, fig., zijnen laatsten stuiver verteren. Zamenst.: *kakhiel*, *hielstuk*. Van *hiel* is het zeemanswoord *hielen*, achterover hellen; en *eene hieling* is het achterste van de kiel.

HIER, een bijw. van die plaats, waar de sprekende persoon zich bevindt, wordende zoo wel in den stand van beweging, als in dien van rust gebezigd. *Kom hier*. *Ik ben hier*. *Hij ligt hier*. Daar ondertusschen de plaats of oord, waar men is, zeer onbepaald kan zijn, bevat het bijw. *hier* ook eenen min of meer ruimen omvang. *Hier* (in dit pakhuis) *krielt het van rotten*. *Hier* (in dit land) *vriest het nooit*. — *Men spreekt er hier en daar van*. In dien zin neemt het ook voorzetsels aan: *van hier*. Meest echter worden zij achteraan gezet: *hierdoor*, *hierlangs*,

langs, *hierboven*, *hieronder*. Men bedient zich wijders van dit bijw., om eene tegenwoordige zaak, de zaak, waarvan men spreekt, of waarvan het naast gesproken is, te beteekenen. *Hier* (in deze overheersching) *vond de muitzucht stof tot opschudding*. In dien zin heeft het ook voorzetsels: *van hier ontstaat al die kwelling*. Zoo ook: *hieraan*, *hierdoor*, *hierin*, *hiermede*, *hiernevens*, *hierom*, *hierop*, *hierover*, *hiertegen*, *hiertoe*, *hieruit*, *hiervan*, *hiervoor*. Eindelijk beteekent het den tegenwoordigen tijd. *Hier* (toen hij dit zeide,) *kon ik mijne tranen niet langer bedwingen*. *Hierna beter*. — Als voegwoord lijdt het eenige zamenstellingen: *hierenboven*, *hierentusschen*, *hierenbinnen*. *De Staten hierenbinnen* (middelerwijl) *ziende*. Hooft. Het woord wordt ook met het bijv. naamw. *landsch* gebruikt: *hierlandsche boter*. *De hierlantsche schepen*. N. Wits. Men hoort dit veel in Gelderland. Dit bijwoord is, zonder twijfel, uit het oude voornaamwoord *ha*, *hi*, *he*, deze, en misschien uit *ar*, dat in het gemeen eene plaats beduidde, af te leiden.

HIJ, pers. voornaamw., van het mannelijke geslacht; meerv. *zij*. Zie de buiging, in mijne nederd. spraakk., D. I. § 214. *Hij*, tegen *zij* overgesteld, beteekent zoo veel als het mannetje onder de dieren: *is het een hij*, *of eene zij?* een mannetje, of een wijfje? *Nu heeft sy geworpen geijtlammers*, *juist een echt paar*, *een hij en zij*, K. v. Mand. *Hij of ſij*. Zie *ſij*. Het heeft te veel overeenkomst met het hebr. הוא, dan dat men hetzelve daarmede niet zoude vergelijken.

HIJGEN, (oul. ook *gijgen*), o. w., *ik hijgde*, *heb gehijgd*. Ook: *ik heeg*, *heb gehegen*. Het is een klanknabootsend woord, dat het zwoegende geluid van iemand, die bezwaarlijk de lucht in de longen inhaalt, uitdrukt. *Hijgt naer d'aemtocht op het lest*. Vond. *Een trotse President*, *dien ik*, *tot hijgens toe*, *loop zoeken*, enz. A. Harts. *Geen toegeneepen long kan sterker naar den aassem hijgen*. M. L. Tydw. Fig., naar eene zaak sterk jagen: *of hijgden 's afgronds kaecken meer naer mijn kinderen*, *dan naer zijn broeders bloed?* Vond. Van hier *hijger*, *hijging*.

HIJLIK, o., meerv. *hijliken*. Een huwelijk. Het woord is in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk. Van hier *hijlikma-*

maken, koppelen, *hijlikmaakster*, *hijlikmaker*. Ook wordt zekere koek, welken men, bij die gelegenheid, ten beste gaf, *hijlikmaker* geheeten. Waarschijnlijk behoort het tot het ijsl. *hiuu*, moesog. *heiwa*, angels. *hiwe*, *familia*, huisgezin, als zijnde een verbond van zamenleving en huishouding.

HIJMEN, o. w., *ik hijmde*, *heb gehijmd*. Hetzelfde als hijgen. In Groningen wordt dit woord veel gehoord. Bij Kil. *himmen*, *himen*.

HIJS (*hijze*), vr., meerv. *hijzen*. Een stuk rookvleesch. Kil. kent *hijse*, *praefecta portio*, *carnis portio exossis*, en *hijsen*, *abscindere partem*.

HIJSCHEN, b. w., *ik heesch*, *heb geheschen*. Ook *ik hijschte*, *heb gehijscht*. Door middel van eene katrol optrekken. *Waren uit het schip hijschen*. Het is in het hoogd. *hissen*, deen. *hisse*, zw. *hissa*, middeleeuw. *haucire*, eng. *to hoise*, fr. *hausser* en *isser*. Het zal tot het geslacht van *hoog* behooren. Zamenst.: *hijschblok*, *hijschtouw*, enz.

HIJSOP, m. Een plantgewas. *Ontsondig mij met rechten hijsop*. Marnix. Van het lat. *hyssopus*, gr. ὕσσωπος, hebr. אזוב. Vond. bezigt het vrouwelijk, doch het mannelijke geslacht schijnt hier het eigenaardigste te zijn.

HIK, m., meerv. *hikken*. Een onwillekeurige, stootende zucht, in eenige plaatsen van het Vaderland *snok* geheeten. *Den hik hebben*.

HIKKEN, o. w., *ik hikte*, *heb gehikt*. Den hik hebben. Het woord is naar den klank gevormd.

HILD, vr., meerv. *hilden*. Naar den geld. tongval is het *hilde*, waardoor men, in dien oord, eene plaats boven de koeijen, op den stal, verstaat, geschikt om hooi, stroo, of schoven te bergen. Kil. heeft *hilde*, *schelf*. *Pabulatorium*, *promptuarium*, *foenile*. Bij de Vriezen is *hilde ditio*, *territorium*, grondgebied.

HILLETJE, o., meerv. *hilletjes*. Het klepje in eene pomp.

HILT, v., meerv. *hilten*. Zoo noemt men, in Noordholland, de kruk boven aan eenen kloet, waaraan men hem vasthoudt. Van *houden*.

HILTIK (*hieltik*), m., meerv. *hiltikken*. Hetzelfde als *bikkel*. Van hier *hiltikken*, met bikkels spelen.

HINDE, v., meerv. *hinden*. Het wijfje van een hert, oul. *hertinne*. *Hindebei* is hieruit zamengesteld. Men vindt

het bij MOONEN. Anderen schrijven. met KIL., *hinnenbei.* ADELUNG pleit voor *himbei.* HALMA schrijft *hennebeï*, of *hennebezie.*

HINDER, een verouderd voorzetsel en bijv. naamw., beteekenende achter, waarvan nog de overtreffende trap, naamwoordelijk gebruikt, *het hinderste*, de billen: *het hinderste van een paard.* Anders is het nog overig in de zamenstelling: *hinderhoede. Het beleijdt der hinderhoede*, voor achterhoede, vindt men bij HOOFT. Zoo ook *hinderlaag*, eene verborgene plaats, waar de vijand schuilt. *Hindertogt*, voor achtertogt, bij HOOFT, is weinig meer in gebruik. *Hinder* wordt ook, als een zelfst. naamw., gebruikt, zonder meerv., beteekenende beletsel, nadeel: *iemand hinder doen. Den rechte hinder doen* heeft J. MOERM., vóór het regt krenken. Van hier het bedr., w. *hinderen*, stremmen, beletten: *dat hindert mij in den gang.* Schade toebrengen: *dat zal uwe gezondheid hinderen.* Maken, dat iets niet uitgevoerd worde: *omdat ik het offeren hinderde.* VOND. Van hier *hindering*, *hindernis*, *hinderlijk.* Zamenst.: *hinderbeer*, bij VONDEL voorkomende, *hinderpaal*, beletsel, verhindering. Oul. is *hinderwaert* in gebruik geweest, voor achterwaarts.

HINDEREN, zie *hinder.*

HINDERLAAG, zie *hinder.*

HINKEN, o. w., *ik hinkte*, *heb gehinkt.* Op één been voorthuppelen, als kinderen doen. Mank gaan, zich, in het gaan, meer op de eene, dan op de andere zijde bewegen: *hij was hinckende aen sijne heupe.* BIJBELVERT. *Op beide zijden hinken.* Fig. beduidt deze laatste spreekwijs onzeker zijn, wat men kiezen zal. *Op twee gedachten hinken* is eene bijbelsche uitdrukking van denzelfden zin. *Niemand hinkt aan eens anders zeer*, elk wordt door zijnen eigenen ramp het best gekneld. *De hinkende bode*, ook *het hinkende paard*, *komt achteraan*, de slimste tijding hoort men het laatste, — de zaak wordt eindelijk erger. Overdragt., zwak zijn: *hoe hinkend ook mijn betrouwen zij.* M. L. TIJDW. Dezelfde bezigt het ook, voor niet naar den regel zijn: *ik zal niemand over het hinken van eene letter uitlagchen. — Die woorden hinken achteraan.* Onvoldoende zijn, waarop men niet afkan: *dit getuighenis van Con-*

nes-

nestaggio hinkt. HOOFT. In eenige zonde vallen; doch alleen in den stijl des Bijbels: *als ick hinckte, waren sij verblijdt.* Van hier *hinking.* Zamenst.: *hinkepink*, een spotnaam van iemand, die hinkt. Voorts *hinkperk*, *hinkspel.* GESCHIER bezigt *hinkepinken: en de kreupel hinckepinken.*

HINNEKEN, zie *ginniken.*

HIPPELEN, zie *hippen.*

HIPPEN, o. w., *ik hipte, heb gehipt.* Het voortd. *hippelen* is meest in gebruik. Met kleine sprongen zich bewegen: *den spanjaarden hippelde 't hart in den boezem.* HOOFT. Zie *huppelen.*

HIPPOCRAS, *hippokras*, v. Op kaneel en suiker getrokken en gefiltreerde wijn, anders kaneelwijn, naar Hippocrates deszelfs uitvinder, dus genoemd.

HISTORIE, vr., meerv. *historien.* Eene geschiedenis. *Ik zal die historie hooger ophalen.* VONDEL. Van het lat. *historia*, gr. ἱςορία, bij KIL. niet te vinden. In den deftigen stijl bedient men zich liever van *geschiedenis.* In de dagelijksche taal gebruikt men het voor eene netelige zaak: *dat is eene heele historie.* Van hier *historisch*, *historieschilder*, *historieschilderkunst*, *historieschrijver.*

HIT, m., meerv. *hitten.* Eigenlijk een hitlander. Voorts, een paard uit Hitland; en eindelijk een inlandsch paard, dat naar dat ras gelijkt. *Een zwarte, dubbele hit.*

HITS, zie *hitsig.*

HITSEN, b. w., *ik hitste heb gehitst.* Eigenlijk, door zeker geluid aansporen, gelijk men de honden doet: *de honden op het boschzwijn hitsen.* Fig., aandrijven, opruijen, aanstoken: *het guitjen, dat landt tegen landt over einde kan hitsen.* HOOFT.

HITSIG, bijv. n., *hitsiger, hitsigst.* Dat, door eene groote maat van warmte, snel in beweging is. *Hitsig bloed. Verkoelde voor een tijd sijn hitsig ingewand.* F. v. DORP. Ridsig: *eene hitsige teef.* Die door hevigen trek gedreven wordt; *hij is hitsig naar geld.* DE DECK. bezigt hiervoor *hits: dus hits met al zijn hart naar macht van munt te staen.* Van hier *hitsigheid.*

HITTE (*hette*), v. De toestand van een ligchaam, waarin het heet maakt, dat is, eenen zeer hoogen graad van warmte veroorzaakt. *De hitte van gloeijend koper*; *des*

des vuurs, enz. De dampkring, door de heete zonnestralen grootelijks verwarmd: *onder den evenaar heerscht niet altijd eene onverdragelijke hitte.* Het smertelijke gevoel van hitte: *de koorts veroorzaakt eene brandende hitte.* Eene groote maat van drift, begeerte, werkzaamheid, enz.: *in de hitte van den strijd. Dit braght eenige huivering in de hitte der gemeenzaamheit.* HOOFT. Toorn: *Eneas vervolgt in zijne hitte den verbaesden.* VONDEL. Hevige vervolging: *tegens de Spaansche hitte.* HOOFT. Van hier *hittig*, *hittigheid*, *hittiglijk*. WACHT. brengt het tot het gr. αἶθος.

HO, een tusschenwerpsel, om stil te houden. *Ho, paard!* is het voermanswoord.

HOBBEL, m., meerv. *hobbels*. Eene oneffene hoogte, een knobbel. In Overijssel zegt men: *de boter is in den hobbel*, wanneer door onweder, of andere oorzaken, geen boter uit de melk kan getrokken worden. Van hier in den gemeenzamen spreektrant: *het is alles in den hobbel*, verkeerd, verward. Van hier *hobbelig*, oneffen: *een hobbelige weg; hobbeligheid.* Ook het onz., werkw. *hobbelen*, heen en weder bewogen worden: *met een schuitje hobbelen.* Oneigenlijk, traag voortgaan: *om hier in tot een besluit te komen, hobbelde jaar en dach.* M. L. TIJDW. Zamenst.: *hobbelpaard.*

HOBBEN, o. w., *ik hobde*, *heb gehobd.* Op en neder bewogen worden. *Na lang hobben en tobben, raakten wij de haven binnen. — Wij hebben wat met hem gehobd en getobd*, wij hebben lang met hem gesukkeld.

HOE, een bijwoord van ondervraging naar de oorzaak, reden, gesteldheid, wijs, of uitkomst. *Hoe kunt gij dat uitstaan! Hoe zoo? Hoe dat?* Van bevestiging, met verwondering vergezelschapt. *Hoe troostrijk is dit!* Van hoegrootheid: *hoe zal dat u namaals berouwen!* Een voegwoord van redengeving. *Het is mij glad ontschoten, hoe hij zich hierover uitgelaten hebbe.* Van toegeving: *hoe ik het ook aanvange, ik zie er geene uitkomst aan.* In dien zin wordt het ook met *wel* en *zeer*, als een woord, geschreven. Oul. was *hoeneer*, voor wanneer, ook in gebruik, gelijk dit in den gemeenzamen spreektrant nog gebezigd wordt. *Hoe* wordt ook, bij verdubbeling, met den vergelijkenden trap gebruikt: *hoe langer hoe meer. Hoe eer hoe beter.* Sommigen schrij-

ven

ven hier *zoo langer zoo meer*, ook *hoe eer, zoo beter*; dat niet met den aard onzer taal strookt. — Ondertusschen plaatst men *hoe* ook achter *zoo*, bij voorb.: *zijner gedachtenis komt zoo veel meer lofs toe, hoe hij zich min ontzien heeft.* HOOFT. *Hoe of wat*, het eene of andere. Eindelijk wordt *hoe* ook, als een zelfst. naamw., gebruikt, van het onz. geslacht, om eene reden, oorzaak, enz. uit te drukken. *Hij vorscht het hoe der dingen na.*

HOED, m., meerv. *hoeden.* Een hoofddeksel van mannen en vrouwen: *hij zond hem eenen hoedt en zwaardt.* HOOFT. *Iemand den rooden hoed opzetten*, hem aartsbisschop maken. De hoed was van ouds ook het teeken der vrijheid. Romeinschen slaven werden de haren afgeschoren, en een hoed opgezet, als zij uit de dienst traden en vrij werden. Van hier teekent men de vrijheid met eenen hoed op de speer. *Hoed* is ook eene zekere groote maat van smidskolen, of kalk, enz.: *een hoed kolen. Een half hoed gerstes.* BIJB. 1477. Zamenstell.: *jagthoed, ijzerhoed, regenhoed, reishoed, stormhoed, vingerhoed*, enz.; — *hoedenkramer, hoedenmaker, hoedenmakerij, hoedenwinkel*, enz.

Zonder twijfel behoort het tot het veroud. *hedan, hudan*, eng. *to hide*, bedekken. Dit zien wij in ons *hoeden.* Hetzelfde denkbeeld ligt in het aangrenzende κευθειν. In vele woorden heerscht die beteekenis, als in *huid, huis, hoos*, (kous) *hut*, enz.

HOEDANIG, *hoedanige*, vragend voornaamw., hetzelfde als wat voor een. *Hoedanige man is u verschenen? Hoedanige vrouw sprak met u? Hoedanig kind is het?* Men voegt er ook het lidwoord *een, eene*, achter; in welke zamenvoeging *hoedanig* onverbogen blijft: *hoedanig een man is hij? Hoedanig eene vrouw hebt gij?* Men gebruikt het ook bij eene verwonderende bevestiging: *hoedanig een is deze, dat hem de winden en de zee gehoorzaam zijn!* Ook staat het in eenen verhalenden zin geplaatst: *hij berigtte, hoedanig het land was.* Somtijds heeft het de beteekenis van zoodanig als: *gij treft er gebouwen aan, hoedanige in andere landen niet ligt gezien worden.* Van hier *hoedanigheid.*

HOEDE, v. Bescherming: *iemand onder zijne hoede-*

nemen. Voorzorg: *op zijne hoede zijn.*

HOEDEN, b. w., *ik hoedde, heb gehoed.* Tegen kwaad dekken. Het woord wordt ook op zich zelf gebruikt voor weiden, het herdersambt waarnemen: *Israel hoedde om eene vrouwe.* BIJBELVERT. *Zich hoeden*, tegen eenig onheil op zijne hoede zijn. *Hoeden* beteekende oul. ook ter vrouw nemen. Van hier *hoeder, hoedenis*, (bij HOOFT) *hoederin, hoedster.* Zie, over de afleiding, bij *hoed.*

HOEF, m., meerv. *hoeven.* Het hoornachtige gedeelte aan den voet eens paards, ezels, muils, enz. *Met den vluggen hoef.* VONDEL. Zamenstell.: *hoefblad, hoefijzer, hoefhamer, hoefkruid, hoefmes, hoefnagel, hoefsmid, hoefstal*, enz.

HOEF, (*hoeve*), v., meerv. *hoeven.* Een oud woord, dat oorspronkelijk, een omtuind stuk akkergronds beteekende, en wel bepaaldelijk zoo veel land, als men voor zijn huisgezin, tot onderhoud, genoeg had. Thans is het eene hofstede op het platte land, waaronder het bouwland mede begrepen wordt. Het komt, met het woord *hof*, uit eene bron. Van hier *hoevenaar, hoefwachter* enz.

HOEFSLAG, m., meerv. *hoefslagen.* Een slag van den hoef eens paards, enz. *'t Hal gekneedt van de hoefslagen.* HOOFT. *Onlanx waarna een hoefslag van zijn eigen paardt hem het leven kostte.* HOOFT. Van hier *hoefslagbron.*

HOEFSLAG, is ook zamengesteld van *hoef, hoeve, hoevelands*, en *slag*, en beteekent dan het gedeelte van den dijk, of weg, hetwelk iedere hoeve moet maken, of herstellen, en waarop dezelve is aangeslagen. Onze Landlieden weten ook, als er eene kade, of een weg, staat geschouwd te worden, welke hun *hoefslag*, en waar elk hunner *gehoefslaagd* zij. Van hier beteekent *hoefslag*, bij overdragt, de plaats, welke voor het verblijf van iemand, van krijgslieden, of voor den stand van iets geschikt is: *ook werd ieder gelast niet van zijn' hoefslagh te scheiden.* HOOFT. *Want, terwijl ik van mijn Lalage zing, en onbekommert omzwerve, buiten mijnen hoefslag.* VOND. Van hier het bedr. w. *hoefslagen*, in hoefslagen verdeelen.

HOEGROOTHEID, v. Bepaalde grootte van eenige zaak.

HOEK, m., meerv. *hoeken.* Een spitse kant: *eene tafel*

met

met vier hoeken. Het uiterste van iets: *op den hoek der straat.* Eene kaap, of een uitstekende hoek lands: *de hoek van Holland.* Dewijl zulke kapen, of hoeken, zeer hinderlijk kunnen zijn aan de zeelieden, zoo is van hier de spreekwijs *den hoek te boven*, het gevaar ontkomen, *zijn.* Eene afgelegene plaats: *hier lag de vloot om dezen hoek.* VOND. *Iets uit den hoek halen, in eenen hoek versteken.* Gewest, streek: *de zuidenwint dreight uit zijnen hoek te blazen.* VOND. Een denkbeeldige hoek, in de wiskunde: *deze rigting maakt eenen hoek van drie en twintig en een' halven graad.* — *Den hoek om zijn*, in de volkstaal, voor overleden zijn. Zoo ook; *uit den hoek komen*, voor den dag komen, zich openbaren. Een weerhaak, waarmede men vischt: *den hoek uitwerpen. Hij heeft den hoek al in de keel*, de man is al in het net. In sommige plaatsen, wordt *hoek* genomen voor *hoekbank*, anders toonbank, in eenen winkel: *zij zat in den hoek*, — *ik stond voor den hoek.* Van hier *hoekachtig*, *hoekig.* Zamenst.: *hoekbank*, *hoekboot*, *hoekhuis*, *hoekkeper*, (een balk, die den hoek verbindt en houdt) *hoekman*, (een beeld, dat, aan de hoeken van de spiegels der schepen, tot sieraad gesteld wordt) *hoekmeting*, *hoekmeetkunde*, *hoeksteen*, *hoekswijs*, *hoektand*, *hoekwant*, enz.

HOEKER, m., meerv. *hoekers.* Een buisje, of ander vaartuig, dat uitgaat, om met hoekwant te visschen. Wijders, andere daarnaar gelijkende schepen. Zamenstell.: *driemasthoeker*, enz.

HOEKSCH, bijv. n. en bijw. Een naam, uit de vaderlandsche geschiedboeken bekend, wegens den twist der Hoekschen en Kabeljaauwschen. Van *hoek*, vischhaak.

HOEN, o., meerv. *hoenders*, *hoenderen.* KILIAAN heeft nog *hoeneren.* In het gemeen, zoo wel een haan, als eene hen: *de hoenders zijn al op het hok.* Men neemt het, in het bijzonder, voor het jong van eene hen; ook voor eene hen. Zamenstell.: *hoenderbout*, *hoenderdief*, *hoenderei*, *hoenderhok*, *hoenderkooper*. *hoendermaag*, *hoendermarkt*, *hoendermelker*, (een liefhebber van hoenders te houden,) *hoendernest*, *hoenderpastei*, *hoenderpoot*, *hoendersoep*, enz.

HOEP, m., meerv. *hoepen.* Een ring zonder ingelegde

steenen; ook een band om vaatwerk. Zamenstell.: *hoephout*, *hoepkooper*, *hoepmaker*, *hoepring*, *hoepstok*.

HOEPEL, m., meerv. *hoepels*. Een hoep om een vat. Van hier *hoepelrok;* en het werkw. *hoepelen*, met den hoepel spelen.

HOER, v., meerv. *hoeren*. Eigenlijk, ieder vrouwmensch, dat zich aan elken manspersoon, om loon of winst, prijs geeft. Wijders, eene ongehuwde maagd, die zich, uit zwakheid, laat bezwangeren. Eindelijk elke, de, door verbodenen bijslaap, de wetten der kuischheid schendt. Men bedient zich dan van dit woord, met eene beleedigende verachting. Van hier: *hoerachtig*, *hoerdom*, *hoererij*, *hoersch: hoersche en overspelige bijslapingen*. OUDAEN. Zamenstell.: *hoerekind*, *hoerendop*, *hoerengewaad*, *hoerenjager*, *hoerenkot*, *hoerenlied*, *hoerenloon*, *hoerenpol*, *hoerenpraat*, *hoerentaal*, *hoerenvoogd*, *hoerenwaard*, *hoerenwaardin*, *hoerenwerk*, *hoerhuis*, anders ook *hoerenwinkel: ende hij gingh den Israelitischen man na in den hoerenwinkel.* BIJBELVERT. Het scheldwoord *hoerezoon*, dat men in het *stadr. van Dev.* nog vindt: *so wie den anderen..... scheldet voor schelm..... hoerensoon*, enz., is bij ons meest in onbruik geraakt. Bij de engelschen is niets gemeener, dan *son of a whore;* en bij ons hoort men nog *hoerekind.*

WACHTER leidt het af van het neders. *heuern*, huren; en zoo zoude eene hoer een vrouwmensch zijn, door eenen wellusteling, voor loon, gebruikt. Anderen geven andere gissingen op.

HOEREREN, o. w., met eenen basterd uitgang, *ik hoereerde*, *heb gehoereerd*. Hoererij bedrijven. Eigenlijk zoude men *hoeren* moeten zeggen; gelijk bij H. DE GR.: *tuischen*, *hoeren en herbergen;* doch *hoereren* is meest in gebruik.

HOEST, m. Een woord, om den klank na te bootsen, wanneer de lucht, met geweld, uit de longen gestooten wordt. *De zeugen kuchen van eenen aemborstigen hoest.* VOND. WACHT. brengt dit woord, gelijk het volgende *hoesten*, tot het gr. ὠςεω, *impello*. In het ijsl. is het *hoosta*. Gemeenlijk beantwoordt de ijslandsche *oo* onze *oe*.

HOESTEN o. w., *ik hoestte*, *heb gehoest*. De lucht door den hoest uitstooten. In den gemeenzamen stijl zegt men

men van iemand, die het verzoek van anderen afslaat: *hij hoest hun wat.*

HOETELEN, o. w., *ik hoetelde, heb gehoeteld.* Broddelen, het werk ten halve doen. *Terwijl Philips hier te hoetelen lagh.* HOOFT. Van hier: *hoetelaar* (bij KIL. *hoeteler, homo nihili, inanis*), *hoetelaarster, hoetelarij,* (*hoetelerij*), *hoetelwerk.* Dit woord begint reeds buiten gebruik te geraken.

HOEVEN, b. en o. w., *ik hoefde, heb gehoefd.* Bedr., noodig hebben: *een lichaam, dat noch mijr noch balsem hoeft.* VOND. Onz., noodig zijn, gedwongen zijn: *hoevende, neerings en koophandels halven, voor geen' plaats te wijken.* HOOFT. Toegelaten worden: *het zwaard der geregtigheid hoeft slechts in de vuist van snoodaards te zijn; dra valt het op den nek der brave burgeren.* OUDAEN bezigt *ons hoeft*, voor *wij hoeven*, of behoeven. In al deze gevallen is het zamengest. *behoeven* ook gebruikelijk.

HOF, m., meerv. *hoven.* Een tuin: *gij bevindt die bloem gestolen uit den hof.* HOOGVL. *Zoo moet de pijnboom in den hof voor u wijken.* VOND. Zamenstell.: *hofbed, hofbloem, hofgewas, hofhuisje, hofkruid,* enz.

HOF, o., meerv. *hoven.* Eens vorsten woonplaats: *aan het Egiptische hof.* HOOGVL. *Ten hove verschijnen.* De vorst met de hovelingen: *het hof is op de jagt. Zijn hof bij iemand maken,* zich in iemands gunst dringen. *Men hield daar open hof,* vrije tafel. Verder is het de plaats, waar men pleit: *de zaak hangt nog bij het hof.* De regters, die daar vergaderen: *iemand voor het hof dagvaarden.* Ook wordt deze naam gegeven aan kloosters, godsdienstige en weldadige gestichten, gelijk blijkt uit de benamingen van *bagijnhof, vrouwenhof,* — *het hof,* of *hofje van de koker*, enz. Misschien is het voor *hoef, hoeve*, dewijl *hofstede*, d. i. hoofdstad, waar de vorst zijn verblijf houdt, oul. *hoefstede* was: *die hoefsteden sullen worden vervult met tarwe.* BIJB. 1477. Van hier *hoffelijk, hoffelijkheid.* Zamenstell.: *hofbarbier* (bij VOND.), *hofbediende, hofdienst, hofgeregt, hofgezin, hofhond, hofhouding, hofjuffer, hofjonker, hofmeester, hofnar, hofpoort, hofpop, hofprediker, hofraad, hofregt, hofsleep, hofstad,*

stad, *hofstoet*, *hofwacht*, enz. HOOFT bezigt *hofweerwijs*, voor bekend met hetgeen ten hove omgaat.

HOK, o., meerv. *hokken*. Eene afgeschotene plaats, om er vee enz. in op te sluiten, of te bergen. *Bij iemand het hok inkrijgen*, d. i. iemands vertrouwen en genegenheid winnen: *om dat hok weder in te krijgen*. HOOFT. Zamenst.: *duivenhok*, *ganzenhok*, *hondenhok*, *schapenhok*, *turfhok*, enz. Ook eene wijk voor onttakelde schepen. In sommige oorden van het Vaderland is *hok* insgelijks een hoop gebondene schoven, die, om te droogen, op den graanakker gesteld worden. In de twee eerste beteekenissen heeft het met *hek* eenen oorsprong.

HOKKELING, m. en v., meerv. *hokkelingen*. Een jarig kalf. J. DE DECK. neemt *hokkelingen*, voor jonge en onervarene lieden, in het huwelijk verbonden.

HOKKEN, o. w., *ik hokte*, *heb gehokt*. Hetzelfde als *hukken*, waarvoor thans alleen *hurken*, nederhurken. *Hokken* is nog in het kaartspel gebruikelijk, om te kennen te geven, dat iemand geene volgende kaarten meer kan spelen: *het hokt; bij wien hokt het?*

HOL, bijv. n. en bijw., *holler*, *holst*. Dat inwendig eene ledige ruimte heeft: *een holle boom*. In het midden ingebogen; *hol geslepene glazen*. *Hol of bol raden*, of de hoed met het holle, of met het bolle boven zal vallen. Ingezonken: *holle oogen*. Diep, als uit een hol opkomend: *een holle stem*. Onstuimig; van het water gesproken, wanneer, onder de oppervlakte, eene holligheid schijnt te zijn: *eene holle zee*. HUYDEC. merkt aan, dat dit *hol* zeer eigenaardig bij *golf* geplaatst wordt, uit hoofde van de overeenkomst der lettergrepen *hol* en *gol*, waardoor het holgaan der zee wordt nagebootst: *met holle golven*. HOOGVL. — *Hol over bol wegloopen*, zich met overhaasting wegmaken. *Hol over bol liggen*, zeer oneenig onder elkander zijn. Van hier *holachtig*, *holligheid*, *holte*. Zamenstell.: *holblok*, *holdsblok*, (klomp), *holbuik*, (vraat), *holbuikt*, (*holbuikte honger* vindt men bij HOOFT, ook *holgehongert volk*, van de belegerden te Leide), *holijzer*, *holoogig*, *holrond*, *holwortel*. Het werkw. is *holen*, zamengesteld *uitholen*, angels. *holian*.

HOL, o., meerv. *holen*. Eene spelonk: *de holen der bergen*. Het nest van roofdieren: *de leeuw ligt in zijn hol*. De buik van een vaartuig: *het hol van het schip*.

De

De ingebogene vlakte der hand, en onder den voet: *het hol van de hand — van den voet.* *Hol* wordt ook nog in eenen geheel anderen zin gebruikt. *De paarden raken op hol*, op den loop. *Op hol raken*, losbandig worden. *Zijne zinnen zijn op hol.* *Iemand op den hol helpen.*

HOLBOLLIG, zie *oubollig.*

HOLLA, een tusschenwerpsel, om, door eenen toeroep, iemand stil te doen staan.

HOLLAND, o. Een bekend gewest in ons Vaderland. Ook wordt *Holland*, bij de buitenlanders, somwijlen, voor het geheele land genomen: *sedert den oorlog tusschen Engeland en Holland.* Van hier *hollander*, voor iemand, die in dat gewest geboren is, en voor eenen nederlander. Zoo ook *hollandsch.*

HOLLEN, o. w., *ik holde*, *heb gehold.* Op den loop zijn: *de paarden waren aan het hollen geraakt.* Ook van menschen: *als jonge lieden eens aan het hollen zijn*, *dan* enz. Fig.: *de driften zijn aan het hollen.* *Hollende verbeeldingskracht.* Feith. Van hier *holster*, in Gron. een wijf, dat lomp en plomp al, wat haar in den mond komt, uitflapt.

HOLSTER, m., meerv. *holsters.* Dit woord drukt uit en den knapzak van eenen soldaat en den koker eener pistool. Zamenstell.: *holsterkap*, *holstermaker.* Het komt af van *hol.*

HOM, v., meerv. *hommen.* Gelt van den mannetjesvisch. Van hier *hommerd.* Zamenstell.: *hombaars*, *hombokking*, *homvisch*, enz.

HOMBERGAT, o., meerv. *hombergaten.* Tuingat, dat boven in de toppen der maststengen gemaakt wordt.

HOMMEL, v., meerv. *hommels.* Eene soort van groote, ruige, zwarte en dikke bijen, die in den grond nestelen, en, naar hare gonzende, eentoonige dommeling, den naam dragen. *Vuige hommels.* Vond. Van hier het onz. werkw., dat derzelver gegons uitdrukt, *hommelen*, dat ook van andere bijen gebruikt wordt: *een zwerm van hommelende bijen.* Vond. Voorts, van iemand, die binnen 's monds mompelt, zegt men: *hij hommelt.* Van hier *hommeling.*

HOMP, v., meerv. *hompen.* Een ongeschikt, dik stuk: *eene homp brood.* Kil. heeft *hompen*, *partes extremas*

mas abscindere.

HOMPELEN, o. w., *ik hompelde*, *heb* en *ben gehompeld.* Strompelvoeten; met *hebben: hij heeft zoo lang gehompeld, tot dat hij voorover viel.* Met *zijn: hij is naar de kamer gehompeld.* Van hier: *hompelaar*, *hompelig*, *hompeling*, *hompelvoet.*

HOND, m., meerv. *honden.* Een bekend huisdier. Van hier ontleende spreekwijzen: *hij is bekend, als de bonte hond*, hij is, om zijne daden, bij allen in eenen kwaden reuk. — *Kome ik over den hond, zoo kom ik ook over den staart*, overwinne ik het grootere, zoo overwin ik ook het mindere. *Slapende honden wakker maken*, eene moeijelijkheid, welke men mijden kan, veroorzaken. — *Den hond in den pot vinden*, komen, als de tafel afgedekt is, en de hond de vaten uitlikt. — *Hij bijt, als de hond, naar den steen*, hij blijft aan de tweede oorzaken hangen. — *Als men eenen hond wil slaan, kan men wel eenen knuppel*, of *stok*, *vinden*, als men iets zoeken wil, om onregt te plegen, kan men altoos iets vinden. *Met onwillige honden is het kwaad hazen vangen*, met onwilligen kan men niets doen. De *hond* is ook de naam eener ster. · *De groote en kleine hond*, twee gesternten. Verkleinwoord *hondje. Hij is van het hondje gebeten*, hij is trotsch; in den gemeenen spreektrant. Van hier het onz. w. *honden: het zal er honden*, daar zullen stokslagen vallen. Zamenstell.: *hondenbrood*, *hondenhok*, *hondenkot*, *hondenleven*, armoedig leven, *hondennest*, *hondenslager*, *hondenvel*, *hondsdagen*, *hondsdistel*, *hondsdraf*, *hondsgras*, *hondshonger*, *hondskers*, *hondskruid*, *hondsluis*, *hondsnetel*, *hondsroos*, *hondsster*, *hondstand*, *hondstong*, *hondsvot*, *hondsworm*, *hondswortel*, enz. *Dashond*, *hazewindhond*, *herdershond*, *jagthond*, *krulhond*, *patrijshond*, *wachthond*, *waterhond*, *zeehond*, enz.

PLATO zegt, dat dit woord van de barbaren, dat is scijthen, afstamt. ADELUNG meent, dat dit dier van zijne gezwindheid zoo genoemd zij. Althans *to hunt* is, bij de Engelschen, jagen, vervolgen, angels. *huntian.*

HONDERD, een grondgetal van tienmaal tien eenheden. Het wordt als een onverbuigb. bijvoegl. naamw. gebruikt: *honderd dukaten.* Het zelfst. naamw. laat men ook wel uit:

uit: *ik zal u de honderd betalen*, namelijk *dukaten*. Dit ronde getal drukt ook eene onbepaalde menigte uit: *ik heb het u wel honderd reizen gezegd*. Somtijds wordt het verbogen: *er zijn bij honderden voor die brug gebleven*, dat is, bij menigten. Als zelfstandig naamw. gebruikt men het van het vr. geslacht, om het stoffelijke cijfergetal uit te drukken: *de honderd*. Onzijdig is het een verzamelend getal: *ik geef voor het honderd tien gulden*. *Hij slaat in het honderd om*, in het ruwe. HOOFT heeft *honderdy*, *centuria*. Van hier *honderdste*. Zamenstell.: *honderdhandig*, *honderdjarig*, *honderdmaal*, *honderdman*, bij HOOFT, van het lat. *centurio*; *honderdoogig*, *honderdvoud*, *honderdvoudig*, *honderdwerf*, enz.

Honderd, hoogd. *hundert*, deen. *hundred*, zw. *hundrade*, ijsl. *hundrud*, eng. *hundred*. In oudere talen ontbreekt deze uitgang, zijnde bij TATIAN. *hund*, goth. *hund*, *hunda*, angels. *hund*, wallis. *cant*, alban. *kinnt*; waarmede het lat. *centum* overeenkomt. De uitgang *erd*, *ert* is, door verzetting, uit *red*, *rat*, *rath* ontstaan, gelijk uit de vergelekene talen blijkt. Deze uitgang beteekent, naar IHRE, zoo veel als *streep*, omdat men oudtijds, door middel van streepjes, telde en rekende. Van hier is, in het zw., *attraed*, tachtig, *niraed*, negentig. *Hund* was, in de oudste talen, slechts tien. Tienmaal tien is bij ULPHIL. *tachund tachund*; in het angels. *hund teontig*; zevenmaal tien, aldaar, *hund seofontig*; hetwelk met den gr. uitgang κοντ, en het lat. *gint* overeenkomt. TEN KATE brengt het tot het oude *hinden*, *hand*, *hond*, bevatten, houden.

HONDSCH, bijv. n. en bijw., *hondscher*, *zeer hondsch*. Van *hond*. Op de wijs der honden: *het dier toont zijnen hondschen aard*. Zeer onbeleefd: *iemand hondsch behandelen*. Vuil, onrein: *Natuur, door 't hondsche Sodoms Volk verkragt. Van al, wat reed'lijk heet, door hondschen trek verbijsterd*. M. L. TYDW.

HONDSVOT, m., meerv. *hondsvotten*. Een scheldnaam, welke gebezigd wordt, om iemand de grootste beschimping aan te doen. Men is het over den aard van dit woord nog niet eens. In het deen. is het *hundsfot*, zw. *hunsfott*, hoogd. *Hundsfott*, volgens HAAS *Hundsfutt*.

IHRE gelooft, dat het uit *hundhuswud*, hondshoofd, zamengetrokken is. ADEL. oordeelt, dat het voor *Hunds-vogt*, d. i. oppasser van de honden, gebezigd wordt. KIL. heeft het woord *fotte*, *cunnus*; en misschien is ons *hondsvot* uit *hond* en *fot*, *fotte*, zamengesteld: althans J. G. HAAS zegt: *Fut ist so viel als weibliche Schaam. Dazu gehört Hundsfutt.* En J. VOS zegt:

Ik ben een hondsvot, zoo gij zeght; maar 't is gezocht.
Ik zou een hondsvot zijn, zoo 'k u had voordgebrocht.

HONEN, b. w., *ik hoonde*, *heb gehoond.* Oudt. bedriegen, doch thans met verachting behandelen, beleedigen. Lasteren: *om den levenden Godt te hoonen.* BIJBELVERT. Van hier *honer.* Zamenst. *hoonspraak*, lastering.

HONGAAR, m., meerv. *hongaren.* Iemand uit Hongarije. Van hier *hongaarsch.*

HONGER, m. Het gevoel van mangel aan voedsel. *Honger hebben*, *lijden. Den honger stillen*, *boeten. Nadat de honger geboet was.* VOND. *Van honger sterven.* Hongersnood; doch alleen in de overzetting van den bijbel: *ende daer was honger in dat lant*, *behalven den eersten honger.* Sterke begeerte naar iets: *honger naar geld is onverzadelijk. Honger maakt raauwe boonen zoet*, doet alles met graagte eten. Hiervan zijn *hongerig*, *hongerigheid.* Zamenstell.: *ambtshonger*, *geeuwhonger*, *hondshonger*, *veehonger. Hongerlap*, *hongersnood*, enz.

IHRE leidt het af van het goth. *hunjan*, verlangen.

HONGEREN, o. w, *ik hongerde*, *heb gehongerd.* Honger hebben. *Indien de gene*, *die u haet*, *hongert*, *geeft hem broot te eten.* BIJBELV. In dien zin wordt het ook onpers. gebruikt: *mij hongert.* Meest echter, gebruikt men de omschrijving: *ik heb honger.* In de overzetting van den bijbel heet het ook hongersnood lijden: *toen gansch Egijpte hongerde.* Eene sterke begeerte naar iets hebben; vooral in eenen godgeleerden zin: *naar de gerechtigheid hongeren.* In den oneigenlijken zin wordt het niet onpers. gebezigd. Ook wordt het bedrijv. gebruikt, als: *zich dood hongeren*, zich, door zich spijs te onthouden, den dood veroorzaken.

HONIG, m. Het zoete sap, dat door de bijen bereid wordt. *Zoeter dan honig. Ongepijnde honig*, die nog

nog niet uitgesneden, of uit de raten geperst is: ook die, na het uitsnijden, uit de bijencelletjes van zelf vloeit. *Iemand honig om den mond smeren*. hem vleijen. Fig.: *honig van vleeschelijk vermaak.* VOLLENH. *En aen dien rijken gront gaf hem de zanggodin den honig in den mont.* ANTONID. Het woord schijnt, oorspronkelijk, een bijvoegelijk naamw. te zijn, van *hoon* of *hon*, met den uitgang *ig*, even als van *geest*, *geestig*, *boom*, *boomig* komt. Dit *hoon* of *hon* beteekende misschien eene soort van zoetigheid, en is nog overig in het gr. οινος, lat. *vinum*, wijn: immers zal men den zoeten most eerder, dan den gegesten wijn, gekend, en dien οινος genoemd hebben. Van hier *honigachtig; het honigdom*, bij VOND., het rijk der bijen. Zamenstell.: *maagdenhonig*, *rozenhonig.* — *Honigbij*, *honigbloem*, *honigdauw*, *honigdrank*, *honigkoek*, *honigkruid*, *honigsap*, *honigverw*, *honigwater*, *honigwijn*, *honigzoet.*

HONIGRAAT, v., meerv. *honigraten.* Van *honig* en *raat*, van het oude *raten*, d. i. maken, zamenstellen. De wassen celletjes, waarin de bijen haar werk leggen: of de huisjes voor het uitbroeijen. Meest wordt het gebruikt voor de, met honig gevulde, celletjes. *Hij dopte den staf in eene honigrate.* BIJBELVERT. Zamenstell.: *honigraatmot*, een insekt, door de bijenkweekers wolf genoemd.

HONIGZEEM, o. De honig, zoo als hij uit de raat druipt; ongepijnde honig. *Eene versade ziele vertreedt het honichseem.* BIJBELV. Van *honig* en *zeem.* Zie *zeem.*

HONK, o. Eigenlijk eene plaats, waarvan men uit- of waarop men aangaat, in de renspelen: *oft te verre van honk.* HOOFT. Verder is het in eenige kinderspelen gebruikelijk, beduidende zoo wel de plaats, van waar men loopende begint, als het uiterste einde, naar hetwelk men heenstreeft. Van hier de spreekwijs: *bij honk blijven*, niet uitgaan. *Van den ingang tot het honk voortloopende.* OUD. Overdr.: *al ging de vreê van honck*, enz., VOND. In het gemeen gebruikt men het voor een einde: *dit was het honck van de langdurige reize.* VOND.

HONKEREN, zie *hunkeren.*

HOOFD, o., meerv. *hoofden.* Het bovenste deel des mensche-

schelijken ligchaams, in het gemeene leven en den min beschaafden spreektrant, *kop* genaamd; zijnde *hoofd* eene waardigere uitdrukking. In den deftigen schrijfstijl wordt het ook van den kop der dieren gebruikt. *Iemand het hoofd afslaan.* De deelen van het hoofd, als de kruin: *een kaal hoofd.* De slapen: *hij heeft pleisters aan het hoofd.* Het inwendige gedeelte des voorhoofds: *pijn in het hoofd hebben.* De hersenpan: *iemand het hoofd kloven.* Het brein: *de drank is hem naar het hoofd gevlogen.* Verstandige vermogens: *hij is niet wel in het hoofd. Vorst Eneas liep het hoofd van zorgen om.* VOND. Het geheugen: *het is mij door het hoofd gegaan.* Eigenzinnigheid: *zijn hoofd volgen.* Koppigheid: *zijn hoofd toonen. Het jongetje heeft een hoofd.* Verbeelding: *hij heeft het hoofd vol zotternijen. Iets in het hoofd hebben.* Het leven: *dat zal u het hoofd kosten.* De gansche persoon: *gekroonde hoofden. Zoo veel hoofden zoo veel zinnen. Hoofd voor hoofd.* Voorts wordt het in de volgende spreekwijzen gebruikt; *handen op het hoofd krijgen*, over iets in moeite komen. *Zijn hoofd stooten*, in zijn voornemen niet slagen. *Ik stond voor het hoofd geslagen*, bedremmeld. *Iemand voor het hoofd stooten*, onbeschoft bejegenen. *Het hoofd opbeuren — hangen laten*, moed hebben — denzelven verliezen. *Iemand het hoofd warm maken*, iemands driften gaande maken. *Het hoofd bieden*, zich verzetten. *De hoofden bij elkander steken*, een eedgespan smeden. *Iemand het hoofd wasschen*, hem berispen. *Het hoofd staat hem dwars*, hij heeft eene gemelijke luim. *Twee hoofden onder eene kaproen*, beiden zijn het eens. *Met het hoofd tegen den muur loopen*, eene ondoenlijke zaak willen uitvoeren. *Zijn hoofd met iets breken*, zich er mede bemoeijen. *Zijn hoofd laten rusten*, zich gerust houden. Eindelijk wordt *hoofd* nog van vele dingen gebruikt; als, om den voornaamsten gezagvoerder uit te drukken: *Christus is het hoofd der gemeente.* De spits: *aan het hoofd des legers.* De voorsteven eens vaartuigs: *wij lagen, in dien tijd, met drie ankers voor hoofd;* wanneer men het lidw. meest weglaat. Een gevaarte, om in zeehavens het geweld des waters te breken: *met zijn schip voor het hoofd liggen.* Uitstekende voet van het gebergte in zee, of van het

het hooge land: *het hoofd van St. Vincent.* Het beginsel van iets: zoo lezen wij in de BIJBELVERT., van de rivier, uit Eden voortgaande, *dat zij werd tot vier hoofden,*, d. i. *hoofdstroomen. Hoofden* zijn hier de beginsels der rivieren. Het begin van eenen brief heet deszelfs *hoofd.* Zoo ook het *hoofd* van een boek. De plaats, waar men met het hoofd ligt, hetzij op het bed, hetzij in het graf, noemt men *het hoofd*, anders *het hoofdeinde.* Voorts alles, dat naar een hoofd gelijkt: *het hoofd van eenen spijker*, enz. Oorzaak, reden: *uit dien hoofde.* Men gebruikt wijders dit woord in de zamenstelling van vele woorden, waar het oneigenlijk genomen wordt, om de voornaamheid eener zaak uit te drukken, als: *hoofdbegrip*, *hoofddeel*, *hoofdgeregt*, *hoofdgeld*, *hoofdgeschil*, *hoofdingeland*, *hoofdinhoud*, *hoofdkerk*, *hoofdketter*, *hoofdkwartier*, *hoofdleer*, *hoofdletter*, *hoofdman*, *hoofdmanschap*, *hoofdmisdaad*, *hoofdofficier*, *hoofdpunt*, *hoofdregter*, *hoofdschout*, *hoofdschuld*, *hoofdsom*, *hoofdspansel*, (*diadema*), bij SPIEGH., *hoofdspil*, *hoofdstad*, *hoofdstof*, *hoofdstuk*, *hoofdtak*, *hoofdtouw*, *hoofdtreffen*, *hoofdvonnis*, *hoofdvijand*, *hoofdwacht*, *hoofdwerk*, *hoofdwet*, *hoofdzaak*, *hoofdzakelijk*, *hoofdzetel*, *hoofdzonde*, enz. In andere zamenstellingen drukt het den persoon uit, met eene soort van verachting, als: *ligthoofd*, *loshoofd*, *snaakshoofd*, *slechthoofd*, *zwaarhoofd.* Ook met eene soort van eerbied: *mijn manshoofd;* eene spreekwijs, door getrouwde vrouwen van hare mannen gebruikt wordende. Voorts *hoofdig*, *hoofdigheid.* Zamenstell.: *hoofdader*, *hoofdband*, *hoofddeksel*, *hoofddoek*, *hoofddraaijing*, *hoofdduizeling*, *hoofdeloos*, onberaden, onverstandig, bij HOOFT; *hoofdeinde*, *hoofdgat*, *hoofdgeld*, *hoofdhaar*, *hoofdkleed*, *hoofdkussen*, *hoofdluis*, *hoofdpeluw*, *hoofdpijn*, *hoofdscheel*, *hoofdsluijer*, *hoofdvleesch*, *hoofdvloed*, *hoofdwindsel*, *hoofdworm*, *hoofdwrong*, *hoofdzeer*, *hoofdzweer*, in den eigenlijken zin, en oneigenlijk, voor moeite, bij HOOFT, enz.

Het komt gewis uit die bron, waaruit *heffen* ontspringt, namelijk het angels. *heafian;* zoodat het, in het gemeen, iets, dat verheven is, aanduidt, en dus het verhevenste deel des ligchaams, dat zich opheft, om, als bestuurder

 van

van het gansche ligchaam, al wat uitwendig voorkomt, waar te nemen. Het lat. *caput*, en het gr. κεφάλη schijnen hiermede vele overeenkomst te hebben. KIL. heeft ook *hood*, nog te Dordrecht, in den gemeenen spreektrant, gebruikelijk: *aan het groote hood.*

HOOFSCH, bijv. n. en bijw., *hoofscher, meest, zeer hoofsch.* Dat van het hof is, dat naar het hof zweemt. *Hoofsche zwier. Hoofsche zeden.* Van hier *hoofschheid.* Het is zamengetrokken uit *hovesch*, *hovisch.*

HOOG, bijv. n. en bijw., *hooger*, *hoogst.* Verheven, het tegendeel van laag. *Een hooge boom. Hoog water*, de vloed. In sommige gevallen staat het voor den vergelijkenden trap: *de man met den hoogen schouder*, wanneer de eene schouder hooger, dan de andere, is. Oneigenlijk: *hoogrood*, *hooggeel*, wanneer die kleuren sterk in het gezigt vallen. *Een hooge toon. Het is hoog tijd. Een hooge ouderdom. Hoog in jaren. De hoogeschool. Dat is mij te hoog*, mijn verstand kan dat niet vatten. *Iets tot eenen hoogen prijs opkoopen. De hooge God. De hooge overheid. Hoogachtbaar*, *hoogedel*, *hooggeboren*, *hooglоffelijk*, *hoogmogend*, enz. *Hooghartig*, *hoogmoed* (*hoomoed*, bij HOOFT), *hoogmoedig*, eertijds ook in eenen goeden zin voor grootmoedig; *hoogvliegend. Hooge woorden hebben. De hoogste straf. Het hoogste goed. Ten hoogste.* Gewijd, heilig: *een hooge eed. En vierden den hoghen dagh harer passien.* GULD. LEG. Hiertoe behoort ook de spreekwijs: *het hooge woord moet er uit*; — *eindelijk kwam het hooge woord er uit*, voor eene plegtige betuiging, of gewigtige ontdekking. *De hooge* wordt door sommige Dichters voor den hemel gebezigd: *in*, *uit*, *van den hoogen*, namelijk *hemel. Hoogbejaard*, *hoogberoemd*, *hoogdravend*, *hooggeleerd*, *hooggemoed*, bij HOOFT, voor van een verheven gemoed, en dus geheel iets anders, dan *hoogmoedig*; *hoognoodig*, *hoogstatelijk*, *hoogwaardig*, *hoogwigtig*, enz. Van *hoog* is *hoogheid*, *hooglijk*, *hoogte.* Verdere Zamenstell.: *hoogachter*, *hoogachting*, *hoogboord*, *hoogboordig*, *hoogbootsman*, *hoogborstig*, *hoogduitsch*, *hoogerhand*, *hoogerhuis*, *hooggezaghebber*, *hooglander*, *hooglandsch*, *hoogleeraar*, *hooglied*, *hoogmis*, *hoogmoed*, *hoogmoedig*, *hoogmuil*,

muil, *hoogrug*, *hoogruggig*, enz.

Dit oude woord is reeds bij ISIDOR., OTFRID. en anderen *hoh*, ULPHIL. *hauhs*, ijsl. *ha*, zw. *ha*, *hög*, angels. *heah*. *Ha*, *ho*, is, naar WACHTER, de zinnelijke, in de menschelijke natuur gegronde, uitdrukking, om iets, dat boven ons is, te beteekenen. Hij brengt het woord *hoog* bij, om te toonen, hoe groot de kracht der natuur zij, in het vormen van woorden. Volgens hem is het met sommige woorden zoo gelegen, dat zij niet slechts als uitbeeldingen van onze denkbeelden, maar ook van de zaken zelve aan te merken zijn. Wanneer wij iets, dat boven ons is, willen aanduiden, dan stooten wij de ingeademde lucht naar boven, met eene blijkbare overeenkomst der stem met de zaak zelve: *hef*, *heffen*, *heuvel*, *hoofd*, *hoop* (*cumulus*) *hoog*.

HOOGEN. b. w., *ik hoogde*, *heb gehoogd*. Ophoogen: *eenen dijk hoogen*. Den prijs doen klimmen: *en werd hun veroorloft de lasten op spijs te hooghen*. HOOFT. Het licht, in een schilderstuk, door diepsels van schaduw, verheffen: *dat stuk is sterk gehoogd*. Van hier: *hooging*, *hoogsel*.

HOOGEPRIESTER, m., meerv. *hoogepriesters*. Opperpriester. In de bijbelvertaling wordt *hooge* in *hoogepriester* insgelijks verbogen: *dewijle wij dan eenen grooten hoogenpriester hebben*, strijdig met den regel, welke zegt, dat van alle zamengestelde woorden slechts het laatste verbogen wordt. Van hier *hoogepriesterlijk*, *hoogepriesterschap*.

HOOGESCHOOL, v., meerv. *hoogescholen*. Eene akademie, waar de hoogere wetenschappen onderwezen worden. In tegenoverstelling der lagere scholen.

HOOGTIJD, m., meerv. *hoogtijden*. Een gewijde viertijd: *op de gewone hoogtijden*. *Tot den hoogtijt*. HOOGV. Volgens sommigen is dit *hoog* in *hoogtijd* van het oude *heuge*, *hoge*, *mens*, *sensus*, en ook *laetitia*. KIL. heeft ook *heughtijdt*, *hoghetijdt*, *hooghtijdt*. Zie *heug*. Van dit *hoogtijd* heeft men het bijvoegel. *hoogtijdelijk* gevormd, voor zondaagsch, feestdaagsch: *hoogtijdelijke cleederen*. CL. SPIEG.

HOOI, o. Afgemaaid gras. *Hooi winnen*. *Hooi keeren*. *Bij hooi en bij gras* — *te hooi en te gras*. Zie *gras*. *Te veel hooi op zijn vork nemen*, te veel tegelijk onder-

dernemen. Van hier *hooiachtig*. Zamenst.: *hooiakker*, *hooiberg*, *hooiboter*, *hooibouw*, *hooigaffel*, *hooikaas*, *hooikar*, *hooiland*, *hooimaand*, *hooimaaijer*, *hooimarkt*, *hooimijt*, *hooiopper*, *hooirook*, *hooischuur*, *hooitijd*, *hooivork*, *hooiwagen*, (ook voor zekere soort van spin) *hooizolder*, enz.

WACHTER en vele anderen leiden het van *houwen*, afhouwen, af.

HOOIJEN, o. w., *ik hooide*, *heb gehooid*. Hooi inhalen. Overdragt.: *met eene zaak hooijen*, iets schandekoop weggeven. Van hier *hooijer*, *hooister*.

HOOMOED, hetzelfde als *hoogmoed*. Zie onder *hoog*. HOOFT gebruikt dit woord.

HOON, m. Eene, met schimp en spot verbondene, verachting. *Den hoon van Achilles bloet inkroppen*. VOND. Oul. beteekende het ook bedrog.

Hierbij komt in aanmerking het fr. *honte*, ital. *onta*, schande. Zelfs het gr. ὀνειδος, en het lat. *honos*, (welk woord, naar A. GELLIUS, ook schande kan heeten,) zijn hiervan niet ver verwijderd.

HOOP, m., meerv. *hoopen*. De verzamelde menigte van dingen, op en boven elkander: *een hoop houts*. *Bij den hoop koopen*. De verzameling van levende schepsels bij elkander: *met eenen zwakken hoop van herderen*. HOOGVL. *De dwaasheit van den meesten hoop*. HOOFT. *Te hoop roepen*. In het gemeene leven gebruikt men het voor een aantal, en dan luidt het *hoopen*: *hoopen kinderen*. *Hoopen volk*. *Hoopen leugens*. Zamenstell.: *overhoop*, op en door elkander. *Alles overhoop halen*, door elkander halen, verwarren.

Daar het heerschende begrip in dit woord eene ophooping is, behoort het zeker tot het geslacht der woorden *hoog*, *heffen*, *heuvel*, enz.

HOOP, (*hope*,) v. De verwachting van een toekomend, mogelijk goed. *Op hoop leven*. *De hoop opgeven*. *Zijne hoop bouwen op iemand*. VOND. Van hier: *hopeloos*, *hopeloosheid*.

HOOPEN, zie *ophoopen*.

HOORDER, zie *hooren*.

HOOREN, o. en b. w., *ik hoorde*, *heb gehoord*. Onz., zijn gehoor hebben: *de oude man kan slecht hooren*. Toeluisteren: *hooren naar hetgene gezegd wordt*. Zich

Zich naar het gehoorde schikken, daaraan gehoorzaam zijn: *naar den goeden raad zijner ouderen hooren. Zich hooren laten*, spreken. Bedr., in denzelfden zin: *men hoort wonderlijke geruchten.* Tijding ontvangen: *en hoor de nederlaegh van Efraim.* VOND. Somwijlen beteekent het begrijpen, verstaan, in den bijbelstijl: *de schapen hooren zijne stemme.* BIJBELVERT. Ook verhooren: *Maer dank den Hemel, die mijn klagten wilde hooren.* A. HARTS. Van hier *hoorder*, voor *toehoorder*, *hoorplaats*, voor *gehoorplaats.* Het stamt van *oor* af.

HOORN, zie *horen.*

HOOS, v., meerv. *hoozen.* Eene waterhoos, een waterpilaar — *exhaustus aquae vi ventus turbulenti.* Van *hoozen.*

HOOS, v., meerv. *hozen.* In Groningerland en elders, voor eene kous. Zamenstell.: *hoosband*, *hozeband*, *hozevoetling.* VOND. gebruikt het woord *gehoosd: gehoost met purpre laarsjes.. Lederen hozen, waerdoor men verstaen moet laerzen, die van achteren en aan de buitenzijde van het been, tot aan de heup komen, en aan de binnenzijde zoo hoog ze kunnen.* PALUDAN. Van hier *onthozen*, *caligas exuere.*

HOOVAARDIG, (bij KIL. *hooghvaerdigh*, *hoovaerdigh*,) bijv. n. en bijw., *hoovaardiger*, *hoovaardigst.* Iemand, die het oordeel over zijne eigene voortreffelijkheid naar buiten vertoont, uit eene bron van hoogmoed. In het bijzonder, wanneer men dit door kleederpracht aan den dag legt. Van *hoog* en *varen.* Van hier *hoovaardigheid*, *hoovaardiglijk*, *hoovaardij*, bij F. VAN DORP *hoogvaardij*, en bij HOOFT ook *hoovaard: o sot hoovaart!*

HOOZEN, b. w., *ik hoosde*, *heb gehoosd.* Water uit eene boot, of uit iets anders, met een daartoe geschikt werktuig, scheppen. Van hier *hoozer*, *hoosvat*, enz. Het lat. *hausio*, of *haurio*, komt hiermede overeen.

HOP, (*hoppe*), v. Eene bekende plant, in de bierbrouwerijen noodig. Men gebruikt het woord zoo wel voor de geheele plant, als voor de bloemen, *hopbellen* genaamd. *Hop plukken. Hop droogen.* Van hier *hopachtig.* Zamenstell.: *hopakker*, *hopbel*, *hopeest*, *hopketel*, *hopkooper*, *hopland*, *hoppestaak*, *hoppezak*, enz.

enz. Van hier ook het bedr. w. *hoppen*, met hop voorzien: *het bier hoppen.*

HOP, m., meerv. *hoppen.* Een zekere vogel. *Tereus verkeerde in eenen hop.* VOND. Uit het lat. *upupa.*

HOPELOOS, zie *hope*, *hoop.*

HOPEN, b. w., *ik hoopte*, *heb gehoopt.* Een toekomend goed verwachten. *Ik hoop het beste van hem. Ik hoop, dat* enz. Vertrouwen: *op God hopen.* In het gemeene leven neemt men het ook voor wenschen.

HOPMAN, m., meerv. *hopmans*, *hopmannen*, en *hoplieden.* Een hoofdman over eene krijgsbende, voornamelijk over eene gewapende burgerij. Van *hop*, dat is *hoofd*, en *man.* Anderen brengen het tot *hop*, voor *hoop* en *man*, *praefectus multitudinis.* Van hier *hopmanschap.*

HOPPERD, m. Het bier in den hopketel, wanneer de hop er nog niet van afgescheiden is.

HOR, v., meerv. *horren* Een dun, klein plankje, hetwelk de kinderen aan een touwtje binden en in het ronde draaijen. Het heeft, naar het snorrende geluid, dien naam.

HORDE, v., meerv. *horden.* Eigenlijk een tatarisch woord, dat, met ons *heer*, *heir*, eenen zelfden oorsprong heeft, en gebruikt wordt van een zwervend herderleger van volken, die, hun leven lang, in zulke horden omtrekken: *De wilde Tater, die met groote horden draaft.* H. DE GR. In eenen engeren zin beteekent het eenen stam van zulke volkeren, die onder een opperhoofd staan.

HORDE, v. meerv. *horden.* Een stuk werks, van teen gevlochten, tot menigerlei gebruik, hetzij tot beschutting, hetzij tot drooging, hetzij tot vervoering, hetzij tot bevloering. *Langs een' brug van tonnen, met horden gevloert.* HOOFT. *De horde (het hordetje) voor de vensterraam plaatsen.* Zamenstell. *hordenmaker*, *hordenvlechter*, *hordenwand.*

HOREN, (ook *hoorn*,) m., meerv. *horens.* De spitse uitwassingen aan de hoofden van sommige viervoetige dieren. *Iets op zijne horens nemen*, fig., een zwaar werk op zich nemen, om het, zonder hulp, te volvoeren. *De horens afstooten*, zie onder *Afstooten. Zijne horens opsteken*, zijn gezag in het bewind toonen. *Iemand hoorens opzetten: zij heeft haren man horens opgezet*,

zet, zij boeleerde met eenen anderen man. Dat naar horens gelijkt. Zoo schrijven onze Dichters, in navolging van de ouden, der maan *horens* toe, wanneer zij over de helft afgenomen is. De spitse hoeken: *hoornen des altaars*. BIJBELVERT. Een koperen, of zilveren, werktuig, hetwelk dooven gebruiken: *hij hoort door eenen horen*. Een holle horen, van het dier afgescheiden, dienende voor een vat: *de horen des overvloeds*. Schilders beelden den overvloed af door eenen horen, vervuld met allerhande voorname vruchten, die over de randen des horens heenhangen. Een werktuig, om op te blazen: *als gij hooren zult het geluijt des hoorns*. BIJBELV. Van hier *blaashoren*, *toethoren*, enz. Voor zekere soort van torren met kleine hoornen, zegt men, gelijk KIL. ook heeft, *horentoren*, waarschijnlijk voor *hoorntor*. De stof, waaruit kammen, enz., gemaakt worden; van het onz. geslacht, zonder meerv.: *lantaarnen met doorzigtig horen*. Zoo noemen de smeden de stof, waaruit de paardenhoef bestaat, en vooral hetgeen van den hoef afgesneden wordt, *horen;* onz., zonder meerv. Bereid kalfs- of schaapsleer, waarvan men banden voor boeken maakt: *een boek in horen gebonden*. Het onveranderl. bijv. n. is *hoornen*, *horenen*: *een hoornen kam*. Van hier *horenachtig*. Zamenstell.: *horenbeest*, *horenblazer*, *horendier*, *horendrager*, een man, die eene overspelige vrouw heeft, *horengeld*, *horenloos*, *horenslak*. *horenslang*, *horenvee*, *horenvlies*, *horenwerk*, buitenwerk met twee halve bolwerken, *horenworm*, *horenziek*, eene ziekte der runderen aan de horens. Ook is het zamengestelde bijv. naamw. *horendol* in gebruik: *horendolle stieren*. F. DE HAAS.

Zoo oud dit woord is, zoo waarschijnlijk is het ook, dat het tot *ha*, *har*, hoog, behoort, en in het algemeen iets, dat verheven is, beteekent.

HORIZON, m., (*horizont*,) Gezigteinder: *die die sterren op mijnen horizon moght werpen*. DECK. Het komt af van het gr. ὁρίζων. In de gemeene taal zegt men: *dat gaat boven mijnen horizon*, dat gaat boven mijne bevatting. Doch J. LUBLINK merkt hierbij aan, dat dit verkeerd gezegd is, dewijl wij datgeen, hetwelk *boven* onzen gezigteinder is, zien, maar niet wat nog *beneden* de kimmen, en dus nog niet binnen het bereik van ons gezigt

is; en stelt daarom voor: *dit, of dat, is beneden mijnen horizon.*

HORN, m., meerv. *hornen.* Eigenlijk, een spitse uitstekende hoek; hetzelfde woord als *horen*, schoon van bepaalder gebruik. In het gemeene leven zegt men: *in hoeken en hornen.* Vele plaatsen zijn daarnaar benoemd: *avenhorn, barzingerhorn, dirkshorn, tuitgenhorn;* plaatsen, die, oorspronkelijk. op eenen uithoek aangelegd zijn. *Horn* wordt ook voor een inham genomen, zoo als die, waaraan *Hoorn* ligt. HOOFT gebruikt het zamengest. *hornscheef: hornscheeve naadernissen*, scheefhoekige loopgraven.

HOROSKOOP. o., meerv. *horoskopen.* Basterdw., uit het gr. Geboortester, bij MEIJER *uurschouw* genaamd. *Horoskoop trekken*, uit den tijd van iemands geboorte deszelfs lot voorspellen. Van hier *horoskooptrekker.*

HORREL, m., meerv. *horrels.* Eigenlijk, een stoot; van het voortd. w., *horrelen*, van *horren*, hetzelfde als *horten.* In het gemeene leven bezigt men het voor eene kleine oneenigheid: *dat was een heele horrel.* Van hier *horrelvoet.*

HORS, zie *ors.*

HORST, v., meerv. *horsten.* Een woord, dat geheel buiten gebruik geraakt is, en eertijds digt ineen gegroeid kreupelbosch beteekend heeft. Op de Veluwe heeft men eenige plaatsen, die *de Horst* heeten. Het is in sommige eigennamen nog overig: *van der Horst, Veenhorst, Binkhorst, Bronkhorst, Langhorst*, enz.

HORT, m., meerv. *horten.* Een korte stoot. *Iemand eenen hort geven. Met horten en stooten*, nu een weinig, dan een weinig.

HORTEN, o. w., *ik hortte, heb gehort.* In het gaan stooten: *met dusdaanigh horten*, enz. HOOFT. Bonzen, aanstooten: *'t hort alles tegens een.* M. L. TIJDW. Fig., niet gelukken: *dies hortte 't spaansch geluk hier.* HOOFT. *Eene hortende rede*, waarin geene vloeijendheid is. Het woord komt overeen met het fr. *heurter, hurter.*

HORZEL, v., meerv. *horzels, horzelen* De grootste soort van wespen, die op bijen en groote vliegen jagt maakt. *De felle horzel dorf haar scherpen angel*, enz. VOND. Van hier het o. w., *horzelen*, dat en van het geluid der hor-

horzelen, en van geraas en gekijf gebezigd wordt. Hiervan *horzeling*, eigenlijk razernij door den steek eens horzels verwekt; overdragt. voor verbijstering, bij Hooft.

HOSSEBOSSEN, o. w., *ik hosseboste*, *heb g hossebost.* Eene stootende beweging maken, bij voorb., met eenen stoel, waarop men zit, dan naar achteren, dan naar voren. Een woord van den klank gevormd. Ook als een onzijd. naamw.: *het hossebossen van den wagen.*

HOT, v. Het dik van geschifte, gekernde melk. Het verkleinw. *hotje* wordt in Gron. en Geld. voor een klein oogenblik gebruikt; doch in den laagsten stijl: *ik zal nog een hotje blijven.* Anderen noemen het *hetje.*

HOTSEN, o. w., *ik hotste*, *heb gehotst.* Botsen: schokken: *de wagen hotste verschrikkelijk.*

HOTTEN, o. w., *ik hottede*, *ben gehot.* Tot hot loopen. *De melk is gehot.* Gaan, voortgaan, gelukken; in het gemeene leven: *het wil met de zaak niet hotten. Dat zal niet hotten.*

HOU, een tusschenwerpsel, om stil te houden. Het is van *houd*, hoogd. *halt.*

HOUD, *houde*, veroud. z. n., beteekenende gunst, genegenheid, waarvan het bijv. n. *houd*, voor gunstig, genegen, mede in gebruik geweest is: *iemand houd zijn*, waarvoor wij thans zeggen *houw en getrouw.* Het zelfstandige *houd*, *houde*, was ook hetzelfde als ons hulde: *en zwoeren hem houde.* Melis Stoke.

HOUDEN, (oudtijds *holden*), b. w., *ik hield*, *heb gehouden.* Dit werkwoord heeft een uitgestrekt gebied in onderscheidene spreekwijzen. Eigenlijk is het iets, met de hand, of op dergelijke wijs, aanvatten. *Iets in de hand houden. Den toom kort houden;* fig., *iemand kort houden*, hem zijnen wil niet geven. *Iemand in het oog houden*, op hem acht geven. Inhouden, bevatten: *steenen watervaten*, *elck houdende twee of drie metreten.* Bijbelv. Voor vallen bewaren: *door ankers wordt de muur gehouden.* Fig.: *zich aan Gods woord houden*, zich op hetzelve verlaten. De vlugt beletten: *den dief houden.* In eene zekere rigting brengen: *de handen op den rug houden.* De beweging van iets verhinderen: *zijn water niet kunnen houden. Houd den mond*, zwijg. Door dwang de beweging stuiten: *het paard in toom houden;* fig. *iemand in toom houden*, hem voor los-

losbandigheid bewaren. Door zedelijke ' zegredenen ophouden; ook door dwang: *de kinder... onder scherpe tucht houden.* Den toestand van iets bestemmen: *het land in rust houden. Iemand vrij houden*, voor hem betalen. *Het met iemand houden*, eens zijn, — *het met eene vrouw houden*, in ontucht leven. *Iemand bij*, of *aan, zijn woord houden*, zich op iemands gedane belofte beroepen. HOOFT heeft: *aan iemand een goed woord bij den Koning houden.* Van hier het deelwoord *gehouden*, voor verpligt: *ik ben daaraan niet gehouden.* HOOFT en anderen bezigen *in iemand*, of *iets gehouden zijn. Vergeet d' ondank'bre lier, in wien zij is gehouden?* L. TRIP. Wijders: *de kamer schoon houden. Een dagboek houden. Zich dapper, — standvastig, — zich tevreden houden. Vuur op den haard houden. Opene tafel houden. Paarden, — knechts* enz. *houden. Gastmaal, — hoogtijd, — geregt, — landdag houden. Eene redevoering houden. Woord houden. Iemand voor een eerlijk man houden. Zich doof houden. Veel van den wijn houden.* Hierheen behoort de spreekwijs: *steek houden*, wanneer de naad niet uitscheurt. Fig.: *dat bewijs zal steek houden*, het zal voldoend bevonden worden. Onzijdig: *het ijs kan nog niet houden*, het breekt. Verder: *de wagen hield stil. — Het zal hard houden, zoo hij er doorkomt.* Van hier *houder*, ook voor eene vischkaar, doorgaans *houwer* genoemd, *houding.* Zamenstell.: *houkind* (*houdkind*,) voedsterling.

HOUT, o., het meerv. *houten* is in sommige gevallen gebruikelijk. De stof, waaruit het ligchaam van boomen en struiken bestaat, zonder meerv. *Hout schaven, zagen.* Brandhout: *hout kappen. Honderdhout, duizendhout*, dat bij het getal van honderd of duizend verkocht wordt. Takken van eenen boom: *de boom heeft te veel hout.* Een stuk hout, tot zeker einde bestemd; met een meerv. *Het kruis van eene venster bestaat uit twee houten. Aan het hout hangen*, aan het kruis, in de BIJBELVERT. Een boom, of struik, ten aanzien der gesteldheid zijns houts: *pokhout, brazilienhout*, enz. Een bosch, geboomte: *de slagorde had het voorste van den houte in.* HOOFT. *In midden den houte des paradijs.* BIJB. 1477. Zoo wordt het bosch, bij Haarlem en Alkmaar, *het*

het hout genoemd. Verkleinw. *houtje;* van hier de spreekwijs: *op zijn eigen houtje*, op zijn eigen gezag. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *houten*, van hout; *houtachtig*, *houtig*, *houting*, eene soort van visch. Zamenstell.: *houtakker*, *houtbeitel*, *houtdraaijer*, *houthakker*, *houthouwer*, *houtklover*, *houtkooper*, *houtkraai*, *houtmade*, *houtmarkt*, *houtmeter*, *houtmijt*, *houtschild*, een kruijer, een arbeider, *houtschuur*, *houtslang*, *houtsnip*, *houtstapel*, *houtskool* — *houtkool: anderen schilderen de zon met houtkolen.* VOND., *houtteller*, *houttuin*, *houtvester*, opzigter van bosschen, *houtvlot*, *houtwachter*, *houtwagen*, *houtwerk* *houtwinkel*, *houtzolder*, enz.

Hout, hoogd. *Holz*. Zeer nabij komen υλη en αλσος.

HOUVAST, o., meerv. *houvasten*. Een werktuig, om iets vast te houden. H. DE GR. bezigt het overdr. *houwvasten van vriendschap*.

HOUW, bijv. n. en bijw. Getrouw. Het is in de spreekwijs, *aan de overheid* enz. *houw en getrouw blijven*, alleen gebruikelijk. Het drukt uit iemand, die het beste van zijnen heer gaarn ziet en het tracht te bevorderen. Zie *houd*, *houde*.

HOUW, v. In Gelderland en elders benoemt men, met dit woord, een gebrek aan de oogen van paarden en rundvee, dat uit een hard vliesje bestaat, zich, uit den hoek der oogleden, over den appel heentrekkende. Bij KIL. *houwe in d'ooghe. Unguis; membranula quaedam in oculo.* In het hoogd. *Hauk* en *Haug*.

HOUW, m., meerv. *houwen*. Een slag met eenen houwer; ook de toegebragte wonde door eenen houw. Hakking van een bosch: *hout van den tweeden houw*. Vrijheid om in een bosch te hakken: *competeerde elk te zijner beurte den houw daarin.* HOOFT. *Houw*, van het vr. gesl., *die Haue* in het hoogd., is ook een werktuig, om te houwen; *eene kalkhouw*, een kalkkloet.

HOUWEEL, o., meerv. *houweelen*. Een spits werktuig, om, door houwen met hetzelve, den harden grond om te halen.

HOUWELIJK, zie *huwelijk*.

HOUWEN, b. w., *ik hieuw*, *heb gehouwen*. In het gemeen, met de scherpte van een snijdend werktuig slaan en daardoor, iets kwetsen. *In stukken houwen.* Ook *beeld*,

beeld, *steen houwen*. Van hier *houwer*, ook voor een zijdgeweer, *houwing*. Zamenstell.: *houwbijl*, *houwblok*, *houwbosch*, *houwdegen*, ook fig. voor iemand, die dapper vecht, *houwhamer*, *houwmes*, enz.

HOVELING, m., meerv. *hovelingen*. Iemand, die in dienst bij eenen vorst is en aan het hof verkeert. Fig., iemand, die zich door gemaakte wellevendheid en vleijerij bij eenen vorst weet aan te bevelen.

HOVEN, b. en o. w., *ik hoofde*, *heb gehoofd*. Bedr., aan het hof ontvangen. *Wat Babilon*, *wat ooit Chaldeeuw aan Alexander schonk*, *dat hooftze hier*. VOND. Men stelt het anders gemeenlijk in vereeniging met *huizen*, in den zin van iemand prachtig aan zijnen disch onthalen: *ergens gehuisd en gehoofd zijn*. *Het staet hem dier genoegh*, *dat hij Eneas huisde en hoofde*. VOND. Overdr. *daer wijsheid is gehooft*. H. DE GR. Onzijd., gastmaal houden, zich aan eenen goeden disch vergasten: *om te houden vroolijcke maaltijden*, *en dat noemen sij hoven*. R. VISSER. *Dat's een jongman*, *die kan hoven*. WESTERB. *Daar geen brood is*, *is 't kwaad hoven*, spreekw. HOOFT heeft *hooveren* (KIL. *hoveren*) voor praal op hoofsche wijze ten toon spreiden, hof houden.

HOVENIER, m., meerv. *hoveniers*. Een tuinier, iemand, die, om daghuur, in den hof werkt. Ook iemand, die zijnen eigen hof bewerkt, en deszelfs voortbrengselen te koop aanbiedt. Vrouwel. *hovenierster*. Van hier, in het gemeene leven, het o. w. *hovenieren*: *hij is aan het hovenieren*.

HUDS, v., meerv. *hudsen*. Eene slet, een versletene lap, oud kleedje. *Die het heel wel maken*, *als zij in de hudsen zijn*. DE BRUNE. *Hudsen*, *hedsen*, bij KIL. *panniculi*, *panni viles*, *triti et laceri*.

HUGEN, o. w., *ik huugde*, *heb gehuugd*. In Groningen hoort men dit woord, en men bezigt het daar, van kinderen, die een lekker beetje van andere kinderen, met vleijende woordjes afvragen. *Hugghen* kent KIL.: maar verklaart het door *naauw toezien*. Het eng. *to hug* heet teederlijk liefkozen.

HUI, zie *heu*.

HUI, v. Wei van melk. *Honden met vette huij aen te vocken*. VOND.

HUI, een tusschenwerpsel van opwekking. *Hui*, *hui*, *vliedet*.

det uit den noordenlande! BIJBELVERT. Hebr. הוד.

HUICHELEN, o. w., *ik huichelde, heb gehuicheld.* Een voorkomen hebben, als ware men een godsdienstige; in het stuk van godsdienst veinzen. *Ende die godtloostick handelen, sal hij doen huychelen.* BIJBELVERT. Van hier *huichelachtig, huichelaar, huichelaarster, huichelares, huichelarij, huichelij, huicheling, huichelsch.*

HUID, v., meerv. *huiden.* De uitwendige, natuurlijke bedekking van het ligchaam, bij mensch en dier. *Eene afgestroopte huid,* een balg. *Met huid en met haar,* geheel en al, in de gemeenzame taal. *De dingen door de huid zien,* tot op den grond der zaken doordringen. *Met de heele huid er afkomen,* zonder schade het ontkomen. *De huid verdeelen eer de beer gevangen is,* zonder grond op eenig voordeel rekenen. *Met de huid.* met zijn lijf, *betalen.* Het bekleedsel van vruchten: *hij nut zijn uien met de huit.* VOND. De planken, die rondom een schip geslagen worden: *het vaartuig kreeg eene nieuwe huid.*

Daar het woord, in het gemeen, van eene bedekking gebruikt wordt, is het zeer waarschijnlijk, dat het, met *hoed,* van *hoeden,* bedekken, afstamt. Zamenstell.: *aalshuid, beerenhuid, koehuid, — huidenkooper,* enz.

HUIDEN, bijw. van tijd, hetzelfde als *heden.* Van hier *huidig: tot den huidigen dag.*

HUIDEVETTEN, o. w., *ik huidevettede, heb gehuidevet.* Leertouwen. Van hier *huidevetter, huidevetterij.*

HUIF, v., meerv. *huiven.* In het gemeen, de bovenste, ronde bedekking van een ding: *toorens hoog van huiven.* HOOFT. Bijzonder een vrouwelijk hulsel: *toen zij de huif der goddelijke maegt aangrepen.* VOND. *Iemand de huif afligten,* zijne bedriegerijen ontdekken. OUD. De kap, het linnen overdek van een voer- of rijtuig is *de huif;* van hier het zamengestelde *huifkar.* In Gelderland noemt men somtijds eenen bijenkorf *huif;* in het eng. *hive.* De kap, welke men den valken opzet, om hen tam te maken, wordt, bij de valkeniers, derzelver *huif* geheeten. Van hier het bedr. w. *huiven*, beteekenende het hoofd dekken: *huift met goudt de koeij.* HOOFT.

HOOFT. Het bekleedsel des ingewands draagt ook dien naam. Sommigen noemen de tweede maag der herkaauwende dieren *de huif.* KIL. heeft hier ook *huyve.*

HUIG, v., meerv. *huigen.* De lel, het tapje achter de tong, aan den ingang der keel. *De huig ligten*, haar doen opkrimpen. Fig., *iemand de huig ligten*, iemands geld behendig te zoek maken, hem door bedrog het ontvreemden.

HUIK, v., meerv. *huiken.* Eene falie der vrouwen: ook een van laken, of andere stof, gemaakt vrouwenkleed, met eene kap: *eene brabandsche huik. De huik naar alle winden hangen*, zich, uit geveinsdheid, naar den tijd schikken. *Eene huik* noemde men ook een dekkleed, waarmede men kinderen, in onecht geteeld, bedekte, wanneer de ouders trouwden en dezelve, als de hunne, erkenden. Van hier: *onder de huik trouwen. Huik* is ook zooveel als *hurk.* Zie het volgende woord. Van *huik*, in de eerste beteekenis, is het zamengest. *huikmaker.*

HUIKEN, o. w., *ik huikte, heb gehuikt.* Op de huik zitten, nederbukken, duiken, hurken. *Hij huikt van zwaren last. Huiken* is ook een zeemanswoord: *met huikende zeilen varen*, als men zwicht, de zeilen ingijpt. Van hier *huiker.* Voor *huiken* is ook *hukken* in gebruik: *met een huckend zeÿltjen laveren.* DE BRUNE. KIL. heeft *hucken* alleen. In Overijssel zegt men *hoeken*, of *op de hoeken zitten.*

HUILEN, o. w., *ik huilde, heb gehuild.* Een sterk, klagelijk, doordringend geluid maken. *De noodstormen huilden.* FEITH. *Huilende winden.* Zoo *huilen honden, wolven*, enz. Ook worden groote en zware *kanonkogels* gezegd te *huilen.* Dichters spreken ook van *huilenden honger*, wanneer men van honger huilt. — *Met de wolven in het bosch huilen*, zich geveinsdelijk naar het gezelschap schikken. Schreijen: *het kind huilt.* Van hier *huiler.* Zamenstell.: *huilebalk*, een die ligt huilt; van *balken*, huilen; derhalve twee woorden van eene en dezelfde beteekenis; welke zamenvoegingen bij de ouden veel voorkomen, b. v. *ruilebuiten*, enz.

Huilen, eng. *to howl*, ijsl. *ylfa*, *yla*, fr. *houler*; van waar *houleux*, van den *huilenden* storm gebruikelijk, sp. *ahullar*, *aullar*, lat. *eiulare*, gr. ολολυζειν, υλαειν, hebr. ילל

ילל, arab. אלל, syr. אלא. Het klagende gehuil drukken zoo vele natien, op hetzelfde bijna, uit.

HUIS, o., meerv. *huizen*. Een bedekt gebouw, een, naar de regels der bouwkunde ingesloten, ruim, om er allerlei verrigtingen in waar te nemen. In dien zin is het meest zamengesteld: *bakhuis*, *brouwhuis*, *giethuis*, *kakhuis*, *stookhuis*, *waschhuis*, enz. Eene plaats, om er iets in te bergen, in te steken, op te sluiten; ook in zamenst.: *beenderhuis*, *brilhuis*, *duifhuis*, *gekkenhuis*, *geweerhuis*, *klokhuis*, *peperhuis*, verbasterd van *papierhuis*. Zie *papier*. Eene wijkplaats, om zich te verbergen: *schilderhuis*, enz. Een verblijf der dieren: *een slakkenhuis*. *Het huis der spinnekoppen*. BIJBELV. *Het eeuwige huis*, het graf. Een, voor menschen bestemd, woonhuis: *een huis bouwen*. *Met de deur in het huis vallen*, de noodige voorzigtigheid verzuimen. *Te huis — van huis zijn*. *Ergens in te huis zijn*, in iets wel bedreven zijn. *Iemand niet te huis kunnen brengen*, zich niet kunnen herinneren, wie hij zij. *De vloot komt te huis*, binnen de haven. *Ik ben daarvan niet te huis*, dat strookt met mijne denk- en handelwijs niet. *Bij iemand te huis liggen*, inwonen; ook fig.: *hij ligt bij zijne vrouw te huis*, zijne vrouw speelt den baas. *Oost, west, te huis best*. Zie *oost*. Al de personen, die in een huis wonen; zonder meerv.: *het heele huis raakte op de been*. Het huisgezin, vrouw en kinderen: *elk moet voor zijn huis zorgen*. Een geslacht: *het huis van Bourbon*. *Van adellijken huize zijn*. Een kantoor van koophandel: *goederen aan een voornaem huis verkoopen*. *Te huis komen* wordt ook gezegd van dingen, die ons als van zelf en onverwacht overkomen: *Maer nu, God lof, komt mijn geluk al teffens mij t'huis*. VOND. Van hier *huisselijk*. Zamenstell.: *huisarman*, *huisbakken*, *huisbediende*, *huisbeleid*, *huisbestuur*, *huisbewaarder*, *huisbewind*, *huisbezoeking*, *huisblad*, vischlijm, *huisbraak*, *huisdeur*, *huisgenoot*, *huisgezin*, *huisgoden*, *huisheer*, *huishond*, *huishuur*, *huisknaap*, *huisknecht*, *huiskrakeel*, *huislook*, *huisman*, *huismiddel*, *huismoeder*, *huisspin*, *huistwist*, *huisvader*, *huisvlieg*, *huisvrouw*, *huiszittend*, *huiszorg*, enz.

WACHTER leidt het, met *huid* en *hut*, uit eene bron af;

af; uit *hoeden*, bedekken. Het schijnt van den zelfden oorsprong, als het gr. οἶκος. Men heeft slechts de κ weg te laten, en de ο met eene scherpe blazing uit te spreken, om de overeenkomst te zien.

HUISHOUDEN, o. w., *ik hield huis*, *heb huisgehouden*. Het huis besturen. Verkeeren: *men kan niet met hem huishouden*. Razen, tieren: *hij houdt slecht huis*. *Wie heeft hier zoo huisgehouden?* Het wordt ook zelfst. gebruikt: *een zwaar huishouden*. Van hier: *huishouder*, *huishouding*, *huishoudster*.

HUISRAAD, o. Alles, wat tot nooddruft of gemak in het huis dient. Zamengetrokken uit *huisgeraad*.

HUISVESTEN, b. en o. w., *ik huisvestte*, *heb gehuisvest*. Bedr., iemand een vast verblijf bezorgen: *ik heb hem drie dagen gehuisvest*. Onz., huisvesting hebben: *hoe lang zal hij daar nog huisvesten?* Overdr.: *'s Lands oppermagt huisvest nu in 's Lands Staten*. Wagen. Van hier *huisvesting*.

HUIVEREN, o. w., *ik huiverde*, *heb gehuiverd*. Van binnen eenige koude gewaarworden, en daardoor beven, of grillen. Van hier *huiverig*, van koude trillende; ook, die ongaarn tot iets overgaat, *huiverigheid*, *huivering*, ledentrilling door koude: *de koorts met eene huivering krijgen*.

HUIZEN, b. en o. w., *ik huisde*, *heb gehuisd*. Bedr., iemand in zijn huis ontvangen: *iemand huizen en hoven*. *'t Waer een getrouwde vrouw te huysen bij de Boel*. F. v. Dorp. Onz., wonen, zich ophouden: *daer de helsche lastraar huyst;* en overdr.: *de stad, die gij regeert, en daar de sonde huyst*. F. v. Dorp. Huishouden: *de vijand heeft hier slecht gehuisd*. Van hier *huizing*, een verblijf: *uit de onderste huizingen*. Vond. Ook noemt men de hut en kajuit op een schip *de huizing*.

HUKKEN (ook *hurken*), o. w., *ik hukte*, *heb gehukt*. Gaan nederzitten op de hielen, huiken. *Zij hukte neér in 't groen*. Vond. Zoo zegt ook Poot:

Hier zweeg de maegt en hukte met haer leden,
In 't groen van Pindus neer.

Zie *huiken*, *hurken*.

HUL, v., meerv. *hullen*. Een linnen kinperkapje: ook eene soort van vrouwenmuts. *De vrouwen, die zij om haer lin-*

linnen hullen en witte schorteldoecken van verre voor gewapende mannen hadden aanghesien. VEL.

HULDE (oul. ook *houde*), v. De onderdanigheid van eenen dienaar aan zijnen heer, voortkomende uit eene zucht tot deszelfs best. *Iemand hulde bewijzen.* De diepste onderdanigheid aan het Opperwezen, met liefde gepaard: *God is aller hulde waard.* PSALMBER. Gehoorzame onderwerping aan iets anders: *aan de waarheid hulde bewijzen.* Oul. beteekende het ook gunst: *Gods vrientscap ende sijn hulde.* SEGHEL. Van hier het bedr. w. *hulden, ik hulde, heb gehuld: den landsheer hulden*, denzelven, door hulde en trouw te zweren, bij den aanvang van zijn gebied, erkennen. *Naadat Kaizer Karel zijnen zoone, gehult in den jare 1549, de lessen der regeeringe had ingescherpt.* HOOFT. Waarschijnlijk van het oude *hold*, *huld*, dat is getrouw. Zamenst.: *huldegift.*

HULDIGEN, b. w., *ik huldigde, heb gehuldigd.* Voortdurend w. van *hulden.* Zie *hulde.* Van hier *huldiging.*

HULK, v., meerv. *hulken.* Eene soort van vaartuig, een lastschip, met eenen platten bodem. Bij de dichters wordt het ook voor andere schepen genomen. *Ten leste ick mijne hulck voor 't ancker rijen zie.* VOND. Fig., *de hulk van zijn geloof wordt ginds en weêr geslingert.* HOOGVL. *Zij, die de hulk van staat, als wijze Palinuren, te roer staan, hebben staâg een oog in 't zeil van doen.* Zamenstell.: *staatshulk.*

Reeds bij de Grieken heette ὁλκὰς een lastschip.

HULLEN, b. w., *ik hulde, heb gehuld.* Iemand de hul opzetten, opschikken: *zij was bezig met zich te hullen.* Wijders gebruikt VOND. het woord, in het algemeen, voor versieren: *met den hoed der vrijheid hullen. Het morgenroot, dat aarde en hemel hult.* SCHIM. Oul. beteekende het ook bedekken, verschoonen. Van hier: *huller*, *hulster.* Zamenst., *ophullen.* Men acht dit *hullen* zamengetrokken van *huivelen*, zijnde het voortd. w. van *huiven.*

HULP, v. De handeling, waarmede iemand of iets helpt. In het bijzonder, de daad, waardoor iemands toestand volkomener wordt; als de herstelling van de gezondheid: *ik heb weinig hulp bij dien drank gevonden.* Redding

S uit

uit eene verlegenheid, bijstand: *iemand te hulp komen. Met Gods hulp.* Een helpende persoon; in welken zin het een meerv. aanneemt: *ik sal hem eene hulpe maken, die als tegen hem over zij.* BIJBELVERT. Van hier *hulpbende, hulpeloos, hulpmiddel, hulptroepen, hulpzaam; noodhulp*, enz. Oul. bezigde men ook *help, helpe: En wien si te helpen wesen wouden.* BIJB. 1477.

HULSEL, o., meerv. *hulsels.* Een hoofddeksel der vrouwen: *een noordhollandsch hulsel.*

HULST, m. Hulstboom, steekpalm. Van hier *hulstbosch.* In het fr. *houx*, eng. *holly:* misschien uit het lat. *ilex. Huls* is ook in gebruik geweest, waarvan *hulzenboom*, en het groning. *hulzebosch.*

HULZE, v., meerv. *hulzen.* De bast van schilgewassen, als boonen, erwten, enz. *Groene aren in hare hulsen.* BIJBELV. Het komt van *hullen*, bedekken.

HUN, *hunne, hun,* bezittel. voornaamwoord, van den derden persoon, betrekking hebbende op meer dan eenen persoon, of een ding, en slaande op naamwoorden van het mannel. geslacht. *Hun vader, hunne moeder, hun kind. Zij hebben het hunne er toegedaan,* als zelfst. gebruikt.

HUNKEREN, o. w., *ik hunkerde, heb gehunkerd.* Dit woord drukt eigenlijk uit zijne begeerte op eene bedelachtige wijze te kennen geven: *En gij, mijn geitjes, die, van d'avondstar gewenkt, naar huis toe hunkert.* MOON. *Hij liep hunck'ren bij de vrouwen.* F. v. DORP. Men kan het afleiden van de hijgende in- en uitblazing van den adem, waardoor men zijne driftige begeerte te kennen geeft; indien dit woord zelf zijnen oorsprong aan dit natuurlijke geluid, hetwelk een verlangende maakt, niet verschuldigd zij. Althans *hunkeren*, dat ook van paarden gebezigd wordt, als zij, aan de ledige krib staande, aan den stalknecht, door een zeker geluid, hunnen trek naar voeder te kennen geven, schijnt een klanknabootsend woord te zijn. HOOFT bezigt *heukeren.* Voorts beteekent het haken, begeeren; met *naar, om: hij hunkert naar eer. Om een ambt hunkeren.* Van hier *hunkering.*

HUNNEBED, o., meest in het meerv. gebruikt, *hunnebedden.* Zoo worden de groote steenhoopen genoemd, die in

in het landschap Drenthe, inzonderheid tusschen Geelmuiden en Coevorden, nog heden gevonden worden. Men gist, dat zij enkel gestrekt hebben tot begraafplaatsen der oudste volken dezer landen, naardien in de oude vriesche taal *hunne* een lijk beteekent; gelijk in Groningen de waden, of doodkleeden, *hunnekleeden* genoemd worden; zijnde het, bij de oudste noordsche volken gebruikelijk geweest, de dooden, en inzonderheid voorname mannen, onder zekere heuvelen, of bergjes, te begraven.

HUPPELEN, o. w., *ik huppelde*, *heb*, en *ben gehuppeld*. Zich schielijk, met kleine sprongen, bewegen: *de ekster huppelt*. Van vreugde springen: *David huppelde voor de ark*. Met *zijn*: *de ekster is naar het nest gehuppeld*. Van hier *huppelaar*, *huppeling*. Het is een voortdur. w. van *huppen*, *hippen*.

HUPSCH, bijv. n. en bijw., *hupscher*, *meest*, *zeer hupsch*. Dit woord wordt, in de dagelijksche zamenleving, gebruikt, om eene tamelijk goede gesteldheid uit te drukken, iets minder dan dat, hetwelk men anders schoon heet. Dat ons voor het uitwendige wel aanstaat: *een hupsch meisje*. *Hoe? sprakze, zal een held zo frisch en hupsch van leén*. J. DE DECK. Die zich, naar het uitwendige, wel gedraagt: *hij is een hupsch mensch*. Dat, met opzigt tot het innerlijk goede, wat meer dan middelmatig is: *het kind begint hupsch te lezen*. Van hier *hupschheid*.

Het schijnt te behooren tot het verouderde *hof*, dat in het zweed. nog gebruikelijk is, en eenen behoorlijken, schikkelijken aard van iets uitdrukt. Ons *hoeven*, *behoeven* komt ook uit die bron.

HURK, v., meerv. *hurken*. Het is in het meerv. alleen gebruikelijk: *op de hurken zitten*, eene bokkende houding hebben, zoodat de aars achter op de hielen rust. Van hier het onz. w., *hurken*, *ik hurkte*, *heb gehurkt*: *men zag 'er, dat schaamele wijven, hurkende op de mesthoopen, met de huik over het hoofd getrokken, de beenderen navorschten*. HOOFT.

HURKEN, zie *hurk*.

HUT, v., meerv. *hutten*. In het gemeen, eene bedekte plaats, om er zich in te verbergen, hetzij eene tent, een gebouw, een huis. *Ende in Salem is zijne hutte*. BIJBELV. In het bijzonder, een ligt opgeslagen verblijf, om

er in te schuilen, van stroo, riet, boomtakken, enz. gemaakt. *In de lage hut dringen.* Hoogvl. *De hut eens veehoeders.* *In hutten wonen.* Een slecht, laag aan den grond gebouwd, armelijk huisje: *men vindt wel eens meerdere vergenoegdheid in de nederige hut der armen, dan in het trotsche paleis der rijken.* De verblijfplaats der stuurlieden en andere mindere bevelhebbers, op een schip: *de schipper hielt door eene zware koorts de hut.* Bogaert. Van hier *loofhut*, *nachthut*.

Het stamt af van het oude *hutan*, ons *hoeden*, bedekken, eng. *to hide*, gr. κεύθειν.

HUTSELEN, b. w., *ik hutselde*, *heb gehutseld.* Voortd. w. van *hutsen*, in kleine stukjes snijden en dan door elkander schudden, waarvan *hutspot: zijn hutspot en krawei.* J. de Deck. *Minos hutselt de loten.* Vond. *En de tuimelende Taeg hutselt 'er zijn blonde plassen.* Poot. Van hier *hutseling*, en het zamengest. *hutselbeker.*

HUTSPOT, zie *hutselen.*

HUUR, v., meerv. *huren*, in enkele gevallen gebruikelijk. De loon der dienstboden; zonder meerv. Dienst; met een meerv. *Zij heeft drie huren gehad: deze is hare vierde.* Geld, dat van verhuurde goederen inkomt: *de huur van een huis*, enz. Zamenst.: *huurbrief*, *huurceel*, *huurgeld*, *huurhuis*, *huurloon*, *huurkamer*, *huurkoets*, *huurpaard*, *huurpenning*, enz. Van *huur* is ook het bedr. w. *huren*, *ik huurde*, *heb gehuurd.* In huur aannemen. Van hier *huurder*, *huurster*, *huurling.*

HUWELIJK, (*hylik*, *houwelijk*) o., meerv. *huwelijken.* Echte staat. *Een huwelijk aangaan*, *voltrekken*, *sluiten.* Van hier *huwelijken*, huwen, oneigenl., koppelen, bijslepen: *nadien ze zich aan dat oorlog hadden laten houwelijken*, enz. Hooft. Van hier *huwelijksch.* Zamenst.: *huwelijksband*, *huwelijksbed*, *huwelijksbelofte*, *huwelijksfeest*, *huwelijksgoed*, enz.

Behalve hetgeen in opzigt tot de afstamming van het woord *hylik* gezegd is, dat ook hier te pas komt, kan ook nog ons oude *houw*, d. i. getrouw, aangevoerd worden, als zijnde het *huwelijk*, (*houwelijk*) eene verbndtenis van getrouwheid.

HUWEN, b. w., *ik huwde*, *heb gehuwd.* Ten huwelijk ge-

geven. *Met iemand gehuwd zijn.* Naauw verbinden: *het volk heeft zich gehuuwd aan den dienst van vreemde goden.* FRANTZ. Dichters bedienen zich veel van dit woord, om eene onverbrekelijke vereeniging aan te duiden. Zoo zegt HOOGVL.: *het menschlijk leven, aan den vluggen tijt gehuwt.*

In het gemeen paren, vereenigen:

Den gallem van zijn keel
Eendrachtig huwen aan de lieffelijke veel. VOND.

Zelfst. voor huwelijk:

De dag van huwen wederbaart
Den mensch tot een volmaakter leven. VOND.

Het woord, ondertusschen, stamt denkelijk af van het oude *hiu*, *hew*, een huisgezin, eene familie. Van hier *huwbaar*, *huwbaarheid.*

I.

De I is de derde klinker in de nederduitsche letterlijst, gelijk zij daar, als letter, de negende plaats beslaat. Schoon zij, in de volksspraak, aan het begin eener lettergreep, voor eenen volgenden klinker, een medeklinker wordt, is en blijft zij nogtans, eigenlijk, een klinker. Waarom wij geene reden zien, om, met ADELUNG, de woorden te rangschikken naar eene I en naar eene JE. Wat uitspraak zij ook ontvangt; zij behoudt hare natuur: zij behoude dan, in de schikking, ook hare plaats. WACHT. zegt, dat, bij het uitspreken van de *j*, of *jod*, het midden van de tong naar het bovenste van het verhemelte gebragt wordt, en den gedrukten en verdikten adem aantrekt, om dien met de vokaal uit te drijven. De Grieken kunnen deze letter, zoo min als *w* en *f*, uitspreken. Bij hen is de ἰῶτα altijd eene vokaal. TEN KATE noemt haar eene verhemelteletter. Zie verder mijne nederd. spraakk., D. I. § 7.

JA, een bijw. en voegw. Als een bijw. van bevestiging na eene voorgaande vraag: *kent gij hem? Ja.* Van hier de gemeenzame spreekwijs: *ik geloof ja. Iets met ja beantwoorden. Ja wel. Ja! ik kom haestelijk.* BIJBELV. Voor immers: *ik ben, ja, geen kind meer.* Als een voegwoord van bevestiging: *waer is de Heere de Godt van Elie? Ja dezelve?* BIJBELV. Van versterking: *hij verjoeg, ja doodde hen.* Het wordt, in dien zin, met andere woorden gevoegd: *ja, dat meer is. Ja ook. Ja toch. Ja zelfs.* Somtijds wordt het als een zelfst. naamw. van het onzijdige geslacht gebruikt: *uw neen is zoo goed, als zijn ja. — Toen zij 't krachtigh ja liet slippen.* HOOGVL. Zamenstell.: *jabroeder, jabroer (qui omnibus assentitur), jawoord.* Dit woordje is reeds bij ULPHIL. *ja*, OTFRID. *jo*, *ja*, ijsl. *jä*, *ja*, zw. *ja*, *jo*, angels. *gea*, *ja*, hoogd. *ja*, eng. *yes*, *yea*, wallis. *is*, brittan. *hia*, gr. καὶ, γε, dor. γα, hebr. כה. Het behoort tot het oude werkw. *jahon*, *jehon*, zeggen, toestemmen, waarmede het lat. *ajo* overeen-

eenkomt.

JAAP, m. Een verbasterd woord, uit den naam *Jakob*, in den gemeenzamen spreektrant gebruikelijk. Zoo zegt men, b. v., *Jaap van Dijk*, bedoelende onzen, op het land opgevoeden, Dichter *Jakob van Dijk*. In de straattaal is *jaap* ook een veeg, eene snede door het aangezigt.

JAAR, o., meerv. *jaren*. Naar den zeer waarschijnlijken oorsprong van dit woord, beduidt het den tijd van den eenen tot den anderen oogst. Thans is het de tijd, in welken de zon haren schijnbaren loop, door den zonneweg, volbrengt, gedurende twaalf maanden, of drie honderd vijf en zestig dagen. *Het jaar loopt ten einde. Het heilige jaar*, in de roomsche kerk, in hetwelk het groote jubelfeest geopend wordt. Twaalf maanden: *hij is bij de dertig jaren oud.* Het naamwoord laat men ook weg: *hij is reeds in de tachtig.* Ten opzigt der weersgesteldheid en vruchtbaarheid: *een droog- nat- schraal jaar. Jaar en dag* is, in de saksische regten, een jaar, zes weken en drie dagen. Voor eene lange poos: *ik heb hem, in jaar en dag, niet ontmoet.* — *Nieuwjaar*; als het jaar begint: ook voor eene gift op nieuwjaar, en, in Gelderland, eene dunne gerolde wafel; anders *een nieuwjaarskoek.* Ouderdom: *dat past niet voor eenen man van zijne jaren.* Van hier *jaarlijks*, bijw., *jaarlijksch*, bijv. naamw., *jarig.* Zamenst.: *leerjaar*, *maanjaar*, *moordjaar*, enz. *Jaarboek*, *jaardicht*, *jaargeld*, *jaargetij*, *jaargetijde*, *jaarkring*, *jaarloon*, *jaarmarkt*, *jaartand*, *jaarweek*, zeven jaren, in den bijbelstijl. Oud. heeft *jaarblafferts*, voor *annales*: *de heilige jaarblafferts der bondboeken.*

Tuinman leidt het af van ἐαρ, de lente, of liefst van יָרֵחַ, de maan. Wacht. van het zw. *yra*, in eenen kring omdraaijen, gr. γυρουν. Dan, daar dit voor de eerste uitvinders te wijsgeerig is, is de gissing der genen veel gegronder, die het van het oude *ar*, (waarmede ons *aar*, korenaar, overeenkomt,) zw. *ar*, afleiden, hetwelk de inzameling van vruchten beteekent. Dit woord heet, in Zweden, ook een jaar, gelijk het ijsl. *aar* en deen. *aar*. De gewoonte, om, naar de inoogstingen, de jaren te rekenen, is bij alle volken, zeer oud, en nog niet geheel

uitgestorven. De Oudduitschen en Noordelingen telden den ouderdom wel gemeenlijk bij winters, maar echter was ook de deeling van oogsttijd tot oogsttijd, eene bekwame jaarsrondte, dewijl men in het Noorden slechts eenen oogst heeft. Eenigen brengen hierheen het bekende vers van Virgilius: *post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas.*

JAARSCHAAR, v., meerv. *jaarscharen.* Hetgeen in een jaar, als vruchten, van het land *geschaard*, dat is, ingezameld, wordt. Van *jaar* en *schaar*, een ingezamelde hoop. *Al heeft de landman een quade jaarschare.* DE BRUNE. HOOFT bezigt het ook voor een getal van jaren: *indien eenighe jaarschaaren van pachten en renten geheeven zijn.* KIL. kent die beide beteekenissen ook, en voegt er nog andere bij. Zie ook *dagschaar*, bij *dag.*

JADDER, o., meerv. *jadders.* De melkvaten van koebeesten. *Uw jadders, dik van room en kostlijk voedsel, schroeien.* HOOGVL. *Al 't voedsel dijt tot melck, waarvan de jadders zwellen.* VOND. Dit woord heet, in Groningen, *jaar*, door insmelting. Wanneer het beest geslagt, en het jadder er afgesneden is, heet men het, aldaar, *jidder*, neders. *jidder*, *gidder*, door insmelting *het gier*, in Gelderland. Het komt overeen met *uijer*, schoon dit woord ook van andere dieren gebezigd wordt, bij KIL. *uder*, *uijder*, *huijder*, *wder*, *wr*, *ore*, hoogd. *Euter*, opperd. *eiter*, eng. *udder*, angels. *uder*, finl. *utare*, gr. *ουδαρ*, æol. *ευφαρ*, waarmede het lat. *uber*, deen. *iver*, zw. *jufwer*, *jur* overeenkomen.

JADEN, b. w., *ik jaadde*, *heb gejaad.* Dit woord wordt in Noordholl. gebruikt, om daardoor het bezorgen van de koeijen, op den stal, uit te drukken. Misschien is het zoo veel als *gaden.* De *j* en *g* vervangen toch wel meer elkanders plaats, als: *jonst*, *gunst*, enz.

JAGEN, b. en o. w., *ik joeg*, *heb* en *ben gejaagd.* Bedr., doen vlieden: *den vijand op de vlugt jagen. Hij joeg de raven uit het nest.* Doen voortgaan: *beesten in de weide jagen.* Met schielijk geweld, uit het bezit van iets drijven: *iemand uit huis en hof jagen. Dienstboden uit de huur jagen.* Met kracht indrijven: *iemand den degen door het lijf jagen. Ik hoor de spijckeren door hout en handen jagen.* DE DECKER. *Iets door het keelgat jagen*, inzwelgen. *Hij heeft al zijn*

zijn goed door de keel gejaagd, doorgebragt. Aanzetten: *niemand jaagt u.* Oul. was *iemand jagen*, voor *najagen*, in gebruik. Onzijd., met *hebben*; op de jagt gaan: *hij houdt veel van jagen. Hij heeft met drie honden gejaagd.* Eene trekschuit, door middel van een paard, doen voortgaan heet ook *jagen. Zijn pols jaagt hevig*, slaat schielijk. Sterk rijden: *hij jaagt altoos, als hij rijdt.* Ook met *zijn: hij is met vier paarden door onze plaats gejaagd.* Van hier *jaagster, jager.* Zamenstell.: *jaagland, jaagpaard, jaagpad, jaagschuit, jagermeester, jagersstuk*, stuk van eenen haas, of van een konijn, bezijden den staart. WACHT. acht *jagen* afkomstig van ἄγειν.

JAGT, v. De handeling van jagen, of vervolgen. *Jagt op iets maken. Jagt op dieven maken. De kaper maakte jagt op dat schip.* De handeling van wild, met honden, na te jagen, om het te vangen en te dooden: *op de jagt zijn.* De kunst van jagen: *zich op de jagt toeleggen.* Het regt om te jagen: *de jagt verpachten.* De tijd om te mogen jagen: *de jagt is open. Het is beslotene jagt.* Haast, drift: *jagt maken.* Zamenst.: *dievenjagt, hazenjagt, hertenjagt, konijnenjagt*, enz. *Jagtbosch* (bij VOND.), *jagtduivel*, in den gemeenen spreektrant, iemand, die eene onverzadelijke drift voor de jagt heeft; ook iemand, die nooit tijd gunt, *jagtgaren, jagtgeregt, jagtgeweer, jagtgezel, (venationis socius) jagtgodin, jagthoen, jagthond, jagthoren, jagthuis, jagtkleed, jagtnet, jagtpaard, jagtregt, jagtroer, jagtsneeuw*, fijne sneeuwvlokjes, die ligt wegstuiven, *jagtspiets, jagtspriet, jagttijd, jagtvang, jagtvogel*, een valk, bij voorb., welken men op de jagt gebruikt; oneig., een jong mensch, die niet ligt op eene plaats blijft.

JAGT, o., meerv. *jagten.* Een jagtschip voor den pronk en het gemak. Van *jagen*, omdat het snel zeilt, of schielijk voortgetrokken wordt. Zamenst.: *adviijsjagt, oorlogsjagt, speeljagt, trekjagt, zeiljagt*, enz.

JAGTEN, o. en b. w., *ik jagtte, heb gejagt.* Onz., zich zeer haasten, jagt hebben: *hoe jagt gij altoos zoo?* Driftig naar iets haken: *jaghtende naa 't vaststellen der dwingelandije.* HOOFT. Bedr., aanzetten, om zich te haasten: *iemand jagten.* Het is het voortdur. w. van

jagen. Van hier *jagtig*, voor driftig hakende: *jaghtige gierigheid.* HOOFT.

JAK, o., meerv. *jakken.* Een oud woord, beteekenende, weleer, een pansier, eenen wapenrok: *een schoon jak van maalien.* HOOFT. Thans een kort vrouwenkleed. In de gemeene taal: *iemand wat op het jak geven*, hem afrossen.

Het gr. ἰκγη legt HESICH. uit door σκεπη, een dekkleed. Bij VEGETIUS is *acca* eene soort van paardendek.

JAKHALS, m., meerv. *jakhalzen.* Een dier, dat in het Oosten, vooral in Sijrie, te huis hoort, en eene soort van vos, of wilden hond, is, van eenen allerstoutsten aard. TUINMAN leidt het van het eng. *jak*, een guit, een boef, en *hals* af. Het is waarschijnlijker, dat het woord verbasterd is uit het hebr. שָׁעוּל, welk dier de Turken en Perzen *Schagal* noemen. In het hoogd. ook *Schakal.* Dit woord klonk iets naar ons nederd. *jakhals*, dat een geheel ander woord oorspronkelijk is, en bij ons te kennen geeft een schraal, schurkig mensch: *een arme jakhals.* En in zoo ver kan men TUINMANS gissing toestaan. *Hals*, toch, is bij ons meermalen, een slechte, een eenvoudige bloed. Van dit laatste *jakhals*, dat bij ons ook voor eenen knol, een slecht, afgereden paard, gebruikt wordt, is het onz. w. *jakhalzen: ik jakhalsde, heb gejakhalsd*, voor te paard rijden.

JAKKEN, o. w., *ik jakte, heb gejakt.* De Vlaamschen gebruiken dit woord voor het paard met de knappende zweep voortjagen; gelijk *jakke*, bij hen, eene voermanszweep aanduidt. Wij hebben nog eene spreekwijs: *jakken en jagen.*

JALOERSCH, bijv. n. en bijw., *jaloerscher, meest, zeer jaloersch.* Bij KIL. *jaloes, jeloes.* Naijverig, minnenijdig. Van hier *jaloerschheid*, (*jaloesheyd* bij KIL.) en *jaloezij.* Uit het fr. *jaloux*, en dat van het lat. *zelus*, gr. ζηλος, ijver.

JAMMER, (KIL. *jamer, jammer*,) o., meerv. *jammeren.* Eene erbarmelijke weeklagt: *so soudt gij mijne grauwe hairen met jammer ten grave doen nederdalen.* BIJBELV. Hoogste ellende: *over 't jammer van dien staet.* DE DECK. *Ick verdraege ontelbaerheên van jammeren.* VOND. In het gemeene leven zegt men: *het is jam-*

jammer, het is te betreuren. Van hier *jammerlijk*. Zamenstell.: *jammerdaad*, bij CAMPH., *jammergeschrei*, *jammerhartig*, *jammerhol*, bij VOND., *jammerklagt*, *jammerklagtig*, *jammerzang*, klaaglied. De dichters gebruiken *jammerdal* en *jammerrijk*. Het laatste is, bij hen, de plaats der verdoemden, het eerste het verblijf der ellendigen op aarde. F. DE WAEL bezigt *jammerwiel*, voor *jammerkolk*.

Daar is er, die het van het oude *hearm*, schade, verlies, afleiden. Eerder schijnt het woord eene nabaauwing van het zuchtende en klagende geluid eens ellendigen te zijn. M. ST. heeft altoos *jamer*.

JAMMEREN, o. w., *ik jammerde*, *heb gejammerd*. Jammergeschrei maken. *Jammert niet om Priaems end*. VOND. Ook onpers.: *het jammert mij van dien man*. VOND. gebruikt hier den tweeden naamval: *men moet zich uwer jammeren*. Ook zegt hij: *mij jammert moeder* enz. Van hier *jammernis*, bij VOND. te vinden. *Jammeren*, lat. *gemere*.

JAN, m. Een mansnaam, in vele spreekwijzen gebruikelijk. *Hij is boven jan*, in het kaartspel. *Iemand jan maken*, dubbel winnen. *Jan alleman*, iedereen. *Jan Trijntjes*, *Jan Hen*, een verwijfde, in den gemeenzamen spreektrant. — *Jan de wasscher*, bij de Zeeuwen *meissenknecht*. Zamenstell.: *janhagel*, achterstraatsch volk; ook eene soort van koek.

JANGELEN, zie *janken*.

JANITSAAR, m., meerv. *janitsaren*. Een verbasterd woord, uit het turksche *gehitzeri*, of *gengitzeri*, waarmede de Turken hunne bezoldigde landtroepen aanduiden.

JANKEN, o. w., *ik jankte*, *heb gejankt*. Klagend huilen, van honden of vossen sprekende. Ook van menschen: *wij zijn dit jammeren, dit bijster jancken moé*. VOND. Oneig.: *om een ambt janken*. Kijven, razen: *jankt zoo niet*. Van hier *janker*, een knorrepot, ook een wellustige, anders *venusjanker*, bordeelbrok. Voorts is het een klanknabootsend woord, gelijk het lat. *gannio*. Voor *janken* is ook *jangelen* in gebruik, eng. *to jangle*.

JANUARIJ, m. De eerste maand in het jaar, louwmaand. Van den latijnschen naam *Januarius*; van *Janus* eene hei-

heidensche Godheid.

JAPAN, zie *japon*.

JAPON, m., meerv. *japonnen*. Eene lange, tot op de voeten nederhangende kleeding van mans en vrouwen. De benaming is ontleend van *Japan*, een magtig rijk beoosten China; derhalve een kleed, in navolging van de Japannezen. Van hier ook *japonsch: een japonsche rok*; maar *japansch*, in *japansch porselein*.

JAS, m., meerv. *jassen*. Een overrok van mannen; en thans ook van vrouwen. Ook de boer van troef in het kaartspel.

JASMIJN, v., meerv. *jasmijnen*. Een boompje, dat welriekende bloemen draagt. In het fr. *jasmin*.

JASPIS, m. Een edelgesteente: *van geelen Jaspis*. VOND. Voor de stof, den ruwen steen, is het onzijdig: *bergen van groen jaspis*. Ook *jasp: puick van jasp*. VOND. De naam is oostersch; in het hebr. יָשְׁפֵה, pers. *jascp*, gr. ἴασπις.

JASSEN, o. w., *ik jaste*, *heb gejast*. Eenen jas dragen: *hij jast wel*. Het jasspel op de kaart spelen. Ook bedr.: *een spel jassen*.

JAVELIJN, v., meerv. *javelijns*, *javelijnen*. Onduitsch woord; een werpschicht: *de javelijns en lanssen*. MOON. Fr. *javeline*.

JAWOORD, o. De toestemming van eene vrijster aan eenen vrijer, tot het aangaan van een huwelijk. *Het jawoord vragen*, *geven* — *om het jawoord vrijen*. VOND. zingt hiervan zeer geestig:

De wil zou overslaan, maar blijft in twijfel hangen,
Het jawoord, dat de gunst te met naar voortoedrong,
Is rijp, en in den mond, maar hapert op de tong,
En kan er kwalijk uit; enz.

IBER, m. *Den Iber dien roem te laten*. VOND. Eene rivier.

IE, een zachtstaartige uitgang achter zelfstandige naamwoorden, die dezelve doorgaans vrouwelijk maakt, en uit het lat. *ium* en *ia* ontstaan is, als: *falie* uit *pallium*, *griffie* uit *graphium*, *foelie* uit *folium*; zoo ook *evangelie*, *olie*, *menie*. Uit *ia*, als: *glorie* van *gloria*, *andijvie* van *endivia*, *malie* van *malia*. De woorden, die dezen uitgang hebben, voegen eene enkele *n*, of *s*, in het meerv., achteraan, als: *olie*, *olien*, *knie*, *knien*, *ber-*

berrie, *berries*.

JE, onze algemeene verkleinende, of vleijende uitgang, gevoegd achter andere naamwoorden, die, daardoor eene verkleinde beteekenis krijgen, en altoos van het onz. geslacht worden: als *kusje*, *handje*, enz. Om de welluidendheid, plaatst men voor dezen uitgang dikwerf eene *t*, of *p*, niet willekeurig, maar naar gelang van de letters, die voorafgaan. Zoo komt *je*, achter *d* en *t*: *kladje*, *matje*, *lidje*, *hitje*, enz. Achter *f*: *graafje*, *wijfje*, enz. Achter *g*: *zaagje*, *wiegje*, enz. Achter *k*: *dakje*, *hokje*, enz. Achter *p*: *lampje*, *pijpje*, enz. Achter *s* en *sch*: *dasje*, *blaasje*, *vleeschje*, *vischje*, enz. *Tje* achter *l* en *n*, *aaltje*, *schoteltje*, *kraantje*, *zoontje*, enz. Achter *r*: *snaartje*, *kamertje*, enz. Achter *w*: *klaauwtje*, *leeuwtje*, enz. Achter tweeklanken: *haaitje*, *eitje*, enz. *Pje* achter *m*: *haampje*, *kraampje*, enz.

Hierbij moet aangemerkt worden, dat vele woorden van eene lettergreep, of waarvan de laatste lettergreep slechts *eenen* klinker heeft, uitgaande op *b*, *l*, *m* en *n*, en in het meervoud den laatsten medeklinker verdubbelende, als *krib*, *kribben*, *bel*, *bellen*, *ham*, *hammen* enz. verlengd worden, en *tje* hebben; als: *slabbetje*, *tobbetje*, *balletje*, *schelletje*, *hammetje*, *kannetje*, *japonnetje*, en de vrouwelijke benamingen, op *in* uitgaande: *boerinnetje*, *vriendinnetje*, enz. Voor *je* zegt men ook *jen*, als: *draadjen*, *lapjen*. Dit *je*, *jen*, was oudtijds *gen*, als: *schaapgen*; naar den brabandschen tongval *ken*, of *ke*, als: *draadken*, *draadke*; *kinneke*, *Mieke*, of, in sommige woorden, om de welluidendheid, *sken*, gelijk: *jongsken*, *doeksken*. Men zeide ook *kijn*, zoo als nu nog de groninger tongval heeft *doekkiin*, met twee *ii*. Van dezen uitgang is een soortgelijke gansch verschillend, die uit het fr. *ge* gevormd is, als: *bosschaadje*, *plantaadje*, *vrijaadje*, welke ook *gie*, eertijds, geschreven en uitgesproken zijn. Alzulke woorden zijn vrouwelijk.

JE, in het gemeene leven gebruikelijk als een tusschenwerpsel, om eene soort van verwondering uit te drukken. Het schijnt eene verkorting te zijn uit den naam *Jezus*, zonder noodzaak gebruikt. Men hoort ook *jemij*, *jemenij*, verbasterd, misschien, uit het oude onbetamelijke stopwoord

woord *Jezus marij!*

IEBENBOOM, zie *ijf.*

IEDER, *iedere*, een bijvoegel., persoonlijk voornaamwoord, eigenlijk algemeen telwoord, zoo veel als elk, iegelijk. Zie *elk. Iedere dag, iedere maand, ieder jaar.* Als zelfst.: *ieder heeft op u het oog.* Ook met het niet bepalende lidwoord *een: een ieder onzer. Iedereen* is ook in gebruik.

IEGELIJK, *iegelijke*, een bijvoegel., persoonl. voornaamwoord. Elk, wie hij zijn moge. *Voor iegelijcken manne.* BIJBELV. Meest plaatst men er het niet bepal. lidw. *een* voor: *naar de spraak van een iegelijk volk. Iegelijk* en *een iegelijk* worden ook zelfst. gebruikt.

JEGEN, zie *jegens.*

JEGENS, voorzetsel, beheerschende den vierden naamval, en gevende eene betrekking tot iets te kennen. *Liefde jegens de ouders. Pligten jegens God en de naasten.* Oul. bezigde men *jegen* en *jegens*, voor *tegen*, *contra: dat die twee jeghens den derden daar in eens zijn.* H. DE GR. *In 't jegendeel* vinden wij bij SPIEGH. en anderen, waarvoor thans *in tegendeel* gebruikt wordt. Van hier *jegenwoordig*, *jegenswoordig*, welke woorden men, thans, met eene *t* schrijft, *tegenwoordig.*

IEMAND, een pers. voornaamw., dat in het enkelv. alleen gebruikelijk is, en eenen zekeren, onbepaalden persoon aanduidt. Van het oude *ie*, hetwelk KIL. door *aliquis* vertaalt, en *man*, deen. *mand.* KIL. heeft nog *ieman.*

JENEVER, m., meerv. *jenevers*, *jeneveren.* Jeneverboom: *welker spijze was de wortel der jeneveren.* BIJBELV. Sterke drank, uit koren en dambezien gestookt; zonder meerv.: *klare jenever; bittere jenever.* Zamenst.: *jeneverbezie, jeneverboom, jeneverolie, jenevervat,* enz. Van het fr. *genèvre*, ital. *ginevro*, *ginepro;* uit het lat. *juniperus.*

JENGELEN, o. w., *ik jengelde*, *heb gejengeld.* TUINMAN vergelijkt dit woord, met het gr. κιγκλίζειν, dikwijls bewegen. Het is zeker hetzelfde met het groning. *gengelen*, dat een voortd. woord van *gangen*, gaan, is.

JENOFFEL, (bij KIL. *ghenoffel*, *gheroffel*), m., meerv. *jenoffels.* Bij VOND., in zijne eerste gedichten, wordt dit woord aangetroffen, beduidende eenen kruidnagel. Het is

is verminkt van het lat. *caryophyllus*.

JENT, (KIL. *ghent*, *jent*,) een bijv. naamw., thans geheel buiten gebruik, beduidende fraai, net: *uw jente lijfjen*. HOOFT. In het fr. *gent*, van het lat. *gens*, *gentilis*. Van hier het zeeuwsche woord *jentaard*, een krakende pronker: *den jentaert te spelen*. BRUNE. Ook *jentiel*: *jentiel goddin*. HOOFT.

IEPENBOOM, zie *yp*.

IER, een klemstaartige basterduitgang, achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, en eenen werkenden, mannelijken persoon aanduidende, van dezelfde kracht, als *aar* en *er*, gelijk: *aalmoezenier*, *hovenier*, *herbergier*, *tuinier*. Zulke uitgangen nemen den vrouwelijken uitgang *ster* weder achter zich: *hoveniersterr*, *tuiniersterr*. Hij schijnt, door het fransche kanaal *ier*, tot ons gekomen te zijn.

IER, m., meerv. *Ieren*. Een inboorling uit *Ierland*. Van hier *iersch*: *iersche boter*. *Het iersch*, de iersche taal.

IET, een klemstaartige uitgang achter onduitsche woorden, om daardoor iemand van eenig volk, of geslacht, aan te duiden. *Sodomiet*, *Israeliet*. Van het lat. *ita*. Men begint, hiervoor taalmatiger, den uitgang *er* te gebruiken: *Sodommer*, *Israeller*, enz.

IETS, (*iet*) een onbepaald, onveranderlijk voornaamw., van het onz. geslacht, in het enkelv. alleen gebruikelijk, en beteekenende, in het algemeen, eene zaak, waarvan ons verder niets bekend is, of dewelke wij niet nader aantoonen willen, dan dat zij bestaat. *Naerdien zonder 't iet het oog gelijck staet met de blinden*. VOND. Het tegendeel van niets: *ik hoor iets*. Met den tweeden naamval achter zich: *iets nieuws*. *Dat is iets anders*. Een gedeelte van het geheel: *ik zal er u maar iets van toonen*. Een weinig: *iets beter*.

Iets, hoogd. *etwas*, bij ons oudt. *ietwes*, bij VOND., DE DECK., en anderen *ietwat*.

JEUGD, v. De eerste vroege leeftijd des menschen, dan eens tegen den ouderdom, dan tegen de mannelijke jaren overstaande. *In mijne jeugd*. *Van uwe jeugd af*. HOOGVL. Jonge lieden: *de jeugd met een goed voorbeeld voorgaan*. MELIS STOKE gebruikte dit woord voor eenen jongman, ook voor eene jonge dochter. *Jeugd* is voor *joged*, oudt. *joechd*, *joechde*, voor *joechede*, *jon-*

jonghede. Angels. *Jogoth.* Voorts is van hier *jeügdig*, *jeugdigheid.*

JEUKEN, (*joken*,) o. w., *ik jeukte*, *heb gejeukt.* Jeukte hebben. *De wonde begint te jeuken. De rug jeukt hem*, hij wil geslagen zijn. *De ooren jeuken hem*, hij is onrustig van begeerte, om iets nieuws te hooren. Van hier *jeuking*, *jeukerig*, *jeukte.* HOOFT heeft *jeukering van min in leden oud en stram.* En *jeuksel van de min* komt bij DE POTTER voor.

IEWERS, een bijw. van plaats. Ergens. Men gebruikt het thans in de volkstaal alleen. VOND. zegt nog *stop iewers heenen de spruit. Wat iewers uitheemends was.* HOOFT. *Iewers en niewers.* HAAGSCHE CONFER., en CAMPH. *En is iewers toe te bezighene.* BIJB. 1477.

IG, een zachtstaartige uitgang, die zeer dikwijls in onze taal gebruikt wordt, om bijvoegel. naamwoorden te vormen. Zoo plaatst men denzelven achter zelfstandige naamwoorden, als: *aderig*, *bloedig*, *dorstig*, enz. Zulke bijv. naamwoorden beteekenen het bezit, het hebben, de tegenwoordigheid van die eigenschap, die door het zelfst. naamw. uitgedrukt wordt: *een moedig paard*, dat moed bezit; *gebrekkig schrift*, met gebrek verzeld. Dikwijls sluit het het denkbeeld van veelheid mede in, als: *aderig marmer*, dat vele aderen heeft, *kwastig hout*, *bloedige oorlog*, *grazige weide*, *harige kin*, enz. Somtijds beduiden dus gevormde woorden iets, dat in de eigenschap van het zelfst. naamw. gegrond is, of aan dezelve gelijk is. *Een aandachtig toehoorder*, die met aandacht toehoort Ook sluiten zij wel andere begrippen mede in: *wellustige liederen*, die den wellust kittelen. Men bedient zich van deze bijv. naamwoorden in zamenstellingen vooral, daar zij, buiten zamenstelling, niet willen gebruikt worden, als: *veelverwig*, *geheimzinnig*, *eenoogig*, *dubbelhartig*, enz. In welke allen het denkbeeld van het hebben, het bezitten, uitgedrukt wordt.

Ook vormt men, door dezen uitgang, van bijvoegel. naamwoorden nieuwe bijv. woorden, als, van het oude *neder nederig*, van *een eenig.* Bij deze woorden schijnt het slechts eenen toestand te beteekenen. Bij andere woorden wordt het denkbeeld van het hoofdwoord verkleind, en men wil er eenige gelijkheid door te kennen geven, als: *goedig*, *zoetig*, dat het goede, zoete nabijkomt.

Ach-

Achter werkwoorden, door afkapping van den uitgang, wordt *ig* ook gevoegd, als: *stootig*, die veel en schielijk stoot, *woelig*, die altijd woelt.

Achter bijwoorden, als: *nietig;* voorzetsels, als: *vorig: de vorige week.* Van de meeste dezer woorden kunnen ook afgetrokkene naamwoorden in *heid* gemaakt worden, als: *eeuwigheid*, *goedigheid*, *zurigheid*, enz. In de *werken van de Maatschappij der nederl. Letterkunde*, worden de woorden *kleinigheid*, *stilligheid*, *zoetigheid*, enz. afgekeurd; doch Fr. v. Lelyveld merkt aan, dat dit misschien te onregt geschiedt. Er zijn ook zelfst. woorden, in *ig* uitgaande, die van de genoemde bijv. naamw. geheel verschillen, als: *mijterdrig*, *bliksemdrig*, *vaandrig.* Trouwens, in dezen uitgang is eene verkorting, zijnde *drig* voor *drager.* Zie *drig.* Oul. bezigde men, voor het deelw. in *de* uitgaande, *ig*, als: *bevechtig* voor *bevechtende*, enz. Thans maakt men hierin dit onderscheid, dat men bijvoegel. naamwoorden in *ig* bezigt, om den aard en de geneigdheid aan te duiden, en deelwoorden in *de* eindigende, om de dadelijke werking te kennen te geven, als: *levendig*, in wien het leven op eene uitstekende wijs werkzaam is, in tegenoverstelling van dof, zwaarmoedig, — *levend*, *levende*, die, of dat, *leeft*, in tegenoverstelling van dood. Zoo ook *slaperig* en *slapende* — *ijverig* en *ijverende* — *twistig* en *twistende*, enz.

Het is zeer waarschijnlijk, gelijk L. ten Kate wel aanmerkt, die hierin door Adelung gevolgd wordt, dat deze oude uitgang een deelwoord van het oude moesogot. *aigan*, frankd. *eigan*, kimbr. en ijsl. *eiga*, angels. *oegan*, *agan*, gr. *ἔχειν*, *hebben*, is.

IJ, een klemstaartige uitgang van zelfst. naamwoorden gevormd van andere naamwoorden, die dezelve van het vrouwel. geslacht maakt. Zulke gevormde naamwoorden beduiden eene werking, als: *bedelarij*, *afgoderij*, *huichelarij*, *dieverij*, enz. Ook eenen staat, of eene waardigheid, als: *voogdij*, *abdij*, enz. Eenen oord, waar men zijn verblijf houdt, eene plaats, waar men werkt. Zoo is *abdij* ook de woning eens abts; *bakkerij*, *brouwerij* zijn plaatsen, waar men bakt, brouwt, enz. Eene verzameling van eenheden, als: *burgerij*, *ruiterij*, *landerij* behoort hierheen denkelijk ook. Het is zeker een bas-

terduitgang van het middeleeuw. latijn, veranderende de monniken hun *ia* in *ij*. Althans basterdwoorden, die in *ia*, of het fr. *ie* eindigen, gaan bij ons op *ij* uit, gelijk: *malvazij*, *malvesie*, — *haverij*, *avaria*, *avarie*, — *kanselarij*, *chancelerie*, enz.

IJ, o. Een bekende inham der zuiderzee: *in Zuiderzee verdrinkt het IJ.* VOND.

TEN KATE vergelijkt het angels. *ijtha*, *aestus marinus*, omdat het IJ, van het begin tot het einde, aan eb en vloed onderworpen is.

JICHT, (oudt. *gicht*), v. Eene bekende pijnlijke kwaal. *Hier werd hij van de jight aangetast.* HOOFT. Van hier *jichtig*. Zamenst.: *handjicht*, *darmjicht*, *nierjicht*, *voetjicht*. TEN KATE's vindingrijke gissing is eene vergelijking van *gichen*, *gichten*, dat belijden heet, en voorts eene belijdenis door pijniging afpersen (gelijk *gichter* eenen beul) te kennen geeft. Zoo zoude dan deze kwaal, om de trekking der pezen en pijnlijke wringing, *gicht*, *jicht* genoemd zijn.

IJDEL, bijv. n. en bijw., *ijdeler*, *ijdelst*. Beroofd van de tegenwoordigheid van andere dingen; ledig. *Eene ijdele plaats;* schoon men het woord in dien zin niet veel gebruikt; wel als zelfstandig, in de wijsbegeerte: *het ijdel*, *spatium vacuum*. Waartusschen ledige plaatsen zijn; alhoewel men het woord dan liefst intrekt in *ijl*, als: *ijl haar*, wanneer, op het hoofd, vele ledige plaatsen zijn, waar geen haar groeit. Zoo ook: *ijl linnen*, in hetwelk dunne steden zijn. Anders wordt het woord meest fig. gebruikt, als ontbloot van gegrondheid en waarheid: *eene ijdele hoop. Hare beelden zijn een ijdel ding.* BIJBELV. Ontbloot van duurzaamheid: *ijdele eer*, die vergankelijk is. *Ons ijdel leven.* BIJBELV. Zonder nut: *ijdele dingen*. Ledig van deugd en vroomheid: *ijdele menschen*. Ledig van ernst: *ijdele jeugd*. Voor een oogenblik beroofd van het vermogen, om zijn verstand wel te gebruiken: *ijdel in het hoofd*. Hier gebruikt men ook het ingesmoltene woord *ijl*, waarvan het onz. werkw. *ijlen*, *hij ylde*, *heeft geÿld*, los in het hoofd zijn. Oul. werd *ijdelen* ook bedr. gebezigd, bij KIL. *evacuare*, ledigen: *den pot ijdelen*. Van hier *ijdelheid*, *ijdellijk*. Zamenst.: *ijdeldarm*, eigenl.; en oneigenl., iemand, die altoos trek heeft, om te eten; *ijdeltuit*, *ijltuit*, een los-

losbol, en het werkw. *ijdeltuiten*, *ijltuiten*: *ik ijdeltuitte*, *heb geijdeltuit*. HOOFT. bezigt *ijdelsprekendheid*, voor ijdele praat. *IJdel* is, in het alem., *ital*: *ital ruam*, *vana gloria*.

IJF, (lat. *ivus*, bij KIL. *ibenboom*, *ievenboom*; bij anderen *iebenboom*), m., meerv. *ijven*, *ijvenboomen*. Eene soort van boom, die altijd groen is, het meest bekend onder den naam van *taxis*.

IJK, m. Een geslagen, of gebrand merkteeken op maten en gewigten, ten blijke dat zij juist de grootte en zwaarte hebben. Van hier het bedr. gelijkvl. werkw. *ijken*, den ijk zetten; *ijker*, *ijkijzer*, *ijkmaat* enz. — Misschien van het lat. *ico*.

IJKEN, zie *ijk*.

IJL, v. Haast, spoed. *In aller ijl*. VOND.

IJL, bijv. n. en bijw. *ijler*, *ijlst*. Het is zamengetrokken uit *ijdel*. *Eene ijle koorts*. Van hier *ijlen*. Zie verder *ijdel*. Van hier *ijlhoofd*, (*ijdelhoofd*) een losbol, *ijlhoofdig*, (*ijdelhoofdig*,) *ijlhoofdigheid*, *ijltuit*, (*ijdel tuit*).

IJLEN, *ijdelen*, zie *ijdel*.

IJLEN, o. w., *ik ijlde*, *heb geijld*. Haast, spoed hebben. *Naar huis ijlen*. CAMPH. heeft *zich ijlen*. Van hier *ijlings*, met spoed.

IJM, v., meerv. *ijmen*. In Gron. en Gelderl., in welken laatsten oord men het *imme*, (bij KIL. ook *imme*) uitspreekt, verstaat men door dit woord eene honigbij. Van hier het geld. *imker*, iemand, die bijen houdt. Zamenst.: *ijmenstal*, enz.

IJP, (*iep*,) m., meerv. *ijpen*. Eene soort van olmboom. *Uw honighbije schuw' den ijp*. VOND. Van hier het onverbuigb. *ijpen*: *eene ijpen naaf*. Voor *ijp* is ook *ijpelaar* bij de dichters in gebruik. Zamenst.: *ijpenbosch*, *ijpenlaan*, enz.

IJRE, (*iere*,) v. Zoo noemt men, in Groningerland, het vette nat, dat uit beestendrek, uit paardenmest, enz. uittrekt, en in eenen kuil bijeen loopt. In Gelderland, geeft men dit den naam van *aalte*, wegens deszelfs vettigheid; van het ijsl. *ala*, vet maken.

IJS, o. Bevrozen water. Eene ijsbaan: *op het ijs wandelen*. — *Hij staat op glad ijs*, is in gevaar, de voorspoed zal hem doen vallen. *Beslagen ten ijs komen*, zie

zie *beslaan*. *Hij heeft het ijs gebroken*, hij heeft de eerste hinderpalen weggenomen. J. CATS vergelijkt zeer eigenaardig den mensch, en alle aardsche grootheid, bij *ijs van eene nacht*. Van hier het o. w. *ijzen*, eene bijt, uit voorzorg tegen brand, in het ijs maken. Zamenst.: *ijsbaan*, *ijsbeer*, *ijsbreker*, een zwaar vaartuig, om het ijs te breken, *ijsdam*, *ijsgang*, stroomend ijs, *ijskegel*, *ijskelder*, *ijskoud*, *ijsschol*, *ijsschots*, *ijsslede*, *ijsspoor*, *ijsvogel*, *ijszee*, enz.

Het is onzeker, of dit woord afstamme van het neders. *aisen*, *esen*, bij ons *ijzen*, koud van schrik worden, omdat de aanraking van het ijs waarlijk eene trilling veroorzaakt. Althans, wij weten, tot hiertoe, niets beters.

IJSSEL, m. Eene bekende rivier. *Hij doet den IJssel buigen*. HOOFT.

IJSSELIJK, bijv. n. en bijw., *ijsselijker*, *ijsselijkst*. Verschrikkelijk: *een ijsselijk gevecht*. Van hier *ijsselijkheid*. De ouden zeiden *egislich*, van *ege*, *egge*, d. i. de scherpte des zwaards, en *lich*, d. i. gelijk.

IJVER, m. Dit woord heet, eigenlijk, de inbijtende, invretende gesteldheid eener zaak. Deze beteekenis is geheel verond. In het neders. is een werkw. *efern*, *vriefern*, dat van het invreten des etters gezegd wordt. Het wordt nu in de oneigenlijke beteekenis alleen gebruikt voor verscheidene onrustige gemoedsbewegingen; als voor toorn: *dat ik de kinderen Israels in mijnen ijver niet vernielt en hebbe*. BIJBELV. Ongenoegen over het kwade, of hetwelk men er voor houdt: *een heilige ijver*. *IJver voor de waarheid*. *Blinde ijver*. Hevig ongenoegen over gekrenkte eer en liefde; schoon men dan meest het zamengestelde *ijverzucht* bezigt. Nijd: *de ijver doot den slechten*. BIJBELV. Sterke begeerte, om iets te doen: *eene zaak met ijver behartigen*. *Geef uwe dichten niet in uwen eersten ijver aan het licht*. VOND.

Van *ijver*, is *ijverig*, vurig, naarstig en jaloersch, *ijverigheid*. Zamenst: *ijvergloed*, *ijverhitte* (bij CAMPH.), *ijverloos*, *ijvervuur*, *ijverzucht*; *naijver*.

IJVEREN, o. w., *ik ijverde*, *heb geijverd*. IJver toonen. Toornig zijn: *ik ijvere over Jerusalem*. BIJBELV. Iemand, wegens ontrouwheid in de liefde, verdenken, en zijn ongenoegen daarover laten blijken: *dat hij ijvert over zijne huysvrouwe*. BIJBELV. Eene levendige drift in eene zaak

zaak toonen: *voor, in eene zaak ijveren. Met onverstand ijveren.* VOND. zegt: *met den zwaerde ijveren*, voor vechten. Van hier *ijveraar*, *ijvering*.

IJVERIG, zie *ijver*.

IJZEGRIM, m. Zoo noemt men een verdrietigen en knorrigen jongen. Het is een bekende naam van den wolf uit *Reintje de Vos*, een oud duitsch gedicht. De naam is reeds oud, en komt, sedert de twaalfde eeuw, in het lat. zoo wel, als in andere europesche talen voor. JAK. MERLIN noemde den wolf *Isengrin*. En in een, nog ongedrukt, fransch gedicht van de dertiende eeuw, *le Renard couronné*, dat misschien den grondslag voor het duitsche gedicht gelegd heeft, komt de naam *Isengrin* bestendig voor. Men kan het afleiden of van de *rosse* kleur des ijzers, (*isembrunus* heet in het middeleeuw. lat. rosachtig bruin,) of van *ijzen*, schrikken, en *grim*, grimmigheid.

IJZEL, m. Fijne gevrozen regen. HOOGVL. gebruikt het onz. geslacht: *en hadt het ijssel uit zijn' baart en pruik gestreken.* HALMA verkiest het mannel., dat, in de dagelijksche taal, ook het meest gehoord wordt. Van hier het onz. w. *ijzelen*, en *ijzeling*.

IJZEN, o. w., *ik ijsde, heb geijsd.* Koud van schrik worden: *dat iemands ziel doet ijzen.* VOND. *ik ijsde op dat gezigt.* Van hier *ijzing*.

IJZER, o., meerv. *ijzers.* Het slechtste in waarde, schoon het nuttigste en hardste metaal. *IJzer smeden. Men moet het ijzer smeden, terwijl het heet is*, men moet de gelegenheid niet verzuimen. *Nood breekt ijzer*, in nood kan men doen, waarvoor men anders staat. *Men kan geen ijzer met handen breken*, men kan geene onmogelijke dingen doen. Dingen, die uit ijzer gemaakt worden; met het meerv. *ijzers.* Hoefijzer: *het paard heeft zijn ijzer verloren.* Staande en liggende haardplaat, haardijzer. Zoo zegt men in Noordholland: *het staande ijzer schuren.* Kluisters, boeijen: *zij deden hem de ijzers aan.* Een hoofdversiersel der vrouwen, dat eertijds uit glad ijzer, maar met de toeneming der weelde, uit zilver en goud gemaakt is, en den ouden naam behouden heeft: *zij heeft een ijzer op. Een gouden, zilveren, ijzer.* Zoo gebruikt men de zamenstell. *strijkijzer: een koperen strijkijzer.* Voorts wordt het, schoon meest in zamenstell., van allerlei ijzeren werktuigen gebezigd:

 brand-

brandijzer, *diefijzer*, *duimijzer*, *hangijzer*, *ploegijzer*, *wafelijzer*, enz. Van hier het onveranderl. bijv. n. *ijzeren*. Voorts: *ijzerachtig*, en de zamengest. *ijzerdraad*, *ijzergraauw*, *ijzergroef*, *ijzerhard*, *ijzerkoek*, *ijzerkraam*, *ijzerkruid*, *ijzermijn*, *ijzerroest*, *ijzersintels*, *ijzerslag*, *ijzersmet*, *ijzersmid*, *ijzerverkooper*. (*ijzerkooper*) *ijzervlek*, *ijzervonk*, *ijzerwerk*, enz.

IJzer, Kero *isar*, *isarn*, angels. *isen*, *isern*, neders. *isen*, *isern*, hoogd. *eisen*, en het bijv. n. *eisern*, zw. *jern*, deen. *jern*, eng. *iron*, wallis. *hajarn*, ierl. *jarann*, sp. *hierro*. Het lat. *ferrum* komt met de noordsche tongvallen overeen. Anders heeft de overige uitspraak veel overeenkomst met het lat. *aes*, eertijds *aesis*, dat een algemeene naam van metalen, bijzonder ook van ijzer en staal, was.

IJZIG, bijv. n. en bijw., *ijziger*, *ijzigst*. Oul., met ijs bedekt, ijskoud: *het ijzig Noorden*. Oud. *En wil haer hert versteent en ysig minnen*. W. v. Merw. Thans wordt het gebruikt van iets, dat doet ijzen: *eene ijzige steilte*.

IK, pers. voorn. van den eersten persoon, en van alle geslachten. *Ik ben het*. In den brievenstijl laat men het wel, uit eene soort van hoffelijkheid, weg: *heb uwen van 23 mei wel ontvangen*. Doch dit geschiedt zonder genoegzamen grond. — *Ik zelf heb het gezien*.

Ik, hoogd. *ich*, angels. *ik*, deen. *jeg*, zw. *jag*, ijsl. *eg*, Ulphil. *ik*, gr. εγω, boeot. ιωγα, ιωγε, lat. *ego*, ital. *io*, fr. *je*, sp. *y*, eng. *I*, slavon. *ia*, *ga*, wend. *jest*, lett. *es*. Men verwondere zich niet over die algemeene overeenstemming, daar de natuur ons leert, door de, met *ik* verbondene, intrekking van den adem, ons zelven aan te duiden. Van dit *ik* heeft men het zelfst. *ikheid* gevormd, hetwelk reeds bij Spiegh. voorkomt. *Ik* wordt ook als zelfst. gebezigd: *mijn ik*, mijn wezen.

IKKER, m., meerv. *ikkers*. Hooft bezigt dit woord, voor een zwart, helsch spook:

Hier ben ik Timon, die in water, lucht en aerde,
Voer over gheesten, spook en ikker heerschappij.

Ook Vond.:

En geeft een schreeu op, dat al d'ikkers voor 't geschal
Tot in den laagsten boóm des afgronds zich ontzetten.

Men

Men vindt dit woord bij SPIEGH., en volgens VLAMING beteekent het egenzinnige trotschheid; zoo ook *ikkerig*, *ikkerij*, *ikkerschap*. Zie *nikker*.

ILIAS, v. Het is eigenlijk een grieksch woord, door HOMEER gevormd, en gebruikt, om er zijn uitnemend dichtwerk mede te benoemen, waarin hij den ondergang van *Ilium*, dat is Troje, bezingt. VONDEL en andere mannen van gezag hebben dit woord ontleend, en verstaan er eene *reeks* door, doch bepaaldelijk, of met de uitdrukking van rampen: *eene ilias van ontelbare rampzaligheden*. VOND. *Afgesloofd door een ilias van rampen*. HOOGVL. Zoo ANTONID: *de bloedige ilias der orelogen*. Of met bedoeling op eene *reeks* van ellenden: *om eene Ilias hier mede te stofferen*. VOND.

IMBOEDEL, *imboel*, zie *inboedel*.

IMMER, bijw. van tijd. Ooit. *Niets stelt u immer palen*. PSALMBER. Telkens, van dag tot dag: *door deze gelegenheid werd zijne strafwaardige liefde immer heviger*. In de dagelijksche taal zegt men ook: *immer of ooit*. *Immer en altoos*. Bij KIL. *jemer*, *iemer*, *immer*; uit het oude *ie*, ooit. Hij zegt, dat *ooit* en *nooit* alleen op den verledenen tijd slaan; zoo zegt ook LEUPENIUS, en voegt er bij, dat *immer* en *nimmer* alleen van den toekomenden tijd gebezigd worden; b. v.: *wie heeft dat ooit gehoord? Ik heb het nooit gelezen*. *Ik zal er immer naar vragen*. *Gij zult het nimmer hooren*. Van hier het zamengest. *immermeer*, wordende het denkbeeld der tijdsbepaling door *meer* versterkt: *niemant van hen sal (zijnen) broeder immermeer konnen verlossen*. BIJBELV. Oul. bezigde men ook *emmermeer*: *hi sal die doot nederwerpen ewelijk en emmermeer (in sempiternum)*. BIJB. 1477.

IMMERS, bijw. en voegwoord van bevestiging. Zekerlijk, trouwens. Bijw.: *ik heb het u immers gezegd*. Voegw.: *God is mijne toevlugt; immers is het bij hem zoo veilig!*

IMPOST, m., meerv. *imposten*. Onduitsch woord, zoo veel als belasting, van het fr. *impôt*, *impost*, dat eigenlijk opgelegd heet, van het lat. *inpositum*.

IN, een klemstaartige uitgang, makende het meerv. *innen*. Men plaatst denzelven achter naamwoorden, die eenen mannelijken persoon beteekenen, en vormt hen, daardoor

tot woorden, die eene vrouw aanduiden. *Keizerin*, *koningin*, *bakkerin*, *boerin*, *zangerin*, enz.; van *keizer*, *koning*, *bakker*, enz. Zoo *vijandin*, *vriendin*, enz. Op deze wijs worden de namen van mannetjes, onder de dieren, tot namen van wijfjes, als: *ezelin*, *kameelin*, *paauwin*, *wolvin*, *beerin* enz. Zoo vinden wij bij HUIG. *Adamin*, voor *Eva*, — *burgerin*, *knapin*, *dienarin*, *voogdin*, *heerin*, *heilandin*, *minnarin*, *schenkerin*, enz. bij VOND. — *Vaderin*, (*parens*) bij HOOFT en W. v. HEEMSK. Zonder twijfel is deze uitgang het verouderde duitsche voornaamwoord *in*, *hin*, d. i. zij. Bij de IJsl. is *hin* zij. Zie op *hen: eene hen*, *hinne*, het wijfje van eenen haan.

IN, een voorzetsel, dat veel gebruikt wordt, en, in het algemeen, een zijn, eenen stand om het middelpunt, of om het binnenste van een ander ding, ook een streven daarnaar toe beteekent. *In de stad zijn. In het graf rusten. In haast. In drift. In hoop. In verwachting. In vier dagen. In zijne jeugd. In het zwart gekleed*, enz. — *In huis komen. In eene ziekte storten. In koper, goud, in was arbeiden. In den echten staat treden*, enz. HOOFT bezigt het voor aan, op, over en met. Ook werd het voor *tot* gebezigd, gelijk blijkt uit een oud stuk van het laatst der XIII eeuw, bij WAGENAAR voorkomende.

In wordt ook met andere woorden zamengevoegd, als met werkwoorden, waar het een scheidb. voorzetsel is: *inroepen*, *inkomen*, *instaan*, *inhebben*, enz.; — met zelfst. naamwoorden: *inborst*, *inhoud*, enz. Met bijv. naamwoorden, wanneer het eene versterking aanduidt: *inbitter*, *inblijde*, *inzoet*. Zoo zeiden de ouden: *invurig*, *inhartig*, *ingloeijend*.

INADEMEN, b. w., *ik ademde in*, *heb ingeademd*. Ook *inasemen*. Door den adem naar zich halen. *Eene verderfelijke lucht inademen.* Van hier *inademing*.

INBAKEREN, b. w., *ik bakerde in*, *heb ingebakerd*. Door bakeren inwinden.

INBAKKEN, o. w., *ik bakte in*, *ben ingebakken*. Onder het bakken inkrimpen: *dat deeg bakt in*.

INBALSEMEN, b. w. *ik balsemde in*, *heb ingebalsemd*. Met balsem insmeren. *Een lijk inbalsemen.* Van hier *inbalseming*.

INBAND, m., meerv. *inbanden*. Inbinding, besnoeijing: *alle voorrechten des Lands te handthaaven zonder eenigen inbandt*. HOOFT. *Op de bepalingen en inbanden*. HOOFT.

INBANNEN, b. w., *ik bande in, heb ingebannen*. Tot eene gevangenis van eenigen tijd veroordeelen.

INBEELDEN, b. w., *ik beeldde in, heb ingebeeld*. Een beeld van iets indrukken: *'t geen door den zin 't begrijp wordt ingebeelt*. VOND. Inprenten, wijsmaken: *den menschen dit soecken intebeelden*. ALDEG. Iets ongegronds aan het verstand opdringen: *hij beeldt zich in, dat hij koning is. Zich veel inbeelden*. Van hier *inbeelding*.

INBELLEN, b. w., *ik belde in, heb ingebeld*. Door bellen doen inkomen.

INBERGEN, b. w., *ik borg in, heb ingeborgen*. Door bergen in eene plaats brengen: *goederen inbergen*.

INBERSTEN, o. w., *ik borst in, ben ingeborsten*. Met eenen berst, met geweld, indringen: *de geweldige stroom borst diep het land in. Die ter moortspeloncke inberst*. VOND.

INBEUREN, b. w., *ik beurde in, heb ingebeurd*. De waarde der verkochte goederen in geld ontvangen. *Ik heb heden nog niets ingebeurd*. Van hier *inbeuring*. *Inbeuren* is ook door opbeuring inbrengen. HOOFT gebruikt het oneigenl.: *zich ter fortuijne der Grooten in te beuren*.

INBIJT, m. Nu *ontbijt*. Men vindt dit woord bij BRUNE, ook bij KIL.

INBIJTEN, b. w., *ik beet in, heb ingebeten*. Invreten. *Sterk water bijt de metalen in*. Van hier *inbijting*. Zie *bijten*.

INBIJTEN, b. w., *ik bijtte in, heb ingebijt*. Door middel van gehakte bijten binnen brengen. *Een schip inbijten*. Dit laatste werkw. is gelijkvl., omdat het van het naamw. *eene bijt* afgeleid is.

INBIKKEN, b. w., *ik bikte in, heb ingebikt*. Eene groef in eenen steen hakken.

INBINDEN, b. w., *ik bond in, heb ingebonden*. Door binden vereenigen. *Een boek inbinden*. Iets in iets anders binden: *jonge telgen in stroo inbinden*. Naauwer binden: *het zeil eene reef inbinden*. Oneig., intoo-

men: *zijne hartstogten inbinden. Zijnen reislust inbinden.* VOND. Ook beteekent deze spreekwijs, van het zeil minderen ontleend, zijnen staat verminderen. Wederkeer., *zich inbinden tegen iets*, voor zich verzetten: *maar 's Hertoghen gezanten bonden er zich teeghens in.* HOOFT. Ook onz.: *ik bond hier tegens in.* VOND. Van hier *inbinding*.

INBITTER, bijv. n. Innig bitter, door en door bitter. *Inbittere kruiden.* Zeer vijandelijk: *een inbitter hart.* HOOFT.

INBLAZEN, b. w., *ik blies in, heb ingeblazen.* Door blazen inbrengen: *ik heb die erwten, door eene bus, er ingeblazen.* — Ook onz.: *de wind blaast ten schoorsteen in.* Meest wordt het oneigenlijk gebruikt, als voor voorlezen, om iemands geheugen te helpen; ook iets van te voren zeggen aan een ander, hoe hij zich uitdrukken zal. Ingeven, in eenen goeden zin: *moed inblazen. Niet anders of Jeruzalem een ziel en blijschap wiert ingeblazen.* VOND. Ook in eenen kwaden zin: *achterdocht — kwaad*, enz. *inblazen.* Aankondigen, verspreiden: *de velttrompetter blaest de spelen, eerst begrepen, van eenen heuvel in.* VOND. Van hier *inblazer, inblazing*, meest in eenen kwaden zin: *door inblazing des duivels.*

INBLIJD, *inblijde*, bijv. n. en bijw. Innig blijd.

INBLINKEN, o. w., *ik blonk in, heb ingeblonken.* Blinkend inschijnen. *Op 't gezangk van hemelreien, die ter klove inblончken.* VOND.

INBOEDEL, (*inboel*), m., meerv. *inboedels.* Alle huisraad in een huis, met al de noodwendigheden eener huishouding. *Het dierbaarst van den inboedel.* HOOFT. TUINMAN vergelijkt het gr. εμπολαν, verkrijgen, winnen; waarom hij *inboedel*, door have, al wat men heeft, verklaart. Oul. werd het ook onz. gebruikt: *hadden dat inboel.* BIJB. 1477.

INBOEZEMEN, b. w., *ik boezemde in, heb ingeboezemd.* Eigenlijk in den boezem steken. Doch het woord wordt alleen oneigenlijk gebruikt. Ongemerkt, behendig inprenten: *iemand een kwaad vermoeden inboezemen.* Ook: *iemand een goed gevoelen inboezemen.* Geheim indringen: *hij wist zich zulx t'hunner vriendtschap in te boezemen.* HOOFT. Diep indringen: *niet*

dom

dom genoeg, om zich t'eenen dorpe in te boezemen. HOOFT. Van hier *inboezeming.*

INBONZEN, b. w., *ik bonsde in, heb ingebonsd.* Door eene bons instooten. *De deur inbonzen.*

INBOOMEN, b. w., *ik boomde in, heb ingeboomd.* Door middel van eenen boom naar binnen brengen. *Men boomde met alle man het vaartuig in.*

INBOORLING, m. en v., meerv. *inboorlingen.* Ingeboren. *Alle inboorlinck sal dese dingen alsoo doen.* BIJBELV. HOOFT bezigt hiervoor *binnenboorling.*

INBOREN, b. w., *ik boorde in, heb ingeboord.* Door eene boor een gat in iets maken. *Ingeboorde planken.* Meest fig., indringen: *na, met zijn leger, in het midden des vijands ingeboord te hebben.*

INBORST, v. Aard, neiging, natuurlijke gesteldheid: *van eene edele inborst.* Bij VOND. vindt men het bijv. *inborstig.*

INBRAAK, v. Huisbraak. *Eene inbraak doen.* Zie *inbrek, inbreuk.*

INBRANDEN, b. en o. w., *ik brandde in, heb ingebrand.* Met een gloeijend of heet ijzer indrukken. *Ingebrande letters.* Door vuur inmaken: *deze figuren zijn ingebrand in de kling.* Onz., door branding ineten: *heete olie brandt op de huid in.* Door branden in zwaarte verminderen; met *zijn: die koffijboonen branden niet veel in, op het pond.*

INBREIJEN, b. w., *ik breide in, heb ingebreid.* Door breijen inhechten. *Het ingebreide stuk in een net.* Eenige steken op eene breinaald maken, heet *de naald inbreijen.*

INBREK, v. Inbreuk. HOOFT bezigt het voor doorbraak. Zie *afbrek.*

INBREKEN, o. w., *ik brak in, ben ingebroken.* Met geweld de hinderpalen wegbreken, om eenen ingang te krijgen: *door dat gat is een dief ingebroken. De ruiterij brak op den vijand in.* Bezwijken: *de dijk zal inbreken.* Van hier *inbreker, inbreking.*

INBRENGEN, b. w., onregelm., *ik bragt in, heb ingebragt.* Inwaarts brengen: *hooi inbrengen.* Winnen: *hij brengt, in de week, maar eenen daalder in.* Geld bijschieten: *nu hadden die van Holland luttel ingebraght.* HOOFT. Tot verdediging, tot verschooning, met

woor-

woorden iets aanhalen: *wat brengt gij hier tegen in?* Van hier *inbrenger*, *inbrengster*, eene, die, voor anderen, goed in de bank van leening brengt.

INBREUK, v. Geweldige inbreking: *eene inbreuk van water.* Schending, verbreking: *eene inbreuk op 's lands wetten. Inbreuk op iets doen.*

INBROKKELEN, voortdur., b. w., *ik brokkelde in*, *heb ingebrokkeld.* Kleine stukjes in iets, door breking, indoen. *Ingebrokkeld brood.*

INBROKKEN, b. w., *ik brokte in*, *heb ingebrokt.* Kleine brokjes indoen. *Ik heb het in de melk gebrokt.* Overdragt.: *wat in de melk te brokken hebben*, een goed vermogen bezitten, in den gemeenen spreektrant. *Hij zal er het zijne bij inbrokken*, bij brokken, of gedeelten, inschieten, bij verliezen. *Zich inbrokken*, zich zelven te nakomen, in gevaar begeven: *hij heeft in zijn wraeck zich zelven ingebrockt.* VOND. *Den moed inbrokken*, hem geheel verliezen. *Niet met een heeft hij daar den moed ingebrokt.* HOOFT. Van hier *inbrokking: inbrokking zijner eighe middelen.* HOOFT.

INBRUISEN, o. w., *ik bruiste in*, *ben ingebruist.* Met gebruis inkomen. *Het heugt u*, *hoe gij ten doorgebroken dijke inbruischte.* HOOGVL.

INBUIGEN, b. en o. w., *ik boog in*, *heb ingebogen.* Bedr., naar binnen buigen: *draadwerk inbuigen.* Onz., met *zijn*, inwaarts gebogen worden: *de lat begon in te buigen.* Van hier *inbuiging.*

INDACHTIG, bijv. n. en bijw. Gedachtig: *Heere wij zijn indachtig*, *dat*, enz. BIJBELV. *Iemand iets indachtig maken. Der belofte indachig.* Oul. was *indacht*, zelfst. naamw., in gebruik: *Dat ghy met indacht aanhoort ons ghebreken.* HOUW.

INDAGEN, b. w., *ik daagde in*, *heb ingedaagd.* Van buiten inroepen, om, op eenen zekeren dag, voor het geregt te verschijnen. Van hier *indaging.*

INDALEN, o. w., *ik daalde in*, *ben ingedaald.* Naar binnen dalen: *die met lieve lonkjes dalen twee verliefde harten in.* HOOGVL.

INDAMMEN, b. w., *ik damde in*, *heb ingedamd.* Door afdammen water in eene plaats besluiten. Van hier *indamming.*

INDAUWEN, o. w., *het dauwde in*, *het is ingedauwd.*

Dau-

Dauwend invallen. Fig.: *dat nu 't mijnen gedachte indauwt.* HOOFT.

INDELVEN, b. w., *ik dolf in, heb ingedolven.* Door delven indringen. Van hier *indelving.*

INDENKEN, b. w., onregelm. *Ik dacht in, heb ingedacht.* Nadenken. *Ik heb die zaak nader ingedacht.*

INDIAAN, zie *Indie.*

INDIE, o. Eene groote landstreek in de oude en nieuwe wereld. Ook een gedeelte derzelve: *nederlandsch Indie.* Men zegt ook: *uit de Indien terug keeren*, wanneer het als een meervoud schijnt gebruikt te worden. Zoo zegt VONDEL: *het apostolische licht hadde de Oostindien beschenen.* Zamenstell.: *oostindie, westindie.* Van hier *indiaan, indiaansch, indisch.* Dus genaamd naar den stroom Indus.

INDIEN, voorwaardelijk voegwoord. Zoo, bijaldien: *indien ons sterfuur vaststaat, dan*, enz. Uit *in* en den verbogenen naamv. van *die.*

INDIJKEN, b. w., *ik dijkte in, heb ingedijkt.* Door middel van eenen dijk insluiten. Van hier *indijking.*

INDOEN, b. w., onregelm., *ik deed in, heb ingedaan.* Ergens iets insteken, inbrengen. Oneig., tegenspreken: *welke oneerbiedenis, van den Prinse ingedaan werd, wet zeggen, ik heb er een vader aan verlooren.* HOOFT. Dezelve bezigt het ook voor overtuigen: *de Patriarch, ingedaan van de woorden des konings.* Mengen, ingieten noemt men ook *indoen.*

INDOMPELEN, b. w., *ik dompelde in, heb ingedompeld.* In het water dompelen. *Aen 't ingedompelt hooft.* VOND. *Geen vuur had het Siddimsdal ten pekpoele ingedompelt.* HOOGVL. Van hier *indompeling: sommigen beweren, dat de doop, door indompeling, moet geschieden.*

INDOOPEN, (*indoppen*,) b. w., *ik doopte in, heb ingedoopt.* In saus instippen: *brood indoopen.* Ook wordt het gebruikt voor in iets anders indompelen. Zoo noemt iemand de hooge kleur van gouden boterbloemen haar *indoopsel.* Van hier *indooping.*

INDOUWEN, (*induwen*,) b. w., *ik douwde in, heb ingedouwd.* Met eenen douw indrukken. Van hier *indouwing.*

INDRAAIJEN, b. en o. w., *ik draaide in*, *heb ingedraaid.* In iets door draaijing inbrengen. Fig.: *hij weet zich overal in te draaijen*, hij weet zich, behendig, overal bij te voegen. Onz., met *zijn: hij is*, *met de koets*, *die straat ingedraaid.* Van hier *indraaijing.*

INDRAGEN, b. w., *ik droeg in*, *heb ingedragen.* Binnen dragen: *goederen indragen.*

INDRAGT, v. Geweld: *de indraght*, *gedaan aan uw' eere*, *staat met eerlijke voldoening te boeten.* Hooft. *Duld nooit*, *dat op die heilige onderpanden*, *onderpanden van vrijheid en godsdienst*, *de minste indraght geschiede.* P. H. v. d. Wall.

INDRANG, m. Het indringen, eene inbreuk.

INDRIJVEN, b. en o w., *ik dreef in*, *heb ingedreven.* Bedr., naar binnen drijven: *koeijen indrijven.* Met geweld inslaan: *hij dreef den nagel er diep in.* Graveren: *beelden*, *kunstigh ingedreeven.* Vond. Onz., met *zijn: het schip drijft de haven in.* Van hier *indrijving.*

INDRILLEN, b. w., *ik drilde in*, *heb ingedrild.* Door eenen dril in iets een gat boren.

INDRINGEN, b. en o. w, *ik drong in*, *heb* en *ben ingedrongen.* Bedr.: *iemand in eenig ambt indringen. Hij heeft zich in dien vriendenkring ingedrongen.* Anders is het meest onzijdig, met *zijn: het sweert*, *dat in de binnenste kameren indringen sal.* Bijbelv. *Hij is met de ruiterij ingedrongen.* Van hier *indringer*, *indringing.*

INDRINKEN, b. w., *ik dronk in*, *heb ingedronken.* Inzwelgen: *hij drinkt de bespottinge in als water.* Bijbelv. Vocht naar zich trekken: *vloeipapier drinkt den inkt in.* Dichters zeggen ook: *den vogelenzang met de ooren indrinken.*

INDROEVIG, bijv. n. en bijw. Zeer droevig. *Indroeve* bij Kil.

INDROOG, bijv. n. en bijw. Zeer droog.

INDROOGEN, o. w., *ik droogde in*, *ben ingedroogd.* Door opdroogen inkrimpen: *door het liggen in de zon zijn die wortelen ingedroogd.*

INDRUIPEN, (*indroppen*, *indruppen*), b. en o. w., *ik droop in*, *heb* en *ben ingedropen.* Met droppelen laten inloopen: *olie in eene wonde indruipen.* Het niet

za-

zamengest. *druipen* gebruikt Vond. Ook bedr.: *druipt honigh op mijn lippen.* Het onz. is echter meest in gebruik; met *zijn: de olie is er ingedropen.* Van hier *indruiping.*

INDRUISCHEN, o. w., *ik druischte in, ben ingedruischt.* Met gedruisch invallen.

INDRUK, m., meerv. *indrukken.* Aandrang, geweld: *om 's vijands indruk te stuiten.* Hooft. Voorts wordt het meest figuurlijk gebruikt, voor de werking eener zaak op het menschelijke gemoed: *die onverwachte dood maakte sterken indruk op hem.* — *Iemand eenen kwaden indruk geven van eene zaak*, eene verkeerde bevatting in deszelfs verstand veroorzaken.

INDRUKKEN, b. w., *ik drukte in, heb ingedrukt.* Door drukking indouwen: *zij hebben hem eenen dolk ten boezem ingedrukt. Letteren in steenen ingedrukt.* Bijbelv. Oneigenl., *iemand wijze lessen indrukken. Om dit te wege te brengen, zouden zij hun onder anderen, ook hebben ingedrukt, dat* enz. Wagen. Van hier *indrukking, indruksel.*

INDRUPPEN, zie *indruipen.*

INDUIKEN, b. en o. w., *ik dook in, heb* en *ben ingedoken.* Onder water houden: *dan sult gij mij in de gracht induycken.* Bijbelv. Onz., met *hebben.* Diep gaan, van een schip gesproken: *het vaartuig duikt in.* Zich verbergen; met *zijn: zoo datze ter klove indoken.* Vond.

INDUWEN, zie *indouwen.*

INEEN, bijw., beduidende zoo veel als in elkander, buiten zamenstelling niet in gebruik, als: *ineenrollen, ineensmelten, ineenschieten*, enz. Poot bezigt *ineenkreuken: en ijzer en metaal en staal ineengekreukt.*

INEIGENEN, b. w., *ik eigende in, heb ingeeigend.* Terug nemen, zich weder eigen maken: *om de verkofte geestelijke goederen weder in te eigenen.* Hooft.

INENTEN, b. w., *ik entte in, heb ingeënt* Eene ent inzetten: *tegen natuur in den goeden olijfboom ingeentet.* Bijbelv. Oneig., in de kinderziekte, vreemde smetstof, door middel eener vlijm, in het bloed brengen: *koepokken inenten.* Diep inprenten: *maar deze liefde vernoegde haar ingeente eerzucht niet.* Bogaert. Tusschenvoegen, inmengen: *'t ontvouwen deezer stoffe, ten*

ten breedste, en met inenting van alle bijpasschende reedenen. HOOFT. Van hier *inenter, inenting;* zamenst.: *koepokinenting.*

INETEN, b. en o. w., *ik at in, heb ingegeten.* Verteren, slijten: *roest eet het ijzer in.* Onz., *de kanker eet in. Geldzucht is een inetend kwaad.* Van hier *ineting.*

INETSEN, b. w., *ik etste in, heb ingeëtst.* Door de etskunst laten inbijten. *Figuren in eene plaat inetsen.*

INETTEREN, o. w., *ik etterde in, ben ingeëtterd.* Door den etter verbeten worden. *De wonde is ingeëtterd.* Fig., erger worden: *eenighe schrijvers melden, hoe de verbittering zoo diep inetterde.* HOOFT. Van hier *inettering.*

INFLANSEN, b. w., *ik flanste in, heb ingeflanst.* In het ruige inbrengen. *Een en hetzelfde gezegde overal inflansen.*

INFLIKKEN, b. w., *ik flikte in, heb ingeflikt.* Een laag woord, beteekenende iets, door opflikken, inlappen. Overdr.: *hij weet zich overal in te flikken*, door lage vleijerij zich toegang te verwerven.

INFRAAI, bijv. n. en bijw. Zeer fraai.

ING, (ingekort van *inge*) een zeer gemeene onzachtstaartige uitgang, die, gevoegd achter (de werkwoorden, naderhand achter) het zakelijke deel der werkwoorden, naamwoorden van het vrouwelijke geslacht vormt, om de dadelijke werking van dat woord, waarvan zij gemaakt worden, uit te beelden. Zoo ontstaan van *lezen, draaijen, werpen, rotten*, de naamwoorden *lezing, draaijing, werping, rotting*, die allen de daad van *lezen, draaijen*, enz. aanduiden. Hoe rijk is onze taal! Immers, zoo laten zich van alle werkwoorden zulke naamwoorden van dadelijke werking vormen, schoon alle niet in gebruik zijn. Oudt. gingen vele van werkwoorden gevormde naamwoorden (*verbalia*) dus uit die nu, door besnoeijing van de lettergrepen, dezen uitgang bijna geheel verloren hebben: b. v. *wandeleninge, wandelinge*, nu *wandel. Bewijzeninge, bewijzinge — bewijs. Spijzeninge, spijzinge — spijs. Prijzeninge, prijzinge — prijs. Koopeninge, koopinge — koop. Doopeninge, doopinge — doop. Hopeninge, hopinge — hoop.* Dikmaals vindt men dezen uitgang in de zamengestelde naamwoorden, die in

in de enkele niet in gebruik zijn, als: *beleving*, *uitpomping*, *afpaling*, *afslooping*, *bekoming*, enz. Men moet hiermede niet verwarren andere naamwoorden, die dezen uitgang hebben, als: *rotting*, *bokking*, *haring*, *penning*, enz.

Bij de Engelschen gaan de deelwoorden in *ing* uit; die ook wederom als naamwoorden gebruikt worden.

INGAAN, (Ker. *inkan*, Otfrid. *ingan*,) b. en o. w., onregelm.: *ik ging in*, *heb* en *ben ingegaan*. Bedr., iemand in het gaan inhalen: *iemand ingaan*. Beginnen, aangaan: *met iemand eene weddenschap ingaan. Een verdrag ingaan. Vrientschap* (*vriendschap*) *ingaan*. Bijb. 1477. *Aangaan* is hier meest in gebruik. Onz., met *zijn*. Intreden: *hij is er eerst ingegaan*. Inschieten: *de degen gaat gemakkelijk in en uit*. Ingestoken worden: *dat ten monde ingaet*, *verontreynigt niet*. Bijbelv. Wel aanstaan, en daardoor koopers vinden: *die goederen gaan er wel in*. Behagen: *dit ging den volke wel in*. Hooft. Aanvangen: *ons slavernij gaat in*. Vond. Uitmaken, bevatten: *vijf centen gaan in eenen stuiver*; *vijf en veertig flesschen gaan in een anker*.

INGADEREN, (*ingaren*,) b. w., *ik gaderde in*, *heb ingegaderd*. Inzamelen. Van hier *ingaderer*, (*ingaarder*) *ingadering*.

INGANG, m., meerv. *ingangen*. De daad van ingaan; zonder meerv.: *om te weten uwen inganck*. Bijbelv. *Iemand den ingang beletten*, *verbieden*. Werking op den wil: *uwe vermaning zal toch geenen ingang bij hem vinden*. Begin: *de huur heeft nu haren ingang*. Eene opening, waardoor men ingaat, met een meerv.: *die straat heeft eenen naauwen ingang. De ingangen des huyses*. Bijbelv.

INGEAARD, bijv. n., het verled. deelw. van *inaarden*. Ingeënt, ingeworteld: *ingeaarde stijfzinnigheid*. Hooft.

INGEBEELD, bijv. n., het verl. deelw. van *inbeelden*. Die zich iets inbeeldt: *eene ingebeelde zieke*. Dat, hetwelk men zich inbeeldt: *eene ingebeelde hoop*.

INGEBOGEN, zie *inbuigen*.

INGEBOREN, bijv. n., zijnde het verled. deelw. van het onbruikb. *inberen*. *Ingeboren* is van de geboorte af be-

bezeten, anders *aangeboren*, ingeschapen, *innatus*: *met haar' ingebooren' aanminnigheit.* HOOFT. Het wordt ook zelfstandig gebruikt, voor inboorling: *ofte is hij een ingeborene des huyses?* BIJBELV. Van hier *ingeboortig*. HOOFT.

INGEERFDE, m. en v., meerv. *ingeërfden*. De bezitter eens eigen goeds, anders, *eigengeërfde* genoemd. Het is eigenlijk het verl. deelwoord van *inerven*. *Alwaar de ingeerfden te groot een' bekooring leeden.* HOOFT.

INGEESTEN, b. w., *ik geestte in*, *heb ingegeest*. *Ingheesten* bij KIL., die het door *inspirare* overzet. De ouden gebruikten dit woord voor ingeven door den geest, en wel, met een onscheidb. voorz.: *God ingeestte hem*. Van hier *ingeesting*: *met ware verborghender ingeestinghe.* TUINMAN. *Ingeesting des gemoeds (instinctus)* komt bij OUD. voor. Het deelw. *ingegeest* is nog in gebruik: *met den zelfden ingegeesten schrijver.* OVERZ. V. HERV. *De krachtige uitdrukkingen der ingegeeste Schrijveren op dit stuk.* FRANTZEN. Het enkele *geesten* was bij de ouden blazen. Waar, in de tegenwoordige overzetting van den bijbel, staat: *de wind blaest, waerhenen hij wil*, stond in de oude van 1477: *die geest geestet, so waer hi wilt.* Dus zeiden zij ook *ontgeesten*, voor buiten de zinnen verrukken.

INGEKANKERD, zie *inkankeren*.

INGEKAST, bijv. n., voor ingezet: *ingekaste steenen.* HOOFT.

INGEKLONKEN, zie *inklinken*.

INGELAND, m., meerv. *ingelanden*. Die eenig land in eenen bedijkten polder heeft: *de ingelanden van de Woudmeer.*

INGESCHAPEN, verl. deelw. van het onbruikb. werkw. *inscheppen*. Aangeboren, door schepping ontvangen: *dat is hem ingeschapen. Ingeschapene kennis. Vernuft en dapperheit een lichaem ingeschapen.* VOND.

INGESLAGEN, zie *inslaan*.

INGETOGEN, bijv. n. en bijw., *ingetogener*, *ingetogenst*. Die zich van alle buitensporigheid onthoudt, zedig. Van hier *ingetogenheid*. *Ingetogen* is ook het verl. deelw. van het oude *intijgen*, *intiegen*, intrekken: *nederlanders, te diep inghetoogen.* HOOFT.

INGEVEN, b. w., *ik gaf in*, *heb ingegeven*. Naar binnen brengen: *iemand een geneesmiddel ingeven.* Inle-

ve-

veren: *de gezanten gaven hun verzoek bij de staten in.* Inruimen, afstaan: *goede orde zoud' hij doen houden binnen d'ingegeeve steden.* HOOFT. Tusschenvoegen, invoegen: *toen het gestarnte den hemel ingegeven wert*, zoo vertaalt VOND. het *inmissa sidera coelo.* Inboezemen, in den zin geven: *wie heeft u dat ingegeven? — Alle schrift is van God ingegeven.* BIJBELV. Van hier *ingever*, *ingeving*, het kerkel. woord *inspiratio.*

INGEVOLGE, voorz. Eigenlijk is het zoo veel als achtervolgens: *ingevolge uwe ernstige begeerte.*

INGEWAND, o., meerv. *ingewanden.* Eene algemeene benaming van de inwendige deelen in het ligchaam van mensch en dier. Men gebruikt het, bij verzameling, in het enkelv.: *het ingewand uit een beest doen. Al de ingewanden zijn verbrand.* Men gebruikt dit woord ook voor bijzondere deelen, als voor de lijfmoeder, baarmoeder: *'t ongeboren wicht, in 't ingewant der maeght.* VOND. Voor het gedarmte: *bezie eens, hoe zijn ingewanden krimpen.* VOND. *Ende alle sijne ingewanden sijn uytgestort.* BIJBELV. *Het gerommel mijns ingewandts.* BIJBELV. Voor *ingewand* zeide men budt. ook *inader: en stortte syn inader op die aerde en hij is doot.* BIJB. 1477. Ook *inghedoe: moederlijke inghedoe.* TAFELB. Bij KIL. *inghedom.* Fig., voor andere inwendige deelen van iets: *het ingewand der aerde.* VOND. Binnenste deelen eens lands: *voorgenomen hebbende tot de ingewanden van Asië door te breken.* BOGAERT. Eigene inwoners en landgenooten, in tegenstelling van vreemden en vijanden: *zich teegens 't gevaar te verzeekeren, dat uit haar eyghen ingewant opstaan moght'.* HOOFT. Van hier de spreekwijs: *in eigen ingewand wroeten*, wanneer een volk, door inwendige verdeeldheid, zich zelf verzwakt. Kinderen worden *het ingewand*, of *de ingewanden* der ouderen geheeten: *en eetende met smaak zijn eigen ingewant*, zijnen zoon. VOND. *t' Onmenschlijk wroeten in mijn eigen ingewanden*, Izaak slagten. HOOGVL. *Ik sal mij van mijn soon, mijn ingewant, afscheuren.* FR. V. DORP.

INGEWEIDE, o. Ingewand van beesten, vogelen en visschen. In Gron. gebruikt men dit woord. Het enkelv

geweide is ook in zwang.
INGEWIJD, zie *inwijden.*
INGEWORTELD, zie *inwortelen.*
INGEWROCHT, zie *inwerken.*
INGEZETEN, m., meerv. *ingezetenen.* Die eene vaste woonplaats ergens heeft, een inwoner: *Ingesetene van dorre plaetsen.* BIJBELV. Het beantwoordt aan het hoogd. *Beisitzer*, hetwelk WACHT. verklaart door iemand, die in eene stad woont en leeft, zonder het burgerregt te hebben.
INGIERIG, bijv. n. en bijw. Zeer gierig: *u ingierich hert.* HOUW.
INGIETEN, b. w., *ik goot in, heb ingegoten.* Vloeibare stof, door gieten, in iets instorten: *het water, hetwelk ik er ingegoten had*, enz. Mededeelen: *het noit veranderen wort niet van boven ingegoten.* VOND. Fig., in den gemeenzamen stijl: *men kan u het verstand met geenen trechter ingieten.* Van hier *ingieting.*
INGIJPEN, b. w., *ik gijpte in, heb ingegijpt.* Een zeewoord. *De zeilen ingijpen*, inhalen en toebinden.
INGLIJDEN, (*moesog. ingaleithon*) o. w., *ik gleed in, ben ingegleden.* Door glijden invallen, inkomen: *het glijdt ongemerkt in.* Fig.: *wanneer de vindenstijd, door de afloop van 't genadig heden in 't strenge namaals ingegleden*, enz. M. L. TIJDW. Van hier *inglijding.*
INGLIPPEN, o. w., *ik glipte in, ben ingeglipt.* Naar binnen glippen. Van hier *inglipping.*
INGLOED, m. Hevige gloed. *O ingloet, ons te sterck!* VOND.
INGOED, bijv. n. en bijw. Doorgoed, zeer goed.
INGOLPEN, zie *ingulpen.*
INGOOIJEN, b. w., *ik gooide in, heb ingegooid.* Inwerpen; in den dagelijkschen stijl gebruikelijk. *Zij gooiden er eenen hoop steenen in.* Door insmijten breken: *glazen ingooijen.*
INGORDEN, b. w., *ik gordde in, heb ingegord.* Door omgorden intrekken. *Ingegorde zeilen.*
INGRAVEN, b. w., *ik groef in, heb ingegraven.* Door graven indringen. Van hier *ingraving: het is eene ingravinge aen sijne achterste ofte aen sijne voorste zijde.* BIJBELV.

IN-

INGREEP, v. Het ingrijpen. Men gebruikt het fig. voor eene gewelddadige aanmatiging van iets: *zijn ingreep in de kroon.* OUD.

INGRIFFELEN (*ingriffen*), b. w., *ik griffelde in, heb ingegriffeld.* Met eene griffel insnijden, ingraven: *ik heb mijnen naam in dezen boom ingegriffeld.* Inenten: *ingegriffelde loten.*

INGRIJPEN, o. w., *ik greep in, heb ingegrepen.* In iets grijpen. Doch meest oneigenlijk; *de kammen van het molenrad zijn te kort, om goed in te grijpen.*

INGROEIJEN, o. w, *ik groeide in, ben ingegroeid.* In iets groeijen: *zijn rok is nu te wijd, maar hij zal er wel ingroeijen.* Door groeijen onder elkander vereenigd worden: *ingegroeide takken.*

INGROEN, bijv. n. en bijw. Zeer groen.

INGROEVEN, b. w., *ik groefde in, heb ingegroefd.* Met groeven insnijden, inschaven.

INGULPEN, (*ingolpen*) b. w., *ik gulpte in, heb ingegulpt.* Met groote teugen indrinken: *onder 't ingulpen van een berkemeier met wijn.* BOGAERT. *Hij golpt zoo veel koud waaters in.* HOOFT.

INHAKEN, b. w., *ik haakte in, heb ingehaakt.* Met eenen haak in iets vasthechten. Van hier *inhaking.*

INHAKKEN, b. w., *ik hakte in, heb ingehakt.* Met hakken inslaan. Van hier *inhakking.*

INHALEN, b. w., *ik haalde in, heb ingehaald.* Door halen indragen: *turf en hout inhalen.* Naar zich halen: *haelt uwe hant in.* BIJBELV. Intrekken: *Dat Memfis 't hooft inhale!* VOND. Fig.: *zijn woord inhalen*, herroepen hetgeen men gezegd heeft. Naar beneden trekken, naar zich trekken: *de zeilen inhalen.* Over zich brengen: *Vorsten uitstooten is oorlogh inhaalen.* HOOFT. Plegtig verwelkomen: *de vorst werd door de gansche burgerij ingehaald.* Inwinnen: *ik zal hetgeen ten achteren is, weder zoeken in te halen.* In snelheid overtreffen: *iemand in het loopen inhalen.* Naar zich toe slepen, schraapzuchtig zijn: *maateloosheid van inhaalen.* HOOFT. Het deelwoord *inhalende* gebruikt men in dien zin veel, anders *inhalig*, waarvan *inhaligheid.* Van hier *inhaling.*

INHALIG, zie *inhalen*.

INHAM, m., meerv. *inhammen*. Eene zeetong, die eene inwijk, eene kreek in het vaste land maakt: *daar Euripus den hals des inhams schuurt*. VOND. *Breede inhammen*. HOOFT. Van *ham*, eene snede, omdat daardoor het land als gebroken wordt. Zie *ham* en *hamel*.

INHANDELEN, b. w., *ik handelde in*, *heb ingehandeld*. Door verruiling inkrijgen.

INHANGEN, b. w., *ik hing in*, *heb ingehangen*. In iets hangen: *eene deur inhangen*.

INHEBBEN, b. w., onregelm., *ik had in*, *heb ingehad*. In zijne magt hebben: *de vijand had reeds drie schansen in*. Bezetting hebben: *Heerentals, inhebbende zestien hondert man'*. HOOFT. Beteekenen, beduiden: *die woorden hebben heel wat in*; — *wat heeft dat in? Die boodschap zal niet veel inhebben*.

INHECHTEN (*inheften*), b. w., *ik hechtte in*, *heb ingehecht*. In iets hechten: *inhechten van den ploeg*. TEN KATE.

INHEEMSCH, (oud. *inheimsch*) bijv. n. Inlandsch: *inheemsche vonk*. VOND. Zie *heem*.

INHEET, bijv. n. en bijw. Regt heet.

INHEIJEN, b. w., *ik heide in*, *heb ingeheid*. Door middel van een heiblok inslaan: *op 't rijzenhooft en de ingeheide palen*. VOND.

INHEILIGEN, b. w., *ik heiligde in*, *heb ingeheiligd*. Inwijden, inzegenen: *Kristus ging zijn' grooten ommegank inheiligen*. VOND. *De koning pleghtelijk gekroont en ingeheilight werdt*. HOOFT. Van hier *inheiliging*.

INHIJSCHEN, b. w., *ik heesch in*, *heb ingeheschen*. Ook *ik hijschte in*, *heb ingehijscht*. Door hijsching inbrengen.

INHOLLEN, o. w., *ik holde in*, *ben ingehold*. Hollend inkomen.

INHOUD, m., meerv. *inhouden*, in eenige gevallen slechts gebruikelijk. Al de zaken, die in een geschrift, eene rede, een boek, begrepen zijn. *De inhoud van den brief*. *Het boek was van dezen inhoud*. Datgeen, hetwelk eene ruim bevatten kan, deszelfs grootte: *de ligchamelijke*

ke inhoud der zon, naar vierkante mijlen gerekend, enz. Bij HOOFT en VONDEL wordt *inhoud* ook onzijdig gebruikt. Onze ooren zijn aan het mannelijke meest gewend; alhoewel het onzijdige het oudste geslacht schijnt te zijn.

INHOUDEN, b. w., *ik hield in, heb ingehouden*. In zijne ligchamelijke ruimte bevatten: *de beker houdt veel in*. BIJBELV. Eenen zakelijken inhoud hebben: *zijn brief hield in, dat* enz. Binnen houden: *dat walgelijke braakmiddel konde ik niet inhouden*. Fig., bedwingen: *zijne gramschap inhouden — zich inhouden*.

INHOUT, o., meerv. *inhouten*. *De inhouten van een schip*, deszelfs ribben, die den buik maken. Ook zegt men, in den gemeenzamen spreektrant, van iemand, die gezond en van ligchaam wel gesteld is: *hij is goed van inhouten*.

INHULDIGEN, b. w., *ik huldigde in, heb ingehuldigd*. Voor de eerste reis, aan eenen vorst, of anderen persoon, zijne hulde bewijzen, en hem daardoor voor dengenen erkennen, die hij is. Van hier *inhuldiging*. HOOFT bezigt *inhulding*, van *inhulden*, thans inhuldigen.

INHUREN, b. w., *ik huurde in, heb ingehuurd*. Iets, hetwelk men in huur heeft, voor het vervolg huren.

INJAGEN, b. w., *ik joeg in, heb ingejaagd*. Naar binnen drijven: *den vijand injagen*. Door snel rijden inhalen: *wij joegen die voorrijders, binnen een uur, in*.

INK, m., meerv. *inken*. Zoo noemt men den ingang, de opening van eene puit, eene soort van fuiknet. Het zal, misschien, uit het oude *inge*, eene naauwe engte, verbasterd zijn.

INKABBELEN, b. w., *ik kabbelde in, heb ingekabbeld*. Door kabbeling indringen, en dus uitholen.

INKANKEREN, o. w., *ik kankerde in, ben ingekankerd*. Door kanker ingevreten worden. Oneigenlijk: *de boosheit kankert in*. VOND. *Ingekankerd kwaad*. Van hier *inkankering*.

INKARNAAT, bijv. n., uit het fr. *incarnat*, rood als de verw van granaatbloesem, die hoog rozenrood is: *inkarnate wangen*. J. H. KRUL. Van het middeleeuw. lat. *ingranatis*. Het wordt meest zelfstandig gebruikt,

voor vleeschkleur; en de Dichters spreken van *het inkarnaat der lippen. Het gloeiend inkarnaat.* Hoogvl. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *inkarnaten: purpre eglantieren blaken op den inkarnaten mont.* Hoogvl.

INKEEP, v., meerv. *inkepen.* Inkerving.

INKEER, m. De nadenking van iets met een ingekeerd gemoed, berouw: *iemand tot inkeer brengen. Tot inkeer komen.*

INKEEREN, o. w., *ik keerde in, ben ingekeerd.* Van den weg bij iemand ingaan: *als een reysiger, die slechts inkeert, om te vernachten.* Bijbelv. Fig.: *inkeeren in zijnen eigenen geest.*

INKELDEREN, b. w., *ik kelderde in, heb ingekelderd.* Een woord in het gemeene leven gebruikelijk, in den kelder doen: *ik heb de wijnflesschen reeds ingekelderd.*

INKEPEN, b. w., *ik keepte in, heb ingekeept.* Eene keep in hout maken.

INKERVEN, b. w., *ik korf in, heb ingekorven.* Eene kerf in iets snijden. Ook o., met *hebben;* invreten: *daarentussen neep de behoefte, inkervende van dagh tot dagh.* Hooft. Van hier *inkerving.*

INKHORENTJE, zie *eekhorentje.*

INKIJKEN, b. w., *ik keek in, heb ingekeken.* Inzien.

INKIPPEN, b. w., *ik kipte in, heb ingekipt.* Inkepen, eene keep in iets maken.

INKLAMPEN, b. w., *ik klampte in, heb ingeklampt.* Door klampen in iets inhechten. Fig.: *zoo zij hem t'haarder parthije konde inklampen.* Hooft. Tusschenvoegen: *twee brieven hebben mij hier inklampens waardt gedocht.* Hooft.

INKLEEDEN, b. w., *ik kleedde in, heb ingekleed.* Een plegtig gewaad aantrekken: *laat Samson inkleeden.* Vond. *Het feest met staatsie inkleeden.* Vond. Oneigenl., bedekken, opsieren: *de verhevenste lessen in fabelen inkleeden.* Van hier *inkleeding.*

INKLEPPEN, b. w., *ik klepte in, heb ingeklept.* Door kleppen indagen.

INKLIMMEN, o. w., *ik klom in, ben ingeklommen.* Door klimmen inkomen: *en 't volck sal der inklimmen.* Bijbelv.

INKLINKEN, b. en. o. w., *ik klonk in, heb* en *ben ingeklonken.* Door klinken inslaan: *eenen nagel inklinken.*

ken. Met geweld inslaan, zoodat het klinke: *Hij klonck den varre de harssens in.* VOND. Onz., met *zijn*; met gedruisch en geweld doordringen, inrijden: *de paarden klinken ter stad in.* HOOFT. *Ingeklonken tot diep onder de vijanden.* HOOFT.

INKLOPPEN, b. w., *ik klopte in*, *heb ingeklopt.* Door kloppen indrijven: *zoo klopt gij het stof in.* Onz., met *zijn*; door kloppen dunner worden: *dat boek zal veel inkloppen.*

INKNAGEN, b. w., *ik knaagde in*, *heb ingeknaagd.* Knagend ineten. Van hier *inknaging*: *inknaging in de vliezen en vleeschachtige deelen.*

INKNARSEN (*inknersen*), o. w., *ik knarste in*, *heb ingeknarst.* Door knarsen indringen: *dat de schicht inknarst in het brein.* VOND.

INKNOOPEN, b. w., *ik knoopte in*, *heb ingeknoopt.* Door knoopen inbinden. Fig, bedwingen: *de ongebondenheid inknoopen.* Ernstig aanbevelen; in de dagelijksche taal: *ik heb het hem ter dege ingeknoopt.*

INKOKEN, b. en o. w., *ik kookte in*, *heb* en *ben ingekookt.* Bedr., door koken indrijven: *ik heb er die bruine kleur ingekookt.* Onz., met *zijn*, door koken verminderen: *het is op de helft ingekookt. Verkoken* is hier meest gebruikelijk.

INKOMELING, m. en v., meerv. *inkomelingen.* Vreemdeling.

INKOMEN, o. w., onregelm., *ik kwam in*, *ben ingekomen.* Ingaan: *ik sliep*, *toen hij inkwam.* Ook is het een beschaafd woord in den bijbelstijl: *tot eene vrouw inkomen*, haar bekennen. Intrekken: *zoodra de vijand ingekomen zal zijn.* Inzeilen: *eens in het jaar komen de schepen in.* Ingebragt worden: *die waren mogen niet inkomen.* Van hier het deelw. *inkomende*; *inkomende en uitgaande schepen*, — *inkomende en uitgaande goederen*, *regten* enz. *Inkomen* als een zelfst. naamw. van het onz. geslacht, voor rente, baat, inkomst: *hij had*, *van die landerijen*, *een inkomen van tien duizend gulden.*

INKOMST, v., meerv. *inkomsten.* Ingang, zonder meerv.: *voor de inkomst der vloot.* Het inkomen, de baat, de rente, met een meerv.: *hij leeft van zijne inkomsten.*

INKOOP, m. Een koopen, om weder te verkoopen. *Zij kos-*

kosten mij zelven twee gulden, bij den inkoop.

INKOOPEN, b. w., onregelm., *ik kocht in*, *heb ingekocht.* Koopen, om te verkoopen. *Hij koopt het duur in.* Door geld, deel aan een gezelschap, inwoning in een huis, enz. verwerven: *zij hebben zich in het gasthuis ingekocht.* Van hier *inkooper.*

INKORTEN, b. w., *ik kortte in*, *heb ingekort.* Door intrekken korter maken: *kort uw touw in.* Fig., beteugelen: *hij moet ingekort worden.* Verminderen: *eene schuld allengs inkorten. Iemands gezag inkorten.* Van hier *inkorting.*

INKORVEN, b. w., *ik korfde in*, *heb ingekorfd.* Dit *korven* is, eigenlijk, in eenen korf doen. Oneigenlijk gebruikte men het voor de maag te vullen. Bij Kil. *corbitare*, *in ventrem immittere*, *devorare. Hij spert zijn mond op, om dat in te korven.* Brune.

INKOSTELIJK, bijv. n. en bijw. Zeer kostelijk: *met een inkostelijk aavondmaal.* Hooft.

INKOUD, bijv. n. en bijw. Streng koud, fijn koud.

INKRAAIJEN, b. w., *ik kraaide in*, *heb ingekraaid.* Door gekraai inroepen: *zoo dra de wakkre haen den midnacht innekraeit.* Vond.

INKRIJGEN, b. w., *ik kreeg in*, *heb ingekregen.* Binnen zich ontvangen: *het schip kreeg water in.* Binnen krijgen: *ik kan het vat niet inkrijgen. Ik heb mijn geld ingekregen*, ontvangen.

INKRIMPEN, b. en o. w., *ik kromp in*, *heb* en *ben ingekrompen.* Door krimpen digter maken: *ik heb het laken ingekrompen.* Het verspreide vereenigen: *hij beval het heir in te krimpen.* Hooft. *Zich inkrimpen*, zijne levenswijs en vertering verminderen. Onz., met *zijn*: *de zenuwen krimpen in*, worden, door krimping, korter. *Het doek krimpt in. De wind krimpt in*, het tegendeel van *uitschieten.* Fig.: *op deze bedreiging krompen zij in*, lieten zij hunne vrijmoedigheid varen. Van hier *inkrimping.*

INKROPPEN, b. w., *ik kropte in*, *heb ingekropt.* Eigenlijk in den krop indouwen. Het wordt meest fig. gebruikt. *Het kan al die ingekropte ellende niet verduwen.* Vond. *Mijn' ingekropten rou.* Vond. *Inkroppende zijnen haat tegens de geenen* enz. Hooft. Van hier *inkropping.*

IN-

INKRUIJEN, b. w., *ik kroai in, heb ingekrooijen* (in Noordh. *ik krood in, heb ingekroden*) elders: *ik kruide in, heb ingekruid.* Door kruijen inbrengen. Fig., met gezag, tegen genoegen invoeren: *het besluit wordt ingekruit.* VOND. *Die rieden hem, hen met der tijdt ten treflijksten ampten in te kruijen.* HOOFT.

INKRUIPEN, o. w., *ik kroop in, ben ingekropen.* Door kruipen inkomen. Fig., ongemerkt toenemen: *dat kwaad kruipt hoe langer hoe meer in.* Van hier *inkruiping, inkruipsel.*

INKT, m. Een bekend zwart vocht, om mede te schrijven of te drukken. *Met noit verderffelijken inkt.* ANTON. *Met onuitwisch'bren inkt geschreven.* M. L. TIJDW. VOND. gebruikt, ergens, het meerv., uit eene dichterlijke vrijheid: *ik wensch met mijn pen en inten* enz.

Naar de aanteekening van M. MARTINIUS, stamt het af van het gr. εγκαυςον, *encaustum*, dat eigenlijk *ingebrand* heet. Het *encaustum* was namelijk eene zekere gebrande stof, waarmede de ouden teekenden. Ook heette een purperkleurig merk, of teeken, hetwelk de oostersche keizers onder hunne brieven zetteden, *het heilige encaustum.* Wijders schijnt het genomen voor allerlei vocht, om mede te schrijven, en dus de bron van ons woord *inkt* te zijn, bij KIL. *enckt.* Het poolsche *inkaust* komt er nog nader bij; it. *inchiostro*, eng. *ink*, fr. *encre.* Zamenst.: *inktkoker, inktpot, inktvlak: zulk een inkvlak uit onze boeken te wisschen.* VOND. Oul. bezigde men ook *inkthoorn*, voor inktkoker: *en hi hadde een scrivers incthoerne an sine lendene.* BIJB. 1477.

INKUILEN, b. w., *ik kuilde in, heb ingekuild.* In eenen kuil plaatsen.

INKUIPEN, b. w., *ik kuipte in, heb ingekuipt.* In vaatwerk sluiten.

INKWAKKEN, b. w., *ik kwakte in, heb ingekwakt.* Met geweld ingooijen, insmijten. Klanknabootsend woord.

INLAAG, v., meerv. *inlagen.* Het inleggen. *De inlaag van geld. Inlaag van ruiteren.* HOOFT. Dat ingelegd wordt. Zoo noemt men eenen ingeslotenen brief *eene inlaag.*

IN-

INLADEN, b. w., *ik laadde* (oul. *loed*) *in*, *heb ingeladen*. In een schip laden. Van hier *inlader*, *inlading*.

INLANDER, m., meerv. *inlanders*. Het tegendeel van *uitlander*. Van hier *inlandsch*.

INLAPPEN, b. w., *ik lapte in*, *heb ingelapt*. Slordig, als met lappen, invoegen: *brieven inlappen* (in een boek enz.) Inzwelgen: *even als drinkebroers*, *die alles inlappen*. In dezen zin schijnt het klanknabootsend te zijn.

INLASSCHEN, b. w., *ik laschte in*, *heb ingelascht*. Met lasschen inzetten: *een stuk inlasschen*. Tusschenvoegen: *een verhaal inlasschen*. Van hier *inlassching*.

INLATEN, b. w., *ik liet in*, *heb ingelaten*. Binnen laten: *iemand inlaten*. Invoegen: *eene lat in de ribben inlaten*. *Zich met iemand inlaten*, met hem in gesprek treden. *Zich in eene handeling*, *in een pleitgeding inlaten*. Oul. werd het ook onpersoonl. gebezigd: *en den cloppenden wert inghelaten*, d. i. wordt opengedaan (*pulsantibus aperitur*). GULD. TROEN. Van hier *inlating*.

INLAVEREN, o. w., met eenen basterduitgang, *ik laveerde in*, *heb ingelaveerd*. Laverend inkomen.

INLEELIJK, bijv. n. en bijw. Zeer leelijk.

INLEG, m. Geld dat ingelegd wordt, in de loterij, of anders: *zijnen inleg betalen*.

INLEGEREN, zie *inlegering*.

INLEGERING, v. Plaatsing van krijgsvolk. *Met inleeghering van tien of twaalf duizent mannen*. HOOFT. Van *inlegeren*, dat weinig in gebruik is. Bij HOOFT vindt men het: *het heir ging ontrent Leyde inleeghren*.

INLEGGEN, b. w., *ik legde* (*leide*) *in*, *heb ingelegd* (*ingeleid*). Tot gebruik opleggen: *bier inleggen*. Inmaken: *komkommers inleggen*. Met stukjes inlijmen: *een ingelegd kabinet*. Enger maken: *een kleed inleggen*. Te zamen brengen: *hoe veel moeten wij inleggen*, *om dien maaltijd te vieren?* *Eenen wijngaard inleggen*, eene rank in de aarde leggen, om nieuwe wortels te schieten. *Lof*, *eer*, *schande met iets inleggen*, behalen. *Geld inleggen*, in de loterij. *Tegen iemand inleggen*, zich met woorden tegen hem verzetten. Van hier *inlegging*, *inlegsel*, ingelegd werk. *Met een inlegsel van levend saffier*. OVERZ. VAN HERVEY.

INLEIDEN, b. w., *ik leidde in, heb ingeleid.* Naar binnen leiden. Bijzonder drukt het uit, wanneer men openbare personen aan de koninklijke hoven inbrengt, en aan den vorst aanbeveelt: *door den Kroonprinse ingeleid, ter gunstiger gehoor bij 't Opperwezen raken.* M. L. TIJDW. Wijders, verleiden, bedotten: *om de gemeente in te leiden, en verknocht te maken.* HOOFT. Van hier *inleider.*

INLEIDING, v., meerv. *inleidingen.* Behalve, dat het de driederlei beteekenissen van het genoemde *inleiden* aanneemt, beteekent het nog den aanvang, het begin eener rede. Ook de aanleiding, het onderrigt in eene zaak. Ook het daarover geschrevene werk.

INLEKKEN, o. w., *ik lekte in, ben ingelekt.* Lekkende indruipen.

INLEVEREN, b. w., *ik leverde in, heb ingeleverd.* Overgeven: *een verzoek, een smeekschrift, zijn bezwaar inleveren.* Van hier *inlevering.*

INLEZEN, b. w., *ik las in, heb ingelezen.* Inzamelen: *vruchten inlezen.* Van hier *inlezing.*

INLICHTEN, o. en b. w., *ik lichtte in, heb ingelicht.* Onz., met zijn licht in eene plaats dringen. *Licht er eens in.* Bedr.: *iemand van eene zaak inlichten*, figuurl., voor iemand, van iets inlichting geven: *ingelicht door de gegronde aanmerkingen van sommigen*, enz. Van hier *inlichter, inlichting.*

INLIGGEN, o. w., *ik lag in, heb ingelegen.* KIL. kent de nu verouderde spreekwijs: *inleggen van een kind*, voor in de kraam liggen. HOOFT bezigt het van krijgsvolk, dat ergens gelegerd is; alhoewel hij *inleggen* spelt: *hoe d'inleggende knechten den burger ondraaghlijk vielen.*

INLIJMEN, b. w., *ik lijmde in, heb ingelijmd.* Door lijmen in iets vastmaken. Van hier *inlijming.*

INLIJSTEN, b. w., *ik lijstte in, heb ingelijst.* In eene lijst voegen. Fig.: *ingelijst in het geslachtregister.* FRANTZEN.

INLIJVEN, b. w., *ik lijfde in, heb ingelijfd.* Eigenlijk, in een lijf steken, in welken zin het bij SIX v. CHAND. voorkomt: *een' schicht, om den draak of tijger intelijven.* Tot een medelid van een genootschap, van een vereenigd ligchaam maken. *De tref-*

treffelijkste Leeden deszelven landschaps in te lijven. HOOFT. Van hier *inlijving.*

INLOEGEN, b. w., *ik loegde in, heb ingeloegd.* Invlijen. In Groningen gebruikt men dit woord: *turf inloegen.* KIL. kent een werkw. *loghen, hey loghen; componere foenum in metam.*

INLOKKEN, b. w., *ik lokte in, heb ingelokt.* Door lokken naar zich brengen, door aanlokselen inbrengen: *iemand inlokken*, in huis. Fig.: *Wanneer de westewind den zomer inlocke.* VOND. Van hier *inlokking.*

INLOODSEN, b. w., *ik loodsde in, heb ingeloodsd.* Binnen loodsen. Van hier *inloodsing.*

INLOOGEN, b. w., *ik loogde in, heb ingeloogd.* In de loog zetten: *linnen inloogen.* Van hier *inlooging.*

INLOOP, m. Het inloopen.

INLOOPEN, b. en o. w., *ik liep in, heb* en *ben ingeloopen.* Bedr., in het loopen inhalen: *iemand inloopen.* Onz., met *zijn*: in eene plaats loopen, komen: *het schip liep de haven in. Tegen elkander inloopen.* Ook fig.: *die gewaarwordingen loopen lijnregt tegen elkander in. Inloopen* is ook een zetterswoord: *dat schrift loopt in*, de letters beslaan minder plaats dan men dacht. Doorbreken: *dit jaer werdt ook de sijp bedijckt, maer liep binnen korte jaren weder in.* VEL. CHRON. V. HOORN.

INLOSSEN, b. w., *ik loste in, heb ingelost.* Door losgeld in zijn bezit brengen: *die dat verzette pand zoo dier heb ingelost.* M. L. TIJDW. Van hier *inlossing.*

INLUIDEN, (*inluijen*) b. w., *ik luidde in, heb ingeluid.* Door klokkenluiding, een teeken van een begin geven: *de kermis inluiden.* Door gelui inroepen: *iemand laten inluiden.* Fig.: *de Eendragt, die als balling scheen geweken, wierde weder ingeluid.* TRIP. Door schoone woorden bedriegen. Zoo vertaalt VOND. het *seu versare dolos* van VIRGIL. door: *of ons inteluiden.* In het gemeen, bedriegen: *getrouwe harten door gaven en door wencken inluiden.* VOND. *Daarna Antonias door Tarentijnsch en Brundusijns verdragh en 't huwelijk zijner zuster ingeluidt.* HOOFT. Van hier *inluiding.*

INLUISTEREN, b. w., *ik luisterde in, heb ingeluisterd.* In het oor luisteren: *iemand iets inluisteren.* Een

Een klanknabootsend woord; even als het lat. *insusurrare in aurem.*

INMAKEN, b. w., *ik maakte in, heb ingemaakt.* Inleggen: *snijboonen inmaken.* Van hier het verl. deelw. *ingemaakt,* fig. gebruikt: *een ingemaakte guit.* M. L. TIJDW. Van hier *inmaking.*

INMANEN, b. w., *ik maande in, heb ingemaand.* Door manen invorderen. *Schulden inmanen.* Van hier *inmaner, inmaning.*

INMENGEN, b. w., *ik mengde in, heb ingemengd.* Door mengen indoen, onder iets mengen. *Ik heb het water er ingemengd.* Fig.: *zich in een verschil inmengen.* Van hier *inmenging, inmengsel.*

INMENNEN, b. w., *ik mende in, heb ingemend.* Door mennen invoeren: *hij liet waaghens met eetwaren ter stadt inmennen.* HOOFT.

INMETEN, b. w., *ik mat in, heb ingemeten.* Door meting inkrijgen. Fig., vergelden: *want zij den godeloos naer d'uitmaet van het quaet weer inmeet voor altoos.* VOND. Ook, onder het meten, verminderen; wanneer het onz. met *zijn* gebruikt wordt.

INMETSELEN (ook *inmetsen*), b. w., *ik metselde in, heb ingemetseld.* Door metselen invoegen. *Een stuk in den zijdmuur laten inmetselen.* Van hier *inmetseling.*

INMIDDELS, bijw. van tijd. Middelerwijl.

INMIJNEN, b. w., *ik mijnde in, heb ingemijnd.* Zijn eigendom, bij openbare veiling, inkoopen.

INMONDEN, b. w., *ik mondde in, heb ingemond.* De uiterste einden van iets in elkander steken. *Hierom heeft de Schepper de slagaderen in de aderen doen inmonden.* HERVEIJS OVERZETT.

INNAAIJEN, b. w., *ik naaide in, heb ingenaaid.* Door middel van naald en draad tezamen voegen: *boeken innaaijen.* Door naaijen invoegen. *Eenen lap innaaijen.* Door naaijen insluiten: *hij had het geld, tusschen de voering, ingenaaid.* Door naaijen enger maken: *ik heb de mouwen eenigzins laten innaaijen.* Van hier *innaaijer, innaaijing.*

INNAGELEN, b. w., *ik nagelde in, heb ingenageld.* Met nagelen indrijven, vastmaken.

INNEMEN, b. w., *ik nam in, heb ingenomen.* Door op-

opnemen inbrengen: *het regent; neem het goed in.* Intrekken: *de zeilen innemen.* In een schip ontvangen: *iemand innemen.* Onder dak ontvangen: *zij namen ons allen in, om den regen, die overquam.* BIJBELV. *Bezetting innemen.* In zich nemen: *eenen drank innemen.* Fig.: *goeden raad innemen. Bevelen innemen.* Met geweld nemen: *vaste steden innemen.* Beslaan, bezetten: *de soldaten namen de geheele markt in.* Fig.: *indien de droefheid uw hart heeft ingenomen.* HOOFT bezigt het voor verstaan: *Ik acht; mijn Heer die neemt mijn meening zeer wel in.* Genegenheden winnen: *hij nam mij, met dien brief; geheel in. Iemands hart innemen.* Hierheen behoort de spreekwijs: *voor*, of *tegen iemand ingenomen zijn.* Van hier *innemend*, bevallig; *innemer*, *inneming.*

INNEN, b. w., *ik inde, heb geind.* Invorderen. *Al waare schoon iets daaraf geint bij den ontfanger.* HOOFT. Van hier *inning.*

INNERLIJK, bijv. n. en bijw. Inwendig. *De innerlijke waarde van een stuk geld.*

INNIG, bijv. n. en bijw., *inniger, innigst.* Inwendig: *dat vloeit uit het innige van mijn hart.* Meest gebruikt men dit woord, om eenen hoogen graad van opregtheid en inwendig gevoel aan te wijzen: *innige godsvrucht. Een innig gebed. Innige blijdschap*, enz. Van hier *innigheid, inniglijk.*

INOOGSTEN, b. w., *ik oogstte in, heb ingeoogst.* Veldvruchten in den oogst inzamelen: *granen inoogsten.* Fig., in eene groote maat verkrijgen: *lof inoogsten. Schande voor eer inoogsten.* FEITH. Van hier *inoogsting.*

INPAKKEN, b. w., *ik pakte in, heb ingepakt.* Van hier *inpakking.*

INPALMEN, b. w., *ik palmde in, heb ingepalmd.* Allengskens naar zich halen. *Eene lijn — een touw inpalmen.* Fig.: *eene schuld inpalmen. — Parma pooghende meer en meer van de stroom in te palmen*, enz. HOOFT.

INPASSEN, b. en o. w., *ik paste in, heb ingepast.* Meten, of iets in iets anders sluite. Onz.: *het past hier juist in.*

INPEPEREN, b. w., *ik peperde in, heb ingepeperd.* Eigenlijk, in peper leggen, peper instrooijen. Men ge-

gebruikt het, in de dagelijksche taal, voor iemand iets ten duurste betaald zetten: *ik zal hem dat wel inpeperen.*

INPERSEN, b. w., *ik perste in, heb ingeperst.* Door middel van persing inbrengen.

INPIJPEN, b. w., *ik peep in, heb ingepepen.* Eigenlijk pijpend inblazen. Fig., door fraaije woorden aan het verstand brengen: *men zal niemand licht inpijpen, dat hij*, enz. DE BRUNE.

INPLAATSEN, b. w., *ik plaatste in, heb ingeplaatst.* Inzetten. Van hier *inplaatsing.*

INPLANTEN, b. w., *ik plantte in, heb ingeplant.* Inpoten: *boomen enz. inplanten.* Oneigenl., door onderwijs in het gemoed overbrengen: *iemand de deugd vroeg inplanten. De kerk heeft woestijnen zeden ingeplant.* VOND.

INPLENGEN, b. w., *ik plengde in, heb ingeplengd.* Plengend ingieten.

INPLOEGEN, b. w., *ik ploegde in, heb ingeploegd.* Een woord bij de timmermans gebruikelijk, wanneer zij groeven aan planken maken, gelijk aan de voren, die door den ploeg gemaakt worden.

INPLUKKEN, b. w., *ik plukte in, heb ingeplukt.* Trekkend inhalen, zeew.: *weshalve wij het schooverzeil ook inplukken.* BOGAERT.

INPOMPEN, b. w., *ik pompte in, heb ingepompt.* Door pompen inbrengen.

INPOTEN, b. w., *ik pootte in, heb ingepoot.* Inplanten.

INPRANGEN, b. w., *ik prangde in, heb ingeprangd.* Prangend instouwen, indrukken.

INPRATEN, b. w., *ik praatte in, heb ingepraat.* Inpreken.

INPREKEN, b. w., *ik preekte in, heb ingepreekt.* Inpraten, met vele en nadrukkelijke woorden in het gemoed brengen.

INPRENTEN, b. w., *ik prentte in, heb ingeprent.* Door herhaalde leering diep indrukken. Ook voor betaald zetten, even als *inpeperen.* Van hier *inprenting.*

INPRESSEN, b. w., *ik preste in, heb ingeprest.* Met alle kracht, en eene soort van geweld, inbrengen: *ik moest hem dien drank inpressen.* Het is, door ver-

zetting, voor *inpersen;* schoon het gebruik wil, dat het eenigzins anders gebezigd worde.

INPRIKKEN, b. w., *ik prikte in, heb ingeprikt.* Met eene scherpe punt insteken.

INPROPPEN, b. w., *ik propte in, heb ingepropt.* Proppend inprangen.

INPUILEN, o. w., *puilde in, is ingepuild.* Inzakken, het tegendeel van uitpuilen.

INPUTTEN, b. w., *ik puttede in, heb ingeput.* Inscheppen, inpompen.

INREGENEN, o. w., *ik regende in, ben ingeregend.* Door regenen invallen: *het glas is ingeregend.* Onpersoonl., met *hebben: het heeft hier ingeregend.*

INREKENEN, b. w., *ik rekende in, heb ingerekend.* OUD. bezigt het voor tellen, toetellen, *adnumerare.* In dezen zin is het verouderd; zoo als ook in dien, waarin F. D. WAEL het neemt: *groote en wackere verstanden, — met de welcke ick mij — niet en wil inrekenen.* Thans wordt het in de gemeenzame verkeering, gebezigd, voor onder de asch verbergen, om te bewaren: *vuur inrekenen.*

INRENNEN, b. en o. w., *ik rende in, heb* en *ben ingerend.* Bedr., door rennen inhalen: *zommighe ruiters faalden eenighe burghers in te rennen.* HOOFT. Onz. met *zijn;* rennend inkomen: *hij is de stad ingerend. Dewelke, met opstuijvende felligheit, daarop inrennen.* HOOFT.

INRID, m. Het inrijden.

INRIGTEN, b. w., *ik rigtte in, heb ingerigt.* In orde zetten: *eene tafel inrigten.* Fig., schikken, regelen: *zijne voordragt naar de vatbaarheid der toehoorderen inrigten.* Van hier *inrigting.*

INRIJDEN, b. en o. w., *ik reed in, heb* en *ben ingereden.* Bedr., door rijden doen inbuigen: *toen hij elk den rug zogt in te rijden.* L. TRIP. Rijdend inhalen: *ik heb hem, bij den tweeden mijlpaal, al ingereden.* Onz., met *zijn;* rijdend inkomen: *hij is dien weg ingereden.*

INRIJGEN, b. w., *ik reeg in, heb ingeregen.* In eene rij vereenigen: *koralen inrijgen.* Met een rijgsnoer intrekken: *het keurslijf inrijgen.* Door rijgen dunner maken: *gij hebt u niet genoeg ingeregen.*

IN-

INRIJTEN, b. en o. w., *ik reet in, heb ingereten.* Bedr. Inscheuren: *hij heeft het laken ingereten.* Onz., met *zijn: het doek reet in.* Men vindt ook *ingeretene wonden.* Zie *rijten.*

INROEIJEN, b. en o. w., *ik roeide in, heb* en *ben ingeroeid.* Bedr., door roeijen inhalen: *wij konden de boot niet inroeijen.* Onz., met *zijn;* roeijend inkomen: *wij kwamen de haven inroeijen.* Van hier *inroeijing.*

INROEPEN, b. w., *ik riep in, heb ingeroepen.* Tot zich roepen: *iemand inroepen.* Fig.: *de dorheit der woestijnen roept den honger in.* VOND. Openlijk indagen: *hij werd, door de overheid, weder ingeroepen.* Door een geroep, den aanvang van iets te kennen geven: *de markt inroepen.* Van hier *inroeper, inroeping.*

INROEREN, b. w., *ik roerde in, heb ingeroerd.* Door roeren inmengen.

INROESTEN, o. w., *ik roestte in, ben ingeroest.* Door den roest ingevreten worden: *het ijzer is geheel ingeroest.* Wegens den roest klemmen, vastzitten: *de nagel is er ingeroest.* Van hier *inroesting.*

INROLLEN, b. w., *ik rolde in, heb ingerold.* Tot eene rol inwinden: *papier inrollen.* Door rollen dunner maken: *rol het pak wat in.* Rollend inbrengen: *vaten inrollen.* Ook onz., met *zijn;* rollend inkomen: *het vat is er van zelf ingerold.*

INROND, o., meerv. *inronden.* Eene ronde opening van binnen: *nissen en inronden, gevult met beelden.* BOGAERT.

INROSSEN, (*inrotsen*) o. w., *ik roste in, ben ingerost.* Rossend inrennen: *hij quam schielijk ten dorpe inrotsen.* HOOFT. KIL. heeft ook *rossen* en *rotsen, equitare.*

INRUILEN, b. w., *ik ruilde in, heb ingeruild.* Door ruiling inhandelen. Van hier *inruiling.*

INRUIMEN, b. w., *ik ruimde in, heb ingeruimd.* Door ruimte te maken overgeven: *zijn broeder ruimende in de lang bekleede plaets.* VOND. Toelaten: *belangende het wijder inruimen der oefening van den Roomschen godsdienst.* HOOFT. Van hier *inruiming.*

INRUKKEN, o. w., *ik rukte in, ben ingerukt.* Met ge-

geweld invallen: *na dat de woedende vijand, met al de ruiterij, ter stad was ingerukt.* Van hier *inrukking.*

INSCHELLEN, b. w., *ik schelde in, heb ingescheld.* Door middel van eene schel inroepen.

INSCHENKEN, b. w., *ik schonk in, heb ingeschonken.* Door schenken ingieten. Men gebruikt het zoo wel van het vat, waarin geschonken wordt, als van het vocht, dat er inkomt. *Bier inschenken; een glas bier inschenken.*

INSCHEPEN, b. w., *ik scheepte in, heb ingescheept.* In een schip laden. Van hier *inscheping.*

INSCHEPPEN, b. w., *ik schepte in, heb ingeschept.* Door scheppen indoen.

INSCHEPPEN, b. w., *ik schiep in, heb ingeschapen.* Door de natuur ingeven. Zie *ingeschapen.*

INSCHERPEN, b. w., *ik scherpte in, heb ingescherpt.* In het gemoed diep inprenten, bij aanhoudendheid onderwijzen: *de lessen der deugd moeten den kinderen vroeg ingescherpt worden.* Van hier *inscherping.*

INSCHEUREN, b. en o. w., *ik scheurde in, heb en ben ingescheurd.* Bedr., eene scheur maken: *ik heb het doek ingescheurd.* Onz. met *zijn: het zal inscheuren.*

INSCHIETEN, b. en o. w., *ik schoot in, heb en ben ingeschoten.* Bedr., indoen: *het brood inschieten*, in den oven. Oneig., *het leven inschieten*, verliezen. VOND. *Ik moet er veel van het mijne bij inschieten.* Door schietgeweer in stukken schieten: *de glazen inschieten.* Onz., met *zijn*, ingaan: *die balk schiet diep in.* In het geheugen vallen; het tegendeel van ontschieten: *toen ik dat hoorde, schoot mij juist in*, enz.

INSCHIJNEN, o. w., *ik scheen in, heb ingeschenen.* Inwaarts schijnen. *Op 't licht, dat ingeschenen de schaduwen der wet verdreef.* VOND. Van hier *inschijning.*

INSCHIKKEN, o. en b. w., *ik schikte in, ben en heb ingeschikt.* Onz. met *zijn;* schikkend inkomen: *hij is er met zijnen stoel ingeschikt.* Bedr., toegeven, voegen: *iets inschikken.* Van hier *inschikking*, *inschikkelijk*, enz.

INSCHOKKEN, b. w., *ik schokte in, heb ingeschokt.* Inschrokken, ongekaauwd inslokken: *ik zou het ingewand en het been en vleesch inschokken.* VOND. *Daar is onderscheidt tusschen kaauwen, erkaauwen, en inschokken.* HOOFT. IN-

INSCHOOIJEN, o. w., *ik schooide in*, *ben ingeschooid.* Schooijend inkomen. *Dezelve luiden*, *zoo nat zij waren*, *schooiden er meê steêwaarts in.* HOOFT.

INSCHOON, bijv. n. en bijw. Zeer schoon.

INSCHOPPEN, b. w., *ik schopte in*, *heb ingeschopt.* Schoppend inbrengen. Ook overdr.: *hij is in dat ambt ingeschopt*, het is hem, op eene onregte wijze, opgedragen.

INSCHRAPEN, b w., *ik schraapte in*, *heb ingeschraapt.* Gierigljk inhalen. *Geld inschrapen.*

INSCHRIJDEN, o. w., *ik schreed in*, *ben ingeschreden.* Schrijdelings inkomen.

INSCHRIJVEN, b. w., *ik schreef in*, *heb ingeschreven.* Inteekenen: *zich laten inschrijven. Ingeschrevene aandeelen*, *effekten*, enz. Tot een huwelijk aanteekenen: *zij zijn gisteren ingeschreven.* Van hier *inschrijver*, *inschrijving.*

INSCHROBBEN, b. w., *ik schrobde in*, *heb ingeschrobd.* Door schrobben indrijven.

INSCHROEVEN, b. w., *ik schroefde in*, *heb ingeschroefd.* In iets vast schroeven. Van hier *inschroeving.*

INSCHROKKEN, b. w., *ik schrokte in*, *heb ingeschrokt.* Gulzig inslokken. Zie *inschokken.*

INSCHUDDEN, b. w., *ik schuddede in*, *heb ingeschud.* Door schudden doen invallen.

INSCHUIVEN, b. w., *ik schoof in*, *heb ingeschoven.* Door schuiven inbrengen.

INSCHULD, v., meerv. *inschulden.* Eene geldschuld, welke men invorderen kan: *met bevel*, *om de inschulden in 's koninx handen te leeveren.* HOOFT. Bij H. DE GR. is *inschuld* persoonlijk regt, *jus personale*: *Toebehooren . . . bestaat in behering ende inschuld.* Van hier *inschuldenaar*, door HOOFT gebruikt.

INSGELIJKS, voegw. en bijw. Als een zamenbindend voegw.; ook daarbeneven: *insgelijks hadde elck van haer vier vleugelen.* BIJBELV. Als een vergelijkend bijw.: op dezelfde wijze: *ende insgelijks seijden sij ook alle.* BIJBELV. Bij KIL. ook *eensgelijk.* Sommigen willen *insgelijks*, door *eensgelijks*, verdringen; doch dat smaakt naar noodelooze kieschheid. *Insgelijks* is zamengetrokken van *in des gelijks*, *in des gelijken*; worden-

de het voorzetsel *in* dikwerf met den tweeden naamval gebruikt, als *in der tijd*, *in der daad*, *in des gelijks*, *insgelijks*.

INSLAAN, b. en o. w., onregelm.: *ik sloeg in*, *heb* en *ben ingeslagen*. Bedr., door slaan indrijven: *eenen paal inslaan*. Met eenen slag inbreken: *glazen inslaan*. *Eenen weg inslaan*, zich op denzelven begeven. Inspannen: *paarden inslaan*. Opleggen: *bier voor den zomer inslaan*. Opzuipen: *hij sloeg al den wijn in*. Onz. met *zijn*; indringen: *het onweer is ingeslagen*.

INSLAG, m., meerv. *inslagen*. Het inslaan; zonder meerv.: *den inslag van wijn vercijnsen*. De waren, welke men inslaat, dragen ook den naam van *inslag*; zonder meerv. Inweefsel; met een meerv.: *men schiet den inslag door de scheeringe*. VOND. Van hier de spreekwijs *de schering en de inslag*. Omslag, zoom: *een rok met eenen breeden inslag*. Zamenst.: *inslagcedel*, (*inslagceel*), *inslagspoel*.

INSLAPEN, o. w., *ik sliep in*, *ben ingeslapen*. Aanvangen te slapen. In den verhevenen stijl, voor sterven: *duizenden liggen hier*, *welke in de eeuwigheid zijn ingeslapen*. C. v. D. G.

INSLEPEN, b. w., *ik sleepte in*, *heb ingesleept*. Slepend intrekken.

INSLIJPEN, b. w., *ik sleep in*, *heb ingeslepen*. Door slijpen inmaken. *Die holligheid heb ik er laten inslijpen*.

INSLIKKEN, b. w., *ik slikte in*, *heb ingeslikt*. Door slikken naar binnen brengen: *pillen inslikken*. *Drup en dauw al nuchtren inneslicken*. VOND. Van hier *inslikking*.

INSLINGEREN, b. w., *ik slingerde in*, *heb ingeslingerd*. Door slingeren inwerpen: *de glazen inslingeren*. Slingerend in den mond brengen en opeten: *zij slingeren 't vlees rauw in*, *mitsgaders d' ingewanden*. BOGAERT.

INSLIPPEN, o. w., *ik slipte in*, *ben ingeslipt*. Ongemerkt inkomen: *Schoonhoove*, *oft ontsloopen zijnde*, *oft ingeslipt*, enz. HOOFT.

INSLOKKEN, b. w., *ik slokte in*, *heb ingeslokt*. Door de zwelgkeel inbrengen: *hij slokte heele brokken in*. Verslinden: *het vermogen eener weduw inslokken*.

Door

Door onregt zich iets toeeigenen: *vervaarlijker noch zouw 't Spaansche geweldt zijn, in dien 't ook Portugaal inslokte.* HOOFT. Van hier *inslokking.*

INSLORPEN, (*inslurpen*) b. w., *ik slorpte in, heb ingeslorpt.* Door slorpen inbrengen: *indien de vloet u door zijn' balgh quaem in te slorpen.* VOND. Van hier *inslorping.*

INSLUIMEREN, o. w., *ik sluimerde in, ben ingesluimerd.* Aanvangen te sluimeren.

INSLUIPEN, o. w., *ik sloop in, ben ingeslopen.* Sluipend inkomen. Fig.: *ingeslopen misbruik.*

INSLUITEN, b. en o. w., *ik sloot in, heb ingesloten.* Bedr., achter een slot bewaren. In eenen meer algemeenen zin: *eenen brief, — een leger rondom, eene stad insluiten. Insluiten* heet ook, in eene rede, tusschen twee sluitteekens, iets inplaatsen. — Begrijpen: *Nederland is in den vrede mede ingesloten.* Onzijd., met *hebben;* net inpassen in eene opening: *de bout sluit er net in.* Van hier *insluiting.*

INSLURPEN, zie *inslorpen.*

INSMAKKEN, b. w., *ik smakte in, heb ingesmakt.* Met geweld inwerpen: *smack er groote steenen in.* VOND.

INSMELTEN, b. en o. w., *ik smolt in, heb* en *ben ingesmolten.* Bedr., door smelten inmengen: *tin en lood bij elkander insmelten.* Verliezen: *ik heb er veel geld bij ingesmolten.* Onz., met *zijn;* door het smelten verminderd worden: *vuile metalen smelten in.* In het algemeen, verminderd worden: *het leger is, bij dien slag, vrij wat ingesmolten.* Van hier *insmelting.*

INSMEREN, b. w., *ik smeerde in, heb ingesmeerd.* Smerend inwrijven: *linnen met zeep insmeren.*

INSMIJTEN, b. w., *ik smeet in, heb ingesmeten.* Inwerpen: *steenen ter stad insmijten.* Door smijten omwerpen: *uw vesting, die ingesmeten,* enz. M. L. TIJDW.

INSNAKKEN, b. w., *ik snakte in, heb ingesnakt.* Met gretigheid inslikken. *Honden die 't bloed insnacken.* VOND. *Ook hebt gijme ingesnakt met onverzaeden brandt.* HOOFT.

INSNAPPEN, o. w., *ik snapte in, ben ingesnapt.* Insluipen, schielijk inloopen, lat. *proripere se intro: ende in-*

ingesnapt zijnde, bezet de poort. Hooft.

INSNIJDEN, b. w., *ik sneed in, heb ingesneden.* Eene snede in iets maken: ook door insnijding graveren. Eene opening in eenen dijk maken heet, bij Hooft, ook *insnijden.* Van hier *insnijding.*

INSNORREN, o. w., *ik snorde in, ben ingesnord.* Met gesnor invliegen.

INSNUIVEN, b. w., *ik snoof in, heb ingesnoven.* Door snuiven in den neus optrekken: *zij snuiven zeeschuim in.* Vond.

INSOPPEN, b. w., *ik sopte in, heb ingesopt.* In sop indoopen: ook met sop inmaken.

INSPANNEN, b. w., *ik spande in, heb ingespannen.* Voor den wagen spannen: *paarden inspannen, — ossen inspannen,* voor den ploeg. Oneigenlijk, met ijver aanwenden: *alle krachten inspannen.* In eenen kwaden zin zegt men: *met iemand inspannen,* wanneer het onzijdig gebruikt wordt; doch meest bezigt men dan *aanspannen, zamenspannen. Tegens het recht der vrijheit ingespannen.* Vond. Van hier *inspanning.*

INSPAREN, b. w., *ik spaarde in, heb ingespaard.* Uitzuinigen (*parcendo acquirere*): *zoo veel hij in vier of vijf jaaren t' huis kon inspaaren.* Hooft.

INSPATTEN, o. w., *ik spattede in, ben ingespat.* Indruischen: *de soldaaten spatten t' zijnen herbergh in.* Hooft. Inpuilen: *de muur zal van onder inspatten.*

INSPIJKEREN, b. w., *ik spijkerde in, heb ingespijkerd.* Met spijkers inhechten.

INSPITTEN, b. w., *ik spittede in, heb ingespit.* Door spitten indringen, inbrengen.

INSPOELEN, o. w., *ik spoelde in, ben ingespoeld.* Aanspoelend indrijven: *het wrak is ter haven ingespoeld.*

INSPRAAK, v. Ingeving: *ik neig het oor, daar'k op Gods inspraak wacht.* Psalmber. *Naar de inspraak van het geweten,* het inwendige gevoel. Tegenspraak: *inspraak op iets maken, doen.*

INSPREKEN, b. w., *ik sprak in, heb ingesproken.* In de rede tusschenspreken: *spreek er niets in.* Door spreken veroorzaken: *iemand moed inspreken.*

INSPRINGEN, o. w., *ik sprong in, ben ingesprongen.* Met eenen sprong inkomen: *hij sprong ten huize in.* Ach-

Achteruit wijken: *de muur sprong, boven, drie duimen in.*

INSPUGEN, o. w., *ik spoog in, heb ingespogen.* Inspuwen.

INSPUITEN, b. w., *ik spoot in, heb ingespoten.* Door spuiten inbrengen. Van hier *inspuiting.*

INSPUWEN, zie *inspugen.*

INSTAAN, o. w., onregelm.: *ik stond in, heb ingestaan.* Borg zijn; *ik sta voor hem in. Ik wil er niet voor instaan.* Eene twistzaak voor iemand opnemen: *hij stond voor zijne vrouw in.*

INSTALLIG, bijv. n. en bijw. In de dagelijksche verkeering gebruikelijk, voor in eenen kwaden reuk gebragt: *een huis installig maken,* maken, dat niemand het bewonen wil. Misschien van het oude *stall,* dat verblijf, woning beteekende; en dan heeft het de naaste betrekking op een huis, en zegt zoo veel als onbewoonbaar, onbruikbaar. Echter zegt men ook *iemand installig maken,* hem het vertrouwen, dat hij bij anderen heeft, ontnemen.

INSTAMPEN, b. w., *ik stampte in, heb ingestampt.* Door stampen instooten: *eenen paal instampen.* Door stampen inbuigen en breken: *stamp den vloer niet in.* Met moeite inprenten: *deze weldaden hunnen kinderen en kindskinderen instampen.* BOGAERT. Van hier *instamping.*

INSTAPPEN, b. en o. w., *ik stapte in, heb* en *ben ingestapt.* Bedr., door stappen inhalen: *hij wenscht zijn leitsvrou in te stappen.* VOND. Onz., met *zijn;* door stappen inkomen: *hij is er vrijmoedig ingestapt.*

INSTEIGEREN, o. w., *ik steigerde in, ben ingesteigerd.* Steigerend inkomen. *Het paard kwam ter poort insteigeren.*

INSTEKEN, b. en o. w., *ik stak in, heb ingestoken.* Bedr., in eene opening steken. *Eenen draad insteken,* in de naald. Oul. zeide men ook *eenen dijk insteken,* voor *doorsteken.* Oneig.: *ik heb mij er niet willen insteken,* mij in die zaak niet willen inwikkelen. Inluisteren: *wie heeft u dat ingestoken?* Van hier *insteker,* oul. voor oorblazer. *Een boek insteken,* losse vellen tot een boek innaaijen. Onz., met *hebben;* verborgen zijn: *daer dubbelzinnigheit noch schalckheit*

heit innesteeckt. VOND. *Zoo er iets geestigs insteekt.* VOND. Achterblijven: *driemaalen bleef haar taal ten vollen krop insteeken.* HOOGVL. Van hier *insteking.* Zamenst.: *insteekkamer*, enz.

INSTELLEN, b. w., *ik stelde in, heb ingesteld.* In het gemeen, wordt dit woord gebruikt, om eenen aanvang van iets te kennen te geven. Bij voorb.; iemand, die de eerste is, om eene wet te maken, *stelt* haar *in.* *De gezondheden instellen*, dat is, eer men drinkt, de orde voorschrijven, in het drinken van de gezondheden te volgen. *Het huwelijk instellen*, met gezag hetzelve invoeren. *Zich instellen*, eenen aanvang nemen: *dat spel stelt zich fraai in. Hij kan zich niet gelaeten instellen.* VOND. Van hier *insteller*, *instelling*, voor de daad van instellen, en de ingestelde zaak.

INSTEMMEN, b. w., *ik stemde in, heb ingestemd.* Inwilligen: *ik heb die zaak mede ingestemd;* waarvoor gemeenlijk *toestemmen* gebezigd wordt. Van eenerlei gevoelen zijn: *weinigen zullen met hem instemmen.* Van hier *instemming.*

INSTENDIGLIJK, bijw. Met sterken aandrang. *Men vermaande hem zoo instendiglijk.* HOOFT. Van *in* en *stendiglijk;* van *stendig*, *standig*, *stand.* Hiervoor zegt men dikwerf, bij verbastering, *instantelijk.*

INSTIJGEN, o. w., *ik steeg in, ben ingestegen.* Stijgend indringen: *de lucht, die ter tralie in quam stijgen.* VOND.

INSTIKKEN, b. w., *ik stikte in, heb ingestikt.* Door stikken met de naald inwerken: *die bloemen zijn er kunstig ingestikt.*

INSTIPPEN, b. w., *ik stipte in, heb ingestipt.* Even indoopen.

INSTOMMELEN, o. w., *ik stommelde in, ben ingestommeld.* Met gestommel inkomen: *hij kwam ter kamer instommelen.*

INSTOOTEN, b. en o. w., *ik stiet in, heb* en *ben ingestooten.* Bedr., naar binnen, of naar buiten stooten: *eene deur instooten.* Aan stukken stooten: *eene ruit met den elleboog instooten.* Onz., met *hebben: hij stiet met den degen op den vijand in.* Met *zijn;* met geweld inrijden: *een' poort, waardoor de ruiter quam instooten.* HOOFT.

IN-

INSTOPPEN, b. w., *ik stopte in, heb ingestopt.* Door stoppen indouwen.

INSTORMEN, o. w., *ik stormde in, ben ingestormd.* Met geweld indringen: *ten hemel instormen.* VOND. *Op iemand instormen.*

INSTORTEN, b. en o. w., *ik stortte in, heb* en *ben ingestort.* Bedr., stortend indoen: *gij moet er de appelen maar instorten.* Doen vallen: *die de bergen instort.* VOND. Overdr., ingeven, inboezemen: *dat hij den bootsluiden standvastigheit instortte.* HOOFT. Mededeelen, begaven: *alles, wat den dingen ingestort, beknopt in God alleen bijeen gevonden wort.* VOND. Onz., met *zijn*; invallen: *de toren is ingestort.* In eene vorige ziekte vallen: *de kranke is weder ingestort.* Met geweld instroomen: *de zee kwam door de wijde breuk instorten.* Van hier *instorting.*

INSTOUWEN, (*instuwen*) b. w., *ik stouwde in, heb ingestouwd.* Sterk indrukken, inpakken.

INSTREVEN, o. w., *ik streefde in, heb ingestreefd.* Strevend inkomen: *gereedt, om ter stadt in te streven.* HOOFT.

INSTRIJKEN, b. en o. w., *ik streek in, heb* en *ben ingestreken.* Bedr., strijkend indoen: *ik heb het geld er ingestreken.* Onz., met *zijn*; met gezwindheid inkomen: *zich onderwindende, 't krijgsvolk te doen instrijken.* HOOFT. *Wie so ruiterlijck ter bane comt ingestreken dan?* CONSTE DER MINN.

INSTROOIJEN, b. w., *ik strooide in, heb ingestrooid.* Met strooijen indoen.

INSTROOMEN, o. w., *ik stroomde in, ben ingestroomd.* Stroomend inkomen.

INSTRUMENT, onduitsch, o., meerv. *instrumenten.* Werktuig: *alle instrument, dat tegen u bereijdt word.* BIJBELV. Het gereedschap eens wondheelers: *hier maakt men instrumenten.* Een stoute knaap heet, in de dagelijksche taal, *een instrument.* Van het lat. *instrumentum.* Zamenst. *instrumentmaker; muzijkinstrument.*

INSTUIVEN, o. w., *ik stoof in, ben ingestoven.* Stuivend inkomen: *zie! hoe is dat zand hier ingestoven!* Met stuivend nat instorten: *toen de stroom ter dijkbresse instoof.* HOOGVL. Met geweld inkomen: *de paar-*

paarden komen instuiven. HOOFT.

INSTUREN, b. w., *ik stuurde in, heb ingestuurd.* Sturend inbrengen.

INSTUWEN, zie *instouwen.*

INSULLEN, o. w., *ik sulde in, ben ingesuld.* Door sullen inglijden.

INTAPPEN, b. w., *ik tapte in, heb ingetapt.* Tappend indoen: *ik heb er bier ingetapt.* In de dagelijksche zamenleving, inschenken: *tap eens in.*

INTEEKENEN, b. w., *ik teekende in, heb ingeteekend.* Iets als een teeken inschrijven. Van hier *inteekenaar, inteekening.*

INTERDEEL, o. Nadeel, schade: *tot interdeel van scippers.* R. PALUD. Zie *achterdeel.*

INTEREN, b. en o. w., *ik teerde in, heb* en *ben ingeteerd.* Bedr., door vertering minder maken: *al zijn goed bijna interen.* Onz., met *zijn: hoe veel zijt gij al ingeteerd?* Ook met *hebben: wat hebben wij al-lang ingeteerd!*

INTEUGELEN, b. w., *ik teugelde in, heb ingeteugeld.* Door den teugel korter te nemen, bedwingen. Meest overdr., voor wederhouden, matigen: *zijne begeerten, driften, iemands trotschheid inteugelen.* Van hier *inteugeling.*

INTIEGEN, (*intijgen, intuigen*) verouderd o. w., *ik toog in, ben ingetogen.* Intrekken. Het verl. deelw. *ingetogen* is nog in gebruik. SPIEGH. heeft *intogeling*, voor aankomeling in een land.

INTILLEN, b. w., *ik tilde in, heb ingetild.* Inbeuren, door optillen inbrengen.

INTOEVEN, b. w., *ik toefde in, heb ingetoefd.* Inwachten: *dit geschiedde, om zekere vendels in te toeven.* HOOFT.

INTOGT, m. Inkomst, het intrekken.

INTOOMEN, b. w., *ik toomde in, heb ingetoomd.* Inteugelen. Oneigenlijk, voor het bedwingen en beteugelen van hartstogten: *Mevrouw 't is kunst de blijdschap in te toomen.* VOND. Van hier *intooming.*

INTOOVEREN, b. w., *ik tooverde in, heb ingetooverd.* Door behendigheid inbrengen: *hy heeft den bal er ingetooverd.* Iets zoo in iets anders inbrengen, of vastbinden, dat het niet, dan met groote moeite ontwaard, of

of losgemaakt kan worden: *wat hebt gij er dat weer ingetooverd.*

INTRAPPEN, b. w., *ik trapte in, heb ingetrapt.* Met de voeten intreden: *gij moet er niet intrappen.* Door trappen breken: *en trapt Godts vijanden de pan in dertighmael.* VOND.

INTREDE (*intred*), v. Plegtige inkomst: *op gewapende intrede.* HOOFT. *Op haer groete en heilzame intreé.* VOND.

INTREDEN, b. en o. w., *ik trad in, heb* en *ben ingetreden.* Bedr., in stukken treden: *Messias komt dees slange het hooft intreên.* VOND. Door treden inhalen: *ik zal hem wel intreden.* Fig.: *zijn stijl treedt Tacitus nergens in.* HOOFT. Onz., met *zijn;* ingaan: *wie is daar ingetreden?*

INTREK, m. Het intrekken: *bij den intrek des legers.* Eene plaats, waar men zich eene wijl ophoudt: *wij hebben daar onzen intrek. Zijnen intrek nemen.*

INTREKKEN, b. en o. w., *ik trok in, heb* en *ben ingetrokken.* Bedr. met trekken inhalen: *de balen met een touw intrekken.* Naar zich halen: *trek uwe beenen wat in.* In eene zaak betrekken: *gij wordt mede in dat twistgeding ingetrokken.* Afschaffen: *eene gegevene order intrekken.* Naauwer maken: *een schip boven een weinig intrekken.* Onz., met *zijn:* inkomen: *indien de vijand dieper intrekt.* Inkrimpen: *die plank trekt, door de hitte, in.* Van hier *intrekking.*

INTUIMELEN, o. w., *ik tuimelde in, ben ingetuimeld.* Tuimelend invallen. *Hij is, hals over hoofd, door het gat, ingetuimeld.*

INTUSSCHEN, voegw. en bijw. Middelerwijl. Voegw.: *intusschen rijst de waan al hooger.* HOOGVL. Bijw.: *ik zal het intusschen doen.*

INVAL, m., meerv. invallen. Eene onverwachte aannadering, met strooping vergezeld: *de Turken hebben, eertijds, herhaalde invallen in Hongarije gedaan.* Eene invallende gedachte: *aardige invallen.* Eene plaats, waar men dikwijls komt; zonder meerv.: *hier is de zoete inval.*

INVALLEN, o. en b. w., *ik viel in, ben* en *heb ingevallen.* Onz., met *zijn;* vallend inkomen: *hij viel ten dan-*

donkren afgrond in. HOOGVL. Inschieten: *invallende lichtstralen.* Instorten: *het huis is ingevallen.* Eenen inval doen: *de vijand is van ter zijde ingevallen.* In de gedachten schieten: *juist viel mij toen in.* Vermageren: *zijne kaken zijn geheel ingevallen.* Inzinken: *met ingevallene oogen.* In iemands rede vallen: *toen ik dit zeide, viel de Koning in.* Schielijk tusschen komen: *daar moet de basstem invallen.* Van schepen, die in eene haven binnenloopen, zegt men, dat zij *invallen.* Bedr., door vallen breken: *de hersens invallen.*

INVAREN, b. en o. w., *ik voer in, heb* en *ben ingevaren.* Bedr., door middel van een vaartuig inbrengen: *hij voer de goederen ter stad in.* Varend inhalen: *hij konde dat roofschip niet invaren.* Onz., met *zijn*; inkomen met een schip: *ik kan hier niet invaren.* Met der woon intrekken: *dit huis is te huur, om met November in te varen.* Inrijden: *gezegent ingevaren de poort van Amsterdam.* VOND. Dichters gebruiken ook *invaren* voor zich stout naar boven verheffen. Zoo zegt VOND. van een slotgevaarte, dat het *de starren ingevaren is.*

INVATEN, b. w., *ik vaatte in, heb ingevaat.* In vaten doen. *Den wijn invaten.*

INVATTEN, b. w., *ik vattede in, heb ingevat.* In zich vatten, vasthouden; *zij (de steenen) sullen met goude ingevat zijn in hare vullingen.* BIJBELVERT.

INVEGEN, b. w., *ik veegde in, heb ingeveegd.* Door vegen inbrengen.

INVERGIFT, bijv. n. en bijw., een verled. deelw. van het oude *vergiften.* Zeer vergiftig: *uw invergifte flits.* VOND.

INVESTEN, b. w., *ik vestte in, heb ingevest.* Vast inzetten: *al eer de bergen ingevestet waren.* BIJBELV., ook SPIEGH.

INVIJLEN, b. w., *ik vijlde in, heb ingevijld.* Door vijlen inwerken; ook door vijlen kwetser.

INVLAMMEN, b. w., *ik vlamde in, heb ingevlamd.* Inbranden: *het lemmer van een zwaard invlammen*, door middel der vlam, met gouden, of zilveren draden beleggen.

INVLECHTEN, b. w., *ik vlocht in, heb ingevlochten.* Door vlechten inbrengen: *ik zal er gouddraad invlechten. Syne wortelen worden bij den springader ingevlochten.* BIJBELVERT. Oneig., fierlijk tusschenvoegen: *hoe hij de glorie van Rome overal invlegt.* HOOGVL.

INVLIEGEN, o. en b. w., *ik vloog in, ben* en *heb ingevlogen.* Onzijd., met *zijn;* vliegend inkomen: *de duiven zijn al ingevlogen.* Met alle snelheid naderen: *Fineus komt met eene speer ingevlogen.* VOND. Met eene vaart inzeilen: *de vloot kwam, met volle zeilen, invliegen. Tegen iemand invliegen*, zich tegen hem verzetten. Bedr., door vliegen breken: *de vogel heeft het glas ingevlogen.*

INVLIETEN, o. w., *ik vloot in, ben ingevloten.* Vlietend inkomen.

INVLIJEN, b. w., *ik vlijde in, heb ingevlijd.* Door vlijen indoen, invoegen. Inlasschen: *en zoo bekwaam niet in 't lighaam der historie kon ingevlijd worden.* WAGEN.

INVLOED, m. Dit woord wordt, in eenen oneigenlijken zin, gebruikt voor de werking van eene zaak op eene andere: *den invloed der starren op des menschen lotgevallen gelooven.* Ook van de zedelijke uitwerking eens persoons op anderen: *ik hoop, dat gij uwen invloed daartoe zult te werk stellen.* Oul. zeide men *invlieting: der planeten wercken ende hoer inulietinghe.* GULD. TROEN.

INVLOEIJEN, o. w., *ik vloeide in, ben ingevloeid.* Vloeijend inkomen: *uit wiens kil eene ader invloeit.* VOND. Tusschenvoegen: *hij liet hier, met voordacht, invloeijen*, enz.

INVLUGTEN, o. w., *ik vlugtte in, ben ingevlugt.* Vlugtend inkomen: *hoe se de wildernis invlughte.* VOND.

INVOEGE, voegw. Zoo dat. *Dezelfde schreumte deed hen met zijn naakte zeggen te vreede zijn: invoeghe dat hij binnen de vesten ontfangen werd.* HOOFT. Men gebruikt het ook zonder het voegwoord *dat: hij spreekt niets dan billijkheid, invoege men hem de toestemming niet weigeren kan.* — *In dier voege* is ook in gebruik. Zie *voeg.*

INVOEGEN, b. w., *ik voegde in, heb ingevoegd.* Voegend invullen: *steenen invoegen.* Tusschenvoegen: *ik heb dit er nog ingevoegd.* Van hier *invoeging.*

INVOER, m. Het invoeren: *schatting op den invoer van buitenlandsche goederen leggen.*

INVOEREN, b. w., *ik voerde in, heb ingevoerd.* Met een rij- of vaartuig inbrengen: *granen van buiten invoeren.* Dat bij anderen in zwang is, inbrengen: *wetten, gewoonten, een gevoelen invoeren.* Van hier *invoering.*

INVOLGEN, b. w., *ik volgde in, heb ingevolgd.* Volgend bijblijven, bijkomen, inhalen: *zoo werd de midbelbare lentenacht, kunnende 't burgherjaar niet involghen*, enz. Hooft. Aanstonds achter iemand volgen: *een soldaat was d'eerst, die de veste beklom; stoutelijk ingevolght van de rest.* Hooft. Dadelijk nakomen: *ik heb uwe lessen ingevolgd. Iemands begeerte involgen.* Van hier *involging.*

INVORDEREN, b. w., *ik vorderde in, heb ingevorderd.* Inmanen: *schulden invorderen.* Van hier *invorderaar, invordering.*

INVOUWEN, b. w., *ik vouwde in, heb ingevouwen.* Binnenwaarts vouwen.

INVRETEN, b. en o. w., *ik vrat in, heb ingevreten.* Bedr., met geweld ineten: *dat ijzer wordt geheel van den roest ingevreten.* Onz., met *hebben*: *kanker vreet geweldig in.* Overdr.: *de burgertwist vreet in.* Vond.

INVRIJVEN, hetzelfde als *inwrijven.*

INVULLEN, b. w., *ik vulde in, heb ingevuld.* In eene opene plaats van eenig geschrift iets inschrijven. Van hier *invulling.*

INWAAIJEN, o. w., *ik woei in, ben ingewaaid.* Door den wind binnenwaarts wijken en vallen: *al mijne glazen zijn ingewaaid.* Ook kan het bedr. gebruikt worden: *de wind heeft mijne glazen ingewaaid.*

INWAARTS, bijw. van plaats. Binnenwaarts. De vergelijkende trap wordt in de overzetting van den Bijb. gevonden: *een ander voorhof, inwaerder, dan dat voorhuys.*

INWACHTEN, b. w., *ik wachtte in, heb ingewacht.* Intoeven: *iemand inwachten.* Afwachten: *eene goede ge-*

gelegenheid inwachten. Van hier *inwachting.*

INWASSEN, o. w., *ik wies in, ben ingewassen.* Door wassen in iets vastgroeijen. *Nagels, die in het vleesch ingewassen zijn.*

INWATEREN, o. w., *ik waterde in, ben ingewaterd.* Van water, dat indringt, doortrokken worden: *de plint is ingewaterd.* Van hier *inwatering.*

INWEEKEN, b. w., *ik weekte in, heb ingeweekt.* Iets in vocht leggen, om het week te maken. Anders noemt men het *in de week*, elders *in de weeke, leggen.*

INWELLEN, o. w., *ik welde in, ben ingeweld.* Door middel eener onderliggende wel inzakken.

INWENDIG, bijv. n. en bijw.; *inwendiger, inwendigst.* Innerlijk. *Eene inwendige kwaal. Na den inwendigen mensche.* BIJBELV.

INWENTELEN, b. en o. w., *ik wentelde in, heb en ben ingewenteld.* Bedr., inwaarts wentelen: *eenen steen inwentelen.* In Gelderl. gebruikt men het als een onz. w., met *zijn*, in den zin van weder in eene ziekte storten: *hij wentelt weder in.*

INWERKEN, b. w., *ik werkte in, heb ingewerkt* (oul. *ik wrocht in, heb ingewrocht*). Door bewerking inmaken: *sommigen beschrijven het geloof, als een ingewrocht vermogen.* In het gemoed doen inblijven. *Mijn ingewerkt verlangen.* M. L. TIJDW.

INWERPEN, b. w., *ik worp (wierp) in, heb ingeworpen.* Door werpen inbrengen: *dat dese arme weduwe meer ingeworpen heeft*, enz. BIJBELV. Door werpen breken: *ergens de glazen inwerpen.* Met geweld inbrengen: *zij onderwonden zich, soldaaten in te werpen.* HOOFT. Onverwachts doen ontstaan: *kwade gedachten inwerpen.* Van hier *inwerping, inwerpsel.*

INWEVEN, b. w., *ik weefde in, heb ingeweven.* Door weven inwerken. Figuurl.: *bijteekeningen ten voorneemlijken werke inweeven.* HOOFT. Van hier *inweving; inweefsel*, in den eigenlijken zin; ook fig.: *door een verstandig inweefzel van de verhevenste stukken.* OVERZ. VAN HERVEY.

INWIJDEN (*inwijen*), b. w., *ik wijdde in, heb ingewijd.* Tot een zeker gebruik, op eene plegtige wijze, wijden, heiligen: *eene kerk — een altaar inwijden.* Bij de roomschkatholijken gebruikt men het ook van per-

sonen: *eenen abt — eene non inwijden.* In lage schertstaal zegt men: *iets inwijden*, hetwelk men voor de eerste reis gebruikt. Van hier *ingewijde*, die ingewijd is; *inwijding (inwijing).*

INWIJK, v., meerv. *inwijken.* Inham, kreek, kleine baai.

INWIJKEN, o. w., *ik week in, ben ingeweken.* In eene plaats de wijk nemen: *terwijl die genen dieper in Duitschland inweken.* L. TEN KATE. Inbuigen: *die muur is ingeweken.* Van hier *inwijking.*

INWIKKELEN, b. w., *ik wikkelde in, heb ingewikkeld.* In eenen omslag doen. Men gebruikt het meest fig.: *zich in eene zaak inwikkelen. Wanneer de warzucht zich in den staat inwikkelt.* Van hier het verl. deelw. *ingewikkeld*, als bijw. gebruikt; met bedekte woorden: *ik heb het hem ingewikkeld gezegd.* Van hier *inwikkeling.*

INWILLEN, o. w., *ik wilde in, heb ingewild.* Men gebruikt bij verkorting, dit woord, met afsnijding van een ander werkwoord. *(Dit) was teikens genoegh, van den averechtschen weg in te willen* (namel. *gaan*). HOOFT.

INWILLIGEN, b. w., *ik willigde in, heb ingewilligd.* Zijne toestemming tot iets geven: *een verzoek inwilligen. Aan 't inwillighen oft weigeren der somme.* HOOFT. Van hier *inwilliging.*

INWINDEN, b. w., *ik wond in, heb ingewonden.* In een windsel doen. Van hier *inwindsel.*

INWINNEN, b. w., *ik won in, heb ingewonnen.* Weder winnen: *mijn verlies heb ik schielijk weder ingewonnen.* Zoeken te verwerven: *iemands genegenheid inwinnen.* Zoeken op te loopen: *getuigen inwinnen.* Van hier *inwinning.*

INWIPPEN, b. en o. w., *ik wipte in, heb* en *ben ingewipt.* Bedr., met eene wip inbrengen: *men moet er de plank inwippen.* Onz., met *zijn*; met eenen ligten sprong inkomen: *hij kwam onverwacht inwippen.*

INWOEKEREN, b. en o. w., *ik woekerde in, heb* en *ben ingewoekerd.* Door woeker verkrijgen: *ik heb dat verloren geld weder ingewoekerd.* Onzijd., gebruikt men dit woord ook figuurl., voor door gewoonte in zwang raken: *dat kwaad woekert hoe langer hoe meer in.* Van hier *inwoekering.*

IN-

INWOELEN, b. w., *ik woelde in, heb ingewoeld.* In garen of touw inwinden. Van hier *inwoeling.*

INWONEN, o. w., *ik woonde in, heb ingewoond.* In eene plaats wonen: *bij iemand inwonen.* Fig.: *Inwoonende in het lichaem.* BIJBELV. Zoo ook: *inwonende zonde — inwonende genade*, in de godgeleerdheid. Van hier *inwoner, inwoning, inwoonster.*

INWORTELEN, o. w., *ik wortelde in, ben ingeworteld.* Wortelen in de aarde schieten: *die boom wortelt diep in.* Men gebruikt het meest figuurl., in eenen kwaden zin; het beeld ontleend zijnde van zulk onkruid, dat diepe wortelen schiet: *eene ingewortelde ziekte, gewoonte. Een ingeworteld kwaad. Met de ingewortelde afgoderije.* BOGAERT. Van hier *inworteling.*

INWRIJVEN, (*inrijven*) b. w., *ik wreef in, heb ingewreven.* Met wrijven inbrengen. Oneig., betaald zetten; in den gemeenen stijl: *ik zal hem dit wel inwrijven.* Van hier *inwrijving.*

INWRINGEN, b. w., *ik wrong in, heb ingewrongen.* Met wringen indraaijen: *ik heb er de schroef ingewrongen.*

INZAAIJEN, b. w., *ik zaaide in, heb ingezaaid.* Door zaaijen instrooijen: *fijn ingezaaide zaet.* VOND. Voor de tweede reis zaaijen. *Ingezaaide boekweit*, enz.; is, in Gelderl., boekweit, die, na het mislukken van het eerste gezaaide, op nieuw gezaaid wordt. Fig.: *dat Godt den mensch inzaeide een zaet en mogentheit van redenkavelen.* VOND.

INZAAT, m. Zoo noemt men, op de Veluw, het hoogste bod op goederen, bij de eerste veiling: *de inzaat is met duizend gulden verhoogd.*

INZAGE, v. Dit woord wordt in eenige oorden van ons vaderland vrij algemeen gebruikt, voor gezag, doel, of belang, als van *in* en *zeggen: ik heb er geen inzage in*, ik heb er niet in te zeggen; ik bemoei er mij niet mede; niet van *in* en *zien*, als of het ware: ik heb er geen inzien in.

INZAGEN, b. w., *ik zaagde in, heb ingezaagd.* Aanvangen met zagen; ook eene snede, met eene zaag, in hout maken.

INZAKKEN, o. w., *ik zakte in, ben ingezakt.* Door zakking invallen. Van hier *inzakking.*

INZAMELEN, b. w., *ik zamelde in, heb ingezameld.*

Inoogsten: *vruchten inzamelen.* Verzamelen: *geld inzamelen.* Van hier *inzamelaar, inzameling.*

INZEEPEN, b. w., *ik zeepte in, heb ingezeept.* Met zeep insmeren: *den baard inzeepen.*

INZEGENEN, b. w., *ik zegende in, heb ingezegend.* Door zegening inwijden: *eenen leeraar inzegenen.* Van hier *inzegening.*

INZEGGEN, o., tegenzeggen, tegenspraak: *op 't welk geen inzeggen viel.* HOOFT. Toestemming, mededeeling van gevoelen: *met kennis en inzeggen der Landtvooghdesse.* HOOFT.

INZEILEN, b. en o. w., *ik zeilde in, heb* en *ben ingezeild.* Bedr., zeilend inhalen: *de vrijbuiter kon ons schip niet inzeilen.* Fig.: *de ingezeetenen deezer stadt zaaghen zich dapper ingezeilt.* HOOFT. Onz., met *zijn*: *wanneer het schip uit vreemde landen de haven innezeilt.* VOND.

INZENDEN, b. w., *ik zond in, heb ingezonden.* Naar binnen zenden.

INZETTEN, b. w., *ik zettede in, heb ingezet.* In eene plaats zetten: *ik heb mij twee valsche tanden laten inzetten.* — *Geld inzetten*, in eene loterij, of een spel. *Ingezette steenen in eenen ring.* — *De roofvogel zettede er zijne klaauwen in.* Instellen, bij verkoop het eerste bod doen: *een huis inzetten.* Verordenen: *eene wet inzetten. Iemands gezondheid inzetten*, instellen. HOOFT gebruikt het voor verkiezen, benoemen. Oul. werd het voor opleggen gebezigd: *ende hebben haar handen ingheset op die* enz. BIJB. 1477. Van hier *inzetsel, inzetter, inzetting.*

INZIEDEN, o. w., *ik zood in, ben ingezoden.* Door zieden minder worden: *het is, op de helft, ingezoden.* Van hier *inziedsel.*

INZIEN, b. w., onregelm., *ik zag in, heb ingezien. Een boek, eenen brief, inzien.* Met zijn verstand beschouwen. *Maar anderen zien dit stuk anders in.* G. BRANDT. Verschoonen: *iemands zwakheden inzien.* De onbepaalde wijs des werkwoords wordt ook zelfst. gebruikt, voor oordeel, bevatting: *naar mijn inzien. Mijns inziens.*

INZIGT, o., meerv. *inzigten.* Van *inzien.* Nazigt; zonder meerv.: *naar 't ontzetten van Gent zouw men inzigt*

zigt neemen op de lasten. HOOFT. Bedoeling; met een meerv.: *tegens het inzight.* HOOFT. *Doorgaans voldeeden stof noch inzigt aan het oogmerk van den milden uitdeeler.* M. L. TIJDW. *Het verscheijden insicht van de oude Regierders van 't landt.* H. D. GR.

INZIJN, o. w., onregelm., *ik was in, ben ingeweest.* In de dagelijksche taal, gebruikt men dit woord, met verzwijging van een naamw. van plaats: *hij is er in.*

INZIJPEN, o. w., *ik zijpte in, ben ingezijpt.* Zijpend indruipen.

INZINKEN, o. w., *ik zonk in, ben ingezonken.* Door zinken invallen: *met ingezonkene oogen.*

INZOET, bijv. n. en bijw., zeer zoet: *de inzoete vijgen.* VOND.

INZONDERHEID, bijw. Voornamelijk, bijzonder. Van *in* en *zonder*, dat oul. voor *bijzonder* gebruikt werd.

INZOUT, bijv. n., en bijw., zeer zout.

INZOUTEN, b. w., *ik zoutte in, heb ingezouten.* In het zout leggen. Van hier *inzouting.*

INZUIGEN, b. w., *ik zoog in, heb ingezogen.* Zuigend intrekken; ook fig.: *lessen inzuigen. Ingezoge gezintheidt wordt niet licht verworpen.* HOOFT.

INZUIPEN, b. w., *ik zoop in, heb ingezopen.* Zuipend inzwelgen: *hij zoop den drank in. Inzuipen 't zoet vergif van woeste zeën.* VOND.

INZULTEN, b. w., *ik zultte in, heb ingezult.* Met zout of azijn inleggen: *haring in pekel ingezult.* HOOG-VL. Men gebruikt, ter onderscheiding van *inzouten*, dit woord ook oneigenlijk: *een vernuft, in het merg van kunsten en wetenschappen ingezult. Ingezouten* zoude hier niet gebruikt willen zijn. Van hier *inzulting.*

INZWACHTELEN, b. w., *ik zwachtelde in, heb ingezwachteld.* In eenen zwachtel wikkelen. Van hier *inzwachteling.*

INZWART, bijv. n. en bijw., zeer zwart.

INZWELGEN, b. w., *ik zwolg in, heb ingezwolgen.* Door de zwelgkeel inbrengen: *eenen brok inzwelgen.* Oneig.: *de zee zwelgt schatten in. Zij zijn gereed, den ijdelsten lof, dien men hun geeft, in te zwelgen.* Van hier *inzwelging.*

INZWEMMEN, o. w., *ik zwom in, ben ingezwommen.* Zwemmend inkomen.

INZWEREN, o. w., *ik zwoer in, ben ingezworen.* Door zwering invreten: *het is tot op het been ingezworen.*

INZWEVEN, o. w., *ik zweefde in, ben ingezweefd.* Zwevend inkomen.

INZWIEREN, o. w., *ik zwierde in, ben ingezwierd.* Zwierend inkomen: *hij kwam op schaatsen inzwieren. Terwijl de Godin ten hemel innezwiert.* VOND.

JOELEN, o. w., *ik joelde, heb gejoeld.* Een dronkaards geraas maken, krioelen, vrolijk zijn. TUINMAN leidt het af van het bacchusfeest der Kelten en Duitschers, *jol* of *jul* genoemd, hun grootste en langdurigste feest, ter eer van *Julvatter*, Vader der vrolijkheid. In het moesogot. heet *goljan*, verwelkomen, en *geol*, in het angels., het vrolijke kersfeest. Het fransche *joli*, blijd, vrolijk, komt hiermede overeen; zoo ook ons veronderde *jolijd.*

JOFFER, zie *juffer.*

JOK, zie *juk.* Van hier *jokbeen*, (*jukbeen*) in de ontleedkunde, het been voor in het hoofd, onder het oog, dat zich onder de slapen des hoofds uitstrekt.

JOK, hetwelk alleen in het enkelvoud, en zonder lidwoord gebruikt wordt. Boert. *Jok en ernst. Uit joks*, om niet, zonder winst of verlies, *spelen*, bij de kinderen gebruikelijk. Lat. *jocus.* Zamenstell. *jokspreuk.*

JOKEN, (*jeuken*) o. w., *ik jookte, heb gejookt.* Sterk begeeren, verlangen: *de paarden joken naar den stal. Als het op is, is het joken gedaan*, in den gemeenzamen spreektrant. *Zijn armen van zelf jookende, om alles t' omvademen.* HOOFT. Van hier *jokerig.*

JOKKEN, o. w., *ik jokte, heb gejokt.* Boerten: *Isaac was jockende met Rebecca.* BIJBELV. Eene verzachtende uitdrukking: *gij jokt*, voor, gij verheelt de waarheid. Men maakt gemeenlijk dit onderscheid tusschen *jokken* en *liegen*, dat het eerste beteekent onwaarheid spreken, zonder benadeeling van anderen, en het laatste onwaarheid spreken, ten nadeele van anderen. Van hier *jokkenaar*, *jokkenaarster*, *jokkernij. Joçari* heet bij de Lat. schertsen.

JOL, v., meerv. *jollen.* Eene jutsche boot, met twee spitse ste-

stevens. *Γαυλος* was eene soort van Fenicische vaartuigen, van גול, גלל. TUINMAN meent, dat dit woord daarmede eenen oorsprong zoude hebben.

JOLLEN, o. w., *ik jolde*, *heb gejold.* Een kreunend geluid maken: *de koeijen jolden en loeiden naar hare benomen kalveren.* J. DE BRUNE.

JONG, bijv. n. en bijw., *jonger*, *jongst.* Het tegengestelde van oud: *jonge wortels*, *jong gras*, *jonge boomen*, enz. Van dieren en menschen: *een jonge leeuw*, *eene jonge vrouw*, (die kort getrouwd is). — *In mijne jonge jaren. Jong zijn.* Dit heet ook, in sommige oorden van Nederland, zoo veel, als ter wereld komen; in de dagelijksche taal: *hij is in Mei jong geweest. Jong worden*, verjongen. De stellende trap *jong* wordt ook als een zelfst. naamwoord van het onz. geslacht genomen; meerv. *jongen*, voor een jong dier: *'t wanschapen jong.* VOND. *De kat heeft jongen.* De Ouden verstonden dit ook van kinderen: *Sint Jan, die een suijverlijck jong was.* TUINM. Van hier nog de onbeschaafde spreekwijs: *zij is met jong. Van jongs aan*, van de jeugd af. TEN KATE heeft *jongtijdsche konstnamen.* De vergelijkende trap *jonger* wordt ook als een zelfst. n. gebruikt; meerv. *jongers*, *jongeren*, voor knecht: *Abraham seijde tot zijne jongers.* BIJBELV. *Jongers en Vrouwen.* HOOFT. Zoo bezigt het de BIJBELV. ook in den zin van leerling, krijgsknecht en jongeling. Ook L. BAKE: *jongers door het zwaard gevallen.* De overtreffende trap, *jongste*, heeft, in eenige gevallen, de beteekenis van laatste: *de jongste lust eener vallende fortuine.* HOOFT. *Uwen jongsten brief heb ik bewaard. De jongste dag.* Van dit *jongst* is *jongstleden* gevormd. Van hier *jongheid*, bij VOND., ook voor jonge manschap: *'k verwacht de jongkheid van ons eilant met den degen hier langs gevoert.* Zamenstell. *jonggezel*, *jongman* (jongeling) *jongvrouw*, *jonkvrouw*, (ongetrouwde vrouw). Oul. was *jonckwijf*, *jongwijf*, in gebruik, voor dienstmaagd.

JONGELING, m., meerv. *jongelingen.* Een jongman. Oulings bezigde men *jongelingen*, ook voor jonge dochters. Zoo ook HOOFT: *Ende quam aan dit paar jongelingen* (namel. Don KAREL en Koningin ISABELLA) enz.

Van hier *jongelingschap.*

JONGEN, m., meerv. *jongens.* Een jonge persoon van het mannelijke geslacht, die de jaren eens jongelings nog niet bereikt heeft; in den vertrouwelijken spreektrant; *toen ik nog een kleine jongen was.* Dikwijls sluit het het denkbeeld van minachting in: *hij is een boerenjongen.* Zoo ook *kootjongen*, *snotjongen*, *schandjongen*, *weesjongen*, *hondsjongen*, *straatjongen*, enz. Ook beduidt het, in de dagelijksche taal, kinderen in het gemeen, zoo wel meisjes als knechtjes: *hoe veel jongens hebt gij?* Wijders, een leerling bij handwerkers, een handlanger: *een kleermakers jongen.* Zoo ook *leerjongen*, *legerjongen*, *koksjongen*, *postjongen*, *scheepsjongen*, *winkeljongen*, enz.

JONGEN, o. w., *ik jongde*, *heb gejongd.* Jongen werpen, van sommige dieren gesproken: *de hinde heeft gejongd. Deze kat jongt tweemaal in het jaar.*

JONGER, zie *jong.*

JONK, o., meerv. *jonken.* Een indiaansch vaartuig. *Scheepstimmerwerven, waarop allerhande vaartuigen, als jonken, enz. gemaakt werden.* BOGAERT. *Met rijk gelade jonken.* VOND. Fr. *jonque.*

JONKER, (*jonkheer*) m., meerv. *jonkers.* Een woord, uit *jonge heer* zamengesteld. Eertijds was het een eertitel van prinsen en zonen van den hoogen adel. Eene zeer oude benaming, die nog onder de Tatarische volken gebruikelijk is, onder welke de zoon van den regerenden Heer *Chonkar* heet. Thans verstaat men, door dat woord, eenen edelman: *een ambtsjonker*, *landjonker*, *hofjonker*, *leijonker*, *staatjonker.* Ook met verachting: *popjonker*, *saletjonker.* De zoon uit een adellijk huis heet, in zijne mindere jaren, bij ons ook *jonker.* Insgelijks iemand van een aanzienlijker geslacht, die zich in de krijgsdienst begeeft, draagt den naam van *jonker*, zoolang hij het werk van een gemeen soldaat doet. — Omdat velen, die den naam van *jonker* voeren, weinig doen, heet *het jonkeren handwerk oefenen* zoo veel, als straatslijpen, ledig gaan. Een speelnoot op eene bruiloft, die het pas getrouwde paar met palm enz. bestrooit, wordt *strooijonker* genoemd. Van hier *jonkerachtig.* Uit scherts zegt men van het wild, als het, door een begin-

ginsel van rotting, riekt: *het is zoo jonkerachtig*, anders *adellijk*.

JONKHEER, zie *jonker*.

JONNEN, zie *gunnen*.

JONST, zie *gunst*. — *Och oft u ionste my ionnen wouwe*. CONSTE DER MINN.

JOOD, m., meerv. *joden*. Een afstammeling van een bekend volk. Van het hebr. woord *jehoudi*, dat is een nazaat van *Juda*. Vrouwel. *Jodin*. Van hier *jodendom*, *joodsch*, *joodschap* (jodendom: *de bloem der joodschap*. VOND.) Zamenstell. *jodengenoot*, *jodenkerk*, *jodenkriek*, eene zekere vrucht, *jodenlijm*, enz.

JOOL, m., meerv. *joolen*. Druil, halve gek: *onze joolen van Paapen, hier te lande, hebben 't quaadt genoeg*. HOOFT. KIL. heeft *joole stulta, ignava mulier*.

JOOP, v., meerv. *jopen*. Eene soort van appelen, hoogrood van kleur. *Zoete, zure jopen*. De dorre knoppen van rozen, anders *bottels* geheeten, dragen ook den naam van *jopen*. Zamenstell. *jopenbier*.

JORDAAN, v. Eene bekende rivier in Palestine. *Door de kil dier splijtende Jordane*. VOND. *Het water van de stroomende Jordaan*. HOOGVL.

JOUW, v. Een slepend geroep van schimp en spot: *daarop schreeuwden de soldaaten een lange jouw*. HOOFT.

JOUWEN, o. w., *ik jouwde, heb gejouwd*. Met eene jouw beschimpen: *men jouwde over hen, als (over) eenen dief*. BIJBELV. Van hier *uitjouwen*.

IRIAS, v., meerv. *iriassen*. Een wortel; ook eene bloem. Misschien van het lat. *iris*. Zamenst.: *iriaswortel*.

ISCH, een zachtstaartige uitgang, die achter naamwoorden gevoegd, dezelve tot bijvoegelijke naamwoorden vormt. Men bedient zich van dezen uitgang, om bijv. naamwoorden te maken, die een land of volk aanduiden als: *belgisch*, dat tot de Belgen behoort, *aziatisch*, dat uit Azië afkomstig is, of daarop betrekking heeft. Zoo ook: *arabisch*, *keltisch*, *gothisch*, *perzisch*, *saksisch*, enz. Ook bedienen wij ons van dezen uitgang, om eenige gelijkheid of gegrondheid te kennen te geven, als: *afgodisch*, aan de afgoderij gelijk, daarop gegrond, *wet-*

tisch, dat in de wet bevolen is. Men vormt, door dezen uitgang, ook bijv. naamwoorden van vreemde naamwoorden, om eene gelijkheid, of eenen oorsprong, uit te drukken, als: *poëtisch*, *profetisch:* ook eene betrekking of gegrondheid, als: *apostolisch*, *mozaisch*, *theologisch*, *evangelisch*, enz. In andere bijv. naamwoorden is deze uitgang in *sch* verkort, als: *kindsch*, *duivelsch*, *barbaarsch*, *aardsch*, *hemelsch*, enz. POOT zegt nog: *barbarisch graf;* en VOND.: *het heldisch lichaem.* Woorden, dus gevormd, lijden, als de aard der zaak het niet belet, hunne trappen van vergrooting; schoon men, om de hardheid, den overtreffenden trap liefst omschrijft. Het is zeer waarschijnlijk, dat deze uitgang, door eene meer sissende uitspraak, uit *ig* ontstaan is.

ISHEID, v. Een woord door VONDEL gevormd, om het zijn (*existentia*) eener zaak uit te drukken: *zoo 's weerelts isheit quaem te spruiten uit een noodwendigheit.* Van den derden persoon des werkwoords *zijn*, en den uitgang *heid*.

IST, een klemstaartige bastaarduitgang, uit het monnikenlatijn tot ons overgekomen, om mannelijke personen van een zeker bedrijf aan te duiden, als: *bloemist*, *klokkenist*, *orgelist.* Men kan zulke woorden ook omschrijven: *een liefhebber*, of *verkooper van bloemen*, *klokspeler*, *orgelspeler.*

ITALIE, o. Een bekend land. Van hier *italiaan*, *italiaansch. De italiaansche taal.*

ITTEN, b. w., *ik ittede*, *heb geit.* Een zeeuwsch woord. Tot het huwelijk overhalen: *een weduw is best te itten*, *als zij noch met het lamper omhangen is.* J. DE BRUNE.

JUBELJAAR, o., meerv. *jubeljaren.* Een plegtige feesttijd bij de Joden, die om het vijftigste jaar gevierd werd. Van het hebr. יוֹבֵל. Zoo noemde men ook, sedert de tijden van Bonifacius VIII, het eerste jaar eener nieuwe eeuw. Het enkele *jubel* wordt, in de gemeenzame verkeering, ook gebezigd: *dit gebeurde*, *bij gelegenheid van het jubel.* Van hier ook *jubelfeest.*

JUCHT, o., meerv. *juchten.* Russisch leder, dat, op de

eene zijde, rood en glanzig is, en sterk riekt. *Een bijbel in jucht gebonden.* Zamenst. *juchtleer.*

JUFFER, (*joffer*), v., meerv. *juffers.* Het woord is verbasterd uit *jonkvrouw. Juffer* was eertijds eene benaming van adellijke jonge dochters: thans eene beleefde uitdrukking voor dochters van den burgerstand zelfs. In Gelderl. noemt men getrouwde vrouwen, die van eenig aanzien zijn, ook wel *juffers.* J. BARA noemt de onkuische Alimenc *jufferslet.* Ook dragen een bedwarmer, een blok zonder schijf, en een paal of mast, die dun en lang is, dien zelfden naam. *Juffertjes*, ook *juffertjes in het groen*, zeker vliegend insekt. Van hier *jufferachtig*, *jufferlijk*, *jufferling*, *jufferschap.* Zamenstell. *domjuffer*, *hofjuffer*, *kamerjuffer*, *staatjuffer*, enz.

JUGCHE, v. Bij KIL. *juche. Jus*, *jusculum.* In Gron. hoort men dit woord nog, waar men door hetzelve een gebrek van dunheid verstaat. Koffij, die zeer dun is, draagt daar, om die reden, den naam van *jugche.*

JUICHEN, o. w., *ik juichte*, *heb gejuicht.* Zijne vreugde, door een luid geschreeuw, aan den dag brengen, en voorts in de hoogste maat vreugde gevoelen en die uiten. *Het volk juichte.* Het voorwerp des gejuichs drukt men uit met het voorz. *over: over den vrede juichen.* In den verhevenen stijl plaatst men dit ook in den derden naamval: *juicht Gode, gij gantsche aerde!* BIJBELV. VOND. bezigt *iemand te gemoet*, of *in het gemoet*, *juichen*, voor al juichende iemand tegentreden: *mijn dochter juicht hem vrolijk in 't gemoet.* Het is een klanknabootsend woord, en het drukt, gelijk het gr. ἰαχεῖν, het natuurlijke geluid van uitgelatene vreugde uit. Dit geluid is bij de Grieken ἰώ, ἰού, bij de Lat. *io*, bij de Duits. *juch.*

JUILEN, o. w. *Ik juilde*, *heb gejuild.* Huilen: *de donder uitgerolt in 't ende mort en juilt.* VOND. Een klanknabootsend woord. Van hier *juiling.*

JUIST, bijv. n. en bijw., *juister*, *zeer juist.* Even, net: *de juiste grootte kan ik u niet zeggen. Juist zoo veel. Juist van pas. Juist geraden. Juist op denzelfden tijd.* A. HARTS. *Is nu zijn hart en zin op Adam juist gevallen.* VOND. Van hier *juistheid.* HOOFT be-

bezigt *just.* Van het fr. *juste.*

JUK, (*jok*), o., meerv. *jukken.* In het algemeen, beduidt dit woord zamengebondene deelen, die bestemd zijn, om iets te dragen. In het bijzonder, een gebindte van planken en balken onder eene brug: *de brug heeft, door den ijsgang, twee jukken verloren.* In Groningerland noemt men kleine bruggen over weteringen, *jukken.* Een houten werktuig, dienstig voor ossen, om te trekken: *den ossen het juk opleggen.* Fig., is het een staat van drukkende dienstbaarheid: *het juk der slavernije.* HOOFT. *Een volk onder het juk brengen. Het juk afwerpen. Het juk van moeite en zorg.* L. BAKE. Een houten werktuig, op de schouders gelegd, om iets te dragen: *het groenwijf sloeg hem met het juk. Een melkjuk.* — *Een juk ossen*, twee, door het juk verbondene ossen, en voorts een paar: *vijf hondert jock ossen.* BIJBELV. Een *juk* heet ook, in de overzetting van den Bijbel, zoo veel land, als twee ossen in eenen dag ploegen. Van hier het bedr. w. *jukken*, het juk opleggen: *gejukt* (beladen) *met glinstrend kroonegout.* VOND. Van hier ook *jukking*, *jukkingen*, bij HOOFT, voor zamengebonden planken en balken, tot ondersteuning dienende: *eenige jukkingen, oft schoeijingen van hout in de graften.* Zamenst. *jukbeen*, (*jokbeen*) *jukgespan*, *jukgordel*, *jukriem.*

Men denke, voor het naaste, dat *juk* afstamt van een woord, dat eene verbinding beteekende, zoo als *jungo* bij de Lat., waarmede het gr. ζυγος of ζευγος, van ζευγειν, overeenstemt.

JULIJ, m., de zevende maand in het jaar, die een en dertig dagen heeft, in den deftigen spreek- en schrijfstijl *hooimaand* genaamd. Het is eigenlijk de tweede lat. naamval van *Julius*, naar de oude gewoonte. *Den derden van Julius* noemde men *den derden Julii, Julij.* Van hier, dat alle naamvallen dien uitgang behouden hebben: *in Julij*, enz. De lat. naam is van *Julius Caesar* ontleend.

JUNIJ, m., de romeinsche naam der zesde maand des jaars, hebbende dertig dagen, anders *zomermaand.* Karel de Groote noemde haar *bracmanoth*, braakmaand. KIL. kent nog dien naam. Men noemt haar ook *wiedemaand.*

maand. De lat. naam *Junius* zoude, naar de Godin JUNO, volgens anderen, naar den romeinschen burgemeester JUNIUS BRUTUS, genoemd zijn.

JURK, v., meerv. *jurken.* Een overtrek voor kinderen. Zamenst. *morsjurk*, *smuljurk.*

JUST, zie *juist.*

JUT, een verbasterde naam van den beruchten Paus, Johannes de achtste. Van hier de spreekwijs: *dat zal te sint Jutmis gebeuren*, dat is nimmer, omdat men, ter eer van dezen Paus, nooit mis gevierd heeft. In de gemeene volkstaal, zegt men van een getrouwd paar, dat er lomp en plomp uitziet: *het is jut en jul.*

JUWEEL, o., meerv. *juweelen.* In het gemeen allerlei geslepen edelgesteente, in het bijzonder een diamant: *zij blinkt van juweelen. Gulden juweele.* BIJB. 1477. Overdr. zegt men van eene schoone juffer: *zij is een juweel.* Ook van ieder ander voortreffelijk mensch: *hij is een juweel van een mensch.* Voorts noemt men eene kostelijke, waarde, en aangename zaak een *juweel.* Van hier het onverb. *juweelen: een juweelen ring.* Voorts *juwelier*, (iemand die in juweelen handelt, of die edelgesteenten inzet) *juwelierster.* Deze beide woorden verliezen, door de schielijkheid van uitspraak, hunne oorspronkelijke scherpe *ee*, als hoorende men, gemeenlijk, *juwelier*, voor *juweelier.* KIL. heeft hier *juweellier*, eene *l*, om den scherpen toon te bewaren, te meer plaatsende. Zamenst. *pronkjuweel*, *puikjuweel.* — *Juweelkoffer.* SIX V. CHAND. heeft van dit *juweel* een bedr. werkw. *juweelen* gevormd: *Apol zijn kar juweelende*, enz.

Men stelt, dat wij dit woord uit het fr. *joyau*, (oul. *joyaul*, middeleeuw. *jocale*) ontleend hebben; sp. *joijel.* De groote SALMASIUS meent, dat dit woord niet van *jocus*, *joculus*, *jocula*, iets, dat ons vergenoegen aanbrengt, zoude afstammen, maar van het arab. *johar*, een edelgesteente. Volgens REITZ is *juweel* van het gr. κειμήλιον.

IVOOR, o. Elpenbeen. *Eene doos uit ivoor gedraaid.* Dichters gebruiken dit woord, om de blankheid en den netten vorm van iets uit te beelden. Zoo noemt VONDEL de borsten van Eva *twee bronnen van ijvoor.*

Van

Van hier het onverbuigb. naamw. *ivoren* : *een ivoren kam.*

KIL. en BRUNE, een zeeuwsch schrijver, hebben hier de scherp-lange *oo*, *ivooren*; gelijk ook de Overzetters van den bijbel, in de oudste drukken. L. TEN KATE volgt KILIAAN niet, maar stelt, te regt, de zacht-lange *o*. De doorgaande uitspraak en de afleiding van het lat. *ebur*, *ebor*, staven deze spelling.

K.

K, de zevende medeklinker, gelijk zij de tiende letter van het ABC, naar de gewone rangschikking, uitmaakt. Zij is de laatste keelletter, naardien de Q een overtollig letterteeken is. Zie voorts mijne Nederd. Spraakk. D. I, § 40 en 41.

KA, zie *kauw*.

KAAG, v., meerv. *kagen*. Een zeker binnenlandsch vaartuig. Zamenstell. *kaagman*, een schipper, die eene kaag bevaart, ook *kaagschipper*.

KAAI, v., meerv. *kaaijen*. Metselwerk aan het water, dienende voor eenen dijk of dam; ook een kleine dijk, in het algemeen. *Van deze kaeij*. VOND. *Het schip ligt aan de kaai*. In het fr. *quai*. Zamenstell. *winterkaai*, *zomerkaai*. — *Kaaiboef*, een kruijer, die de schepen opwacht, *kaaidijk* (*kadijk*), *kaailooper*, *kaaimeester*.

KAAIJEN, b. w., *ik kaaide*, *heb gekaaid*. Een zeewoord, ook *toppen* genaamd. *De ra kaaijen* is de nok, of het uiterste einde der ra, naar beneden trekken, en aan den mast binden, wanneer het schip te veel slingert, of door eene engte moet.

KAAK, v., meerv. *kaken*. Het been, waarin de kiezen en tanden geplaatst zijn. Hierheen behooren de spreekwijzen: *stijf in de kaken zijn*, stout spreken. *Door de kaken jagen*, alles doorbrengen, opteren. *Uit de kaken*, het geweld, *des doods* — *des verderfs redden*. *Met stijve kaken*, met onbeschaamdheid, *iets loochenen*. — De kieuwen der visschen noemt men ook *kaken*. Van hier heet men de kieuwen der haringen uitsnijden, *haring kaken*. Anderen brengen dit tot het oude *kaak*, dat is ton; zoo dat *den haring kaken* dan eigenlijk zou beteekenen den haring invaten, inzouten; te meer, dewijl de kunst van het wel toebereiden van den haring juist daarin, en niet in het uitsnijden van de kieuwen, zou gelegen zijn. Van hier *kaker*. Zamenstell. *kaakmes*. Voorts eene wang:

de

de rimpels op de kaek. VOND. *Zij kreeg eenen blos op de kaken. Ingevallene kaken. Als de eerste wol uw' kaaken van den baardt beschaauwen deé.* HOOFT. Van hier de zamenstell. *kaakbeen*, *kaakslag*, voor kinnebakslag, bij HOOFT. In het eng. is *cheek* eene wang. Het verkleinw. *kaakje* wordt ook voor eene kleine taart genomen.

KAAK, v., meerv. *kaken.* Eene openbare plaats, waar misdadigers, aan eenen pilaar gebonden, tot schande te pronk staan, of ook gegeeseld en gebrandmerkt worden. *Aan de kaak staan,* — *zetten.* Fig.: *Zijne feilen op de kaak te zetten.* HOOFT. Wij hebben een verouderd woord *kaak*, fr. *caque*, dat eene soort van ton beteekent. KILIAAN leidt het daarvan af, uit hoofde der ronde gedaante van die steenen zuil, die tot zoodanige schandplaats verstrekt. Zie het vorige *kaak.* Eindelijk is *kaak* ook een zeewoord, eenen rukwind aanduidende.

KAAL, bijv. n. en bijw., *kaler*, *kaalst.* Het tegendeel van ruig; beroofd van het noodige haar, zonder veders, of loof. *Een kaal voorhoofd. De jongen zijn nog kaal. Kale boomen. Een kale berg*, met geen boomen of struiken bewassen. *Een kale rok*, waarvan de eerste wolnoppen reeds afgesleten zijn. Fig., ontbloot van het noodige, dat bij eene zaak past: *een kaal schip*, zonder want. *Een kale boeg*, zonder ankers. *Eene kale reede*, zonder schepen. *Eene kale steng*, zonder mars. In het bijzonder, geldeloos: *eene kale juffer. Een kale jonker. Hij is van den kalen adel. Hij is zoo kaal als eene luis*, gemeen spreekwoord, voor: hij is doodarm. *Iemand kaal maken*, *kaal plukken*, uitkleeden. *Kaal worden.* — Van de noodige gronden ontbloot; in eenen verachtelijken zin: *dat is eene kale verontschuldiging.* Slecht van waarde: *een kaal middagmaal.* In zijne bedoeling te leur gesteld: *hij is er kaal afgekomen.* Van hier *kaalheid*, *kaalachtig.* Zamenstell. *kaalhoofd*, *kaalhoofdig*, *kaalkin*, *kaalkop*, *kaaloor*, *kaalpoot*, eene duif met kale pooten, overdr., een, die geen geld heeft. Van dit *kaal* heeft men het zelfstandige *kalis*, voor iemand, die niet veel bezit, en dus niet veel te verliezen heeft, gemaakt. HOOFT bezigt het: *een deel kalissen.*

Oul. *kaluw*, lat. *calvus.* Misschien komt het uit het he-

hebr. קלל of חלק glad, kaal zijn.

KAAM, v., de schimmel, die zich, als eene witte huid, op bier, wijn, azijn enz. zet. Het heeft met *kim*, *kiemen*, eenen oorsprong. KIL. kent *kiemen*, dat thans *kamen* heet, dat is, kaam zetten: *het bier heeft gekaamd.* Voorts is hiervan *kaamachtig*, *kaamsel*, *kamig.*

KAAN, v., meerv. *kanen.* Eene soort van middelmatig vaartuig, waarvan men zich, op de Elve, Oder, Wezer enz. bedient; zijnde zonder verdek. *'k Zie den Wijssel uit zijn kanen schudden maght van opgeleide granen.* VOND. *Kaan* is ook eene soort van mand.

Het behoort tot het geslacht dier woorden, die eene holle ruimte beteekenen. De oudste kanen maakte men van uitgehoolde boomen, gelijk de Indianen nog hunne kano's doen.

KAAN, v., meerv. *kanen.* Stukjes van allerlei uitgesmolten vet noemt men, in Geld., Gron. en elders, *kanen.* KIL. vertaalt *kaan* door *arvina vilior ex balaenis.*

KAAP, v., meerv. *kapen.* Een stuk lands, dat, als een hoofd, in zee uitsteekt: een voorgebergte. *Bij de kaap van Aktium.* VOND. Bij uitnemendheid heet de groote uithoek van Afrika *de Kaap.* Van het fr. *cap*, it. *capo*, eng. *cape*, sp. *cabo.* Uit het lat. *caput*, een kop, hoofd. Eene groote houten baak, op eenen hoek lands, heet men aan den Helder ook *kaap*, anders *kaapstander.*

KAAP, v. Vrijbuit op zee. *Te kaap*, of *op de kaap, varen.* Zie *kapen.*

KAAR, v., meerv. *karen.* Eene vischkaar. In eenige oorden van Nederland verstaat men er ook eene *kar* door. Zie dit woord.

KAAR, m. en v., meerv. *karen.* Een woord, dat bijna reeds in onbruik geraakt, en zoo veel is als lieve vriend — vriendin. Het is van het oude saks. *karen*, nu *keuren*, *kiezen.* Bij de Lat. is *carus* eene benaming van eenen lieven vriend. Bij HOOFT vindt men: *beleidt bij den Hartog van Joijeuse zijnen kaar.* Hij gebruikt ook het verkleinwoord: *koning zonder kaarkens*, dat is gunstelingen.

Nog zegt men: *o! zij zijn zulke karen*, zulke vertrouwde vrienden. KIL. heeft *kare*, *kaerken*, *cara*, *amica.*

KAARDE, v., meerv. *kaarden.* Eene distel in het gemeen: *wat lust heeft een ezel anders, als om kaerden af te weyden?* DE BRUNE. In het bijzonder is het eene distel met zeer scherpe punten aan den top; van het lat. *carduus.* Men noemt dezelve *vollers*, of *weverkaarde*; dewijl men, op sommige plaatsen van Europa, de toppen dezer plant, tot het hekelen van wol, gebruikt. Van hier draagt het getande ijzeren werktuig, om wol te kammen, dien zelfden naam: *met kam en scherpe kaerd wol kammen.* VOND. Ribben der artisjok en beet noemt men ook *kaarden*, fr. *cardes.* Zamenstell. *kaardenbol*, *kaardendistel*, *kaardenmaker*, *kaardensteker.*

KAARDEN, b. w., *ik kaardde*, *heb gekaard.* Wol met de kaarde bereiden. Van hier *kaarder*, *kaardsel*, *kaardster.*

KAARS, (*keers*) v., meerv. *kaarsen.* Gedraaid katoen, met ongel of was omgeven, dienende tot licht. *Met maegdewasse kaers.* VOND. *Bij de kaars werken. De kaars loopt af. De kaars snuiten. Iets met het uitbranden der kaars verkoopen*; wanneer de koop verrigt moet zijn, eer eene, daarbij, opgestokene kaars uitgebrand is. — *Er is een dief aan de kaars*, wanneer iets vreemds in de pit de kaars doet afloopen. Van iemand, wien men weldra betrappen zal, zegt men: *hij vliegt al om de kaars.* Van hier, die een zacht doodbed heeft, en weinig of geen smert, in zijne laatste oogenblikken, toont te hebben, bezigt men het vertrouwelijke: *hij gaat uit als eene kaars.* Zamenstell. *nachtkaars*, *smeerkaars*, *stalkaars*, *waskaars.* — *Kaarsbak*, *kaarskist*, *kaarslade*, *kaarslemmet*, *kaarslicht*, *kaarsongel*, *kaarssmeer*, *kaarssnuiter*, *kaarssnuitsel*, *kaarsenmaker*, *kaarsenmakerij*, *kaarswerk*, enz.

Zeer waarschijnlijk van het lat. *cera*, was, gr. κηρος, middeleeuw. *ciergius*; welk woord, aanvankelijk, van de waskaarsen gebruikt werd, welke men, bij de openlijke eerdienst, aanstak.

KAART, v., meerv. *kaarten.* Eene speelkaart. Van het lat. *charta*, papier. *Met de kaart spelen*, ook *kaarten* genaamd. *De kaarten doorschieten*, *omdeelen*, *afnemen. De kaart vergeven. Eene goede*, *kwade kaart hebben. Iemand in de kaart kijken*, deszelfs ge-

geheime aanslagen bespieden. *De gekken krijgen de kaart*, zijn gelukkig. *Eene kaart* is ook eene beknopte meetkundige afbeelding, het zij van de oppervlakte der aarde, of van een gedeelte derzelve, eene landkaart; het zij van het vlak der zee en derzelver bevaarbare en onbevaarbare gronden, eene zeekaart; het zij van de sterrenbeelden, eene hemelkaart. *Eene afgezette kaart*, waarin onderscheidene kleuren de onderscheidene deelen der oppervlakte aantoonen. In Zeeland zegt men *kaarten uitzetten*, of *iets in de kaart stellen*, voor, bij openlijke aanplakking, bekend maken, dat iets te koop is. Het onverb. bijv. n. is *kaarten: een kaarten huis.* Zamenstell. *kaartgeld*, *kaartkooper*, *kaartspel*, *kaartspeler*, *kaartwinkel* enz.

KAAS, v., meerv. *kazen*. Gestremde melk, van hui gezuiverd, tot eenen klomp, door middel eens vorms, zamengedrukt; eene bekende lekkernij. *Hoewel ik vette kaes perste.* VOND. Andere spijs draagt ook dien naam, als: *eijerkaas*, uit geronnene melk en eijeren. *Hoofdkaas*, hoofdvleesch, in de gedaante van eene kaas gevormd. Zamenstell. *kaasboer*, *kaasbord*; *kaasjager*, een, die met kaas rond rijdt, overdr., een oud man, die nog naar de meisjes omziet. TUINM. meent, dat *kaasjager* gezegd wordt voor *kasjager*, bij KIL. voorkomende, en bij denzelven ook *kasboef* genoemd, zijnde deze *kasjagers*, of *kasboeven*, eigenlijk bedriegers, die voorgaven, heilige overblijfsels te bezitten, welke zij in een kasje omvoerden, en aan het gemeene Volk om geld vertoonden; — *kaaskamer*, *kaaskooper*, *kaasleb*, rundael, *kaaslucht*, de sterke reuk der kaas, *kaasmat*, vorm, *kaasmarkt*, *kaasmes*, *kaasnap*, *kaasvat*, *kaasvorm*, *kaaswei*, *kaaswinkel*, *kaasworm*, *kaaswrongel*.

KAATS, v. Een woord in het kaatsspel gebruikelijk, beteekenende de plaats, waar de bal, na den eersten stuit, valt. Als men die plaats merkt, noemt men het *de kaats teekenen*. *Ik teekende die kaats.* HOOFT. Fig: *hij weet de kaats wel te teekenen*, hij weet zijne rekening, tot zijn voordeel, goed te maken. Zamenstell. *kaatsbaan*, *kaatsbal*, *kaatsdak*, *kaatsmeester*, *kaatsnet*, *kaatsspel*, *kaatszeef*.

KAATSEN, b. w., *ik kaatste*, *heb gekaatst*. Den bal in het kaatsspel slaan. *Ik kaats liever met het net*.

dan met de hand. Die kaatst moet bal wachten; scherts wordt met scherts betaald. Van hier *kaatser.*

Ons *kaatsen* komt overeen met het fr. *chasser*, eng. *to catch*, ital. *cacciare*, zw. *kasta*, goth. *kesan*, angels. *ceast*, in welke allen het denkbeeld van voortjagen, voortdrijven het heerschende is.

KAAUW, zie *kauw. Kaauw* is ook zoo veel als kaauwsel, gekaauwde beet; verkleinw. *kaauwtje.*

KAAUWEN, b. w., *ik kaauwde, heb gekaauwd.* Spijs met het gebit malen. Overdr: *daar Ajax Ulysses dit te kaauwen geeft.* VOND. *Het verledene leed kaauwen*, met smert herdenken. VOND. Van hier *kaauwer, kaauwing, kaauwsel, kaauwtje.* Zamenstell. *kaauwtanden*, een werkwoord.

KABAS, v., meerv. *kabassen.* Een hengselkorfje van stroo, of biezen. *Zij leit vijgen in haer kabasse.* VOND. Van het fr. *cabas.*

KABASSEN, b. w., *ik kabaste, heb gekabast.* Behendiglijk stelen: *gelijk Robert met het anker, dat hij docht te kabassen.* HOOFT. *Ziet, dat gij draaden uit haar hair kabast.* HOOFT.

KABBELEN, o. w., *ik kabbelde, heb gekabbeld.* Een klanknabootsend woord, uitdrukkende den zachten slag van het water, wanneer het bewogen wordt. *Het beekje kabbelt tegen den oever.* VONDEL gebruikt het ook in eenen bedrijvenden zin: *akkers, die gekabbelt worden*, die, door den zachten slag van het water, eenigzins van onderen afgespoeld worden, en aarde verliezen. Van hier is *kabbeling.* Zamenstell. *kabbelstroom* (bij OUD.).

KABEL, m., meerv. *kabels;* men bezigt ook het zamengest. *kabeltouwen.* Een dik touw, om het anker te houden, te boegseren, schepen te vertuijen, enz. *Den kabel insteken*, door den ankerring vastmaken. *Den kabel vieren*, uitschieten. *Er is eene kink in den kabel*, overdr., de zaak vindt tegenstand; in den vertrouwelijken spreektrant. *Dat is een kabel op zolder*, dat middel is nog ver te zoeken. Zamenstell. *kabelgaren, kabelgat, kabelkleed, kabeltouw.*

SUIDAS verklaart het gr. κάμιλος door een dik touw, schoon anderen ontkennen, dat dit een grieksch woord is. De hooge ouderdom van ons woord blijkt ondertusschen

schen uit het hebr. חֶבֶל, dat een touw beteekent.

KABELJAAUW, m., meerv. *kabeljaauwen.* Een zeevisch, die gedroogd, onder den naam van stokvisch bekend is. Van hier *kabeljaauwsch*, een woord, uit de vaderlandsche geschiedenis genoeg bekend. Zamenst. *krimpkabeljaauw*, — *kabeljaauwvangst*, *kabeljaauwvisscherij* enz.

KABINET, o., meerv. *kabinetten.* Een onduitsch woord, van het fr. *cabinet.* Een schrijn, eene kas met verscheidene laden: *'k ontsluit het kabinet.* HOOFT. In het bijzonder eene kas, waarin zeldzaamheden der natuur en kunst bewaard worden. Wijders, een groot vertrek, waar die stukken aan de Liefhebbers vertoond worden: *het kabinet des konings bevat eene schoone verzameling.* Ook, bij overnoeming, de aldaar verzamelde zeldzaamheden: *zijn kabinet wordt verkocht.* Een geheim vertrek, voornamelijk, van Vorsten: *de koning liet hem in zijn kabinet brengen.* In het bijzonder de zaal, waar geheime zaken van staat beraadslaagd worden: *hij kent de geheimen van het kabinet.* In het gemeen eene afgezonderde plaats, waar men iets leert, het welk juist alle man niet weet: *weetenschappen gequeekt in 't kabinet van Venus.* HOOFT.

KABOUTER, m., meerv. *kabouters.* Een kleine knaap, of jongen: *laat die kabouters zich maar vermaken.* Met eene soort van verachting, iemand, die weinig aanzien heeft, en zich, door zijn gedrag, belagchelijk maakt: *een van die kabouters deed zijne triomfelijke intreé.* HOOFT. *'t Welk dien Kabouter eerst geholpen heeft te paard.* DE DECKER. In de geestenleer des ouden bijgeloofs is *kabouter*, of liever, *kaboutermanneken*, eene soort van middelgeesten, die, des nachts, in de gedaante van kleine dwergjes, verschijnen, en allerlei huisselijke dienst bewijzen. Zulk eenen drol noemt men ook *bergmannetje*, omdat bergbewoners misschien het meest met die weldadige geestjes ophadden. In het hoogd. *Kobold*, dat met het middeleeuw. *gobelinus*, en het fr. *gobelin*, een bietebaauw, overeenkomt. Misschien komt het van het gr. κοβαλος, welk woord, door den Scholiast van Aristofanes, van eene soort van middelgeesten wordt uitgelegd. KIL. heeft zich ook op dit gr. woord beroe-

pen, en verklaart het door eenen middelgeest, die de daden der menschen naäapt.

KABUIS, v., meerv. *kabuizen*. Een klein vertrek, om wat voorraad te bergen; ook eene scheepskeuken. Zie *kombuis*. Van hier het zam. *kabuiskool*, bij verkorting *buiskool*.

KAD, een zelfst. naamw., door VOND. in zijne vroege gedichten gebruikt: *nooyt meel, noch olij faelde, in kruycke, noch in kad*. Uit het verband blijkt, dat hij er eene flesch voor de olie door verstaat. Bij de Grieken is κάδος een vat, om wijn in te doen, en כד bij de Hebr. eene kruik, flesch. Verkiest men het woord voor onze taal te bewaren, men diene het geslacht dan maar te bepalen, dat meest naar het vrouwelijke schijnt over te hellen. Zie *kit*.

KADE, v., meerv. *kaden*. Een kleine dijk, anders *kaai*. *Achter de graftkade*. HOOFT. Van hier het zamengest. *kadijk*.

KADRAAI, v., meerv. *kadraaijen*. Een zoetelaars vaartuig, waarmede men bij de schepen, die op de reede liggen, waren uitvent. Van hier het werkw. *kadraaijen*, en het naamw. *kadraaijer*. Misschien uit *kade*, *kaai* en *draaijen*.

KAF, o. Het fijne afval van gedorschte granen. *Het lichte kaf*. VOND. *Er is geen koren zonder kaf*, hoe men ook zorg draagt, mengen zich nogtans slechten onder de braven. *Dat is kaf gedorscht*, dat is vergeefsch werk. Het schijnt, met *kappen*, uit eene bron te zijn.

KAFFA, o. Trijp, zekere stof.

KAGCHEL, v., meerv. *kagchels*. Een bekend werktuig, om in te stoken. *De kagchel stoken*. Zamenst. *potkagchel; kagcheloven*, *kagchelpijp*, enz. Dit woord luidt in het middeleeuw. *cugnolius*, ital. *coccia*, zw. *kakel*, pool. en hoogd. *kachel*, boh. *kachljk*. WACHTER leidt het af van κοχλειν, draaijen, JUNIUS van *cacabus*, anderen van *coquere*. Het is onzeker.

KAJUIT, v., meerv. *kajuiten*. Eene verblijfplaats, op het achterschip, voor de Oppersten des vaartuigs, of voor andere Aanzienlijken. *De kajuit afhuren*. *In de kajuit*. HOOFT. Zamenst. *kajuitjongen*, *kajuitwachter*.

In het deen. *kahijt*, fr. *cahutte*; waaruit blijkt, dat het

het woord uit *ka*, kouw, kooi, en *hut* zamengesteld is. In Zweden was *kajuta*, voorheen, een klein huis.

KAK, m. Achterlast: in den onbeschaafden stijl. *Kak hebben*, aandrang gevoelen, om zijn gevoeg te doen. Ook drek, stront, gr. κάκκη. *Kak maken*, eene lage uitdrukking, voor krakeel zoeken. *Er is kak aan den knikker*, er schuilt iets achter, dat niet goed is.

KAKELEN, o. w., *ik kakelde*, *heb gekakeld*. Een klanknabootsend woord, om het geluid van hoenderen, enz. na te baauwen. Ook wordt het voor snappen, veel spreken gebruikt, als het voortdur. werkw. van *kaken*, hetwelk H. DE GR. nog bezigt: *waer bij gelijckt gij best dat overtolligh kaken?* En WESTERB.: *waer toe langh vergeefs gekaeckt?* Van hier *kakelaar*, (*kakeler*) *kakelarij*, *kakelster*. Zamenst. *kakelbont*, dat is zoo bont, als een hoen; van kleuren, die verscheiden zijn, en niet bij elkander passen, gebruikt men dit woord.

KAKEN, zie *kaak* en *kakelen*.

KAKHIEL, zie *kakken*.

KAKKEN, o. en b. w., *ik kakte*, *heb gekakt*. Een woord, van kinderen veel gebruikt, als zij, door stoelgang, aan de behoefte der natuur voldoen moeten. Van hier *kakker*, *kakkerij*, *kaksel*, *kakster*. Zamenst. *kakhiel*, (winterhiel) *kakhuis*, *kakhuisbril*, *kakhuisdeur*, *kakhuisveger*, (schoonmaker, lediger,) *kakkebed* (een kind, dat het bed bevuilt) *kakschool*, (school voor kleine kinderen), *kakstille* (een stilletje) *kakstoel*. In het gr. κακκᾶν, lat. en it. *cacare*, eng. to *cack*, boh. *kakati*, deen. *kakte*.

KAKKERLAK, m., meerv. *kakkerlakken*. Een gekorven diertje, dat veel in bakkerijen zich ophoudt, gelijk het ook de lading der schepen doorknaagt.

KAKKETOE, v., meerv. *kakketoeën*. Eene soort van papegaai, die sterk schreeuwt.

KAKS, bijw., in den vertrouwelijken spreektrant gebruikelijk. *Als kaks*, welstaanshalve, bij OUD., WESTERB. en Anderen. HOOFT zegt: *men zalder as kacx t'avont op het hylik zitte*. TUINM. zegt: *kak* schijnt ook geveinsd beduid te hebben; want *kackepeis* (bij KIL.) was een geveinsde vrede. Zoodat *als kaks* dan bij veinzing, of in schijn, zoude beteekenen, bij KIL. ook *kakkemik*.

KALABAS, (*kalebas*, *kalbas*) v., meerv. *kalabassen.* Een slag van pompoenen. Van hier *kalabas-flesch.*

KALAMIJNSTEEN, m., meerv. *kalamijnsteenen.* Eene soort van steen, waarmede men rood koper geel maakt.

KALAMINK, (*kalmink*) o. Zekere wollen stof. Van hier het onverbuigb. bijv. n. *kalaminken: een kalaminken hemdrok.*

KALANDER, v., meerv. *kalanders.* Een zwart wormpje, dat het koren verslindt. *De kalander legt hier haer granen.* VOND. Om de voetmaat, en in de dagelijksche verkeering, bezigt men ook *klander: geen klander eet het koren.* HOOGVL. Zoo noemt men ook den glans, door drukking, op eenige stof gemaakt, in het fr. *calandre.* Van hier het bedr. gelijkvl. w. *kalanderen*, *klanderen*, glans op eenig doek maken. De winkel, waar dit geschiedt, is eene *kalanderij.* Van hier *kalanderder*, *kalanderster.* Zamenstell. *kalandermolen*, *kalandersteen*, *kalandertafel.* Misschien van *glans.* Het fr. *galant*, sierlijk, en ons oude *kalaansch*, heeft hiermede vele overeenkomst.

KALANT, (*klant*), m. en vr., meerv. *kalanten.* Een koopvriend, of eene koopvriendin, iemand, aan wien men gewoon is zijne waren te slijten. *Zoo hellept mij het hof aan eenen hoop kalanten.* HOOFT. Zamenst. *jaarkalant*, *scheerkalant*, enz. Ons woord *kalant* is uit het fr. *chaland*, hetwelk eigenlijk beteekent een ligt vaartuig ter koopvaardij uitgerust. Het hoogd. *kaland* beduidde eertijds eene broederschap van godsdienstige personen; en nog draagt, in het Sleeswijksche, de jaarlijksche bijeenkomst der Geestelijken dien naam. Ondertusschen is de oorsprong duister. Zoo ons woord met het hoogd. een zij, mag men, met ADELUNG, de bron in het lat. *calendae*, de eerste dag van iedere maand, zoeken. Althans, reeds in de elfde eeuw, heette *kalendae*, in Frankrijk, eene bijeenkomst der Geestelijken van eenen ring, dewijl zij telkens op den eersten dag van elke maand geschiedde.

KALEFATEREN, (*kalfateren*, *kalfaten*) b. w., *ik kalefaterde*, *heb gekalefaterd.* De reten van een vaartuig met werk breeuwen, met talk, pek en teer bestrijken, voor het indringen des waters; ook het schip lappen. *Hij kalfatert zijn lekke kiel.* VOND. In den dage-

gelijkschen wandel zegt men: *ik zal dat wel kalefateren*, ik zal dat wel stellen. Van hier *kalefatering*. Zamenst. *kalefaathamer*.

Dit woord luidt in het hoogd. en neders. *kalfatern*, zw. *kalfatra*, fr. *calfater*, *calfeutrer*; it. *calfattare*, middeleeuw. *calafatare*, nieuw gr. καλεφατειν. Men leidt het gewoonlijk af van het fr. *cale*, een scheepsbodem, kiel, en *fait*, it. *fatto*, versteld, gemaakt.

KALES, v., meerv. *kalessen*. Onduitsch woord, beteekenende eene soort van rijtuig. Zamenst. *postkales*, *reiskales*. Van het fr. *caleche*, it. *kalessa*. Alles stamt denkelijk van het slavon. *kolossa*, wagenwielen, af.

KALF, o., meerv. *kalvers*, *kalveren*, *kalven*. Een jong van sommige dieren, als van een hert, onder het jaar, ook *een reekalf*. In gewonere beteekenis, het jong van een rund. Het draagt dezen naam in het eerste jaar. *Den put dempen, als het kalf verdronken is*, met zijne hulp te laat komen. Voor eene jonge koe: *soo gij met mijn kalf niet haddet geploegt*. Bijbelv. Van hier het spreekw.: *met iemands kalf ploegen*, heimelijk van hem, met raad en daad, ondersteund worden. Oneigenlijk heet het jong van een gelijkend zeedier, *zeekalf*. Een jong, kinderachtig mensch: *hij is een kalf*, *een goed kalf*, een zachte bloed. Uitbraaksel: *een kalf maken*. Misschien, om de gelijkheid des geluids, bij het braken, met dat eens kalfs, en de voorovergebogene houding van het ligchaam, als krope men op vier beenen. Timmerlieden noemen den bovendrempel eener deur, den dwarsstijl, *een kalf*, en de drukkers dus den ondersten dwarsbalk eener pers. Zamenst. *kalfkoe*, die met kalf is, *kalfsborst*, *kalfshoofd*, *kalfshuid*, *kalfskop*, *kalfskruid*, eene plant; *kalfsleêr*, *kalfsnat*, *kalfsoogen*, groote oogen, *kalfsrib*, *kalfsschijf*, *kalfsschinkel*, *kalfsvel*, eig., en oneig., de trom: *men roert het kalfsvel*; *kalfsvleesch*, *kalfsvoet*, *kalverachtig*, *kalverknien*, knien, die naar binnen gebogen staan, *kalverliefde*, eerste liefdedrift, enz.

Misschien ziet de naam op het geluid dezer dieren, en stamt dezelve daarom af van *galpen*, nog, in Gron., van het geluid van schreijende kinderen gebruikelijk.

KALIBER, o. Onduitsch woord, van het fr. *calibre*. Men verstaat er door de wijdte des monds van een geschut,

of van een geweer; ook de doorsnede eens kogels. *Een stuk van klein kaliber.* In den dagelijkschen spreektrant gebruikt men het ook voor hoedanigheid: *dat is van slecht kaliber.*

KALIS, zie *kaal.*

KALK, m. Gebrande steenen of schelpen, om, met water en zand gemengd, tot het metselen te gebruiken. *Kalk blusschen. Ongebluschte kalk.* — *Levende kalk*, die met water nog niet gelescht is. Zamenst. *kalkbak*, *kalkbrander*, *kalkbrok*, *kalkgruis*, *kalkkloet*, *kalkoven*, *kalkpot*, *kalkput*, eene plaats, waar men gebluschte kalk bewaart, *kalktob*, *kalkwater.* Het stamt af van het lat. *calx.* Van hier *kalken*, met kalk bestrijken.

KALKOEN, m., meerv. *kalkoenen.* Een bekende, thans inlandsche, vogel. Van hier *kalkoensch*: *kalkoensche haan.* De punten onder de hoefijzers der paarden dragen, bij de smeden, den naam van *kalkoenen.* KIL. heeft *kalkoen*, *cornu pedis equini.* De naam des vogels wordt afgeleid van Calicut, zijnde de plaats van waar hij eerst in ons land overgebragt is. Men noemt hem, deswege, *het kalikutsche hoen*, bij VOND. *kalikoet.*

KALLEN, b. w., *ik kalde*, *heb gekald.* In Geld. bezigt men dit woord voor zamenpraten; ook voor zeggen: *wat kaltge?* d. i. wat zegtge? De eerste grondbeteekenis is roepen: *So dat si calleden allegader om Philippe sinen vader.* V. MAERL. En deze beteekenis heeft het ook in het zweed., ijsl. en engel. — HOOFT bezigt het voor vertellen: *hoort, hoe Palemon kalt.* Thans wordt het, in den zin van veel praten, snappen, gebruikt. Van hier *kaller*, *kalling*, *kalster.* Zamenst.: *kallemoer*, *kalmoer*, snapster, *kallevaar*, snapper, *kalzucht*, enz. Eng. *to call.* Eenige gelijkheid heeft het gr. καλειν en het chald. קל. De boven aangehaalde overeenkomst met de verwantschapte talen toont duidelijk, dat *kallen* geene verkorting van *kakelen* is, gelijk men wel eens beweerd heeft.

KALM, bijv. n. en bijw., *kalmer*, *kalmst.* Stil, van het weder op zee gesproken. *Eene kalme zee.* Fig., *eene kalme ziel.* Van hier *kalmte*, stilte van wind: *wij hadden eene aangename kalmte op zee.* Oneig., stille gerustheid: *nu ontstond er kalmte in de ziel.* Rust

van-

van staatsberoerten: *dewijl men scheen de kalmte uit geenen anderen hoek te kunnen verwachten.* HOOFT. Ital. *calma*, fr. *calme.*

KALMTE, zie *kalm.*

KALMUS, m. Een welriekende, inlandsche wortel van eene rietsoort, lies genoemd. *Gemeene kalmus*, in onderscheiding van den aziatischen. *De beste calmus uijt verren lande.* BIJBELV. Van het lat. *calamus*, riet. Zamenst. *kalmuswortel.*

KALOT, v., meerv. *kalotten.* Een hoofddeksel, een mutsje, fransch *calotte*, van het gr. καλυπτος, bedekt. Bij HOMER. komt καλυπτρα voor, als een vrouwen hoofddeksel.

KALUW, bijv. n. en bijw., *kaluwer*, *kaluwst.* Kaal. Verouderd woord. Van hier *kaluwaard*, die een kaal hoofd heeft, bij DE BRUNE. Zie *kaal.*

KALVEN, o. w., *ik kalfde*, *heb gekalfd.* Een kalf werpen. Ook gebruikt VOND. het van merrien: *eer de merrien kalven.*

KALVEREN, o. w., *ik kalverde*, *heb gekalverd.* Een kalf maken, braken. Zie *kalf.*

KAM, m., meerv. *kammen.* Een zeer oud woord, dat het bovenste deel van iets aanduidt, bijzonder, als het tegelijk wat uitsteekt. Zoo heet, aan hoenders, een vleezig, gemeenlijk rood, in de lengte schietend, gekorven uitwas op den kop, *kam.* *Den kam opsteken;* oneig., voor moedig zijn: *den kam opsteken in dit perk.* VOND. *Hij heeft eenen rooden kam*, hij is boos. *Een haan met een dubbelen kam;* oneig. iemand, die vurig en dapper is. *Iemand in den kam zitten*, met bitse taal, zich tegen hem verzetten. Het uitstekende deel van eenen helm: *men kende geen pluimaedje als op den kam der helmen.* ANTONID. Hiermede komt overeen het lat. *coma*, gr. κομη, het lat. *cumulus*, van het oude *cumus*, het fr. *cime*, *comble*, het middeleeuw. *camba*, een toren, het hebr. קוֹמָה en קָמָה. In deze allen heerscht het denkbeeld van eene bovenste spitsheid. Tanden, of korte staven, aan den kant van raderen, om in andere tanden in te grijpen, heeten ook *kammen.* Van hier het *kamrad.* — Een werktuig, dat met zulke tanden voorzien is. Zoo noemt men *eenen kam* het werktuig, waar-

waarmede men de haren reinigt. *Een ivoren kam.* Een werktuig, om wol te reinigen: *een wolkam. Men scheert edel en onedel over eenen kam*, men behandelt hen op eene wijs. Het werktuig, waarmede de wevers de draden der schering uit elkander houden, is bij ons insgelijks *een kam.* Voor aan het galjoen van een schip vindt men *den kam*, anders *uitlegger* geheeten. Zamenst. *kamborstel*, *kamhuis*, *kampot.* -- *Helmkam*, *paardenkam*, *roskam*, *weverskam*, *wolkam*, enz.

KAMEEL, (*kemel*) m., meerv. *kameelen* (*kemelen*). Een bekend nuttig dier, dat zijn vaderland in heete zandige landen heeft, waar het, tot dragen van zware lasten, gebruikt wordt. Op de zuiderzee noemt men zeker zwaar werktuig, om schepen over ondiepten als heen te dragen, *kameel.* Het woord is uit het hebr. גמל, dat de naam van dit dier is, gr. καμηλος, *camelus.* Zamenst. *kameeldrijver*, *kameelshaar*, (*kemelshaar*) *kameelsrug*, enz.

KAMELEON, o., meerv. *kameleons.* Eene soort van haagdis, zich op boomen ophoudende. *Die, als 't kameleon, met menig slag van verwen zijn behulpen.* VOND. Men droomde eertijds van dit dier, dat het allerlei kleuren, naar mate der ligchamen, waarop het lag, aannam, en van de lucht leefde. Beide is door Natuuronderzoekers valsch bevonden. Het vangt, met zijne lange tong, gekorvene diertjes, en de verscheidenheid van bepaalde kleuren ontstaat uit de onderscheidene gesteldheid zijner driften. Het woord is uit het gr. χαμαιλεων, lat. *chamaeleon.*

KAMELOT, o. Stof uit kameels of geitenhaar geweven; ook uit wol gemaakt, dat het vorige nabij komt. *Een mantel van gewatert blancketblaeuw kamelot.* VOND. Van hier het onverbuigb. *kamelotten.*

KAMEN, *kamig*, zie *kaam.*

KAMENIER, v., meerv. *kamenieren.* Kamerdienares van eene min of meer aanzienlijke vrouw, bij KIL. *kameriere.* Van hier het bedr. werkw. *kamenieren*, optooijen. Van *kamer.*

KAMER, v., meerv. *kamers*, *kameren.* In den uitgestrektsten en eigenlijksten zin, elke holle ruimte; in welke beteekenis het nog, in eenige enkele gevallen, gebruikt wordt. Zoo noemen de Slagers de holle ruimte voor het nier-

hierbed *de kamer;* van hier een *kamerstuk.* De achterste holte van eenen mortier, waarin het kruid geladen wordt; de holligheid in eenen zadel, of een haam, om het paard niet te drukken; een ingesloten ruim, zoo als het gat, waar de kabeltouwen, op het schip, rond geschoten liggen, dragen den naam van *kamer.* Zoo ook *eene kruidkamer* op een schip. Oul. werd het ook voor een huis genomen, zoo als te Utrecht *de Staten kamer.* Van hier *kameraar*, die bijzonder belast was met het toezigt over de stedelijke geldmiddelen. In eenen engeren zin beteekent het ieder vertrek, of afgeschoten gemak van een huis: *zijne kamer houden*, enz. Hierheen behooren de zamenst. *kunstkamer*, *schatkamer*, *geweerkamer*, *muntkamer.* Het vertrek, waarin een Vorst woont. Van hier de zamengest. *kamerdienaar*, *kamerheer.* Een vertrek, waarin personen vergaderen, tot handhaving van openbare zaken, als de zamenst. *aalmoezenierskamer*, *gildekamer*, *leenkamer*, *pleitkamer*, *raadkamer*, *regtkamer*, enz. Ook somtijds voor de personen zelve: *de kamer is gevolmagtigd.* Hierheen behooren die oefenscholen der dichtkunst, *de rederijkerskamers*, zoo als er, voorheen, in ons Vaderland verscheidene waren: *de Kamer*, *de Lavendelbloem*, met de spreuk: *uit levender jonst;* en vele andere. Zamenst.: *achterkamer*, *benedenkamer*, *binnenkamer*, *bovenkamer*, *hangkamer*, *kelderkamer*, *kraamkamer*, *opkamer*, *slaapkamer*, enz. Een vertrek, om iets te zetten, te bergen, te verrigten, enz.: *broodkamer*, *kaaskamer*, *mangelkamer*, *poeijerkamer*, *schrijfkamer*, enz. Voorts zijn van hier de zamenst.: *kamerbewaarder*, *kamerbezem*, *kamerdeur*, *kamergang*, *kamergeraas*, *kamergeregt*, *kamerkat*, gekamerd meisje, *kamerkruid*, eene plant, *kamerling*, eerste bediende van eens Vorsten kamer, *kamerpot*, *kamerspel*, *kamerstoel*, *kamerwacht*, enz.

Men leidt het gewoonlijk af van het oude brittan. *cammo*, ik maak gebogen, gr. καμπτω. ADELUNG wil, dat het slechts eene hardere uitspraak van *heim*, bedekt, verborgen, zoude zijn. *Kamer* zoude dan eene plaats beduiden, waar men iets verbergt, of kan verbergen. Eng. *chamber*, fr. *chambre*, ital. *camera*, lat. *camera*, gr. καμαρα.

KAMERAAD, m. en vr., meerv. *kameraden.* Eigenlijk iemand, die met ons, onder een dak woont, een bediende; wijders, een maat, medemakker, medgezel. Van het fr. *camerade;* schoon het eigenlijk van ons woord *kamer* afstamt. Het beduidde eerst soldaten, die met elkander eene kamer bewoonden. Dikwerf wordt nog een soldaat, dien men roept, zonder den naam te kennen, *kameraad* geheeten.

KAMERAAR, zie *kamer.*

KAMEREN, b. w., *ik kamerde, heb gekamerd.* Op eene kamer houden: *een gekamerd meisje.* Op eene kamer sluiten: *men kamerd' hem, daar Biron gelegen had.* HOOFT.

KAMFER, v. Hars van den kamferboom, in Japan groeijende. Eenigen leiden het woord af van het hebr. *copher*, anderen van het arab. *caphur.* In het nieuwgr. is het καφουρα.

KAMILLE, v., meerv. *kamillen.* Eene bekende plant met welriekende bloemen. Van het lat. *chamoemelum, chamomilla*, gr. χαμαιμηλον.

KAMIZOOL, o., meerv. *kamizolen.* Een kort onderkleed onder den rok. Uit het fr. *camisole*, van het middeleeuw. *camisia*, een hemd, en, in verderen zin, elke bedekking van het ligchaam; bij SUIDAS καμισον, boh. *kamizola*, pool. *kamizela.*

KAMMELING, v. Korte, uitgekamde wol. Het schijnt het woord *kam* met den uitgang *ling*, of een naamw. van *kammelen*, gedurig kammen, te zijn.

KAMMEN (*kemmen*), b. w., *ik kamde, heb gekamd.* Met den kam in orde maken: *het haar kammen. Wol kammen.* Ook met den kam reinigen. Dichters gebruiken dit woord oneigenlijk, van het water: *baren, golfjes, kemmen.* Trouwens, in dien figuurl. zin, wil het gebruik *kemmen*, voor *kammen: om d'oneffe vloên te kemmen*, (stil en effen te maken). HOOFT. Van hier *kammer.* Het lat. *comere*, dat vooral van den opschik van het hoofdhaar gebezigd wordt, komt hier in aanmerking.

KAMOESLEER, (*kamuisleêr*) o. Zwart geverwd leêr, waarvan men rouwschoenen plagt te maken. Van hier het onverb. *kamoesleêren.* Misschien van het fr. *chamois*, zeemleêr, bereid geitenleêr.

KAMP, m., meerv. *kampen*. Een veld, een stuk land, van eene onbepaalde grootte, dat afgegraven of omtuind is. *Een zaaikamp. Een kamp lands.* Van het lat. *campus.*

KAMP, m., het meerv. *kampen* is weinig in gebruik. Eene streving, om zijne wederpartij door sterkte te overwinnen; een dadelijke strijd, waar man tegen man vecht. Een gevecht tusschen meer personen, in eene beslotene plaats: *gerust den kamp aanschouwen.* VOND. Het wordt ook als een bijw. gebruikt, voor gewonnen: *iets kamp geven*, opgeven, gewonnen geven; ook voor effen, in het spel gebezigd: *het is kamp. Wij zullen kamp spelen. Kampop: dat is kampop.*

KAMPANJE, v., meerv. *kampanjen.* Het verdek boven de hutten der schepen, aan den achtersteven: *Eneas sliep op de kampanje.* VOND. Het is zeker een vreemd woord, en schijnt uit het fr. *campagne*, ontstaan te zijn.

KAMPEN, o. w., *ik kampte, heb gekampt.* Streven, om zijne wederpartij te overwinnen, wanneer man tegen man vecht: *ik kampe alzoo, niet als de lucht slaende.* BIJBELV. Ook van meer personen. Van hier *kampgevecht*, *kamphaan*, (vechthaan) *kampvechten*, *kampvechter*, (het oude *kampioen*).

WACHTERS afleiding van *kam*, *cham*, dat, in de Salische wetten, eene hand beteekent, is niet onwaarschijnlijk, naardien de eigenlijke aard van een kampgevecht was, elkander, door worstelen en wringen, onder de voet te werpen.

KAMPERFOELIE, v. Geitenblad. Van het lat. *caprifolium.*

KAMPERNOELIE, v., meerv. *kampernoelies.* Paddestoel, duivelsbrood. Fr. *champignon.*

KAMPERSTEUR, m. Spottende benaming van zekere spijsbereiding, die de plaats van steur zoude vervangen; namelijk harde eijeren met mosterd.

KAMUIS, bijv. n. en bijw. Ingedrukt van neus, zoodat de neusgaten naar boven gebogen staan; platneus. *Kamuize geitjes* zijn, bij VOND., *simae capellae.* Overdr.: *al stooten wij ons hooft, wij moeten niet terstont kamuijs van daer wijcken.* DE BRUNE. In het fr. *camus*, eng. *camoys.* Het lat. *camus* wordt, door

ISIDOR., verklaard, door een nijptuig, op den neus van fiere hengsten, waarmede men hen teugelt. In het gr. κημος, καμος, van καμω, καμπω, ombuigen, krommen. *Camurus* is krom, bij de Latijnen.

KAMUISLEER, zie *kamoesleêr.*

KAN, v., meerv. *kannen.* In het gemeene leven, een vat uit hout, steen, tin, koper, of blik gemaakt, om vloeibare ligchamen in te doen, met een lid, of deksel, en een oor, of handvatsel. Eene zekere geijkte maat voor wijn, sterkendrank, bier enz.: *bij de kan verkoopen. Hij heeft te diep in de kan gekeken*, te veel gesept. *Hij wil altijd het onderste uit de kan hebben*, hij is te begeerlijk. Zamenstell. *kannegeluk*, het onderste uit de kan, *kannelid*, *kannenwasscher*, — *azijnkan*, *bierkan*, *drinkkan*, *koffijkan*, *melkkan*, enz. Het behoort, even als het lat. *canna*, een riet, tot het groote geslacht dier woorden, die in het gemeen eene holle ruimte beteekenen. Zie *Kaan.*

KANAAL, o., meerv. *kanalen.* Eene buis, goot, gegravene waterleiding. Het bed van eenen vloed, eene zeeëngte. Zoo heet, bij uitstek, die zeeëngte, die Frankrijk van Engeland scheidt, *het kanaal.* Ook wordt het oneigenlijk gebezigd: *ik heb dat uit een zeer goed kanaal*, uit eene goede hand, — ik kan daarop staat maken. Van het lat. *canalis.*

KANALJE, v., meerv. *kanaljes.* Een laag schimpwoord, om het slechtste volk te beteekenen: *daar woont kanalje.* Ook gebruikt men het voor eenen enkelen persoon: *zij is eene regte kanalje.* Van het fr. *canaille.*

KANARIE, v., meerv. *kanaries.* Een bekende vogel, uit de kanarische eilanden in Europa gebragt. Zamenst. *kanariesuiker*, *kanarievlugt*, *kanarievogel*, *kanariezaad*, enz.

KANASTER, (*knaster*) m., meerv. *kanasters.* Eigenlijk de naam van eene uit riet (*canna*) gevlochtene kist, waarin eenige voortbrengsels van vreemde Landen, en inzonderheid, de beste soort van rooktabak, *varinas* genoemd, tot ons overgevoerd worden. Ook draagt die tabak zelf, in de dagelijksche taal, dezen naam: *dat is regte kanaster.* Wanneer men al boertende het geringste boven het beste wil verheffen, zegt men: *dat is andere tabak dan kanaster.*

KANDEEL, v. Een aangename, warme drank, aan kraamvrouwen gewoonlijk toegediend, en uit wijn, met suiker, kaneel, en eijerdoren toegemaakt, bestaande: *wij noodigen u op de kandeel.* Hooft. Het woord schijnt van het fr. *chaudeau* te zijn. Van hier *kandeelmaal*, *kandeelpot*, *kandeelwijn*, enz.

KANDELAAR, m., meerv. *kandelaars*, *kandelaren.* Een werktuig, waarop men eene kaars zet. *Het licht staat op den kandelaar*, de waarheid wordt zonder een deksel vertoond. Zamenstell. *kandelaarspijp.* In het fr. *chandelier*, van het lat. *candela*, eene kaars.

KANDIJ, v. Suiker, die tot kristal is geschoten. Zamenst. *kandijpot*, *kandijsuiker*, *kandijsiroop.* Wij hebben dit woord van het fr. *candir*, it. *candire*, in suiker inleggen.

KANEEL, o. Zekere indische boomschors. Van hier het onverb. *kaneelen: maar geen kaneelen vieren.* Hooft. Zamenst. *kaneelbloem*, *kaneelboom*, *kaneelkoekje*, *kaneelpijp*, *kaneelstok*, *kaneelsuiker*, *kaneelwafel*, *kaneelwater*, *kaneelwijn*, — *pijpkaneel*, enz. Uit het fr. *canelle.*

KANEFAS, o. Eene soort van ruw, ongebleekt lijnwaad; ook geweven katoen, met verhevene strepen. Uit het fr. *canevas.* In de middeleeuwen was *canevasium* eene soort van hennepdoek, van het lat. *cannabis*, hennep.

KANKER, m. Eene invretende kwaal aan het ligchaam; ook aan vruchtboomen: *die boom heeft den kanker.* Oneig., een inkruipend kwaad: *het licht, dat den kanker der Schriftgeleerden aanwijst.* Vond. Van het lat. *cancer*, dat eenen kreeft en kanker aanduidt, omdat dit kwaad bij eenen voortkruipenden kreeft vergeleken wordt, die, met zijne scharen, alles rondom zich aangrijpt en verteert. Van hier *kankerachtig*, en het onz. *kankeren*, kanker krijgen; bij Hooft, in eenen figuurlijken zin: *het zeer kankerde vorder en vorder.* Zamenst. *kankerbloem*, *kankerkruid*, enz.

KANON, o., meerv. *kanonnen.* Een stuk geschut. Van hier het onduitsche *kanonnier*; van het fr. *canon.*

KANS, v., meerv. *kansen.* Eene schijnbare gelegenheid. *Zoo troost ik mij de kans.* Vond. *Zijne kans verkijken. Anderen de kans afzien.* In het fr. en eng. *chance.* Bij Kil. is *kans*, *kansse*, ook een dobbelsteen,

steen, en een gooi met dobbelsteenen. Van hier het werkw. *kansen (alea ludere): gedobbelt en gekanst.* Bred. Zamenstell. *kramerskans, krijgskans*, enz.; *kansbiljet, kanswaging*, bij Hooft.

KANSEL, m., meerv. *kansels*. Eigenlijk eene, door hekwerk, afgeslotene plaats, van het middeleeuw. *cancellus*, dat bijzonder te kennen gaf het koor der kerk, hetwelk met hekwerk van het overige deel was afgescheiden; in het eng. *chancel*. In dat koor bragt men denkelijk den spreekstoel, waarvan het woord bij ons thans een verheven gestoelte aanduidt, van hetwelk redevoeringen tot het volk gehouden worden. Zamenst. *kanselrede, kanselstijl*, enz. Van hier het onduitsche woord *kanselarij*, *kanselerij*; eigenlijk eene plaats met tralien afgesloten; in het bijzonder, bij ons eene plaats, waar openbare papieren van algemeen aanbelang, boeken en oorkonden bewaard worden. Van hier het ond. *kanselier*.

KANT, m., meerv. *kanten*. Eigenlijk de scherpe zijde van iets: *een vat op zijnen kant zetten. De kant van de tafel.* Iets, dat afgebrokene kanten heeft, eene homp: *een kant brood.* Wijders, de uiterste zijde of vlakte van iets, de rand: *langs den kant varen. Dat raakt kant noch wal*, dat komt in het geheel niet bij. Eene zijde in het algemeen; en, nog verder, elke oord: *naar den kant van Frankrijk. Aan alle kanten*, alom. *Dat werk moet aan eenen kant*, het moet gedaan zijn. *Het vaatje op zijnen kant zetten*, uitdrinken. *Het is een stuivertje op zijnen kant*, het gebeurt niet ligt. *Van kant raken*, sneuvelen, *van kant helpen*, dooden. Verkleinw. *kantje*: *om het kantje heen praten.* Van hier *kantig*; voorts *achtkantig*, enz. Zamenst. *binnenkant, buitenkant, duinkant, stootkant, waterkant, zelfkant.* — *Kantbeitel, kantteekening, kantspier*, in een vaartuig, bij de wang van het schip geplaatst.

KANT, bijv. naamw. en bijw. Eigenlijk, dat nette hoeken, kanten heeft; voorts, fraai: *dat staat kant. Kant en klaar.* Dat naar den kant smaakt; zoo noemt men vaatschen wijn *kant*. Op den kant gezet, dwars: *het zeil kant zetten.* Voorts heeft dit woord de zamenst. *achtkant, driekant*, enz.

KANT, v., meerv. *kanten*. Spelde- of naaldewerk. Van hier het onverb. *kanten*: *eene kanten muts.* Zamenst. *kant-*

kantboordsel, *kantdoos*, *kantwerk*. Zij is, om hare spitse hoeken, met *kant* uit eenen oorsprong. De hooge ouderdom van dit en de twee voorgaande woorden blijkt uit het gr. κανθος, een hoek, in het bijzonder de hoek van het oog.

KANTEEL, m., meerv. *kanteelen*. Eene borstwering, die op den kant, rondom ingekorvene schietgaten heeft. *Eenen kanteel der vesten inkrijgen*. HOOFT.

KANTEN, b. w., *ik kantte*, *heb gekant*. Eenen kant aan iets maken: *eenen steen kanten*. Oneig., *zich kanten*, met *tegen*: *ik kant mij daartegen*, ik verzet mij tegen die zaak. Het voortdur. w. *kantelen* is eenen anderen kant boven brengen: *eenen balk kantelen*; anders *kenteren*.

KANTOOR, o., meerv. *kantoren*. Een schrijfvertrek. Een zijvertrek in een voorhuis, ook *kantoortje* genaamd. Een kabinet, waarin men schrijf- en rekenboeken opsluit. Een openbaar gebouw, waar 's Lands gelden liggen, ontvangen en uitgegeven worden: *geld op het kantoor ontvangen*. De openbare handelhuizen der Europeërs, in Indië, dragen ook dien naam. Van hier *postkantoor*; *kantoorbediende*, *kantoorinkt*, *kantoorknecht*, *kantoorpen*, *kantoorschrijver*, enz. Uit het fr. *comptoir*, it. *contoro*.

KANTSHAAK, m., meerv. *kantshaken*. Eigenlijk een ijzeren haak, om zware ligchamen, welke men kantelen wil, daarmede aan eenen anderen kant aan te grijpen.

KAOS, zie *chaos*.

KAP, v., meerv. *kappen*. Een oud woord, dat, in den uitgebreidsten zin, de bedekking, de uiterste bekleeding van iets te kennen geeft, komende met het hebr. חבה, חבא, en het lapl. *kappod* overeen. In het bijzonder eene bovenste, ronde bedekking: *de kap van den schoorsteen*. Voorts opperste bedekking, het denkbeeld van rondheid niet in acht genomen zijnde: *de kap van eene kas*. Verder een deel der kleeding; zoo als dit woord, eertijds, aanduidde een wijd bovenkleed, als eenen mantel, in het middeleeuw. *capitium* en *capa*, ijsl. *kaapa* genoemd, gedragen door vorstelijke personen. Zoo zegt Koning Henrik, bij HOOFT, van zich zelven: *niet uitgestreken met kap en rappier*. Vooral een gewaad van aanzienlijken in de kerk: *op de kap des Kardinaals te la-*

laten vallen. Hooft. Van hier *eene monnikskap.* *Zich in de kap steken* — *de kap aanschieten*, monnik worden. *De kap op den tuin hangen*, het monniksleven verlaten. *Er schuilt veel boeverij onder de kap*, onder het momaangezigt der vroomheid wordt veel kwaad bedreven. In eenen naauweren zin, een hoofddeksel. Voorheen werd het woord, in alle europesche talen, voor eenen hoed gebruikt, zoo als nog het angels. *caeppe*, eng. *cap.*, fr. *chapeau*, wallach. *kapella.* Thans gebruikt men het voor een vrouwenhulsel, vooral in Noordholl. Aan eenen vrouwenmantel, heet het aangenaaide hoofddeksel *de kap: de kap over het hoofd trekken.* Dergelijke dragen nu nog veel de monniken. Van hier: *iemand de kap vullen*, hem wat wijs maken. *In de kap geleid* worden, bedrogen worden. *De kap trekken*, eene pots spelen; ook in den gemeenen spreektrant, voor stout, onrustig zijn, van kleine kinderen. *Iemand de kap verzetten*, anders, de ooren wasschen. *Kap* en *keuvel* worden bij elkander gevoegd, in de spreekwijzen: *er is kap noch keuvel van te vinden*, alles is weg; — *kap en keuvel verliezen*, alles verliezen. Het verkleinwoord *kapje* beduidde, voorheen, eene kalot der leeraren: *hij droeg geene paruik, maar een kapje.* Zamenst. *kapraaf* (*kaprave*), dakspar, *kapstander*, topstander, *kapstok.* Dit woord luidt, in het zw. *kappa*, hoogd. *Kappe*, eng. *cap*, ital. *cappa*, lat. *cappa*, gr. κάππα.

KAPEL, v., meerv. *kapellen.* Eene kleine kerk. Een afgeschoten hoek in eene grootere kerk: *hij ligt in de kapel begraven.* Van hier het onduitsche *kapellaan*, kapelpriester, bijpriester. Voorts *kapelmeester*, die het opzigt over de kapel-muzijk heeft. Du Fresne teekent aan op *capa*, *capella*, dat, gelijk wij gezien hebben, het woord *capa*, *kap*, voorheen eene soort van kleedij was, die het hoofd mede bedekte; zoo ook *capella* eene zoodanige kleine kap was. Nu maakten de fransche koningen, van de kap des heiligen Martens, een bijzonder heiligdom, voerden haar alom met zich, en benoemden eenige personen als opzieners daarover, die, in den aanvang, *kapellanen* genoemd werden. Het duurde niet lang, of de plaats, waar dat heilige overblijfsel, met andere heiligdommen, bewaard werd, kreeg denzelfden naam van *kapel*; en

en zoo werd allengs elk bedehuis met dien naam vereerd. In roomsche landen dragen de huisjes aan de gemeene wegen, waarin Heiligen voorgesteld worden, insgelijks den naam van *kapellen*, of *kapelletjes*. In het gemeene leven is *eene kapel* ook het deksel van eenen overhaalketel. Ook draagt zeker diertje dien naam. Zamenst. *dagkapel*, *nachtkapel*, enz.

KAPELLAAN, m., meerv. *kapellanen*. Een geestelijke in de roomschkatholijke kerk, die de godsdienst in eene kapel verrigt; ook een jonge geestelijke, die eenen priester in de vervulling der kerkedienst te hulp komt. Verder een priester, die in voorname huizen de mis leest. Zie verder *kapel*.

KAPEN, b. w., *ik kaapte*, *heb gekaapt*. Op vrijbuit varen; ook behendig wegnemen. Van hier *kaper*, de vrijbuiter en het schip, hetwelk hij bevaart. Uit het fr. *capre*, van het lat. *capere*, vangen.

KAPER, v., meerv. *kapers*. Eene soort van vrouwen hoofddeksel, in Noordholland. Van *kap*.

KAPERSON, *zie kaproen*.

KAPITAAL, o., meerv. *kapitalen*. Een onduitsch woord, uit het lat. *capitalis*. Eene hoofdsom, waaruit men gewin, of renten maakt: *een man van groot kapitaal*. In het gemeen, eene som gelds: *een kapitaal van duizend gulden*. Als bijv. naamw.: *kapitale letters*, hoofdletters. *Dat is een kapitaal varken*, dat is schoon in zijne soort.

KAPITEEL, o., meerv. *kapiteelen*. In de bouwkunst heet dus het bovenste deel van eene zuil, van eenen pilaar. Lat. *capitulum*, *capitella*, ital. *capitello*. *Seven waren voor het eene kapiteel*. Bijbelv.

KAPITEIN, m., meerv. *kapiteins*. Hopman, hoofdman. Zoo noemt men, in de krijgsdienst, eenen zekeren overste over eenige manschap. De voornaamste van een oorlogsschip draagt mede dien naam: *zeekapitein*. Op elk ander schip, zelfs op eene schuit, noemt men den meester *kapitein*. De aanvoerder eener roofbende: *zij kregen den kapitein gevangen*. Van hier *het kapiteinschap*, de waardigheid van eenen kapitein. Zamenst. *scheepskapitein*; *kapiteingeneraal*, opperste veldheer, *kapiteinluitenant*; *kapiteinsplaats*, deszelfs ambt. Van het fr. *capitaine*.

KAPITOOL, o. Van het lat. *capitolium.* Eene vesting van het oude Rome, op den Saturnusberg gebouwd, dus genoemd, naardien men, bij het uitgraven van de grondvesten, een menschenhoofd vond.

KAPITTEL, o., meerv. *kapittels*, *kapittelen.* Dit woord is uit het middeleeuw. *capitulum*, een verkleinw. van *caput*, een hoofd. Wij verstaan daardoor een deel van een boek, of geschrift, anders hoofddeel, hoofdstuk. Fig. verwijt: *iemand het kapittel voorlezen.* Een geschrift in kapittelen verdeeld. In dezen zin is het wel, bij ons, niet gebruikelijk, zoo als in de middeleeuwen *capitula* en *capitularia* dikwijls voorkomen, voor verzamelingen van kerkelijke wetten, als ook, voor regelen van eenige geestelijke orde, gemeenten en gestichten. Van hier beteekent *kapittel* nog de verzameling van zulke personen, in welke hunne verordende regels voorgelezen worden: *het domkapittel.* De leden zelve: *het kapittel is gescheiden. Hij heeft mede eene stem in het kapittel*, hij heeft mede iets te zeggen. Ook de plaats, waar leden van een kapittel zamenkomen: *het kapittel van het klooster.* Zamenst. *kapitteldag*, *kapittelstok*, stokje, om hetwelk suiker vastgehecht is; ook iets dat daarnaar gelijkt, en van goud gemaakt is, om snoeren, om den hals, vast te maken; — *domkapittel*, enz. Van hier het werkw. *kapittelen*, het kapittel voorlezen, berispen, middeleeuw. *capitulare*, fr. *chapitrer.*

KAPLAKEN, o., meerv. *kaplakens.* Eigenlijk laken, doek voor eene kap. Men noemt zoo de vereering, welke een schipper, nog boven de bedongene vracht, van eenen koopman krijgt. In het fr. *drap de chausse.* Men acht deze benaming gesproten uit zeker gebruik, daarin bestaande, dat de schippers, na het volbrengen van de reis, hunne vrouwen eene nieuwe lakensche huif, of het stof daartoe, te huis bragten; of dat zij voor het, boven de bedongene vrachtpenningen, ontvangen geld, gemeenlijk, zulk eene kap, of huif kochten.

KAPOEN, m., meerv. *kapoenen.* Een gesneden haan. Volgens WACHT. is *kapoen* voor *kaphaan*, van *haan* en *kappen*, *afkappen*, *praecidere; castrantur enim galli, testiculorum praecisione.* Lat. *capo*, gr. κάπων, bij KIL. ook *kaphaan.*

KAPOETS, *kapoetsmuts*, zie *kapuitsmuts.*

KAPOT, v., meerv. *kapotten.* Eene wijde muts. Ook een overkleed voor mannen en vrouwen. Fr. *capotte.*

KAPOT, bijw., slechts in het gemeene leven gebruikelijk. *Kapot slaan*, in stukken slaan. *Kapot maken*, dood slaan. *Kapot zijn*, dood zijn; ook niet eenen trek halen (in het kaartspel); fr. *capot.*

KAPPELEN, o. w., *ik kappelde*, *ben gekappeld.* Schiften: *de melk is gekappeld.* Voortdur. w. van *kappen.*

KAPPEN, b. w., *ik kapte*, *heb gekapt.* Met geweld afscheiden, hakken. *Het anker kappen*, als men geenen tijd heeft, om het op te winden; deszelfs kabel doorhakken. *Den mast kappen. Boomen kappen*, het onnutte hout uithouwen. *Platen kappen*, eene spreekwijs, bij smeden gebruikelijk. *Kappen* heet ook, met opzet eene taal verminken, als gaauwdieven doen, om niet verstaan te worden. *Borgoens kappen*, gaauwdieventaal spreken. Van hier *kapper*, *kapping*, *kapsel.* Zamenst. *kaphamer*, *kapmes.*

KAPPEN, b. w., *ik kapte*, *heb gekapt.* Eigenlijk de kap zetten, als eene kap vormen. Van hier het haar optooijen, in het bijzonder dat van vrouwen: *zich kappen*, *laten kappen.* Van boven versieren: *gekapt met weelige pluimaadjen van aardig vloeijend lof.* HOOFT. Van hier *kapper*, *kapsel.* Zamenst. *kapdoos*, *kapkamer*, *kaptafel*, enz.

KAPPER, v., het meerv. *kappers* is meest in gebruik. De geslotene bloeiknoppen van den kapperboom, een heestergewas, dat de kappers voortbrengt. Men legt haar, ten gebruik voor de keuken, in azijn. Uit het ital. *cappari*, fr. *capres*, van het gr. κάππαρις. Het verkleinwoord *kappertje* gebruikt men van kleine, digte kool, *kappertjeskool*, ook *kapperkool* geheeten. *Kappertje* is ook een verkleinwoord van *kap*, om eene soort van tamme duiven aan te toonen, die, op het achterhoofd, een opstaand kapje dragen. Zamenst. *kapperboom.*

KAPPOOT, v., meerv. *kappoten.* Eene soort van wapenrok, een mantel: *hij werpt zijn' kappoot wegh.* HOOFT. Fr. *capote.*

KAPRAAF, *kaprave*, zie *Kap.*

KAPROEN, (*kapruin*), v., meerv. *kaproenen.* Een hoofddeksel: *om dat men den armen bloedt daatlijk een kapproen 'over 't hooft trok.* HOOFT. Van hier de spreekwijs van twee, die met elkander eens zijn: *twee*

hoofden onder eene kaproen. Men noemt eenen neusnijper voor paarden *kaproen*, anders *kaperson*, verbasterd uit het fr. *caveçon*, *cavesson*.

KAPUITSMUTS, v., meerv. *kapuitsmutsen.* In Groningen, waar men het *kapoetsmuts* (elders *karpoetsmuts*), uitspreekt, verstaat men daardoor eene ruige muts, tegen buijig weder opgezet. In Nedersaksen noemt men eene reismuts *kabuushood.* Uit het lat. *caputium*, waarvan het eng. *capouch* en het fr. *capuce* afstammen.

KAR, (*karre*), v., meerv. *karren.* Zeker rijtuig met twee wielen; elders ook met een wiel, anders *kruikar*, ook *kaar*, in sommige streken, genoemd: *eene kar zand.* Dichters, die zich de zon met paarden verbeelden, schrijven aan haar ook eene kar toe: *zoo lang de morgenstar de kar der Zonne opwekken koom.'* Vond. Zamenst. *karreman*, *karrepaard*; *aschkar*, *drekkar*, *hooikar*, *huifkar*, *kleikar*, *koetskar*, *mestkar*, enz. Van het lat. *carrus.*

KARAAK, (*kraak*), v., meerv. *karaken.* Zeker oud spaansch of portugeesch schip, zoowel tot den oorlog, als koophandel geschikt. Zamenst. *karaakschip*, *kraakschip*, *damkraakschip.* Bij Kil. *karacke*, *karraecke*, *kraecke.* In het fr. *caraque.*

KARAAT, o., meerv. *karaten*, *karaats.* Een klein gewigt, om goud en edelgesteenten te wegen; van twaalf grein voor het goud, van vier grein voor de gesteenten. Dit woord is, in het arab., *kerat*, ital. *carato*, fr. *carat*, middeleeuw. *chirat*, *caractis*, *caracta*, *ceratio.* Sommigen leiden het van *graad* af, anderen van het gr. κεράτιον, eene soort van peulvrucht, St. Jans brood genaamd, bij de Turken *kyrrat*, *kyrat*; die met een diende tot een gewigt. Bruce, in zijne reis door Abyss., zegt met zeer veel vertrouwen: « *karat*, *karaat* is ei- « genlijk de boom of vrucht van de *erythrina picta Lin-* « *naei*, uit Indië, die in Abyssinië *kuara* heet. Deze boom, « of vrucht, schijnt, in de oudste tijden, aldaar tot goud- « wegen gebruikt, waarvan de gewoonte, om de fijnheid des « gouds, naar karaats, te schatten, oorspronkelijk is. »

KARABIJN, v., meerv. *karabijnen.* Een roer met een draaislot, voorheen een geweer der ligte ruiterij. Thans verstaat men er door een roer met eenen getrokken loop, dat den kogel ver brengt. *Die de zwangre karrabijn*

quam

quam los te drukken. VOND. Bij HOOFT komt het ook voor eenen karabijnruiter voor: *hij slingerde zijn' Carabijnen voor zich.* Uit het fr. *carabine.*

KARAKTER, o., meerv. *karakters.* Eene figuur, op papier, steenen enz. gemaakt. Zoo noemt men nog bijgeloovige teekens *karakters*; als ook letters in het schrijven of drukken. Fig. is het ieder merk, dat de eene zaak van de andere onderscheidt: *het karakter van een eerlijk man.* In het bijzonder, het gansche gemoedsbestaan van een mensch, waardoor hij van anderen onderscheiden is: *het karakter hangt af van de verschillende neigingen.* Uiterlijke waarde, rang, waardoor men onderkend wordt: *dat past niet voor eenen man van uw karakter.* Uit het gr. χαρακτηρ.

KARAVAAN, v., meerv. *karavanen.* Een woord, waarmede men een groot gezelschap reizende kooplieden, enz., in het Oosten verstaat. Van het arab. *kairavan*, turk. *kervan.* Ook bezigt men het nog voor een groot getal van menschen, in de gemeenzame verkeering: *zij kwamen met eene geheele karavaan.*

KARBATS, (*karwats*), v., meerv. *karbatsen.* Eene lederen zweep. WACHTER leidt het af van het oude *kar*, *kor*, leder, en *baten*, *boten*, neders. *batschen*, lat. *batuere*, fr. *battre*, slaan.

KARBEEL, m., meerv. *karbeels.* Een stuk hout, tot ondersteuning van een ander.

KARBONKEL, m., meerv. *karbonkelen*, *karbonkels.* Een naam van een edelgesteente, uit het lat. *carbunculus.*

KARDEEL, o., meerv. *kardeels.* Touwwerk, waarmede men de zeilen ophijscht. Zamenst. *kardeelblok*, waar het kardeel doorgaat. Misschien het fr. *cordeau*, en met *koord* uit eene bron.

KARDINAAL, m., meerv. *kardinalen.* In de roomsche kerk een eernaam der voornaamste geestelijken naast den paus. Van hier *kardinaalschap.* Zamenst. *kardinaalshoed.* Uit het middeleeuw. *cardinalis.*

KARDOES, v., meerv. *kardoezen.* Eene papieren bus, of vorm met buskruid. Ook een uitgesneden plankje tot steunsel voor eene andere plank. Zamenst. *kardoesgaren*, *kardoeskist*, *kardoeskoker*, *kardoeskrop*, het einde van de kardoes, *kardoesnaald*, *kardoespapier*, *kardoesscherp* (kardoesschroot), *kardoesstok*, *kardoestasch.*

tasch. Van het fr. *cartouche.*

KAREELSTEEN, m., meerv. *kareelsteenen.* Een tigchelsteen. Van het fr. *quareau.*

KAREL, (*kerel*), m., meerv. *karels.* Een mansnaam, in het middeleeuw. *carlus*, en *carolus.* Het beduidt eigenlijk eenen man, zijnde een zeer oud woord, dat eertijds van elken manspersoon gezegd werd, doch vooral van een dapper en sterk man; ook zelfs van een getrouwd man. In al deze beduidenissen is het, in den deftigen stijl, verouderd. In den vertrouwelijken spreektrant zegt men het nog van geringere personen: *dat is een wakker — een braaf karel.* Bij OTFR. is *karl* een getrouwd man. *Ane charilis miteslaf* is, bij NOTK., zonder 's mans bijslaap. Bij STRIKKER is *cherling* vorst en held. Het wallis. *carl*, angels. *ceorl*, eng. *churl*, ital. *carlona* beduiden eenen landman, een gering mensch, in tegenstelling van den adel. Daarentegen beteekenen het eng. *carle* en deen. *karle*, dikmaals niet meer dan eenen mannelijken persoon, ja iets van het mannel. geslacht. Zoo is *carl-cat*, in het eng., een kater, *carl-hemp*, mannetjeshennep. Dan, wat nu de eerste beduidenis van dit woord zij, blijft duister. IHRE meent, dat, door verandering van de lipletter in de keelletter, het met het lat. *vir*, een man, eenerlei is.

KARIG, bijv. naamw. en bijw., *kariger*, *karigst.* Die, uit verkleefdheid aan zijn eigendom, het noodige gebruik daarvan niet nemen durft; zuinig, deun, gierig: *een karig man.* Schraal, mager: *een karige grond.* Van hier *karigheid*, *kariglijk.* ADELUNG leidt het af van het zw. *kara*, zamenrapen. WACHTER brengt het, met *gierig*, tot eenen oorsprong. Het is, waarschijnlijk, het zelfde woord als het eng. *chary*, deun, zuinig.

KARKANT, m., meerv. *karkanten.* Een halssnoer van edelgesteente voor vrouwen. *Geen halskarkanten van perlen.* VOND. Fr. *carcan.*

KARKAS, v., meerv. *karkassen.* Koperdraad, met zijde of garen omwoeld, hetwelk, om de stevigheid, in de kant van vrouwenmutsen vastgenaaid wordt.

Het is het fr. *carcasse*, ital. *carcasso*, dat een rif, geraamte, doodsbeenderen heet. Wegens eenige gelijkheid met een rif draagt het dien naam.

KARMEZIJN, (*karmozijn*), o. Eene hoogroode kleur, die

die iets van het blaauwe heeft. *Al waren zij root als carmoisijn.* BIJBELV. Van hier het onverbuigb. *karmezijnen.* In het sp. luidt het *carmesi*, ital. *chermisi*, eng. *crimson*, fr. *cramoisi*, middeleeuw. *carmesinus*; van het arab. *kermes*, een worm, met welk woord men bijzonder de cochenille benoemt, welk diertje de scharlakenverwers gebruiken. Zamenst. *karmezijnrood.*

KARMIJN, o., een schoon hoogrood poeder, hetwelk uit cochenille bereid, en door de schilders gebruikt wordt. Van hier *karmijnrood.*

KARN, zie *kern*. *Karn* noemt men ook een vat moskovische talk; meerv. *karns*. In het zw. is *kar* een vat.

KARNIS, zie *kornis*.

KARNOFFELEN, *karnuffelen*, b. w., *ik karnoffelde*, *heb gekarnoffeld.* Slaan, met stokken, of vuisten; eigenlijk zoo slaan, dat het vel, of de huid, gekwetst worde; van het oude *karnoffel*, bij KIL. *hernia*, eene breuk.

KAROLIJNTJE, (*karlijntje*), o., meerv. *karolijntjes*. Eene soort van vrouwenmuts, genoemd naar den naam eener Prinses. In Gron. dragen de weezen zulke mutsen.

KARONJE, v., meerv. *karonjes*. Onduitsch woord, (in het gr. καρωνεια, *cadaver*), in den allerlaagsten stijl gebruikelijk; een scheldnaam: beest, kreng enz., waarmede slechte vrouwen elkander uitmaken. Van het fr. *carogne*, eene prij.

KAROOT, *kroot*, v., meerv. *karoten*, *kroten*. Beetwortel. Uit het ital. *carotta*, *carota*. Men noemt eene rol van gesponnen tabak, die naar zoodanigen wortel gelijkt, met dien zelfden naam; doch men bezigt dan meest het woord *karot*, meerv. *karotten*; waarvan men snuiftabak maakt. Van hier de zamenstell. *karottenfabrijk*, *karottentouw*, *karottentrekker*, *karottentrekkerij*; en van *kroot*, *krotensap*, enz.

KAROS, v., meerv. *karossen*. Eene prachtige koets; een staatsiewagen: *rijdt in de karos.* VOND. Fr. *carosse*, ital. *carrozza*. MENAGE leidt dit woord van het lat. *carruca* af. DU CANGE zegt, dat *carrucae* zoo veel waren als *vehicula honoratorum*, en *vehicula suspensa*, op riemen hangende.

KAROT, zie *karoot*.

KARPER, m., meerv. *karpers*. Een riviervisch. In het mid-

middeleeuw. *carpio.* Misschien uit het lat. *cyprinus*, gr. κυπρινος.

KARPET, o., meerv. *karpetten.* Grof gestreept doek, om in te pakken, of tot een vloerkleed te gebruiken. Uit het fr. *carpette.*

KARPOETS, *karpoetsmuts.* Zie *kapuitsmuts.*

KARREWEI, zie *karwei.*

KARS, zie *kers.*

KARSAAI, o. Zekere wollen stof. Het onverb. bijv. n. is *karsaaijen.* Uit het ital. *carisea*, fr. *carisée*, *carise*, *creseau.*

KARSPEL, zie *kerspel.*

KARSTELING, m., meerv. *karstelingen.* Eene soort van luchtig gebak. Bij KIL. *krantseling*, omdat het gedraaid werk is, als een kransje.

KARTEL, m., meerv. *kartels.* Eene ingetakte kerf, op den rand van eenig ligchaam: *'k had meer pijlen, dan uw rantje kartels telt.* M. L. TIJDW. Van hier *kartelig: karteligh doorwrocht met kleene beelden.* VOND. *Kartelige melk.*

KARTELEN, (KIL. *kertelen*) b. en o. w., *ik kartelde, heb en ben gekarteld.* Bedr., beteekenende rondom den rand insnijden. Thans wordt het onz. meest gebezigd, voor schiften, zamenloopen: *de melk is gekarteld.* Ook voor haken, haperen: *het kartelt.* Ook voor omkronkelen. Van hier *karteling.* Het is van *kerten*, *karten*, voortdur. w. van het oude *karen*, snijden, waarvan *kerven.*

KARTETS, v., meerv. *kartetsen.* Eene kardoes van bordpapier, zwilk of blik, gevuld met kogelen, nagels, schroot, enz. Uit het fr. *cartouche.* Zamenst. *kartetskogel*, *kartetsvuur.*

KARTHAGO, o., eene stad. Van hier *Karthager*, niet *Karthaginienzer.*

KARTOUW, v., meerv. *kartouwen.* Eene soort van grof geschut, korter dan andere stukken. *Onder de krakende kartou.* VOND. *Dat is eene kartouw in zijne beurs*, dat is hem groote schade. Hiermede komt het middeleeuw. *cartouwe* overeen. FRISCH en anderen laten het afstammen van *quartana*, dat is een stuk van de vierde grootte.

KAR-

KARVEEL, o., meerv. *karveels*. Eene soort van portugeesch schip. *Twee karveels op stroom*. HOOFT. Fr. *caravelle*, sp. *caravala*. Bij de Grieken is καραβος en καραβιον eene soort van vaartuig. ISIDOR. verklaart *carabus* door eene soort van lederen schuitje.

KARVIEL, o., meerv. *karviels*. Blok van het touwwerk aan het groote marszeil. Misschien van *kerven*, om de inkerving van dat blok, waardoor het touw glijdt.

KARWATS, zie *karbats*.

KARWEI, v. Een windbrekend kruid. Fr. *carvi*, uit het lat. *carum*, gr. καρον. BAUHINUS, door M. MARTIN. *in Lex*. aangehaald, meent, dat het van het landschap Karie, waar het in overvloed groeit, zijnen naam heeft.

KARWEI, v. Zoo noemt men het ingewand van een kalf, schaap, enz. *Kerweijen*, van *kerven*, is bij KIL., inscheuren, vaneenscheuren, en *kerweije*, eene inscheuring; insnijding. Of dit hetzelfde woord zij, is onzeker.

KARWEI, v. Ergens spreekt men ook *het karwei*. Een moeijelijk werk, waaraan vrij wat te doen valt, en dat met winst gepaard gaat. In het bijzonder gebruiken metselaars en timmerlieden dit woord van een gebouw, waaraan zij arbeiden. Ook een buitengewoon werk, dat de knechts, op ongewone uren, tusschen de schoftijden, of wanneer zij niet voor hunne bazen te werken hebben, verrigten: *hij heeft daar eene karwei*, of *een karweitje*. Zware of moeijelijke arbeid, welken men voor een ander doet, heet in het fr. *corvée*: misschien is ons woord daaruit ontstaan.

KAS, (lat. *capsa*, middeleeuw. *cassa*), v., meerv. *kassen*. In den ruimsten, en misschien eigenlijken zin, elke wel bewaarde plaats. Zoo noemt men de holligheden, waarin de tanden en kiezen zitten, *kassen*. Bij de goudsmeden noemt men *de kas*, waarin de steen van eenen ring gezet wordt. Zoo ook *de kas* van een zakuurwerk. Van hier zegt M. L. TIJDW.: *de kas van 't hemelsch ligchaam paaren aan 't flonkerend gesteent van 't Goddelijk gemoed*. In engeren zin, eene plaats, om iets te bewaren, van planken gemaakt, gesloten of ongesloten: *broeikas*, *boekenkas*, *tinnekas*, *zilverkas*, *etenskas*. Die eenen zilverwinkel opzet, zet eene *kas* op. Van daar *kashouder*. Allerbijzonderst, eene geldkas: *zijne kas is bestolen*. Het geld zelf: *ik heb thans eene slecht-*

slechte kas. Wel bij kas zijn, eenen goeden voorraad van geld hebben. Eene geldsom tot een zeker gebruik bestemd: *eene armenkas.* — *Bij iemand in de kas zijn*, in zijne gunst staan. Zamenst. *kasboek*, het buitenste boek van eenen riem papier; ook het boek, waarin de kasrekening gesteld is, — *kasgeld*, *kasrekening*, enz. In het ital. *cassa.*

KASKIEN, (*kaskijn*), m., meerv. *kaskienen.* Een pronkjak met eenen zeer langen schoot, onder de noordhollandsche boerinnen in gebruik. Uit het fr. *casaquin*, en dit uit het ital. *casachina*, het verkleinw. van *casacca*, een rijrok. Het zakelijke deel dezes woords vindt men reeds in het gr. κασας en κασος, dat bij XENOFON, POLLUX en HESYCHIUS, eene soort van ruig gevoederd kleed aanduidt. Bij KIL. *kajacke*, *kasacke. Een grof graine kasjak.* HOOFT.

KASSEN, b. w. *Ik kaste, heb gekast.* In eene kas zetten: *die paerel, in het gout der eeuwigheit gekast.* HOOGVL.

KASSIE, v. Een uitlandsche boom. *Plant hier groene kassie.* VOND. Die soort, die in onze apotheken het bekendste is, noemt men *pijpkassie.* In de Overz. van den Bijbel vindt men dan eens *casia*, dan eens *cassie*, in het hebr. קדה, (bij DIOSCORID. κιττω) en קציע.

KASSIER, m., meerv. *kassiers.* Een, die eens anders kas houdt. Zamenst. *kassiersboek*, *kassiersknecht*, *kassiersrekening*, enz. Van het fr. *caissier.*

KASSIG, bijv. n. en bijw. Dit woord wordt van papier gezegd: *dit papier is vrij kassig*, bij dien riem zijn vele gescheurde vellen.

KASSIJEN, b. w. *Ik kassijde, heb gekassijd.* Een oud woord, hetwelk KILIAAN vertaalt door *sternere viam silicibus*, eenen weg bestraten met keisteenen. Bij VOND. vindt men het verled. deelw. *gekassijd: de gekassijde straten.* Uit het fr. *chaussée.*

KASTANJE, v., meerv. *kastanjen*, *kastanjes.* Zekere vrucht. *Met iemands handen de kastanjes uit het vuur halen*, beteekent, in de gemeenzame verkeering, iemand tot eene gevaarlijke onderneming te werk stellen. Den boom noemt VOND. *kastanjelaar.* Zamenst. *kastanjeboom*, *kastanjebruin*, *kastanjekleur*, *kastanjepan*,

pan, *kastanjevaas*, *kastanjeverwig*, enz. In het ital. *castagna*, lat. *castanea*, gr. κάςανα. Men meent, dat zij haren naam, naar eene oude stad in Magnesie, *Castana*, waar zij in menigte groeide, zoude ontvangen hebben.

KASTEEL, o., meerv. *kasteelen*. Van het lat. *castellum*, een verkleinwoord van *castrum*. Eigenlijk een klein slot, elke kleine vesting. Wij gebruiken het voor een kleine vesting aan eene stad gebouwd, om dezelve of te sterken, of in toom te houden. HOOFT bezigt hiervoor ook *blokhuis*. *Kasteelen in de lucht bouwen*, zegt men van iemand, die van groote ontwerpen zwanger gaat, welke op niet moeten uitloopen. Voorts wordt een heerenhuis, dat versterkt is, met dien zelfden naam benoemd; zelfs, in het algemeen, een oud en hecht gebouw, waarop een aanzienlijke woont. Op groote schepen noemt men de schans, of den bak, *kasteel: het voorkasteel*, *het achterkasteel*. Dit laatste woord bezigt men ook, schertsenderwijze, voor de billen. De dichters noemen groote scheepsgevaarten, *zeekasteelen*. VONDEL, daarop doelende, zegt: *hoe bralt dat vorstelijk kasteel!*

KASTELEIN, m., meerv. *kasteleins*. Eigenlijk iemand, die op een kasteel, slot of blokhuis, het bevel heeft, van welken deszelfs verdediging afhangt; een slotvoogd. Zoo noemde men, in de middeleeuwen, de burggraven. Voorts elke bewaarder van een groot heerenhuis: *de kastelein van het Loo*. Eindelijk dragen dien naam voorname herberghouders, ja mindere herbergiers. Van hier is ook het woord *kastelenij*, de woning van eenen kastelein, eenen slotvoogd.

KASTIJDEN, b. w. *ik kastijdde*, *heb gekastijd*. Een woord, uit het lat. *castigare* gevormd, door kerkelijke schrijvers ingevoerd, en in de roomsche kerk het meest gebruikt. *Zich*, of *zijn ligchaam kastijden*, is aldaar zich, om Gods wil, of tot bedwinging van zijne zinnelijke lusten, allerlei onaangename gewaarwordingen veroorzaken. Van hier beteekent het, voorts, straffen tot verbetering, gelijk een vader zijne kinderen straft. Van de burgerlijke straf, anderen aangedaan, met oogmerk, om eenen misdadiger tot belijdenis te brengen: *dan sullen de oudsten dien man nemen en kastijden hem*. BIJBELV. Ook drukt het somtijds uit eene ligtere straf, dan men schijnt verdiend te hebben: *ik zal hem kastijden en loslaten*.

BIJ-

Bijbelv. Eindelijk, in eenen bijbelschen zin, wordt God gezegd menschen *te kastijden*, wanneer hij, in eene vaderlijke betrekking, hen met ellenden, tot hunne verbetering, bezoekt. Van hier *kastijder*, *kastijding*, bij Otfrid. en Notk. *kestiga*, *chestiga*. Men heeft ook een voortdur. werkw. *kastijdigen*. Van hier *kastijdiging*, eene gedurige kastijding.

KASTOOR, m., meerv. *kastoren*. Dit woord is ontleend uit het latijn, waar *castor* de naam des bevers is. Hiervan noemt men eenen hoed, uit haar dezes diers gemaakt, *kastoor: een pluimaedje bedekt den kastoor*. Vond. *Een halve kastoor*, wiens stof deels uit beverhaar, deels uit haar van andere dieren bestaat. Van hier het onverbuigb. *kastoren: een kastoren hoed.*

KASTROL, v., meerv. *kastrollen*. Een keukenwoord, waardoor men eene ijzeren of koperen pan verstaat, zonder voeten, met eenen steel, of met twee ooren, waarin men iets braadt. Uit het fr. *casserole*, *casserolle*.

KASUIFEL, v., meerv., *kasuifels*, *kasuifelen*. Priesterlijk manteltje; een kort kleed zonder mouwen, hetwelk de priester aanheeft, als hij de mis leest; misgewaad: *men torst er kelcken uit*, *kassuifelen en kappen*. Vond. Voor de personen zelve: *men moet naer alle hoecken omzien*, *daer kazuifels komen*. De Brune. *Hi offerde ene casufle diere*. M. Stoke. Uit het fr. *chasuble*, middeleeuw. *casubula*.

KAT, v., meerv. *katten*. Een bekend viervoetig dier, van welke soort tamme en wilde zijn. *Zij leven als katten en honden*, in het gemeene leven, zij kunnen elkander niet verdragen. *Hij gaat met hem om, als de kat met de muis*, hij behandelt hem ruw, onbarmhartig. *Bij nacht zijn alle katten graauw*, in het donkere kan men over de schoonheid niet oordeelen. *Hij loopt als de kat om den heeten brij*, hij weet niet, hoe hij de zaak zal beginnen. *Eene kat in den zak koopen*, iets koopen, zonder het te bezien. *De kat de bel aanbinden*, eene spreekwijs beteekenende: zich, om een ander, in gevaar begeven. *Dat is der kat de kaas bevolen*, zoo stelt men den wolf tot herder. *Dat is voor de kat*, dat is weg. *De kat in den kelder metselen*, eene wonde slechts uitwendig heelen. *De kat in den donker knijpen*, heimelijk kwaad doen. *Zijne kat sturen*, niet ko-

komen. *Als de katten muizen, dan maauwen zij niet*, eten zonder veel te spreken; ook in stilte zijn voordeel doen. *Dat is geene kat, om zonder handschoenen aan te tasten*, dat is eene moeijelijke onderneming. Dit zegt men ook van personen, die kloek en wakker zijn. — *De kat uit den boom kijken.* Zie *boom*. *Als men de kat op het spek bindt, wil zij niet vreten*, opgedrongene weldaad wordt miskend. *Dat van katten komt, muist gaarn*, een spreekwoord, waarmede men de voldoening van eene drift eenigzins verschoont. Van een vinnig meisje, — ook van eene hoer zegt men: *zij is eene kat.* Voorts is *kat* eene algemeene uitdrukking, die het geslacht onbepaald laat. Als men het mannetje bedoelt, zegt men *kater;* waarvan F. v. DORP het onzijd. werkw. *kateren* gevormd heeft: *om, langs de stad en buert, te katren heel den nacht.* Het wijfje noemde men *katin: als een katin, die haer jonghen doot vindt.* BRUNE. Thans zegt men slechts *kat: de kat heeft jongen.* Verkleinw. *katje*, jonge kat. *Argantes, hier het katje van de baan*, meester van allen. A. HARTS. Zeker schip draagt ook den naam van *kat*, *katschip*. Zamenst. *civetkat*, *meerkat*, *zeekat*. *Kataal*, aal, die het eten niet waardig is, — *kataas*, aas voor de katten; overdr., een slecht, niets waardig mensch: *zij is een regt kataas*, — *kattekruid*, *kattekwaad*, *kattemof*, *kattenoogen* (*katoogen*, graauwe oogen) *kattepis*, *kattespel* (krakeel), *kattestront*, *kattestaart*, *katuil*, *katvisch*, *katzwijm* (flaauwte), enz.

De naam van dit dier is zeer oud en algemeen. Neders. *katte*, hoogd. *Katze*, angels., eng. en deen. *cat*, ital. *gatta*, *gatto*, middeleeuw. *catta*, *cattus*, *catus*, *gatus*, ook voor eene soort van vaartuig; fr. *chat*, wallis. *cath*, brittan. *caz*, russ. *kote*, pool. *kat*, turk. *kadij*, armen. *citto*, lapl. *gato*, wallach. *katussa*, boh. *kocka*. De oorsprong is onzeker.

KAT, v., meerv. *katten*. Een klein werpanker, dat voor een grooter geworpen wordt, om deszelfs kracht te vermeerderen. Van hier het onz. werkw. *katten*, met *hebben*, eene kat langs den kabel uitwerpen; misschien dus genaamd naar eene kat, die met hare nagels zeer vasthoudt. Een paal op de kaai, waaraan de ankerstok gehecht wordt, heet ook *kat*. *Het anker achter de kat* wer-

werpen, met het varen uitscheiden. Zamenst. *kattenblok*.

KAT, v., meerv. *katten*. Eer het buskruid was uitgevonden, was *eene kat* eene soort van stormtuig, om muren om te werpen, een stormkat. Misschien had men verscheidene soorten, deels om te stooten, deels om groote steenen te slingeren. Naderhand was *eene kat* een kamerstuk, om groote steenen kogels te werpen: *dat men hem bonde an ene catte*. M. STOKE. Het woord schijnt met het fr. *jetter*, zw. *kasta*, werpen, uit eene bron te zijn. In den vestingbouw is *kat* eene hoogte, om het geschut te stellen, en van ver iets te ontdekken, een bolwerk: *eene schietkat. Hij stichtte drie platte katten*. HOOFT. In het zw. is *kase* en *kast* eene ophooping, gr. χῶσος. In het hoogd. heet *Kasten* eene opgehoopte menigte garven, bij de Geld. *een gast*.

KATEEL, o., meerv. *kateelen*. Bij KIL. zijn *kateylen*, *kateelen*, meubelen, huisraad, goederen, bezittingen. Bij overdragt zegt BRUNE van een boos wijf: *die met al haer boenen zulcken katteijl niet en konnen glad maken. Het beste katheil* is, bij KIL., *pretiosissimum pecus domesticum, aut aliud ornamentum*, het kostelijkste huisvee, of ander sieraad. In het eng. heet *cattel*, *cattle*, allerlei vee, en *cattals*, *chattels*, eigen bezitting.

KATER, *katin*, zie *kat*.

KATER, m., meerv. *katers*. In Overijssel heet men eene kleine boerenplaats, bij welke weinig land is, *eene katersplaats*, *katersstede*. In Gron. draagt een boer, die weinig land en vee heeft, den naam van *koterboer* (keuterboer). In het hoogd. is het *Köthener*, neders. *köther*, *kather*, eng. *cottager*. De oorsprong is in *kot*, een gering, slecht huisje.

KATERN, (Lat. *quaternio*), v., meerv. *katernen*. Eenige geschrevene of gedrukte bladen, in elkander gelegd, aan elkander genaaid.

KATHALZEN, o. w., *ik kathalsde*, *heb gekathalsd*. Tobben, te vergeefs veel arbeid doen. In het neders. *katthalsen*, waar het, even als het hoogd. *katzbalgen*, slaan, en voorts, hevig twisten te kennen geeft. In het neders. heet *kase*, gekijf, slagerij, in het angels. *kaes*, wallis. *cat*, *cad*.

KATIJVIG, bijv. n. en bijw., *katijviger*, *katijvigst*. Die, door allerlei rampen en ellenden, bezocht wordt, ellendig, ongelukkig. Een woord, dat bijna verouderd was, doch,

doch, door hedendaagsche schrijvers, weder meer gebruikt wordt. Bij KIL. *kattijf*, *kattijvigh*. *Het zijn kattijvighe en teere zielen*. BRUNE. Van hier *katijvigheid*: *o Dood! help een onzaligh man uijt zijn katijvigheden*. VOND. *Zijn de katijvigheden dezes levens enkel een gevolg der natuur?* HAMELSV. *Dit te sien was katijvicheit*. BIJBEL 1477. Uit het ital. *cattivo*, sp. *cativo*, fr. *chetif*. KIL. brengt het teregt tot het lat. *captivus*, een krijgsgevangene, omdat het lot dier ongelukkigen, in de tijden der oude barbaarschheid, zoo ellendig was. Ook werd *katijf*, *ketijf*, oudt. bij ons voor slaaf, gevangene, gebezigd.

KATOEN, (bij KIL. ook *kottoen*), o., meerv. *katoenen*, in enkele gevallen gebruikelijk. Boomwol: *het beste katoen wordt bij Smyrna gevonden*. Het doek uit die stof geweven: *gedrukt katoen*. *Oostindisch katoen*. *Een koopman in bonten en katoenen*. Een gedraaid lemmet: *het katoen brandt in de pijp*. Van hier het onverbuigbare *katoenen*: *katoenen kousen*. *Eene katoenen juffer*, eene kale juffer, die een katoenen kleedje draagt. Zamenst. *katoenbaal*, *katoenboom*, *katoendraad*, *katoendrukker*, *katoenwinkel*. Wij hebben dit woord uit het fr. *coton*, ital. *cotone* ontleend. Het woord is, gelijk de stof, oostersch. De Egyptenaars noemen een zeker gewas, dat wol uitlevert, *cotnem segiar*. Boomwol heet, in het arab., *cotum*, *alcoton*, waarvan het sp. *algodon*. De Syriers noemen haar *cot*. M. MARTINIUS vergelijkt ook het hebr. בחן, waarvan כְּתֹנֶת, eene soort van katoenen rok.

KATROL, v., meerv. *katrollen*. Eene windas. *Met de katrol opwinden*. Zamenst. *katroltouw*. Bij KIL. *katerrol*, *katershoofd*.

KATTEN, zie *kat* een werpanker.

KAUW, v., meerv. *kauwen*. Eene ka, een zekere vogel, naar zijn geluid dus genoemd.

KAUWOERDE, (*kauwerde*), v., meerv. *kauwoerden*. Zeker gewas. In het lat. *cucurbita*, oul. bij ons *korvits*, hoogd. *Kurbisz*. — *Onze kauwoerden te doen verdorren*. OVERZETT. van NEWT. *cardiphonia*.

KAVALJE, o., meerv. *kavaljes*. Een woord in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk, om een oud rompslompig ding te beteekenen. *Een oud kavalje van een huis*.

Eigenlijk is het een oude knol, die door rossen, rijden en zweepslagen, afgemat en verdorven is. Van *caballus*, fr. *cheval.*

KAVEL, m., meerv. *kavels*, *kavelen.* Lot, dat, in het verdeelen van goederen, enz., geworpen wordt. De ceel, waarmede men dit lot trekt, is *de kavelbrief. Kavel* is ook een afgeperkt deel. Bij KIL. is *kavel* of *kabel* eigenlijk het meetsnoer, dat bij landverdeeling tot afmeting dient. Van hier *duinkavel.*

KAVELEN, b. en o. w., *ik kavelde*, *heb gekaveld.* Bedr., door het lot deelen: *'t is geen goed*, *dat gekavelt en verdeelt kan worden.* BRUNE. Zoo zegt men ook *kiezen*, *of kavelen*, d. i. kiezen, of bij het lot verdeelen. Door het lot verkrijgen, en voorts, op eene zeldzame wijze iets deelachtig worden: *hij kavelt eer*, *zo wel voor 't een als 't ander lant.* J. V. BURG. In juiste deelen scheiden, fijn berekenen: *en is bij 't naareekenen van de loop der maane te bevinden*, *dat zij treflijk wel tij gekaavelt hadden.* HOOFT. *Om gronden en getij te kavelen.* Overz. v. HERVEIJ. Van hier de spreekwijzen: *tijd en tij kavelen*, — *maat kavelen.* Onz., met *hebben*, loten: *Zulx men om 't opperbewindt kaavelen moest.* HOOFT. Van hier *kaveling*, verdeeling door het lot, of, zoo als het nog gebruikt wordt, voor afdeeling bij verkoop: *bij kavelingen verkoopen.* Zamenst. *redekavelen*, enz. Men kan dit woord tot *kabel* brengen, als eene verdeeling door een touw, een snoer, aantoonende. Dan, hierin is het denkbeeld van loten geenszins opgesloten. Misschien is het daarom beter, het zw. *kafle* en *kaefling* te hulp te nemen, beteekenende eenen kleinen, ronden staf. Dat men, ondertusschen, in de oudste tijden, zich, in het loten, van staven bediende, is bekend.

KAWAAN, v., meerv. *kawanen.* Eene slechte soort van schildpad.

KAWOERDE, zie *kauwoerde.*

KAZEMAT, v., meerv. *kazematten.* In den vestingbouw, een verwelfde kelder onder den wal, waarin schietgaten zijn. Ook gebruikt men het voor een hutje. Uit het ital. *casematta*, van *casa*, een huis, en *matto*, blind, bedekt, of het sp. *mata*, laag, diep.

KAZEN, o. w., *ik kaasde*, *ben gekaasd.* Dik worden,

za-

zamenloopen. *De melk is gekaasd.*

KAZIJN, (*kozijn*), o., meerv. *kazijnen.* De zijposten, boven- en onderdrempel van eene deur, of venster, zamengevoegd, in wier sponning deuren en vensters sluiten. Zamenst. *deurkazijn*, *vensterkazijn*, waar de deur of het venster *ingekast*, of rondom ingesloten wordt. Misschien van het fr. *chassis*, eene raam.

KED, zie *kid.*

KEDEL, zie *keel*, m.

KEEL, m., meerv. *kelen.* Een linnen overtrek, overkleed, in sommige streken van Nederland dus genoemd, anders gemeenlijk *kiel.* Zamengetrokken van *kedel.*

KEEL, v., meerv. *keelen.* Scheepstimmermans woord, beteekenende eene strook van eene plank. Het schijnt, met *kiel*, eene wig, uit eene bron te komen.

KEEL, v., meerv. *kelen.* De naauwe weg, waardoor de spijs wordt ingebragt. Somtijds noemt men dus ook het voorste deel van den hals onder de kin. *Ontsteking in de keel. Het schoot mij in de verkeerde keel*, zegt men, als iets vreemds den ingang der longpijp drukt, waardoor de ademhaling belemmerd wordt. *Iemand het mes op de keel zetten*, *houden*, fig. hem in de uiterste verlegenheid brengen. In de lage taal zegt men: *de keel smeren*, voor drinken. *Alles door de keel jagen — lappen*, alles opmaken. *Dat geld bijt hem de keel af*, hij verlangt, het te verteren. Stem, geluid: *hij heeft eene heldere keel. Eene groote keel opzetten*, schreeuwen. *Luidkeels schreeuwen.* Zamenst. *keelader*, *keelband*, *keelgat*, *keelknobbel*, *keelkruid*, (mondhout anders genaamd) *keelletter*, *keelziekte*, enz.

KEEN, v., meerv. *kenen.* Kloof, spleet, voornamelijk aan het bovenste einde eens dings. Het zaad, in zijne eerste splijting, als het begint te spruiten, heet ook *keen.* Fig., de eerste aanvang eener zaak: *om de kenen van den smaak te doen uitspruiten.* FEITH.

KEEP, v., meerv. *kepen.* Eene kerf. *Eene keep in hout maken. Hij houdt zijne keep*, hij staat op zijn stuk. Ook *keep houden*, vasthouden. In het neders. is *kippen* afhouwen; van *kappen.*

KEER, m., meerv. *keeren.* Eigenlijk de daad van keeren. Men gebruikt dit woord in de volgende beteekenissen. Eene omwending, verandering: *Als de jonkheidt neemt*

haar' keer. Hooft. Eene reis: *eenen keer doen.* Hooft. Verandering van reis: *men nam schielijk zijnen keer na Kales.* Hooft. Een bepaald oogenblik, dat schielijk veranderen kan: *haar quam te voren, wat het in den keer scheelde.* Hooft; schoon anderen willen, dat hier *in den keer* eigenlijk beteekent *in de keur.* Omloop: *het jaar heeft zijnen keer gedaan.* Maal: *drie keeren. In eenen keer*, in eens. *Te keer gaan*, zich verzetten. Zamenst. *keerweer*, eene blinde straat, waarvan *keerweerlaan*, — *keerweg*, *keerzijde*, als: *de keerzijde van eenen gedenkpenning.*

KEEREN, b. en o. w., *ik keerde, heb* en *ben gekeerd.* Bedr. wordt dit woord in twee verscheidene hoofdbeteekenissen gebruikt, doch die, in den grond, zeer na aan elkander komen, even als het lat. *verrere* en *vertere.* Vooreerst, reinigen, schoon maken. *De kamer keeren. Zij keert het huis met bezemen.* Bijbelvert. Ten tweede, aan een ligchaam, deszelfs zijden of deelen, eene andere rigting geven: *het onderste boven keeren. Een kleed keeren.* Oneig.: *toen keerde hij zijne rede tot den koning.* Terug drijven, tegenhouden: *het water keeren. Een kwaad keeren.* Sturen: *de Hemel keere dit ten beste!* Duiden: *iets ten kwaadste keeren.* — *Zich keeren: zich naar het vuur keeren. Ik kan mij niet keeren of wenden.* Oneig.: *zij zullen sich keeren tot fabelen.* Bijbelv. *Zich aan iets keeren*, is beweegreden van zijn gedrag uit iets ontleenen: *die zich, nocht aan 't ontzagh des koninx, nocht aan de vreeze des Allerhoogsten, gekeert hebben.* Hooft. Oul. werd het ook voor veranderen gebezigd: *ende Pharao keerde iosephs name.* Bijb. 1477. Onzijd., met *zijn;* een andere rigting nemen, zich keeren: *naar huis*, — *tot stof keeren. Terug keeren. Achterwaarts keeren.* Omwenden, veranderen: *de kans kan keeren.* Van hier *keering*, wederkomst. De koker van den mast heet ook *keering.*

Adelung is van oordeel, dat dit woord van den klank gevormd is, welken zware ligchamen, in het keeren, maken.

KEES, een verkorte mansnaam, van kornelis. Anders ook een gemeene naam der apen. *Kees*, voor keeshond; ook eene bekende bijnaam, als ontleend van de fierheid en

trouw,

trouw, aan die soort van honden voornamelijk eigen: *hij is een regte kees.* Zamenstell. *keeshond.*

KEEST, m. Kern, pit, merg. *Den keest smaken.* VAN HASSELT op KIL. Oneig., het voornaamste van eene zaak: *die de kern en de keest van de rechte godvrugtigheijd gesmaakt hebben.* DE BRUNE. Dit woord was, voor anderhalve eeuw, en zelfs nog later, veel meer in gebruik, dan heden. Misschien is het van *kiezen*, zoo dat het de keur van iets, het beste, zal zijn.

KEET, v., meerv. *keeten.* Eene plaats, waar men het zout kookt en zuivert. Van hier het b. w. *keeten: het zout keeten*, zuiveren. Het woord *keet* is eigenlijk een gering slecht hutje, anders *kot* genaamd. TEN KATE brengt het tot het oude *keeten*, zuiveren.

KEETEN, zie *keet.*

KEFFEN, o. w, *ik kefte, heb gekeft.* Blaffen, als kleine hondjes doen. Fig., snappen, praten. Van hier *keffer*, ook voor iemand, die met niets beduidende bedenkingen aanvalt en zoekt te vervaren: *dat die vermaerde Man, die keffer op mijn zonden, niet eens voor 't licht en treed*, enz. J. DE DECK. — *Keffing*, *kefster.*

KEG, (*kegge*) v., meerv. *keggen.* Eene wig: *'t is een zot, die van zijn vuijst een kegge maekt.* BRUNE. Het is, met *kegel* en *kiel*, uit eene bron, en schijnt, in het algemeen, een lang, dun, scherp ligchaam aan te duiden. Zie *kegel* en *kiel.*

KEGEL, m., meerv. *kegels*, *kegelen.* Een lang, rond, spits toeloopend hout met eenen voet, bekend in een zeker spel, waar men zulke houten met klooten omwerpt. *De kegels opzetten*, *omgooijen.* Een lange straal gevrozen water draagt, om de gelijkheid, dien zelfden naam: *kegel*, *ijskegel.* Van hier het o. w. *kegelen*, met kegels spelen. Hiervan *kegelaar.* Zamenst. *kegelbaan*, *kegelblok*, *kegelsnede*, (*kegelsneê*) *kegelspel*, *kegelspeler*, *kegelvormig.* Het worteldeel dezes woords is *keg*, dat, in het algemeen, een lang, dun ligchaam aanduidt; met den uitgang *el.*

KEI, m., meerv. *keijen.* Een keisteen, bij KIL. ook *vlinte*, welk woord, in Vriesl. en Gron., nog gebruikt wordt. Voor *kei* heeft KIL. ook nog *kegel*, zoodat *kei* en *keg* van eenen oorsprong schijnen. Overdr. wordt *kei* voor eene groote stompheid van verstand gebruikt: *hij heeft*

eenen kei in het hoofd, hij is half gek. *Iemand van den kei snijden;* in het gemeene leven, hem van zijne dwaasheid genezen. *Dat is een kei van eenen vent.* KIL. heeft het in dezen zin. Zoo zegt ook WESTERB.: *Jij bent quaed, en daertoe key.* Van hier *keiachtig, keisteen.*

KEILEN, o. w., *ik keilde*, *heb gekeild.* Met platte, ronde steentjes werpen. *De jongens keilden in het water.* Om de gelijkheid zegt men ook: *met den hoed in de lucht keilen.* Elders wordt het ook bedrijv. gebezigd: *iemand iets naar het hoofd, iets tegen den grond keilen.* Het stamt af van *keil*, zamengetrokken uit *kegel*, dat bij KIL. een kei is.

KEIZEL, m., meerv. *keizels.* Een steen, een kei, anders *keizelsteen; vonken uit Sisijphs keizelsteen.* HOOFT. Van hier *keizelgruis.* In Vriesl. is het enkele *keizel*, ook voor puin, steengruis, gebruikelijk.

KEIZER, m., meerv. *keizers.* Een woord, gevormd uit het lat. *caesar*, dat eigenlijk een stamnaam van een aloud aanzienlijk geslacht te Rome was. Thans is het een eernaam van eenen persoon, die de hoogste wereldlijke magt in handen heeft, een Vorst over meer dan een koningrijk. Het drukt uit den voormaligen titel van *Imperator.* In Europa hebben de opperhoofden van het turksche en roomsche rijk dezen naam zich toegeëigend, bij welke het hoofd van het russische rijk naderhand gevoegd is. Zonder nadere bepaling verstaat men door *den Keizer* den roomschen Keizer. Vrouwel. *keizerin.* Van hier *keizersch, keizerdom.* Zamenst. *keizershof, keizerskroon*, (ook eene bloem) *keizerrijk.* De naam van *Keizer*, welken onze Voorouders, en al de andere duitsche en noordsche Natien, van de Romeinen geleerd hebben, toont ook, dat bij de Romeinen de *c* als eene *k* is uitgesproken, gelijk de Grieken het dus ook, καισαρ, hebben overgenomen.

KEIZERLIJK, bijv. n. en bijw. Aan den Keizer toebehoorend, in deszelfs waarde gegrond. *De keizerlijke Staten.* Als zelfst. n., voor de soldaten van het roomsche rijk: *de Keizerlijken.*

KEKER, v., meerv. *kekers.* Eene soort van driekantige, platte erwten. In het hoogd. *die Kicher;* van het lat. *cicer.*

KEKEREN, o. w. *Ik kekerde, heb gekekerd.* Stootend spreken, hakkelen. Voortdur. w. van het oude *keken*, snappen.

KEL, (*kil*) bijv. n. en bijw. *keller, kelst.* Verschrikt, zoo dat men eene koude trilling gewaarwordt. Het komt, met *koud* (*kold*), uit dezelfde bron. Van hier *kelheid.* In Gron. en Vriesl. hoort men dit woord. KIL. heeft *kel, perterritus, pavidus.* In Gelderl. heeft men een woord, *kelde*, hetwelk KIL. ook kent.

KELDER, m., meerv. *kelders.* Eene gegravene plaats onder de aarde, hetzij om daarin te wonen, hetzij allerlei verrigtingen waar te nemen, hetzij allerhande dingen te bewaren. *Kelder* is, in Gelderl., eene bijzondere plaats, waar allerlei sterke dranken ten verkoop bewaard worden, hetzij die plaats boven of onder den grond is: *eenen kelder houden.* Een houten kistje, waarin flesschen met sterke wateren opgesloten worden, heet *een kelder, keldertje.* In den lagen stijl zegt men: *hij gaat naar den kelder*, hij gaat te gronde. Zamenst. *bierkelder, fruitkelder, grafkelder, ijskelder, scheepskelder, wijnkelder*, enz. Wijders *keldergat, keldergraf, kelderhals*, eene plant, *kelderhouder*, een verkooper van sterken drank in het groot, *kelderkamer, kelderkeuken, kelderknecht, kelderkoorts*, ongesteldheid des ligchaams door den drank, *keldermeester, keldertrap, kelderwind*, een werktuig, om groote zwaarten op te tillen, *kelderziekte*, enz.

Het lat. *cella*, en *cellarium*, en het middeleeuw. *cellare*, onze woorden *keel* en *kuil* behooren alle tot een wortelwoord, waarin het begrip eener holligheid het meest heerscht. TEN KATE brengt het woord *kelder*, als zijnde eene plaats, om spijs en drank, door de koelte, voor het bederf te bewaren, tot het oude *kelde, frigus*, van *kel, kil*, koud.

KELDEREN, b. w., *ik kelderde, heb gekelderd.* In den kelder leggen: *wijn kelderen.*

KELEN, b. w., *ik keelde, heb gekeeld.* De keel afsteken: *een varken kelen. Laurens trak het (mes), ende keelde daarmede den Hartogh.* HOOFT.

KELK, m., meerv. *kelken.* Een drinkglas, boven wijder dan onder, met eenen voet. *Men zagh den kelck uit louter gout gekloncken.* VOND. In het bijzonder, de zil-

zilveren of gouden beker, welken men, in het heilige Avondmaal, gebruikt: *den leeken den kelk onthouden.* Uit de nederd. vertaling van den Bijbel, waar *kelk* eene toegedeelde maat van iets aanduidt, is de oneigenlijke spreekwijs: *den kelk des lijdens drinken.* In de kruidkunde heeten kelkvormige bloemen van planten *kelken. De kelk van eene bloem.* Zamenst. *kelkdief*, een dief van den kelk eener kerk, *kelkwijn*, wijn voor de mis, enz.

Het woord schijnt af te stammen van het lat. *calix*, en dat van het gr. κυλιξ, alhoewel het, met die woorden, uit eene bron voortvloeijen, en met *keel*, *kolk*, *kuil*, *kelder*, van een woord, dat een hol ligchaam aanduidt, afstammen kan.

KEMEL, zie *kameel.*

KEMMEN, zie *kammen.*

KEMPHAAN, m., meerv. *kemphanen.* Een zekere vogel, dus genaamd om de vechterijen, welke die vogelsoort telkens aanregt. Van *kamp* en *haan. Hij is een kemphaantje*, hij is een regte twistzoeker.

KEN, uitgang der verkleinde naamwoorden, in Braband en eenige andere oorden van ons vaderland gebruikelijk, waarvoor wij gemeenlijk *je*, of *pje*, of *tje* bezigen: *haanken*, *meisken*, *pijpken.* Indien er eene *g* of *k* voorgaat, voegt men er eene *s* bij: *jongsken*, *koeksken.* Dit *ken* komt met het angels. *kijn* en het gr. κη overeen, φιαλισκη, *fleschken.* De *s* achter *ken* (*kens*) maakt de woorden tot bijwoorden: *zachtkens*, enz.

KENEN, o. w., *ik keende*, *ben gekeend.* Splijten, bersten: *de gerst is reeds gekeend.* Fig.: *zoodra het verstand begint te kenen.* Het schijnt, met *kim*, *kiem*, uit eene bron te zijn; anders is κιω, bij de Grieken, splijten. Zie *kiemen.*

KENNEN, b. w., *ik kende*, *heb gekend.* Eene duidelijke, in het bijzonder, eene zinnelijke voorstelling van iets ontvangen; doch slechts, inzoover men reeds voorheen eene klare voorstelling van de zaak gehad heeft: *men kent den vogel aan de veders.* Eene, door de uiterlijke zintuigen gewrochte, voorstelling van eene zaak hebben, zoodat men haar van eene andere zaak kan onderscheiden: *het kind kent de letters al.* Uit den omgang kennis krijgen: *wij kennen elkander nog maar drie maanden.* Een duidelijk begrip van eene zaak hebben, derzel-

ver wezen en eigenschappen zich klaar voorstellen: *de kracht der verleiding kennen.* Erkennen, met eenen invloed op den wil kennen: *nu hij rijk is, kent hij zijne vrienden niet meer.* Achten: *kent mij waardigh zijn genade.* VOND. Oul. werd het ook voor bekennen, belijden, gebezigd: *want si sullen mi alle kennen.* BIJB. 1477. *Iemand door en door kennen. Van buiten kennen. Op den duim*, of *op zijn duimpje kennen*, dat is, met weinige moeite en wel kennen. *Hij kent het zeekompas volleedig op zijn' duim.* M. L. TIJDW. *Te kennen geven*, bekend maken. Oul. werd het ook met den tweeden naamval gebezigd: *dat hij des mans niet en kende.* LEVEN J. C. Van hier *kenbaar*, *kenbaarheid*, *kennelijk*, dat ligt te kennen is; ook bekend: *als na rechten kennelijk is.* H. DE GR. — *Kenner.* Zamenst. *kenletter* (*litera characteristica*), *kenmerk*, *kenschets*, *kenteeken*, en het werkw. *kenteekenen*, — *kenzaad: de kenzaden der deugd*, dat is, de eerste beginsels. Ondertusschen is *kenzaad* niet uit *kennen* en *zaad*, maar uit *kenen*, bij KIL. uitspruiten.

Bij de Grieken is κοννειν, van HESYCH. verklaard, door συνιεναι, επιστασθαι, kennen, weten. *Kennen* en *kunnen*, of *konnen*, gelijken veel naar elkander, en zijn daarom van eenigen dikwerf verward en vermengd: *zij was 't, ik kon* (kende) *haar.* HOOGVL. *Maer mij kon Jesus wel.* G. BRANDT. Zoo ook *ken* voor *kan*: *min achten als het geen dat men niet sien en ken.* WESTERB. Bij de Ouden is dit onderscheid van *kennen* (*noscere*) en *kunnen*, of *konnen* (*posse*) in acht genomen: *die niet bidden en can, die en kent God niet.* LEV. V. SINTE FRANC. MS.

KENNEP, (*kennip*), m. Hetzelfde als hennep; uit het lat. *cannabis. Broodt van kennep en raapzaadt bakken.* HOOFT. Van hier *kennepblouwel*, een werktuig, om kennep te braken. Bij de Engelschen is *a blow* een slag, een veeg; ook is bij KIL. *het vlas blouwen.* Voorts *kennepkoek*, *kennepzaad*, enz.

KENNEWE, (bij KIL. *kenneve*), v., meerv. *kennewen.* Een houten ring, om den hals der dieren: *de beste koeije metter kennewe daer toe.* VAN HASSELT OP KIL. Misschien van *kennep*, als daarvan oorspronkelijk gedraaid.

KENNIS, v., meerv. *kennissen.* Eene klare en duidelijke voor-

voorstelling van iets: *buiten kennis.* Bewustheid: *zonder mijne kennis.* Ervarenheid: *hij heeft daarvan geene kennis.* Onderzoek: *kennis van eene zaak nemen.* Vriendelijke omgang: *kennis met iemand maken. De oude kennis vernieuwen.* Wetenschap, verstand: *een man van bedrevene kennis.* Bij overdr., gebruikt men het voor vriend, of vriendin, met een meerv. *'t Is beter, dat men dit een oude kennis vergh.* VOND. Zamenst. *schepenkennis.*

KENTEEKEN, zie *kennen.*

KENTEREN, b. en o. w., *ik kenterde, heb* en *ben gekenterd.* Bedr., kantelen, omdraaijen, op zijde leggen: *gekenterde schepen oprechten.* BOGAERT. *Eenen balk kenteren.* Onz., omrollen; met *zijn: de mast kentert.* Van *kant, kanten, kanteren, kenteren.*

KENZAAD, zie onder *kennen.*

KEPER, v., meerv. *kepers.* De aard en wijs van te weven, waar de inslag over eenige draden der schering ligt, en het werk digt wordt aangeslagen, waardoor het hechter en sterker wordt. *Iets op de keper beschouwen*, naauwkeurig bezien. Het woord stamt van het oude *kepen*, vasthouden, eng. *to keep.* Bij KIL. is *keper* ook een winkelhaak. Van hier is het een woord in de wapenschildkunde; waar *keper* beteekent twee platte banden, in den vorm van eenen winkelhaak, of half openen passer: *een wapenschild met zes roode kepers.* Eindelijk beteekent *keper* eenen balk, als: *een hoekkeper*, een balk, die den hoek keept, dat is verbindt en houdt — *kielkeper.* Van hier het bedr. w. *keperen*, met eene keper weven: *gekeperde zijde.* Zie verder *kipperen.*

KEREL, zie *karel.*

KERF, v., meerv. *kerven.* Eene insnijding, die naar beneden spits toeloopt: *eene kerf in eenen stok snijden.* In Gron. gebruikt men het voor de natuurlijke scheiding der billen: *de aarskerf. Het gaat uit de kerf*, het gaat te ver. *Als hunne misdaden uit de kerf gaan*, HOOFT; d. i. buiten regel of maat, omdat maat en getal veel door kerven worden aangeduid. Zamenst. *kerfbijl*, *kerfstok*, stok, waarop elke kerf een gekocht stuk, dat nog te betalen is, aanduidt. *De kerfstok is vol. De kerfstok loopt te hoog. Den kerfstok afbetalen.* Oneigenlijk ook, wanneer een stoute jongen, na vele ver-

schoon-

schoonde misdaden, op nieuw zondigt, zegt men: *de kerfstok is vol.* En, wanneer hij gestraft wordt, heet het: *den kerfstok afdoen*, *afbetalen.*

KERK, v., meerv. *kerken.* Een gebouw, dat aan de openbare gemeenschappelijke godsdienst gewijd is: *eene kerk bouwen.* De godsdienstoefening in zulk een gebouw: *de kerk duurt lang.* De menschen in de kerk: *de kerk gaat aan*, *gaat uit.* Eene der christelijke gezindheden: *de roomsche kerk.* Van hier *kerkachtig*, *kerkelijk*, *kerksch.* Zamenst. *kerkbeeld*, *kerkbelofte*, *kerkbesluit*, *kerkbewaarder*, *kerkbewaardster*, *kerkboek*, *kerkdag*, *kerkdief* — *dieverij*, *kerkedienaar*, *kerkekamer*, *kerkeknecht*, *kerkeorde*, *kerkeordening*, *kerkeraad*, *kerkgebaar*, *kerkgebod*, *kerkgebruik*, *kerkgenoot*, *kerkgewelf*, *kerkgewijde*, *kerkgezag*, *kerkgezang*, *kerkglas*, *kerkgoed*, *kerkheer*, *kerkkoster*, *kerkkosterin*, VOND., — *kerkkroon*, *kerkleer*, *kerkleeraar*, — *kerklicht: Kalvijn was een kerklicht van zijnen tijd*, *kerkmeester*, *kerkmis*, *kerkpilaar*, *kerkportaal*, *kerkregel*, *kerkroof*, *kerkrooster*, *kerkroover*, *kerkschender*, *kerkschenderij*, *kerkschennis*, *kerksieraad*, *kerkstijl*, een stut der kerk (*een Simon zelf*, *een kerkstijl*, VOLLENH.) *kerkstoel*, *kerkstraf*, *kerktijd*, *kerktoren*, *kerkuil*, *kerkvergadering*, *kerkvoogd*, enz.

Tot hiertoe is de gemeenste afleiding van het gr. κυριακος, of κυριακη, welke woorden zoo wel eenen godsdienstigen dag, als een godsdienstig huis, en eene godsdienstige verzameling aanduiden; beteekenende, eigenlijk, dat des Heeren is. Dan, het is aanmerkelijk, dat dit gr. woord in de lat. taal nooit is aangenomen; weshalve men geene reden zoude kunnen geven, waarom de eerste duitsche Leeraars, die, onkundig in het grieksch, zich, in alle andere gevallen, met het latijn moesten behelpen, hier juist een grieksch woord ontleenen. Om welke oorzaak de meening van CHRIST. KÖRBER aanmerking verdient, die denkt, dat *kerk* van *keren*, keuren, kiezen, afstamt, en eene letterlijke overzetting van het woord *ecclesia* is, als zooveel zijnde, als eene uitgekozene menigte: te meer, daar er honderd andere voorbeelden kunnen bijgebragt worden, dat men, bij de invoering van de christelijke godsdienst, in deze en naburige landen, de christelijke kunstwoorden uit het latijn en grieksch letterlijk vertaalde.

KER-

KERKER, m., meerv. *kerkers.* Een gevangenhuis voor openbare kwaaddoeners; een woord in den deftigen stijl gebruikelijk. *Ik vlie niet, oft men schoon mijn' kerker open doet.* HOOFT. In denzelfden verhevenen en dichterlijken stijl heet het grove en logge ligchaam, inzoover het den geest in hoogere vlugt belet, en waaruit men, door den dood, ontslaakt wordt, *een kerker: zoo lang wij onzen aardschen kerker met ons omslepen.* FEITH. Van hier het bedr. w. *kerkeren*, gevangen zetten.

Uit het lat. *carcer*, gelijk dit uit het gr. καρκαρος.

KERKHOF, o., meerv. *kerkhoven.* De plaats bij eene kerk, waar dooden begraven worden; ook eene afgeperkte plaats, tot datzelfde einde dienende: *het kerkhof is buiten de stad aangelegd.* Fig., eene plaats, waar velen omkomen: *Guinea Neêrlands kerkhof.* Zamenst. *kerkhofsbloem*, eene bloem, die op het kerkhof wast. Fig., *hij draagt reeds kerkhofsbloemen*, in den vertrouwelijken spreektrant, voor: hij heeft al grijze haren.

KERMEN, o. w., *ik kermde, heb gekermd.* Met een zacht, teeder geluid, klagen, schreijen. *Dat hij begon te kermen, en zich te beklagen.* HOOFT. Van hier *kerming.* Het is, even als *kirren*, een klanknabootsend woord.

KERMIS, v., meerv. *kermissen.* Dit woord is uit *kerkmis* verbasterd, hoogd. *Kirms*, *Kirmse*, *Kirchmesse*, neders. *karkmisz.* Het beduidt dus eigenlijk eene plegtige *mis*, of openbare godsdienst, die jaarlijks, op eenen zekeren dag, zoo als bij de roomschen eertijds, gehouden werd, ter gedachtenis van de stichting en inwijding van eene kerk: *hebben ghemaect kermisse (fecerunt dedicationem) des huys Godts.* BIJBEL. 1477. Wijders gaf het (en geeft het ook nog heden) te kennen de brasserijen en vrolijkheden, bij die gelegenheid gehouden: *bij iemand op de kermis komen. Kermis houden.* Daar nu, oudtijds, op zulk een feest, tevens allerlei koopwaren aangeboden werden, heeft het woord de beteekenis van eene jaarmarkt gekregen: *de kermis inluiden.* De plaats, waar eene jaarmarkt gehouden wordt, als ook de goederen, die daar te koop zijn: *de kermis rondgaan. De kermis bezien.* Een geschenk, hetwelk men kinderen, op eene jaarmarkt, koopt, of bij die gelegenheid geeft: *iemand eene kermis koopen. Iemand eens kermis af-*

afwinnen, eene groninger spreekwijs. Zamenst. *kermisbier*, *kermisdicht*, *kermisgast*, *kermisgift*, *kermiskinkel* (bij VOND.), *kermiskoek*, *kermispop*, eene pop op de kermis gekocht, en eene juffer, die altijd net gekleed is, *kermisspel*, *kermisweek*, *kermiswerk*, allerhande kramerij, als ook ligt opgemaakt werk, enz.

KERN, v., meerv. *kernen*. Korrel, zaad in zijnen dop: *drie garstekernen*. Een klein, naar eene korrel gelijkend ligchaam: *eene kern zout*. Het inwendige, beste eener zaak, het pit: *de schel moet af, eer men de kerne smaakt*. VOND. *De kern van noten*. Overdr., het edelste, het krachtigste van iets: *gij die de kerne en kracht van vele tongen kent*. VOND. *Ik heb de kern uit dat boek getrokken*. Bedekte, verborgen liggende korrels: *de kernen van druiven*, *appelen*, *peren*. Zamenst. *kernhuis*, klokhuis van appelen, *kernspreuk*.

De eerste en eigenlijkste beteekenis des woords schijnt die van iets voortreffelijks, uitmuntends in zijne soort te zijn, van *keren*, dat is *keuren*, kiezen, uitkiezen; waarmede het lat. *cernere* overeenkomt.

KERN, (*karn*) v., meerv. *kernen*. Eene boterkern. Van hier het bedr. w. *kernen*: *boter kernen*. Zamenst. *kernemelk*, *kernemelksbrij*, *kernemelkspap*.

In Opperduitschl. is *kern* zoete room, en in het gemeen room. Men kan daarom dit woord tot dezelfde bron brengen, als het vorige *kern*, als zijnde de room en boter het edelste der melk. IHRE leidt het af van het oude *quern*, een molen, welken men in het ronde draait. Het eerste schijnt gegronder.

KERNEN, zie *kern*.

KERS, (*kars*) v., meerv. *kersen*. Eene bekende steenvrucht. Zamenst. *meikers*, *tuinkers*, *winterkers*, *kersenboom*; enz. Uit het lat. *cerasus*, gr. κερασος. In het pers. is het *keras*.

KERS, (*kors*) v. Zeker kruid. Van hier *kersversch*, zoo versch als *kers*, of de zoogenaamde *waterkers*, die men gewoon is te lezen, kort voor men haar eten zal. Zamenst. *bitterkers*, *hofkers*, *sterrekers*, *tuinkers*, *waterkers*. Door letterverplaatsing, het fr. *cresson*, het hoogd. *Kresse*. ADELUNG leidt het, wegens den scherpen smaak, van het opperd. *räsz*, scherp op de tong, af. In het angels. is daarom *cressae* mostaard.

KERS-

KERSAVOND, *kersmis*, enz., zie *kerst*.

KERSPEL, o., meerv. *kerspels*. Men spreekt dit, in sommige plaatsen, *kaspel*, *karspel* uit. Men verstaat, door dit woord, eene wijk, eene gemeente, die in eene en dezelfde kerk gaat; een kerkdorp. Bij KIL. is zijne eerste beteekenis eene vont, waarin *kerstenen*, dat is kristenen, christenen, gedoopt worden; en van hier eene wijk, eene kerkgemeente, een kerkdorp. De uitgang *pel* oordeelt KIL. uit *poel*, waarmede hij den naam der doopvont bedoelt, verbasterd te zijn.

KERSPENDOEK, m., meerv. *kerspendoeken*. Een doorschijnende doek, dundoek, floers, lamfer: *God heeft zich als door een kerspendoeck gheopenbaert*. BRUNE. Bij KIL. is *kerspe*, *kerspendoek*, van het fr. *crêpe*, lamfer, floers. KIL. heeft ook *kespe: elcken aers wilt een kespendoeck hebben*. BRUNE.

KERST, een oud woord, zijnde door verzetting, uit het lat. *christus*, gr. χριςος. Van hier heette een christen oulings *kersten: ten kerstenen ghelove*. BIJB. 1477. Van dit *kerst* zijn nog eenige zamengestelde woorden overig, waarin nogtans de *t*, door het gebruik, versleten is, als *kersavond* (*kerstavond* nog bij KILIAAN) de dag voor kersdag: ook een geschenk, hetwelk, om dien tijd, de dorpschoolmeesters, in Geld., ontvangen, anders *kersavondje*. Voorts *kersdicht*, *kersfeest*, *kerskoek*, *kerslied*, *kersmis*, (de godsdienstige mis, die, in den vroegen morgen van het kersfeest, in de roomsche kerk, bediend wordt; ook de tijd der kersdagen) *kersnacht*, enz.

KERSTENEN, b. w. *ik kerstende*, *heb gekerstend*. Doopen, eenen christen maken: *hij liet zich kerstenen*. VOND. *De staatsie van 't kerstenen des Dauphins*. HOOFT. In het middeleeuw. heet *christianare*, en het oudfr. *chrestienner*, doopen.

KERTELEN, zie *kartelen*.

KERVEL, v. Een bekend kruid. *Dolle kervel*. Zamenst. *duivenkervel*, *tuinkervel*, — *kervelkoek*, *kervelmelk*, *kervelmoes*, *kervelsoep*, *kervelstruif*, *kerveltaart*. Uit het fr. *cerfeuil*, en dat uit het lat. *cerefolium*, gr. χαιρεφυλλον, *chaerefyllum*.

KERVEN, b. en o. w., *ik korf*, *heb* en *ben gekorven*. Bedr., eene kerf insnijden: *visch kerven*. Fijn snijden: *tabak kerven*. HOOFT bezigt het veel overdr., nijpen, be

benadeelen: *inheemsche oorlogen korven haar van alle kanten.* Verijdelen: *men kerf' zijn' opzet.* HOOFT. Onz., met *hebben*, slijten, vermindering aanbrengen: *door 't kerven der jaren aan 't eindt haasten.* HOOFT. *Dat zal kerven*, in de dagelijksche taal, voor, dat zal eene intering maken. Met *zijn*; bersten: *dat laken zal kerven.* Van hier *kerver*, *kerving.*

Het stamt af van het oude *karen*, snijden, dat nog, in het gr. κερειν, κειρειν, snijden, in het hebr. כרה, graven, uitsnijden, en in ons *scheren* overig is. Nog nader komt het hebr. כרב, dat eigenlijk kerven heet, waaruit ons *graven* en het gr. γραφειν insgelijks ontstaan zijn.

KERWEI, zie *karwei.*

KET, zie *keten.*

KETEL, m., meerv. *ketels.* Een bekend ijzeren of koperen vat, om iets in te koken. *Terwijl het wijf den heeten ketel schuimt.* VOND. In de geschutgieterij heet het binnenste ruim van eenen mortier, tot aan de kamer toe, de ketel, waarvan het zamengest. *bomketel.* Voorts zijn de zamenst. *aschketel*, *brouwketel*, *koffijketel*, *traanketel*, *teerketel*, *vischketel*, enz. — *Ketelboeter*, (zie *boeten*), *ketellapper*, *keteltrom*, enz.

KETELACHTIG, zie *ketelen.*

KETELEN, b. w., *ik ketelde*, *heb geketeld.* Hetzelfde als *kittelen.* Zoo vindt men bij VOND.: *zich ketelen.* Bij HUIG.: *dat kan mijn lust bekoren, en ketelen mijn keel* enz. Voor dit *ketelen* is ook *ketelstreelen* in gebruik geweest, in den zin van met kittelend vermaak streelen: *'t geen krabt en ketelstreelt.* OUDAAN.

Van hier *ketelachtig*: *ketelachtig van gehoor.* BIJBELV.

KETELIG, bijv. n. en bijw., *keteliger*, *keteligst.* Hetzelfde als *kittelig*, doch in den oneigenlijken zin alleen gebruikelijk: *nu vreesde ik, dat mijne konstfeilen ketelige kenners zouden afschrikken.* M. L. TIJDW. Een *ketelig* kenner is daar iemand, die al te kiesch is, wiens smaak niet ligt voldaan kan worden. In het gemeene leven zegt men: *dat is eene ketelige zaak*, eene bedenkelijke zaak, die met behoedzaamheid moet behandeld worden. Zoo zegt HOOFT: *de keeteligheste zaaken door 't intoomen van hartstochten met taaije lijdtsaamheit beleidt.*

KETELOORIG, zie *kittelen.*
KETELSTREELEN, zie *ketelen.*
KETEN, v., meerv. *ketenen.* Het woord beduidt eigenlijk eene verzameling van eenige, in eene rij verbondene, dingen. Zoo noemen wij eene lange reeks van aan elkander stootende bergen, *eene keten van bergen*, *eene bergketen.* Voor de gansche schering op het weefgetouw: *terwijl het wijf het spoel schiet door de keten*, enz. VOND. Eene rij ijzeren, koperen enz. schakels, tot allerlei gebruik: *gelijk de eerste schakel eene lange keten nasleept.* VOND. Slaafsche boeijen: *hij strijkt hem een bloedige keeten van den hals.* HOOFT. Slavernij: *iemands ketenen verbreken.* Banden der gevangenen: *daer hij met ketenen gebonden was.* BIJBELV. Waarmede iets anders gebonden wordt: *de hond lag aan de keten.* Ketenen, die tot sieraad gedragen worden: *met een keten van uwen hals.* BIJBELV. Fig., sterke banden: *geboeid in de ketenen van onreine lievde.* FRANTZEN. Eene schakel van onmiddellijk aan elkander hangende dingen, waarvan het eene in het andere gegrond is; in eenen goeden zin: *de keten der geschiedenissen.* Meest echter gebruikt men het van eene rij aaneengeschakelde, onaangename dingen: *eene keten van ongelukken.* *Overzie de lange keten van ongenoegens.* FEITH. Oulings was *ket* voor *keten* in gebruik; ook hoort men dit woord nog in Groningen. Zamenst. *armketen*, *halsketen*, *kinketen*, *putketen*, *sleutelketen*, enz. — *Ketenschakel.*

Men behoeft het niet van het lat. *catena* af te leiden; wij hebben een oud woord *gaden*, (zie *gade*) dat vereenigen beteekent, en duidelijk de bron schijnt te zijn, waaruit het woord, door de verharding van den keelklank, ontstaan is. DE DECKER, HOOFT en ook dikwijls VOND., schrijven *keeten*, hetwelk met den rotterdamschen tongval overeenkomt; doch *keten*, met de zacht-lange *e* beantwoordt aan het moesogott., ijsl., frankd. en angels. Ook duldt de *e* hier verkorting, in *ketting.*

KETENEN, b. w., *ik ketende*, *heb geketend.* Met eene keten vastmaken: *de galeiboeven waren aan elkander geketend.* *Ik heb Arminius gekeetent.* HOOFT. Fig., sterk verbinden door weldaden: *harten ketenen.* VOND. Zamenbinden: *hoe ketent gij dat?* Van hier *ketening.*

KETSEN, o. w., *ik ketste*, *heb* en *ben geketst.* Het kissende geluid, hetwelk een geweer maakt, als het kruid op de pan afbrandt. *Mijn geweer ketste.* Figuurl., niet doorgaan, afspringen: *die zaak is geketst. Ketsen* is ook zooveel als *kitsen.* Zie dit woord.

KETTER, m., meerv. *ketters.* Eigenlijk iemand, die gronddwalingen, ten aanzien van de godsdienst, beweert; verder, in eenen zin, welken, in vorige eeuwen, de roomsche Christenen aan dit woord gegeven hebben, beteekent het iemand, die van de aangenomene begrippen der toen heerschende kerk eenigermate afweek: *de ketters verbranden. Er is geen ketter zonder letter*, d. i. ieder meent gronden voor zijn gevoelen te hebben. Van hier *ketterbeul*, *ketterdom* (al de ketters), MOONEN. Voorts *ketterij*, de vaardigheid, om gronddwalingen in de leer te beweren, bijzonder eene afwijking van de heerschende leerbegrippen der roomsche kerk; zonder meerv.: *iemand van ketterij verdenken.* Deze dwaling zelve, met een meerv.: *ketterijen uitstrooijen.* Verschillend gevoelen: *want daer moeten oock ketterijen onder u zijn.* BYBELV. *Hij zal geene ketterij in de wereld brengen*, zegt men van iemand, die niet zeer schrander is. Van hier *kettersch.* Zamenst. *aartsketter*, *hoofdketter. Kettermaker*, *kettermakerij*, *kettermeester*, geloofsonderzoeker. Men treft dit woord, bij de oude alemannische en frankische schrijvers, niet aan; terwijl NOTK. zich bedient van *irrar*, dwaler, *keloubirre*, *globirre*, *loubirre*, geloofsdwaling, of ook het lat. *haereticus* behoudt. Ten tijde der zwab. spelen, waar het *Ketzer* heet, schijnt het eerst in zwang geraakt te zijn.

Met zekerheid kan de afleiding niet bepaald worden. FRISCH brengt het tot het lat. *haereticus.* Anderen denken, dat het zoo veel is, als iemand, die zich aan de stomme zonde schuldig maakt. Te weten: in de 15 en 16 eeuw werd het woord meermaals gebruikt van zulk eenen, en voorts, van elken snooden booswicht. Reeds neemt KÖNIGSHOVEN het woord *kezerij* voor Sodoms zonde. In dien zin leidt IHRE het af van het zw. *kät*, *kätja*, geil, geilheid. KIL. heeft *kest-merrie*, eene hengstige merrie. Daar nu, gemeenlijk, aan dit woord een hatelijk denkbeeld kleeft, meent men, dat het, uit haat, toegepast is op dwalenden in de leer, als begingen

zij geestelijke hoererij, of sodomie. Vele waarschijnlijkheid heeft eindelijk de gedachte van hen, die het van *catharus*, gr. καθαρος, rein, afleiden. Dezen naam gaven zich, in den aanvang, de Novatianen. Naderhand noemde men, uit verachting, de Waldenzen met dien naam; en wel vooral in de twaalfde en volgende eeuwen. Uit dien hoofde dan, daar het woord *ketter*, om dien tijd, in zwang kwam, is het waarschijnlijk, dat men, van toen af, elken afwijker in de leer *katharus*, *ketter*, noemde.

KETTERIJ, zie *ketter*.

KETTING, m., meerv. *kettingen*. Eene keten; schoon van een weinig bepaalder gebruik. *Eenen hond aan den ketting leggen. Het vaartuig ligt aan den ketting.* In de weverijen zegt men: *den ketting op den boom brengen. De ketting van een uurwerk.* Zij, die het woord vrouwelijk gebruiken, (gelijk HOOFT, PIETERS. en anderen) schijnen het uit *ketening* zamengetrokken te houden. Misschien is het mannel. geslacht verkiesselijker; en het woord schijnt van denzelfden aard te zijn, als *haring*, *penning*, *schelling*, *teerling*, enz. Zamenst. *raketting*. — *Kettingkogel*, *kettingsteek*, naaisterswoord, *kettingwerk*, zakuurwerk met eenen ketting.

KEUKEN, v., meerv. *keukens*. De plaats, waar spijzen gekookt en toebereid worden. De toebereiding van de spijzen: *de keuken bezorgen.* De spijs zelve: *wij hebben de koude keuken medegenomen.* Huishouding: *eene schrale*, *vette keuken.* Oudt. *koken*: *wel is dit lecker niet het heerschap van de koken?* BREDER. Zamenst. *achterkeuken*, *gaarkeuken*, *kelderkeuken*, *zomerkeuken*. — *Keukendeur*, *keukengereedschap*, *keukenklouwer*, gortentelder, *keukenlatijn*, slecht latijn, *keukenmeester*, *keukenmeid*, *keukentuin*, enz. Van *koken*.

KEULE, v. Een welriekend kruid, anders boonenkruid. Misschien van het lat. *cunila*.

KEULEN, o. Eene bekende stad aan den Rijn. Van het lat. *colonia*, wegens eene romeinsche volkplanting. Van hier *keulsch*: *keulsch gewigt*, ligt gewigt. *Keulsch aardewerk. Het keulsche*, het gebied der stad — aartsbisdom Keulen. *Een keulenaar*, een inwoner van Keulen.

KEUR, v., meerv. *keuren*. Verkiezing: *zich gelaten uit*

vrije

vrije keure te doen. HOOFT. *Dat staat aan uwe keur.* Het goed zelf, dat gekozen wordt: *ik zal er u de keur uit geven.* Overvloed, menigte, waaruit men kiezen kan: *daar is keur van goed.* Het beste, het voornaamste: *in de keure onzer graven.* BIJBELV. *Tien juffers zijn vast bezig in de keur van specerijen.* HOOGVL. Eene verkiezing van vorsten, overheden, enz.: *raadskeur. Niet, dat ik mij zelven ingewikkelt heb door de pracherije van een besteke keur.* HOOFT. Zoo wordt dit woord nog gebruikt van de vrije verkiezing van een hoofd des duitschen rijks, wanneer het te kennen geeft het keurregt; ook het land, dat zulk regt heeft: *keurbrandenburg, keursaksen*, enz. Vaak beteekent het den vorst, of zijne gezanten, die dit regt bezitten: *keurments verklaarde*, enz. In deze zamenstellingen wordt het woord, zonder lidwoord, als een eigennaam gebezigd. Ook beduidt het eene willekeur, eene wet uit een vrij besluit van overheid en onderdanen gemaakt; insgelijks eene, op die wijze vastgestelde, geldboete: *tegens de forme in 't raamen van de gemaakte keure.* HOOFT. *Keuren vernieuwen.* Een gestempeld merk op gemaakt goud of zilver, waaraan men deszelfs deugdzaamheid, naar de proef genomen, kenteekent: *groote keur — kleine keur. Keur houden.*

Oul. schreef men *kore*, nog overig in het deelw. *gekoren*, van *koren*, dat is kiezen. Van hier *keurig*, kiesch, schoon. *Keurigheid, keurlijk, keurlijkheid, keurling.* Zamenst. *keurbende, keurboon, keurheer, keurhuis*, keurvorstelijk huis, *keurkamer, keurmeester*, toetsmeester, en overste van een gild, *keurmuts*, keurvorstelijke muts, *keurprins, keursman: een keursman van de deugd om Vorsten te vergoden.* L. TRIP. Voorts *keurstem, keurteeken, keurtin, keurvorst, keurvorstelijk, keurvorstendom, keurvorstin. — Keurnoot, (keurgenoot)* geldersch woord, *keurwonde, keurzaad*, enz.

KEUREN, b. w., *ik keurde, heb gekeurd.* Eigenlijk kiezen, goed oordeelen, besluiten: *hetwelk hij keurde.* HOOFT. *Eene wet keuren*, bij KIL. *statuere legem. Goud, zilver keuren*, beproeven, of zilver en goud keur kunnen houden.

KEURS, v., meerv. *keurzen.* Een keurslijf, rijglijf, eigen-

 lijk

lijk van vrouwen: *hij trouwt haar, met de twee kinderen onder de keurs der bruidt.* HOOFT. *Keurs* is, in den gemeenen spreektrant, ook voor vrouw, of meisje, gebezigd, even als *broek* voor man: *de broucken moeten dansen, soo as 't de keurs belieft.* HUIG. Van het fr. *corps.* Zamenst. *keurslijf*, — *onderkeurs.*

KEUS, v., meerv. *keuzen*, schoon niet veel in gebruik. Verkiezing: *doe slechts eene keus. Eene goede, kwade keus. Eene onberouwelijke keus.*
Van *kozen*, dat is kiezen.

KEUTEL, v., meerv. *keutels.* Harde, zamengedrongene drek van eenige dieren; somtijds ook van menschen; *paardekeutel, muizekeutel, rottekeutel, schapekeutel*, enz. Waarschijnlijk komt het woord van het hoogd. *Koth*, drek, en den uitgang *el.*

KEUTEREN, zie *koteren.*

KEUVEL, v., meerv. *keuvels.* Een hoofddeksel voor de kloosterlingen. In eenige streken van Noordh. noemt men dus eene vrouwen kaper. Het schijnt, met *kap, kop*, eenen oorsprong te hebben.

KEUVELEN, zie *kevelen.*

KEUZELEN, o. w., *ik keuzelde, heb gekeuzeld.* Bij KIL. beteekent dit woord met knikkers, of balletjes spelen. Meestal wordt het gebezigd in den zin van veel praten, vleijend spreken: *hij zat zoo lief te keuzelen.* En dan is het voor *kozelen*, van *kozen*, waarvan *liefkozen.* Voor *keuzelen* zegt men ook *keuvelen.* Van hier *keuzelaar*, snapper.

KEVEL, m., meerv. *kevels.* Eigenlijk een werktuig, om te kaauwen; om welke reden het mannel. geslacht boven het vrouwel., door HALMA gekozen, de voorkeur verdient. Het woord duidt bij ons aan het tandvleesch zonder tanden: *hij moet met de kevels bijten.* Van *kieuw, kaauwen.*

KEVELEN, o. w., *ik kevelde, heb gekeveld.* Eigenlijk de kevels gedurig bewegen; van hier babbelen. Voor dit *kevelen* bezigt men gemeenlijk *keuvelen.* Zamenst. *kevelkin*, eene lange platte kin.

KEVER, m., meerv. *kevers, keveren.* Eene algemeene benaming van gekorven, gevleugeld ongedierte, met harde dekschilden; in het bijzonder, de spaansche vlieg. *Als er honingdauw, sprinkhanen, keveren wesen sullen.*

BIJ-

BIJBELV. Dewijl dit ongedierte, om de schade, welke het, door zijne afknaging, aan het plantenrijk toebrengt, het meest bekend is, schijnt de naam van *kaauwen* af te stammen, en *kever* zooveel als *kaauwer* te zijn. Zamenst. *goudkever*. *Keverbek*, diklip, *kevervlieg*.

KEVIE, v., meerv. *kevies*. Eene kouw, kooi. Ook eene boeren etenskas, met eene getraliede deur. Hoogd. *Käfich*.

KEVIS, v., meerv. *kevissen*. Een bijwijf. Van hier het zamengest. *keviskind*. Bij KIL. is *kebisse*, *kebse*, *kevisse*, een bijwijf, hoogd. *Kebsweib*. Dus is *keviskind*, een kind uit een bijwijf geteeld. SCHILTER leidt het af van het zw. en ijsl. *kaeps*, *kaebs*, een lijfeigene, een knecht, een slaaf, (het lat. *captus* mag men hiermede vergelijken), omdat men gewoon was, uit lijfeigene vrouwspersonen, bijwijven te verkiezen.

KIB, (*kibbe*) v., meerv. *kibben*. Zoo noemt men, in Geld., het achterste van een fuiknet, waarin de aal vastloopt. Bij KIL. is *kip*, *knippe*, *decipula*.

KIBBELEN, o. w., *ik kibbelde*, *heb gekibbeld*. Twisten, als kinderen onder elkander doen. Een voortdur. werkw., van *kijven*. Zamenst. *kibbelkunst*. *Fraai is het zeggen van Erasmus, dat, door de vermenging van de christelijke leer met de philosophie van Plato, de godgeleerdheid eene distelige, knoestige, twistrijke kibbelkunst was geworden.* LEVENSBESCHRYV. V. ERASM.

KIBBELING, v. *Kibbeling van eenen gezouten visch*, de afval, iets, dat afgesneden wordt. Het woord ontstaat niet van het vorige *kibbelen*, maar van *kippen*, *kippelen*, *kibbelen*. *Kippen* is, in het nedersaks., afhouwen. Ons woord *kappen* is bekend.

KICH, *kigchen*, zie *kuch*, *kugchen*.

KID, *kidde*, (*ked*) v., meerv. *kidden*. Eene kleine soort van paarden: *eene noordsche kid*. Vries. *kedde*.

KIDZEN, b. w., *ik kidsde*, *heb gekidsd*. Eenig vocht, met geweld, uit geslotene lippen, straalswijze uitspuwen.

KIEFT, zie *kievit*.

KIEKEBOE, (*kijkeboe*). Een tusschenwerpsel, welk woord men gebruikt, als men zijne tronie voor kinderen, beurtelings ontdekt en toedekt: *kiekeboe spelen*. Misschien echter, staat het in betrekking met het gr. κικκαβαῦ, dat het ge-

geluid van schreeuwende nachtuilen aanduidt; van κικκαβη, nachtuil.

KIEKEN, (*kuiken*), o., meerv. *kiekens*. Het jong eener hen, eend, gans, zwaan. *De klockhen dekt vergeefs het sidderende kieken*. VOND. Zamenst. *kiekendief*, wouw, *kiekenpastei*. In het angels. heet *coc*, eng. *cock*, een haan. Bij de Grieken zoude κακκα ook een hoen beduiden. Volgens HESYCH. is κικκος een haan, en κικκα eene hen.

KIEL, m., meerv. *kielen*. Een linnen overtrek. Zie *kedel*, *keel*.

KIEL, m., meerv. *kielen*. Eene keg, wig: *eenen kiel in het hout slaan*.

KIEL, v., meerv. *kielen*. De lange bodembalk van een schip: *ontswommen op de kiel van Hoofdts-bewenschte schuit*. C. HUIGENS. In den dichterlijken en verhevenen stijl wordt het voor een schip genomen: *hoe fiks een zeeman de brooze kiel bestuurt*. HOOGVL. Van hier het werkw. *kielen*, kielhalen. Zamenst. *kielgangen*, gaarboorden eens schips, *kielkeper*. BOGAERT. — *Kielwater*.

KIELHALEN, b. w., *ik kielhaalde*, *heb gekielhaald*. *Een schip kielhalen*, een schip op zijde halen, om de kiel te verbeteren. *Iemand kielhalen*, eene scheepsstraf, wanneer de misdadiger, door middel van een touw, welks einde aan de groote ra vastgemaakt is, onder het schip doorgehaald wordt. Schertsend zegt men zulks ook, wanneer iemand doornat gemaakt wordt.

KIEM, v., meerv. *kiemen*. Het eerste uitspruitsel van het zaad. Het is ook voor kaam, zonder meerv., in gebruik geweest. Van hier *kiemig*, overdr.: *'t kiemigh bloedt*. HOOFT.

KIEMEN, o. w., *ik kiemde*, *heb gekiemd*. Eene kiem zetten; van zaden gesproken. M. L. TIJDW. spelt *kimmen: een zaadje, op 's hemels juisten stond, gekimt uit zijn' ontdooiden grond*. Het wordt ook oneigenlijk voor aanvangen, ontluiken gebruikt: *zijn verstand kiemde*. Voor *kiemen* wordt ook *kijnen* gebezigd: *'t schijnt, dat het zaed wel kynt, maer geenen wortel schiet*. WESTERB. Het heeft, met *kim*, *kaam*, eenen oorsprong.

KIEPEKORF, m., meerv. *kiepekorven*. Zoo noemt men, in Gron., sterke, van grof teenwerk gevlochtene, langwerpige manden, waarin aardewerk wordt overgezonden. Het is hetzelfde woord als het neders. *die Kiepe*, dat eene mand aanduidt, welke men op den rug draagt.

KIER, m. Als eene deur even openstaat, zegt men: *de deur staat op*, of *aan*, *eenen kier*. Het zal misschien van *keeren* afstammen; althans COORNH. zegt: *de duur staet aen keer*.

KIES, v., meerv. *kiezen*. Baktand: *te bijten met de kies*. VOND. Zamenst. *kiespijn*, *kiezentrekker*, enz. Bij KIL. ook *kuijse*, in Gron. nog in gebruik. Zie *kuis*.

KIESCH, bijv. n. en bijw., *kiescher*, *meest*, *zeer kiesch*. Die naauw kiest, keurig: *hij is kiesch in het eten*. Net, naauwkeurig: *kiesche schrijvers*. Van hier *kieschheid*.

KIESKAAUWEN, o. w., *ik kieskaauwde*, *heb gekieskaauwd*. Langzaam eten, zonder smaak het voedsel gebruiken: *kieskaeuwende den tip van 't gras afknaegen*. VOND. *Kieskaeuwen over eenen mug en happen eenen kemel*. OUD.

KIEUW, v., meerv. *kieuwen*. Kakebeen: *de visch is bleek aan de kieuwen*. Muil, kaak: *het monster blies vlam en vuur uit zijne kieuw en kopre keelen*. VOND. Van *kaauwen*.

KIEVIT, m., meerv. *kievitten*. Een bekende vogel, die, naar zijn geluid, dezen naam draagt. Zamenst. *kievitsei*; ook eene bloem, die de gedaante en kleur van zulk een ei heeft, enz.

KIEZEN, b. w., *ik koos*, *heb gekozen*, (*gekoren*, van *koren*, *keuren*, *kieren*, bij KIL.). Verkiezen, eene keus doen: *partij kiezen*. *Eene regering kiezen*. *Zo dat mijne ziel de verworginge kiest*. BIJBELV. In de scheepvaart heet dieper in zee steken, of afvaren, na aan eene kust, of in eene haven, geankerd te hebben, *zee kiezen*. Van hier *kiezer*, *kiezing*. Voorts *kiesbaar*, *kiesheer* enz.

KIF, o. Zoo noemt men, in Gron., de gemalene run, wanneer dezelve in de looijerskuip reeds gebruikt is. Het schijnt, met *kaf*, tot het neders. *kiven* te behooren, hetzelfde als ons *kijven*, dat eigenlijk kaauwen, en voorts malen, verbrijzelen aanduidt.

KIJF, v. Geschil, twist: *der staten magt in de kijve stellen*. HOOFT. *En haer mont vertarent tot kijf*.

BIJB. 1477. *De zaak is buiten kijf.* Van hier *kijfachtig.* Zamenst. *kijflust*, *kijfwoord.* HOOFT. Dit vinden wij ook in de TWESPR.: *neemt ons eerste kijfwoord*, d. i. het woord, waaromtrent wij het eerst verschilden. Oul. was ook *kijfkind*, voor bastaard, onecht kind, in gebruik.

KIJKEN, o. w., *ik keek*, *heb gekeken.* Zijn ligchaam in eene rigting zetten, om iets te zien. *Uit de vensters kijken. Op zijnen neus kijken*, bedremmeld staan. *Iemand in den mond kijken.* In het gemeene leven zegt men: *ik zal het eens kijken*, voor ik zal het zien te doen. In dien zin wordt het woord niet bedr. genomen, maar de vierde naamval wordt door een uitgelaten werkwoord beheerscht. Van hier *kijker*, aanschouwer, toekijker. In den schertsenden stijl zegt men *de kijkers*, voor de oogen. Verkleinw. *kijkertje* (*oogje*). HOOFT. Ook voor eenen verrekijker: *geef mij dien kijker eens.* Zamenst. *handkijker*, *piskijker*, *sterrenkijker*, enz. Voorts *kijking.* Zamenst. *kijkduin*, *kijkgat*, *kijkglas*, *kijktoren*, *kijkuit*, *kijkvenster*, enz.

KIJN, een uitgang, oudtijds gevoegd achter sommige zelfst. naamwoorden, om die tot verkleinwoorden te vormen. Bij HOOFT vindt men nog: *door 't speelziek windekijn.*

KIJT, v. De eijeren van visschen, anders *kuit* genaamd: *zoo haest als de visschen uit de kijte ghekipt zijn.* BRUNE. Bij KIL. is *kijte*, *kiete*, *kuite*, *ova piscium.*

KIJVEN, o. w., *ik keef*, *heb gekeven.* Hevig, en met veel gedruisch twisten: *zij keven met elkander.* Het schijnt, met *kevel*, van kaauwen af te stammen, en dus eigenlijk bijten aan te duiden. Althans het hoogd. *keifen*, twisten, heeft, in eenige oorden van Opperd., die beteekenis; in de Monseeis. Glossen *chiuvan.* Van hier zijn *kijvaadje*, *kijver*, *kijverij.*

KIKHALZEN, zie *kikken.*

KIKKEN, o. w., *ik kikte*, *heb gekikt.* Eigenlijk een klein geluid achter in de keel maken; voorts het minste geluid met den mond maken, het minste woord spreken: *en zoo daer iemand kickt.* VOND. Het naamw. *kik* is ook in gebruik: *hij zegt kik noch mik.* Het is een klanknabootsend woord. Van hier *kikker*, kikvorsch, ook *kikkerd* — *kikkerrid*, de eitjes van kikvorschen. — Voorts

Voorts *kikhalzen* (*kokhalzen*, *kukhalzen*) in spijs of drank bijna stikken: *slooven, dat hij kikhalz'.* Hooft.

KIKVORSCH, m., meerv. *kikvorschen.* Een bekend dier, van het kwakkende en rikkekikkende geluid dus genaamd. Zie *vorsch.*

KIL, zie *kel.*

KIL, v., meerv. *killen.* Eene diepte met water, tusschen twee droogten; ook het bed eener rivier. *Als zij in de kille daalden, nat wordende ten buik en naavel toe.* Hooft. *Als de stroom een nieuwe kil gemaakt hadde.* Hooft. Het water zelf: *een stroom, die met zijne kil in zee loopt.* Vond. Ons *kuil* en het gr. κοιλος komen hiermede overeen.

KIL, v. Koude: *de eerste kil van het bier wegnemen.* Het is ook een bijv. naamw.: *in killen nachtdauw.* Schuttf. *Een kille schrik.* Van hier *kilheid*, koude, huiverigheid. *Killig*, koud: *het Noorden killig ijs.* J. de Marr. Zamenst. *kilkoud.* Zie verder *kel.*

KILLEN, o. w., *ik kilde, heb gekild.* Eene tintelende koude veroorzaken: *het bevrozen brood kilt aan de tanden.* Eene zoodanige koude gevoelen: *mijne voeten killen.* IJskoud zijn: *gunt mij, dat de doodt met haar killend' handt deez' weenend' oogen luike.* Hooft. *Killen* is ook een zeemanswoord, dat van de zeilen gebruikt wordt; anders levendig houden, met de zeilen aan den wind liggen. Hooft gebruikt het bedrijvend voor dooden: *hij deed ze ter zelver uure killen en begraaven.* In het eng. is *to kill* eenen manslag begaan. Van het woord, in de eerste beteekenis, is *killing*, tinteling.

KIM, v., meerv. *kimmen.* Het woord duidt, in het gemeen, eene scherpe verhooging aan, en is, met *kam*, *kaam*, *kiem*, van eenen oorsprong. In het bijzonder noemen de kuipers dus de scherpe einden van een vat, die boven den bodem uitsteken. De uitstekende kromme rand, de kromte eens stevens, heet ook *kim.* Zoo ook wordt de bovenrand van een vat, of glas, door dichters *de kim* genoemd: *een roemer ter kim toe vol geschonken.* Poot. Eindelijk draagt de uitstekende gezigteinder dien naam: *de zon is onder de kim. De dagh loopt van de kim.* Hoogvl. *Zij (de zon) nijght naa 's aardtrijks kim.* Hooft. *De zon rijst ter kim uit.* Van hier *kimmeloos*, overdr.: *van 't kimmelooze wraakver-*

verschiet. M. L. TIJDW.

KIMMEN, zie *kiemen.*

KIN, v., meerv. *kinnen.* Het vooruitstekende deel aan den kop der dieren, vooral aan het menschelijke aangezigt, beneden de onderlip: *tot de kin in 't water.* VOND. *Eene gladde kin*, die nog baardeloos is. Zamenst. *kaalkin*, *kevelkin*, *kloofkin*, *langkin*, *spitskin*, enz. Voorts *kinijzer*, *kinketting*, enz.

Bij RAB. MAUR. luidt dit woord *chinni*, neders. en hoogd. *Kinn*, eng. *chin*, angels. *cinn*, gr. γενυς, γενειον, κοννος. Het schijnt aan *kim*, in oorsprong, nabij te zijn, als beduidende in het gemeen iets, dat uitsteekt.

KIND, o., meerv. *kinders*, *kinderen.* Een mensch, zoo ver hij, door ligchamelijke voortteling, zijn wezen van anderen ontvangen heeft, zonder opzigt op zijn geslacht, dat door de woorden *zoon* en *dochter* nader bestemd wordt. Vooreerst, met betrekking op hen, van welken men zijn wezen en bestaan ontleent; en wel, in den bepaaldsten zin, met opzigt op beide ouders: *geene kinderen hebben.* De vader *teelt kinderen*, de moeder *baart kinderen.* *Zusterskinderen*, *broêrskinderen*, kinderen, welker moeders of vaders elkanders zusters of broeders zijn. Wijders, met opzigt op stamvaders, of voorouders: *de kinderen van Israël.* In zoover alle redelijke schepselen hun aanwezen aan een Opperwezen verschuldigd zijn, heeten zij *kinderen* van eenen algemeenen Vader. Oneigenlijk: *landskinderen*, in hetzelfde land geboren; *aangenomen kind; stadskind*, *stedekind*, *aalmoezenierskind*, *kostkind*, *minnekind*; *breikinderen; naaikind*, *schoolkind*, enz. *Een kind des duivels*, *der hel*, *des doods*, *des toorns*, *der zonde*, *der wereld*, enz., meest in den stijl der h. schrift. Hierheen behoort de uitdrukking: *een kind van weelde.* Eindelijk, *een papieren kind*, een boek. Zoo ook heeten dichters hunne werken, *kinderen hunner hersenen.* *Van kinde groot zijn*, zegt HOOFT, voor zwanger zijn; waarvoor men, in den lagen spreektrant, bezigt *met kind zijn.* In den BIJB. van het jaar 1477 wordt het jong eens diers ook *kind* genoemd. De schrijvers der middeleeuwen geven dikwijls den naam van *kind*, lat. *puer*, fr. *enfant*, enz., aan minderjarige vorsten: *die heere van streene ende dat Kijnt van Putte.* PRIVIL. v. DORDR. *Van kinds-*

kindsbeen af. In den Bijbel heeten onervarene christenen *kinderen*. Oul. was het meerv. ook *kinder*: *en had gheen kinder ghewonnen*. BIJB. 1477. Ook *kinden*. Van hier *kinderachtig*, *kinderachtigheid*, *kinderlijk*, *kindsch*, *kindschap*, *kindschheid*. Zamenst. *kinderbed*, (*kinderbedvrouw*, voor kraamvrouw, bij KIL.), *kinderbel*, *kinderbier*, (*kindelbier* in Gron.), *kinderdoop*, *kindergeld*, *kindergoed*, *kinderhuis*, *kinderhuisraad*, *kinderjaren*, *kinderkamer*, *kinderkost*, *kinderluren*, *kinderloos*, *kinderloosheid*, *kindermaal*, *kindermeester*, *kindermeid*, *kindermoord*, *kindermoorder*, *kindermuts*, *kinderpap*, *kinderpokjes*, *kinderpop*, *kinderpraat*, tot nut en naar de vatbaarheid van kinderen, *kinderrijk*, die veel kinderen heeft, *kinderschoenen*, (*zijne kinderschoenen uittrekken*, *afleggen*, uit zijne kindschheid gaan) *kinderschool*, *kinderspel*, *kinderspreukje* (bij OUD.), *kindertucht*, *kindervriend*, *kinderwerk*, *kinderzalig*, vruchtbaar in kinderen, *kinderzaligheid*. HOOFT. *Kindkiezing* heeft HOOFT, voor *adoptio*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het een verled. deelw. is van het oude *kinnen*, telen: *ik kinde*, *heb gekind*. Bij ULPHIL. is dit *keinan*, angels. *cennan*, gr. γινειν, lat. *gignere*, oudt. *genere*, waarvan de verled. tijd *genui*, en *genus*, *gens*, enz. Van hier ons woord *kunne* en het eng. *kind*, een geslacht.

KINDEREN, o. w., *ik kinderde*, *heb gekinderd*. Kinders krijgen.

KINK, v., meerv. *kinken*. Een draai in eenig touwwerk: *maak die kink eens uit het touw*. *Er is eene kink in den kabel*, een kronkel in het touw, ook figuurl., eene belemmering in het werk. *Uit de kinke blijven*, de verwarring ontwijken, het gevaar vermijden. *Hij is al uit de kinke*, hij heeft zich al gered. Het is zeer waarschijnlijk, dat het woord met het lat. *concha* eenen oorsprong heeft. Draaijen heet in het gr. κοχλειν.

KINKEL, m., meerv. *kinkels*. Misschien stamt dit woord, met den uitgang *el*, van het voorgaande *kink* af, en beteekent iemand, als ware het, met verdraaide hersenen; althans drukken wij daardoor uit, bij wijze van scheldnaam, eenen plompaard, eenen lompen boer: *dat vergult den rijmer, gelijck een krans van boterbloemen den kinkel*. VOND. *Geen kinkelsbrein zoo stug*, enz.

M,

M. L. Tijdw. Van hier het zamengest. *schrinkinkel.* Hooft.

KINKEN, o. w., *ik kinkte*, *heb gekinkt.* Een woord, van den klank gevormd, beteekenende met de punt op iets raken, dat het eenen klank geeft en terugstuit. Zoo *kinken* de kinderen met den werptol, als zij met de punt des tols eenen anderen tol zoeken te treffen. In een ander kinderspel is het, met de punt van een ei, op een ander ei zacht stooten; waarvan *kinkei.* Overdr.: *de felste schichten der Fortuine kinken in een verstaald gemoedt.* Hooft.

KINKHOEST, (bij Kil. ook *kichhoest*, *kindhoest*) m. Een kinderhoest, die met eene zware ademhaling en gevaar van stikking vergezeld gaat. Van *kink*, dat is draai, en *hoest*, als zijnde een worghoest, waardoor de longpijp als toegedraaid wordt. Hoogd. *Keichhusten*, neders. *kuchhoost*, *kinkhoost*, zw. *kikhosta*, eng. *chincough.*

KINKHOREN, (*kinkhoorn*) m., meerv. *kinkhorens.* Eigenlijk een gedraaide horen, een blaaswerktuig, waaruit een scherp geluid gewrongen wordt. Wij verstaan er thans door een wenteltrapvormig zeegewas, dat de gedaante van zulk eenen horen heeft. Het eerste gedeelte des woords is zeker met *concha*, κογχη, hetzelfde in oorsprong; zijnde *kink* een omdraai. Vond. heeft *kinkklaroen: hij grijpt de kinkklaroen.*

KINNEBAKKEN, o., meerv. *kinnebakkens.* Die beenderen des hoofds, of van den kop der dieren, waarin de tanden vaststaan; het kakebeen; ook de wang: *hare tranen loopen over het kinnebacken.* Bijbelv. Men zegt ook *kinnebak;* het meerv. daarvan vindt men in de Bijbelv.; en van hier *kinnebaksham*, *kinnebakslag.* Van *kin*, *bakken* of *bak*, beteekenende eigenlijk eene uitstekende verhooging; waarom nog het verhevene gedeelte van het aangezigt, onder de oogen, *bak* heet.

KINNETJE, o., meerv. *kinnetjes.* Een achtste deel van een vat, ook een achtendeel genoemd: *een kinnetje boter*, *bier*, enz.

KIP, v., meerv. *kippen.* Een band of hoepel om eene rol stokvisch. Misschien van het oude *kepen*, eng. *to keep*, vasthouden.

KIP, v., meerv. *kippen.* Eene keep. Van *kappen*, bij Kil. *kippen*, neders. *kippen.* Zie *keep.* Van hier *kipma-*

molen, waar hennip geklopt wordt.

KIP, v., meerv. *kippen*. Eene knip, eene val. Men gebruikt het in de lage spreekwijs: *kip, ik hebje.* Het woord schijnt klanknabootsend te zijn.

KIP, v., meerv. *kippen*. Een hoofddeksel voor kinderen, eene klapmuts, in Geld. *eene kips*, *kipse*. Het schijnt, met *kap*, en het hoogd. *Kipfe*, eene spitse verhooging, uit eene bron gevloeid te zijn.

KIP, o., meerv. *kippen*. Zoo noemt men, in Geld., eene smalle strook houts aan den ploeg, aan het ploegijzer vastgemaakt; welk kip over den grond schuurt. Men zoude het van *kepen*, vasthouden, kunnen afleiden, omdat dit hout het ploegijzer vastknelt.

KIP, v., meerv. *kippen*. In de dagelijksche taal, een jong hoen, en, in het gemeen, hoenders; dus genoemd, omdat zij uit den dop gekipt zijn. *Met de kippen op stok gaan*, vroeg gaan slapen.

KIPPEN, b. w., *ik kipte*, *heb gekipt*. De schaal van een ei doorpikken: *en kipt haer eiers.* VOND. BRUNE gebruikt het van de visschen: *uit de kijte gekipt.* Het beteekent ook met eene kip vangen, en voorts, vangen, grijpen, treffen. HOOFT zegt: *anderen gekipt van den koeghel.* Wegstelen, *opdat het niemant zou kippen.* HOOFT. *Kippen* is ook uitkiezen, anders *uitkippen*. Van *kippen*, in de eerste beteekenis, is *het kipsel*, zonder meerv., de gekipte jongen. BRUNE gebruikt dit woord.

KIPPEREN, o. w., *ik kipperde*, *heb gekipperd*. Dit woord, dat in Geld. *keperen* heet, wordt gebruikt van een prikkelend gevoel der handen, wanneer zij van koude doortinteld zijn. Een voortdur. werkw., van *kippen*, snijden, gevoelig raken, eng. *to chip.*

KIRREN, o. w., *ik kirde*, *heb gekird*. Het woord drukt, met zijne trillende letters, het geluid der tortelduiven uit. Van hier klagelijk weenen: *ik kirrede als een duijve.* BIJBELV.

KISSEN, o. en b. w., *ik kiste*, *heb gekist*. Onz., een sissend geluid maken: *kissen is eigenlijk dat geluid, het welke het koud water van zich geeft, wanneer een gloeiende stof daer in gedompeld word.* FR. DE HAES. *Kissend water.* HOOGVL. Ook zegt men het van de gloeijende stof zelve: *om 't kissend koper in den koelback te verkoelen.* VOND. Bedr., ophitsen; bij voor-

voorbeeld, als men eenen hond, door een sissend geluid met den mond te maken, op iemand aanhitst: *hij kiste hem tegen den dief.*

KIST, v., meerv. *kisten.* Een vierkantig, uit planken zamengeslagen ruim, met een deksel, om iets daarin te leggen. *Den sleutel op de kist leggen*, den boedel bankbreukig verklaren. Doodkist: *dit strooit de kist met Edens kruid.* M. L. Tijdw. Zamenst. *appelkist, bondkist, doodkist, geldkist, haverkist, kleerkist, kruidkist, pakkist, schatkist*, enz. — *Kistdeksel, kistmaker, kistenmaker, kistenpand*, een tilbaar onderpand, dat in eene kist kan bewaard worden.

Kist, hoogd. *Kiste*, fr. *caisse*, lat. *cista*, gr. κίστη. Inzoover het een ingesloten ruim beteekent, mag men het vergelijken met het hebr. כיס, een koffertje, *marsupium, loculus, crumena, in quam pecunia aliaeque res reconduntur*, zoo als J. Simon. *in Lex.* zegt.

KISTEN, b. w., *ik kiste, heb gekist.* In eene kist pakken: *citroenen kisten.* In eene doodkist leggen: *een lijk kisten.*

KIT, v., meerv. *kitten.* Eene groote kruik. Van hier vindt men, bij Vond., *kittebroer*, voor eenen, die veel van drinkgelagen houdt. Men mag het woord met het gr. κάδος, hebr. כד vergelijken: anders is כיס ook een drinkbeker. Of hiervan ontstaan zij *eene kit*, voor een bordeel, omdat men daar zuipt, is onzeker. Men kan het ook, met *kot*, uit eene bron afleiden.

KITS, v., meerv. *kitsen.* Een engelsch galjoot, een ligt vaartuig, met een verdek en drie masten. Fr. *queche.* Vergelijk *katschip.*

KITSEN, b. en o. w., *ik kitste, heb gekitst.* Bedr., met een zeker geluid afschieten: *zij kitzen een' hageljaght van looden op de stormveirdighen.* Hooft. Onz., met *hebben*, beteekent het een kletsend geluid in het water maken. Zoo *kitsen* de jongens, met eenen platten steen, in het water.

KITTELEN, b. w., *ik kittelde, heb gekitteld.* Door het aanraken van gevoelige ligchaamsdeelen, den hoogsten graad van jeuking veroorzaken. *Iemand in de zijde — onder de kin — onder den voet kittelen.* Van eenen aangenamen drank zegt men: *hij kittelt op de tong.* Ie-

iemands ooren kittelen, hem dingen verhalen, welke hij gaarn hoort. Zachtelijk aanraken: *knokkels kittelen de veel.* HOOFT. Fig., eenen hoogen graad van zinnelijke, aangename gewaarwordingen veroorzaken, gewoonlijk in eenen kwaden zin: *dat liedje kittelt haren smaak. Zich kittelen*, zich innerlijk verheugen. Vleijend vermaken: *zoo kitteld' haar de hoop.* HOOFT. Van hier *kittelaar*, in de ontleedkunde, *kitteling*, eigenlijk en oneigenlijk; OUD. heeft *keelkittelingen; kittelachtig, ketelachtig*, bij HOOFT, overdr., voor moeijelijk; *kittelig, kitteligheid.* Zamenst. *kitteloorig, keteloorig*, bij HOOFT voorkomende, voor haastig, oploopend, *kitteloorigheid. — Kittelkeurig, kitteltongig.* HOOFT.

Het schijnt een voortdur. werkw. van het verouderde *kiten*, ligt steken, aanroeren; daar toch de kitteling eene soort van aangename aanraking is.

KITTELACHTIG, zie *kittelen.*

KITTIG, bijv. n. en bijw., *kittiger, kittigst.* Net, puntig. In de volkstaal hoort men: *een kittig meisje.* Afgeregt, vaardig, vurig: *kittiger op 't beschadighèn dan op 't beschutten.* HOOFT. Misschien is de oorsprong het boven genoemde *kiten.*

KLAAR, bijv. n. en bijw., *klaarder, klaarst.* Vele lichtstralen van zijne oppervlakte terugwerpend: *klaer als krystal.* BIJBELV. Vele lichtstralen doorlatend, doorzigtig, het tegendeel van troebel: *klaar water, klare wijn.* Onbewolkt: *eene klare lucht. Klaar weder.* Openbaar, zeker: *die zaak is mij nu klaar. Zoo klaar, als de dag.* Vaardig, gereed: *ik ben klaar, om te reizen. Is het eten klaar? Klaar maken.* Geene hinderpalen meer hebbend: *het huwelijk is klaar. Het is daar niet klaar*, daar is iets in den weg. Helder, duidelijk: *eene klare stem.* Zuiver, net: *och s' is so puntich en klaer.* BREDERO. Van hier *klaarheid, klarigheid, klaarachtig, klaarlijk.* Zamenst. *klaarblijkelijk, klaarblijkelijkheid, klaarblijkend, klaaroog*, een kruid, anders oogenklaar, *klaarschijnend, klaarziend.* Inzoover het woord doorzigtig, helder beteekent, is het, in het deen., neders., hoogd., zw. *klar*, eng. *clear*, lat. *clarus*, fr. *clair*, gr. γλαυρος, γαλερος. De oorsprong schijnt in *la*, *lo*, licht, te zijn, zoodat de *k* slechts de voorgevoegde keelklank is.

KLAAS, m. Een eigennaam eens mans, verkort van *Nikolaas*, uit het lat. *Nicolaus*. *Een houten klaas*, een bot, lomp mensch. Zoo noemt men, in de Gron. Ommel., ook eenen houten nap, met eenen korten krommen steel.

KLAAUW, m., meerv. *klaauwen*. De gekloofde voet van eenige dieren, als van schapen, herten, zwijnen, enz. Het vee zelf: *daer en zal niet een klaeuw achterblijven*. BIJBELV. Inzoover zich het denkbeeld van grijpen, vatten, haken, hiermede vereenigt, drukt het woord uit de vingers aan de handen, en de teenen aan de voeten der dieren. Van menschen gebruikt men het met verachting: *zoo lang gij uw' woekerenden klaeu slaet in uws naesten goed*. DE DECKER. Van dieren: *men kent den leeuw aan den klaauw*. Van roofvogels: *zoo min de duif een' prooi den havikskIaau ontzet*. HOOGVL. Van hier de spreekwijs: *ergens zijne klaauwen inslaan*, zich iets met geweld aanmatigen. Een slag: *de kat gaf hem eenen klaauw met haren poot*. Dat naar eenen klaauw gelijkt: *met witte gember, en haar kostelijken klaeu*. ANTON. Ankerhand: *overmits de klauw (des ankers) was recht getrokken*. BOGAERT. Zoo heet ook een tuingereedschap, met tanden, om te wieden, *een klaauw*, gemeenlijk anders *klouw*, waarvan *klouwen*, *opklouwen*. Zamenst. *beerenklaauw*, enz. *Klaauwhamer*. Het komt af van *klieven*, *kloven*.

KLAAUWEN, b. w., *ik klaauwde*, *heb geklaauwd*. Met de nagels krabben: *de kat zal u klaauwen*. — *Zijn hoofd klaauwen*. Gemeenlijk zegt men, in dezen zin, *klouwen*: *o! hij zal zijn hoofd nog klouwen*, hij zal nog verlegen en mismoedig zitten.

KLAAUWIER, (*klavier*, bij KIL. *klauwiere*) m. en o., meerv. *klaauwieren*. Een haakswijze spijker, wiens omgebogene punt naar boven staat: *een schoorsteenkleed in klaauwieren haken*. *Dragende den wreeden klavier (severus uncus*, bij HORAT.). VOND. Wijders: *de klaauwieren van het orgel*. Fr. *clavier*. *Meesters die 't klavier behandelt*. M. L. TIJDW. *Het klaauwier* is ook datgeen aan een spinnewiel, waaraan men den klos steekt; rondom welks spil de klos draait.

KLAD, v., meerv. *kladden*. Vuiligheid, smet. Fig.: *de klad dezer ketterij*. HOOFT. Lasterende beschuldiging: ie-

iemand eene klad aanwrijven. Indien zij zonder klad door 't leven was gegaan. HOOFT. Een schrift in het ruwe gesteld: *de klad van de overgezette Aulularia.* HOOFT. De kooplieden noemen dat boek, waarin zij de dagelijksche zaken vlugtig opteekenen, *de klad*, of *het kladboek. Klad* heet ook eene groote verlaging in den prijs, door te goedkoop iets weg te geven: *hij heeft er de klad in gebragt.* Ook wordt een slecht morsig vrouwspersoon dus genoemd: *ey, valsche kladde.* COL. v. RYSS. Eindelijk noemt men de geslotene knoppen van klissenkruid, in Gron., *kladden*, Geld. *klassen.* Bij KIL. *kladde, klisse. Lappa.* Van hier de spreekw. *hij houdt aan als eene klad*, hij bindt telkens zijn verzoek aan. Het meerv. *kladden* is ook gebruikelijk in de lage spreekwijs: *iemand bij de kladden krijgen*, hem aangrijpen. Van hier *kladdig, kladdigheid, kladderig.* Zamenst. *kladdeboter*, boter, die vervalscht wordt, om haar tot eenen lagen prijs te verkoopen: ook een morsig wijf. Voorts *kladpapier, kladschilder, kladschilderen, kladschuld*, kleine schuld.

KLADDEN, b. en o. w., *ik kladde, heb* en *ben geklad.* Bedr., bevuilen: *en kladden met een roest de groente van haar blaên.* HOOFT. Doormengen: *de spijzen ondereen kladden.* Onz. met *hebben: in een boek kladden.* Te goedkoop aan den man maken: *hij heeft met die waren geklad.* Met *zijn;* kladdig worden: *dat schrift zal kladden.* Van hier *kladder*, vuilmaker — kladschilder — een, die onder den prijs verkoopt, *kladderij*, morserij — slecht schilderwerk — verkooping onder de waarde, *kladding.* Van *kladden*, heeft men het woord *kladdei, gladdeije*, met eenen basterd uitgang, in de beteekenis van een morsig vrouwmensch, gemaakt, en daarvan het werkw. *kladdeijen*, bij KIL. *profundere, dissipare maculando.*

KLAGE, v., meerv. *klagen.* Eene klagt: *ick sal mijner klage vergeten.* BIJBELV. *Volhard in zijne klage.* VOND. Zamenst. *rouwklage, weeklage.* Van hier *klagelijk.*

KLAGEN, o. en b. w., *ik klaagde, heb geklaagd.* Onaangename gewaarwordingen, door eene, op eene zekere wijze gebogene, stem, openbaar maken. Onz.: *man en wijf klaagden.* Met *over: hij klaagt over zijne kin-*

deren. Bedv. : *men sal eene klagelicke klage klagen.* Bijbelv. Van hier *klager*, *klaagster*, *klaging.* Zamenst. *klaaghuis*, *klaaglied*, *klaagpsalm*, *klaagrede*, *klaagschrift*, *klaagstem*, *klaagtoon*, *klaagvrouw.*

Het is eene nabootsing van de klaagstem. Het gr. κλαιω, ik ween, behoort hierheen ook.

KLAGT, v., meerv. *klagten.* Geklag: *met zijne klagte.* Vond. Eene zaak, waarover men klaagt: *zijne klagten voor God uitstorten.* Beschuldiging: *eene klagt tegen iemand hebben.* Eene kerkelijke vergadering, waar de klagten der behoeftigen gehoord worden, draagt ook den naam van *klagt: zich bij de klagt vervoegen.* Van hier *klagtig: over iemand klagtig vallen.* Zamenst. *jammerklagt*, *lijkklagt*, *minneklagt*, *rouwklagt; klagtvergadering*, enz.

KLAK, v., meerv. *klakken.* Eene vlek, die door het druppen van een vloeibaar ligchaam ontstaat: *eene klak, met inkt, op het papier maken.* Het bootst eenigzins den klank van den rollenden drop na: althans heeft dit woord *klak* die kracht in het zamengest. *klakkebos*, *klakkebus*, een klapbos, waarmede jongens spelen, wanneer zij eene prop in eenen houten koker slaan, en die met geweld weder daaruit drijven; waardoor eene *klak*, of een klap, veroorzaakt wordt. Het fransch *claque-bois* is een veldriet, ruischpijp. Van hier het werkw. *klakken.*

KLAKKELOOS, bijv. n. en bijw. Halma verklaart dit woord door plotseling, onverwacht. Hooft gebruikt het meer dan eens, in den zin van zonder reden, zonder genoegzamen grond: *edoch, om niet zoo klakkeloos de Engelschen af te snijden.* Slap, zonder aanwending van noodige krachten, lafhartig: *hoe dit volk klakkelooze weere bood.* Hooft. Het woord zal eigenlijk misschien aanduiden, stil, zonder *klak*, dat is zonder eenig geluid; van hier plotseling, onverwacht: *uw hoofdt is vrij van onheyls klackloos treffen.* Camph.

KLAKKEN, zie *klak.*

KLAM, bijv. n. en bijw. Eenigzins vochtig: *alles is klam. Klamme handen. Het klamme zweet brak hem uit.* Van hier *klamheid*, *klamachtig.* Eigenlijk duidt het aan kleverig, eenen zekeren middelstand tusschen vochtig en droog, waarom het zeker, met *klemmen*, uit eene bron voortvloeit. Hooft schrijft *klem: uw klaauwen klem van bloedt.*

KLAMP,

KLAMP, m., meerv. *klampen*. Een hulpmiddel, om iets vast te houden, te verbinden: *sla er eenen klamp tegen*. Zoo heet eene dwarsplank, die twee planken verbindt, een klamp. Vele stapels hooi, door inzakking naauw vereenigd, heeten *een klamp hooi*.

KLAMPEN, b. en o. w., *ik klampte*, *heb geklampt*. Bedr., klampen op iets slaan en het dus vasthechten. Met eenen scherpen scheepshaak aanhalen en vasthouden: *zij klampten elkander aan boord*. *Iemand aan boord klampen*, fig. iemand hard om eene zaak aanvallen. *Iemand klampen* wordt ook gezegd voor gijzelen, om eene schuld vastzetten. VOND. bezigt *klampen* voor opstapelen: *zoo klampte David op overspel verraet en godvergeten moort*. Zoo ook HOOFT: *ellend' op ellende te klampen*. Onz., sterk kleven: *de sneeuw klampt aan de holsblokken*. De oorsprong van *klampen* en *klemmen* is een.

KLANK, m., meerv. *klanken*. Een aangenaam en helder geluid van eenigen duur. Het woord zelf bootst dit geluid na. Zoo geven metalen, muzijkwerktuigen enz. *eenen klank* van zich. *En kaatst den klank weerom*. HOOGVL. Voor fraai muzijk of gezang doen hooren zegt POOT *nektar bieden in klank*. Zoo noemt men ook de uitspraak van de woorden derzelver *klank*. Overdr., voor naspraak: *zijn' voorbarigheidt in die hatelijke moordt gaf zijner achtbaarheidt eenen quaden klank na*. HOOFT. Zamenst. *rijmklank*, *tegenklank*, *weerklank*, — *klankladder*, *klankteeken*, enz. Het woord is gevormd van den verouderden onvolm. verl. tijd des werkw. *klinken*; evenwel zijn *klinken* en *klank geven* onderscheiden, daar het eerste woord, wegens de fijnere *i*, een kleiner, fijner geluid, het laatste een grover en sterker geluid uitdrukt. Van groote klokken zegt men liever: *zij hebben eenen goeden klank*, dan: *zij klinken*. Het lat. *clangor*, gr. κλαγγη, komt met dit woord overeen.

KLAP, m., meerv. *klappen*. Weder een woord, dat het natuurlijke geluid nabootst, hetwelk, door het zamenslaan van twee breede, harde, of van een hard en een week ligchaam, veroorzaakt wordt. Van hier *iemand eenen klap geven*, dat is, eenen slag toebrengen, die klapt. Oneig., beuzelarij, gesnap: *dat gij zijn dwaezen klap gelooft*. VOND. *En voerden vuilen klap*. HOOFT. Voorts

worden sommige dingen, die eenen klap geven, met dien naam benoemd; die evenwel liefst vrouwelijk willen gebruikt worden. *Hij* (de nachtwacht) *loopt met de klap. Met de klap* (lazarusklap) *loopen*, bedelen. *Op de klap loopen* is eene andere spreekwijs, die aanduidt, dat men ongenoodigd bij iemand zijnen honger wil stillen, en juist het oogenblik waarneemt, wanneer men zal eten. Zoo *de klap* van eenen kelder, van eenen wagen, van eene schuit, enz. Ook dragen sommige dingen den naam van *klap*, die, alhoewel zij geen geluid geven, in onze verbeelding echter dit schijnen te doen. Zoo hebben eenige vrouwenmutsen hare *klappen*. Dus kent men *de klap*, anders *de klep*, eener broek, van eenen hoed, enz. Zamenst. *klapbeentje*, *klapgeld*, loon der nachtwacht; *klaphek*, *klaphout*, kuipershout: fig.: *klaphout verkoopen*, snappen. *Klaplooper*, die op de klap loopt, *klapmuts*, ook voor het achterste gedeelte van sommige trekschuiten. *Klapnoot*, *klappernoot*, *klapoor*, een gezwel, *klaproos*, *klapperroos*, *klapspaan*, houten veer van eene molentreem, overdr. een man, of eene vrouw, die niets geheim houdt, — *klapstok*, boeren tijdwijzer, *klapstuk*, *klaptouw*, *klapwaker; klapwieken*, onz. w., *ik klapwiekte*, *heb geklapwiekt*, met de wieken klappen.

KLAPPEI, zie *klappen*.

KLAPPEIJEN, zie *klappen*.

KLAPPEN, o. en b. w., *ik klapte*, *heb geklapt*. Onz., een klappend geluid maken: *de vensters klappen. Met* (ook *in*) *de handen klappen*. Geluid geven: *de tiktakschijven klappen*. OUD. Snappen, praten: *klappende vogels*. Bedr.: *uit de school klappen. De gevangene heeft alles geklapt*. Van hier *klapachtig*, snapachtig; *klapper*, snapper: *desen grooten klapper*. GESCH. *Klappertje*, een met buskruid gevuld gevouwen papier, dat, aangestoken, eenen klap geeft: *een klappertje afsteken; — klapperij: groot voedsel vonden deze klappernijen*. HOOFT. Van hier het voortd. w., *klapperen*, *klappering*. Zamenst. *klapperboom*, *klapperman*, *klapperolie*, *klappertanden*, (wanneer de tanden op malkander klappen): *daar zitze en klappertant alleen*. VOND. Van dit *klappen* heeft men het zelfst. *klappei*, *klappeije* gevormd, met eenen basterduitgang, in

in de beteekenis van praatster, snapster; en hiervan het werkw. *klappeijen.* Dit woord *klappen* is in het eng. *to clap*, zw. en ijsl. *klappa.* Hierheen behoort het ital. *colpo*, het fr. *coup*, het gr. *κολαπτω*, het lat. *colaphus.*

KLAPWIEKEN, zie *klap.*

KLAREN, b. w. *ik klaarde, heb geklaard.* Schoonmaken, reinigen: *wijn klaren. Om de vloer van puin en belemmering tot gaalijkheit der preke te klaaren.* HOOFT. *Eene pleitzaak klaren*, bij slotvonnis afdoen. Van hier noemde men, voorheen, de vergadering der overijsselsche staten, te Deventer, de *klaring*, omdat daar de zaken bij slotvonnis werden afgedaan. Voorts beteekent het iets behendig doen, beschikken, in den lagen stijl: *ik zal dat wel klaren.* M. L. TIJDW. zegt ergens: *die volvaardig weet te klaaren de schikking, die zijn vrijen wil bekoort.*

KLAROEN, v., meerv. *klaroenen.* Een blaasspeeltuig, dat een schel geluid geeft; uit het fr. *clairon. En hemelsche klaroen naer onze maght te zetten.* VOND. Zamenst. *kinkklaroen, bloedklaroen, krijgsklaroen: wen 't hoort de krijgsklaroenen steken.* HOOGVL.

KLASSEN, zie *kletsen.*

KLATER, v., meerv. *klaters.* Een ratel, een woord van het heldere geluid gevormd.

KLATEREN, o. w., *ik klaterde, heb geklaterd.* Een geklater maken: *de donder klatert. Een klaterend geluid. En 't buldrende geluk vrij klatre met zijn zweep.* HOOFT. Van hier *klatergoud*, eigenlijk; overdr. voor schijngoed.

KLATS, een tusschenwerpsel, om het geluid van weeke ligchamen uit te drukken, als men dezelve tegen andere ligchamen werpt, *klits, klats.* VOND.

KLAUTEREN, o. w., *ik klauterde, heb geklauterd.* Klimmen, zoo dat men zich met handen en voeten vasthoudt: *zij klauterden als katten.* HOOFT. Hiervoor bezigde men voorheen ook *klaveren: tot dat een jong schipper, aan de andere zijde boven geklavert.* HOOFT. Van hier *klauteraar, klautering.* Het stamt af van *klaauw.*

KLAVAATSHAMER, m., meerv. *klavaatshamers.* Breeuwhamer. Het woord baauwt het geklop der herhaalde slagen des breeuwers na.

KLAVECIM (*klavecimbaal*, *klavecimbel*), v., meerv. *klavecimmen*, *klavecimbels*. Een snaarwerktuig, waarop met de vingers muzijk gespeeld wordt: *om de klavesim te roeren*. HOOFT. Ital. *clavicembalo*, fr. *clavecin*. Zie *cimbaal*.

KLAVER, v. Een bekend kruid, een goed voedsel voor paarden en vee. *In versche klaver*. HOOGVL. Van hier *klaverig*. Om haar klaauwvormig blad schijnt het, met *klaauw* en *klieven*, eenen oorsprong te hebben. Van hier *klaveren*, een teeken op kaarten: *klaveren aas* — *klaveren koning*. Zamenst. *klaverblad*, *klaverdoek*, kanefas, *klaverjassen*, een kaartspel; *klaverveld*, *klaverweide*, *klaverzode*. — *Steenklaver*, enz.

KLAVEREN, zie *klauteren* en *klaver*.

KLEED, o., meerv. *kleederen*, in eenige gevallen ook *kleeden*. Dat aan het menschelijke ligchaam tot deksel, of ook tevens tot sieraad strekt. *Een nieuw kleed*. *Een kind in de kleederen* — *kleeren steken*. Fig.: *iemand in de kleeren steken*, hem bedotten. Alles, waarmede iets omhangen, of bedekt wordt: *sij sullen daerover een kleet van purper uijtspreijden*. BIJBELV. In dien zin zegt men, in het meerv., *kleeden*, niet *kleederen*. Hierheen behooren de zamenstell. *altaarkleed*, *beddekleed*, *dekkleed*, *kabelkleed*, *paardekleed*, *regenkleed*, *schanskleed*, *schoorsteenkleed*, *stoelkleed*, *tafelkleed*, *vloerkleed*, *wagenkleed*, *wiegekleed*, enz. Voorts zijn de zamenst. *kleerbezem*, *kleerborstel*, *kleerkamer*, *kleerkas*, *kleerkist*, *kleerkooper*, (*kleerverkooper*) *kleermaker*, *kleermand*, *kleerschaft*, *kleersnijder*, *kleerstok*, *kleertob*, *kleerwinkel*, *kleerworm*, *kleerzolder*, enz.

Kleed, eng. *cloath*, ook *cloth*. Het eng. *cloud*, eene wolk, is hetzelfde woord, zijnde eigenlijk eene bedekking van den hemel door wolken.

KLEEDEN, b. w., *ik kleedde*, *heb gekleed*. Kleederen aantrekken: *zich kleeden*. *In den rouw kleeden*; fig.: *kleedt die toonen in den rou*. HUIGENS. Bedekken, verbergen: *lettren*, *in loode kookers kleeden*. HOOFT. Van hier *kleedaadje*, *kleedij*, *kleeding*. Zamenst. *kleedkamer*, enz.

KLEEMSCH, bijv. n. en bijw., *kleemscher*, *meest*, *zeer kleemsch*. Kleverig, pappig: *het brood is kleemsch*, het is niet gaar gebakken. In het neders. is *kleimen*, *kleh-*

klehmen, eng. *to cloom*, doen kleven. L. v. Bolhuis heeft het werkw. *kleemen* aangeteekend. Nog is in Vriesland *kleemen*, *kliemen*, gebruikelijk voor smeren, morsen, alsmede in den zin van talmen; waarvan *kliemsch* smerig, en *kliemster* eene talmster. Het heeft met *leem* eene bron.

KLEEN, zie *klein*.

KLEI, *klai*, v. Vette, vaste aarde. Ook kleiland: *hij woont op de klei.* Kleiakker: *'t vet der klai met gout belaên.* Poot. Kleiweg: *de klei rijden;* ook fig. voor in gevaar en ongeval geraken: *hij heeft bedroefd de klei gereden.* In den verhevenen stijl heet ons ligchaam, ten opzigte van zijne broosheid, *uit klei gevormd: onze ziel, uit de gehuurde wooning van geboetzeerd klaaij ontslagen.* J. Frantz. Het verschaft ook een beeld van ongevoeligheid, logheid: *ongelukkig de ziel van klei.* Feith. Van hier *kleiachtig.* Zamenst. *kleiaarde*, *kleiboer*, *kleigrond*, *kleiland*, *kleispoor*, *kleiweg.* Het begrip van kleven, van taaije vettigheid, is het meest heerschende in dit woord, waarom men het, met *kleven*, *klis*, *leem*, eenen oorsprong schijnt te moeten geven.

KLEIJE, v., meerv. *kleijen.* Het meerv. is meest in gebruik. Door *kleijen* verstaat men, in Gelderl., de zemelen van boekweit. Bij Kil. is *kleije*, *klije furfur*, *acus*, *palea.* Adelung leidt het af van *klieven*, inzoover het eertijds verbrijzelen beduidde. In de *Monseeis. Gloss.* heet het *cliuva.*

KLEIN, (*kleen*) bijv. n. en bijw., *kleiner*, *kleinst.* Het tegendeel van groot. In het algemeen, dat eene geringere maat van uitgebreidheid heeft, dan andere dingen: *Europa is kleiner dan Azia.* De mensch heet *de kleine wereld.* *Klein geld*, in het gemeene leven, het tegendeel van grof geld. Ook als een zelfst. naamw.: *in het klein handelen.* Dat in de lengte korter is: *kleine schreden.* Ten opzigte der hoogte: *een kleine boom. Klein van persoon.* Dun: *klein bier.* Oneigenlijk, onvolwassen: *hij heeft nog kleine kinderen.* *Kleinste* wordt, in de Bijbelvert., voor jongste, gelijk *grootste* voor oudste, gebezigd. Hierheen behoort het verkleinw. *kleintje: hoe vaart uw kleintje?* *Kleintje* is ook, dat klein van waarde is: *ik zal mij met een kleintje vergenoegen.* Van hier *kleintjes: dat huis valt wat kleintjes.*

tjes. Voorts, ten opzigte der during: *noch eenen kleynen tijt ben ik bij u.* BIJBELV. Ten opzigte der menigte: *eene kleine som.* In het gemeene leven zegt men: *eene kleine honderd boomen.* Als een bijwoord: *een klein weinig geduld.* Ten opzigte der inwendige gesteldheid: *eene kleine winst. Die zijn zaligh lot, hoe kleen.* POOT. Ten aanzien van moed: *'t hart werdt hem kleener.* HOOFT. Weinig waard: *hij is klein in zijne eigene oogen.* Met verachting vergezeld: *acht uwen vijand niet klein.* Onvermogend: *zijne kracht is klein.* Ten aanzien der wigtigheid: *een klein begin. Een klein verstand.* Ten opzigte van aanzien: *hij is onder grooten en kleinen zeer gezien.* Van hier het werkw. *kleinen*, dat, bij HOOFT, bedr. en onz. voorkomt. Bedr., kleinmoedig maken: *door uwe leughenen 't hart te kleinen.* Minder maken: *zijn leedt kleinen.* Onz., verminderen: *als de hoop der genaade kleinde.* Kleiner worden voor het oog: *als ghij de daaken ziet kleenen.* Ook het bedr. w., met eenen basterduitgang, *kleineren*, iemands achting benemen. Voorts *kleinheid*, *kleinigheid*, *kleinte*, *kleinachtig.* Zamenst. *kleinachter*, *kleinachting*, *kleingeloovig*, *kleinhartig*, *kleinhartigheid*, *kleinhartiglijk*, *kleinmoedig*, *kleinsmid*, *kleinverwer*, *kleinzeerig*, ook voor ligt geraakt, *kleinzeerigheid.* De spreekwijs: *iemand kleinigheid doen*, of *aandoen*, voor iemand smaad aandoen, hem met verachting bejegenen, vinden wij bij HOOFT: *hoe de Pauzen den rijke ondragelijke kleinigheden gedaan hebben.* De *k* is hier slechts het keelgeluid, en behoort niet tot den wortel. Het stamwoord is nog in het neders. *leen*, mager (bij de Gron. boeren *kleen*, *klein*) angels. *laene*, *hlaene*, eng. *lean.* Onze verouderde verkleinende uitgang *lijn*, en de hoogd. *lein* behooren hierheen ook.

KLEINOOD, o., meerv. *kleinooden.* Allerlei kostelijk edelgesteente, en uit kostelijke metalen gemaakte dingen, welke men tot sieraad heeft; ook *kleinoodie* genaamd: *haar maakte hij zijn' kleinoodjen.* HOOFT. Alles, wat ons dierbaar is, draagt dien zelfden naam: *dat boek is een dierbaar kleinood der oudheid.* De spelling met eene *n*, *kleinood*, is de echte, als zijnde het woord zamengesteld uit *klein* en *ood.* Bij de Ouden, diende *ood*, of *ode*,

ode, om naamwoorden, die bij ons in *heid* uitgaan, te vormen. Bij NOTK. is *bettelode*, bedelarij, als zeide men *bedelheid*. Ondertusschen is *ood* een zeer oud woord, dat in alle europesche talen voorkomt, en, in het gemeen, een goed, eene bezitting te kennen geeft. *Heriotum*, *hereotum* is, in de middeleeuwen, heergoed, dat is, de noodige wapens en toerusting voor een krijgsheer. In de dagelijksche taal kennen wij nog *allodiale goederen; allodium* was, in de middeleeuwen, een eigen aangeërfd goed. In het oude zweedsch is *od*, *öde* dikwijls een schat, in het ijsl. *audur*, rijkdom, overvloed. *Kleinood* beduidt dan eigenlijk kleine dingen, welke eenen schat, of rijkdom in zich bevatten. Wanneer *klein* in *kleinood*, tot het angels. *cleen*, d. i. zuiver, behoorde, zou het eenen zuiveren schat beteekenen. HUYDEC. brengt het tot het oude *clene*, dat niet alleen klein, maar ook weinig, en dus raar, zeldzaam beteekende, zoo dat *kleinood* eenen zeldzamen schat zou aanduiden.

KLEINS, *kleinzen*, zie *klens*, *klenzen*.

KLEM, v., meerv. *klemmen*. Eigenlijk nijping, waardoor iets geklemd wordt: *hier liggen voetangels en klemmen*. Ook neemt HUIGENS het voor eenen naauwen doortogt: *dat in de kiese klem van d'oore niet en gaat*. *Hij heeft de klem in den mond*, als de mond zich niet kan openen. Overdr., verlegenheid: *in de klem geraken*, *zitten*. Benadeeling, verdrukking: *mijn goude vrijheit in de klem*. VOND. Nadruk in woorden en daden: *met klem van woorden*. VOND. Kracht en sterkte, om iets te verrigten: *zijn navolger had de klem der heerschappije nauw aengegrepen*. BOGAERT. *De klem der regering*. Het woord wordt, in alle geslachten, gevonden; het vrouwel. is echter het gebruikelijkste.

KLEMMEN, b. en o. w., *ik klemde*, *heb geklemd*. Bedr., nijpen: *zijnen voet klemmen*. HOOFT heeft *een treffelijk geklemde strijd*, voor een strijd, waarin beide partijen vast en lang aan elkander zijn geweest. Onz., met *hebben*: *de deur klemt*. Benaauwen: *om het hart klemmen*. HOOGVL. Sterken indruk achterlaten: *zoo uw gelukstaat klemt op uw verlichte Reden!* M. L. TIJDW. Van hier de zamengest. *klemgrond*, (waarop de schepen hechten) *klemhaak*, waartusschen de timmerman de planken,

ken, welke hij aan de schaafbank schaven zal, klemt, — *klemrede*, *klemspreuk*, *klemvogel*, (bij KIL. ook *klampvogel*) eene soort van havik, omdat hij zijne prooi tusschen de pooten vasthoudt, — *klemwoord*. Voorts *klemmerkruid*, *klemmerblad*, eiloof, welks bladen, door fijne vezeltjes, aan boomen, of muurwerk, zich vasthechten. Van hier *klemming*. Vergelijk *klam*.

KLENS, (*kleins*) v., meerv. *klenzen*. Een werktuig, om iets te laten doorzijgen, een teemsdoek, ten einde het nat zuiver en helder worde, anders ook *klenzer* genaamd; van het werkw. *klenzen*, *kleinzen*, van *klein*, angels. *claen*, zuiver, *claensan*, zuiveren, als alleen het kleine en fijne doen doorzijgen, derhalve zuiveren, reinigen: *melk klenzen*. Hiervan *klenzing*, *kleinzing*, in het angels. *claensung*, voor zuivering: *for thinre claensunge*, d. i. voor uwe reiniging. In het eng. is *clean*, zuiver, klaar, helder. Ons oude woord *kleinster* is eene vonk, anders *gleinster*, waarvan *gleinsteren*, *glinsteren*.

KLEP, v., meerv. *kleppen*. Een woord, dat, in sommige gevallen, met *klap* verwisseld wordt, in andere verkiest het gebruik *klep*. VOND. gebruikt het als een onveranderlijk tusschenwoord, om eenen klank van hamers na te baauwen: *klep, klep het aenbeeld ging*. Voor eenen opslag op de tasch van een kleed, welken men *eene klep* noemt. Zoo ook *de klep* van eene pomp, broek, enz. Zie voorts *klap*.

KLEPEL, m., meerv. *klepels*. Het ijzeren werktuig, dat in eene klok hangt, en, door zijne aanraking aan den binnenkant der klok, het geluid veroorzaakt. Voor de klok zelve: *als hij den dooden met den klepel beluidt*. VOND. Voor den bek eens ooijevaars; omdat hij, met denzelven, een kleppend geluid slaat: *de ooijevaar klept met zijnen klepel*. VOND. Schertsend, voor de tong: *zij heeft eenen lustigen klepel*. Eertijds noemde men eenen klopper aan de deur, *deurklepel*. Van *kleppen*.

KLEPPEL, m., meerv. *kleppels*. Klapspaan aan de treem eens molens.

KLEPPEN, o. en b. w., *ik klepte*, *heb geklept*. Onz., met de klep slaan: *de nachtwacht klepte*. De klok, in het aantrekken, zoo dwingen, dat de klepel slechts den eenen binnenrand rake, heet *kleppen*. Het slaan der ooijevaren: *het stil verblijf der kleppend' oojevaaren*.

ren. PSALMBER. Bedr., *de klok kleppen.* Van hier *klepper*, *klepperman*, (klapperman), nachtwacht. In den dichterlijken stijl, heet een dravend paard, dat met zijne hoeven tegen den grond klept, *een klepper: men ziet den klepper zich in 't oeffenperk verhitten.* VOND. Van hier het voortdur. w. *klepperen: de ooijevaar kleppert.* Iemand, wiens tanden, door koude, op elkander slaan, wordt gezegd *te klepperen.* Dit heet anders *klappertanden*, bij VOND. *klippertanden.*

KLERK, m., meerv. *klerken.* Een onduitsch woord, van het lat. *clericus*, uit het gr. κλῆρος, dat eigenlijk een lot beteekent, van κληρόω, d. i., bij het lot verkiezen. Κληρὸς zegt dan zooveel als door het lot gekozen, gelijk wij in het N. TESTAM. van Matthias lezen; waardoor dan verder de geestelijkheid den naam van *clerici*, en daarvan *clergie*, gekregen heeft, in tegenstelling van de leeken. Dewijl nu, in de middeleeuwen, de wetenschappen en kundigheden, bij de geestelijken alleen bijna gevonden werden; dezen ook het lezen en schrijven best verstonden, bediende men zich meest van zoodanigen tot openbare schrijvers. Van hier heeft het woord *klerk*, bij ons, den naam van hulpschrijver behouden. L. TRIP noemt den kundigen geschiedschrijver, L. OFFERHAUS, *der eeuwen trouwen Klerk.* Van hier *het klerkschap*, het ambt eens klerks.

KLESSEN, zie *kletsen.*

KLETS, v., meerv. *kletsen.* Een woord dat een snerpend geluid nabootst: *hij gaf hem eene klets met de zweep.* Ook als tusschenwoord: *klets! klets! zoo sloeg hij hem op de wang.* Schuld, in het gemeene leven: *iemand eene klets aanzetten.* Iets borgen heet, *iets op de klets halen.* Zamenst. *kletsoor*, eene lange zweep.

KLETSEN, (*klassen*, *klessen*) o. en b. w., *ik kletste*, *heb gekletst.* Onz., eenen kletsenden klank veroorzaken: *met eene zweep kletsen*, waarvoor VOND. *klassen* bezigt: *zijn geesselzweep doet klassen. De gooten kletsen op 't gesteent.* S. V. CH. Bedr., werpen, smijten: *eenen steen in de glazen kletsen.*

KLETTEREN, zie *klateren.*

KLEUMEN, o. w., *ik kleumde*, *heb gekleumd.* Stijf van koude zijn. Van hier *kleumer.* Iemand, die niet veel koude verdragen kan, en daarom digt bij het vuur kruipt, noemt men *kleumsch.* Als men het neders. *verklamen*, van

van koude stijf worden, bij ons *verkleumen* vergelijkt, mag men het veilig van *klem*, *klemmen*, afleiden.

KLEUNEN, b. w., *ik kleunde*, *heb gekleund.* Kloppen, slaan: *nu kleunt men hem met stokken.* VOND. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Het gr. κλονειν heet geraas maken, en ook slaan, kloppen; dat eveneens van den klank schijnt gevormd te zijn.

KLEUR, v., meerv. *kleuren.* Het uitwendige gelaat der dingen, zoo als het, door de verschillende wijziging van de lichtstralen, aan ons oog zich vertoont. De blos op het aangezigt: *eene kleur krijgen. Eene frissche, gezonde kleur hebben.* Schijnrede: *hij wist de zaak eene schoone kleur te geven.* Uit verachting, zegt men van iemand, die zich bij eene partij voegt, bij welke men teekens of leuzen draagt: *hij is van de kleur.* Het b. en o. werkw. *kleuren*, voor eene kleur geven, en eene kleur krijgen, is ook in gebruik. Het deelw. heeft HOOFT: *uw' kinderen minnelijk gekleurt.* Van het fr. *couleur*, lat. *color.*

KLEUTER, v., meerv. *kleuters.* Een klein meisje: *eene stoute leuter.* HOOFT zegt: *dat het dusschen kleuter was.* Zamenst. *kleutergeld*, bij KIL. *klotergeld*, klein geld: *hij deder mijn zoo veul kleutergelts bijlangen.* HOOFT. KIL. heeft ook *kloterboek*, *adversaria.* Het schijnt, met *klotteren*, *klonteren*, uit eene bron te zijn. Eene *kleuter* is dus een kort ineengedrongen meisje. *Kleutergeld* kan men nu ook gemakkelijk uit die bron afleiden.

KLEVEN, o. en b. w., *ik kleefde*, *heb gekleefd.* Onz., met *zijn* en *hebben:* door eene taaije vochtigheid aan iets blijven hangen: *pek kleeft aan de vingeren.* In den vertrouwelijken spreektrant zegt men: *dat kleeft aan de ribben*, voor, dat voedt wel. Zijn hart aan iets hangen: *blijf altijd aan het hemelsch kleeven.* A. K. Doch meest in eenen verachtelijken zin: *aan 't ak'lig zondekleeven berouw- en schaamtloos kleeven.* F. S., in M. L. TIJDW. Zoo zeide reeds OTFRID.: *balo, ther uns klibit*, de boosheid, die ons aankleeft. Bedr.: *twee bladen papier aan elkander kleven. Maar kleev aan uwen disch voor eeuwig onze lippen.* DULL. Van hier *kleving*, *kleverig*, *kleverigheid*, *klevig*, — *kleefachtig.* HOOFT. *Kleefkruid*, eene plantensoort. In het gr. is γλια, leem. Dit *leem* is misschien de wortel. Dat toch de

de *k* slechts een voorvoegsel is, blijkt uit het wend. *lepin*, kleven.

KLIBBER, o. Bij Kil. *klebber*, *klibber*, *klubber*; die het door *gutta viscosa ex arboribus defluens*, taaije, kleverige gom, die uit de reten der boomschors druipt, vertaalt. Vond. gebruikt het eenigzins anders, als hij spreekt van *eene galeie*, *geverwt met klibber*, *breijn en bloed*, verstaande daardoor de verscheurde ingewanden, die aan de zijden der galei kleefden. Van *kleven*.

KLIEF, v. meerv. *klieven*. Kloof, spleet. Het woord is bijna geheel verouderd. In Gron. gebruikt men het nog, schoon men het daar met eene zachtere keelletter uitspreekt, *glieve*: *door de glieve van de deur*, dat is, door de reet, de spleet derzelve.

KLIEK, v., meerv. *klieken*. Overgeschoten brok van den maaltijd. Ook wordt het in den zin van uitgespogen slijm gebezigd. In het neders. is *ein klicks* een weinigje, dat overgeschoten is. Het komt dan zonder twijfel van *klicken*, dat, in het hoogd., van den klank gevormd is, en aanduidt een taai ligchaam in kleine stukken smijten.

KLIEKEN, o. w., *ik kliekte*, *heb gekliekt*. Stukken en brokken van hetgeen men eet overlaten. Ook spugen, rogchelen, slijm uitwerpen. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn. Van hier *klieker*, *kliekster*. Zamenst. *kliekpotje*, kwispedoor, *kliekschuld*. Van *kliek*.

KLIER, v., meerv. *klieren*. Sponsachtig deel in het ligchaam van mensch en dier, om deszelfs vochten af te scheiden: *hier zijn de klieren*, *wier ampt het is het doorgaende vocht te kleinzen*. Overz. v. Herv. De kraag van een hemd heet, in Gelderland, *eene klier*. Van hier *klierachtig*, vol klieren: *de klierachtige zelfstandigheid van het brein*. Zamenst. *keelklier*, *pijnappelklier*, *traanklier*, — *kliergezwel*, enz.

KLIEVEN, b. w., *ik kliefde*, *heb gekliefd*, (oudt. *kloof*, *gekloven*). Kloven: *hout klieven*. In den dichterlijken stijl: *de zee*, *de lucht klieven*. *Na zo veel zee te klieven*. Bogaert. Het woord schijnt den klank van ligchamen, welke men doorklieft, na te bootsen. Zie *kloven*.

KLIF, o. Eigenlijk, de steile buitenkant van het land, waartegen de zee in den winter aanslaat; ook de afgang eener steilte: *aan de zijde van 't klif*. Hooft. Het heeft, met *klip*, misschien denzelfden oorsprong.

KLIJF, o. Klemmerkruid, klimop: *gedoog, dat dit groene klijf zich magh kringklen om uw hooft.* Vond. Van *klijven*, dat is kleven.

KLIK, m., meerv. *klikken.* Het onderste koperen, of ook ijzeren, stuk eener kolf: *de klik raakt den paal.* Six v. Chand. bezigt het voor eene kolf zelve. Het woord is klanknabootsend. Een lomperd heet, in de dagelijksche taal, *een houten klik.*

KLIKKEN, b. w., *ik klikte, heb geklikt.* Eigenlijk, een klein en fijn geluid, *klik*, geven. Voorts in het geheim klappen, anders *verklikken.* Van hier *klikker, klikster.* Zamenst. *klikspaan.* Ook wordt dit woord onzijd. gebezigd, in de beteekenis van genoeg zijn: *o! honderd gulden klikken er niet aan.* Zoo zegt men ook in het hoogd. *es klecken keine hundert Thaler.*

KLIKKLAKKEN, o. w., *ik klikklakte, heb geklikklakt.* Het geluid van verdubbelde slagen: *'t gedruis vervult de lucht, en klikklakt in onze ooren.* J. de Marr. *De wapens klickklacken.* Vond. Zie *geklikklak.*

KLIKSPILLEN, o. w., *ik klikspilde, heb geklikspild.* In sommige oorden gebruikelijk, voor lanterfanten.

KLIM, o. Klimop: *de boom omhelst van 't klim.* De Decker.

KLIMAAT, o., meerv. *klimaten.* Een onduitsch woord, uit het gr. en lat. *clima.* In eenen zuiveren stijl bezigt men daarvoor *luchtgestel, luchtstreek.*

KLIMMEN, o. w., *ik klom, heb* en *ben geklommen.* Eigenlijk, zich vasthoudende opstijgen: *op eene ladder klimmen.* Met moeite opstijgen: *op eenen berg klimmen. Wij hebben reeds drie uren geklommen*; maar: *wij zijn op den berg geklommen.* Opstijgen, langzaam naar boven gaan: *de zon is aan het klimmen. Klimmen* zegt men ook van galgestraf: *hij moet klimmen.* Van eenen hengst: *hij heeft nog nooit geklommen.* Rijzen, in het zingen: *zij klimt met hare stem.* Fig., denkbeeldig klimmen: *zijn gebed klom door lucht en wolken heen.* In geluk toenemen: *hij is aan het klimmen. In het klimmen der jaren*, in het aannaderen des ouderdoms. Van hier *klimmer.* Het woord vloeit uit dezelfde bron, waaruit *klam, klamp, klemmen*, enz., ontstaan zijn. Zamenst. *klimboon*, die langs een' staak opgroeit, — *klimstag*, touw onder aan den boegspriet, tot

tot behulp der matrozen, die aan het blind- of bramzeil iets te doen hebben.

KLIMOP, o. Eiloof: *mijn klimop noemd' ik die.* HOOFT.

KLING, v., meerv. *klingen.* Het blanke lemmer van eenen degen: *iemand voor de kling vorderen.* HOOFT. *Hij leert de pen, en niet de kling alleen.* VOLLENH. *De bezetting over de kling jagen.* Het woord wordt naar het klinkende geluid zoo genaamd. Ook beteekent, naar A. KLUITS aanteekening, *kling* een klif, *clivus.* Dorre duinen noemt men daarom *klingen: vergast het gansche dorp, en zet zich op de klingen.* J. DE MARR. In het hoogd. heet *eine Klinge*, een heuvel. Zeker hebben sommige plaatsen daarvan nog hare benaming, als: *Klingenberg*, *Klingenouw*, enz. Het woord, in dezen zin, schijnt eenen klomp verbondene deelen te beteekenen. Het eng. *to kling*, vast vereenigen, en ons *klongel, klongelen* schijnen van denzelfden oorsprong te zijn.

KLINGEN, zie *klinken.*

KLINK, m., meerv. *klinken.* Eén klap, of slag, die klinkt: *dat deez' met eenen klink een schip kan sloopen.* HOOFT. Doch vrouwelijk is het voor een werktuig, dat door zijn nedervallen, de deur vasthoudt: *de deur is op de klink. Eene klink* is ook een omgeklonken spijker. Aan eene kous vindt men ook *eene klink.* Dezelfde naam wordt, even als in het neders., aan eene scheur gegeven, wanneer het woord ook vrouwel. is. In den dagelijkschen omgang zegt men insgelijks *van klink*, voor van belang, van gewigt: *dat was een bewijs van klink.* Zamenst. *klinkdeur*, klinket, *klinkdicht*, *klinkklaar*, zuiver, onvervalscht: *klinkklaar goud*, *water*, enz.; ook voor enkel: *op 't klinkklaar rammelen.* J. DE DECK. Voorts: *klinkletter*, *klinkwerk*, houtwerk, dat zamengeklonken wordt. Het woord schijnt, wat zijne eerste helft aangaat, tot *glans*, *glinsteren*, te behooren.

KLINKEN, (oul. *klingen*) o. en b. w., *ik klonk*, *heb geklonken.* Onz., met *hebben*; klank geven: gespannene snaren, klokken, dunne stukken van zekere metalen, glas, schellen, enz., *klinken*, als zij geslagen worden. *Met de glazen klinken. Klinkende munt*, gereed geld. Door het gehoor vernemen: *die daad zal elk vreemd in de ooren klinken.* Veel gerucht maken: *thands klonk die*

kreet uit de vesten van Jeruzalem. J. FRANTZEN. Bedr., omklinken: *eenen nagel klinken.* Eenen klink toebrengen: *de bloetraat klinkt hem in zijn aangezicht.* VOLLENH. Met eenen luiden slag iets bewerken: *kolossen, door de hant geklonken.* ANTONID. Met geweld op iets slaan: *Sisyphs keizelsteen, met Plutoos staf geklonken.* HOOFT. Vastmaken: *in ketenen klinken. Andromeda was aan eene rots geklonken.* Fig., zijn vol beslag krijgen, dat van eene zaak gezegd wordt, welke men in stilte zoekt te volbrengen: *en 't waar geklonken, hadde zeker oude vrouw geen waapen geroepen.* HOOFT. Van hier *klinker*, eene klinkletter; ook eene soort van harden baksteen. In Geld. heet eene zekere soep *klinkerd.* In het hoogd. is *Klinkerkost*, een brij, waarin stukjes vleesch en klonterig meel gekookt zijn, anders *das Klunkermusz;* van *klunker*, eene klont.

Klinken, bij SCHILTER *clingen*, hoogd. en neders. *klingen*, zw. *klinga*, eng. *to clink* en *clank*, boh. *klinkati*, lat. *clangere*, gr. κλαγγω en λιγγω.

Kling, klang zijn de nabootsingen van het geluid zelf, waar de *i* eenen fijnen, hoogen, de *a* eenen groven toon, en de *n*, door den neus uitgesproken, een aanhoudend geluid uitdrukt.

KLINKET, o., meerv. *klinketten.* Een woord met eenen basterduitgang, uit het middeleeuw. *cliquetus*, fr. *cliquet*, eene klink. Wij verstaan, daardoor, eene kleine deur in in eene stadspoort, of in eene andere groote poort: *'t verdoemde poortklincket.* VOND. *Door 't klinket de zuiderhofpoorte in.* ANTONID.

KLIP, v., meerv. *klippen.* Eene val, om vogels te vangen. In Groning. zetten de Jongens zulke *klippen* voor musschen. Het woord is van den klank gevormd, welken die val, bij het nedervallen, geeft.

KLIP, v., meerv. *klippen.* Eene steile, harde rots, bijzonder als hare kruin vele gespletene en verdeelde spitsen heeft; hetzij men haar op het vaste land, of in de zee, aantreffe. Men gebruikt het woord wel meest van klippen in zee: dan, daar het woord *rots* de zelfstandigheid, *klip* eigenlijk de gedaante uitdrukt, mag men het ook van steenklippen, op het vaste land, bezigen. Men zegt, in goed nederduitsch: *de steenbok beklimt de hoogste klippen der Alpen.* In de Overzett. van den Bijbel leest men, in

in dien zin, van *een scherpte van eene steenklippe.* Het zameng. *klipgeit* bevestigt dit ook. Het gezag van HOOFT komt hier bij: *ghij deedt beeken door de klippen ruischend' vlieten.* Ondertusschen is het van scherpe bergachtige spitsen in zee meest in gebruik: *eene klippe op 't lijf te zeilen.* HOOFT. *Op eene klip blijven — vervallen — stooten* enz. *Eene blinde klip,* welker kruin onder water staat. *Hij zal die klip niet te boven zeilen;* ook oneigenlijk, voor: hij zal dat gevaar niet te boven komen. Oneigenlijk wordt datgeen, hetwelk men met moeite en gevaar bekomt, of dat ons een hinderpaal en aanstoot is, *eene klip* genaamd. Van hier *klipachtig.* Zamenst. *klipgeit, steenklip, zeeklip,* enz.

Het is, naar alle gedachten, uit eene bron, met *klieven,* angels. *clypan,* zw. *klippa.* Zoo komt het lat *rupes* van *rumpere,* en ons *rots,* denkelijk, van *rijten.* De gedaante eener eigenlijke klip bevestigt deze afleiding, als zijnde eene afgerukte spits eener rots.

KLIPPERTANDEN, zie *kleppen.*

KLIS, v., meerv. *klissen.* De stekelige knop van klissekruid, die, op wollige stof geworpen, daaraan vastkleeft. Het woord schijnt, om die klevende eigenschap, dus genoemd. Zie *klei.* Het plantgewas zelf: *overgroeit met klisse.* VOND. Een verwarde knoop: *haar vol klissen.* Fig., *die aanhangt eene klis van zwärigheên.* HOOFT. Zamenst. *kliskruid, klissekruid.*

KLISSEN, o. w., *ik kliste, ben geklist.* In eene verwarde klis zitten. Het deelw. is meest in gebruik. Het welk VIRGIL. zegt: *concretos sanguine crineis,* vertaalt VOND.: *zijn hair geklist van bloed.* — *Uw hair te zaam geklist met bloedt,* leest men bij HOOFT.

KLISTEER, v., meerv. *klisteren.* Darmspoeling. Een woord, in de dagelijksche taal alleen voorkomende, met het werkw. *klisteren. Eene klisteer zetten.* Van het lat. *clyster,* uit het gr. κλυςηρ, van κλυζειν, wasschen.

KLIT, v., meerv. *klitten.* Hetzelfde als *klis. Hij gooide mij met klitten. Het garen is in de klit.* HOOFT zegt *een klit,* d. i. een digt opeengepakte hoop, *van drie honderd man.*

KLITS, zie *klets.* VONDEL zegt, als een tusschenwerpsel: *klits! klats!* Van hier het bedr. w. *klitsen,* anders *klet-*

kletsen: zulx hij zijnen hoedt teeghens de vloer klitste. HOOFT. *Ende klitsen 't den kop te plettre.* HOOFT.

KLITS, v., meerv. *klitsen.* Eene teef, het wijfje van eenen hond. In Gron. gebruikt men het oneigenlijk alleen, als men een jong vrouwmensch hare onkuischheid verwijt: *zij is eene klits.*

KLOEK, bijv. n. en bijw., *kloeker, kloekst.* Gaauw, verstandig, schrander: *eene kloecke huijsvrouwe is eene croone hares heeren.* BIJBELV. *Kloek van vernuft.* HOOFT. *Kloeke koppen, schrandere schrijvers.* OUD. Als bijw.: *kloeck verstandig.* BIJBELV. In Gron. is *een kloek kind,* een zoet, onderdanig kind. In den dagelijkschen stijl zegt men: *ik kan uit hem niet kloek* (anders *niet wijs*) *worden,* ik kan, uit zijn verhaal, den zamenhang der zaken niet vatten. Vaardigheid bezittend: *door het kloek bekleden van eenigh nieuw gebruik.* HOOFT. In het bijzonder, vaardig tot den strijd, dapper: *een kloek soldaat. Want alle dese waren kloecke helden.* BIJBELV. Dewijl nu, met het denkbeeld van dapperheid, dat van dikte en grootte ligtelijk verbonden wordt, heet *kloek,* zoo veel als groot, lang: *een kloek karel. Ter lengte van eenen kloeken duim.* BOGAERT. *Hare jongen worden kloeck.* BIJBELV. Van hier *kloekelijk, kloekheid.* Zamenst. *kloekaard, kloekhartig,* onversaagd, *kloekhartigheid, kloekhartiglijk, kloekmoedig,* dapper, *kloekmoedigheid, kloekmoediglijk, kloekzinnig,* schrander, *kloekzinnigheid, kloekzinniglijk.*

Het woord beduidde voorheen, eigenlijk, ziende, en bepaalder, scherp ziende; dan, in dien zin, is het geheel verond., en uit de voorbeelden blijkt, dat het zich bepaald heeft tot het zien met de oogen des verstands. Het oude *glau* beduidde eigenlijk helder. Helder weêr, heldere oogen zijn, in het neders. *glaues Wetter, glaue Augen.* De keelklank, die, in de verwante talen, dan zachter dan harder is, behoort zekerlijk niet tot den oorsprong. Het schijnt af te stammen van het in Opperd. nog gebruikelijke werkw. *lugen,* dat is zien, gr. λαω, eng. *to look.*

KLOEKEN, b. w., *ik kloekte, heb gekloekt.* Versterken, moed geven: *'s morgens quam hij 't peerdt besoecken,*

ken, en met soete woorden cloecken. GESCHIER. Buiten zamenstelling is het niet meer in gebruik. Van hier *verkloeken.*

KLOEN, o., meerv. *kloenen.* Hetzelfde als *kluwen.* *Een kloen garen.*

KLOET, m., meerv. *kloeten.* Een schipboom. Ook neemt men het voor eenen kalkklopper, kalkstok. Van hier *kloeten*, met eenen kloet een vaartuig voortdouwen.

KLOK, v., meerv. *klokken.* Eene hen, die te broeijen zit; ook, die hare kiekens dekt. Naar het geluid zoo gevormd. Anders *klokhen.*

KLOK, m., meerv. *klokken.* Eigenlijk, een zeker geluid, dat men met de keel maakt, onder het doorzwelgen van eenig vocht. Van hier een teug zelf: *een klok bier.* De *o* is hier zacht-kort.

KLOK, v., meerv. *klokken.* Dit woord wordt met eene scherp-korte *o* uitgesproken. Een stuk metaal, als een rond en omgekeerd vat, waarin een klepel hangt, die, door beweging, aan beide binnenranden raakt en geluid slaat. *Op zeker teeken van de klokke.* HOOFT. *De klok slaat.* Voor bekend, ruchtbaar worden, zegt men *aan de klokreep raken.* OUD. Eene zaak ruchtbaar maken noemt men *haar aan de klok hangen.* *Eene klok opsteken*, luid schreeuwen. *Met een opgesteken klok.* HOOFT. *Aan de klok*, aan den tijd, *niet gebonden zijn.* Eenige dingen, die naar eene klok gelijken. *Eene glazen klok.* *De klok*, het deksel van eenen helm. Oul. droeg een mantel, of huik, ook dezen naam: *de mans droeghen een klocke, ofte mantel.* REIJERSB. *Vrouweklocken.* GESCH. Hierbij komt het eng. *a cloak*, lat. *pallium*, ongetwijfeld in aanmerking. Het verkleinw. *klokje*, een bloemklokje. Zamenst. *boomklok*, *brandklok*, *poortklok*, enz. *Klokgieter*, *klokgieterij*, *klokhuis*, *klokkenmaker*, *klokkenspel*, *het klokspelen*, *klokspeler*, anders *klokkenist*, met eenen basterduitgang. *Klokklepel*, *klokluider*, *klokreep*, *klokslag*, *klokspijs*, metaal, waarvan men klokken giet; ook kost, welken men graag eet — *kloktoren*, *kloktouw.* Het woord schijnt tot *lok*, *loch*, eene opening, te behooren.

KLOKER, m., meerv. *klokers.* Zoo noemt men, in Noordholl., eenen pijpenvroeter, om het *klokhuis* uit de pijpen te halen.

KLOKKEN, o. w., *ik klokte, heb geklokt.* Met teugen klok drinken. Het geluid van eene broeihen slaan: *het klokken der hennen.* Dat naar zulk geluid zweemt: *de eigene inboorlingen der Kaape werden van de Hollanders om hunne klokkende taale Hottentotten geheeten.* BOGAERT.

KLOKKENIST, *klokspeler*, zie *klok.*

KLOMMER, m., meerv. *klommers.* Leugen, uitvlugt. Misschien met het lat. *clam*, heimelijk, het gr. κλέμμα, eene heimelijke daad, uit eene bron.

KLOMP, m., meerv. *klompen.* Een zamenhangend, ongefatsoeneerd stuk van eene tamelijke grootte: *een klomp koper.* Een hoop van verscheidene dingen zamen vereenigd, in wanvoegelijke orde: *zij smolt drie werelden tot eenen klomp.* VOND. Hierheen behoort *mengelklomp.* Overd.: *mijn ziel is zat dien klomp der ijdelheit.* HOOGVL. Om de lompe en plompe gedaante, noemt men houten schoenen *klompen.* *Met de klompen op het ijs komen*, onvoorzigtig iets aanvaarden; in de gemeenzame verkeering. Van hier *klompachtig*, *klompig.* Zamenst. *aardklomp*, *klompmaker*, *klompzak*, klop, slaag, in den boertenden stijl: *iemand lustig klompzak geven*, in Vriesl. gebruikelijk. Het komt met *lomp*, uit eene bron. Misschien vindt men dezelve in *leem*, om het denkbeeld van klevende verbinding.

KLONGEL, *klungel*, v., meerv. *klongels.* Eene verachtelijke benaming, waarmede het denkbeeld van hoerachtigheid vereenigd is: *zij is eene klongel*, eene hoer. Het schijnt, met het eng. *to cling*, dat vast aanhangen beduidt, uit eene bron gevloeid. Hierheen behoort het zw. *kluns*, *massa conglomerata*, ons verouderde *klonge*, door KIL. *glomus* vertaald. Zoo dat *klongel* eigenlijk een vrouwmensch is, dat zich ligt aan iemand verbindt en verslingert. Van *klongel* is het onz. werkw. *klongelen*, dat zooveel is als zijnen tijd met nietige bezigheden slijten. Ook wordt het gebezigd voor zijn goed, op eene losse wijze, te zoek maken. Deze denkbeelden kunnen voortgevloeid zijn uit eene handelwijs van ontuchtige vrouwlieden. Van hier *klongelster.*

KLONGELEN, zie *klongel.*

KLONT, v., meerv. *klonten.* Zeer denkelijk heeft dit woord denzelfden oorsprong, als *klomp*, (in het neders. wor-

worden *klump* en *klunt* met elkander verwisseld) gelijk het, in beteekenis, met hetzelve naauw verwantschapt is; alleen gebruikt men *klont* van ongefatsoeneerde stukken van kleinere hoegrootheid. Van hier *klontig* VOND.

KLONTER, m., meerv. *klonters*. Dit woord heeft dezelfde beteekenis, als het vorige; schoon het gebruikt wordt van een hard en taai ligchaam in iets, dat vloeijend moet zijn: *er zijn klonters in de melk. Klonters in de melkvaten.* Van hier *klonterig*. Ook het onz. w. *klonteren*, tot klonters verdikken, als een klonter zich zetten.

KLOOF, v., meerv. *kloven*. Eene spleet, die door eenig geweld gemaakt is: *om een ente in de kloof te zetten.* VOND. *De kloof van een zakuurwerk.* Een gat, door scheuring, in eene rots veroorzaakt: *opdat se woonen souden in de kloven der dalen.* BIJBELV. Naardien nu met eene kloof in rotsen het denkbeeld van schuilen en veilig zijn naauw vereenigd is, gebruikt M. L. het ook voor beveiliging: *Vader! berg uw' schootzoons koop in uwe eeuwige Almagts klove.* Het woord is gevormd van den onvolm. verl. tijd der aanvoegende wijs van *klieven*, eertijds, ongelijkvl. *kloof*. Zamenst. *kloofbijl*, *kloofhamer*, *kloofhout*, *kloofkin*.

KLOOSTER, o., meerv. *kloosters*. Eene vaste, met muren ingesiotene plaats, waarin monniken en nonnen, van het gewone verkeer met de wereld afgezonderd, leven. *Een mannen — een vrouwenklooster.* Men noemt ook *een klooster* eenen langen, hollen balk, waarin een aantal celletjes is, geschikt om rotten op korenzolders te vangen. Wijders, eene afgezonderde plaats: *verscholen in de kloosters van een afgezonderd prieel.* OVERZ. V. HERVEY. Van hier *kloosterachtig*, *kloosterling*. Zamenst. *kloosterbroêr*, *kloosterdwang*, *kloostergaren*, *kloostergelofte*, *kloostergoed*, *kloosterjuffer*, *kloosterkerk*, *kloosterlatijn*, *kloosterleven*, *kloosterlieden*, *kloostermoeder*, *kloosterregel*, *kloostertucht*, *kloostervader*, *kloostervolk*, *kloostervoogd* — *voogdij*, *kloostervrouw*, *kloosterwet*, *kloosterzuster*, enz. Het woord komt af van het lat. *claustrum*, eene ingeslotene plaats.

KLOOSTEREN, b. w, *ik kloosterde*, *heb gekloosterd*. In een klooster sluiten. Van hier *kloostering*.

KLOOT, m., meerv. *klooten*. Een houten bal: *met klooten spelen. De kloot rolt nog*, fig., de zaak is nog niet afgedaan. Een kogel: *een kloot uit het geschut nam hem zijn been weg.* Het woord, in dien zin, wordt bij HOOFT gevonden. Een ronde hoop: *die zich aan een' kloot versamelt hadden.* HOOFT. Hetwelk men zich als een rond voorstelt, het geheelal: *het opperste gewelf van d'onbeheinde kloot.* HOOFT. De sterrenhemel: *die den kloot des hemels draagt.* VOND. De aardbol: *om den kloot der aerde.* VOND. De teelballen: *de linker, regter kloot.* Zie ook *klos*. Van hier *klootachtig*. Zamenst. *aardkloot*, *buskloot*, *donderkloot*, *hemelkloot*, *vuurkloot*, *wereldkloot*, enz.; *klootboog*, *klootjesvolk*, janhagel, (bij OUD.), *klootspel*, *klootvormig*, *klootzak*, enz.

ADELUNG brengt het, met *klomp*, tot een wortelwoord.

KLOP, m., meerv. *kloppen*. Een klap, die een dof geluid maakt: *geen vat, dat klank geeft op den klop.* DE DECKER. Slag: *iemand klop geven — klop krijgen;* zonder meerv. De slag des bloeds in de aderen: *de klop der ad'ren weet van geen' gerijmde maat.* HOOFT. Een geklopt, of geslagen teeken op zekere munt. Het woord is, met *klappen*, in oorsprong naauw vereenigd. Zamenst. *klophamer*, *klopscheen*, een schoenmakers gereedschap, ook een zakvedeltje, *klopsteen*, boekbinderssteen, *klopzee*, het zeewater, dat tegen het schip stampt.

KLOP, v., meerv. *kloppen*. Eene geestelijke dochter, die, als zij zich in dien staat begeeft, de gelofte aangaande de onthouding van den echt doet; ook *klopje*, *klopzuster* genaamd. KIL. gist, dat het oorspronkelijk een schimpwoord geweest is, dat namelijk *eene klop* zoo veel zij, als eene maagd, die gesneden is, *virgo castrata*, *quae se propter regnum coelorum castravit*, die zich, om de godsdienst, als ontvrouwd heeft. Althans, *een klophengst*, *equus castratus*, droeg wel eens den naam van *monnik*, gelijk wij eene gesnedene big nog *eene non* noemen.

KLOPHENGST (ook *klaphengst*), m. meerv. *klophengsten*. Een gelubde hengst, wien men, met eenen houten klophamer, de zaadballen verplettert. *Kloppen* is, bij

Kil., *castrare.* Naardien de, op die wijze ontmande, hengsten niet altijd de drift om te klimmen verliezen, noemt men ook niet behoorlijk gesnedene hengsten *klop-hengsten.* Wanneer een der ballen, of die beide, niet in den balzak hangen, maar in het ligchaam opgetrokken zijn, als ware het dier gelubd, draagt het insgelijks dien naam.

KLOPPEN, b. en o. w., *ik klopte, heb geklopt.* Bedr., slaan, dat het eenen klop geve. *Hennip kloppen. Eijeren kloppen. Iemand op de vingers kloppen,* fig., hem zacht bestraffen, van ter zijde doorstrijken. Onz., met *hebben;* slaan, zich bewegen: *het hart klopt.* Een beschuldigend geweten noemen wij *een kloppend geweten,* omdat daarmede een snellere omloop des bloeds, en bij gevolg eene klopping des harten natuurlijk vergezeld gaat. Van hier noemen wij het geweten ook wel *den klopper,* en, met een verkleinw., *het kloppertje. Een klopper* is ook een deurklopper. Voorts is van hier *klopping.*

KLOS, m., meerv. *klossen.* Een garenklos. Ook een bal van de klosbaan: *zijn hant zou spelen met uw hooft, gelijk de lepel met den klos.* Vond. Een knuppel, waarmede men speldenwerkt, wordt ook dus genaamd. Zamenst. *klosbaan, klosbeitel,* lepel of schepper, waarmede men in de klosbaan speelt, *klosbeugel, kloskoord, klospoort, klosring,* enz. Het verkleinw. *klosje* (*kloskén*): *de castor zijn kloskens afbijtende,* zijne zaadballetjes. Brune.

KLOSSEN, b. en o. w., *ik kloste, heb geklost.* Bedr.: *koord klossen,* door middel van klossen, dezelve tweernen. Ook heet *klossen* op eenen klos winden. Onz., in de klosbaan spelen. *Klossen* heet ook, in de dagelijksche taal, een lomp geraas in het loopen maken: misschien uit *klotsen* verbasterd. Men vindt het bij Hooft: *die kloste op stomp of stelt.* Van hier *klos,* als een bijw. gebezigd: *zij kwam daar zoo klos klos aanloopen. Klos* en *klossen* hebben denzelfden oorsprong als *kloot.*

KLOTSEN, o. w., *ik klotste, heb geklotst.* Dit woord drukt een dof geluid uit, bij voorb., van water, dat met geweld tegen iets aanslaat: *aan 't schuimend zout, dat klotsende op een klip.* Hoogvl. Van hier *klotsing.*

KLOUW, v., meerv. *klouwen.* Een tuinmansgereedschap, eene

eene hark, waarmede men de tuinaarde fijn en gelijk maakt.

KLOUWEN, zie *kluwen.*

KLOUWEN, b. w., *ik klouwde, heb geklouwd.* Harken: *den tuin klouwen.* Breeuwen, kalefaten, scheepsw. Van hier *klouwer*, kalefaathamer. Men gebruikt voorts het woord *klouwer*, om, op eene boertige wijze, iets groots uit te drukken: *dat is een klouwer van eenen os!* Voorts zegt men *zijn hoofd klouwen;* ook fig., voor in verlegenheid zitten, zich niet weten te redden.

KLOVEN, b. w., *ik kloofde, heb gekloofd.* Door middel van eene kloof te maken, doorhouwen: *hout klooven.* HOOFT. *Door de droogte is het aardrijk gekloofd. Eene gekloofde klaeuw.* BIJBELV. Van hier *klover, kloving.* Zamenst. *doorkloven, haarkloven, opkloven. Kloof* is van *klieven*, dat voorheen ongelijkvl. was, en *ik kloof* had. Het zelfst. *kloof* vormde een gelijkvl. werkw. *kloven, kloofde, gekloofd.* Dan, wat onderscheid is er tusschen *klieven* en *kloven?* De Overzetters van den bijbel gebruiken beide door elkander: *die de zee klieft, — die de zee klooft.* Het fijne onderscheid wordt menigmaal, door het gebruik, ook nu nog, verzuimd. *Klieven* is, in orde, eerder dan *kloven.* Door *klieven* ontstaat wel, maar niet altijd, eene blijvende *kloof.* Dus *klieft* men de zee, de baren, de lucht; en de vaneengescheidene deelen vereenigen zich weldra. Men mag dus, oordeelkundig, niet zeggen: *de lucht, de zee, de baren kloven.* Waar, derhalve, geene kloof achterblijft, mag men het woord *kloven* niet bezigen. Dan, waar men, door klieven, eene kloof krijgt, en in die kloof weder van nieuws houwt, daar *klooft* men. Zoo *klooft* men hout. Eigenlijk is dus *kloven* in de kloof houwen, door de kloof grooter te maken, doen splijten, en voorts, in het algemeen, eene kloof veroorzaken. *Klieven* is een algemeener woord, en geeft te kennen, iets met geweld vaneenscheiden, hetzij eene kloof achterblijve, of niet.

KLOVENIER, zie *kolvenier.*

KLUCHT, v., meerv. *kluchten.* Eene zaak, die lagchen verwekt, eene poets, eene boert: *eene klucht vertellen.* Een spel op het tooneel, om te doen lagchen: *Plautus nutte klucht.* VOND. Van hier *kluchtig, kluchtigheid.* Zamenst. *krijgskluchtigheid.* HOOFT. Voorts *klucht*ma-

maker, *kluchtspel*, *kluchtspeler*.

Klucht schijnt, met *lagchen*, uit eene bron voortgevloeid te zijn, zijnde de *k* slechts een behulp der uitspraak.

KLUFT, v., meerv. *kluften*. Dit woord, van *klieven* afkomstig, zal eigenlijk aanduiden iets, dat als een kloof gespouwen en vaneengerukt is. In dien zin is het in Opperd. nog gebruikelijk. Ook wordt het genomen voor eene afgedeelde wijk in eene stad. In Gron. heeft het die beteekenis, waar de toeziener over zulk eene wijk *kluftheer* heet. Wijders, dat door klieven van iets anders afgerukt is, een klomp. Zoo vertaalt VONDEL de uitdrukking van VIRGILIUS, *lentis massis: van taeie kluft bij kluft*. Eene afhellende schuinte heet in Gron. ook *kluft*. In de OVERZETT. V. HERVEY leest men: *de ijsselijke kluften of schuintens van ijs*. In dezen zin schijnt het tot *klif* te behooren, en voor *klift* geschreven en uitgesproken te zijn. Zamenst. *kluftpredikant*, predikant over eene wijk in de stad, enz.

KLUIF, v., meerv. *kluiven*. Eene klaauw, vooral van vogels. Het meerv. is meest in gebruik: *geen duif heeft vreesselijcke kluiven*. VOND. Handen van menschen, met het denkbeeld van verachtelijk geweld: *uit mijne kluiven onttrekken*. VOND. In de gemeenzame verkeering wordt het ook van een veel en zot babbelend wijf gebezigd: *zij is eene regte kluif*. Het verkleinw. is *kluifje*, een beentje, waarvan men het vleesch afkluift. Zamenst. *kluifhout*. Het woord is, in oorsprong, met *klaauw* gelijk.

KLUIFFOK, v., meerv. *kluiffokken*. De voorfok op een schip. Misschien van *klieven*.

KLUIS, v., meerv. *kluizen*. Eigenlijk eene naauwe, beslotene plaats. In het bijzonder de grot van eenen kluizenaar. Voorts het verwulfsel van eenen kelder. Eindelijk zijn *de kluizen* van een schip twee gaten voor aan den boeg, waardoor de ankertouwen gevierd worden. Zamenst. *kluisgat*, *kluishout*, de balk waarin de kluizen zijn; ook het stopsel der kluisgaten. Het schijnt van het lat. *clausus*, gesloten, af te stammen; of het lat. *claudere* moet met *kluis* eenen algemeenen oorsprong hebben.

KLUISTER, v., meerv. *kluisters*. Eene boei, waarin iets gesloten wordt: *buiten dwang van ijsre kluister*. VOND.

KLUISTEREN, b. w., *ik kluisterde*, *heb gekluisterd*.

In

In kluisters sluiten. Ook vastbinden, sterk gehecht maken: *een ziel aan 't stof gekluisterd.* PSALMBER. Van hier *kluistering. Kluister*, *klooster*, *kluis*, *claudere*, — allen uit eene bron.

KLUIT, v., meerv. *kluiten.* Een droog, ongefatsoeneerd, zamenhangend stuk, van eene geringe grootte; doch slechts in eenige gevallen. *Eene kluit aarde*, waarvoor men ook *kluit* alleen zegt: *spruit niet het golvend graan uit een veragte kluit?* M. L. TIJDW. Hierheen behoort de spreekwijs: *uit de kluiten gegroeid zijn*, eene tamelijke lengte hebben. *Hij komt op de kluiten*, zijn goedje begint te vermeerderen. Een brok turf: *hij stookt den oven met kluiten heet.* Bij KIL. is *kluit* ook eene klucht. Bij HOOFT is het in die beteekenis voorhanden: *den lachert speelen*, *als 't de zotte kluit vereischte.* Een brokje turf: *die een kluitje heeft*, *heeft er graag een turfje bij*, elk zoekt zijn weinigje te vermeerderen. Van hier *kluitachtig*, *kluitig.* Zamenst. *kluitboog*, een boog om kluiten of keijen mede te schieten. Het behoort, met *kloot*, tot eenen wortel.

KLUIVEN, (oud. *knuiven*) b. w., *ik kloof*, *heb gekloven.* Eigenlijk iets, met den duim en voorsten vinger wegnemen, pluizen. Voorts met kleine beetjes van iets afknagen: *een beentje kluiven. Gij zult daaraan wat te kluiven hebben*, die zaak zal u moeite kosten. Verteren: *de minne kluift mijn vleesch.* HOOFT. Het wordt ook onz., met *hebben*, gebruikt, voor, door veel en laf te praten, zich gekkelijk aanstellen: *wat zit zij weer te kluiven!* Van hier *kluiver*, die kluifjes pleegt af te knagen, overdragt., een gierigaard. Voorts *kluiving.* Naar de eerste beteekenis van het woord, komt het van *klaauw* af. Zie *kluif.*

KLUIZEN, o. w., *ik kluisde*, *heb gekluisd.* Op de wijze van eenen kluizenaar wonen, zich alleen, zonder vrouw, behelpen. *Kluizen* is ook een scheepswoord, beteekenende tegen de kluisgaten eens schips aanslaan.

KLUIZENAAR, m., meerv. *kluizenaars.* Iemand, die, uit een godsdienstig zwak, het gezellige leven haat, en eenzaam in eene grot, eene kluis, woont. Voorts iemand, die zich, in zijne woning, armelijk behelpt, zonder behulp van eene wederhelft, of van dienstboden. Eindelijk een, die weinig uitgaat. Het vrouwel. is *kluizenaarster*,

KLUNDEREN, o. w., *ik klunderde*, *heb geklunderd.* KIL. verklaart dit woord door *pulsare.* In de volkstaal te Gron., wordt het nog gebruikt, gelijk ook het naamw. *geklunder*, een geraas, een luid gestommel. Indien het niet onmiddellijk eene nabootsing van een aanhoudend geraas zij, zoo mag men het als een voortdur. werkw. van *kleunen*, gr. κλονειν, beschouwen. Zie *kleunen.*

KLUPPEL, (*knuppel*, *kneppel*) m., meerv. *kluppelen*, *kluppels.* Een werktuig om te kloppen: *de kluppel van eenen vlegel.* Van hier het bedr. werkw. *kluppelen*, met kluppelen slaan, doodslaan. Zamenst. *kluppelkoek*, *kluppelvers*, een regel van een vers, die op het einde eveneens luidt als de vorige regel.

KLUTS, zie *klutsen.*

KLUTS, v. de daad van *klutsen*, zijnde een klanknabootsend woord, ontleend van het geluid, hetwelk door het kloppen van eijeren in eene kom veroorzaakt wordt. *De kluts kwijt zijn*, ongelijk klutsen, de maat bij het klutsen niet houden, waardoor de struif uit de kom spat; fig., met zijne gedachten en woorden in de war zijn.

KLUTSEN, b. w., *ik klutste*, *heb geklutst.* Door elkander slaan: *eijeren klutsen. Alles door elkander klutsen.* VOND. bezigt, bij overdr., *eene hut*, — *schepen klutsen*, voor in haast bouwen. Zamenst. *klutsei.*

KLUUN, (*kluin*, *kleun*, *kloen*), v. en o. Vrouwel. genomen, is het zekere gebaggerde turf, in Geld.; — onzijd. is het eene soort van lekker bier, in Groningen.

KLUWEN, (*kloen*, *klouwen*), o., meerv. *kluwens.* Een rond ligchaam, dat uit draden, die op elkander gewonden worden, bestaat: *een kluwen garen.* Van eene zaak, die zich zelve ontwikkelt, zegt men: *hoe zal dat kluwen afloopen?* Spreekw.: *die den draad heeft, vindt het kluwen ligt*, die het beloop eener zaak begint te kennen, zal haar weldra tot in den grond doorzien. Dus zegt HOOFT: *om, bij vervolgh van den draadt, aan 't kluwen te raken.* Oneigenlijk wordt het genomen voor een hulpmiddel, om uit eene netelige omstandigheid gered te worden: *zonder het kluwen, hetwelk ons het geloof aan de Voorzienigheid aan de hand geeft, vertoont ons de geschiedenis van het menschdom niets anders dan eenen doolhof.* Van hier het w. *kluwenen*, tot een kluwen opwinden. *In 't klu-*

kluwenen van stof (*glomerare pulverem*). VOND. Het hoogd. *Kloben*, het lat. *globus*, *gleba*, ons *klaauw*, *kleven*, het wallis. *clwm*, schijnen alle tot eene bron te behooren.

KNAAP, m., meerv. *knapen*. In het gemeen beduidt dit woord eenen jongen; eenen jongeling: *verschoon dien ongebaerden knaep*. VOND. Naardien nu jongere personen, gewoonlijk, den ouden dienen, heeft het woord de beteekenis van eenen jongen knecht, eenen bediende, ook eenen slaaf, aangenomen: *dus nam Abimelech scapen, ossen, knapen* enz. BIJB. 1477. Vooral in zamenst. *herdersknaap*, *lijfknaap*, *altaarknaap*, met het vr. *knapin*. Zoo gebruikt VOND. *lijfknapin*, *schildknapin*. Van hier is *knaapschap*, dienstbaarheid. Het is ook eene soort van waardigheid onder den adel; te weten, een jonker, die nog geen ridder was, maar het werk eens ridders nog leeren moest, deszelfs wapens droeg, en hem in een gevecht bijstand bood, droeg den naam van *knaap*; *schildknaap*. Oul. werden de Vroedschappen somwijlen ook *knapen* genoemd: *buten den twintich goede knapen*. KEUR. D. ST. HOORN. Ook is het woord tot andere zaken overgegaan, inzoover zij de plaats eens dienenden knaaps vervangen. Zoo noemen wij eenen lichtstander, waarop eene kaars of lamp staat, *eenen knaap*. In het middeleeuw. heet *chnapina*, eene maagd, en in het spaan., is *ganapa* een lastdrager.

KNAAUWEN, b. w., *ik knaauwde heb geknaauwd*. Knagend kaauwen; kaauwen om uit te zuigen: *knaauwende 't vulsel van zijn bedde*. HOOFT. Van hier *knaauwing*, *knaauwsel*. Gr. κναυω.

KNABBELEN, o. w., *ik knabbelde*, *heb geknabbeld*. Waarschijnlijk een voortd. w. van *knappen*. Met de tanden aan iets knagen, op iets, dat hard is, bijten, zoodat het een zeker geluid maakt: *die op 't gouden mondstuk bijt en knabbelt*. HOOGVL. Voorts, in het gemeen, knagen, met kleine brokjes afbijten: *de muizen hebben aan het brood — aan de kaas geknabbeld*. VONDEL gebruikt het bedr.: *het gebit knabbelen*. Van hier *knabbelaar*, *knabbelaarster*, *knabbeling*.

KNAGEN, b. en o. w., *ik knaagde*, *heb geknaagd*. Met de tanden langs een hard ligchaam scherp vijlen, knabbelen. Het woord schijnt klanknabootsend. *De hond knaagt het*

het been, of *aan het been.* Fig.: *'t geen zoo veele jaaren langh den Staat geknaaght heeft.* HOOFT. Langzaam invreten, onzijd.: *de kanker knaagt tot in 't gebeente.* HOOGVL. Voorts wroegen, beschuldigen: *Een knagend geweten.* Verdrietig lijden veroorzaken: *het knaagen van mijn smarten.* HOOFT. Van hier *knaging*, knabbeling, wroeging, uitterende droefheid.

KNAK, m., meerv. *knakken.* Eigenlijk, een onveranderlijk tusschenwoord, dat den klank nabootst, welken een hard ligchaam veroorzaakt, wanneer het onverwacht breekt, of breken wil: *knak! en het brak in stukken.* Voorts is het een zelfst. naamw. geworden, voor eene breuk: *die steel heeft eenen knak.* Fig., een nadeel, dat niet ligt overwonnen kan worden: *zijne gezondheid kreeg eenen knak. Hunne vriendschap kreeg eenen knak*, eene verwijdering, eene koelheid. Men gebruikt het ook voor gestoord: *hij is knak. Knak om*, of *over iets zijn.*

KNAKKEN, o. en b. w., *ik knakte*, *ben* en *heb geknakt.* Onz., met *zijn;* eene breuk krijgen: *de steel is geknakt.* Bedr., met eenen knak breken: *en knakt, tot splinters toe, den kooker.* HOOFT. Overdr., nadeel aan iets toebrengen: *om 't spaansche juk te knakken.* HOOFT. *Iemands lof knakken.* OUD. Zamenst. *knakhamer.*

Knakken, hoogd. en neders. *knacken*, eng. *to knack*, deen. *knecke*, zw. *knacka*, *knaka*, *knaecka*, gr. *κανάγειν*, *κνάειν*.

KNAP, v., meerv. *knappen.* Geluid door knappen veroorzaakt: *het gaf eene knap. Knap*, zonder meerv., in de dagelijksche taal, voor spijs: *hij houdt veel van de knap.*

KNAP, bijv. n. en bijw., *knapper*, *knapst.* Vast sluitend, net: *dat kleed staat knap.* Bekwaam, handig, vaardiglijk, weldra: *Machtelt staakt' haar naaldwerk knap.* HOOFT. *Knap ter pen*, die fraai en vlug schrijft. *Eene knappe meid. Knapjes.* Zamenst. *knaphandig*, vaardig, *knaphandigheid*, *knaphandiglijk.* Voor dit *knap*, zeide men ook *gnap;* waarbij men het lat. *gnavus* mag vergelijken.

KNAPPEN, o. en b. w., *ik knapte*, *ben* en *heb geknapt.* Onz., eenen knap geven; met *hebben: met den duim, met den vinger knappen.* Met eenen knap breken; met

met *zijn: de stok is aan stukken geknapt.* Bedr., eten: *'k heb zoo meen'gen mug geknapt.* HOOFT. Zamenst. *knapbus, knapkoek, knapzak.*

KNARL, *knarrel*, zie *knor.*

KNARSEN, (*knersen*) o. w., *ik knarste, heb geknarst.* Eene soort van krassend geluid maken: *in 't ijzer knarssen.* HOOFT. *Met, op de tanden knarsen. Een valsche knarsende toon.* FEITH. Van hier *knarsing.* Zamenst. *knarsbeen*, kraakbeen, — *knarsetanden*, werkw., *ik knarsetandde, heb geknarsetand.* Een voortd. w., van *knarren*, (KIL. *knerren*) dat, in het hoogd. en neders., gevonden wordt, angels. *gnyrran*, deen. *knarre*, zw. *knarra*, eng. *to gnar.*

KNECHT, m., meerv. *knechts, knechten.* Eigenlijk een jong manspersoon, een jong gezel. In die verouderde beteekenis noemt OTFRID. Christus jongeren *knehts.* In TATIAN. draagt het kind Jezus den naam van *kneht*, en de mannelijke kinderen te Bethlehem *thi knehta.* Het verkleinw. *knechtje* (*knechtken*) wordt, in dien zin, nog in de Overz. van den BIJB. gevonden: *wanneer eene vrouwe een knechtken gebaert zal hebben.* In de dagelijksche taal is het nog een vleiwoord der ouderen: *kom, mijn knecht!* Daar jongere lieden gemeenlijk onderen ten dienste staan, heeft dit woord de beteekenis van eenen dienaar gehad. Bij ISIDOR. *chneht*, bij WILLER. *gnecht.* Zoo noemde men personen van hoogen adel *knechten des rijks.* Jonkers, die den Ridders dienden, droegen den naam van *knechten.* Hierheen behoort het eng. *knight.* In dien eerwaardigen zin komt het woord menigmaal in de Overz. van den BIJB. voor, waarvoor wij thans het woord *dienaar* gebruiken. Voorts, in bepaalderen zin, een soldaat: *doende eenen goeden hoop der knechten, ongewapent, doorslippen.* HOOFT. Hiervan de zamengest. *krijgsknecht, voetknecht.* Verscheidene handwerkslieden noemen hunne dienaars met dien naam: als *bakkersknecht, brouwersknecht*, enz. Men gebruikt dan liefst het meerv. *knechts.* Voorts een dienstbode: *knechts en meiden.* Zamenst. *huisknecht, kelderknecht, lijfknecht, stalknecht*, enz. Oneig. iets, dat de plaats van eenen dienstbode vervangt. Zoo noemt men eene kleine tafel, welke men, onder het eten, naast zich zet, om er iets op te plaatsen, *eenen stommen knecht.*

knecht. Van hier *knechtelijk*, *knechtsch*, *knechtschap.* Zamenst. *knechtsloon*, *knechtswijze.* Het verachtelijke denkbeeld, hetwelk men thans met dit woord verbindt, is aan hetzelve niet wezenlijk, maar ontstaat slechts daaruit, dat men het zoo vaak van dienstdoende lieden van de minste soort bezigde.

WACHTER vindt vele overeenkomst tusschen dit woord en het hebr. כהן, gr. κονειν, dienen. Als men het allereerste denkbeeld overweegt, (daar het eigenlijk eenen jongen knaap beteekent) zoude men het, met het lat. *gnatus*, een zoon, uit eene bron kunnen afleiden.

KNEDEN, b. w., *ik kneedde*, *heb gekneed.* Een vochtig ligchaam met handen of voeten goed doorwerken, om al deszelfs deelen naauw aan elkander te verbinden. *Deeg in den baktrog kneden.* In den dichterlijken en verhevenen stijl wordt het op andere zaken oneigenlijk overgebragt. Vermurwen, week maken: *met zijne tong, die diamanten kneet.* VOND. *Dat steenig hartjen kneeden.* HOOFT. Ineendringen, tot eenen kleinen hoop maken: *maar d'eeuwen in zijn vuist tot oogenblikken kneedt.* HOOGVL. Van hier *kneder*, *kneding*, *kneedster.*

KNEEP, v., meerv. *knepen.* Eene neep: *iemand eene kneep geven.* Een overblijvend indruksel, door knijpen veroorzaakt: *daarin staan nog de knepen van het touw.* Inval van achteren in een kleed: *eene korte — eene lange kneep.* Eene plooi, die in iets geknepen is: *de knepen van eene bef.* Oneig., bedwinging: *hadd' hen Billy, met de kneep der burghen niet in dwang gehouden.* HOOFT. Drukkend onheil: *dat de hoofdluiden de kneep der oorlooge zwaarlijk uitstaan zonden.* HOOFT. Looze streek: *dat zijn maar knepen.* Zamenst. *kneeprok.*

KNEKEL, zie *kneukel.*

KNEL, v., meerv. *knellen.* Klemming, knijping aan alle kanten: *den duim, die knel van pen en zwaart.* HOOFT. Eene val, waarmede men vossen knelt: *de vos is in de knel.* Fig.: *hij is in de knel*, hij is in verlegenheid.

KNELLEN, b. w., *ik knelde*, *heb gekneld.* Aan alle kanten drukken: *zijne hand knellen.* *Knellende banden.* SCHUTTE. Drukken, benaauwen: *als d' angst hen knelt.* PSALMBER. *Hij heeft de heerschappij met meer-*

 der-

der strengheit geknelt. HOOFT.

KNEPPEL, (*knepel*) m., meerv. *kneppels.* Hetzelfde als *kluppel. Met den kneppel dooden.* HOOFT. Overdr. zegt M. L. TIJDW.: *den galgenknepel Barrabas.* Het werkw. *kneppelen* gebruikt HOOFT: *andere werden van de omgeworpe boomen gekneppelt.*

KNERSEN, zie *knarsen.*

KNETTEREN, zie *knitteren.*

KNEU, v., meerv. *kneuen.* Een zekere zangvogel, een vlasvink. Naar het geluid, hetwelk hij maakt, dus geheeten. Anders *kneuter.* Zamenst. *kneunest*, oneig., een spaarpot; van hier *kneubeurs*, spaarbeurs, *kneupenning*, spaarpenning.

KNEUKEL, (*knekel knokel knokkel*), m., meerv. *kneukels.* Het uitstekende been, in de gewrichten der gebogene vingeren: *staagh wert de kneukel stram.* HOOFT. *Iemand op de kneukels slaan;* ook fig. voor tegengaan, bedwingen. *Iemand in de kneukels* (in handen) *krijgen;* in het gemeene leven. Ook voor allerlei beenderen; en van hier *knekelhuis*, *kneukelhuis*, voor beenderhuis. Zamenst. *kneukelsop*, voor slagen; bij GESCH. Van *knook*, *knok*, en den uitgang *el.*

KNEUTER, (*knoter*) v., meerv. *kneuters.* Eene kneu. Van hier *kneuteren*, (*knoteren* bij KIL.) zingen als eene kneu: *musch en knoter tjilpt en kneutert.* VOND. Men gebruikt het ook voor stamelen, insgelijks voor mompelen uit verdriet. Van hier *kneutering*, *kneuterig: kneuterighe en ghemelicke ouderdom.* BRUNE. Het geld. woord *kneuter* en *kneuterig*, voor kronkel, kronkelig, is uit eene andere bron. Zie *knuidelen.*

KNEUZEN, (*knosen* bij KIL.) b. w., *ik kneusde, heb gekneusd.* Door drukking kwetsen, blutsen: *de appel is, door den val, gekneusd. Mijn been was zwaar gekneusd. Naaktarmde reuzen zouden dit zwaardt met geen' logge mookers kneuzen.* HOOFT. Overdr., *het gezag — den moed kneuzen.* VOND. *'t Woest geweldt — het recht kneuzen.* HOOFT. Van hier *kneuzing.*

In het angels. is *cnocian*, *cnucian*, slaan, stooten. Het lat. *noceo* schijnt uit dezelfde bron te zijn.

KNEVEL, m., meerv. *knevels.* Het schijnt hetzelfde woord als *knepel*, *kneppel* te zijn, hoogd. *Knebel.* Althans, *Kne-*

Knebel is, in het hoogd., een korte dikke knuppel, welken men sommigen dieren dwars in den bek doet. Van hier, zegt MARTINIUS, is *knevel*, wegens eenige gelijkheid, de gespletene en gespitste baard, onder den neus, die aan beide zijden van den mond uitsteekt, even als hadde iemand een dwarsstokje in den mond. ADELUNG keurt die vergelijking ook goed. In dien zin dan zegt VOND.: *de lange knevel stonk van 't zengen.* De borstelige haren aan den bek van honden, katten, muizen enz. heeten ook *knevels.* Fig.: *dat is een knevel*, dat is een drollige, ook sterke, vent. Zamenst. *knevelbaard*, *knevelijzer*, om de knevels te zetten. Voorts is *knevel* een band. Het hoogd. *Knebel* is ook een korte kneppel, waarmede men de twijgbanden om de garven toetrekt. Van hier is het bedr. w. *knevelen*, de armen, met touwen, digt aan het lijf binden, gelijk men kwaaddoeners doet — in boeijen slaan. Voorts gebruikt men het voor plunderen, uitzuipen: *het krijgsvolk knevelt den boer;* ook voor zware, onbillijke lasten opleggen, het uiterste afpersen: *hen knevelt, en de huid zoekt van het lijf te stroopen.* J. DE MARR. Van hier *knevelaar*, *kneveler*, *knevelarij*, *knevelerij*, *kneveling.* Zamenst. *knevelband.*

KNIBBELEN, o. w., *ik knibbelde*, *heb geknibbeld.* Kleine stukjes van iets afbreken: *aan het — van het brood knibbelen.* Van den prijs, door naauw dingen, iets aftrekken is ook *knibbelen.* Eindelijk gebruikt men het voor haarkloven, om beuzelingen, waarin men niets toegeven wil, twisten: *knibbelen met woorden.* HOOFT. Hiervan *knibbelaar*, *knibbelarij*, *knibbelig*, *knibbeling*, *knibbelster.* Zamenst. *knibbelziek*, *knibbelzucht*, *knibbelzuchtig.* Volgens de eerste beteekenis schijnt het een voortdur. w. van *knijpen* te zijn.

KNIE, v., meerv. *knien.* Het uitstekende been aan menschen en vele dieren, waar het gewricht, dat het dij- en scheenbeen vereenigt, eene buiging voorwaarts maakt. *De knien buigen. Ik heb mijne knien nog niet gebogen*, in het gemeene leven, voor: ik heb het, tot dus ver, druk gehad. *Op de knien liggen. Op de knie vallen*, zegt DE HAES, is fraaijer, of liever poetischer, gezegd, dan *op de knien vallen.* Ik zoude zeggen, het is natuurlijker. *Op de knien vallen* geeft eer te kennen,

door ongelukkige struikeling, op de beide knien neêrkomen; maar hij, die, uit eerbied, voor eenen mensch dit doet, buigt gewoonlijk maar eene knie, en *valt dus op de knie*. HOOFT gebruikt de spreekwijs: *aan iemand te knie vallen*. Fig.: *de achtbaarheit der regeeringe op de knie helpen*. HOOFT. *Iets onder de knie hebben, krijgen*, iets meester zijn, worden. *Volken onder de knie brengen*, bedwingen. Dat naar eene knie gelijkt: *de knie op den boegspriet*. Een kromhout, dat de deelen der schepen aan elkander houdt, draagt ook dien naam. BÓGAERT bezigt, in dien zin, het meervoudige *knies: de balken hier en daar met knies versterkt*. Zamenst. *knieband, kniebankje, knieboog, kniebuiging, kniedicht*, (*knievers*, dat men op de knie, en dus in haast, vervaardigde; zoo als de Rederijkers dikwerf deden), *kniegesp, knielap, knieschijf, kniestuk*, knielap van een lijfwapen, en een schilderstuk, waarin het beeld tot aan de knien uitgeschilderd is, enz.

Knie, hoogd. *Knie*, eng. *knee*, lat. *genu*, gr. κονυ, γονυ, γνυα, fr. *genou*, ital. *ginocchio*. MARTINIUS meent, dat het, door verwisseling van lipletters, uit het hebr. כרע, krommen, afstamt. Het is onzeker.

KNIELEN, o. w., *ik knielde, heb* en *ben geknield*. De knie of knien uit eerbied buigen: *voor God knielen*. Wanneer men, in den tegenwoordigen tijd, den stand van eenen knielende wil uitdrukken, zegt men: *hij is geknield*, hij ligt op de knien. Van hier *knieling*. Het bijw. *knielig* is ook in gebruik geweest: *knielig te voet vallen*. J. T. JOS. DROEF.

KNIEZEN, zie *knijzen*.

KNIJF, o., meerv. *knijven*. Volgens HUYDEC. is het eigenlijk een lang puntig mes, of ponjaard. Wij bezigen het thans voor een knipmes. *In zijn borst dit knijf tot an het hecht te drucken*. BREDERO. Oul. werd het ook voor eene soort van degen gebezigd, en was een wapentuig, dat men op zijde droeg. Men trok te veld met zwaarden en *knijven*. Zamenst. *knijfmes*. Fr. *canif*. Van *knijpen*, inzoover het eertijds snijden beduidde.

KNIJP, v. Engte, knijping: *hij is in de knijp*, zegt men, in het gemeene leven, anders in de verknijping.

KNIJPEN, b. en o. w., *ik kneep, heb geknepen*. Aan twee kanten drukken, nijpen: *hij kneep zijnen vinger tusschen*

schen de deur. Met den duim en vinger, of met eene tang, sterk drukken: *iemand in den arm knijpen.* Afpersen: *de boeren knijpen.* In de zeevaart gebruikt men dit woord onzijd., als men scherp bij den wind zeilt: *langs den wal knijpen.* Ook in het gemeene leven, wanneer iets ter naauwernood geschiedt, of als eene zaak niet gemakkelijk gaat: *het zal er knijpen*, ook *nijpen.* SPIEGH. zegt *op het knijpen komen*, waarvoor wij thans bezigen: *als het op den nijpert komt*, als de nood dringt. Zie *nijpen.* Van hier *knijper*, iemand, die knijpt; voorts een vrek, gierigaard, even als het gr. κνιπος; eindelijk iets, waarmede men knijpt, waarom men de scharen der kreeften *knijpers* noemt. Zamenst. *knijprok*, *knijptang*, enz.

Knijpen, hoogd. *kneipen*, zw. *knipa*, gr. κνιπτειν, hetwelk HESYCHIUS verklaart door ξυειν, schaven, schrapen, schrabben.

KNIJZEN, (*kniezen*) o. w., *ik knijsde*, *heb geknijsd.* Zich van hartzeer kwellen, een knagend verdriet hebben: *over iets knijzen.* Van hier *knijzer*, *knijzing.* Hiermede komt eenigzins overeen het gr. κνιζειν, iemand angst en kommer verwekken, in eenen overdragt. zin.

KNIK, m., meerv. *knikken.* Eene halve breuk: *een steel, die eenen knik heeft.* Overdr., tegenspoed, afbreuk, *in deze knik van 't geluk der nassauschen.* HOOFT. Een wenk, door het knikken van het hoofd aangeduid: *hij gaf hem eenen knik, dat hij het doen zoude.* Overdr. zegt HOOFT: *het heir, 't welk dezen knik der zaken voor geenen aanvang van overhand wist aantenemen.*

KNIKKEBEENEN, zie *knikken.*

KNIKKEBOLLEN, zie *knikken.*

KNIKKEN, o. en b. w., *ik knikte*, *ben* en *heb geknikt.* Onz., met *zijn*, eene halve breuk krijgen: *de stoel is geknikt.* Fig.: *de trouw aan 't knikken gebraght.* HOOFT. Eenen wenk geven; met *hebben*: *gij knikt; en wraak wijkt voor berouw.* M. L. TIJDW. Ten val neigen, beginnen in te storten: *dat hunne woonplaats door geen aardtbeevingh geknikt hadt.* HOOFT. Bedr., eene halve breuk maken: *ik heb het ei geknikt.* Van hier *knikking.* Voorts zijn van hier de zamengest. *knikkebeenen*, bij VOND., en *knikkebollen*, met het hoofd knikken, door slaperigheid, of zwakheid: *zij knikkebollen*

door hun overwightigheit. Vond. Wijders *knikstag*, eene gebogene stag, die geknikt schijnt.

KNIKKER, zie *knikkeren.*

KNIKKEREN, o. en b. w., *ik knikkerde, heb geknikkerd.* Van *knikker*, een gebakken aardklootje. Onz., met knikkers spelen. Bedr., in de spreekwijs: *iemand van de baan knikkeren*, hem den voet ligten, boven iemand uitmunten. Van hier de zamengest. woorden: *knikkerbaan, knikkerjongen, knikkerspel, knikkertijd*, enz. Het woord is klanknabootsend.

KNIP, m., meerv. *knippen.* Een knipslag: *een knip tegen den neus.* Een hak met eene schaar: *een knip in het linnen.* Verkleinw. *knipje*, ook voor een *knipbeugeltje*, zoo genoemd van het geluid, hetwelk bij het open- en toedoen gehoord wordt. Voorts een vogelknip; fig. *in den knip*, gevangen, *zijn.* Ook een bordeel. Zamenst. *knipbeugel*, — *knipluis, knipmes*, en het onz. w. *knipoogen*, — *knipschaar, knipslag, knipslot.*

KNIPPELEN, zie *knipperen.*

KNIPPEN, b. w., *ik knipte, heb geknipt.* Eenen knip geven: *iemand tegen het voorhoofd knippen. Haar' lipjes mooghelijk mijn' lippen met lodderlijke toghjens knippen.* Hooft. Met eenen knip vangen: *de vogels zijn geknipt.* Met list vangen: *de dief werd, bij nacht, geknipt.* Met eenen knip dooden: *luizen knippen.* Met eene puntschaar snijden: *hij heeft dat kunstig geknipt.* Van hier *knipsel.* Alles is van den klank gevormd.

KNIPPEREN, (*knippelen*) o. w., *ik knipperde, heb geknipperd.* Met het knipperspel spelen. Zamenst. *knipperspel.*

KNISPEN, b. w., *ik knispte, heb geknispt.* Een klanknabootsend woord, bijna van dezelfde kracht als knippen: *hij duwde en knispte hem het gloeijende gezicht en d'oogen uit het hooft.* Vond.

KNITTEREN, (*knetteren*) o. w., *ik knitterde, heb geknitterd.* Dit woord, onz. genomen, drukt het fijne, krakende geluid uit, door uit het vuur springende vonken veroorzaakt. Gemeenlijk bezigt men het bedr., voor drukken, blutsen, beschadigen, van vruchten: *gij zult de pruimen knetteren.* Hetzelfde als *kwetteren.*

KNOB-

KNOBBEL, m., meerv. *knobbels.* Eene bultachtige hoogte: *knobbels op de handen hebben.* Het is een verkleinwoord van *knob*, waarvoor *knop* (eng. *knob*) in gebruik is. Van hier *knobbelachtig*, *knobbelig.*

KNOCHTEN, zie *verknochten.*

KNOD, (*knodde*) v., meerv. *knodden.* Een rondachtig ligchaam, een knoop, knobbel: *eene knod*, ook *een knodje*, *garen*, enz. Het zamengestelde *knoddestok*, een stok met eenen dikken knoop van onderen, is nog bij de Gelderschen in gebruik.

KNODS, v., meerv. *knodsen.* Een stok, die van onderen in eenen dikken knoop eindigt: *hij grijpt de zwaere knods; — met zijne harde knods.* VOND. De oorsprong is in *knod.* Zamenst. *knodsdrager*, *knodsslag.*

KNOEIJEN, b. en o. w., *ik knoeide*, *heb geknoeid.* Bedr., slordig arbeiden: *hij heeft zijn werk geknoeid.* Onz.: *hij doet niets, dan knoeijen.* Van hier *knoeijer*, *knoeijerij*, *knoeister.* Zamenst. *knoeiwerk.*

KNOEST, m., meerv. *knoesten.* Een kort, dik ineengedrongen ligchaam. In het bijzonder, een kwast in het hout: *die planken zijn vol knoesten. Tot eenen harden knoest moet een scherpe beitel zijn*, fig., hardnekkigheid moet met kracht gekeerd worden. Het woord schijnt uit eene bron, met *knods*, te komen. Van hier *knoestig.*

KNOET, m., meerv. *knoeten.* Een lomp, plomp mensch, een mof. Van hier *knoetachtig*, *knoetig.*

KNOFFELEN (*knuffelen*), b. w., *ik knoffelde*, *heb geknoffeld.* Drukken: *ick selje soo knoffelen, en vleijen en vrijen.* NOSEM. Met de vuist onzacht stooten: *zij knoffelde hem lustig.* Het schijnt het hoogd. *knöbeln* te zijn, van *Knöbel*, dat in het meerv. de *vuist* te kennen geeft; eigenlijk de middelste kneukels der vier vingeren, wanneer men daarmede eene vuist vormt. Ons *knobbel* komt hiermede overeen. Voorts, ruw behandelen: *wie niet ontrennen kan, wort van de buffels doodt geknuffelt.* VOND. Van hier *knoffelig*, als de vingers, door strammigheid, of koude, niet regtuit staan kunnen, maar de *knoffels*, dat is de kneukels, uitwaarts gebogen zijn: *mijne handen zijn knoffelig.*

KNOFLOOK, (*knooplook*, *knoplook*), o. Eene soort van

uijen, bekend wegens den sterken, vervelenden reuk. Om, dat voorts de vuist eenigzins zweemt naar eenen bol knoflook, zegt men schertsend: *hij gaf hem knoflook*, vuistslagen.

KNOK, m., meerv. *knokken*. Eene benoeming van de vaste deelen des ligchaams, — de beenderen: *zwaar van knokken*. Zie *knook*.

KNOKKEL, zie *kneukel*.

KNOL, m., meerv. *knollen*. Eigenlijk een rondachtig, vast ligchaam. In het bijzonder, eene raap. *Iemand knollen voor citroenen verkoopen*, hem bedriegen. Iets, dat slecht en ongezien is; als een slecht paard: *hij zat op eenen knol*. Van hier *knolachtig*. Zamenst. *knolakker*, *knolland*, *knolradijs*, *knolrond*, enz. *Knolrond* is een woord door de Aardrijksbeschrijvers ingevoerd: Newton *beweerde, dat de aardkloot eene knolronde gedaante had*.

KNOOK, m., meerv. *knoken*. Hetzelfde als *knok*, bij Kil. *knoke*. In dien zin is het in het hoogd. gebruikelijk. Hooft gebruikt het oneig.: *maar de sterkste knook der vestinge was een raavelijn*.

KNOOP, m., meerv. *knoopen*. Het beduidt, in het gemeen, een klein, rond ligchaam: *de knoop aan een stuk geschut*, de druif. *De jager plagh zijn roof te hangen aen den knoop, den slotknoop van 't gewelf*. Vond. Dat, waarmede men eenen rok toeknoopt, is *de knoop*. Voor zoo ver hiermede een beeld van vereeniging verbonden is, gebruikt men het voor verband, zamenhang.: *in de knoopen der natuurlijke oorzaaken*. Hooft. Hierheen behoort ook de spreekwijs: *de knoop des huwelijks*. *Van den knoop der ondertrouwe*. Vond. *Een knoop in eenen draad*. *Het garen is in den knoop*. Fig., eene verwarde zaak, een geschil, eene twistvraag: *hier ligt de knoop*. Van hier *knooping*. Zamenst. *knoopsgat*, *knoopgras*, *knoopmaker*, *knoopwinkel*, *knoopzijde*, enz.

KNOOPEN, b. w., *ik knoopte*, *heb geknoopt*. Toeknoopen. Fig., vastmaken: *weetende, dat hij aan bittere woorden jelle werken knoopte*. Hooft. Van hier *knooping*.

KNOOPLOOK, zie *knoflook*.

KNOP, m., meerv. *knoppen.* Dit woord grenst, in beteekenis, zeer na aan knoop, als gevende, in het gemeen, een rond ligchaam te kennen, en wel dikwijls aan het bovenste einde van iets. *De knop van eenen stoel, van eenen ratting, van eene spelde*, enz. In het bijzonder beteekent dit woord, in het plantenrijk, de botten, waarin de jonge bladeren en bloesems gesloten en ingewikkeld liggen: *de boomen zijn vol knoppen. De lente geeft den knop, en dan de roos.* VOND. Zamenst. *knopspelde*, enz.

KNOPLOOK, zie *knoflook.*

KNOPPEN, o. w., *ik knopte, heb* en *ben geknopt.* Knoppen krijgen: *de boomen knoppen reeds.* Fig.: *reeds knopt de straf.* HAMELSV.

KNOR, m., meerv. *knorren.* Eigenlijk is het eene benaming van een vast, rondachtig, uitstekend ligchaam, en komt overeen met het hoogd. *Knorren*, bij ons ook *knorrel, knarrel.* HALMA geeft er de beteekenis van de hardste en meest kraakbeenachtige deelen der beenderen aan. Van hier het zamengest. *knorbeen, knorrelbeen*, ook *knarrelbeen*, kraakbeen; *knorvleesch*, zenuwachtig vleesch.

KNORBEEN, zie *knor.*

KNORF, m., meerv. *knorven.* Ook *knurf*, een bonk, als: *een knorf*, ook *een knorfje*, of *knurfje vleesch.* HOOFT bezigt het voor knoop: *die van gedachten is, dat wij knorven in biezen zoeken.*

KNORHAAN, m., meerv. *knorhanen.* Een zekere eetbare zeevisch, anders *zeehaan* genoemd.

KNORREN, o. w., *ik knorde, heb geknord.* Het natuurlijke geluid, hetwelk varkens maken, of honden, die getergd worden. In het gemeene leven gebruikt men het oneigenlijk, voor morren, preutelen, gemelijk zijn: *'k laat haar buld'ren, knorren, razen.* RODENB. *Knorrende op Tiberius.* HOOFT. *Knorren* en *kruilen* bezigt VOND. van de duiven, voor korren: *duif en doffer trekkebekt, knort en kruilt.* Van hier *knorachtig, knorrig.* Zamenst. *knorrepot*, grijnsaard.

KNOT, v., meerv. *knotten.* Bijna hetzelfde als *knod*, als zijnde een rondachtig ligchaam. In het bijzonder heet een hard, ineengedraaid bosje gehekeld vlas *eene knot*, ook *knut.* Ook de vlasknoppen, de huisjes, waarin het vlaszaad,

zaad, of lijnzaad, besloten zit, noemt men *knotten*. Van hier het bedr. w. *knotten*, dat niet alleen te kennen geeft het vlas in bundeltjes draaijen en tot eene knot binden, maar ook de rijpe zaadhuisjes, de knoppen, van het vlas plukken. En, overgebragt tot boomen: *de boomen knotten*, beteekent het derzelver kroon afhouwen. Fig., de kracht en werking van iets hinderen: *rebellen knotten*. M. L. TIJDW. Van hier *knotting*. Zamenst. *knotwilg*.

KNUFFELEN, zie *knoffelen*.

KNUIDELEN, (in Gron. *knoedelen*) b. w., *ik knuidelde*, *heb geknuideld*. Iets in kronkelige en wanstaltige vouwen maken. In Gron. gebruikt men dit woord. Het is een voortdur. w. van het, nog in het hoogd. gebruikelijke, *knüllen*. Misschien behooren hierheen het geldersche *kneuter* en *kneuterig*, voor kronkel en kronkelig.

KNUIST, m., meerv. *knuisten*. Hetzelfde als *knoest*. Gemeenlijk wordt dit woord voor vuist, of hand, gebezigd, in den lagen spreektrant: *ik zal hem mijne knuisten doen gevoelen*. BRUNE neemt het oneigenlijk, voor een kort ineengedrongen mensch: *het zijn de kortste knuijsten, die de beste vuijsten hebben*. Zie *knoest*.

KNUPPEL, zie *kluppel*. In Gron. noemt men de kleine klosjes, waarop het kloostergaren zit, welke men tot het speldenwerk gebruikt, *knuppels*.

KNUREN, o. w., *ik knuurde*, *heb geknuurd*. In de volkstaal te Gron. gebruikt men dit woord voor talmen, futselen, met zijn handwerk niet voortschieten.

KNUT, zie *knot*.

KNUTSELEN, b. w., *ik knutselde*, *heb geknutseld*. Kleinigheden van hout en andere dingen maken, om den tijd door te brengen. Van hier *knutselaar* (*knutseler*), *knutselarij*, *knutseling*.

KODDE, v., meerv. *kodden*. Snakerij, aardigheid. Het woord begint geheel uit het gebruik te raken. Ondertusschen is het nog overig in *koddenaar*, de benaming van eene kneu, een sijsje. Voorts in *koddig*, snaaksch, *koddigheid*, *koddiglijk*.

Eertijds beteekende dit woord (bij KIL.) *coleus*, *testiculus*, angels. *codde*, *marsupium testiculorum*. Hiervan is waarschijnlijk ons *kodde*, *facetiae*, *jocus*, ontleend, als zinspelende op boerterijen over het teelvermaak; doch tegenwoordig is de zin van *koddig* op alle geestig-

heid

heid en aardigheid betrekkelijk geworden.

KODDEBEIJER, m., meerv. *koddebeijers.* HALMA verklaart dit woord door duinmaaijer. Doorgaans noemt men landsdienaars, die op het jagen en visschen, in den verbodenen tijd, acht geven, en hetzelve beletten moeten, met den verachtelijken naam van *koddebeijers.* Doordien zulke personen, gemeenlijk, met eene dikke knods gewapend zijn, schijnt het eerste deel dezes woords uit *kodde* ontstaan te zijn, dat is eene knods, bij KIL. *kodde*, *kudse*, *kuis*, *kuise.* Iemand dus, die met zijne knods heen en weder slingert.

KODSEN, o. w., *ik kodste, heb gekodst.* Braken, overgeven; klanknabootsend woord: *hij begon te kodsen.* KIL. en PLANT. hebben *kidsen.*

KOE, v. meerv. *koeijen.* Het wijfje van een rund, wanneer zij hare volle jaren, en vooral, als zij reeds gekalfd heeft. HOOFT heeft *koei*, *koeij: en huijt met goudt de koeij. Eene verdronkene koe uit de sloot halen*, het oude leed weder ophalen. Wanneer men het zwaarste eener zaak te boven is, en alles zoo goed als in zijne magt heeft, zegt men: *men heeft de koe bij de horens. Hij, wien de koe toebehoort, vat ze bij de horens*, wien de zaak aangaat, zet er zich voor in de weer. *Die koetjes loopen in mijne weide*, die zaak geldt mij. *Zijne koetjes op het drooge hebben*, wel en onbezorgd kunnen leven. In de dagelijksche taal, wordt een onbeleefd mensch *eene koe* geheeten. Een schip, dat traag zeilt, noemt men ook *eene koe.* Zamenst. *kalfkoe*, *zeekoe;* — *koebrug*, eene brug, om koeijen in en uit een vaartuig te doen gaan; ook een ondiep verdek op een schip, waaronder iets verborgen wordt, — *koedief*, *koedille*, stinkende kamille, *koedrek*, *koedrijver*, *koegras*, *koehaar*, *koeherder*, *koehoren*, *koeijenkaas*, *koeijenvleesch*, *koeijenuijer*, *koekamp*, *koemelk*, *koemelker*, *koemest*, *koepok*, *koepokstof*, *koeslede*, boerenslede, *koestaart*, *koestal*, *koestront*, *koevlieg*, *koevoet*, eigenlijk; voorts eene ijzeren handspaak, *koeweide*, enz.

Bij COLUMELLA, komt *ceva* voor: *Altinae vaccae, quas ejus regionis incolae cevas appellant.* Daar het eerste onderscheidende kenteeken, hetwelk ons in dit dier het meest treft, deszelfs geloei is, is het zeer waarschijnlijk, dat hetzelve van dit geluid den naam heeft. MARTI-

NIUS beroept zich op het arab. קעא, luid roepen. Zoo ontstaat het gr. βους van βοω, loeijen, luid roepen. NOTK. neemt daarom *chuoe*, voor ossen; gelijk een os, in het alban. *ka*, in het pers. *gao* heet.

KOEK, m., meerv. *koeken*. Een smakelijk gebak van meel, boter, honig, eijeren, enz., gemeenlijk vlak en rond van gedaante, alhoewel ook anders langwerpig: *gij moet u met dezen koek genoegen*. VOND. Dat naar eenen koek gelijkt, als gesmolten metaal, in de gedaante van eenen koek gehard, bij KIL. *koek*, *brood van metaal*. *Een koek* is ook een zilveren klomp van honderd en vijftig mark. Van hier draagt, in den gemeenen spreektrant, grof geld, en zelfs allerlei geld, dezen naam: *ik heb geene koeken*. Bij de vroedkundigen hoort men van *den moederkoek*. Zamenst. *aschkoek*, *honigkoek*, *ijzerkoek*, enz. — *Koekenbakker*, (*koekbakker*) *koekdeeg*, *koekkraam*, *koeketer*, *koekenpan*, enz. Denkelijk komt het woord van *koken*, zoover het eertijds ook bakken beduidde.

KOEKELOEREN, o. w., *ik koekeloerde*, *heb gekoekeloerd*. Een eenzaam leven leiden, te huis blijven, en voorts, werkeloos zijn: *een man, die 't huys, met een warmen tabbert, aen den heijrt zit en koeckeloert*. BRUNE. KIL. verklaart *kokerol*, *kokeloer*, door eene slak in haar huisje; en van hier een mensch, die als een slakkenleven leidt. Eene zoodanige slak heet, in het sp., *cacarol*. Zie verder *kokkelen*.

KOEKOEK, m., meerv. *koekoeken*. Een bekende vogel, naar zijn geroep dus genoemd: *gelijk de havick den koekoeck bespottede*. VOND. Eene soort van uitstekend venster, waardoor de dag valt, heeft denzelfden naam; als ook iemand, welke men anders eenen horendrager noemt. Zamenst. *koekoeksbloem*, eene soort van waterplant, *koekoekszang*, enz.

KOEL, bijv. n. en bijw., *koeler*, *koelst*. Een weinig koud, den middelstand tusschen warm en koud aanduidende: *een koel huis*. *Koele drank*. *Een koele avondstond*. Oneigenlijk, tot liefde, genegenheid, betrekking enz. overgebragt, beteekent *koel* zooveel als onverschillig: *iemand koel ontvangen*. — *Koel in 't leeren*. HOOFT. Tot driften betrekkelijk gemaakt, is het bedaard: *koel van zinnen*. *In koelen bloede*. Bijw. *koeltjes*. Van hier *koelheid*; zoo ook *koeltje*, zamengest. *labberkoeltje*.

Het

Het is, met *koud* (*kold*), van een geslacht. Zamenst. *koelbak*, *koeldrank*, *koelkelder*, *koelketel*, *koelkuip*, *koeloven*, *koelmoedig*, *koelvat*, *koelzinnig*, enz. CAMPH. heeft *koelliefdigheid*.

KOELEN, b. en o. w., *ik koelde*, *heb* en *ben gekoeld*. Bedr., koud maken, koel maken: *ijzer koelen*. *En in zijn bloet het moordmes koelt*. VOND. Figuurl. gebruikt men het van driften en gemoedsbewegingen, die met eene hitte vergeleken worden; en dan beteekent *koelen* dezelve bevredigen, voldoen, doen ophouden: *zijne lusten — zijnen moed koelen*. Onz., koel worden; met *zijn*: *het weêr begint wat te koelen*. HOOFT gebruikt het als een zelfst. naamw.: *een labber koelen*. Fig.: *uw moed moet koelen*. SPIEG. Van hier *koeling*; ook *koelnis*, bij VOND.: *koelnis van dien gloet*.

KOELTE, v. Een koele wind: *eene frissche koelte*. Koele plaats: *in de koelte van de lommer*.

KOEN, bijv. n. en bijw., *koener*, *koenst*. Die geen gevaar schuwt, stout, ondernemend, onversaagd; en dat in die vaardigheid gegrond is: *eene koene daad*. *Gewoont' en noodt maeckt koen*. CAMPH. Van hier *koenheid*, *koenlijk*.

Daar het, bij de oude schrijvers, zeer dikwijls voor dapper gebruikt wordt, schijnt het, met *kunnen* eenen gemeenen oorsprong te hebben.

KOEPEL, m., meerv. *koepels*. Eene ronde kap van eene kerk, of van een ander gebouw, in de gedaante ven eenen halven kogel. Ook een tuinhuis, waarop zoodanige kap gezet is. Uit het ital. *cupola*, fr. *coupole*, *coupe*, middeleeuw. *cuppula*.

KOER, m., meerv. *koeren*. Torenwachter, stadstrompetter. Zamenst. *koerhuis*, *koertoren*. *Koer* is eigenlijk eene hoogte om te *koeren*, dat is naauwkeurig te beschouwen, te verspieden; uit eene bron met *kuren*, dat in de volkstaal overig is. Zie dit woord.

KOEREN, (*korren* bij KIL. *koerien*) o. w., *ik koerde*, *heb gekoerd*. Een klanknabootsend woord, om het geluid van duiven uit te drukken: *de ringelduif zal bezigh zijn met korren*. VOND.

KOERS, m. Loop, vaart: *koers nemen*, *van koers veranderen*. Wending: *wat koers zullen de zaken nemen?* Eene vaste orde, een regel op iets: *de koers*

van

van regering. De koers der wisselbrieven, enz. Van hier *koersen*, berekenen, besturen. Van het fr. *cours*.

KOESEN, (*koetsen*) wederk. w., *ik koeste mij*, *heb mij gekoest*. *Zich koesen* gebruikt men, in de volkstaal, van honden, die met den buik op de aarde kruipen: *koes u*. Misschien het fr. *couche-toi*.

KOESTEREN, b. w., *ik koesterde*, *heb gekoesterd*. Door eene aangename warmte troetelen, verkwikken, zacht behandelen: *de moeder koesterde haar kind in den schoot*. Opkweeken, voeden: *zij wenschte, dat vroom zogh het kleentje koester'*. POOT. Fig., aankweeken, veel met iets ophebben: *hij koesterde die streelende hoop. Deeze of zoortgelijke gedachten in den boezem koesteren*. FRANTZEN. Van hier *koesteraar*, *koestering*.

Misschien is *koesteren* afkomstig van *koeste*, bij KIL. *nuptiae*, *nuptiale convivium*, en dit dan bij omzetting, voor *koetse*, *sponda*, *lectus*.

KOET, v., meerv. *koeten*. Eene kleine zwarte eend: *wanneer de koeten in het zant dobberen*. VOND. Zamenst. *meerkoet*, enz.

KOETEREN, o. w., *ik koeterde*, *heb gekoeterd*. Kromtongen, gebrekkig praten als de kinderen. Van hier *koeteraar*. Zamenst. *koeterwa'en*, gebroken nederduitsch spreken, van eenen waal, of franschman. Van hier *koeterwaal*, *koeterwaalsch*, onverstaanbare taal.

KOETERWAALSCH, zie *koeteren*.

KOETS, v., meerv. *koetsen*. Eene soort van zeer gemakkelijk rijtuig, dat overdekt is, en op riemen, of veren hangt. *Voor de koets te spannen*. VOND. Eene zachte bedstede, als het praalbed van Vorsten, hetzij om in te slapen, hetzij om aan tafel te liggen, naar de wijs der Oosterlingen, hetzij om in gedragen te worden: *uit koningklijke koets opstaande*. HOOFT. *Die daer liggen, en weeldich zijn op hare koetsen*. BIJBELV. Voorts, een huwelijksbed, in den dichterlijken stijl: *naer dees gewenschte koets*. VOND. Hierheen behooren de zameng. *bruiloftkoets*, *echtkoets*, *rouwkoets*, *trouwkoets*, enz. De Dichters, die, naar hunne verbeelding, de zon als bedgenoot van Tethis verzieren, schrijven aan dezen vermoeiden voerman van den dag ook eene koets toe, waarop hij des avonds uitrust: *van 's gulden daage-*

raads

raads roosdragende prieelen, tot 's laten avonds koets. HOOFT. Eindelijk eene gemeene slaapplaats. Zoo noemt men de bedsteden der boerenknechts, in Noord-holl., *koetsen.* Van hier het onduitsche woord *koetsier.* Zamenst. *koetsenmaker, koetshuis, koetspaard, koets-poort,* stalpoort, *koetsslede, koetswagen,* enz.

In de eerste beteekenis het fr. *coche*, in de andere het fr. *couche.*

KOETSEN, o. w., *ik koetste, heb gekoetst.* Als wederk. *zich koetsen* is het hetzelfde als *koesen.* Dit werkw. wordt ondertusschen in eenen bijzonderen zin, in Gelderl., gebruikt, alwaar, in de papiermakerijen, *koetsen* beteekent de geschepte vellen van den vorm op de vilten doeken leggen; die dit doet is *de koetser*, en de plaats, waar hij de vellen legt, heet *koetsstoel.*

KOEVER, bijv. n. KIL. vertaalt het door *abundans, copiosus*, overvloedig, talrijk. BRUNE zegt: *daer van Arkadien koever placht te wezen;* en R. VISSER: *soo de wijn koever en overvloedigh was.* Misschien uit het fr. *couvert*, dat ook de beteekenis van eene volheid heeft; eigenlijk bedekt. Althans *koeverdak*, dat bij KILIAAN voorkomt, is zeker het fr. *couvert.* Een huis met leijen dekken heet toch, in het fr. *couvrir une maison.* Van dit *koever* is, bij KIL., een werkw. *koeveren, koevereren*, verkrijgen, verwerven. TH. RODENBURGH zingt op de bruiloft van S. J. SOMMER: *nu Sommer koevert all'.* En R. VISS. zegt: *als sy wat koevereren, met sparen, of deur goede neeringe.* In de gemeenzame verkeering wordt het nog gebruikt, schoon men dan ook *keuvereren* bezigt. In Groningen zegt men *keuveren: zij keuveren aardig aan.*

KOEVOET, m., meerv. *koevoeten.* Eene ijzeren handspaak, om zware ligchamen op te tillen.

KOF, v., meerv. *koffen.* Een kofschip met twee masten, bijna als eene smak, zijnde iets grooter, en den bezaansmast niet op het achterhek hebbende. Bij HESYCHIUS is κυπη eene soort van schip.

KOF, zie *kuf.*

KOFFER, m., meerv. *koffers.* Eene soort van kist. HOOFT verkiest het vr. geslacht: *en ondertusschen eighe koffer te vullen.* VONDEL gebruikt het onz.: *in 't koffer van Darius.* Wij verkiezen, met anderen, het mannel. ge-

geslacht, gelijk in vele naamwoorden, die in *er* uitgaan en een werktuig beteekenen; schoon het waarschijnlijk is, dat wij het uit het fr. *coffre* ontleend hebben; van het lat. *coöperire*, misschien, afstammende, dat bedekken beteekent. Men zoude het ook van *conferre*, dat is *comportare*, medevoeren, mededragen, kunnen afleiden. Verkleinw. *koffertje*, ook een stilletje. Zamenst. *kofferdeksel*, *koffermaker*, *kofferslot*, enz.

KOFFEREN, b. w., *ik kofferde, heb gekofferd.* In eenen koffer pakken. Het deelw. *gekofferd* vindt men bij VONDEL: *gekoffert, als een kostelijken schat.*

KOFFERTORIE, o., meerv. *koffertorien.* Men vindt bij KIL. dit onduitsche woord, die het door *omslag* verklaart. Gemeenlijk wordt dit woord voor eenen omslag van een boek gebruikt, en men spreekt het *kaffetorie*, *kappetorie*, in Noordholl. *kappetoris*, uit. Het is uit het middeleeuw. *coöpertorium*, een deksel.

KOFFIJ, v. De gele of blaauwe boonen van den koffijboom: *koffij malen.* De drank zelf: *koffij drinken.* Zamenst. *koffijbaal*, *koffijbakje*, *koffijboon*, *koffijgeld*, *koffijhuis*, *koffijkamer*, *koffijkan*, *koffijketel*, *koffijkleur*, *koffijkopje*, *koffijmelk*, *koffijmolen*, *koffijpot*, *koffijwater*, enz. De boon heet, bij de Arabieren, *kahve*, bij de Turken *caouhe*, *cahveh.* BOGAERT zegt, dat de Arabieren de boon ook *ban* heeten, den drank *kaova*, bij de Pers. *kawee;* en van hier ons *koffij*, hoogd. *Kaffeh.*

De drank werd, in het jaar 1652, door eenen koopman uit Smirna, DANIEL EDWARDS, in dit werelddeel bekend, en begon, eenige jaren naderhand, gebruikt te worden; nadat men denzelven, wel acht honderd jaar vroeger, in Arabië gedronken had.

KOG, v., meerv. *koggen.* Een zeker oud koopvaardijschip, ook wel met krijgsvolk bemand, van voren en van achteren iets rond. Men kan haren vorm in het oude amsterdamsche wapen zien. *Vijf en twintig koghen werden in zee gebraght.* HOOFT. Fr. *coque*, ital. *cocchio*, oudzw. *kogg*, hoogd. *Kogge*, ijsl. *kuggr.*, middeleeuw. *cogo* en *coqua.*

KOGCHEL, m., meerv. *kogchels.* Hoerenwaard. Zamenst. *kogchelhuis*, enz.

KOGEL, m., meerv. *kogels*, *kogelen.* Men schreef weleer ook *koegel: anderen gekipt van den koeghel.* HOOFT.

Een volmaakt rond, of bijna rond ligchaam, hetwelk men uit stukken geschut, geweren en pistolen werpt. *Eenen kogel krijgen*, door eenen kogel getroffen worden. *Eenen kogel wisselen*, met pistolen elkander te keer gaan. Ook tot iets anders dienende: *met eenen kogel mosterd malen.* *Kogel* is ook een geheel ander woord, beteekenende eene bijenkap, *ijmkogel* in Gelderl. genoemd, hoogd. *Kogel*, lat. *cucullus.* Zamenst. der eerste beteekenis, *draadkogel*, *kettingkogel*, enz. — *Kogelbak*, *kogelvorm.* Middeleeuw. *cogilum*, ital. *cogula.* Misschien komt het woord uit eene bron, met het hoogd. *kollern*, welk werkw. het geluid van een voortrollend rond ligchaam uitdrukt. Hiermede mag men dan vergelijken het gr. κυλιω en het hebr. גלל, wentelen. Van *kogel* is het werkw. *kogelen: ik kogelde, heb gekogeld.* Met kogelen beschieten; ook, met steenen naar het hoofd gooijen.

KOK, m., meerv. *koks.* Iemand, die de kunst om spijzen te bereiden verstaat en oefent. *Trekt een kok door langzaam kooken uit zijn rundvleesch 't beste sap.* M. L. Tijdw. *Het zijn allen geene koks, die lange messen dragen*, allen zijn niet, zoo als zij schijnen. *De honger is de beste kok*, honger vindt den besten smaak in spijzen. Zamenst. *manskok*, *scheepskok*; — *koksjongen*, *kokskraauwel*, *koksmaat*, enz.

KOKEN, o. en b. w., *ik kookte, heb gekookt.* Onz., zieden: *het water kookt.* Oneig. zegt men ook *de ketel*, — *de pot kookt al.* Fig. is het, wanneer, door toorn en gramschap, het bloed in eene buitengewone beweging komt: *het bloed kookte hem in de aderen.* Het onstuimig opborrelen van water: *daer d'Elve kookt*, enz. Vond. Voor walging gevoelen, eene neiging tot braken hebben, bezigt men ook *koken: hij begon te koken.* Bedr.: *visch koken.* Fig.: *de maag kookt de spijs*, als zij dezelve verteert. In verdere figuur: *hij kookt in 't hart de wrokken*, zegt een vaderlandsch Dichter. Met oordeel en verstand iets behandelen: *dat zij met alles te lezen, niets behoorlijk koken.* Overz. van Hervey. Van hier *kokaadje*, *koker* (*zoutkoker*, zoutmaker) *kokerij*, *koking.* Zamenst. *kookboek*, *kookfornuis*, *kookhuis*, *kookkunst*, *kookpan*, enz.

Daar onze onbeschaafde Voorouders raauwe spijzen aten, is het denkelijk, dat de kunst en het woord, uit het

vroeger beschaafde Italie, tot ons overgekomen zijn. Middeleeuw. *cocinare*, lat. *coquere*, ital. *cuocere*.

KOKER, m., meerv. *kokers*. In het gemeen, een lang, hol ligchaam, om er iets in te bewaren, of in te steken. In het bijzonder is het een pijlkoker: *en knakt den kooker en de schichten*. HOOFT. *Vele pijlen op zijnen koker hebben*, vele treffende reden gereed hebben. *'k Had meer pijlen op mijn koker voor Gods eer*, enz. M. L. TIJDW. *Dat komt uit eens anders koker*, een ander heeft het hem ingegeven. De plaats, waarin men korte geweren steekt: *toen rukten (zij) het zinkroer uit den koker*. HOOFT. Voorts, *de koker van een mes — van eenen mast — van een scheepsroer*. Zamenst. *breikoker*, *inktkoker*, *pijlkoker*, *zandkoker*, enz; — *Kokermaker*, *kokermof*, enz.

Middeleeuw. *cocura*, *cocurra*, *cucurum*, nieuwgr. κουκουρον, ital. *coccaro*, fr. *carquois*.

KOKEREN, b. w., *ik kokerde*, *heb gekokerd*.. In eenen koker steken: *de brieven in lood gekookert*. HOOFT. In de gemeenzame verkeering bezigt men het ook voor bedriegen: *ik laat mij zoo ligt niet kokeren!*

KOKERMUILEN, o. w., *ik kokermuilde*, *heb gekokermuild*. Den mond in plooijen trekken, in den vorm van eenen geopenden koker; grimlagchen. Het komt bij OUD. voor, en is ook nog in gebruik.

KOKET, o. Al, wat gekookt is: *het bitter koket*. HOOFT.

KOKHALZEN, zie *kikhalzen*, onder *kikken*.

KOKINJE, v., meerv. *kokinjes*. Zekere gedraaide suiker, in Noordh. *taai* genaamd; misschien, met *konkel*, uit eene bron. Zie dit woord.

KOKKELEN, o. w., *ik kokkelde*, *heb gekokkeld*. Geluid maken als een haan, van het oude *kock*, *kocke*, fr. *coq*, eng. *cocke*, een haan. Van dit *kokkelen* is ook *kokkeloeren*, bij KIL. *canere instar gallinacei*, waarvoor men, bij verbastering, ook *koekeloeren* zegt.

KOKKELOEREN, zie *kokkelen*.

KOKOSBOOM, m., meerv. *kokosboomen*. Zekere indiaansche vruchtboom, wiens vrucht *kokosnoot* heet.

KOKOSNOOT, zie *kokosboom*.

KOL, v., meerv. *kollen*. Witte plek voor het hoofd van een paard. HOOGVL. neemt het ook voor de plek op het voorhoofd van een horenbeest: *daar men den geurgen*

of-

offerwijn op zijnen witten kol, voor 't zwarte voorhooft, plengt. Een zoodanig geteekend paard draagt denzelfden naam. Voorts, alzoo men zich de tooveressen verbeeldde, op zulke paarden te rijden, of liever op eenen bezemstok, in plaats van een paard, hebben zulke wezens dezen naam ook ontvangen: *driekoppig' Hekate, nachtloopster, luistervink, weërmaakster, groote kol.* HOOFT. *Nu geloof ik dat de kollen ros en wagen met de maan van den hemel af doen hollen.* HOOFT. *Op kol rijden*, tooveren; en zwerven, hollen. Van hier *kolachtig.* HOOFT. Zamenst. *kolbijl, kolrijder, kolrijdster*, bij OUD; — *tooverkol.*

KOLDER, m., meerv. *kolders.* Een harnas van leder, dat slechts de borst en den rug bedekte, en aan den hals vereenigd was: voorts, een borstharnas in het gemeen; ook een rok zonder mouwen. Uit het middeleeuw. *collare. Dus spreekt hij, schiet den dubblen kolder uit.* VOND. Zamenst. *malienkolder: ende doodt mij, want deze malienkolder heeft mij opgehouden.* BIJBELV. *Ringkolder: om te tasten, of hij met ringkolder mogt gehardt weezen.* HOOFT. *Kolder* is ook eene ziekte onder de dieren, bijzonder onder de paarden, die derzelver dierlijke verstand beneemt: *hij heeft den kolder in den kop;* waarvan het o. w. *kolderen*, den kolder hebben. Eindelijk draagt een kleine papieren vlieger den naam van *kolder*, misschien om de wilde draaijingen, welke dezelve maakt, even als dieren, die den kolder hebben. Zamenst. *koldergat*, opening, waarin de spil van den helmstok steekt, — *kolderstok*, waarmede de roerpen bewogen wordt.

KOLEN, zie *kool, kolen.*

KOLEUR, zie *kleur.*

KOLF, v., meerv. *kolven.* Een stok, die van onderen dik en rondachtig is: *met een ruwe kolf in de vuist.* VOND. *Gelijk een Herkules naa knodzen en naa kolven, zoo grijpt hij*, enz. HOOFT. Het onderste van een roer: *de kolf van het geweer.* Een stok met eene koperen klik van onderen, waarmede men den kolfbal slaat: *kolf aan stek*, voor *aan het stuk*, als iemand met de kolf tegen den paal slaat. *De kolf naar den bal werpen*, om een klein ongeluk den moed opgeven. In de scheikunde, worden glazen, met eenen ronden buik en eenen engen hals,

kolven genoemd, wegens de gedaante. Verkleinw. *kolfje : het is een kolfje naar zijne hand*, hij is daarvoor regt geschikt; die zaak komt met zijne neigingen en wenschen wonder wel overeen. Zamenst. *kolfbaan*, *kolfbal*, *kolfhout*, een dikzak, bot mensch, *kolfoog*, een visch. WACHT. acht dit *kolf*, lat. *clava (per metathesin)* afkomstig van *kloppen*.

KOLIBRIETJE, (*kolobrietje*), o., meerv. *kolibrietjes*. Een bont amerikaansch vogeltje, tot de spechtsoort behoorende, de kleinste onder alle bekende vogelen.

KOLIJK, o. Onduitsch woord, in zuiver nederduitsch, darmwee, of darmpijn. Van het gr. κωλον, de kronkeldarm, omdat dezelve het meest daardoor aangedaan wordt.

KOLK, v., meerv. *kolken*. In het gemeen een kuil, de diepte onbepaald zijnde. Zoo neemt men het voor de plaats op den haard, waarin de asch valt: *het zij men 't laet de kolk des haerts bevolen*. VOND. Zamenst. *aschkolk*, *haardkolk*. In het bijzonder, eene draaikolk: *daer d' Elve kookt door 't glojen harer kolck*. VOND. Voorts eene grondelooze diepte, waarom men het duistere schimmenrijk dus noemt. Oneig.: *de grondelooze kolk der eeuwigheid*. Zamenst. *draaikolk*, *slindkolk*, *stinkkolk*, *vuurkolk*, enz.

KOLKEN, o. w., *ik kolkte*, *heb gekolkt*. Met eene draaijende beweging om hoog rijzen: *en 't kolcken van den rook den open hemel sluit*. VOND. In de gemeene taal is het ook klanknabootsend: *het kolkt mij zoo in 't lijf. Het kolkend hertjen klapt 't geen schaemt de spraeck belet*. S. COST.

KOLLEBLOEM, v. meerv. *kollebloemen*. Anders korenroos genaamd.

KOLLEN, b. w., *ik kolde*, *heb gekold*. Voor de kol van den kop slaan, bollen. *Kollen* is ook onz., met *hebben*, op kol rijden, tooveren: *zij heeft van nacht gekold*. Oul. werd *kollen* ook voor betooveren gebezigd: *die met het loncken van u kollende gesicht*. S. COST.

KOLOKWINT, m., meerv. *kolokwinten*. Anders *kwintappel*, eene uitlandsche, zeer bittere vrucht: *ende las daervan sijn kleet vol wilde coloquinten*. BIJBELV. In het lat. *colocijnthis*, ital. *coloquintida*.

KOLOM, v., meerv. *kolommen*. Van het fr. *colonne*, lat.

lat. *columna.* Zuil, pilaar: *tegens eene vreesselijke kolom.* VOND. Dat naar eene zuil gelijkt: *terwijl d'Almaghtige de lichtkolom bewoog.* HOOGVL. Zoo ook *vuurkolom, wolkkolom.* De Boekdrukkers noemen de halve zijde van een gedrukt blad *eene kolom.* Denkbeeldig spreekt men van *eene kolom van lucht.*

KOLONEL, m., meerv. *kolonels.* Een officier van hoogen rang in de krijgsdienst. Zamenst. *luitenantkolonel,* enz.

KOLORIET, o. Onduitsch woord, beteekenende de kunst, om de verwen wel te mengen, om de juiste kleuren aan een schilderstuk te geven; vooral, als men naakte beelden schildert: *het koloriet alleen maakt nog een punt van eenig gewigt.* FEITH. *Eene schilderij van puinhoopen, met het schoone koloriet van een groot meester.* OVERZ. VAN HERVEY. Omdat de dichtkunst in haren aard, eene soort van schildering is, wordt het woord ook daarop toegepast: *een heerlijk koloriet in een gedicht verspreiden.* Uit het fr. *coloris.*

KOLOS, m., meerv. *kolossen.* Een woord, uit het grieksch ontleend, dat eigenlijk de naam van een reusachtig koperen standbeeld, op het eiland Rhodus, was. Men gebruikt het nog, van eenig kunstwerk, dat de natuurlijke grootte overtreft: *kolossen, niet van erts gevormt, noch door de hant geklonken.* ANTON.

KOLSTERSTOK, zie *kolder.*

KOLVEN, o. w., *ik kolfde, heb gekolfd.* In de kolfbaan spelen. Van hier *kolver.*

KOLVENIER, m., meerv. *kolveniers.* Schutter. Van *kolf,* zeker geweer, roer, of bus, anders *kolfbus, kolfroer.* Zij, die dit geweer gebruikten, werden *kolveniers* genoemd, waarvan de *kolveniers doele,* te Amsterdam, zijnen naam ontleend heeft, alwaar de schutters gewoon waren, zich in de behandeling van dit geweer te oefenen. Anderen schrijven *kloveniers,* naar de *colevrines,* waarmede de schutters oudt. schoten, zijnde een fransch woord, en beteekenende zoo veel als bus, of roer. Doch FR. BURM. beweert, dat het fransche woord van ons *kolf* afkomstig is.

KOM, v., meerv. *kommen.* Een holle bak, hetzij grooter of kleiner van omtrek. *Eene kom met soep.* Ook eene haven, waar schepen veilig liggen: *ter komme in.* VOND.

Kleine binnenlandsche zeeën dragen ook dien naam. Zamenst. *baarskom*, *melkkom*, *papkom*, *soepkom*, *spoelkom*, *vischkom*, *waterkom*, enz. Hoogd. *Kumpf*. Reeds bij de Grieken was κομβος een diep vat.

KOMBAARS, v., meerv. *kombaarzen*. Scheepsdeken: *zij wierpen het lijk, in eene kombaars genaaid, buiten boord*.

KOMBOF, v., meerv. *kombofs*, *komboffen*. Zoo noemt men, in Geld., eene hut, elders *eene boed* genaamd, waarin men stookt en kookt en allerlei ruig keukenwerk doet.

KOMBUIS, v., meerv. *kombuizen*. Scheepskeuken. Het laatste gedeelte schijnt uit *huis* ontstaan te zijn.

KOMEDIE, zie *schouwburg*.

KOMEET, v., meerv. *kometen*. Eene staartster. Van het lat. en gr. *cometa*.

KOMEN, o. w., *ik kwam*, (van het oude *kwemen*, bij Ulphil. *quiman*) *ben gekomen*. Men vervoegt dit woord dus: *ik kom*, *gij komt*, *hij komt*, *ik kwam*, *gij kwaamt*; gebiedende wijs: *kom*, *komt*. Het woord drukt, in het gemeen, uit tegenwoordig worden, zonder onderscheid van aard en wijs. Men gebruikt het, in eene naauwere en, misschien, de eigenlijkste beteekenis, van levende schepselen, die, uit eigene kracht, aan eene plaats zich tegenwoordig stellen. Eigenlijk: *daar komt de koning. Ik kom u iets zeggen. In de wereld komen*, enz. *Die spade komt, komt ook*. Oneigenlijk: *aan een ambt komen. In verzoeking, in gevaar komen. Op de gedachten, uit de schulden komen. Tot uitersten komen. Om het leven komen*. Hier drukt het voorzetsel het verlies van iets uit. Zoo zegt Hooft: *om neeringe, welvaart, en vrijheeden te komen*. Zoo ook elders: *zij komt om lijf of lidt*.

Van levenlooze dingen wordt dit woord ook gebruikt: *de brief is met de schuit gekomen. De tijd komt. Er zal dierte komen. Te pas komen. Te stade komen. Aan den dag komen. In geene bedenking komen. Dat woord komt van het hebreeuwsch. Aen u komt dit geschenk*. J. Cats.

Men gebruikt ook achter dit werkw. eene onbepaalde wijs met *te*: *komen te trouwen*. Men moet ondertusschen zich hier wachten, om de Franschen na te volgen: *hij kwam dit te doen*, *hij kwam te schrijven* is niet

goed; men zegge: *hij deed*, *schreef dit*. In eenige weinige gevallen alleen is dit te dulden. Het deelw. *komende: op komenden wege*. HOOFT. *De gaande en komende man*. Voor het verled. deelw. *gekomen*, werd oul., veelal, *komen* gebezigd: *daer 't was so verre comen*. L. v. VELTH.

Het schijnt, met het hebr. קוּם, dat, in onze bijbeloverz., meer dan eens door *opkomen* vertaald wordt, verwantschapt te zijn. Het gr. κομιζειν, *gaan*, is van het oude κομειν.

KOMENIJ, v. Kramerij, kruidenierswinkel: *eene komenij doen*. Zamenst. *komenijpraat*, bij VONDEL; *komenijswinkel*.

KOMFOOR, o., meerv. *komforen*. Een werktuig, waarin men kolen vuur doet. Zamenst. *tabakskomfoor*, *tafelkomfoor*. Men beschouwt het als afkomstig van het fr. *chaufoir*. KIL. heeft *kaffoor*, *kauffoir*, *foculus*.

KOMIJN, m. Zekere plant, of derzelver zaad. Zamenst. *komijnkaas*, anders *komijnde kaas*, *komijnzaad*. In de overz. van den bijbel wordt het onz. gebruikt: *ende het comijn slaet men uyt met den stock*. Van het lat. *cuminum*, gr. κυμινον, hebr. כַּמֹּן.

KOMKOMMER, m., meerv. *komkommers*, *komkommeren*. Eene bekende vrucht. Zamenst. *komkommerhof*, *komkommerzaad*, enz. Uit het lat. *cucumer*.

KOMMER, m., meerv. *kommeren*. Beslag op tilbare of ontilbare goederen, drukkende woeker: *gheld op kommer nemen*. KILIAAN. *Renten en kommeren op dezelve goederen*. HOOFT. ADELUNG leidt het af van *kam*, dat, in de salische wetten, de hand beteekent. Hiervan schijnt een veroud. werkw. *kamen*, nemen, ontstaan te zijn, welks voortd. werkw. *kommeren* is.

KOMMER, m. Eigenlijk een luid gesteen, gezucht, gejammer, van het oude *kuimen*, zuchten, dat bij KIL. nog te vinden is. Voorts beteekent het mangel aan de noodwendigheden des levens: *kommer en gebrek lijden*. *Sij sullen het brood met kommer eten*. BIJBELV. Een hooge graad van angst en hartzeer over rampen: *in 't dulden van korten kommer*. HOOFT. *Kommer* is ook een jagerswoord, voor drek, of afgang, van hazen. Van hier *kommerlijk*, *kommerloos*, *kommernij*, bij POOT —

kommernis, bij CAMPH. Zamenst. *kommerrijp*, welk woord van vruchten gebruikt wordt, die geenen tijd gehad hebben, om volkomen rijp te worden.

Het is van ons verouderde werkw. *kuimen*, oud hoogd. *kumen*, neders. *quimen*, lat. *gemere*, zuchten.

KOMPANJE, hetzelfde als *kampanje*. *Het was daar sobere kompanje*, het was daar armelijk. Van hier *kompanjemeester*, opzigter over een landspakhuis. Men zie voorts de afleiding in *kampanje*. Anders zoude men het van het oude fr. *compagner*, dat is het lat. *compingere*, kunnen afleiden; zijnde het woord dan zooveel als een opboeisel.

KOMPAS, o., meerv. *kompassen*. Een streekwijzer op zee, waarop de twee en dertig winden geteekend staan: *en 't twalen van de naald aan 't luisternauw kompas*. HOOFT. *Zijn kompas is verdraaid*, het hoofd staat hem niet wel. Zamenst. *peilkompas*, *zeekompas*. — *Kompasmaker*, *kompasnaald*. Van het ital. *compasso*, dat eigenlijk een cirkel is.

KOMPOST, v. Mengelspijs, mengeldrank. KILIAAN vertaalt het door *muria*, *conditus*, *conditura*; *salgama*. *De bitt're kompost ik verzoete*. VOND. Van het lat. *compostum*, voor *compositum*.

KOMST, v. Aankomst. Van hier *komstig*, in *toekomstig*.

KONCILIE, *concilie*, o., meerv. *koncilien*. Een woord, waardoor men de oude kerkelijke vergaderingen der christenleeraren verstaat: *'t Koncilie van Trenten*. HOOFT. Van het lat. *concilium*.

KOND, bijw., van *kennen*. In het gemeene leven gebruikt men het voor bekend, en voegt het bij *doen*, of *maken*: *het welcke de Heere ons heeft kont gedaen*. BIJBELVERT. In den deftigen stijl is het buiten gebruik geraakt. Bij RAB. MAUR. *chund tuon*, bij NOTK. en OTFRID. *kund duan*. In openbare bevelen is het ook somtijds nog in den smaak: *elk zij kond*, *dat* enz. Van hier *kondschap*, (*kundschap*) v., meerv. *kondschappen*; berigt, bescheid: *op kondschap uitgaan*. *Deze kundschap heb ik uit eenen persoon*. HOOFT. Van hier het bedr. werkw. *kondschappen*, en het naamw. *kondschapper*.

KONDSCHAP, *kundschap*, zie *kond*.

KONFIJT, v. Ond. woord, voor suikerooft. Van hier *konfijten*, in suiker inleggen. *Hij is in die zaak gekonfijt*, in het gemeene leven, voor: hij verstaat het stuk zeer wel. Van het fr. *confit.*

KONFILJE, v. Melisse, een zeker kruid.

KONFOOR, zie *komfoor*.

KONGERAAL, m., meerv. *kongeralen*. Zekere soort van aal. Lat. *conger*, fr. *congre*.

KONIJN, (*knijn*) o., meerv. *konijnen*. Een bekend viervoetig wild. Van het lat. *cuniculus*. Het mannetje heet *ram*, het wijfje *voedster*. Misschien draagt het den naam van *Canalis*, omdat het *kanalen*, dat is gangen en holen, onder de aarde maakt. Zamenst. *konijnenbosch*, *konijnenhok*, *konijnenhol*, *konijnenjagt*, *konijnenkooi*, *konijnenkruid*, *konijnenpastei*, *konijnshaar*, enz.

KONING, m., meerv. *koningen*. In het algemeen iemand, die de hoogste magt over meerderen heeft, de hoogste overheid, zoover zij door eenen wordt voorgesteld. Zoo noemt de Schrift het Opperwezen, op eene uitstekende wijze, *Koning*. In veel flaauweren zin, dragen, in andere werelddeelen, buiten Europa, alle onafhankelijke vorsten, al gebieden zij slechts over eenige weinige steden, zelfs over eene stad, dien naam. In dien zin lezen wij, in de OVERZ. *van den* BIJBEL, menigmaal van *koningen*. Ook, wanneer deze kleine vorsten den grooteren onderworpen zijn, behouden zij dien naam. In de middeleeuwen benoemde men dus de stadhouders zelfs. In eenen naauweren zin, die thans, in Europa, de gewoonlijkste is, beteekent dit woord eenen beheerscher van een koningrijk, volgende, in rang, op eenen keizer: *de koning der Nederlanden*. Deszelfs gemalin heet *koningin*. In den dichterlijken stijl heet de maan *de koningin des hemels*, — *van den nacht*. Iets, dat in zijne soort boven anderen uitsteekt: *de koning in het kegelspel*, de middelste kegel. In het schaakspel is het voornaamste stuk *de koning*; dat daaraan volgt heet *koningin*, welke naam, op eene zonderlinge wijze, in Europa gevormd is. Het schaakspel is een oud krijgsspel van oostersche vinding. Het stuk naast den koning heet, in het pers. en arab. *pharz*, of *pherzan*, dat is veldheer, wiens ambt dit stuk, in het spel, ook wezenlijk vervangt. Het spel in Europa bekend wordende, hield dit stuk eerst den naam

van *fercia*, zoo als het, in de twaalfde eeuw reeds, met dien naam voorkomt, in het oudfr. *fierce*, *fierge*. Uit onkunde van het woord smeedde men daaruit *vierge*, maagd, dat eindelijk in het lat. door *virgo*, *domina*, *regina* vertaald is. Van hier, dat dit stuk *koningin* genoemd is. Zie verder *schaak*. Voorts noemt men, onder de dieren, sommige met dezen naam. De arend is *de koning* onder de vogelen; de leeuw onder het viervoetige gedierte; de haring onder de visschen. De bij, die den geheelen korf bevrucht, anders *moer* genaamd, heet ook, schoon zeer oneigenlijk, *koning*. *Koning* is ook een woord der scheikunst, als het metaal van alle andere deelen gezuiverd is. Halfmetalen dragen ook dien naam: *spietsglaskoning*, enz. Van hier *koningdom*, *koninklijk*, *het koningschap*. VOND. Zamenst. *koningrijk*, *koningsbrood*, *koningsgezind*, *koningshuis*, *koningskaars*, eene bloem, *koningskind*, *koningskleur*, *koningsmoord*, *koningsmoorder*, *koningsstaf*, *koningszeer*, *koningszoon*, enz.

Koning, KER. *chuning*, WILLER. *kuning*, hoogd. *König*, angels. *cijning*, eng. *king*, zw. *konung*. WACHTER en anderen brengen den oorsprong tot *kunne*, een geslacht, omdat, in de eerste tijden, de oudste van eenig geslacht tevens deszelfs koning was. Waarschijnlijker is de gedachte van FRISCH en anderen, die het woord van *kunnen* afleiden, omdat toch *de magt* het uitstekendste kenmerk eens konings is. Waarvan het ook herkome, men zal vele overeenkomst vinden tusschen dit woord en het tatarische *chan*, en misschien ook het hebr. כהן, een priester, een vorst.

KONKEL, v., meerv. *konkels*. Dit woord heeft zijne oorspronkelijke beteekenis geheel verloren, en wordt niet dan oneigenlijk gebruikt. Bij KIL. is *konckel* eene draaikolk, *konckelwronckel* zamengedraaid, *konckelen* omdraaijen. Wijders, om de draaijing en rondheid is het, bij hem, ook een spinrokken, even als het opperd. *Kunkel*. Het behoort dan, zeer waarschijnlijk, tot *kink*, een draai. Van hier is *konkelen* eertijds voor spinnen gebruikt. Gelijk nu nog, op het platte land, het jonge vrouwvolk tot spinnen bijeenkomt, (welke bijeenkomst *eene spinning* heet) zoo was zulks, van oude tijden af, reeds het gebruik. Van daar heeft het woord *konkelen*, spinnen, wegens de praat-

praatzucht van dergelijke spinsters, eene oneigenlijke beteekenis gekregen; deels van praten, babbelen; deels van brouwen, smeden, overleggen, in het geheim bewerken; deels van koffij drinken, onder het vrouwvolk, op eenen sluiptijd. Van hier *konkelster*. Dit is voorts de reden, dat *konkel* een lui, ledig, slordig vrouwmensch beteekent: *zij is eene regte konkel;* ja zelfs eene vod, eene slet: *het zijn maar konkels; — gij laat uwe konkels overal liggen*. Zamenst. *konkelpot*, koffijketel, koffijpot.

KONNE, zie *kunne*.

KONNEN, zie *kunnen*.

KONST, zie *kunst*.

KONSTABEL, (*konstapel*) m., meerv. *konstabels*. Een bediende onder het krijgsvolk, die den kanonniers te dienst staat, ook zelf wel de stukken afsteekt; een busschieter. Zamenst. *konstabelskamer*, eene plaats op het schip, onder de kajuit, *konstabelsmaat*. Het woord is uit het middeleeuw. *constabularius*, van *stabulum*, een stal, eene ligplaats. In de middeleeuwen noemde men *stabularii* soldaten, die ééne woning betrokken, wier opziener *constabularius* heette. Hiervan is ons woord *konstabel*. Voorts was *konstabel* ook de eerste der hooge ambtenaren van de fransche kroon; opperveldoverste: *het slot van Vezou door den constabel van castiljen weder ingenomen*. HOOFT. Uit het fr. *connétable*, verbasterd uit *comes stabuli*, opperstalmeester.

KONT, v., meerv. *konten*. Het achterste, de aars. In veler ooren is dit een zeer vuil woord. De onschuld op het platte land, die in de woorden zelve geene onkuischheid kent, schaamt zich nogtans niet, in de dagelijksche taal, dit woord, vooral het verkleinw. *kontje*, te gebruiken. In Gelderl. hoort men het dikmaals. Misschien is het, om het onderscheidende teeken der geslachten aan dat deel des dierlijken ligchaams, met *kunne*, uit eene bron.

KONTERFEITEN, b. w., *ik konterfeitte*, *heb gekonterfeit*. Uitschilderen, afbeelden. Van hier *konterfeitsel*. Een woord weinig meer in gebruik; althans in eenen deftigen stijl onvoegelijk. Van het fr. deelw. *contrefait*, nagebootst.

KONZENILJE, (*cochenille*) v. Eigenlijk een gekorven diertje, dat in Mexiko gevonden wordt aan eene plant, nopal geheeten, eene soort van indiaansche vijg. Van zulke gedroogde diertjes komt de kostelijke karmezijn en scharlaken verw, behoudende dienzelfden naam. Het woord ontstaat van het sp. *cochinillas*, een verkleinw. van *cochino*, *cochin*, in Spanje de naam van eene pissebed, een zeker bloedeloos diertje.

KOOI, v. meerv. *kooijen.* Dit woord drukt, in het gemeen, eene plaats uit, waar men zich ter ruste nederlegt. Zoo noemt men, in het gemeene leven, met eene soort van verachting, elke slaapplaats: *hij is al te kooi.* De slaapplaats des schippers, ook andere slaapplaatsen voor reizigers, op een vaartuig, ook eene hangmat, waarin het scheepsvolk slaapt, noemt men met dien naam. Eene plaats, waar schapen opgesloten worden, en veilig rusten kunnen: *de wolf kwam tot de koij.* VOND. Eene kouw voor vogelen, *vogelkooi.* Eene plaats waar men eenden vangt, *eendenkooi.* Die daar woont en eenden vangt, heet *kooiman.* Een bijenkorf: *de bijen, in de kooij te zeer bevollikt*, enz. HOOFT. Bij de drukkers noemt men de wiggen, of korte sluithouten, om den vorm vast te zetten, *kooijen.* Zamenst. *konijnenkooi*, *ligtekooi*, *mestkooi*, *ramskooi*, *schaapskooi*, enz. In het deen. is *koij* eene hangmat, in het zw. *koite.* Dit komt overeen met het gr. κοίτη, een bed.

KOOIJEN, b. w., *ik kooide*, *heb gekooid.* In eene kooi zetten: *eenen vogel kooijen.* Men gebruikt het ook onz., met *hebben*, voor bijslapen (lat. *coire*); doch meest in eenen kwaden zin, voor in ontucht leven: *zij kooijen met elkander.*

KOOK, v. De toestand van eene zaak, als dezelve dadelijk kookt: *het water is aan de kook. De ketel is van de kook.*

KOOL, v., meerv. *kolen.* Een doorgebrand, droog en brokkelig ligchaam. In het bijzonder doorgebrand hout of turf. *Houtskool*, *turfkool. Gloeijende*, *doove kool. Eén huis in kolen leggen*, hetzelve in den brand steken. *Ik zit*, of *sta*, *op heete kolen*, ik heb groote haast. *Met eene zwarte kool teekenen*, — *malen*, een kwaad in zijne afzigtigheid vertoonen: *wanneer hij d'ondeugt met een zwarte kole maalt.* HOOGVL.

Overdr.,

Overdr., voor minnevuur, zoo als zich dat in het stralende oog vertoont: *als de gebluste kool weer, in haar oogh, geglommen.* HOOFT. Zeer geestig zegt dezelfde schrijver, deswege, van een blind oog eener zekere boel: *dekkende de doove kool met een plaasterken van zijde.* Het vurige gezwel eener pestbuil heet men insgelijks *kool.* Van dit *kool* is ook het werkw. *kolen* gevormd, in Gelderl. gebruikelijk, alwaar men *klompen kolen* zegt, voor holsblokken, in den winter, met gloeijende asch warm maken. Zamenst. *smidskool, steenkool.* — *Koolaarde, koolbak, kooldrager, koolhaler,* een schip, of schipper, die kolen haalt, *koolkrabber, koolmees,* ook voor eenen koopman in kolen, lat. *carbonarius,* — *koolschip, koolvloot, koolzak,* enz.

Dit *kool* stamt af van het verouderde duitsche *Kol,* vuur, en behoort tot eenen wortel met het lat. *calere* en *calor,* en het gr. ηλιος.

KOOL, v., meerv. *koolen.* Een bekend gewas in onze moestuinen. *Sluitkool, buiskool, boerenkool.* Oul. verstond men onder *kool* allerlei groenten: *of ijmant den anderen schade dede an tuine* (omtuining), *an willigen en koel* enz. STADR. V. DEVENT. *Kool verkoopen* is, in de dagelijksche verkeering, door zotte vertellingen misleiden, — *iemand kool verkoopen,* anders *knollen voor citroenen verkoopen. Het sop is de kool niet waard,* spreekw. Verkleinw. *kooltje. Iemand een kooltje stoven,* in den gemeenzamen omgang, voor eene poets spelen. Zamenst. *bloemkool, winterkool.* — *Koolblad, koolhaas, koolhof, koolluis, koolmoes, koolplant, koolstronk, kooltuin, koolworm, koolzaad,* enz.

Kool, fr. *choux,* lat. *caulis,* waarvan het misschien afstamt; schoon anderen, den oorsprong in *olus, holus,* moeskruid, meenen te ontdekken.

KOON, v., meerv. *koonen.* Wang: *de suikere koon van een dochter te kussen.* VOND. Zamenst. *koonslag.*

KOOP, m. De handeling, om eenen eigendom aan iets, voor eenen bedongenen prijs, te krijgen. *Op den koop maken. Iets te koop hebben. Zijne eer te koop dragen,* zich oneerlijk gedragen. Het koopverdrag zelf: *eenen koop sluiten, maken, opzeggen, breken. Iets op den koop toekrijgen. Op dien koop, kon iemant*

lich-

lichtelijk aan den tijtel van maroosvlegel geraecken. VOND. Het geld, dat voor iets betaald wordt; schoon in zamenst. alleen, *rouwkoop*, *wijnkoop*. De prijs, wanneer het als een bijv. woord gebruikt wordt: *goedkoope waren. Dierkoop.* Als een bijwoord: *ik heb dat goedkoop gekocht.* Verkleinw. *koopje: aan dat boek heb ik een koopje*, het kost mij weinig. *Ik heb er een koopje aan*, ik ben er wakker mede aangehaald. Zamenst. *aankoop*, *inkoop*, *verkoop*; *koopal*, m. en v. *koopbrief*, *koopceel*, *koopdag*, *koopgierig*, *koopgoed*, *koophandel*, *kooplieden*, *kooplust*, *koopman*, *koopmanschap*, en het werkw. *koopmanschappen*, *kooppenningen*, *koopstad*, *koopvaarder*, *koopvaardij*, *koopvaardijschip*, *koopvrouw*, *koopwaar*, *koopwijf* enz.

KOOPEN, b. w., onregelm., *ik kocht*, *heb gekocht.* In het algemeen, nemen: *koopt zonder gelt.* BIJBELV. Verwerven: *koopt de waerheijt.* BIJBELV. Voor geld het genot van iets verkrijgen: *zich in een gasthuis*, — *uit eene gevangenis koopen.* In den bepaaldsten zin, den eigendom van iets, tegen eenen bedongenen prijs, aan zich brengen: *boeken koopen. Op dag*, *op tijd koopen*, op voorwaarde, van het geld, op eenen bepaalden dag, of tijd, te geven. Van hier *kooper*, met de zamengest. *boterkooper*, *kleerkooper*, enz. *Koopster*, met de zamenst.

Daar dit woord oudtijds ook beduidde met eenen handslag beloven, en die handeling, in het koopen, reeds vroeg in het gebruik was, is ADELUNGS gissing niet ongegrond, die het van het oude woord *gaf*, *gauf*, de hand, afleidt. Hiermede komt overeen het lat. *capere*, nemen, waarvan *captare* en het fr. *acheter.* Bij de Hebr. כַּף de holle hand. Echter komt het gr. κȣφίζω; *onere levo*, *exonero*, *ontlasten*, hier mede in aanmerking, dewijl koopers diegenen van een gedeelte van derzelver last ontheffen, die hunne koopwaren ter markt brengen.

KOOR, o., meerv. *koren.* Een rei van dansende of zingende personen. Hierheen behooren de zamenst. *dankkoor*, BIJBELV., *engelenkoor*, *hemelkoor: de feestmuzijk der blijde hemelkooren.* POOT. Het achterste ge-

gedeelte eener kerk, waar het altaar bij de Roomschen is: *na de mis, quam hij weder in 't Koor.* HOOFT. Voorts, in elke andere kerk, de plaats, die, in vorige tijden, daartoe bestemd was: *op het koor trouwen.* Eene verhevene plaats in eene kerk, of in een ander gebouw, van waar gezongen wordt: *ten kore komen*, mede tot het gezang verschijnen. Van het lat. *chorus*, gr. χορος. Hiermede komt overeen het hebr. כור, *in globum congessit.* Zamenst. *koordeken*, *koorjongen*, *koorkind*, *koorkleed*, *koorknaap*, *koorlamp*, *koorkosteres*, VOND., *koorrok*, *koorzang*, *koorzanger*, enz.

KOORD, v., meerv. *koorden.* Een gedraaid snoer van zijde, kemelshaar, wol, enz. Zamenst. *kloskoord*, *liskoord*, (*litskoord*) *mantelkoord*, enz. Eene gedraaide lijn, een touw: *op de koord dansen.* *Met de koord gestraft worden*, opgehangen worden. Zamenst. *koordendanser*, *koordendansster.* Van het fr. *corde*, lat. *chorda.*

KOORN, zie *koren.*

KOORTS, v., meerv. *koortsen.* Oudtijds schreef men *korts.* Eene bekende ziekte, die, op gezette tijden, telkens wederkomt. *Alledaagsche*, *anderdaagsche*, *afgaande koorts*, *slepende*, *heete*, *brandende koorts.* *Van een koude koorts geslagen.* HOOGVL. *De koorts krijgen.* *Lang aan de koorts gaan*, *liggen.* Van hier *koortsachtig*, *koortsig.* Zamenst. *koortsbast*, *koortsdrank*, *koortsmiddel*, — *binnenkoorts*, *blutskoorts*, *minnekoorts*, enz.

KOOT, v., meerv. *koten.* Eene schipperskooi. Van eenen oorsprong met *kot.*

KOOT, v., meerv. *koten.* Been uit den hiel van een varken, of van een rund, waarmede jongens spelen: *wij keven altemet, 't is waer, om koot of knikkers.* POOT. Met eene soort van verachting wordt het ook van menschen gebruikt: *dit geraamt van schenkels en van kooten.* HOOFT. Voor de beenen van menschen, in de gemeenzame verkeering: *hij staat vast op zijne koten.* *Ghij hinckt, uw wijf is fris en wacker op haer koten.* WESTERB. Zamenst. *kootjongen*, *koottijd*, enz.

KOP, m., meerv. *koppen.* Een woord, dat, in het algemeen, een ligchaam beteekent, hetwelk eenige diepte heeft. In het bijzonder, een werktuig, om uit te drinken, iets uit

uit te gieten: *een kop koffij*. Het verkleinw. *kopje* is hier meest in gebruik. *Hij vat een' gouden kop vol wijn.* HOOGVL. Een zeker werktuig, om, met doorvlijming van het vel, bloed af te trekken: *iemand koppen op den arm zetten.* Zamenst. *koppenzetter, koppenzetster, koppenzetting.* Eene zekere maat van drooge en natte waren: *twee kop zout. Een kop melk.*

Dit woord is zeer oud, bij SCHILTER *koffe*, hoogd. *Kopf*, ital. *coppa*, fr. *couppe*, middeleeuw. *cupa*, pers. *cobba*, hong. *kuppa*, gr., bij HESYCH., κυββα. Het lat. *scyphus* is uit dezelfde bron. Het hebr. כף, eene holligheid, komt hiermede overeen.

KOP, m., meerv. *koppen.* Het ronde, bovenste deel van een ding: *de kop eener speld. De kop van eene pijp*, de ketel. Het hoofd van een dier. Het hoofd eens menschen, in den vertrouwelijken spreektrant, en wel van zoodanig eenen, welken men juist geene uitstekende achting meent schuldig te zijn: *met den blooten kop loopen. Iemand den kop voor de voeten leggen*, hem onthoofden. *Den dief bij den kop vatten.* Geheugen: *hij heeft het al in den kop.* Vatbaarheid, om iets te begrijpen en in te zien: *hij is een schrandere kop.* De gesteldheid des gemoeds: *een onverzettelijke kop.* Het leven: *dat zal hem den kop kosten.* De persoon zelf: *ik stond over de opluikende vonken van dezen poëetischen kop verstomd.* FEITH. *Eene bende van honder koppen.* OUD. noemt schrandere menschen *kloeke koppen.* Van hier *koppig*, eigenzinnig, ook dat ligt naar het hoofd vliegt: *een koppige jongen; koppige wijn; koppigheid, koppiglijk.* Zamenst. *kopstuk.* Het woord komt zeker uit eene bron, met het fr. *chef*, ital. *capo*, lat. *caput*, gr. κεφαλη.

KOPER, o. Een bekend metaal. *Rood, geel koper.* Dat uit koper gemaakt is: *daar werd veel koper en tin verkocht.* Van hier het onverb. *koperen: eene koperen tabaksdoos.* Wijders het werkw. *koperen*, met koper beslaan: *een gekoperd schip.* Voorts *koperachtig, koperig.* Zamenst. *koperberg, koperblad, koperdraad, kopererts, kopergeld, kopergieter, kopergroen, kopermijn, kopermolen, kopermunt, koperroest, koperrood, het koperslagen, koperslager, kopersneé, koperwerk*, enz.

Ko-

Koper, hoogd. *Kupfer*, angels. *cyper*, eng. *copper*, zw. *koppar*, fr. *cuivre*, sp. *cobra*, middeleeuw. *cuprum*, *cyprinum*. Alles is uit het lat. *aes cyprium*, omdat het den Romeinen, in menigte, uit het eiland Cyprus werd aangebragt; zoo als Festus verzekert.

KOPIJ, v., meerv. *kopijen*. Afschrift: *geef mij er kopij van*. Zoo ook eene naar het oorspronkelijke gemaakte schilderij: *eene kopij naar Rubens*. Bij de Drukkers het schrift, waarnaar men de letters zet; ook eene geringe schets; waarvan de spreekw. *dat is maar kopij van de zaak*. Van hier het ond. woord *kopijeren*, *kopieren*. Uit het lat. *copia*, fr. *copie*, eene menigte. Misschien werd, in de middeleeuwen, een afschrift van oorkonden of eenig boek dus genaamd, omdat, door dat afschrijven, de zaak vermenigvuldigd, en een zoodanig boek onder velen verspreid werd.

KOPPEL, o., meerv. *koppels*. Eigenlijk een band, inzoover dezelve dient, om dingen daarmede vast te maken. In dien zin komt het bij Kil. nog voor. Voorts, een paar, dat door eenen band gebonden is, of gebonden kan worden: *een koppel konijnen*. Eindelijk, een aantal, eene vereenigde menigte, in de dagelijksche taal: *zij stonden op een koppel*, op eenen hoop. Zamenst. *koppelwoord*. Uit het fr. *couple*, lat. *copula*. Reeds bij de Hebr. heette כבל een band: ook komt כפל, dubbel, in aanmerking.

KOPPELEN, b. w., *ik koppelde*, *heb gekoppeld*. Met een koppel, dat is met eenen band, binden: *honden*, — *paarden koppelen*. Vereenigen: *woorden koppelen*. Eene verbinding tusschen twee personen maken; in eenen verachtelijken zin, omdat doorgaans bij den eenen, of bij beiden, eene hartelijke vereeniging ontbreekt: *een huwelijk koppelen*. Van hier *koppelaar*, huwelijksmaker, — ook hoerenwaard, *koppelaarster*, *koppelares*, *koppelarij*, *koppeling*, *koppelwoord*, enz.

KOPPEN, b. w., *ik kopte*, *heb gekopt*. Koppen zetten, door middel van eenen kop (zie dit woord) bloed aftrekken. Bij Kil. heeft het nog andere beteekenissen, die verouderd zijn. Van hier *kopper*, *kopster*.

KOPPERMAANDAG (*koppertjes*, — *koppeltjesmaandag*), m., meerv. *koppermaandagen*. De tweede maan-

dag in het nieuwe jaar, die, in sommige oorden van Nederland, in vrolijkheid wordt doorgebragt. In Gron. is dezelve, vooral voor Boekbindersknechts, een dag van onthaal. KILIAAN vertaalt *kopperen* door eene vrolijkheid vieren; van *kopper*, voor eene vrolijke partij, bij HOOFT: *die een kopper in den zin heeft.* Op de Gron. jaarmarkt viert men ook *eenen kopjesmaandag.* TEN KATE meent, dat deze benaming ontleend is van het zamenkoppelen van het gemeene volk, om vreugde te bedrijven. Anderen brengen haar tot het zamenkoppelen, of vereenigen, door het huwelijk, zoodat deze dag eigenlijk eenen maandag zou beteekenen, waarop men gewoon was, te huwelijken. Oul. werd deze dag *verloren* maandag genoemd, en bij de Gelderschen *raasmaandag.*

KORAAL, m., meerv. *koralen.* Eigenlijk koorjongen, die onder den opperkoorzanger, in de roomsche kerken, zingt: *hij verdooft met klokgeluit d'alleréelste kerkkooraelen.* VOND. Voorts een zanger in den rei: *in 't muzijk van hemelsche koraelen.* ANTON. Van het middeleeuw. *choralis*, of het gr. χοραλης, iemand, die op de fluit speelt, in eenen rei.

KORAAL, vr. en o., meerv. *koralen.* Een steenachtig gewas in de gedaante eens booms, dat op den grond der zee gevonden wordt, en van kleine wormen ontstaat, die het tot hunne woning bouwen. De stof zelve is onzijdig: *wit, — rood koraal.* Dichters gebruiken het voor eene roode kleur: *aen 't korael van uwen mont.* VOND. Voor de roode lippen, of den mond zelven: *vleesrobijnen, leenigh kraal, mondtjen minnelijk van taal.* HOOFT. Van de stof draait men ronde bolletjes, die zoowel tot paternosters, of rozenhoedjes gebruikt, als tot sieraad aan eene rij geregen en om den hals gedragen worden; wanneer het vr. is, en een meerv. heeft: *een snoer van koralen.* Verder dragen ronde bolletjes, die aan een snoer geregen worden, denzelfden naam: *zij dragen koralen om den hals.* Van hier het onverb. *koralen*, dat van koraal gemaakt is: *een koralen korfje.* Dat rood als koraal is, in den dichterlijken stijl: *van bleekheidt der gedaant', en roó koraalen mondt.* HOOFT. Zamenst. *amberkoralen, bloedkoralen, pijpkoraal.* — *Koraalagaat, koraalboom, koraalkruid, koraalwerk.* Van het gr. en lat. *corallium.* Zie *kraal.*

KORBEEL, m., meerv. *korbeelen.* Een steen, die in eenen muur uitsteekt, en waarop een balk rust. Van het fr. *corbeau.*

KORDELIER, m., meerv. *kordeliers.* Ond. woord, een minderbroeder; uit het fr. *cordelier*, van *cordeau*, eene koord, welke de Monniken om het lijf dragen.

KORDEWAGEN, m., meerv. *kordewagens.* Een kruiwagen, bij DE BRUNE. Bij KIL. *kordewaghen* en *koordewaghen*, in Gron. *korrewagen.* Het is, door letterverzetting, voor *krodewagen*, van *kruiden*, dat is *kruijen*, afkomstig.

KOREN, (*koorn*), o., meerv. *korens*, in sommige gevallen alleen gebruikelijk. Allerlei graan, dat tot brood en melkspijs gebruikt wordt; zonder meerv.: *koren dorschen*, — *wannen.* *Och! zag men 't koorn in goudgeele aaren!* SCHUTTE. In Noordh. verstaat men er, bij uitnemendheid, gerst door. Het meerv. is gebruikelijk in het zameng. *gerstekoren*, voor gerstekorrel. In den dagelijkschen stijl komt het, in de beteekenis van een weinigje, voor: *ik heb geen koren brood in huis.* *Zijn korentje groen eten*, zijn goed vroeg opmaken. Zamenst. *korenaar*, *korenakker*, *korenberg*, *korenbeurs*, *korenbijter*, anders *korenbout*, — *korenbloem*, *korenbrander*, *korenbrandewijn*, *korendorscher*, *korendrager*, *korennarf*, *korenhalm*, *korenharp*, *korenhoop*, *korenkooper*, *korenland*, *korenligter*, *korenmaat*, *korenmarkt*, *korenmeter*, *korenmolen*, *korenroos*, *korenschoof*, *korenschop*, *korenschuur*, *korenworm*, *korenzolder*, enz. Het woord is met *kern* naauw verwant.

KOREN, b. w., *ik koorde*, *heb gekoord.* Dit werkw. is klanknabootsend, het geluid uitdrukkende, hetwelk men, onder het braken, of overgeven, somtijds hoort. In Gron. en elders is dit woord gebruikelijk. Bij KIL. vindt men *koren*, *karen*, *vomere*, overgeven. VOND. zegt: *de basterd* (dat is basterdwijn) *eerst gekoort regt tusschen d'hoornen gieten.* Van hier *koring.*

KORENT, zie *krent.*

KORF, m., meerv. *korven.* Een vat, dat van twijg of teenen gevlochten is, om daarin iets te leggen, te dragen, enz. *Gebruik den korf.* VOND. *Door den korf vallen* is niet veel meer in gebruik; het beteekende eigen-

lijk zijn voorstel tot een huwelijk afgewezen zien; voorts gebruikte men het meest voor afgeslagen worden in zijn aanzoek, om eene kerkelijke waardigheid te bekomen. De oorsprong van die spreekwijs schijnt te zijn, dat men eertijds iemand, van welken eene dochter vreesde ten huwelijk verzocht te zullen worden, eenen korf achter de huisdeur zette. Althans, men vindt nog sporen van zulk een gebruik. In Duitschland noemt men het: *eenen korf bekomen*, *zich eenen korf halen.* Zamenst. *bijenkorf*, *broodkorf*, *schanskorf*, *vischkorf*, enz. — *Korfdrager*. enz.

Korf, OTFRID. *korb*, hoogd. *Korb*, fr. *corbeille*, ital. *corba*, lat. *corbis.* Het komt, met *kaar*, uit eene bron, en beteekent, in het gemeen, een hol vat.

KORHAAN, m., meerv. *korhanen.* Eene soort van vogel. Voorts *korhoen*, een hazelhoen.

KORIANDER, m. Welriekend zaad eener plant, in Noordholland veel geteeld wordende. *Het man nu was als corianderzaet.* BIJBELV. Lat. *coriandrum.* De naam is van griekschen oorsprong. HESYCHIUS zegt: κοριον is το κοριανδρον, of liever κοριαμβλον. De oude Grieken, zegt GALENUS, noemden het κοριαννον. Men leidt het af, zegt GORRHÆUS, van κορις, eene weegluis, omdat de bladen dezer plant naar zulk ongedierte zouden ruiken. De Duitscher noemt het daarom *wanzendille*, dat is weegluisdille.

KORINT, zie *krent*, *krint.*

KORNEL, v. Fijne zemelen, waarvan men zich bedient, om hoenders te mesten. Van *koren*, *kern.*

KORNEL, m., meerv. *kornels.* Voor *kolonel*, van het ital. *colonello*, aanvoerder eener colonne. Zie *kolonel.*

KORNET, v., meerv. *kornetten.* Een kromme horen, eene kromme fluit: *de kornet*, of *op de kornet blazen.* Fr. *cornet.* Een standaard der ruiterbenden. Zoo schijnt VONDEL het te nemen: *om onder onze jonge ridderschap de kornet te voeren.* De standaarddrager zelf; wanneer het mannel. is. Eindelijk, eene bende ruiters onder eenen standaard: *Juliaan Romero ontbiet de kornet van Mendosa.* HOOFT. Van het fr. *cornette.* Zamenst. *kornetmuts*, eene vrouwen tuitmuts, ook enkel *kornet.*

KORNIS, v., meerv. *kornissen.* Kroonlijst. Eenigen schrijven ook *karnis*, in navolging van het hoogd. *Karnisz.*

Zoo

Zoo men het woord voor onze taal wil houden, is de spelling *kornis* beter, omdat het afstamt van het fr. *corniche*, en dat van het lat. *coronis*. KIL. heeft ook *kornisse*.

KORNOELJE, v., meerv. *kornoeljen*, *kornoeljes*. De vrucht van den kornoeljeboom. Van het fr. *cornouille*, uit het lat. *cornus*, middeleeuw. *cornolium*. In eenige oorden van het Vaderland noemt men haar *kornelle*, en den boom *kornellenboom*, hoogd. *Kornelle*, *Kornelbaum*. Van *kornoelje* heeft men het bijvoegel. naamw. *kornoeljen*, dat tot den kornoeljeboom behoort, of daarvan afkomstig is.

KORNUIT, m., meerv. *kornuiten*. In het gemeene leven alleen, is dit woord gebruikelijk, waar men, door hetzelve, eenen jongen makker van eenen jongen losbol verstaat. Somtijds wordt het ook van meerbedaagden, meest echter van jonge lieden, verstaan. Het woord schijnt uit het geldersche en overijsselsche *keurnoot* verbasterd te zijn, zoodat het iemand zou beteekenen, welken wij zelve als makker kiezen. In het neders. *kornut*. Met dien naam komen ook voor de Bijzitters van het oude veemgeregt, het westfaalsche bloed- of heimelijk geregt genoemd. Hiervan nader op *veem*. Eindelijk is het de naam van eenen zangvogel.

KOROESTER, zie *korre*.

KORPORAAL, m., meerv. *korporaals*, *korporalen*. Een gemeen onderofficier bij het voetvolk. In het gemeene leven zegt men *kapperaal*. Men diende dit woord eerder *kaporaal* te schrijven, van het fr. *caporal*, ital. *caporale*, dat van *capo*, het hoofd, afstamt.

KORRE, v., meerv. *korren*. Eene soort van sleepnet, waarmede men oesters vangt. Van hier het werkw. *korren*, *korde*, *gekord*, zijnde eene wijs van oesters vangen, bij de Schiermunnikoogers in gebruik. Van hier *oesterkor*, — *koroester*, *kortijd*. In het gr. is κυρτος een sleepnet.

KORREL, v., meerv. *korrels*, *korrelen*. Hetzelfde als *kerrel*. *Als vocht en zonneschijn de zwakke korrel voeden met levenssap en vuur*. M. L. TIJDW. VONDEL, die het oneig. voor pit, merg neemt, heeft het mannel.: *verstonden zij te recht den korrel van de saeck*. Van hier *korrelig*. Ook het onz. w. *korrelen*, aan korrelen val-

vallen.

KORREN, zie *koeren.*

KORSET, o., meerv. *korsetten.* Een slap rijglijf. Van het fr. *corset.*

KORST, v., meerv. *korsten.* De harde, drooge oppervlakte van een weekachtig ligchaam: *de korst van brood*, het tegendeel van de kruim. De gedroogde oppervlakte van modder: *alzoo zij (de paarden) dikwijls door de korst heen stapten.* HOOFT. *De korst van eene zweer.* In het gemeene leven heeft men ook een onz. w. *korsten*, tot eene korst worden. Van hier *korstachtig*, *korstig*, *korstigheid.* Zamenst. *korstpastei.* In het neders. *korste*; door letterverzetting, die, in dit woord, bij andere volkeren gemijd wordt. Hoogd. *Kruste*, ital. *crosta*, fr. *crouste*, *croûte*, eng. *crust.* ADELUNG wil het lat. *crusta*, eene korst, niet voor den stamwortel aangezien hebben, maar denkt, dat al die woorden van den klank gevormd zijn, die, door het bijten in eene harde korst, veroorzaakt wordt.

KORT, bijv. n. en bijw., *korter*, *kortst.* Een betrekkelijk woord, aanduidende eene geringere uitbreiding in de lengte dan iets anders, waarbij het vergeleken wordt: *de alkmaarder el was korter, dan de schager.* Het tegendeel dus van lang. *Een korte rok. Hij is kort van gezigt*, hij kan niet ver zien. *Kort geweer*, in tegenoverstelling van pieken. *De korte ribben.* Malsch, het tegendeel van dradig: *kort vleesch.* Oneigenl., van de during des tijds: *de kortste dag. Hij kwam kort na mij. Kort voorheen. Kort daarop.* Bijzonder van eene during des tijds, in welke eene verandering geschiedt: *iets met korte woorden voordragen. Kort en goed.* Met eenige werkwoorden gebruikt men het, op de volgende wijze: *iemand kort houden*, naauw opzigt op hem slaan. *Iemand een hoofd korter maken*, hem onthoofden. *Ik zal het kort maken*, ik zal mij haasten. Met voorzetsels: *hij is kort van stof*, driftig, in de gemeenzame verkeering. *Kort af. Te kort. Te kort zijn. Daar is een gulden te kort. Te kort komen*, schade, verlies, nadeel lijden; ook in den zin van *te kort schieten*, tegen een ander niet opkunnen, of ook in gebreke blijven. *Iemand te kort doen*, hem benadeelen, het zijne niet geven. *Zich te kort doen*, de handen aan

zich

zich zelven slaan. *In het kort*, binnen korten tijd, met korte woorden. *Ik zal hem in korten ontkominge geven.* BIJBELV. Van hier *korts*, bijw. voor korteling. Voorts *kortheid*, oul. ook in de beteekenis van schaarschheid: *dat er overal kortheydt was van cooren.* SCHRIEK; — *kortachtig*, *kortelijk*. Zamenst. *kortademig*, (*kortasemig*) *kortbondig*, *kortbondigheid*, *kortbondiglijk*, *kortborstig*, *kortborstigheid*, *kortnagelen*, *kortom*, *kortoor*, *kortooren*, werkw., *kortregt*, *kortvoér*, sterke drank, *kortzigt*: *een wisselbrief*, *op kortzigt te betalen*, — *kortzigtig*, enz.

Kort, hoogd. *kurz*, deen. en zw. *kort*, eng. *short*, oudfr. *cors*, thans *court*, ital. *curto*, lat. *curtus*, sp. *corto*, gr. κυρτος. Hoe oud dit woord ook zij, men mag veilig deszelfs oorsprong in ons verouderde *karen*, gr. κερειν, *snijden*, zoeken. *Kort* is dan, eigenlijk, afgesneden.

KORTAADJE, v. Loon van eenen makelaar. Van het fr. *courtage*.

KORTADEMIG, (*kortasemig*, *kortamig*), bijv. n. en bijw., *kortademiger*, *kortademigst*, *zeer kortademig*. Van *kort* en *ademig*, van *adem*. Dit wordt gezegd van iemand, die, zich stil houdende, wel eenen onbelemmerden ademtogt heeft, maar door eene korte en kleine beweging vermoeid wordt en te hijgen staat. De beteekenis verschilt dus van die van *aamborstig*.

KORTEGAARD, (elders *kortegarde*) v. Een wachthuis, uit het fr. *corps de garde* verminkt.

KORTELAS, v., meerv. *kortelassen*. Eene korte, breede sabel: *wier wapen zwaert nog kortelas, maar kakebeen of schinkel was.* VOND. Uit het fr. *coutelas*, bij KIL. *kortelasse*.

KORTELING, m. Zoo noemt men, in Gelderland, de overgeschotene einden van schilhout, of talhout, die de volle lengte niet kunnen houden. Ook is het een bijw. voor onlangs: *den kortelingh onderschepten nieuwlingh.* HOOFT.

KORTEN, b. en o. w., *ik kortte*, *heb gekort*. Bedr., korter maken: *nagels korten. Iemand de vleugels korten*, deszelfs magt besnoeijen. *Den kabel korten*, inhalen. *Het anker korten*, een schip, door het intrekken van het ankertouw, digter bij het anker brengen;

dit noemt men ook *het schip korten. Hij deed de zwaare scheepen zo dicht onder den wal korten, als de grond toeliet.* BOGAERT. *Bot korten*, het tegendeel van vieren. *Touw korten.* Aftrekken: *ik heb op de rekening eenen gulden gekort.* Met opzigt op de during: *den tijd, — den avond korten.* Verminderen: *kunt ghij, wanneer 't u lust haar' vreeze korten.* HOOFT. *Iemands magt, gezag, aanzien korten.* Onz., met *zijn*; korter worden: *de dagen beginnen te korten.* Als zelfst. naamw.: *het korten der dagen.* Van hier *korting.*

KORTSWIJL, v. Vrolijkheid, boert, tijdverdrijf: *uit kortswijl iets doen, zeggen*, enz. *Ten eind ik, opgejukt, een kortswijl schoon verstrek aan d'opgeblazenheidt.* HOOFT. Sommigen spellen *kortswil;* schoon dit niet na te volgen is; immers, het is uit *korten* en *wijl*, dat is tijd, zamengesteld; en dus iets, dat den tijd, op eene zoete wijze, kort. Men onderscheide het van *eene korte wijl*, eene kleine during. Van hier is het onz. w. *kortswijlen*, boerten, en *bortswijlig*, *kortswijligheid.*

KORTWIEKEN, b. w., *ik kortwiekte, heb gekortwiekt.* De vleugels korten, van de vogelen. Overdr.: *iemand kortwieken*, beteugelen, bepalen. *Om den waanwijzen hoogmoed van het menschlijk verstand te kortwieken.* FRANTZEN. Hiervoor heeft KIL. *kortvlerken*, *kortvlogelen*, d. i. *kortvleugelen.*

KORZEL, bijv. n. en bijw., *korzeler, korzelst.* Ligt toornig, gemelijk, eigenzinnig, hardnekkig: *korzele luijden.* DE BRUNE. *Met eenen korzelen moedt.* HOOFT. *Het korzel hooft des woesten wildemans.* POOT. Van hier *korzelheid, korzelig.* Zamenst. *korzelhoofd, korzelhoofdig, korzelhoofdigheid, korzelkop.* Het eerste deel des woords schijnt vele overeenkomst te hebben met het begin van het fr. *courroux*, verbolgenheid, verstoordheid.

KOSSEM, m., meerv. *kossems.* De halskwab, het vel, dat bij runderen onder den hals hangt. F. DE HAES bepaalt dit woord, op het spoor van VONDEL en ANTONIDES, zoodanig, dat het zal uitdrukken de kwab, die even boven de borst van runderen of koebeesten hangt. Boertend gebruikt men het ook voor de onderkin van menschen:

schen: *al pronckende op zijnen cossem als eenen waeghals.* VAN BERCHEM.

KOST, m. Spijs, alles wat als spijs gebruikt wordt. *Smakelijke, gezonde kost.* Het gansche onderhoud: *voor zijn huisgezin den kost winnen. Iemand in den kost hebben — nemen.* Verkleinw. *kostje: een sober kostje.* Zamenst. *kostganger, kostgangster, kostgeld, kostkind, kostschool, kostwinning; — lepelkost, melkkost, mondkost, reiskost*, spijs op de reis, *teerkost*, enz. ADELUNG leidt het af, door invoeging van eene *s*, van *kaauwen.* Het lat. *gustare*, proeven, heeft hiermede eenige overeenkomst.

KOST, m., meerv. *kosten.* Uitgaaf, welke men doen moet, om een oogmerk te bereiken, bijzonder van baar geld: *voorwaer met kleenen kost besteed ghij mij ter aerde.* DE DECKER. Van hier de spreekwijs: *te koste leggen.* Oneigenl. gebruikt het de BIJBELV.: *ick sal voor uwe zielen te coste gegeven worden.* Meest wordt het in het meerv. gebruikt: *kosten doen, — maken. Op iemands kosten teren.* Oneig., nadeel, afbreuk, schade: *ten koste van zijn leven. Ten koste der deugd.* Zamenst. *kosteloos, kostvrij.*

Het woord *kost*, voor uitgaaf, besteding van geld, is zeker hetzelfde woord als *kost* voor spijs, omdat, in de oude tijden der eenvoudigheid en armoede, de uitgaaf, bij elke bezigheid, hoofdzakelijk, zoo niet geheel, in de toereiking van voedsel bestond.

KOSTBAAR, bijv. n. en bijw., *kostbaarder, kostbaarst.* Dat veel kost: *een kostbaar onthaal.* Van hier *kostbaarheid.*

KOSTEL, bijv. n. en bijw., *kosteler, kostelst.* Dit woord, dat zoo veel is als kostelijk, wordt nog in Geld. en Gron. gebruikt, waar men het *kossel* uitspreekt. *Met die kostele gewaden.* HOOFT. Van hier *kostelheid: mitsgaaders de kostelheeden meer tot staatsij dan stichting dienende.* HOOFT.

KOSTELIJK, bijv. n. en bijw., *kostelijker, kostelijkst.* Kostbaar: *het valt daar kostelijk te teren.* Die veel verteert: *een kostelijk man.* Dat eene groote waarde heeft: *kostelijke juweelen. Een kostelijk huis; kostelijke spijs*, enz. *Hij gaat kostelijk gekleed.* Van hier *kostelijkheid.*

KOSTEN, o. w., *ik kostte, heb gekost.* Op baar geld te staan komen, waar de prijs in den vierden naamval staat: *dat huis kost eene ton gouds.* De persoon, die de kosten doet, staat in den derden naamval: *dat land kost mij duizend gulden.* In verdere beteekenis, tot eene zaak vereischt worden: *dat kost moeite en arbeid. Het koste wat het wil. Dat zal hem zijne gezondheid, zijne eer, zijnen kop, zijn leven kosten.*

Kosten, eng. *to cost*, ital. *costare*, fr. *couster*, *coûter*, sp. *costare*, middeleeuw. *costare*, *custare.* Schoon het lat. *constare* hiermede veel overeenkomt, is het echter waarschijnlijker, dat het van *kost*, uitgaaf, afstamt.

KOSTER, m., meerv. *kosters.* Opzigter, bewaarder van eene kerk. Het woord stamt af van het middeleeuw. *custos*, *costurarius.* Het vrouwel. *kosteres* en *kosterin.* Voorts van hier *kosterschap.* Zamenst. *domkoster*, enz.

KOT, o., meerv. *kotten.* Een ellendig, slecht huis, een gering en vuil vertrek: *in dit benaeude kot.* VOND. Verkleinw. *kotje: in de kotjens.* BIJBELV. Zamenst. *duivenkot*, *hoerenkot*, *hoenderkot*, enz. Het komt, met *hut*, uit eene bron. Eene hut noemen de Finlanders *cota*; in het esthnische is het *codda.*

KOTEN, o. w., *ik kootte, heb gekoot.* Met koten spelen. Men gebruikt het ook voor lichtmissen: *het is beter vroeg gekoot, dan laat.*

KOTEREN, (bij KIL. ook *keuteren*) b. w., *ik koterde, heb gekoterd.* Uitstooten: *de tanden met de penne koteren.* KIL. Van hier *kotering.*

KOTTER, m., meerv. *kotters.* Eene soort van oorlogsvaartuig.

KOUD, bijv. n. en bijw., *kouder*, *koudst.* Eigenlijk, van alle warmte verstoken. Daar er nu geen ligchaam bekend is, of het heeft eenen graad van warmte, is *koud* eene betrekkelijke uitdrukking, aanduidende eenen minderen graad van warmte, dan die in andere ligchamen gevonden wordt; het tegendeel van warmte en hitte. In het algemeen, minder warm, dan iets anders: *het eten wordt koud.* Door vuur niet heet of warm gemaakt: *de oven is nog koud. Koudeschaal* (aaneengeschreven), ook *koudschaal*, *eten.* Dat door vuur niet aangestoken is: *een koud vuur. Koudvuur* is een toeval en gebrek des lig-

ligchaams. Daar wij gemeenlijk naar de natuurlijke warmte van ons ligchaam, de maat der koude berekenen, zoo noemen wij *koud*, dat mindere warmte dan ons ligchaam heeft: *de sneeuw is koud; een koude winter. De koude koorts.* Oneigenlijk zegt men het van gemoedsbewegingen, die koude veroorzaken: *wat kouder schrik beroert mijne ingewanden!* POOT. Van warm gevoel ontbloot: *zij bleef zoo kout gelijk de Nigervloet.* POOT. Dat geene harten roeren kan: *een koud verhaal.* Van hier het z. n. *koude*, zonder meerv.; koude lucht: *eene strenge koude.* Eene opzwelling, met ontsteking gepaard, door koude veroorzaakt: *zij heeft de koude in de handen.* Koele wind: *daar waait een mooi koudje.* Eene mindere maat van warmte: *de koude is er af.* In den gemeenen spreektrant zegt men ook *kouw.* Van hier het b. en o. w. *kouden*, *kouwen*, voor koud maken en koud worden; — *koudachtig*, *koudelijk*, *koudheid*, *koudjes.* Zamenst. *koudepis*, *koudslagter*, eene beschaafde uitdrukking voor viller, in Gelderl.; *koudvochtig*, *koudvochtigheid.*

Daar de koude een onaangenaam gevoel verwekt, zoo schijnt het woord, in het gemeen, zoo veel als smertelijk geweest te zijn; en dan zoude het niet alleen tot eene bron met het hebr. חיל, neders. *köle*, smert, *killen*, hevig smerten, behooren; maar het is dan ook niet vreemd, hoe de Latijnen het tegendeel van koud, door hetzelfde woord uitdrukken, *calidus*, ital. *caldo*, fr. *chauld*, *chaud.*

KOUS, v., meerv. *kousen.* Een kleed, dat om de voeten en beenen getrokken wordt. *Onderkousen*, *bovenkousen. Kousen breijen*, *stoppen*, enz. *Met de kous op het hoofd te huis komen*, d. i. met eenen verkeerden uitslag van zaken. Voorts wordt dit woord van andere bekleedsels ook gebruikt, als voor het lederen bekleedsel om eenen kabel. Zelfs draagt, bij de schippers, een ijzeren ring, in eenen strop geklonken, om het touw voor doorslijting te bewaren, den naam van *kous. Kous* is ook datgeen, waardoor men den kruidwijn laat zijgen. Voor eene soort van drinkschaaltje, gelijk ook voor de vrouwelijkheid, komt het insgelijks voor. Zamenst. *kousenband*, *kousenbreijer*, — *breister*, *kousenlapper* — *lapster* — *stopster*, *kousenverkooper*, *het kousenweven*, *kousenwever*, *kousenweverij*, *kousenwinkel*, enz.

Kous, fr. *chauffe*, ital. *calze*, nieuwgr. καλτζα, sp. *calça*. Men brengt dit alles tot het lat. *calceus*. Misschien echter is het lat. *caliga*, alam. *kaliza*, *kalza*, volgens onzen tongval *al* in *ou* veranderd zijnde, de grond van ons *kous*.

KOUT, m. Gemeenzame praat, gesprek: *staeckt onnutten kout*. VOND. Zamenst. *herderskout*.

KOUTEN, b. w., *ik koutte*, *heb gekout*. Zoetelijk praten: *eenen kout kouten*. Onz.: *met elkander kouten*. *In 't koutent hardersdicht*. P. SCHIM. Verhalen: *zoon*, *waeraf Homerus kout*. DE DECK. Van hier *kouter*, *koutster*. Het heeft misschien, met *kallen*, eenen oorsprong. Het gr. κωτιλλω is *fabulor*, *loquor*, *garrio*.

KOUTER, (in Gelderl. *kolter*) o., meerv. *kouters*. Ploegijzer, dat door de klont snijdt: *daer 't bezigh kouter den klaigront scheurde*. POOT.

Het schijnt, met het lat. *culter*, uit eene bron te vloeijen. Althans er is een oud woord *kutten*, eng. *to cut*, neders. *katten*, *kadden*, dat snijden beteekent; de *l* behoort slechts tot den tongval. Zamenst. *ploegkouter*, enz.

KOUW, v., meerv. *kouwen*. Eene kooi, kevi: *in d' ysre kouw*. VOND.

KOVEL, zie *keuvel*.

KOZIJN, zie *kazijn*.

KRAAG, m., meerv. *kragen*. Eene geplooide lob, die, in vorige tijden, met vele vouwen om den hals, in de gedaante van een rad, gedragen werd. Hieruit zijn ontstaan *de kragen* der mantels, rokken, hemden. *De kraag* aan eene wapenrusting: *zonder ysren kraegh*. VOND. Voor hals, in het gemeene leven: *iemand naar*, of *bij*, *den kraag vatten*. *Het zal hem zijnen besten kraag kosten*, het leven. Zamenst. *halskraag*, *hemdskraag*, *mantelkraag*, *ringkraag*. — *Kraagman*, een zilveren dukaton, waarop een borstbeeld met eenen kraag gestempeld staat.

Daar het denkbeeld van vooruitsteking hier het meest heerschende is, mag men den oorsprong in het hoogd. *ragen*, vooruitsteken, stellen.

KRAAI, v., meerv. *kraaijen*. Een bekende vogel. *De kraaijen nae haren aert*. BIJBELV. Zamenst. *bontekraai*: *eene bontekraai maakt geenen winter*. *Houtkraai*,

kraai, *zandkraai*. *Kraaijennest*, *kraaijenvoet*, een kruid, *kraaipeer*, *kraaipen*. De vogel draagt den naam naar zijn geluid. קרא komt hiermede overeen.

KRAAIJEN, o. en b. w., *ik kraaide*, *heb gekraaid*. Onz., met *hebben*; geluid maken als eene kraai. Van hanen zegt men het ook: *eer de hane gekraeyt sal hebben*. Bijbelv. *Geen haan zal er naar kraaijen*, niemand zal er iets van hooren. Schreeuwen: *hij kan wakker kraaijen*. Verklikken: *wie heeft daarvan gekraaid?* Bedr.: *de haan kraait onweêr*. *Oproer kraaijen*. Van hier *kraaijer*, anders verklikker, verachtelijk gezegd van iemand, die aangesteld is om op smokkelarijen te passen. Het woord heeft vele overeenkomst met het gr. κραζειν, κραειν, en het hebr. כרא.

KRAAK, zie *karaak*. Van hier *kraakporselein*, fijn porselein, dat met spaansche karaken, of kraken, overgevoerd werd.

KRAAK, v., meerv. *kraken*. In Noordholland en Vriesland noemt men dus eenen zolder, eenen beun, of een beuntje, in eene kerk, wegens het kraken der trappen en zoldering. Vondel gebruikt het, boertend, voor een schip.

KRAAK, m. Eene krak, eene kraking. Zamenst. *kraakzindelijk*.

KRAAL, zie *koraal*.

KRAAL, v., meerv. *kralen*. Zoo noemt men, in beschrijvingen van de Kaap, de afgeperkte plaats, waar de woningen der Hottentotten staan: *eene kraal van vier hutten*; ook eene groote opene plaats, met staketwerk omgeven, waarin men vee drijft. Zoo leest men ook in eene beschrijving van de olifantenjagt op Ceilon, van *eene groote en sterke houten kraal, of bijkans rond palissadenwerk, waarin zij de olifanten drijven*. Men vindt het woord ook bij den naauwkeurigen Bógaert: *mitsgaders zes kraalen ten dienste van 't genoemde vee*. Het schijnt een uitheemsch woord te zijn.

KRAAM, v., meerv. *kramen*. Koopwaren, waarmede men in het klein handelt; zonder meerv.: *de kraam inpakken*. *Zijn voddekraam haelt hij dan voor den dagh, en steltze toe*. De Deck. *Dat dient niet in zijne kraam*, fig., dat smaakt hem niet. De opgeslagene winkel, met een meerv.: *kramen opzetten*. Zamenst. *beuzel-*

zelkraam, *boekenkraam*, *ijzerkraam*, *koekkraam*, *poppenkraam*, *wafelkraam*, enz. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn.

KRAAM, v. Bevalling van een kind. *In de kraam komen*. *Daar Agrippina in haar jonghste kraam van Julia gelagh*. HOOFT. *Eene kwade kraam*, anders *miskraam*. Zamenst. *kraambed*, *kraambevalling*, *het kraambewaren*, *kraambewaarster*, *kraambeen*, ongemak aan het been, door de bevalling veroorzaakt, *kraambier*, *kraamheer*, *kraamkamer*, *kraamkind*, *kraammaal*, *kraamstoel*, *kraamvrouw*, *kraamwaren*: *uit kraamwaren gaan*, enz. TUINMAN gist, dat het woord, door letterverzetting, van *kermen* afstamt. Zoude het niet gegronder zijn, aan hetzelve eenen gemeenen oorsprong, met *kram*, *kramp*, *krimpen*, toe te schrijven? Hoe zigtbaar is, bij die gelegenheid, niet de wringing en zamentrekking van uit- en inwendige ligchaamsdeelen!

KRAAN, v., meerv. *kranen*. Een kraanvogel: *een Strymonsche kraen ter neêr te werpen*. VOND. Deze vogel heet, in de oude Beijersche wetten, *crano*, hoogd. *Kranich*, *Krahn*, angels. *cran*, *craen*, eng. *crane*, middeleeuw. *grua*, lat. *grus*, gr. γερανος. Daar deze vogel een allerdoordringendst geluid slaat, is het waarschijnlijk, dat hij, in al die talen, daarnaar den naam draagt. Ondertusschen draagt een groot houten gevaarte, om zware lasten uit schepen te hijschen, denzelfden naam. Men denkt, dat dit, om de gelijkheid met den hals en langen bek dezes vogels, dus genoemd is. ADELUNG gist, dat die gelijkheid enkel toevallig, en het denkbeeld van trekken hier het meest heerschende is. Althans, in de *Tarijnsche statuten* van 1360, bij CARPENTIER, komt *cranare*, in den zin van trekken, optrekken voor. Eindelijk is *kraan* een tap met eenen sleutel: *bierkraan*, *koffijkraan*, *wijnkraan*, enz. Fig., *door een gerekte kraan van eeuwen*. MOONEN. Zamenst. *kraanbalk*, waaraan het anker voor den boeg hangt, *kraankind*, een arbeider aan de kraan, *kraanmeester*, *kraanoog*, bekend wegens zijne doodende kracht voor vele dieren, *kraanoogen*, onz. w., met half beschotene oogen slapen, *kraanrad*, *kraansleutel*, *kraanvogel*, *kraanzaag*, *kraanzomer*, het begin der winterige dagen, enz.

KRAAUW,

KRAAUW, v., meerv. *kraauwen.* Krab, klaauw: *de kat gaf hem eene kraauw.*

KRAAUWAADJE, v. Jeukerige zweren, schurft, omdat men dezelve vaak kraauwen moet.

KRAAUWEL, m., meerv. *kraauwels, kraauwelen.* Kromme gaffel: *al wat de krauwel optrock.* BYBELV. Kromme nagel der dieren: *zij besmetten met hare vuile kraeuwels.* VOND.

KRAAUWEN, (*krouwen*), b. w., *ik kraauwde, heb gekraauwd.* Hetzelfde als klaauwen, klouwen. — Krabben: *zijn hoofd kraauwen, krouwen*, ook overdragt., in verlegenheid zitten. *Iemand kraauwen*, hem doorstrijken. *Kraauwen* is ook schrapen, naar zich nemen; van hier *kraauwer*, pachter, *kraauwerij*, knevelarij; — *kraauwsel: ende met drooge schurfte, ende met krauwsel.* BYBELV. Het woord drukt voorts uit de kromte der vingeren in het krabben, en behoort, met *krabben*, tot het geslacht van *krom.*

KRAB, v., meerv. *krabben.* Een bekende schulpvisch. Het komt, met *kreeft*, uit eene bron; van *krabben*, vasthouden met de nagels.

KRAB, v., meerv. *krabben.* De daad van krabben, zonder meerv. Eene kraauw, krabbel, met een meerv.

KRABBEL, zie *krabbelen.*

KRABBELEN, o. en b. w., *ik krabbelde, heb gekrabbeld.* Voortd. w., van *krabben.* Overdragt. beteekent het slordig schrijven, of teekenen. Van hier *krabbelaar, krabbelaarster, krabbeling.* Het naamw. *krabbel* is ook in gebruik, waarvan *krabbelig.* Zamenst. *krabbelschrift, krabbelvuisten*, met vuisten vechten.

KRABBEN, b. w., *ik krabde, heb gekrabd.* Met de nagels kraauwen: *het hoofd krabben.* Van hier *krabber*, een, die gewoonlijk krabt; een werktuig, om te krabben; ook eene schuit, om krabben te vangen. Voorts *krabbing, krabsel, krabster.* Ital. *grappare, grappeggiare.*

KRACHT, v., meerv. *krachten.* Voorheen ook *kraft.* In eenen meer bepaalden en eigenlijken zin is het iets, dat eene beweging veroorzaken of ophouden kan, en daaromtrent dadelijk werkzaam is. *Waar 't aan de kracht hapert.* HOOGVL. *Zijne krachten inspannen. Boven zijne kracht arbeiden.* Ook zegt men het van levenlooze

looze zaken: *de kracht des wijns.* Ook van andere dingen: *de kracht der verleiding,* — *der vooroordeelen.* Men heeft het woord ook gebruikt voor een krijgsheer: *Corbulo verdeelt zijn' krachten.* HOOFT. Van hier voor de nadeelen en verwoestingen, door een leger veroorzaakt: *terwijl gij, in den droom der Fransche heerschappije zijnde, alle uwe kraften op ons zocht te baaren.* HOOFT. Vermogen, sterkte: *den vijand met kracht aantasten.* Een groot aantal: *een' ontallijke kraft van menschen.* HOOFT. Een opgetaste hoop: *zoo groot een' kraft van goudt.* HOOFT. Zoo zegt ANTONID.: *een kraft van nat, als gij in uwe wadde omvat. Uit kracht,* uit hoofde: *uit kracht van uitersten wil.* Van hier *krachtelijk, krachtig, krachtiglijk,* en het verouderde bijv. n., *krachtel.* HOOFT heeft het daarvan gevormde naamw. *krachtelheid: die d'allergoedigst' is der krachtelheden schoon.* Zamenst. *verbeeldingskracht, zeggens-* of *zeggingskracht.* — *Krachtdadig, krachtdadigheid, krachtdadiglijk, krachteloos, krachteloosheid.*

WACHTER brengt het, *pèr epenthesin,* tot het gr. κρατὸς.

KRAK, m., meerv. *krakken.* Dit woord is eigenlijk een tusschenwerpsel, dat den klank nabootst, welken men hoort, wanneer een ligchaam van eenige grootte breekt: *krak! daar lag de mast! En d' oostewint allengs te stijven krak op krak.* VOND. Dit *krak op krak,* zegt HUYDEC. schijnt gezeid te worden van het stijven van den wind; doch het moet verstaan worden van het kraken van masten en kielen, veroorzaakt door het stijven, of opsteken van den wind. Van daar vormt men het als een naamwoord, dat dit geluid uitdrukt: *de mast gaf eenen grooten krak. De mast kreeg krak op krak.* Verzwakking, vermindering: *de pais aldus eenen krack krijgende.* VOND. Zoo ook noemt men iets, dat oud, vervallen is, en dreigt te kraken, of te breken, *eenen krak: dat huis is een oude krak.*

KRAKEEL, (*krakkeel*) o., meerv. *krakeelen.* Een hevige twist: *in het krakkeel.* HOOFT. Het meerv. is in de OVERZ. van den BYB.: *haet verwekt krackeelen.* En bij POOT: *in beroerte en krakkeelen.* Het woord is zeker klanknabootsend. Van hier *krakeelachtig, krakee-*

keelig. Zamenst. *krakeellust*, *krakeelziek*, *krakeelziekte*, *krakeelzucht*, *krakeelzuchtig*: *krakkeelzuchtige geneigdheden*. OVERZ. V. HERV.

KRAKEELEN, o. w., *ik krakeelde*, *heb gekrakeeld*. Krakeel hebben. Van hier *krakeeler*, *krakeeling*, *krakeelster*.

KRAKELING, m., meerv. *krakelingen*. Een zeker hard gebak, dat, onder het opeten, kraakt.

KRAKEN, b. en o. w., *ik kraakte*, *heb gekraakt*. Bedr., met gekraak breken: *noten kraken*. *Kwade noten kraken*, fig., onheil voorspellen. *Dat is eene harde noot, om te kraken*, fig., dat is eene moeijelijke zaak, om uit te voeren. Ledigen; *eene flesch wijn kraken*. Verslinden: *des arends kromme bek, die 't alles dacht te kraaken*. HOOFT. Krenken, verzwakken: *en ziektens, die hem nog niet kraaken*. A. HARTS. Onz., met *hebben*; gekraak maken: *de trap kraakt*. *Van goutdraat kraekte 't kleedt der wakkere hovelingen*. POOT. In den dagelijkschen stijl, zegt men van eene vrouw, die op het uiterste gaat, en zal baren: *zij begint te kraken*. Oul. zeide men ook *met het kraken* (thans *krieken*) *van den dagh*. SCHRIECK. Het deelw. is *krakend*: *krakende wagens duren wel het langst*, fig., zwakken overleven vaak sterkeren. HOOFT gebruikt *krakende tijden*, voor benaauwde tijden. Van hier *kraker*, notenkraker, *kraking*. Zamenst. *kraakamandel*, *kraakbeen*, *kraakbeentje*, *kraakbes*, *kraakbezie*, *kraaksteen*, enz. Gr. κρεκειν.

KRAKKEN, o. w., *ik krakte*, *ben gekrakt*. Eenen krak (voor vermindering genomen) krijgen: *de liefde schielyk krackte door het quaet vermoeden*. RODENB. FESTUS haalt uit ENNIUS aan *cracentes*, van *craceo*, ik ben klein, dun, waarvan de latere Latijnen hun *gracilis*, dun, gemaakt hebben.

KRAM, v., meerv. *krammen*. Een zamengebogen ijzer met twee spitse punten: *daar kram noch grendel hem besluit*. POOT. Een duim, waaraan iets vastgemaakt, of gehangen wordt: *hoe hij de werelt uit haer krammen en naven rukt*. POOT. De sloten aan een boek: *een kerkboek met zilveren krammen*. Het woord behoort tot het geslacht van *krom*.

KRAMEN, o. w., *ik kraamde*, *heb gekraamd*. In de

kraam komen. Van hier *kramerij*, het kramen.

KRAMER, m., meerv. *kramers.* Een, die bij het stuk, uit eene kraam, of uit eenen openen winkel, verkoopt. Van hier *kramerij*, kramerswaren. Zamenst. *beuzelkramer*, *marktkramer*, *marskramer*, enz. — *Kramerskans*, *kramerslatijn.*

KRAMMEN, b. w., *ik kramde*, *heb gekramd.* Met eene kram vastmaken.

KRAMP, v. Eene snelle en geweldige zamentrekking van eene of meer spieren in het dierlijke ligchaam: *de kramp in het been*, — *in de maag*, — *in de ingewanden hebben.* Fig.: *zonder nieuwe kramp der kerken.* HOOFT. Het komt van *krimpen*, en behoort tot *krom.*

KRANG, bijv. n. en bijw. Geldersch woord, beteekenende verkeerd: *de krange zij van eene kous. Iets krang er opzetten.* Zamenst. *krangkant.* Het komt af van *krengen*, en behoort, met *kronkelen*, *krom*, misschien, tot eene bron. Zie *krengen.*

KRANK, bijv. n. en bijw., *kranker*, *krankst.* De eerste beteekenis van dit woord is dun, slank. Dezelve is thans geheel verouderd. Bij GRAAF KRAFT VON LOGGENBURG vindt men het woord in dien zin: *siten krank*, dat is, slanke zijden. Eene figuur van die beteekenis vindt men in *krank bier*, bij KIL., dat is, dun, slecht bier. In het gemeene leven hoort men ook: *een kranke draad*, die door dunheid ligt breekt. Voorts gebruiken wij het oneigenlijk, voor zwak, slecht, gering: *omdat zij kranken troost braghten.* HOOFT. *Kranke steun.* HOOFT. *Een krank schip*, — *gebouw. De Grieken hebben het te kranck*, delven het onderspit. K. VAN MAND. Oul. werd het ook voor weinig, gering, gebezigd: *dat si hadden cranke spoede.* L. v. VELTH. In den oneigenlijken zin gebruiken wij het, meest van dierlijke ligchamen en derzelver deelen, om dien toestand te beteekenen, waarin zij voor hunne verrigtingen ongeschikt zijn; het tegendeel van gezond: *het gantsche hoofd is kranck.* BIJBELV. *Kranck aen de voeten.* BIJBELV. Wanneer de ongesteldheid zich over het geheele ligchaam verspreidt, zegt men: *hij is krank. Doodkrank zijn.* Als zelfst. n.: *de kranke. Kranken bezoeken.* Van hier *krankachtig*, *krankheid*, *krankte*, ziekte. Zamenst. *krankbed*, *krankenbewaarster*, *krankenbezoeker*, *krankhoofd*,

(een

(een onzinnige, bij Hooft.) *krankzinnig*; *krankzinnigheid*, *krankzinniglijk*. Mel. St. bezigt het bedr. w. *kranken*, voor *krenken*: *om dat roomsche rike te cranken*.

Uit hoofde der eerste beteekenis mag men het tot den wortel van *rank*, dun, slank, brengen. Men zoude anders *krenken* als de bron liefst opgeven, ware dit woord niet zijne afleiding en beteekenis aan *krank* verschuldigd.

KRANKTE, zie *krank*.

KRANS, m., meerv. *kransen*. In het algemeen, een kringvormig, rondachtig ding: *een pekkrans*, een ring van touwwerk, in hars en pek gedoopt, om licht te geven; ook om brand te stichten. *Een rozenkrans*, koralen, tot eenen kring geregen. Het darmscheidsel in koeijen heet de *krans*, wegens zijne ronde gedaante. Oneigenlijk noemt men *eenen krans*, eene vertrouwelijke vriendenrij, die op gezette tijden zamenkomt; ook het verkleinw. *kransje*. In engere beteekenis een kringvormig sieraad om den bovenrand eens dings: *ende gij sult eenen goudenen krans rondom de lijste derzelver maken*. Bijbelv. Eene gevlochtene kroon van bloemen, om het hoofd: *Dus vlocht mijn kunst Emanuël een' krans van heldepalm*. Poot. In het gemeen, een van groene bladen gemaakte krans: *goede wijn behoeft geenen krans*. Luister, grootheid: *'t geen mij mijn kransse gaf, dat oordeel' van mijn krans*. Hooft. Zamenst. *bloemkrans*, *eikenkrans*, *eiloofkrans*, *heldenkrans*, *lauwerkrans*, *laurierkrans*, *lofkrans*, *letterkrans*, enz. — *Kranskruid*, *kranswerk*, *kranswijze*.

Het behoort tot het geslacht der woorden *rand* en *rond*.

KRANSEN, b. w., *ik kranste*, *heb gekranst*. Met eenen krans versieren: *den schedel kransen*. Poot. *De gekranste maaghdt*. Hooft. Tot luister verstrekken: *hoe kranst ghij mijne glorij*. Rodenb.

KRANT, v., meerv. *kranten*. In de dagelijksche taal, voor gedrukte nieuwstijding, nieuwspapier; *loopmaar* bij Hooft. Van het fr. *courant*, loopende.

KRAP, v., meerv. *krappen*. Meekrap, eene plant, waarmede men rood verwt.

KRAP, v., meerv. *krappen*. Kram aan een boek. Met

krab uit eene bron.

KRAP, v., meerv. *krappen*. Een varkensrib, waarvan het vet afgesneden is. Bij KIL. is *krappe frustum decerptum*, en *krappen abscindere*. Hiermede komt het lat. *carpere* overeen. Zamenst. *varkenskrap*.

KRAP, bijw., naauwelijks, pas: *krap meten*. *Hij komt krap toe*. Verkleinw. *krapjes*. Het schijnt, door verwisseling van tongletters, het hoogd. *knap* te zijn. Zie *knap*.

KRAS, een tusschenwoord, dat een raauw geluid nabootst. *Dan roepen de raven kras, kras*. VOND. Bij HOOFT komt het als een zelfst. naamw. van het mannel. geslacht voor: *mits dat de grendel gaf een' kras*.

KRAS, bijv. n. en bijw., *krasser*, *meest*, *zeer kras*. In de dagelijksche taal, voor sterk: *hij is een krasse karel*. *Dat is een kras wijf*.

KRAS, v., meerv. *krassen*. Schrap, door iets scherps veroorzaakt: *krassen in den rand van de tafel*. Zamenst. *krasijzer*, enz.

KRASGAT, o., meerv. *krasgaten*. Het zakgat in eenen vrouwerok. Uit scherts dus genaamd, van *krassen*, kraauwen, krouwen.

KRASSEN, b. en o. w., *ik kraste*, *heb gekrast*. Bedr., eene kras toebrengen: *zich met eene speld krassen*. Voorts, door afschrabben schoonmaken: *een roer van binnen krassen*. Onz., met *hebben*; een raauw geluid slaan, als sommige vogels: *ik zal de krassende rave opwekken*. VOND. Het treden des haans, omdat hij dan gewoonlijk den eenen vleugel over den grond schuift, noemt men, wegens dat geluid, *krassen*. *Eene pen krast*, als zij door gebrek van effene punten, in het schrijven spat. Ook *krassen* de schaatsrijders, wanneer zij hunne vaart stuiten, en ophouden. Zoo ook de paarden, wanneer zij met de hoeven over den grond strijken, krabben: *een ros beklimmen, dat briescht en schuimbekt, krabt en krast*. D. SMITS. Van hier *krasser*, *krassing*. Het woord is klanknabootsend.

KRAT, (*kret*), o., meerv. *kratten*. Het achterstuk van eenen wagen. In Noordholl. noemt men ook dus de voorbank op eenen boerenwagen. Zoo gebruikt het ook HOOFT:

Geen

Geen goodtje bleef er, dat
Niet liever, op het krat
Van schoone Doris wagen, zat.

KREATUUR, v., meerv. *kreaturen.* Onduitsch woord, uit het lat. *creatura.* In de Overz. van den Bijbel komt het voor, in den zin van alles, dat geschapen is; in het bijzonder voor menschen. In den deftigen stijl zegt men *schepsel.* Ook bezigt men het van lieden, die onder het gezag van anderen staan, en zoo doen willen en moeten, als die hun voorschrijven: *hij gebruikt er zijne kreaturen toe.* De Italianen noemen zoo de kardinalen, die, door den Paus in hunne waardigheid gesteld, zich gemeenlijk naar deszelfs wil moeten schikken.

KREB, zie *krib.*

KREEFT, m., meerv. *kreeften.* Zekere bekende schaalvisch: *mij dunckt, gij slacht den kreeft en kruipt al achterwaert.* VOND. *Hij gaat den kreeftengang*, hij leert terug; ook, hij gaat verkeerde wegen. Fig. *een looze kreeft*, een doortrapt vrouwmensch. Van hier heeft men een onz. werkw. gevormd, *kreeften*, teruggaan: *het luck zeer schielijck rugwaerts kreeft.* RODENB. Oneig., in de sterrekunde, een teeken van den dierenriem, tusschen de tweelingen en den leeuw: *de zon in den kreeft. Dat land ligt onder den kreeft.* Dichters gebruiken het voor de brandende zonnestralen, dewijl de zon, in dat teeken, op haar hoogste is: *en d' oord gebraden van den kreeft*, zegt VOND., door POOT nagevolgd: *en daer de kreeft het zuiden braet.* Zamenst. *rivierkreeft.* — *Kreeftsoog, kreeftscharen*, enz.

Men kan het woord afleiden van *kruipen*, lat. *repere*, of, met *krab*, tot eenen oorsprong brengen.

KREEK, v., meerv. *kreken.* Eene kromme grift, een smalle vliet, die met eenen elleboog loopt: *door beek, door kreek gefloddert.* PAFFENR. Zamenst. *mosselkreek*, enz.

Het denkbeeld van *kromte* is hier het meest heerschende. *To crook* heet, bij de Engelschen, omkrommen. Het behoort dan zeker tot het geslacht der woorden, *kruk, kronkel, krom.*

KREEL, (*kriel*) v., meerv. *kreelen.* Smal boordsel: *een hoed met eene gouden kreel.* Van hier het werkw. *kreelen*, met eene kreel boorden.

KREET, m., meerv. *kreten.* Een groot geschreeuw, meestal uit moed en blijdschap voortkomende: *de kreet der overwinning.* HOOFT. Zamenst. *moordkreet*, *noodkreet*, *oorlogskreet*, *wapenkreet*, *weekreet.* Het komt van *krijten.*

KREEUWEN, o. w., *ik kreeuwde*, *heb gekreeuwd.* Schreeuwen. Ook wordt het, in de dagelijksche verkeering, voor kibbelen, twisten, onder de kinderen, genomen.

KREGEL, zie *krijgel.*

KREITS, m., meerv. *kreitsen.* Een kring: *men vond in 't midden een kreis, en daarbinnen dit veirs geschreeven.* HOOFT. Een zekere omtrek, eene ruimte, welke men zich als eenen kring voorstelt: *binnen den kreits der stedevesten te vinden.* POOT. Eene, in hare grenzen ingeslotene, afdeeling van een land, zonder opzigt op de gedaante, of uitgestrektheid: *Duitschland werd eertijds in kreitsen verdeeld.* In de sterrekunde noemt men de loopbaan der hemelligchamen derzelver kreits: *de maan, die om de maent haren kreits voltrekt.* VOND. *Kwam Laurens Koster eens uit 's hemels kreitsen hier.* POOT. Voor de ronde hemelligchamen neemt men het ook: *die uw' troon op starrekreitsen bouwt.* POOT. Zamenst. *kreitsbrieven*, enz.

In zoover het een denkbeeld van kromte in zich sluit, schijnt het uit eene bron, met *krom*, te komen. Het gr. *γυρος* en lat. *gyrus* komen hiermede overeen.

KREKEL, m., meerv. *krekels.* Eene soort van kleinen springhaan; *de heesche krekels wenschen om dau.* POOT. Het woord is van het geluid, hetwelk dit diertje maakt, gevormd. Wij hebben een oud woord *kreken*, dat is kraken, eng. *to creak*, *creek.* Van hier *krekelen*, een geluid als een krekel slaan; fig.: *den dag verspillen met ijdel niets beteekenend krekelen.* OVERZ. V. HERV. Voorts *krekelig*, knorrig, gemelijk.

KRENG, o., meerv. *krengen.* Prij, dood aas: *op dit krengh.* SIX VAN CHANDEL. *Dat is een vuil kreng*, fig., een vuilaardig mensch. Van hier *krengachtig: een bleeke krengagtige pestige ziekte.* OVERZ. V. HERV. Van het versletene *krengen*, angels. *gecringan*, d. i. sterven; en dus is het met het fr. *charogne*, bij ons *karonje*, uit eene bron, namelijk van *krenge*, de tegenw. tijd,

tijd, en *kronge*, de verledene tijd der aanvoegende wijs van het boven genoemde *krengen*.

KRENGEN, b. en o. w., *ik krengde*, *heb gekrengd*. Bedr., in het rijden eenen draai maken: *eenen wagen krengen*. Een schip op zijde leggen, om een lekgat te stoppen, heet *een schip krengen*. Voorts, onz., met *hebben*; op eene zijde zeilen: *het schip kreeg eenen kogel onder water*, *en moest krengen*. Van hier *krenging*. Het woord behoort tot den stamwortel *krom*. Zie *krang*.

KRENKEN, b. w., *ik krenkte*, *heb gekrenkt*. Beschadigen, verzwakken, nadeel toebrengen: *als die de schoonheit krenkt*. HOOFT. *Dit krenkt de eer mijner ouderen*. POOT. SPIEGH. bezigt het onzijd.: *maer 't lichaem krenkt*. Het woord is afgeleid van *krank*. Van hier *krenking*, *krenkte*, krankheid.

KRENSELEN, b. w., *ik krenselde*, *heb gekrenseld*. Een geldersch woord, de korenwan links en regts schudden, om het graan te zuiveren. Zie *krinsen*.

KRENT, *krint*, v., meerv. *krenten*. Eene soort van kleine, ronde razijnen, genaamd naar de stad *Korinthus*, uit welke plaats alleen zij, in den aanvang, aangebragt werden. Het woord zou derhalve eigenlijk *korint* moeten zijn; doch *krent* heeft het burgerregt reeds verkregen, even als *kleur* voor *koleur*. Van hier *krentachtig*. Zamenst. *krentenbrood*, brood met krenten; *krentenkakker*, gierigaard, al spottend, even als of hij, uit gierigheid, zijn gevoeg niet durft doen.

KREPEL, bijv. n. en bijw., *krepeler*, *krepelst*. Hetzelfde als *kreupel*. Oul. werd het ook zelfst. gebezigd: *desen ouden crepel van de deur wech smijten*. CONSTTH. Juw. Zie *kreupel*.

KREPPEN, b. w., *ik krepte*, *heb gekrept*. Met eenen kam het haar in eene klit maken: *het haar kreppen*. Van het fr. *créper*; en dat van het lat. *crispus*, kroes.

KRET, zie *krat*.

KREUK, v., meerv. *kreuken*. Kronkelige, verkeerde vouw: *een rok vol kreuken*. Frons: *indien het voorhooft zet een wijze kreuk*. VOND. Oneig., verkeerde handelwijs, vlek: *grootdaadigheit krijght een' misstaande kreuk*. HOOFT.

KREUKEN, b. en o. w., *ik kreukte*, *heb gekreukt*,

Bedr., fommelen, vol kreuken maken: *uwe muts is geheel gekreukt.* Rimpels veroorzaken: *die kreukte toen de kaaken.* HOOFT. Buigen: *als ik in uw klaarheidt zie, anders, dan gekreukter knie.* HOOFT. Oneig.: *het recht te kreuken.* HOOFT. Onz., met *hebben*; den moed opgeven: *dit versloeg die van Diest niet zoo zeer, dat zij ten eersten opeisch kreukten.* HOOFT. Voor *kreuken* is, oudtijds, *kroken* gebezigd: *het gekrookte riet.* BIJBELV. Van *kreuken* is een voortd. w. *kreukelen*, waarvan *kreukelig.* Het behoort, met *kruk*, *kronkel*, tot den wortel *krom.*

KREUNEN, (KIL. *kronen*) o. w., *ik kreunde*, *heb gekreund.* Een slepend, zacht, droevig geluid, door den neus, maken; van den klank gevormd. *En zijn kermen en zijn kreunen.* HOOFT. Bij KIL. ook *groonen*, eng. *to groon*, zuchten. Het lat. *grunnire* grenst hieraan. Voorts wordt het ook wederk. gebruikt voor zich iets aantrekken: *ik kreun mij weinig aan die leugens.* HOOFT gebruikt hier eenen tweeden naamval: *en zoo de staaten zich niet kreunen onzer zaak.* Zoo ook D. SMITS: *kreunen zich der wereld niet.* Men zegt ook nog: *ik kreun mij des weinig.* Bij HOOFT vindt men voorts een verkleinw.: *aan zijn gesnikte kleuntjes.*

KREUPEL, *krepel*, (KIL. *kropel*), bijv. n. en bijw., *kreupeler*, *kreupelst.* Gebrekkelijk in den gang, van natuur, of door toeval, mank, verminkt aan de voeten: *kreupel gaan.* Ook van zaken, in welke eene merkelijke gebrekkelijkheid plaats heeft: *kreupel schrift. Een kreupel dichter. Het schijnt, dat uwe magt wat kreupel gaat.* A. HARTS. Als zelfst. naamw.: *de kreupele, die gesont gemaeckt was.* BIJBELV. *De kreupele wil den blinde leiden*, hij, die zelf gebrekkelijk en onvermogend is, wil anderen te regt helpen. Van hier *kreupelachtig*, *kreupelheid.* Zamenst. *kreupelbosch*, *kreupelgras*, *kreupelstraat*, enz. Van *kruipen.*

KREUS, v., meerv. *kreuzen.* Hetzelfde als gergel; eene inkerving aan het ondereinde van duigen. Een kuiperswoord, in Overijssel en Gelderl. gebruikelijk. Het werktuig, waarmede de kreus gemaakt wordt, heeft denzelfden naam. Misschien, uit eene bron, met het fr. *creux*, diep, uitgegraven. Anders *kroos* genaamd.

KREUTE, v., meerv. *kreuten.* Een woord, dat zelden, en

en in de vertrouwelijke taal alleen, in sommige streken des vaderlands, gebruikt wordt. Moeders zeggen wel aan kinderen, wanneer dezelve iets gedaan hebben, dat te berispen is: *o! kleine kreute!* Er is een hoogduitsch woord *Kröte*, dat een pad beteekent. Bij Kil. *krodde*. In het gemeene leven noemt de Duitscher een klein, boosachtig manneken, *eine Kröte*. Misschien is het hetzelfde woord.

KREVEL, (*kriewel*) v. Eigenlijk eene wemelende beweging, en voorts jeukte, door dat gewemel veroorzaakt: *krevel hebben*. Vond. gebruikt het als een tusschenwoord: *het keelgat kreet gans krevel*. Van hier het werkw. *krevelen*, jeukte door krevel veroorzaken: *het krevelt mij aan den hals*. Van hier *kreveling*. Zamenst. *krevelkruid*, *krevelzaad*. *Paardekrevel*, een kruid.

KRIB, (*kreb*) v., meerv. *kribben*. Een voederbak der beesten: *de kribbe van Christus*. Van hier noemt men nog eene slaapplaats voor kinderen *eene krib*, in de gedaante van eenen voederbak. Het meerv. *kribben* gebruikt men van gevlochten werk, aan de oevers van rivieren, achter hetwelk men aarde of steenen werpt, om den stroom af te leiden, en de dijken te beveiligen. Zamenst. *kribbebijter*, een paard, dat gedurig in de krib bijt; ook fig., een netelig, bits mensch, vrouwel. *kribbebijtster*. Het woord, in wat beteekenis ook, schijnt, in het gemeen, eene holle ruimte aan te duiden, en met *krop* tot eenen wortel te behooren.

KRIB, v., meerv. *kribben*. Eene tegenstreefster, eene kribbige vrouw: *heb met die krib niet te doen*. Hooft zegt: *de koorts is een hardnekkige krib*. Van hier *kribbig*, gemelijk, tegenstrevend, vuilaardig, *kribbigheid*.

KRIBBELEN, b. en o. w. Bedr., slordig met de pen schrijven, krabbelen. Onz., aanhoudend kribben, waarvan *kribbeling*, bij Rodenb. voorkomende.

KRIBBEN, o. w., *ik kribde*, *heb gekribd*. Tegenstreven. Van krakeelige kinderen zegt men: *zij kribben met elkander*. Zoo als Rodenb. van de Fortuin zegt, dat zij *eene krib* is, zegt Hooft ergens van het Lot: *doch kribt noch al, maar 't kribt om 't joks; — zoo de kans kribde*. Van hier *kribberij*, bij Rodenb., en het zamengest. *kribbekat*, voor een vuilaardig meisje, bij Hooft.

Het woord schijnt met *krabben*, met de nagels wonden, gelijk kribbige kinderen doen, verwant te zijn. Van *kribben* is, voorts, een voortd. w. *kribbelen*.

KRIEBELEN, zie *kriewelen*.

KRIEGEL, zie *krijgel*.

KRIEK, v., meerv. *krieken*. Eene soort van krekel. Met *krekel*, waarschijnlijk, uit eene bron.

KRIEK, v., meerv. *krieken*. Zekere kleine kers met eenen langen steel. Een zeker gewas heet men *krieken over zee*. Zamenst. *kriekenboom* (*kriekelaar* bij VOND.) Het schijnt met *krakke*, en het hoogd. *kriechen*, kruipen, overeenkomst te hebben.

KRIEKEN, o. w., *ik kriekte*, *heb gekriekt*. Kraken, schoon een fijner geluid uitdrukkende. Bij KIL. *kricken*. *Krieken* is ook piepen, krekelen als eene kriek.

KRIEKEN, o. w., *ik kriekte*, *heb gekriekt*. Dit woord, dat, meest in de onbepaalde wijs, als een zelfst. naamw. gebruikt wordt, *het krieken*, (*in 't krieken van den allerschoonsten dagh*. POOT.) beteekent het doorbreken der eerste stralen van het morgenlicht, aan den gezigteinder. Men vindt het ook somtijds vervoegd: *zoo lang de dag zal krieken*. POOT. *Van daar de dagen krieken*. POOT. *De daagraad kriekt*. S. V. CHAND. Het deelw. gebruikt dezelfde Dichter: *het kriekende oosten pronkt met koele roozekransen*. KIL. zet *krieckeken*, *krieckelen* over door *rutilare*, schijnen, flikkeren als goudglans.

In het neders. is *krik*, schijn, glans, en *krieken* schijnen. Het *krieken van den dag* is derhalve het aanbreken des dags. Dit *aanbreken* is, even daarom, ook van de eerste aanlichting der zonnestralen gebruikelijk. Oul. zeide men ook *het kraken van den dag*, zie *kraken*. Dit en het vorige *krieken* zou dan een en hetzelfde woord zijn.

KRIEL, zie *kreel*.

KRIEL, o. Eigenlijk iets, dat grimmelt en zich gestadig beweegt. Voorts klein goed, uitschot: *kriel van appelen*. Zelfst.: *een kriel*, een kort mensch. Verkleinw. *krieltje*, een kruiphaantje, kruiphennetje. Zamenst. *krielhaan*, *krielhen*.

KRIEL, (*kril*) bijv. n. en bijw., *krieler*, *krielst*. Dartel, wellustig: *daar kriele saters schuilen*. J. V. BROEKH.

Die

Die met een lichtekooij zijn kriele tochten bluscht. JONKT. Van hier *krielheid*, wellustigheid. TEN KATE houdt het voor eene zamentrekking van *kregel*, *kriegel*, *facile instigatus.* Het schijnt eigenlijk eene jeuking veroorzakende beweging te beduiden, en met het werkw. *krielen* verwant te zijn.

KRIELEN, o. w., *ik krielde*, *heb gekrield.* Dit woord wordt eigenlijk van kleine levende diertjes gebruikt, wanneer zij, in eene ontelbare menigte, door elkander wiemelen: *die kaas krielt van mijten.* Voorts, van een aantal andere voorwerpen, wanneer er eene beweging bij bespeurd wordt: *het krielt van schepen op het IJ.* HOOFT. Eindelijk wordt zoo zeer niet op het denkbeeld van beweging, maar op dat van eene veelheid van kleine voorwerpen gezien: *dat boek krielt van drukfouten.* Het woord komt zeer na aan *kriewelen.*

KRIEMELEN, o. w., *ik kriemelde*, *heb gekriemeld.* Talmen, marren, schoorvoeten. Voortd. werkw. van het veroud. *kriemen*, dat bij KIL., door klagtig vallen wordt verklaard. Het zoude, in dien zin, met *kermen*, uit eenen wortel ontsproten zijn. Dan, ook schijnt het, met een, als een voortd. werkw. van *kribben*, *kribbelen* beschouwd te moeten worden; althans, *kriemelig* heet zoowel klein in malkander geschreven, kribbelig, als talmachtig. Zamenst. *kriemelschrift*, heel klein schrift, dat gekribbeld is.

KRIEPE, (ook *krippe*) v., meerv. *kriepen.* Een kruiphennetje: *andere koopen de krippe*, *en deze etenze.* DE BRUNE. Van *kriepen*, dat is kruipen.

KRIEWEL, v. Hetzelfde als *krevel.* Zamenst. *kriewelkruid*, enz.

KRIEWELEN, (*kriebelen*, *krevelen*,) o. w., *ik kriewelde*, *heb gekrieweld.* Zich gedurig bewegen, krielen: *op de tinnen oft spitsen kriewelt de kruipende worm.* HERV. OVERZETT. Jeukte door krieweling veroorzaken: *het kriewelt mij zoo aan den arm.* Van hier *krieweling.* Bij HOOFT vindt men het naamw. *gekriewel.* In het hoogd. *kriebelen*, neders. *kribbelen.* Het is een voortd. werkw. van *kriepen*, dat is kruipen.

KRIEZEL, v., meerv. *kriezels.* Een klein afgescheurd stuk; van *rijten*, met eene voorgevoegde *k.* Het verkleinw. *kriezeltje* is meest in gebruik, voor het kleinste, ge-

geringste: *gij zult er geen kriezeltje van hebben.*

KRIJD, zie *krijt*.

KRIJG, m., meerv. *krijgen*. Eigenlijk een kreet, een geschreeuw, hetzelfde als het verouderde *krije*, dat bij KIL. nog voorkomt, het oude hoogd. *Chreij*, *Chri*, het fr. *cri*. Van hier zijn *krijschen*, *schreijen*. In den zin van geschreeuw vindt men het nog bij MELIS STOKE: *mar si leiden haren crych*. Thans gebruikt men het voor twist, strijd, hevige oneenigheid: *van waer komen krijgen en vechterijen onder u?* BIJBELV. Meest echter voor eenen openbaren oorlog: *door den krijg in Italie*. HOOFT. Fig.: *begeerlijkheden, die krijg voeren tegen de ziele*. BIJBELV. *Hij kan den krijg niet volgen*, fig., hij kan niet mede doen. *In den krijg gaan*, dienst nemen. Van hier *krijgsch*: *krijgsche moortrumoeren*, bij CAMPH., en *krijgslijk* bij HOOFT.

De oorlog, de krijg heeft, in meer talen, den naam van geschreeuw; immers, de oudste volkeren vingen denzelven gewoonlijk met eenen wapenkreet aan. Zoo heet het gr. κραυγη, dat met *krijg* na verwant is, zoowel krijg, als een geschreeuw. Voorts βοη, en misschien ook het lat. *bellum*, van het geluid gevormd; daar wij nog *bellen* kennen.

Inmiddels zijn van dit woord vele zamengestelde naamwoorden: *krijgsbedrijf*, *krijgsbende*, *krijgsbode*, *krijgsdaad*, *krijgsdeugden*, *krijgsgebruik*, *krijgsgevangen*, *krijgsgereedschap*, *krijgsgeweer*, *krijgsgezel*, *krijgsgezind*, *krijgsgod*, *krijgsgodin*, *krijgshaftig*, *krijgshaftigheid*, *krijgshandel*, *krijgsheer*, *krijgsheld*, *krijgsheldin*, *krijgshoofd*, *krijgskans*, *krijgsknecht*, *krijgskunst*, *krijgsleger*, *krijgslieden*, *krijgslist*, *krijgsloon*, *krijgslot*, *krijgsmagt*, *krijgsman*, *krijgsmantel*, *krijgsorde*, *krijgsoverste*, *krijgsraad*, *krijgsregt*, *krijgsrusting*, *krijgstogt*, *krijgstrompet*, *krijgstucht*, *krijgsverbond*, *krijgsvolk*, *krijgswapen*, *krijgswet*, *krijgswoord*, *krijgzuchtig*, en nog meer dergelijke.

KRIJGEL, (*kregel*, *kriegel*), bijv. n. en bijw., *krijgeler*, *krijgelst*. Die zich niet ligt iets uit de hand laat nemen, onbuigzaam, hardnekkig, gramstorig: *hij valt te krijgel*. VOND. *De kriegele en ontrouwe pais*. HOOFT, die ook *kriegeldraad* heeft voor eenen draad, die ligt wart. Het

Het zamengest. *eerkriegelheid* heeft Hooft. Men zegt ook *kregel;* en dit is thans zelfs meest in gebruik: *hij is een kregel mensch.* In Gron. gebruikt men het ook als een zelfst. naamw.: *wat is die kregel er nog in!* Hooft gebruikt het onz. w. *kriegelen*, voor graauwen, norsch spreken. Van hier *krijgelheid*, *krijgelig*, (*kriegelig*, *kregelig*) *krijgeligheid.* Het schijnt van *krijg* (bij Kil. ook *kriegh*) en den uitgang *el* te zijn. Zie *kriel*, *kril.*

KRIJGEN, b. en o. w., *ik krijgde*, *heb gekrijgd.* Bedr., krijg voeren: *om onze krijgen te krijgen.* Bijbelv. Meest wordt het onz. gebruikt: *tegen iemand krijgen.* Het woord begint reeds te verouderen. Van hier *krijger*, thans *krijgsman: o praal van alle krijgers.* J. Vos.

KRIJGEN, b. w., *ik kreeg*, *heb gekregen.* Met de hand aantasten, grijpen: *appelen uit eene mand krijgen.* Vangen, in zijne magt krijgen: *snoek aan den hoek krijgen. De dief is gekregen.* Ontvangen, bekomen, in de uitgestrektste beteekenis van dit woord. Men kan hiervan ontelbare voorbeelden bijbrengen. Zie hier eenige proeven: *eene ziekte*, *eene koorts*, *de pokken*, *geld*, *brieven*, *eene bediening krijgen. Wij krijgen vrede — oorlog. Kinderen*, *— eene vrouw krijgen. Tanden*, *kiezen krijgen. Eenen schrik krijgen. Slagen krijgen. Verstand krijgen. Zijne jaren krijgen. Deze Apostaet heeft trek na 't Roomsch fatzoen gekregen.* De Decker. *Eenen kogel krijgen*, door eenen kogel getroffen worden. *De gade krijgt hem aen haer snoer.* Poot. *Iemand lief krijgen. Het te kwaad krijgen. De leeuw krijght de muis van doen.* Hooft. Van hier *krijgelijk*, waarvoor thans *verkrijgelijk: na dit leven krijgelijk.* Lodenstein.

Daar de eerste beteekenis eigenlijk is met de hand aantasten, wil Adelung, dat het met *grijpen* naauw verwant zij. Frisch heeft vele voorbeelden aangehaald, waar *grijpen*, (in het oude hoogd. *kriepfen*) en *krijgen* (hoogd. *kriegen*) hetzelfde beteekenen.

KRIJSCH, m., meerv. *krijschen.* Krijsching. Men gebruikt dit woord zelden meer; *het gekrijsch* is het meest in zwang.

KRIJSCHEN, o. w., *ik krijschte*, *heb gekrijscht.* Ook ongelijkvl.: *ik kreesch*, *heb gekreschen.* Een woord, van

van den klank gevormd, dat een luid geschreeuw nabootst, door menschen of dieren aangeheven. Van menschen: *dies d'herder deerlijk kreesch.* VOND. Van dieren: wanneer men het van ezels vooral zegt: *de ezel kreesch uit ongeduld.* VOND. Van hier *krijsching.*

Krijschen, hoogd. *kreischen*, middeleeuw. *cruscire*, oudfr. *croissir*, gr. κρίζειν.

KRIJT, o. Een woord, dat, met *kreits*, eenen oorsprong en dezelfde beteekenis heeft, als zijnde een kring, doch thans weinig in gebruik is. *In 't midden van dit krijt.* VOND. In het bijzonder, eene afgeperkte plaats, geschikt voor allerlei wedspelen; de *circus* en ἀγων der Ouden: *toen liet Neptunus een' appel in het krijt en renperk vallen.* VOND. Nog heden ten dage beteekent, naar de aanteekening van F. DE HAES, *krijte*, in Vriesland, een perk. Uit hoofde nu, dat onze levensloop door vele tegenheden leidt, wordt dit moeijelijke leven met dien naam benoemd: *kom, aengename doot! en help ons uit dit krijt.* VOND. *Gedurende dat ik in 's weerelts krijt* (in het strijdperk dezer wereld) *mijn broosche leven slijt.* VOND.

KRIJT, (*krijd*) o. Eene witte, kalkachtige, ligte aarde, ook tot schrijven gebruikt wordende. Fig., *bij iemand in het krijt staan*, iemand schuldig zijn. Andere aardstoffen voeren ook dien naam: *rood, zwart krijt.* Van hier *krijtachtig.* Zamenst. *krijtberg, krijtgebergte.* — *Hoerenkrijt: met hoerenkrijt rekenen*, iets hooger aanschrijven, dan verteerd is.

KILIAAN spelt *krijd, krijdachtig*, en het werkw. *krijden*, met krijt aanschrijven. In het hoogd. is het naamw. ook *Kreide*, en het werkw. *kreiden.* Dan, naardien bij ons het werkw. al lang verouderd is, en de uitspraak de zachte letter verhard heeft, is *kryd* geheel buiten gebruik geraakt.

Ondertusschen is het woord van het lat. *creta* afkomstig. Deze krijtaarde zoude, naar het zeggen van ISIDOR., van het eiland Kreta haren naam hebben. ADELUNG wil, dat dit eiland, integendeel, van deze krijtaarde benoemd is, en dat deze stof van het schrijven (het oude hoogd. *gratten, griten*, gr. χαραττειν) haren naam ontleend heeft.

KRIJTEN, o. w., *ik kreet, heb gekreten.* Een klanknabootsend woord, uit eenen oorsprong met *krijschen*, ne-

neders. *kriten.* Men verstaat er door klagelijk weenen, als kinderen doen: *hoe zit gij zoo te krijten? En 'k hoor den naklank weer van Abels deerlijk krijten.* POOT. *Het waait, dat het krijt*, het waait geweldig. *Krijtende dwarrelwinden.* OUD. *De krijtende tienden* zijn tienden van blatende lammeren. *Dat is de krijtendste onregtvaardigheid*, anders schreeuwendste genaamd, eene onregtvaardigheid in den hoogsten graad. Van hier *krijter*, *krijtertje*, een zakvedeltje. In het perzis. *ghiristen*, en in het goth. *greitan*, schreijen, *grets*, geschrei, cambr. *cri.* Een schreijend kind is in het ijsl. *graetingr.*

KRIJZELEN, (*krijselen*) o. w., *ik krijzelde*, *heb gekrijzeld.* Knarsen. Van hier *krijzeltanden*, knarsetanden.

KRIK, tusschenwerpsel, dat een fijner geluid dan *krak* is: *de mast ging krik! krak!* Van hier het onz. w. *krikken*, en het zamengest. *krikkrakken*, waarvan *het gekrikkrak van den mast*, bij VOND. Voorts *krikkemik*, een werktuig, om steenen, balken enz. op te tillen; van *mik* en *krikken.* — *Krikman* is, in kleine kroegen, brandewijn.

KRIL, zie *kriel.*

KRIMP, v. Eigenlijk krimping. Oneig., nood, gebrek: *daar is nog geene krimp.* Van hier *krimpig*, huiverig. Zamenst. *krimpdarm*, *krimpkabeljaauw*, *krimpkous*, iemand, die kleumsch is, *krimpvisch*, *krimpzalm*, enz.

KRIMPEN, b. en o. w., *ik kromp*, *heb* en *ben gekrompen.* Bedr., de uitgebreidheid van iets intrekken, de deelen van een ligchaam nader bij elkander brengen: *laken krimpen.* Overdr.: *om de smaat te krimpen*, enz. HOOFT. Onz. met *zijn*: *het doek krimpt.* Smaller worden: *daar Hollandt krimpt voor 't stuiven van de duinen.* HOOFT. Korter worden: *in 't krimpen van de dagen.* VOND. Ingetrokken worden: *bezie eens*, *hoe zijn ingewanden krimpen van pijn.* VOND. Terug gedreven worden: *de wind krimpt*, het tegendeel van uitschieten. Onz. met *hebben*; zich intrekken: *hij krimpt van de koude.* Toegeven, zich schikken: *die willen*, *dat ik krimp', en rouw op rouwe klamp'.* HOOFT. *De schipper krimpt*, hij knijpt bij den wind op. Van hier zijn *krimperd*, een, die kleumsch is, ook voor krimp-

krimpvisch, *krimping*, *krimpster.*

Het behoort tot het geslacht der woorden, *kram*, *kramp*, *kronkel*, *krom.*

KRING, m., meerv. *kringen.* Een ronde omtrek: *in eenen kring om 't outer staan.* HOOGVL. Voor de loopbaan der hemelligchamen: *Hij stiert de wentelende kringen der eens geschapen' dingen.* F. S., in M. L. TIJDW. Een omloop van het begin tot het begin: *het jaar sluit zijnen kring.* Iemands stand, beroep, bezigheid, bedrijf van zaken, in wier midden hij als verkeert, noemt men, in den vertrouwelijken stijl, *kring: dat past hem niet in zijnen kring. In den kring der huisselijke vrienden*, enz. Van hier *kringachtig*, *kringwijze.* Zamenst. *dierkring*, (*dierenkring*), *gezigtkring*, *jaarkring*, *maankring*, *omkring*, *topkring*, *zonnekring.*

Het denkbeeld van afwijking van eene regte lijn, en dat van eene rondte bespeurt men in dit woord; het behoort dus deels tot *krom*, deels tot *ring.*

KRINGELEN, zie *krinkelen.*

KRINKEL, m., meerv. *krinkels.* Eene krinkelige bogt. Het zamengest. *krinkelvloed* heeft POOT.

KRINKELEN, o. w., *ik krinkelde*, *heb gekrinkeld.* Zich kronkelig buigen: *gekrinkeld haar. Eenen krans van krinklend klimop winnen.* POOT. Men bezigt het ook wederk.: *dat het veil zich om uw hooft krinkelt.* VONDEL, die ook *kringelen* gebruikt.

KRINSEN, b. w., *ik krinste*, *heb gekrinst.* Zuiveren, schoon maken. Bij KILIAAN komt het voor, die het door zuiveren van granen verklaart. Men vindt het bij DE BRUNE, die *krijnsen*, spelt: *ten tijde van den oegst, zal hij 't kaf krijnsen, en zuiver graen zeer wel onderscheijden.* Het voortd. werkw. *krenselen* is in Gelderl. nog in zwang. Als men den keelklank weglaat, heeft men den wortel *rein.* Men mag hiermede vergelijken het gr. κρινειν en het lat. *cernere*, welke woorden, oorspronkelijk, ziften, afscheiden, reinigen beduiden.

KRIOEL, o. Gewemel, geloop door elkander: *het wachthuis vol kryoels.* HOOFT. Thans bezigt men meest *gekrioel.*

KRIOELEN, o. w., *ik krioelde*, *heb gekrioeld.* Door elkander wemelen, zweven: *niet anders, dan we vaek de bijen zien krioelen.* F. DE HAES. Voornamelijk verstaat

staat men er een vrolijk woelen en wemelen van menschen ondereen door: *al 't hof krioelt.* VOND. *Zoo woelde en krioelde het door straaten en steegen.* HOOFT. Van hier *krioeling.* Het woord is zoo gevormd, dat zijn klank een vrolijk gewoel uitdrukt, en meteen eene wemelende beweging, uit verwantschap met *krielen*, te kennen geeft.

KRIP, o. Zekere wollen stof, gekronkeld floers. Van hier het onverb. *krippen: een krippen sluijer.* Fr. *crépon*, uit het lat. *crispus.* Ons *krimpen* kan ook in aanmerking komen.

KRIPPELTJE, o., meerv. *krippeltjes.* Kruimeltje. Het schijnt, voor knibbeltje, van *knijpen* af te stammen.

KRIS, een woord gebruikelijk in de spreekwijs: *hij zweert bij kris en kras.* Misschien uit den naam *Kristus* (*Christus*) verminkt.

KRISSEN, o. w., *ik kriste, heb gekrist.* Een klanknabootsend woord, knitteren, gelijk eene brandende lamp somtijds doet. Zoo vertaalt VOND. de woorden van HERO aan LEANDER, bij OVIDIUS: *sternuit et lumen, mijn licht krist ook.*

KRISTAL, o., meerv. *kristallen.* Een zekere doorschijnende of half doorschijnende steen, uit eene voorheen vloeibare stof ontstaande, van meer dan eenerlei gedaante, voornamelijk van eene zeshoekige. Een steen van dien aard en die gedaante heeft een meerv. getal, en schijnt van het mannel. geslacht, daar de stof zonder meerv. en onzijdig is. Ook noemt men het fijnste glas *kristal.* Dichters nemen het voor iets, dat doorschijnend is. In de scheikunde zegt men van zouten, die in eene hoekige gedaante als kristal voorkomen: *zij schieten in kristal.* Van hier *kristallig*, en het onverb. *kristallen: aan uw kristalle vliet.* R. BOILET. Zamenst. *bergkristal.* — *Kristalschieting.*

KRISTALIJN, o. Kristal: *de langduurige koud maakt ijs tot kristalijn.* HOOFT. Dit woord wordt anders door Dichters meest gebruikt van doorschijnende ligchamen, als voor de zigtbare lucht: *het blaauwe kristalijn.* VOND. Voor het water van rivieren: *langs 't kristallijn der Schie.* POOT. Zoo noemt iemand de zee *een dobberend kristalijn.* Van hier het onverb. *kristalijnen*, dat uit kristal gemaakt is: *kristalijnen glazen.* Dat hel-

helder is als kristal: *'t kristalijnen gewelf.* DE DECKER. *Eene kristalijnen beek. Het kristalijnen vocht in het oog.*

Kristal, kristalijn, van het lat. *crystallus*, gr. κρυσταλλος.

KRISTEN, zie *christen.*

KRITS, m., meerv. *kritsen.* Kring, hetzelfde als *kreits. De pais in haren krits voltogen.* VOND. *De weeld' is in haar' krits.* HOOFT. Men gebruikt ook de spreekwijs, *in vollen krits staan*, dat is, alles hebben, zoo als het behoort.

KRODDE, v. Eene soort van onkruid, dat veel tusschen haver groeit.

KROEG, v., meerv. *kroegen.* Eigenlijk een drinkvat, hoogd. *Krug*, bij OTFRID. *kruag*, ijsl. *kroo;* waarschijnlijk, uit eene bron met *kruik.* In dien zin gebruiken wij het niet, maar wel voor eene slechte herberg, waar men drinkgelagen maakt: *in eene kroeg zitten. Badtstooven en kroeghen.* HOOFT. Men brengt het ook tot het oude *croft*, *crocht*, eene spelonk. Zamenst. *bierkroeg*, *jeneverkroeg*, *smokkelkroeg.* — *Kroeghouder*, *kroeglooper*, *kroegvlieg*, drinkebroer, *kroegwaard*, enz.

KROEGEN, o. w., *ik kroegde*, *heb gekroegd.* Een metselaars- en timmersmanswoord. Teren in eene kroeg, als een huis onder dak is. Ook beteekent het in eene kroeg dikmaals loopen. Van hier *kroeger*, zoowel een, die eene kroeg houdt, als die in eene kroeg verkeert.

KROES, m., meerv. *kroezen.* Beker: *schenk ons elk een' grooten kroes vol mé.* POOT. Elders eene maat van eenige natte waren, eene kan, of twee mengelen: *twee kroes melk. Een kroes bier*, — *jenever*, — *brandewijn.* Een aarden vat, om metalen te smelten: *zilver in eenen kroes smelten.* Om de gedaante van eenen kroes geeft men ook dien naam aan den vuurmond van eenen brandenden berg, in hedendaagsche schriften *krater* (het lat. *crater*, een groote beker, welk woord PLINIUS van den mond des Etna's bezigt, gelijk DIOG. LAERTIUS het grieksche κρατηρ) geheeten. Zoo zingt TRIP: *de lava van Vesuvius*, *ontsproten uit zijn' geborsten kroes*, enz. Zamenst. *smeltkroes*, enz.

Kroes, fr. *cruche*, eng. *cruse*, middeleeuw. *cruseli-*

linum, *crusolium*, waarmede het gr. κρωσσος, eene aarden kruik, zeer vele overeenkomst heeft. Het schijnt van denzelfden stam als *krom*, *kruk*, *kroeg*, *kruik* te zijn. Het denkbeeld van kromte is reeds in het hebr. קרס.

KROES, bijv. naamw. en bijw., *kroezer*, *meest*, *zeer kroes*; *kroest* gebruikt HOOFT. Digt gekruld: *kroes haar*. Vele rimpels hebbende: *een kroes voorhoofd*. Fig., verwilderd: *Mars, dien zij zijn' kroeze zinnen alzoo t' ontlaaten weet.* HOOFT. *Zijn hoofd staat kroes.* Wreed, barsch, stuursch: *matroozen kroes van opzicht. Kroeze en blaauwe oogen.* HOOFT. Fel, wrevelmoedig: *kroesch van lange droefheid.* HOOFT. Zamenst. *kroeskop.* Het schijnt tot het geslacht van *krom* en *rond* te behooren.

KROEZEN, o. w., *ik kroesde*, *ben gekroesd.* Sterk gekronkeld, kroes zijn: *gekroest hayr.* BIJB. VAN DOORESLAER.

KROFT, (*krocht*), v., meerv. *kroften.* KILIAAN heeft *krofte*, *krufte*, *kruchte*, en hij verklaart het door eenen bedekten gang onder den grond, eene spelonk. Omdat nu spelonken veel in rotsachtige oorden zijn, wordt het genomen voor eenen steenachtigen heuvel: *een bron van levensvogt brengt Hij uit drooge krogt.* LODENSTEIN. HOOFT gebruikt het een en andermaal voor eene uitstekende hoogte: *met doorgraaven van heuvelen, kroften en velden.* En elders: *'t vlak lag meest ooverstroomt; en weenigh kroften, die uitkeeken. Krocht* en *teelkrocht* zijn nog gebruikelijk voor eenen hoogen zandgrond. In den eersten zin komt het met het lat. *crypta*, gr. κρυπτη, overeen. In den anderen schijnt het naar *kluft* te gelijken.

KROK, v. Eene soort van wilde wikken, een onkruid onder rog en gerst. Het woord schijnt te zien op het *kruipen* dezer plant, hoogd. *Kriecken.*

KROKEN, een woord nog in Braband gebruikelijk, zie *kreuken.*

KROKODIL, m., meerv. *krokodillen.* Een halfslachtig dier, dat zich veel in den Nijl ophoudt. *Hij heeft den krokodil de veinskunst afgekeeken.* POOT. Het zamengest. is *krokodilstranen*, geveinsde tranen. Trouwens, men versiert, dat dit booze dier, wanneer het menschen zoekt tot zich te lokken, tranen als een kind zoude weenen. Het woord, inmiddels, is uit het gr. κροκοδειλος. EUSTATHIUS zegt: *de landkrokodil is*

 bang

bang voor saffraan; en leidt daarom het woord af van κροκος, saffraan, en δειλιαειν, vreesachtig zijn.

KROL, o., meerv. *krollen.* Een klein huisje. Van hier *krollig*, met kleine vertrekken voorzien: *een krollig huis.*

KROLLEN, zie *krullen.*

KROLLEN, o. w., *ik krolde, heb gekrold.* Grollen, lollen als eene kat. Van hier *krolsch.* Zamenst. *krolziek*, *krolziekte*, enz.

KROM, bijv. naamw. en bijw., *krommer*, *kromst.* Dat van eene regte lijn afwijkt, het tegendeel van regt. *Eene kromme lijn. De Seine krom van loop.* HOOFT. *Een kromme hals*, ook voor een werktuig, waarmede men iets overhaalt. *Kromme sprongen maken*, van de hazen ontleend, beteekent iemand door listige uitvlugten ophouden. *Zijne handen staan krom*, hij is diefachtig. In naauweren zin is het een gebrek, *krom*, dat eigenlijk regt zijn moest: *een kromme rug*, — *kromme beenen.* Oneigenlijk, ongeoorloofd, kwaad, dat van waarheid, deugd en wetten afwijkt: *ook zie 'k den kromsten twist niet onbemiddelbaar.* POOT. *Het kromme regt maken.* Van hier *kromachtig*, *kromheid*, *krommelijk*, *kromte*, (oudt. *kromme*). Zamenst. *krombeen*, *krombogtig* bij HOOFT, — *kromgevingerd: kromgevingerde handen*, die naar het stelen staan, *manus furtificae*, bij PLAUT. — *Kromhals*, die eenen krommen hals heeft, *kromhoren*, *kromhout*, *kromhouwer*, eene sabel, *kromkrauwelhaak*, bij OUD.: *de vingeren hebben ze zoo klef en zoo met kromkrauwelhaken bezet. Krommes*, *kromneus*, *kromsteven*, een zeker schip, *kromtaal*, *kromtalen*, werkw., *kromtong*, *kromtongen*, werkw., *kromtongig*, *kromvoet*, *kromweg*, *kromwulf*, een gewelf, dat krom is.

Krom, bij ISIDOR. *crumb*, OTFRID. *krumb*, hoogd. *krumm*, eng. *crump*, finl. *kijmaerae*, lat. *camurus* en *curvus.* Het behoort tot het geslacht van *kram*, *kramp*, *krimpen*, *kruk*, enz.

KROMMEN, b. en o. w., *ik kromde, heb* en *ben gekromd.* Bedr., krom maken, buigen: *dat hij sijn hooft kromme, gelijck een biese.* BIJBELV. Wederk.: *zich krommen. Zich in alle bogten krommen*, ook fig. Oneig.: *het regt krommen.* Onz., met *zijn;* krom wor-

worden: *het moet vroegh krommen, dat een goede haeck zal wezen.* De Brune. Dit spreekw. beduidt, dat men zich, van jongs af, aan de deugd moet gewennen. Van hier de deelwoorden *krommende*, *gekromd*, voorovergaande: *de krommende knien.* Bijbelv. *Gekromde ouderdoom.* Hooft. Van hier *krommer*, zeker hout: *zware krommers tot scheepshout*, — *kromming.*

KROMSTAART, (*kromsteert*), m., meerv. *kromstaarten.* Eigenlijk iemand, die eenen krommen staart heeft. Bij Kil. is het ook nog eene soort van gemunt geld van zeer weinige waarde. Het woord is nog overig in het zamengest. *kromstaartsbier*, dat in Gron. *kromsterbier* wordt uitgesproken. Het is het slechtste bier, dat oudtijds eenen kromstaart, bij de kan, kostte. Het bier, dat daarop volgt en zes duiten geldt, noemt men daarom *blanken* bier. Misschien was een *kromstaart* een halve stuiver.

KRONIJK, v., meerv. *kronijken.* Dit woord is uit het lat. en grieksche *chronicon*, beteekenende een jaarboek, waarin de geschiedenissen, van jaar tot jaar, achtervolgd worden. *De boeken der kronijken*, twee geschiedboeken des ouden Testaments. *Mogt het u beuren de kronijk van onze zwarigheid aan te hooren.* Hooft. *Los verhaal van suffende kronijken.* Poot. In den deftigen stijl, zegt men thans *jaarboek.*

KRONKEL, m., meerv. *kronkels.* Kreuk, plooi, die kort en krom loopt: *het papier zit vol kronkels.* Zamenst. *kronkeldarm*, *kronkelkoord.* Hooft. *Kronkeldrom* gebruikt Poot: *een kronkeldrom van zwarte Razernijen.* Het behoort tot *krom*, *krinkel*, *kring*, *kreuk*, *kruk.*

KRONKELEN, b. en o. w., *ik kronkelde*, *heb* en *ben gekronkeld.* Kreuken, in kronkels maken: *eene zijden stof kronkelen.* Onzijd.: *het papier kronkelt. Kronkelende wolken.* J. Vos. *Kronkelende golven.* Overz. v. Hervey.

KROON, v., meerv. *kroonen.* Een kreits, kring. In het bijzonder de bovenste uitstaande rand van een ding; gelijk blijkt uit de zamenst. *kroonlijst*, *kroonwerk.* Voornamelijk heeft eene soort van hoofdsieraad, reeds van oude tijden, den naam van *kroon* gedragen, zijnde een band of krans, tot een teeken van voortreffelijkheid, eer en waardigheid. De goden der ouden werden *met kroonen*

nen van allerlei loof vertoond. Priesters hadden eene *kroon*, onder het offeren. In de oude wedspelen dong men naar de *kroon*, als eenen prijs. Van hier heet, in de overz. van den BIJB., de loon van den geestelijken strijd *eene kroon der regtvaardigheid.* Fig. beteekent het daarom eer, roem, luister: *zeergewenschte broeders, mijne blijdtschap ende croone!* BIJBELV. Hierheen behooren de spreekwijzen: *de kroon spannen*, boven anderen uitsteken. *Iemand eene kroon opzetten*, hem tot eer verstrekken, hem luister bijzetten, hem prijzen. *Iemand de kroon van het hoofd stelen*, hem schandvlekken. Dat uitmunt onder meerderen van zijne soort: *hij is de kroon van zijn geslacht.* In den allerbepaaldsten zin is het woord eene benoeming van het hoofdsieraad van vorsten, als van keizers, koningen, pausen. Oneig., de waardigheid van zulk eenen vorst, met de daarmede gepaard gaande magt en heerschappij: *gij zult de kroon beërven.* HOOGVL. Hierheen behoort de spreekwijs: *naar de kroon steken*, des konings heerschappij lagen leggen. Wijders, in het algemeen, naar iemands eer staan, hem den roem betwisten: *wie Flakkus lier wil steecken naar de kroon.* VOND. Het ligchaam van den staat, het koningrijk: *die goederen zijn aan de kroon van Engeland vervallen.* Eene zilveren en gouden munt: *eene fransche kroon;* zonder twijfel, om het gekroonde borstbeeld, dat daarop gestempeld staat. Voorts worden vele dingen, om de gelijkheid, *kroonen* genoemd. De uitgebreide takken van eenen boom: *geen kleene stam kan een groote kroon dragen.* HOOFT. De schanddoornen, om des Heilands hoofd gevlochten: *zoo veel wonden als prickels aan die kroon.* DE DECKER. Een koperen bol met uitstekende armen, waarop kaarsen branden; ook van kristal enz. gemaakt: *de kroonen in eene kerk.* Een werktuig, om garen op te winden: *het garen van de kroon nemen.* De horens van een beest, hert enz.: *het hert heeft zijne kroon afgestooten.* Verkleinw. *kroontje: het kroontje van het oog*, het wit. Zamenst. *gloriekroon*, *kerkkroon*, *lauwerkroon*, *martelkroon*, *muurkroon*, die oudtijds gegeven werd aan hem, die den muur eener belegerde stad, voor anderen, beklom; *rijkskroon.* — *Kroonengoud*, zekere goudsoort; *kroonlijst*, *kroonprins*, *kroonrad*, ze-

zeker rad in een uurwerk; *kroonras*, eene soort van fijn saai; *kroontjeskruid*, *kroonwerk*, enz.

Het is zeer waarschijnlijk, dat wij dit woord uit het lat. *corona*, fr. *couronne*, ontleend hebben, schoon de harde *oo*, in *kroon*, *kroonen*, volgens KIL. en de maaslandsche uitspraak, met het gr. κορωνίς, *summitas*, *vel apex alicujus rei*, overeenkomt. Behalve dit, behoort het tot de woorden *krans* en *rond*, en drukt eenigzins het denkbeeld van rondheid uit.

KROONEN, b. w., *ik kroonde*, *heb gekroond*. Met een hoofdsieraad omwinden: *men kroonde eertijds de dichters met laurier*. Den prijs toekeuren: *eene gekroonde*, anders *bekroonde*, *verhandeling over eenig onderwerp*. Sieren, optooijen: *gij kroont het jaer uwer goetheijdt*. BIJBELV. Luister en eer verschaffen: *u kroont verdiende lof*. POOT. In de eigenlijkste beteekenis des woords, iemand, onder de plegtige opzetting van eene kroon, de koninklijke waardigheid en magt opdragen, of dezelve daardoor bevestigen: *eenen koning kroonen*. Van hier heeten vorsten *gekroonde hoofden*, dat zijn pausen, keizers en koningen. Het naamw. *krooning* is de plegtige handelwijs zelve, de inhuldiging van eenen vorst.

KROOS, zie *kreus*.

KROOS, (*kroost*, bij KIL. ook *kroes*, *kroest*) o. De kronkelige ingewanden, hoogd. *Gekröse*, denkelijk van *kroes*, sterk gekronkeld. *Een krassende rave, die op het kroos en darmen van ghevelde lijken aest*. DE BRUNE.

KROOSJE, o., meerv. *kroosjes*. Kleine pruimpjes.

KROOST, (*kroos*) o. Waterkroost, eendengroen.

KROOST, o. Afval van eendvogelen en ganzen: *dus zegt men afval voor 't kroost van ganzen*. OUDHOF. *Kroôst*, zegt HUYDEC., is, in het gelaat der menschen, datgeen, hetwelk ieder in het bijzonder heeft, en waardoor elk mensch te kennen is. VOND. zegt, dat Kalisto den knaap Arkas *aan het kroost*, d. i. aan de trekken, aan de zweeming van het gelaat, *kende*, namelijk voor haren zoon. *En 't vaderlijcke kroost straalt levende uit uw wezen*. VOND. Overeenkomstig met dezen zin, dien men weleer algemeen aan het woord *kroost* hechtte, daar men hetzelve met gelaat en gelaatzweeming verwisselde,

 spreekt

spreekt S. VAN HOOGSTRATEN van de *kroostkunde*, voor gelaatkunde, of aanzigtskunde. Nog wordt het woord *kroost*, voor gelaat, in Braband en onder Breda, gebezigd. En daar de kinderen gemeenlijk iets van hunner ouderen *kroost* voeren, gelijk S. VAN HOOGSTR. zegt, of omdat in de kinderen het beeld der ouderen als herleeft, zoo worden de kinderen zeer gemeen het kroost der ouderen genoemd: *ons mannelijk kroost.* POOT. Ook wordt het van dieren gezegd, alhoewel met betrekking op menschen, die eigenlijk door dezelve bedoeld worden: *gij adderenkroost!* HAMELSV. Zamenst. *nakroost.*

KROOT, zie *karoot.*

KROP, m., meerv. *kroppen.* De voormaag van graanetende vogelen, waar de korrels, eer zij in de maag komen, geweekt worden: *de haan heeft zijnen krop vol.* Een verhard gezwel onder de kin; *eenen krop hebben.* Borst: *hij stak den krop vooruit.* De boezem der vrouwen: *Bloemert wierp, met roozeblaaden, in haar aanzicht, nek, en krop.* HOOFT. *Schreijen met een vollen krop.* VOND. *Dat steekt hun in den krop*, zij zijn daarover gebelgd. VOND. De hals van de blaas is *de krop* derzelve. Van hier *kroppig*, droog, dat ligt stopt; ook hoofdig, kwaadaardig. Zamenst. *kropaas*, *kropader*, *kropbeen*, *kropgans*, *kropgezwel*, *kroplap*, *kropvogel*, *kropzweer*, enz.

KROP, v. meerv. *kroppen.* Salade, ook *kropsalade.*

KROPPEN, b. en o. w., *ik kropte*, *heb* en *ben gekropt.* Bedr., den krop vullen: *jonge vogels kroppen.* Ook overdr.: *de gemeente met wrok tegen de Spanjaards kroppen.* HOOFT. Ook wordt het van andere dingen gebezigd: *de Vlissingers hadden, met eenighe scheepen vol puins, de Schelde gekropt.* HOOFT. *Leed kroppen*, anders *opkroppen.* Onz., met *hebben;* van *krop*, v., tot eene krop schieten: *de salade begint te kroppen.* Van hier *kropper*, kropsalade; ook, die een kropgezwel heeft; insgelijks eene duif met eenen dikken krop: *kroppersch: kroppersche duiven.*

KROPPIER, v. meerv. *kroppieren.* Bij KIL. *kroppier*, *achterkroppier.* Het is een ond. woord, beteekenende het verhevene deel van een paard, bij den staart; anders het gat: *die in de zale niet kan, moet te vrede zijn op de kroppier te zitten.* DE BRUNE. Uit het fr. *croupiè-*

pière, *croupe*, ital. *groppa*.

KROT, o., meerv. *krotten*. Een kot, een klein huisje. Verkleinw. *krotje*. Ook voor een bordeel, of hoerhuis. En van hier het onz. w. *krotten*, met *hebben*, voor nachtbraken, en wel in *krotten*, of slechte huizen, bordeelen.

KROT, (*krotte*) v., meerv. *krotten*. Een vlaamsch woord, beteekenende kladdig slijk, dat op de kleederen spattende opdroogt. Van het fr. *crote*, *crotte*, slijk, modder; misschien uit het lat. *crusta*, eene korst. DE BRUNE gebruikt het verkleinw. *krotje*: *neuskrotje*, voor snottebel. KILIAAN heeft *krotte*, en het w. *krotten*, slijk van de kleederen afborstelen. Wij vinden het woord *krot* ook voor nadeel, verlies, gebezigd: *daer ghij hun groote krot ende hinder mede doet*. VEL. CHR. v. HOORN.

KRUGCHEN, o. w., *ik kruchte*, *heb gekrucht*. Klagen, stenen. Van hier *krugcherd*. Van den klank gevormd.

KRUICIFIX, (*krucifix*) o., meerv. *kruicifixen*. Ond. woord, in de dagelijksche taal alleen gebruikelijk, beduidende een afbeeldsel van Christus, hangende aan een kruis. Uit het lat. *cruci adfixus*, aan het kruis gehecht.

KRUID, o., meerv. *kruiden*. Een gewas, eene plant, die niet onder heesters of boomen geteld kan worden. In eenen zeer uitgebreiden zin bevat dit woord alle soorten van zulke gewassen. Men gebruikt dan de zamengest. *kruidkenner*, *kruidkunde*. LUBL. DE JONGE stelt voor, om, in de plaats van *kruidkunde*, voor *botanie*, een algemeener woord te nemen, en wel *plantkunde* (en dus ook *plantkenner*), voor zoo ver ook boomen, heesters en andere gewassen binnen het bereik dier wetenschap liggen. Bepaalder, met uitzondering van gras en halmschietende granen: *dat de aerde uitschiete grasscheutkens*, *kruyt zaet zaeyende na synen aert*. BIJBELV. Nog bepaalder, eetbare kruiden: *kruiden voor de keuken*. Specerijen, waarvan *kruiddoos*. Hierheen behooren de zamengest. *kruidkoek*, *kruidnagel*, *kruidnagelboom*, *kruidnagelhout*, *kruidnoot*, *kruidwinkel*. Heelkruiden: *kruiden op jenever zetten*. Verkleinw. *kruidje*. *Kruidje roer mij niet*, een zeker kruid; ook fig., een netelig mensch. Van hier *kruidachtig*, *kruidig*, in het gemeene leven *kruijig*. Voor net, kostelijk,

zwierig: *eene kruidige* (*kruijige*) *vrijster*, waarvoor men ook *kruiderig* zegt; b. v. *kruiderig gekleed.* Zamenst. *adderkruid*, *bloedkruid*, *boonenkruid*, *citroenkruid*, *duizendkruid*, enz. *Kwaadkruid*, voor *onkruid*, is in vele oorden van ons vaderland in gebruik, en komt reeds bij Hooft voor: *'t geknotte quaadkruidt met wortel en al uitrooijen.* *Kruidbed*, *kruidboek*, *kruidhaler*, *kruidhof*, *kruidlezer*, *kruidworm*, enz.

Kruid, Otfrid. *chrut*, hoogd. *Kraut.* Het stamt, zonder twijfel, van het angels. *growan*, zw. *gro*, ons *groeijen*, af.

KRUID, o. Buspoeder, schietkruid: *kruid en lood.* *Hij heeft al zijn kruid verschoten*, ook fig., hij heeft al zijne krachten verspild. Zamenst. *kruidbus*, *kruidflesch*, *kruidhoren*, *kruidhuis*, *kruidkamer*, *kruidkoker*, *kruidkooper*, *kruidlepel*, *kruidmaat*, *kruidmaker*, *kruidmolen*, *kruidstoof*, *kruidton*, *kruidtoren.* Adelung leidt het woord af van een verouderd werkw. *kruten*, ons *gruizen*, *vergruizen.*

KRUIDEN, b. w., *ik kruidde*, *heb gekruid.* Met specerij bestrooijen, vermengen: *die worst is sterk gekruid.* *Gekruide kaas*, anders *kruiderkaas*, *kruijerkaas.* — *Gekruide wijn*, anders *kruiderwijn*, *kruijerwijn.* Van hier *kruidenier*, *kruidenierswinkel*, *kruiderij*, enz.

KRUIDEREN, b. w., *ik kruiderde*, *heb gekruiderd.* Hoefsmidswoord; een stuk nieswortel op de borst van een paard leggen, om het van eenig ongemak te genezen.

KRUIJEN, b. en o. w., *ik krooi*, *heb gekrooijen* (*ik krood*, *heb gekroden*). Men gebruikt het ook gelijkvl.: *ik kruide*, *heb gekruid.* Op eenen kruiwagen vervoeren. Fig.: *iemand tot een ambt kruijen*, hem, tegen zijne verdiensten, aan een ambt helpen. *Hij zal mijn' koffer niet kruijen*, ik zal mijne zaak hem niet toevertrouwen, — ik zal hem niet te werk stellen. Onz., met *hebben*: *met kruijen den kost winnen.* Van het ijs, wanneer deszelfs schotsen, door den stroom, voortgedreven worden en op elkander schuiven, zegt men: *het ijs kruit.* Van hier *kruijer.* Zamenst. *kruijersgild*, *kruijerswerk*, *kruiwagen*, *kruizeel.* In Vriesl. zegt men nog *kroden.* Zie *kruiwagen.*

KRUIK, v., meerv. *kruiken.* Eene aarden flesch, met eenen buik: *eene kruik met bier*, *wijn.* Ook uit andere

dere stof gemaakt: *eene grieksche kruik.* VOND. Eene lederen waterflesch: *ende sij hadde haer kruijke op hare schouder.* BIJBELV. In het gemeene leven, *de kruik gaat zoo lang te water, dat zij breekt*, de kwaaddoener wordt eindelijk eens gestraft. *Ergens de kruiken bestellen*, in het gemeene leven, het bestel van eene zaak hebben. Eene *kruik* noemt men ook de *urna* der oude Romeinen, waarin zij de asch der verbrande lijken bewaarden. Daar eindelijk de grieksche en latijnsche dichters stroomgoden versierden, van welke ieder over eene bijzondere hoofdrivier het opzigt had, zoo hebben ook onze vaderlandsche dichters deze beeldtenis behouden, en stellen zich dezelve voor, als goten zij den stroom uit eene kruik: *die den stroom uit zijne kruik giet.* VOND. Van hier, dat de dichters dit woord voor den oorsprong, de bronwel des rivierwaters, nemen: *de Scharp' gemuilband en in zijne kruik gedompeld.* ANTONID. Voor den uitgang eener rivier, waar zij zich met een ander water vermengt: *daar Mincius zijn kruik in Padus boezem stort.* VOND. *Daer de Schie haer kruik giet in de Maes.* POOT. Zamenst. *aschkruik*, *bierkruik*, *inktkruik*, *oliekruik*, enz.

Kruik, OTFRID. *kruag*, hoogd. *Krug*, fr. *cruche*, eng. *crook*, angels. *crocca*, middeleeuw. *cruga*, *corcha*, dat, door letterverzetting, met het lat. *orca*, *urceus* overeenkomt. Het behoort tot het geslacht van *kroeg*, *kruk*, *krom*, enz.

KRUIL, v. Men gebruikt het in de spreekwijs: *om de kruil*, om de kool, om te lagchen.

KRUILEN, o. w., *ik kruilde*, *heb gekruild.* Een woord, dat een zeker geluid van duiven nabootst; eng. *to croo.* *Duif en doffer trekkebekt, knort en kruilt.* VOND.

KRUILING, m., meerv. *kruilings*, *kruilingen.* Eene soort van kleine appelen.

KRUIM, v. Het binnenste van brood enz., het tegendeel van korst: *en sluit' de kruim in eene korst.* VOND. Overdr., voor verstand: *in dat boek steekt kruim.* Verkleinw. *kruimpje.* Van hier *kruimachtig*, *kruimig.*

KRUIMEL, v., meerv. *kruimels*, *kruimelen.* Verkleinw. *kruimeltje.* In stukken gewrevene kruim, broodkruimel: *de hen pikt de kruimels op. De broodkruimelen steken hem*, hij is heel dartel. In het gemeene leven gebruikt

bruikt men het ook voor een weinigje: *hij krijgt geene kruimel van dat alles.* Van hier *kruimelachtig*, *kruimelig*, ook voor karig, gierig.

KRUIMELEN, b. en o. w., *ik kruimelde*, *heb* en *ben gekruimeld.* Bedr., aan kruimelen wrijven: *brood kruimelen.* Onz., met *zijn;* met kruimelen uitvallen: *dat brood kruimelt zeer.* Van hier *kruimeling*, welks meerv. *kruimelingen* de fijne brokjes van scheepsbeschuit te kennen geeft.

Al deze woorden hebben hunnen oorsprong van het angels. *cruman*, vergruizen, dat met het gr. κρίμνον, eene kruimel, en het hebr. גרם, verbrijzelen, verwant is.

KRUIN, v., meerv. *kruinen.* De eerste beteekenis dezes woords schijnt die van eenen ronden kring te wezen, overeenkomende met het wallis. *crwnn*, *cren*, ijsl. *cruin*, rond, en uit eene bron, met *kroon*, lat. *corona*, voortgevloeid te zijn. Die eerste beteekenis kan men nog vinden in *de kruin* van sommige roomsche geestelijken, wier hoofd zoo geschoren wordt, dat er een kring, door de blijvende haarstrook, gevormd wordt. Men noemt dat daarom in het fr. ook *la couronne*, de kroon. Van hier is het woord overgegaan, om den hoofdschedel uit te drukken: *geen hair gaat van uw kruin verloren.* RAESFELD. *De kruin laten scheren.* Het hoofd in het gemeen: *daer paste hem der dichtren lauwerkroon op zijne kruin.* VOLLENH. *Het schort hem in de kruin*, het loopt met hem door. Voorts bedienen dichters zich van dit woord, om het uitstekende toppunt, het bovenste deel van iets aan te duiden. Zie hier eenige voorbeelden: *op de kruin van 't ravelijn.* HOOFT. *De kruin des westertorens.* VOND. *De kruin des bergs.* Voor stadsgebouwen: *van Nisaes hooge kruin.* VOND. Voor wouden op den top der bergen: *de bergen van hunn' kruin berooven.* HOOFT. Voor de oppervlakte der zee: *den zeeman, die te trots mijn blaeuwe kruijn bezeyldt.* RODENB. Voor de kim der morgenwolken: *scharp uchtens goude kruin in 't oosten schittert.* HOOFT. En meer andere voorbeelden. Eindelijk wordt het voor den ganschen persoon genomen: *verachten de baerden, en prijsen geschoten kruinen.* RODENB.; bij welken ook een bijv. n. *gekruind* voorkomt:

komt: *rond gekruinde bomen.* Zamenst. *kruinpunt*, (*kruinstip* bij HOOFT) het *zenith* bij de hemelloopkundigen genaamd.

KRUIPEN, o. w., *ik kroop*, *heb* en *ben gekropen.* Eigenlijk zich, door middel van de voeten, langzaam op den grond voort bewegen; wanneer het vooral van gekorvene dieren en wormen gebruikt wordt: *'t kruijpende gedierte, dat op der aerde kruijpt.* BIJBELV. Insgelijks van zulke viervoetige dieren, die op hunne korte beenen langzaam voortgaan: *dit sal u onder het kruijpende gedierte onrein zijn; het weselken, de schiltpadde, de swijnegel*, enz. BIJBELV. Van menschen, wanneer zij op handen en voeten, of knien, voortgaan: *het kind kruipt, eer het loopt. Op handen en voeten kruipen.* Voorts gebruikt men het woord in eenen engeren zin, met het bijbegrip van eene vernederende bukking; wanneer het gezegd wordt van schepselen, die anders niet kruipen. Zoo *kruipt* de hond, die gedreigd wordt. *De vos kroop in zijn hol.* Oneig., zegt men het van gewassen, die hunne ranken laag langs den grond schieten: *de aardbezien kruipen over het pad. Een' wingert, die langs d'aerde kruipt en slingert.* POOT. Van eene vlam: *om de kruipende vlam tot blaakren op te stooken.* HOOFT. Van den wind, wanneer hij ongemerkt verandert: *de wind kruipt naar het westen.* Van de langzame vordering eener zaak: *dat werk gaat kruipend.* Oneig. wordt het ook van menschen gebruikt, wanneer zij, b. v., iets steelswijze doen: *te bedde kruipen.* Wanneer zij zich slaafsch vernederen: *Hij kroop voor mij, toen hij in nood was.* Wanneer zij tragelijk voortgaan: *ik kom den weg schier gekropen. In zijne schulp kruipen*, zijn woord niet durven houden. *Iemand in het gat kruipen*, hem laag vleijen. Deelw. *kruipend: het kuipende gedierte.* Voorts *kruipelings indringen.* DE BRUNE. *Kruiper, kruiping.* Zamenst. *kruiphen*, kleine hen, fig. klein vrouwmensch, *kruiphol.*

Kruipen, hoogd. *kriechen*, angels. *creopan*, eng. *to creep*, fr. *croupir*, gr. ἕρπειν, waaruit het lat. *serpere* en *repere.* Ons nederd. *rijp* en *rups* zijn uit dezelfde bron. Het woord schijnt eene nabootsing van het geritsel eens kruipenden diers te zijn, en tevens op het vasthouden

den met de *kromme* nagelen, in het voortgaan, te zien; zoodat de wortel *krom* mede in aanmerking kan komen. A. MYL. vraagt: heerscht er niet zekere overeenkomst tusschen het gr. χρήπτειν, *manibus extremis niti*, het fr. *griper*, en ons *kruipen?*

KRUIS, o., meerv. *kruisen*. In den eigenlijksten zin een regt ligchaam, op welks boveneinde een ander ligchaam overdwars zich uitstrekt, in de gedaante van eene lat. T, welke gedaante anders *het Antoniuskruis* heet. In deze oorspronkelijke en eerste beteekenis komt het nog somtijds voor. Zoo noemen de papiermakers hun houten werktuig, waarmede zij, in de hangschuren, de vellen op de geschorene touwen hangen, om te droogen, *een kruis*. In verderen zin, ieder ligchaam, dat een ander ligchaam, op eene zekere wijze, doorsnijdt, of de gedaante en figuur van hetzelve. Zoo noemt men het *St. Andries*, of *het bourgondische kruis*, dat de form van eene groote X heeft. Een gaffelkruis is als eene Y. Meest wordt iets *een kruis* genoemd, wanneer twee ligchamen elkander, in eenen regten hoek, doorsnijden. Hiervan zegt men: *iets in het kruis leggen*, het zoo plaatsen, dat het die gedaante hebbe. Men gebruikt hier ook het bijw. *kruiselings: met de beenen kruiselings zitten*. Van hier wordt de naam *kruis* aan vele dingen geëigend. *Het kruis van den rug. Het kruis in een venster. Een kruis in eene broek*. En in menige andere gevallen. In eene naauwere beteekenis, is een kruis een werktuig, waarop men eertijds slaven, voornamelijk, eene smadelijke en smertelijke doodstraf aandeed. Zoo erkennen alle christenen, dat JEZUS aan *een kruis* gehecht en zoo gestorven is. Voorts het teeken des kruises: *een kruis maken*, of *slaan*. Een halssieraad: *een diamanten kruis*. Het lijden van CHRISTUS: *roemen in het kruyce onzes Heeren*. BIJBELV. De leer van den gekruisigde: *de ergernisse des kruices*. BIJBELV. Het lijden der christenen: *zijn kruis op zich nemen. Onder het kruis prediken*, dat is onder vervolging. Allerlei wederwaardigheden in het gemeen: *veel kruis in de wereld hebben. Ieder huis heeft zijn kruis*, ook *ieder huisje heeft zijn kruisje*, elk mensch heeft zijn lijden. De voornaamste zijde van gemunt geld, wegens het gestempelde kruis op verscheidene muntstukken. Hierheen de

spreek-

spreekwijs: *kruis noch munt hebben*, geen geld hebben. *Kruis of munt?* eene vraag in een zeker spel. Voorts heeft VOND. *het kruisdom*, voor het verdrukte christendom. Zamenst. *huiskruis*, huisselijke ramp. — *Kruisbeeld*, *kruisbeeldwerker*, *kruisbeting*, (kruishout) *kruisberg*, *kruisbezie*, *kruisbezienboom*, *kruisbloempje*, *kruisboek*, kasboek, *kruisboog*, *kruisboom*, een kruis, *kruisbroeder*, eene soort van geestelijken, *kruisdagen*. drie plegtige gebededagen voor hemelvaartsdag, *kruisdistel*, *kruisdood*, *kruisgalg*, *kruisgetuige*, bij H. DULL. *kruisgezant*, *kruisgulden*, tien guldens, *kruisharing*, die gevangen en getond is, na den dag der kruisvinding, die op den derden van bloeimaand invalt, *kruishoek*, eene plaats, waar het goed is met schepen te kruisen, *kruishout*, het hout van het kruis, — dwarshout, — kruisbeting — en een tuig, om krassen in hout te maken, *kruisklamp*, *kruiskerk*, *kruiskazijn*, *kruiskool*, houtskool, *kruiskring* van den hemelkloot, *kruisleer*, *kruisnet*, totebel, *kruispaal*, *kruispad*, *kruisraam*, *kruissteng*, *kruisstuk*: *het kruisstuk van een lam*; — *kruisstraat*, *kruistogt*, de zoogenaamde heilige oorlog tegen de ongeloovigen en ketters, dus geheeten naar het kruis, hetwelk zij, die denzelven mede ondernamen, op hunne kleederen lieten naaijen, *kruisvaarder*, soldaat in den h. oorlog, *kruisvaart*, *kruisverheffing*, de veertiende dag van herfstmaand, *kruisvinding*, *kruisweg*, *kruiswerk*, *kruiswijze*, *kruiswoord*, *kruiswortel*, *kruiszeil*.

Kruis, bij ISIDOR. OTFRID. en WILLER. *cruce*, in het gedicht op den heil. ANNO *creiz*, bij de zwab. dichters *kruice*, hoogd. *Kreuz*, angels. *cruce*, eng. *cross*. Omdat dit woord, zeer vroeg, in eene duitsche gedaante voorkomt, verkiest ADEL. hetzelve niet zoo zeer van het lat. *crux* af te leiden, als wel aan het lat. en duitsche woord éénen oorsprong toe te wijzen; te weten het worteltwoord *kruk*.

KRUISEN, b. en o. w., *ik kruiste*, *heb gekruist*. Bedr. wordt het van gewapende schepen gezegd, die op eene zekere hoogte heen en weder varen: *het schip kruist de engte*. HOOFT. *De rappe zeeliën kruissen de zoute zee*. POOT. Heen en weder loopen, in den loop als doorsnijden: *hij heeft den weg wel driemaal gekruist*,

kruist. In het kruis leggen. Bij POOT vindt men het deelw.: *terwijl wij stil en zacht, dus met gekruiste kuiten, hier zitten.* Aan een kruis hechten: *Alexander liet vele duizenden kruisen. Het vleesch kruisen*, eene bijbelsche spreekwijs. Het teeken van het kruis maken, wederk.: *zich voor het eten kruisen.* Leed, hartzeer verwekken: *denk, hoe 't mij kruist.* VOND. *Het leven is met de vagebonderij niet meer ghekruijst.* RODENB. Onz., met *hebben: op zee kruisen. Op de vijandelijke schepen kruisen.* Van hier *kruiser*, een schip, dat op zee kruist, meerv. *kruisers*, het volk, dat op dien bodem ingescheept is.

KRUISIGEN, b. w., *ik kruisigde, heb gekruisigd.* Aan een kruis klinken. Oneig.: *der wereld gekruisigd zijn*, eene bijbelsche uitdrukking. Het is eigenlijk een voortdur. werkw. van *kruisen.* Van hier *kruisiging.*

KRUIVEN, b. w., *ik kruifde, heb gekruifd.* Dit woord is thans geheel uit het gebruik, en deszelfs beteekenis bijna vergeten, omdat de zaak, daardoor gemeend, in onze tijden, geheel in onbruik is. Bij schrijvers van vorige eeuwen komt het woord meer dan eens voor, en beteekent het haar met glinsterend goudstof bestrooijen: *goedt hebt gij dan blonde kuiven met poeetsche schaft te kruiven, dat ze blijder blinken schier.* HOOFT. Van hier de deelw. *kruivend, gekruifd: al flonkert kruivend goudt, zoo zwaddrigh, om uw hoofdt.* HOOFT. *Brengt uw' broeder den gekruifden Min.* HOOFT. Dezelve zet het lat. van TACITUS *rutilatum crinem*, door *gekruift hair* over; voor welk *gekruifd* ook *kruifd* gevonden wordt: *om de kruifde plek van de lokjes.* HOOFT. *Met blonde en kruifde pruik.* VOND. Voorts *kruivig: 't blonde haijr kruivich toijen op met glinsterend gesteent'.* RODENB. De oorsprong des woords is onzeker.

KRUIWAGEN, m., meerv. *kruiwagens.* Een bekend voertuig, zijnde een wagen met een wiel, die met de handen voortgestuwd wordt. Oneigenl., veel vermogende voorspraak tot het verkrijgen van ambten, of andere voordeelen: *hij heeft eenen goeden kruiwagen, — hij zit op den kruiwagen.* KIL. heeft *krodewagen*, van het oude *kroden*, nu *kruijen.*

KRUIZEMUNT, v. Munte, lat. *mentha*, eene plant. Zij draagt

draagt haren naam, omdat haar blad *kruis*, dat is kroes, is; derhalve niet *kruis en munt*.

KRUK, v., meerv. *krukken*. Een sterke stok, met een gaffelvormig dwarshout aan zijn boveneinde, waarvan zich lamme of kreupele menschen bedienen: *op krukken gaan*. Een stok met een dwarshout: *eenen vogel op de kruk hebben*. Overdr. noemt men eenen knoeijer, broddelaar, met dezen naam: *hij is maar een kruk*. Naar de aanmerking, reeds door J. LIPSIUS gemaakt, is dit woord met het lat. *crux*, ons *kruis*, en *krom* van eenen oorsprong. Het begrip van kromte heerscht er ook, wanneer wij eene soort van deurknop, waarmede men het slot open draait, *kruk* noemen.

KRUKKEN, o. w., *ik krukte*, *heb gekrukt*. Met krukken gaan; ook na eene ziekte sukkelen. Van hier *krukkig*, voor ziekelijk, sukkelende, in de dagelijksche verkeering.

KRUL, v., meerv. *krullen*. Het woord beteekent, in het algemeen, eene rigting, die van eene regte lijn afwijkt. Zoo gebruikt HOOFT het voor de fronselende omkromming van den neus: *en zie, naar dat mij dunkt, de krul in iemandts neuze*. Datgeen hetwelk door de schaaf van het hout wordt afgezonderd, en, om zijne dunheid en veerkracht, zich omkromt: *krullen branden*. Voornamelijk wordt het genomen voor de haarlokken, die, of van natuur, of door kunst, omgebogen worden: *in de krul*, *uit de krul*. Overdr.: *krullen der redeneerkunde*. TRIP. *Hij moet altijd eene krul meer hebben, dan een ander*. Kuur, gril: *wonderlijke krullen in het hoofd hebben*. Van hier *krullig*, wonderlijk, verward — koddig. Zamenst. *krullebol*, *krulijzer*, *krulkool*, *krullenjongen*, de jongste op eenen timmermanswinkel, die de krullen moet opzamelen. *Krullenmaakster*, *krulpriem*, *krulsalaad*, *krultabak*, ook enkel *krul* genoemd, *goudsche krul*, *krultang*. Zonder twijfel behoort het woord tot *kronkel*, *krom*.

KRULLEN, b. en o. w., *ik krulde*, *heb gekruld*. Bedr., in krullen leggen: *het haar krullen*. Krulswijze buigen: *een weelig luchje krulde de vaen*. VOND. Onz., met *hebben*: *mijn haar krult niet*. Zich krulswijze buigen: *de baren krullen boven 't vlak, en geesselen de rotsen*. HOOGVL. Van hier *krulling*.

KUB, zie *kib*, *kibbe*.

KUCH, v. Het woord is van den klank gevormd, beteekenende eenen droogen, stootenden en korten hoest. Eene longziekte van koebeesten heet om diezelfde reden *kuch*.

KUDDE, v., meerv. *kudden*. Een hoop klein vee, van schapen, geiten, enz. *D'Aartsvader komt zijn grage kudde weien.* HOOGVL. Oneig., naar den bijbelschen stijl: *de kudde van Christus*, de kerk. Zamenst. *kuddeboter*, varkensreuzel, *kuddehoeder*. *Kudde* wordt zeer wel gebruikt van tamme, maar niet van wilde dieren. VOND. spreekt derhalve kwalijk van *eene kudde wreede wolven*.

M. MARTINIUS leidt het woord van het lat. *coetus*, een verzamelde hoop, af: dit schijnt slechts, gevallig, in den klank der letteren overeen te komen. Misschien is het uit eene bron met het eng. *kid*, een geitje, hebr. גדי. Anders grenst het aan het hebr. גָּד en גְּדוּד, een troep, hoop.

KUDS, *kudse*, zie *knods*.

KUF, v., meerv. *kuffen*. Kit, vuile kroeg: *een deel gespuis, dat men uit kuffen en kroegen opstommelde.* HOOFT. In Neders. heet *küffe* een slecht, gering huis, een kot. In zoover dit woord eene holle ruimte beteekent, behoort het tot *koffer*, het hoogd. *Kufe*, ons *kuip*. Een kuil, hol, heet in het chald. גב.

KUGCHEN, o. w., *ik kuchte*, *heb gekucht*. De kuch hebben: *ik begon te kugchen*. Van hier *kugcher*, *kuchster*, *kugching*.

KUIF, v., meerv. *kuiven*. Een vedertop, op het hoofd van sommige vogelen. Een zeker vrouwenhulsel: *bekoort door deze kuif.* VOND. In het fr. *coife*. Inzoover het eene bedekking van het bovenste deel des hoofds aanduidt, schijnt het met *kap*, *huif*, uit eene bron te komen. Van hier *kuivig*, bij VAN MANDER: *haijrkuijvige Grieken*. Zamenst. *kuifhen*, *kuifmuts*.

KUIJER, m. Wandeling: *eenen kuijer doen*.

KUIJEREN, o. w., *ik kuijerde*, *heb gekuijerd*. KILIAAN verklaart het door omwandelen, om zich te verkwikken. Bij HOOFT vindt men het zam. *omkuijeren*. In Gelderl. gebruikt men het ook voor kouten, welke beteekenis bij KIL. ook voorkomt. In dien zin zegt HOOFT: *naa reeden*

den van staat gekuijert. Van hier *kuijering.* In den eersten zin schijnt het een voortd. w. van *keeren*, in den laatsten van *kouten.*

KUIKEN, zie *kieken.*

KUIL, m., meerv. *kuilen.* Door dit woord wordt, in het gemeen, eene diepte verstaan, een gat in de aarde, eene holte. Menigvuldig zijn de voorvallen, waar dit woord te pas komt: *eenen kuil graven, delven, dempen.* Een graf, met verachting: *zij worpen het lijk in den kuil. De kuil van een visschers net,* deszelfs achterste gedeelte. *De kuil van den hals.* Verkleinw. *kuiltje: een kuiltje in de kin, — in de wang.* Van hier *kuilachtig, kuilig.* Zamenst. *kuilhaar*, ook *kuilmos* genaamd. Het woord behoort tot den wortel, waarop het gr. κοιλος, het lat. *coelum*, en ons woord *kil* gegroeid zijn.

KUILEN, b. w., *ik kuilde, heb gekuild.* Eigenlijk, eenen kuil maken. Verder, in eenen kuil leggen, zetten: *aardappels, boomen enz. kuilen.* Begraven, in eenen verachtelijken zin: *Jakob werdt, als verwaten, aan de veste gekuilt.* HOOFT.

KUIM, (bij KIL. *kuijm, kume*) bijw. Naauwelijks; *cume*, bij M. STOKE. Op sommige plaatsen der Veluw, gebruikt men nog dit woord. Wanneer iemand wat ziekelijk is en krukt, zegt men: *het is maar kuim met hem.* Het is het hoogd. *kaum.* Bij OTFRID. is *kumig*, ziek, neders. *küm*, krank, zwak. In TATIAN. is *cumida* krankheid, en bij de Gr. καμειν, ziek zijn.

KUIMEN, o. w., *ik kuimde, heb gekuimd.* Zuchten. Zie *kommer* en het vorige *kuim.*

KUIN, bijw., dat geheel verouderd is. Als men de voorbeelden van HOOFT en VONDEL, die hetzelve gebruiken, naleest, schijnt het de beteekenis van bloot, naakt, voor het oog zigtbaar, gansch alleen, te hebben: *uw lasterstukken staan nu kuin in top gesteigert.* VOND. *Als Glimes 't volk van den Zeeuwschen Admiraal zoo kuin op het boevenet zagh staan.* HOOFT. *Sen hoedt.... die sat hem vrij wat kuijn, wat scheefjes en wat schuijn.* BREDER. Als men het tot *koen* brengt, schijnt het een denkbeeld te zijn, dat als een gevolg van koenheid kan beschouwd worden.

KUIP, v., meerv. *kuipen.* Een wijd houten vat, dat van boven open is, om allerlei vocht in te doen. In de brou-

werijen heet een groot vat *eene kuip*. *De werkkuip*, — *gijlkuip*. In de blaauwverwerijen kent men de spreekwijs: *eene kuip zetten*, haar toebereiden. *Eene kuip*, in de stijfselmakerijen. *Kuip* der leertouwers. *Op de kuipen werken*. Zamenst. *badkuip*, *doopkuip*, *spekkuip*, *vischkuip*, *vleeschkuip*, *waschkuip*, enz.

Kuip, hoogd. *Kufe*, neders. *kope*, *kupe*, fr. *cuve*, middeleeuw. *cupa*, *cuva*, *caupus*. Het behoort, met *koffer*, tot het geslacht der woorden, die eene inwendige ruimte beteekenen.

KUIPEN, b. en o. w., *ik kuipte*, *heb gekuipt*. Vaten of tonnen binden: *een vat kuipen*. Onz., met *hebben*; het ambacht van eenen kuiper waarnemen; figuurl. rondloopen, om iets te krijgen: *om een ambt kuipen*. De spreekwijs kan ontleend zijn van het gedurig omloopen des kuipers om een vat, gelijk het lat. *ambire*. Van hier *kuiper*, *kuiperij*, ook voor bedeling om een ambt. Zamenst. *bekuipen*, — *kuiphout*, *kuiphuis*, *kuiploon*.

KUIS, (bij Kil. *kuijse*, *kuse*), v., meerv. *kuisen*. Hetzelfde als *kies*. In Gron. gebruikt men dit woord. Deze bijzondere tongval schijnt aan te duiden, dat het met *kuis*, eene knods, tot eenen wortel behoort, dewijl baktanden de gedaante eener knods, die dik toeloopt, eenigzins vertoonen.

KUIS, (bij Kil. *kuijs*, *kuijse*, *kudse*), v. meerv. *kuisen*. Geldersch woord, hetzelfde als *knods*. Van hier het werkw. *kuisen*: *eenen os kuisen*, met eene kuis doodslaan.

KUISCH, bijv. n. en bijw., *kuischer*, *kuischt*, *zeer kuisch*. De eerste beteekenis van dit woord is rein, zie *kuischen*. *Het is in dat huis heel kuisch*, dat is, puntig, zindelijk. Meest wordt het gebruikt voor eene bepaalde reinheid van iemand, die in staat is, om alle onregtmatig gebruik van de dierlijke drift tot bijslaap te vermijden: *eene kuische dochter*. *Kuische ooren*; *kuische woorden*, *gedachten*, *liefde*. Bij Kero is *unchuseida*, onreinheid. Van hier *kuischelijk*, *kuischheid*. Misschien stamt het, met het lat. *castus*, van eenen wortel af.

KUISCHEN, b. w., *ik kuischte*, *heb gekuischt*. Zuiveren, reinigen: *het huis kuischen*. *Zeemleder kuischen*, op den kuischmolen zacht en schoon maken. *Hen-*

Hennip kuischen. GESCHIER heeft *kinders besorghen en kuijschen. Wij kuischen ons gedicht met loutre heiligheit.* H. DULL. *Zij zal, die mij dit kuischte,* (veroorzaakte) *mijn wraek gevoelen.* VOND. Voor nabootsen, naäpen, bezigt HOOFT *nakuischen.* Zamenst. *kuischboom,* zeker heestergewas, *kuischkalf, kuischmolen.*

KUIT, v., meerv. *kuiten.* Het vleeschachtige deel van het been: *een koegel, die de kuit quetste.* HOOFT. *Met gekruiste kuiten.* POOT.

KUIT, v., het meerv. *kuiten* is niet veel in gebruik. Zaad van de moedervisschen: *kuit schieten. Ik zal er haring noch kuit van hebben,* ik krijg er niets van. *Daar wil ik haring of kuit van hebben,* daarvan wil ik het een of ander vernemen, ondervinden, genieten. *Eene kuiter,* een wijfje van visschen, dat kuit schiet. Zamenst. *hardkuit,* in de dagelijksche taal, het wijfje van eenen haring, *weekkuit* het mannetje. *Kuitbaars, kuitbot, kuitvisch,* enz.

KUITJEBUITEN, o. w., *ik kuitjebuitte, heb gekuitjebuit.* In sommige oorden van Nederland, voor ruilebuiten. In het neders. *kütjebüten,* op eene woekerachtige wijze ruilen.

KUKHALZEN, zie *kikken.*

KUL, v., meerv. *kullen.* De mannelijke roede. Het woord beteekent eigenlijk lang en rond. Oul. beteekenden *de kullen* ook de teelballen, gelijk KIL. heeft. Van hier *beverskullen.* Zoo ook bij PLANT. Het behoort tot het geslacht der woorden *kogel,* het hoogd. *Kaul,* een kogel. In het neders. is *kule,* een ronde dikke stok, eene knods; in het boh. is *kul* een paal. *Kulbaars* (KIL. *kulbars,* hoogd. *Kaulbars*) is een kleine baars, met eenen ronden kop.

KULLEKENSKRUID, o. Zeker gewas.

KULLEN, b. w., *ik kulde, heb gekuld.* Gemeen straatwoord, voor foppen, bedriegen.

KUND, zie *kond.* Van hier *kundbaar.* RODENB.

KUNDE, v. Bedrevene kennis: *mits de kunde der plaatsen.* HOOFT. Van hier *kundig,* met eenen tweeden naamval: *der zaken kundig; des onkundig,* daarvan onkundig. F. DE HAAS. — Ook komt *kundig* voor bekend voor, bij HOOFT; en nog zeggen wij *wereldkundig,* voor algemeen bekend: *iets wereldkundig maken.*

Kundigheid. HOOFT heeft *kundeloos*, voor geene kunde of kennis dragende, onbekend: *dit volk onderling kundeloos, droegh zeeker teeken, waarbij elk merken moghte, wie van de zijnen waare.* Zamenst. *bouwkunde*, *geneeskunde*, *oordeelkunde*, enz. Van *kennen.*

KUNDIG, zie *kunde.*

KUNDSCHAP, zie *kond.*

KUNNE, v. Eigenlijk geslacht, voortbrenging; van het oude *kinnen*, *kennen*, (nog in ons *bekennen* overig) voortbrengen, telen. Zie *kind. De zwakke kunne*, het vrouwelijke geslacht. *Allen mans kunne* (*virilis sexus*). BIJB. 1477. POOT gebruikt ergens het meerv.: *d' eenheit van twee jonge kunnen;* waar hij het niet als een afgetrokken denkbeeld, maar bepaald voor *menschen* neemt. Het lat. *cunnus*, teellid der vrouwen, behoort, zonder twijfel, tot dezelfde bron.

KUNNEN, (*konnen*) o. w., *ik kan, gij kunt, hij kan — ik konde, heb gekonnen.* Voor *konde* zegt men ook *kon*, doch slechts in den eersten en derden persoon van het enkelv. getal. *Ik konde* komt, regelmatig, van den verouderden tegenw. tijd *ik kon;* en *ik kon*, voor *ik konde*, schijnt eene ongelijkvloeijende vervoeging van den tegenw. tijd *ik kan* te wezen. Men vervoegde eertijds den onvolmaaktverl. tijd ook *ik kost.* Het woord beduidt, in het algemeen, door geene hinderpalen belet worden, dat iets zij, of gedaan werde. Wanneer het hulpwoord *hebben* geleend moet worden, om den volm. verled. en meer dan volm. verled. tijd te vormen, plaatst men *kunnen* in de onbepaalde wijs: *ik heb niet kunnen komen.* Zoodra het werkw. verzwegen wordt, heeft men, regelmatig, het deelw.: *ik heb niet gekonnen.* In eene naauwere beteekenis beduidt het mogelijk zijn: *de zieke konde in dien tusschentijd gestorven zijn.* In eenen ruimeren zin: *men kan over die brug niet rijden. Dat kan mij niet helpen; stof kan niet denken. God kan alles doen. Nu kunt gij u wreken. Nu kan ik ontvlugten, Hij kan mij nadeel doen. Hoe zoudet gij mij kunnen aanklagen? Gij kunt* (gij moogt) *hem verzekeren, dat ik het weet. Ik kan* (ik wil) *dat spotten niet langer dulden. Hij kan schoon schrijven* (heeft eene goede geschiktheid daartoe). *Hij kan*

zijne

zijne les, onderscheiden van: *hij kent zijne les.* Het eerste is: hij heeft haar in het hoofd, hij weet haar van buiten op te zeggen; het laatste: hij weet, wat hij van buiten leeren moet. Men gebruikt, bij dit woord, ook uitlatingen: *er kan maar eene pint in dat fleschje*; namelijk *ingaan.* Dit werkw. heeft geene bevelende wijs.

Kunnen, bij Notk. *chunnen* en *quunnen*, weten, Willer. *kunnon*, hoogd. *können*, neders. *könen*, zw. *kunna*, deen. *kunne*, angels. *connan*, eng. *to can.* Het is, in oorsprong, met *kennen* verwant.

KUNST, (*konst*) v., meerv. *kunsten.* Door den uitgang *st* stamt het van *kunnen* af, en heeft, naarmate dat werkw. verscheidenlijk gebruikt wordt, ook verscheidene beteekenissen. De natuurlijke ligchamelijke kracht van iets, de mogelijkheid om eene beweging of verandering buiten zich daar te stellen. *Ik zal mijne kunst eens toonen*, toonen, wat ik doen kan. *Eene kunst uitvinden. Eenen hond kunsten leeren. Dat is geene kunst*, dat kan elk. *Drukkunst*, *draaikunst*, *etskunst.* *De vrije kunsten*, eene benaming van die kunsten, die door vrije personen geoefend werden; daar (gelijk onder Grieken en Romeinen) slaven of onvrijen de bloot werktuigelijke kunsten behandelden: *spraakkunst*, *rekenkunst*, *dichtkunst*, *zangkunst*, enz. Derzelver plaats is thans door *de schoone kunsten* vervangen, als: *toonkunst*, *bouwkunst*, *redekunst*, *dichtkunst*, enz. *Beeldende kunsten* zijn de *beeldhouwkunst*, *graveerkunst*, *schilderkunst*, *teekenkunst*, enz. Zij worden ook slechts *kunsten* genaamd: *een liefhebber der kunst.* *De zwarte kunst*, eene wijs van graveren, of etsen op koper, waar de plaat op glas afgetrokken kan worden. *Zwarte kunst* is ook zoo veel als tooverij, zijnde eene kwalijk begrepene overzetting van *nigromantia*, dat uit *necromantia* verdorven is, beteekenende bezwering van dooden, doodenwaarzeggerij. Een kunststuk; zonder meerv.: *hij heeft fraaije kunst bij zich.* Van hier *kunstelijk*, *kunsteloos*, *kunstenaar*, *kunstenarij*, *kunstig*, *kunstiglijk.* Zamenst. *kunstgenoot*, *kunstgenootschap*, *kunstgevoel*, *kunstgreep*, *kunstkamer*, *kunstkooper*, *kunstlievend*, *kunstredenaar*, *kunstregel*, *kunststuk*, *kunstvuur*, *kunstwerk*, *kunstwerktuig*, *kunstwoord*, *kunstzweer* (*fontanel*, bij J. Lubl.),

LUBL.), enz.

KUREN, o. w., *ik kuurde*, *heb gekuurd.* Gluren, pinkoogen, in het kijken de oogleden toehalen.

KURK, (*kork*) o. en v., meerv. *kurken.* De zwamachtige schors des kurkbooms. De stof is onz.: *geknoopt om 't ruige korck.* VOND. Dat van de stof gemaakt is, v.: *doe de kurk op de flesch. Eene kurk* aan een snoer, al is zij van hout, behoudt den naam. *De kurken van een net.* Uit het lat. *cortex*, schors. Zamenst. *kurkbuis*, zwembuis.

KURKUMA, (*kurkema*) v. Geelzuchtwortel, een wortel van een oostindisch gewas, waarmede men geel verwt, en die in de heelkunde gebruikt wordt. Bij LINN. *curcuma.* Men wil, dat het arab. *crucum*, waarvan het lat. *crocus*, saffraan, afstamt, eene benaming van vele gele wortelen is.

KUS, m., meerv. *kussen.* De drukking van den mond op een ligchaam, vooral ten teeken van eerbied, liefde en teederheid: *een kus op de hand — op den voet.* Meest wordt het voor eenen kus op den mond gebezigd, tot een teeken van liefde, vriendschap en teederheid: *of gij hem schijnt den kus te geven.* VOND. *Iemand eenen kus toewerpen*, dat is, met buiging van het ligchaam naar een ander toe, zijne eigene hand kussen, en dezelve voorts naar het voorwerp als toewerpen. *Den kus afvegen*, waarvoor, weleer, *den kus uitspuwen* gebezigd werd. — *Ten kusse en keur gaan*, bij eenen ruimen voorraad, eene vrije verkiezing hebben. Zie *kust.* Zamenst. *handkus*, *voetkus.* — *Kushandje: kushandjes biên aan Venus ster.* M. L. TIJDW.

KUSSEN, b. w., *ik kuste*, *heb gekust.* Eenen kus geven: *uit het schip gestapt zijnde, kuste hij den vaderlandschen grond. Hij kuste de tranen van hare wangen. Orpha kuste haer zwegher.* BIJB. 1477. Dichters bedienen zich, in hunne beeldrijke taal, van dit woord, en passen het op levenlooze zaken toe, wanneer dezelve elkander op eene zachte wijze raken: *daer Hermus met zijn vloet en zilvre wielingen de groene zoomen kust.* POOT. *Wanneer de dageraat de blozende oostkim kuste.* HOOGVL. Bij letterspeling, zegt VOND. *de kust kussen.* Oneig.: *de roede kussen*, met eerbiedige onderwerping de nuttige kastijding verdragen.

Van

Van hier *kusser*, *kussing*.

Kussen, eng. *to kiss*, hoogd. *küssen*, zw. en deen. *kyssa*, wallis. *cusann*, gr. κυσειν en κυειν. Het woord schijnt het geluid uit te drukken, dat door den kus veroorzaakt wordt.

KUSSEN, o., meerv. *kussens*. Een, met een week ligchaam opgevulde, buidel: *beddekussen*, *hoofdkussen*, *naaikussen*, *oorkussen*, *speldekussen*, *stoelkussen*, enz. *Op het kussen raken*, in de regering komen. *Op het kussen zitten*, in de regering zijn. *Een goed geweten is een zacht kussen*, spreekw., bij een goed geweten is ons alles wel. Zamenst. *kussenleeuw: op 's lants kussenleeu gezeten*. MOON. Men kan met dit woord vergelijken het hebr. בִּסֵּא en כִּיס. In het fr. *coussin*, eng. *cushion*, ital. *cossino*.

KUST, v., meerv. *kusten*. Het deel eens lands aan zee gelegen, de zeeoever met het, voor een groot gedeelte, daarachter liggende land. *De engelsche kust aandoen*. *Langs de kust varen*. *Alle kusten bezoeken*, fig., met allerhande slecht volk verkeeren. Zamenst. *kustbewaarder*, *kustvaarder*, *kustwachter*, enz. Van het fr. *coste*, *côte*, uit het lat. *costa*, eene rib, zijde.

KUST, v. Het woord is gebruikelijk in de spreekwijs: *te kust en te keur*, naar verkiezing. *Mooghje niet gaan niet te kust' en te keur?* HOOFT. *Ik kan het te kust en te keur kwijt worden*. Het is zooveel als verkiezing, van *kiezen*, *koos*, *gekozen*. Zie *kus*.

KUSTING, v. Een geregtigd aandeel aan een verkocht huis, of ander pand, waarvan men renten trekt: *de helft der kooppenningen op kusting houden*. Zamenst. *kustingbrief: met potgelt, renten, kustingbrieven*. VOND. KIL. verklaart *kusting* door eenen eed, van weduw, of weduwenaar gedaan, dat de goederen van de overledene wederhelft zuiver op de boedellijst aangeteekend zijn.

KUT, v., meerv. *kutten*. Eigenlijk eene snede, van het verouderde *kutten*, snijden, eng. *to cut*, snijden. Bij het onbeschaafdste graauw gebruikt men dit woord, om het vrouwelijke schaamdeel daardoor uit te drukken. J. LIPSIUS brengt het, in den laatstgenoemden zin, tot het lat. *cutis*, het vel. Anderen leiden het van het gr. κυθος, zaad,

zaad, af.

KUUN, v. Een toekruid, hetwelk men bij tuinboonen gebruikt, anders *keule*.

KUUR, meerv. *kuren*. Gril, poets: *zotte kuren aanregten*. *Kuur*, van het lat. *cura*, beteekent ook de genezing van eene wonde, of ziekte, welke men niet vooraf gezien had; eene onverwachte herstelling.

KW, een zamengesteld letterteeken, waarvoor, in de schriften van vroegere tijden, zelfs in die van onze eerste letterhelden, *qu* gevonden wordt. Men heeft er over getwist, of men die ingewortelde gewoonte moeste laten groeijen, of uitrukken. In onze tijden is die twist uitgewezen, en men gebruikt, met algemeene toestemming, *kw*; en dat te regt, naardien dit letterteeken veel juister den klank uitdrukt, dan *qu*. De Latijnen, die *k* noch *w* hadden, drukten die beide letteren, naast elkander komende, uit door *qu*; schoon zij ook niet altijd de *q* gehad hebben. De *q* is zeker een overblijfsel van de fenicische of hebr. ק, *kof*, *kuf*. Onze voorvaders, het lat. *abc* overnemende, behielden de *q* mede. Zij is dus vreemd, en wij kunnen haar te regt missen. Dit letterteeken *kw*, voorts, staat alleen in het begin van een woord, of eene lettergreep; en, wanneer men den oorsprong der woorden nagaat, zal men meest bevinden, dat eene der beide letteren wegvalt; schoon somtijds beide onontbeerlijk zijn, om de naauwkeurige uitdrukking van het geluid. In vele gevallen moet *k* of *w* weggeworpen worden. Bij voorb., schrijf het lat. *quartus* (*de vierde*), met nederd. letters *kwartus*, en gij vindt de *k* slechts een keelgeluid; zijnde nu hetzelfde woord als ons *vier*. Zoo is het lat. *qualis* ons *welke*, *quod* ons *wat*. *Kwik* komt van *wegen*, *bewegen*. Bij ULPHIL. is *quivan*, leven, het lat. *vivere*, ons *weven*, dat is *zweven*. Bij ons is *kwalm* en *walm* in gebruik. Ons *komen* heeft in de vervoeging *kwam*.

KWAAD, bijv. n. en bijw., *kwader*, *erger*, *kwaadst*, *ergst*. Het tegendeel van goed. Het wordt in meer dan eene beteekenis gebruikt. Voor leelijk, niet schoon: *zij ziet er zoo' kwaad niet uit*. Boos, ondeugend: *een kwaad wijf*. Verderfelijk: *kwade raad*. Ongemakkelijk: *nog twee kwade weken, dan zijn wij het te boven*. Dat weinig winst, rent, en voordeel aanbrengt: *een*

kwaad

kwaad jaar. Slecht: *een kwaad vermoeden.* Moeijelijk: *een kwade weg.* Toornig, gestoord: *kwaad zijn, worden. Iemand kwaad maken.* Beleedigend: *het zij niet kwaad in uwe oogen*, bijbelsche spreekwijs. Onheil en ramp aanbrengend: *kwade tijden.* Ook als een zelfst. naamw., voor ondeugd: *kwaad doen; mijd het kwade. De kwade*, de duivel. *Het te kwaad krijgen*, in het onderspit geraken. *Vraag den waard, wat wij te kwaad hebben*, hoe veel wij moeten betalen. *Ten kwade: hare gedachten zijn tegen mij ten kwade.* BIJBELV. *Het kwaad hebben*, ongelukkig zijn, in nooddruft leven. *Ter kwader uur*, ongelukkiglijk. *Ter kwader trouw*, bedriegelijk. Van hier *kwaadheid*, boosheid, toornigheid. Zamenst. *kwaadaardig, kwaadaardigheid, kwaadaardiglijk, kwaaddoener, kwaadgelatig, kwaadgezind*, bij CAMPH.; *kwaadgunstig, kwaadschik*, bij OUD.: *zich quaedschik aanstellende;* zoo zegt men ook nog: *goedschiks, of kwaadschiks; kwaadsprekend, kwaadsprekendheid, kwaadspreker, kwaadspreking, kwaadspreekster; kwaadtalig*, bij VOND., *kwaadwillig, kwaadwilligheid, kwaadwilliglijk, kwaadzeer. Kwadertieren* is oul. in gebruik geweest, voor het tegendeel van *goedertieren: Mer wi en willen u niet quadertieren (molesti) wesen.* BIJBEL 1477.

KWAAD, o., zie *kwaad*, bijv. n.

KWAADKRUID, zie *kruid.*

KWAAL, v., meerv. *kwalen.* Aanhoudende smert en ziekte: *in een ongeneeslijke quaal te verkeeren.* HOOFT. Ook hevige gemoedssmert: *zoo lang die jongeling mij zijnen mont zal weigeren, ziet Sempsar hulp noch troost voor haar' bedroefde quael.* VOND. Het stamt af van *kwellen.*

KWAART, v., meerv. *kwaarten.* Eene maat, in Gron., voor karnemelk. Misschien van het lat. *quartus*, als een vierdedeel van eene grootere maat zijnde. Als men, op de schepen, een nieuw kwartier volks op de wacht roept, schreeuwt men: *kwaart! kwaart!* Van het fr. *quart.*

KWAB, v., meerv. *kwabben.* Eene soort van slijmigen visch, op strand aangetroffen wordende. Zamenst. *kwabaal.*

KWAB, (*kwabbe*) v., meerv. *kwabben.* Eene lel, een klomp,

klomp, die, door zijn inwendig vocht, of zijn inwendig vet, ligt bewogen wordt en trilt: *daar zitten kwabben vet op de ribben. De kwab van eenen os*, de kossem. Dit woord komt, waarschijnlijk, van *wibbelen*, voortdurend w. van *weven*, dat is bewegen, zweven.

KWAK, m., meerv. *kwakken.* Een zeker geraas, dat door iets, in het vallen, of nederwerpen op den grond, gehoord wordt; zonder meerv.: *dat gaf eenen harden kwak!* Voor de zaak zelve; met een meerv. Zoo neemt men het, in Groningerl., voor speeksel, hetwelk men op den grond spuwt: *de vloer ligt vol kwakken.* Het weinigje, dat, na het drinken, in een glas overblijft, heet, op sommige plaatsen, *kwak;* omdat men zulks, in herbergen, op den vloer werpt. Van hier wordt het dikwerf gebezigd, om eenen kleinen overgeschotenen hoop aan te duiden: *er ligt nog een kwak turf, hout, enz. in de schuur. Kwak* is ook een bijnaam van eenen latijnschen schooljongen, elders ook *big* genoemd. En deze bijnaam is waarschijnlijk klanknabootsend, van het *kwaken*, *kwakken* ontleend, hetwelk dikwerf bij eerstbeginnenden, onder het opzeggen van hunne lessen, gehoord wordt. Kil. echter heeft *quack*, *res frivola;* en van hier bezigt Cats het voor eenen beuzelaar. Voor eenen kwinkslag, eene vertelling, wordt het ook genomen; wanneer Halma het vrouwel. geslacht verkiest. Het verkleinw. *kwakje*, ook voor een vertelseltje, sprookje.

KWAKEN, o. w., *ik kwaakte, heb gekwaakt.* Ook gebruikt men *kwakken.* Het woord drukt het geluid van eene eend, eene gans uit: *de gans quaeckte vast.* Vond. Van hier is het tot de menschen overgebragt, voor veel, en op denzelfden toon, praten, babbelen; waarvoor men echter meest *kweken* bezigt. Van eenen kikvorsch zegt men liefst *kwakken: terwijl quakkende vorschen onder het digte kroos zwermen.* Overz. van Herv. *Kwakken* is ook een geluid slaan, als kwakkels.

KWAKER, m., meerv. *kwakers.* Iemand die tot de gezindte der kwakers behoort. Dezelve werd, in Engeland, door Joh. Fox gesticht. Hare leden beroemden zich over goddelijke ingevingen, onderwijlen zij in sterke zenuwtrekkingen en allerlei onnatuurlijke bewegingen van het ligchaam vervielen. In het eng. *quaker*, van *to quake*, trillen, bewegen, beven. Om die reden noemen de Engelschen

hen

hen ook *tremblers*, trillers, bevers. Voorts nemen wij *kwaker*, in het algemeen, voor geestdrijver, en *kwakerij* voor geestdrijverij.

KWAKKEL, m., meerv. *kwakkels*, *kwakkelen*. Kwartel, wachtel, zekere vogel: *zij baden*, *ende hij dede quackelen komen*. BIJBELV. Dus genoemd, denkelijk, naar het geluid, hetwelk hij slaat. Zamenst. *kwakkelbeentje*, een fluitje, om de kwakkelen te lokken; *kwakkelnet*, enz.

KWAKKELEN, o. w., *ik kwakkelde*, *heb gekwakkeld*. Van *kwakkel*, geluid slaan, als de kwakkels.

KWAKKELEN, o. w., *ik kwakkelde*, *heb gekwakkeld*. In Groningerl. gebruikt men een woord *wakkelen*, in den zin van bewogen worden, dat met *wiggelen*, van *wegen*, bewegen, afstamt. Zonder twijfel is *kwakkelen*, in zijnen oorsprong, van eene gelijksoortige beteekenis, overeenkomende met het hoogd. *quackelen*, zw. *hveka*, eng. *to quake*. Van hier kan men de volgende figuurlijke beteekenissen afleiden; als van niet gestadig zijn in het vriezen, wanneer de vorst zich, bij poozen, hervat: *het kwakkelt zoo wat met vriezen*; waarvan *kwakkelwinter*, slappe, ongestadige winter. *Kwakkelen* gebruikt men ook van eene ongestadige gezondheid: *hij is aan het kwakkelen*. In dien toestand verkeerende, zegt men ook, in het dagelijksche leven: *met den geneesheer kwakkelen*. Van hier *kwakkelziekte*. *Kwakkelen* is ook langzaam en op denzelfden toon spreken, veel snappen, waarvan *kwakkelaar*: *ghij zijt een quakkelaar*, *en bleeft hier geirne met deze vrouwen kouten*. HOOFT. *Kwakkelen* gebruikt KILIAAN ook bedr., in den zin van ligtzinnig, onnut verdoen; *verkwakkelen* anders. Van hier *kwakkelgeld*, kleingeld, hetwelk men ligt verdoet, en onnut uitgeeft.

KWAKKEN, o. en b. w., *ik kwakte*, *heb gekwakt*. Onz.; een zeker geraas, eenen kwak, in het vallen, maken: *hij viel op den grond*, *dat hij kwakte*. Speeksel (*kwak* in Groningerl. genaamd) op den grond spugen: *kwak niet op den vloer*. Bedr.; iets met geweld gooijen, zoodat het een kwak geeft: *hij kwakte hem tegen den muur* — *tegen den grond*, enz. Zie verder op *kwaken*.

KWAKZALVEN, o. w., *ik kwakzalfde*, *heb gekwakzalfd*.

zalfd. Kwakzalversgoed verkoopen: *hij wint met kwakzalven den kost.* Men gebruikt het ook voor lapzalven, zich zelven, door huismiddeltjes, zoeken te genezen. Van hier *kwakzalver*, in den engsten en misschien eigenlijksten zin, iemand, die, schoon in de wondheelkunst onervaren, met veel geschreeuw, op markten en straten, zalven en andere heelmiddelen aan anderen aanprijst; voorts ieder, die, des onkundig, zich uitgeeft, om uit- en inwendige kwalen te genezen. Men gebruikt dit woord in eenen verachtelijken zin. Wijders *kwakzalfster*, *kwakzalverij*. Het is onzeker, wat eigenlijk de eerste helft des woords beteekene. Of men denken moete op *kwakken*, dat is schreeuwen, zwetsen, pogchen, of op *kwakkelen* zijn geld verspillen, of op *kwakkelen*, in den zin van bij tusschenpoozen gezond en ongezond zijn, is niet wel te bepalen: schoon dit laatste wel eenigen schijn heeft, omdat men ook zegt: *met den geneesheer kwakkelen.*

KWALIEN, o. w., *ik kwaliede*, *heb gekwalied.* Dit woord schijnt van den klank gevormd, beteekenende keuzelen, talmachtig met kinderen praten en omgaan; ook, in het gemeen, laf en langzaam spreken, en hetzelfde telkens herhalen.

KWALIJK, bijw., *kwalijker*, *kwalijkst.* Het woord is uit *kwadelijk* zamengetrokken. Men gebruikt hetzelve op verscheidene wijzen. *Kwalijk doen; iets kwalijk nemen. Iets kwalijk begrijpen; iets kwalijk kunnen lezen. Kwalijk varen* is ziekelijk zijn, ook tegenspoed hebben, ongemak lijden; waarvan het zam. *kwalijkvaart*, en *kwalijkvaren: gij zult daarvan geen kwalijkvaren krijgen. Kwalijk*, flaauw, *worden.* Van hier *kwalijkheid*, flaauwte. *Ergens kwalijk*, pas, *zijn*, *of*, enz.

KWALM, m. Een dikke damp: *de kwalm der lamp.* In Gron. gebruikt men dit woord. De *k* behoort zeker niet tot den wortel. Het is, met *walm*, *walmte*, uit eene bron. Zie die woorden. Van *kwalm* is ook het onz. w. *kwalmen*, in Gron. gebruikelijk.

KWALSTER, m., meerv. *kwalsters.* Rogchel, fluim, taaije slijm. Een woord, in de onbeschaafde taal gebruikelijk. In het angels. heet *goelster*, etter. Misschien stamt het, even als *gal*, van *geel* af, zoodat de *w*, in de

de afleiding, wegvalle. Misschien is het klanknabootsend, als ontleend van het geluid, hetwelk, bij het opbrengen van fluimen, gehoord wordt. De haveresch, of lijsterbessenboom draagt insgelijks dezen naam, misschien, om den slijmerigen aard der bezien dezes booms. Van hier *kwalsteren*, kwalsters opbrengen en uitspugen.

KWANSUIS, *kwanswijs*, zie *kwant*.

KWANT, m., meerv. *kwanten*. Snaak, schalk, gast: *hij vraegt den quant met grooten ernst*. DE DECK. Van hier is het bijw. *kwantswijs*, als een kwant, op de wijze van een' kwant, dat is geveinsdelijk, naar den schijn: *hij hield zich kwantswijs, als wilde hij gaan*. Men speldt het gemeenlijk, *kwanswijs*, *kwansuis*: *want om de sleur quansuis*. DE DECK. Het woord *kwant* is zeker van *wenden*: het hoogd. *gewandsweise* bevestigt zulks. *Quanten* is, in het hoogd., heen en weder bewegen, en *Quant* is, in die taal, een schijn; eene geveinsde handelwijs. Uit die beteekenis van heen en weder bewegen is ook *kwant*, bij KIL. een ruilebuiter, waarvan het werkw., dat nog in gebruik is, *kwantselen*, ruilebuiten, *kwantselaar*, *kwantselig*, *kwantseling*, *kwantselster*.

KWANTSELEN, zie *kwant*.

KWANTSWIJS, zie *kwant*.

KWAPS, bijv. n. en bijw., *kwapser*, *kwapst*. In de gemeenzame verkeering gebruikelijk, voor ongesteld, ziekelijk, koortsig: *Sij is geweldig quaps en moet geduurich braken*. J. CATS.

KWARREL, m., meerv. *kwarrels*. Een klein, ineengedrongen, bultig ding, inzonderheid onder de vruchten: *onder die appelen*, of *peren*, *zijn vele kwarrels*. Van hier *kwarrelachtig*, *kwarrelig*. Met *warren*, *warrelen*, *dwarrelen*, uit eene bron.

KWART, o., meerv. *kwarten*. Het vierde deel van een geheel; uit het lat. *quartus*. In de dagelijksche taal alleen is het gebruikelijk: *twee kwarten in de loterij*. Verkleinw. *kwartje*: *een kwartje jenever*, enz. Zamenst. *kwartanker*, *kwartboek*, ook *kwartijn* genaamd, een boek, welks blad het vierde van een vel beslaat.

KWARTEEL, o., meerv. *kwarteelen*. Zekere maat van natte waren: *een kwarteel traan*. Uit het fr. *quartaud*, *quartant*.

KWARTEL, m., meerv. *kwartels.* Kwakkel, wachtel.

KWARTIER, o., meerv. *kwartieren.* Een vierdedeel. In het gemeene leven bedient men zich van dit woord. Een vierde gedeelte van een uur: *kwartier over vieren.* Het vierde gedeelte van eenen duim: *vijf kwartier dik.* Eene vierde verdeeling van den maneschijn: *eerste kwartier, — laatste kwartier.* Een bout van een schaap heet ook *een kwartier*; van hier *lamskwartier.* Het vierde gedeelte van een wapenschild is *een kwartier.* Voorts, in het gemeen, een bewijs van adeldom, een wapenschild: *die willen dan gehult en gehuijst zijn met adelicke stukken en geleende quartieren.* De Brune. Het vierde gedeelte eener stad, eens oords, eens omtreks: *de meijerij van 's Hertogenbosch wordt in vier kwartieren verdeeld.* Dit woord blijft, schoon ook een oord, eene stad in meer wijken verdeeld zij: *in wat kwartier van de stad woont gij?* Wijders, een oord, eene streek, onbepaald: *het kwartier van Nijmegen.* Zamenst. *achterkwartier, voorkwartier.* — *Kwartierschout*, een schout over een der kwartieren van de meijerij, *kwartierdag*, vergadering der afgezondenen eens kwartiers, *kwartiersvergadering.* Het is uit het fr. *quartier*, lat. *quartus.* Oul. bezigde men het hiervan gevormde bedr. w. *kwartieren*, voor in vier deelen scheiden, bij Kil. *in quatuor partes dividere. Den rock zonder naet die en wouden sy niet quaertieren.* Lev. J. C.

Nog wordt dit woord gebruikt voor eene plaats, waar men zich eene wijl ophoudt. Bijzonder gebruikt men het van soldaten, beteekenende eene woning, waar zij eene wijl hun verblijf hebben, in tegenstelling van het verblijf onder tenten, in het leger: *de winterkwartieren betrekken.* Somtijds wordt het ook voor eene of meer tenten genomen: *het kwartier van den veldmaarschalk.* In het gemeene leven noemt een soldaat zijnen intrek bij burgerlieden *zijn kwartier.* Fig. neemt men, in den krijg, *kwartier* voor lijfsgenade: *geen kwartier geven*, alles over de kling jagen. Zamenst. *hoofdkwartier, winterkwartier, kwartiermaker, kwartiermeester*, een beambte onder land- en zeevolk. Van hier het b. w., *inkwartieren*, waarvan *inkwartiering.* Schoon dit woord uit het fr. *quartier* oorspronkelijk is, moet men ech-

echter dit fr. woord niet uit het lat. *quartus*, maar uit eene andere bron afleiden. De Franschen zetten vaak eene keelletter in plaats van onze blazende lipletter *w*, als *guerre* voor ons *war*, (welk woord de Eng. nog voor oorlog gebruiken), *guespe*, *guêpe* voor *wesp*, *gué* voor *wad*, *gant* voor *want*, enz. Het is dus zeer denkelijk, dat dit *quartier* uit eene bron, met het hoogd. *warten*, wachten, voortvloeit; of dat het van *waren*, *weren*, dat is blijven, duren, ontstaan is. Bij OTFRID. is *gifuare* een huis.

KWARTS, o. Een woord in de bergstofkunde voorkomende, zijnde eene glasachtige, zeer harde, halfdoorzigtige steensoort, gewoonlijk met kristalschietingen op de bovenzijde; waarom men het, wegens die oneffene punten, afleidt van *waart* (*wart* bij KILIAAN), dat is eene *wrat*. Van hier *kwartsachtig*.

KWASSIEHOUT, o. Eene soort van bitter hout, in Amerika, door de inwoners, tegen venijnige slangenbeten eerst gebruikt. In onze apotheken overgenomen, bevindt men het een heilzaam koortsmiddel. Het hout zou zijnen naam van eenen slaaf, in Suriname, QUASJE genaamd, die de eerste ontdekker er van was, ontleend hebben.

KWAST, m., meerv. *kwasten*. Knoest, weer: *in dat hout zijn vele kwasten*. Fig.: *Pieter Pieterszoon en Albert Markus, twee harde quasten*. HOOFT. *Op een' groven kwast voegt een scherpe bijl*, spreekw., ruwe menschen willen niet zacht behandeld zijn. *Dat is een kwast van een mensch*, een koppige vent. In Gron. zegt men *oest*, ook bij KIL., die tevens *ast* heeft, voorkomende. De *kw* schijnt hetzelfde denkbeeld met meer sterkte uit te drukken. Van hier *kwastig*, knoestig, — koppig, *kwastigheid*, onverzettelijke hardigheid: *onder and're gedenkenissen zijner quastigheit*. HOOFT.

KWAST, m., meerv. *kwasten*. Zamengebondene borstels: *ik zal er den kwast nog eens opzetten*, het nog eens verwen. Franjen, tot een bundeltje gebonden, tot sieraad en gebruik: *gordijnen met kwasten*. — *Dat hebt gij aan uwen kwast*, fig., die schade hebt gij. Van hier *kwastig*: *Borgoensche vaanen met quastigh kruis van bloedt*. HOOFT. *Een kwastige vent*, een eigenzinnige zot. VOND. heeft *quasteloos* (*kwasteloos*). Zamenst. *verwkwast*, *wijkwast*, *witkwast*, enz.

ADEL. vergelijkt het lat. *fascia*, een bindsel, en brengt het, liefst, tot *vatten*, omvatten, verbinden.

KWE, v., meerv. *kween*. Zekere vrucht. Zamenst. *kweappel: ik zal u graeuwe queappels plukken.* VOND. *Kweappelboom*, *kwedoorn*, een doornboompje, dat lange en roode bezien draagt, *kwemoes*, *kwepeer*, *kweperenboom*, *kwevleesch*, ingesuikerde kween, *kwewijn*, enz.

Kwe (*kwede*), hoogd. *Quitte*, *Quette*, neders. *que*, boh. *kutna*, fr. *coin*, *coing*, ital. *cotagna*. Alles uit het lat. *malum cydonium* of *cotoneum*, gr. κυδωνιος, omdat men deze vrucht uit Cydon, eene stad op het eiland Kreta, eerst ontving.

KWEEK, v. Puingras. Eene grassoort, die in Geld. *kwek* heet, en zich, door welig wortels te schieten, ongemeen sterk vermenigvuldigt. Van *kwik*. Zie dit woord.

KWEEKEN, b. w., *ik kweekte*, *heb gekweekt*. Bezorgen, dat iets in zijnen stand blijve, wasse, groeije en zich vermenigvuldige: *boomen kweeken*. Koesteren, opvoeden: *kinderen zorgvuldiglijk kweeken*. Fig., den bloei van iets bevorderen: *geleerdheid en wetenschappen kweeken. Deze gemeente zachtmoedelijk queeken met een rechtvaardige regeeringe.* HOOFT. Voedsel aan iets geven, in eenen oneigenlijken zin: *zijne trotschheid kweeken. Hoope queeken.* HOOFT. Begunstigen: *terwijl Vitellius zijnen naarijveraar queekt.* HOOFT. Van hier *kweekerij*, een enthof, met de zamenst. *boomkweekerij*, *entkweekerij*, *telgkweekerij*, enz., *kweeking*, *kweeksel*, teelsel, *kweekster*. Zamenst. *kweekhof*, *kweekschool*, *kweektuin*, enz. De oorsprong is in *kwik*. Zie dit woord.

KWEELTJE, o., meerv. *kweeltjes*. Zoet gezang van eenen vogel: *zij antwoord met een kweeltjen.* RODENB. Verkleinw. van *kweel*, dat is gekweel; van *kwelen*. Er is nog een ander woord *kweeltje*, in de beteekenis van den geringsten graad van bederf — van vlakje, smetje: *er is geen kweeltje aan*. Van *kwelen*, voor kwijnen, verwelken.

KWEEN, v., meerv. *kwenen*. Dit woord beteekende bij onze taalverwanten, oudtijds, eene vrouw, huismoeder. De oude Duitschers noemden trouwens eene vrouw *quen*, of *quena*, zw. *qvinna*. Eerste staatsvrouwen droegen, bij

bij de oude Gothen, Kimbren en Denen, dienzelfden naam. Nog heden heet *a queen* eene koningin, bij de Engelschen. De Engelschen hebben nog een woord *quean*, dat uit deze bron is, en een oneerlijk vrouwmensch beteekent. Bij KIL. is *quene vacca taura*, *vacca sterilis*, en ook *mulier vana*, *meretrix*. Het gr. γυνη, eene vrouw, komt hiermede overeen, gelijk ook het boh. *zena*, het pool. *zona;* misschien alles uit γεινειν, telen, waarmede ons *kennen* (bekennen) en *kunne* overeenkomen. Ondertusschen beduidt *kween*, bij ons, een wijfje van het rundvee, en wel eene koe, die onvruchtbaar is: *de vale*, *leelijke*, *doch wel gegelde queen*. DE DECKER. Met verachting noemen wij eene onvruchtbare vrouw *eene kween*. JONCTIJS neemt het voor eene afgebruikte hoer: *mennigh jongelingh omarmt een halfrotte queen*.

KWEER, bijv. n. en bijw., *kweerder*, *kweerst*. Walgelijk zoet; in Gron. gebruikelijk. Het is onzeker, wat de eerste beteekenis van dit woord zij.

KWEERN, (*kwern*, bij KIL. *querne*) v., meerv. *kweernen*. Een handmolen. Van hier *kweernen*, *kwernen*, met eenen handmolen malen. Moesog. *quairnus*, angels. *cwearn*, *cweorn*, *cwyrn*, deen. *quærn*, eng. *quearn*, *quern*.

KWEESTEN, o. w., *ik kweestte*, *heb gekweest*. Op het eiland Tessel en Vlieland gebruikt men dit woord van eene zeldzame manier van vrijen, bij welke de deuren, of vensters, open staan, en de vrijer op het bedde vrijt, liggende, of zittende, op de deken, waaronder de vrijster zich bevindt. Van hier *kweester*.

KWEKEN, o. w., *ik kweekte*, *heb gekweekt*. Hetzelfde als *kwaken*.

KWEKKEN, o. w., *ik kwekte*, *heb gekwekt*. Kakelen, kwaken.

KWEL, v. Kwelling: *door moeijelijke quel van lang vertoef*. HOOFT. Het woord is weinig meer in gebruik. Van hier *kwelachtig*, *kwellijk: zoo quellijk* (zorgelijk) *een krijgsdienst*. HOOFT. *Kwel* wordt ook voor *wel*, gebezigd. Van hier *kwelwater*, voor *welwater*. Zie *wel*.

KWELDER, v. Buitendijksch land: *de schapen loopen op de kwelder*. Zamenst. *kweldergras: en 't kwel-*

dergras, in vogte reeten, te meer gedeegen, fierer tiert. M. L. Tijdw. Waarschijnlijk, van *kwel*, dat is eene wel, wegens het *kwellende* water, dat is, dat gestadig uit den grond opwelt.

KWELEN, o. w., *ik kweelde, heb gekweeld.* Zoetelijk zingen; van vogelen sprekende: *daar nimmer Philomeel haar vreugd en liefde kweelde.* Lannoy. Van menschen zegt men het ook; wanneer Huydec. en F. de Haes willen, dat men het nimmer in eenen vrolijken zin zal gebruiken. Het is waar, dat men dit, doorgaans, zoo gebezigd vindt. Zoo zegt Poot in een treurdicht op den dood van Hoogstraten: *schoon ik naar de kunst niet queel.* En Vondel: *waerom en queeldij niet en spijst mijn droeven geest met eenigh klaeglyck lied?* En Koorenhert: *zijt getroost, voedster, wil niet meer kwelen.* Evenwel wijkt men ook wel eens van dien regel af. Althans, Hooft zegt ergens: *maar meereminnen zang* (dat is loftuiterij) *belas mijn' ooren niet, al queelden zij haar best. Laet Apollo comen spelen, en met Pan een lietjen quelen.* Geschier. De genoemde stelling van Huydec. en De Haes schijnt op eene verwarring van *kwelen*, zingen, met *kwelen*, kwijnen, te berusten; daar toch die twee werkwoorden oorspronkelijk verschillen. *Kwelen*, zingen, is een voortd. werkw., anders *kwedelen*, *kwetelen*, van het oude *quedan*, *quaden*, spreken, *queden*, *quederen*, *garrire* bij Wacht. Zie verder *kwetteren.* Over *kwelen*, kwijnen, zie het volgende. Voorts is van hier *kweling.*

KWELEN, (bij Kil. *quelen*, *quenen*, *quijnen*) o. w., *ik kweelde, heb gekweeld.* Kwijnen, verwelken: *Basan en Carmel quelen: oock queelt de bloeme Libanons.* Bijbelv. Van menschen wordt het ook gezegd, eigenlijk: *zijn lijf queeld en sterft.* Van Mander. Oneig., bezwijken: *de hoochste van het volck des lants quelen.* Bijbelv. Van hier *kweling.* Wat de afleiding van dit woord aangaat: er is geen twijfel aan, of de *k* is slechts een keelklank, voor het wortelwoord gevoegd. Dit wortelwoord is het oude *welk*, waarvan *verwelken* nog overig is, door sappeloosheid slap hangen. Door letterverzetting is het een met het lat. *flacceo*, *flaccidus.*

KWELLEN, b. w., *ik kwelde, heb gekweld.* Plagen, moeijelijk vallen: *den vijand onophoudelijk met bommen*

men

men kwellen. Schertsen: *zij kwelden die juffer met haren neef.* Eene groote smert gevoelen: *van de jicht gekweld worden.* Onlust des gemoeds veroorzaken: *die zaak kwelt mij dag aan dag.* Wederk.: *zich over iets kwellen.* Van hier *kwellaadje*, beangstiging, verdriet: *die quellaadje uit het hoofd te slaen.* VOND. Voorts *kwelling*, moeijelijkheid, *kwelster*, enz. Zamenst. *kwelbast*, plaagbast, *kweldüivel*, plaagduivel, *kwelgeest*, booze geest, schertser.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat het tot het zw. *välla*, beangstigen, kwellen, behoort. Het oude *bal*, kwaad, angels. *balo*, bij SCHILT. *wala*, mag men ook in aanmerking nemen; te meer, daar KIL. het vlaamsche *quaele* door kwaadheid, boosheid verklaart.

KWENDEL, v. Eene welriekende plant, wilde tijm. Denkelijk van het lat. *cunila*, *cunilago.*

KWENGELEN, o. w., *ik kwengelde*, *heb gekwengeld.* In Gron. gebruikt men dit woord: *met water kwengelen*, dat is, door beweging van het watervat, gedurig storten en kleine plassen maken. Het woord zal, met *zwengel*, uit eene bron afstammen. *Wegen*, *wagen*, *waggelen*, *wankelen*, *zwanken*, *zwenken*, *zwingen*, *zwengel* hebben eene bron.

KWERN, zie *kweern.*

KWETELEN, zie *kwetteren.*

KWETER, zie *kwetteren.*

KWETS, v., meerv. *kwetsen.* Eene bekende pruim, die, aan den boom hangende, door regen en wind op den grond stortende, door den val ligt *gekwetst* wordt en berst.

KWETS, v. Kwetsing, nadeel: *daar hun marren minder quets doen moghte.* HOOFT.

KWETSEN, b. w., *ik kwetste*, *heb gekwetst.* Het woord wordt van harde ligchamen gezegd, wanneer zij weekere ligchamen drukken, en daardoor kneuzen of blutsen. Van hier wordt het voor wonden, bezeeren gebruikt: *een koegel, die de kuit quetste.* HOOFT. Straffen, kastijden: *Gods kwetsen is genezen.* M. L. Oneig., schenden: *iemand in zijne eer kwetsen.* Ergeren, beleedigen: *stoffen, die ik hoope dat niemants ooren quetsen.* POOT. *Dat dit immer kuische ooren kwetste.* FEITH. Van hier *kwetsing*, *kwetsuur: een*

mont der gaepende quetzuure. VOND. *Met de min-quetsuur.* POOT.

Het woord is klanknabootsend, en een voortd. w. van het, nog in het neders. gebruikelijke, *quedden, quetten*, drukken. Het lat. *quatere, quassare, cutere*, en het wend. *kweczczu*, slaan, drukken, behooren hierheen ook.

KWETTEREN, b. w., *ik kwetterde, heb gekwetterd.* Voortd. w. van *kwetten*, drukken, blutsen; anders *knetteren, knitteren.* Van hier *kwetterig*, geblutst, *kwetterigheid, kwettering.*

KWETTEREN, o. w., *ik kwetterde, heb gekwetterd.* Kakelen, praten: *of als twee of drije, die daar quetteren.* VAN MANDER. Hierheen behoort het vrouwel. naamw. *kweter*, waardoor men, in sommige streken van Gelderland, den tongriem verstaat, inzoover dezelve, bij sommige kinderen, het spreken belet, en daarom dient gesneden te worden. Het woord schijnt ontleend van het snijden van den tongriem, hetwelk men sommigen vogelen doet, die daardoor *het kwetteren* leeren. Trouwens, *kwetteren* noemt men, in Gron., *kwetelen*, en men gebruikt het van vogelen: *eene kwetelende zwaluw.* Ondertusschen is *kweter, kwetteren, kwetelen*, bij KIL. *quedelen*, van het oude *quedan*, dat bij OTFRID. gevonden wordt en spreken beduidt, zw. *queda.* De Engelschen gebruiken nog *quoth i, quoth-he*, voor, zeg ik, zegt hij. De oude Latijnen, ten tijde van ENNIUS en PACUVIUS, zeiden *cedere*, hetwelk zij *kedere* uitspraken. Voor dit *kwetteren* hoort men, in de dagelijksche verkeering, ook *kawetteren: wat staat hij daar weer te kawetteren.*

KWEZEL, v., meerv. *kwezels.* Dit woord, dat misschien met *vezel* en *beuzel* naauw verwant is, beteekent eigenlijk eene kleinigheid, een wisjewasje. Van hier is het overgegaan tot de benaming van eene geestelijke dochter. *Klopjes*, zegt S. VAN EMDRE, *worden in Brabant Quezels genaamd.* Misschien, omdat zij veel gewigt leggen op dingen, die in de godsdienst van weinig belang zijn, ware beuzelingen. En, omdat schijnheiligheid zich juist daaraan kenschetst, is *eene kwezel* bij ons ook voor eene schijnheilige gebruikelijk. Van hier *kwezelen*, futselen, beuzelen, *kwezelaar*, futselaar, *kwezelarij*, schijnheiligheid,

heid, *kwezelachtig.*

KWIJL, v. Zeever, slijmachtig speeksel, dat, bij sommige gelegenheden, van zelf uit den mond loopt. Om deze reden mag men het woord misschien met *kwel*, dat is *wel*, tot eene bron brengen. Zamenst. *kwijlbab*, *kwijlebab*, een kwijldoek, oneigenlijk, babbelaar of babbelaarster, die zoo druk zit te babbelen, dat de kwijl uit den mond loopt: *'t is een quijlbab.* HOOFT. Voorts *kwijlband*, *kwijldoek*, *kwijllap*, *kwijlslab*, enz.

KWIJLEN, o. w., *ik kwijlde*, *heb gekwijld.* De kwijl laten loopen, zeeveren. Van hier *kwijlaard*, *kwijler*, *kwijling.*

KWIJN, m. Kwijning, uittering, getreur: *'t blijde gejuig in de oogst slaat nu aan den kwijn.* LODENST.

KWIJNEN, o. w., *ik kwijnde*, *heb gekwijnd.* Slap hangen, verwelken: *de boom omhelst van 't klim quynt zonder jeugd en blaren.* DE DECK. Dof, flaauw, bleek van kleur zijn: *kwijnende luister.* OVERZ. V. HERVEY. Langzaam uitteren: *aan eene ziekte kwijnen. De Joodsche mogentheit quijnde aan eene oorlogskoorts.* POOT. Door droefheid lusteloos zijn: *de liefde doet hem deerlijk quijnen.* HOOFT. Van hier *kwijning*, uittering. Het woord grenst naauw aan *kwelen*, bij KIL. ook *quenen*, *quijnen.* Men mag *dwijnen*, *zwijnen*, dat bij KIL. nog overig is, mede in aanmerking nemen.

KWIJT, bijw. Vrij, los, ledig, weg, verloren; in eenen natuurlijken en zedelijken zin. Men gebruikt het bij de volgende werkwoorden; als: *kwijt zijn*, verliezen: *zijn geld kwijt zijn;* oul. ook met den tweeden naamval: *dat ick mijns mans quijt bin.* LEVEN JEZ. CHR. *Zich van iemand kwijt maken*, hem verlaten. *Want hij heeft ons los en vrij quijt gemaeckt van slavernij.* H. DE GR. *Kwijt schelden*, *worden*, enz. *Kwijt gaan*, voor kwijt raken, verliezen: *hiermeê ga ick mijn' man, naest Godt mijn toevlught quyt.* HOOFT. Ook is *kwijt gaan* voor vrij raken, ontkomen, gebezigd geworden: *die sal met vier ponden tournoijs quijt gaan.* ALDEGOND. Zamenst. *kwijtbrief*, *kwijtschelding*, *kwijtschrift*, *kwijtwording*, enz.

Er is een oud stamwoord *wit*, beduidende afgezonderd, los, vrij. Hierheen behoort dit woord, gelijk ook het lat. *viduus*, *vidua*, ons *weduw;* misschien ook ons voor-

zetsel *uit*, ons *wijd*, *wieden*, enz.

KWIJTEN, (zich) wederk. w., *ik kweet mij*, *heb mij gekweten.* Dit woord wordt bij KIL. bedr. gevonden, en beteekent eigenlijk vrij maken, los maken, ontdoen: *ende ic quite alle die eerstgheboren van minen sonen.* BIJB. 1477. Zoo zeide men oudtijds ook: *ik kweet mijne beloften*, ik ontdeed mij, door dezelve te volbrengen, van derzelver verbindtenis. *Hoe quijtge hier uw plichten?* MOON. *Iemand den eed kwijten*, hem er van ontslaan. Thans gebruikt men het wederk.: *zich van zijnen pligt kwijten.* Ook: *zich dapper kwijten.* Van hier *kwijting.*

KWIK, bijv. n. en bijw., *kwikker*, *kwikst.* Dit woord beduidt eigenlijk bewegelijk, dat zich beweegt; voorts vlug, aardig, levendig, vrolijk, tierig. In dien figuurl. zin vindt men het bij VOND.: *in 't quickste van den maij — van de lent. In het quikste van zijn dagen.* MOON. Als zelfstand. naamw., meerv. *kwikken*, komt het bij HOOFT voor: *zendende nog drie Italiaansche kwikken.* Nog zegt men, in de gemeenzame verkeering: *het is maar kwik*, het is niets, het is maar eene aardigheid. Van het onz. geslacht, zonder meerv., beteekende het oulings levend gedierte, zoo als het bij KIL. voorkomt. Thans is *het kwik* gebruikelijk voor *kwikzilver*, dus genoemd wegens deszelfs vlugheid en vloeibaarheid; waarom het, in het lat., ook *argentum vivum* heet. Van hier *kwikachtig*, *kwiksch: de quixe vrijerschap.* T. ROEMER. Verkleinw. *kwikje*, een aardig strikje: *met strikjes en kwikjes;* ook een pronkstertje. Zamenst.: *kwikhaag*, eene van zelve opschietende haag, *kwikkebil*, eene vrouw of vrijster, die niet veel van zitten houdt, eene loopster, *kwikkebillen*, *kwikpil*, *kwikstaart*, een vogeltje, wegens de beweging van den staart dus genaamd, *kwikstaarten*, *kwikzand*, welzand, dat onder de voeten uitwijkt, *kwikzilver.* Van hier ook *verkwikken*, d. i. verlevendigen, hetwelk eigenlijk van zieken gezegd wordt, die door een geneesmiddel *verkwikt*, verlevendigd worden. Dit woord is een der oudste in onze en aanverwante talen. In de achtste eeuw reeds vindt men *kecprunno*, in het geldersche *kwikborn*, bij WILLER. *quekkon wassera*, levend water, eene wel. Bij ISIDOR. is het werkw. *chiquihhan*, bij NOTK. *chichen*,

en

en bij OTFRID. het bijv. n. *quek* en *queqkas*. In het angels. is *cuce*, *cwic*, *cwicu*, levend, levendig, vlug, eng. en hoogd. *quick*, zw. *qvick*. Het stamt af van *wegen*, *bewegen*, *wakker*.

KWIKSTAART, m., meerv. *kwikstaarten*. Zie *kwik*.

KWINKELEREN, zie *kwinken*.

KWINKEN, o. w., *ik kwinkte*, *heb gekwinkt*. Een verouderd werkwoord, met *winken*, *wenken*, uit eene bron, en beteekenende bewegen, trillen. Van hier het basterdstaartige gelijkvl. w. *kwinkeleren*, dat van het zingen der vogelen, met eenen trillenden gorgel, gebruikt wordt: *'t gevogelte quinkeleert en zingt*. POOT. Voorts beduidt het, in het gemeen, zingen, vrolijk zijn. Van hier *kwinkelering*, *kwinkeleerster*. Hierheen behoort *kwinkslag*, een onverwacht kluchtig gezegde.

KWINKERD, m., meerv. *kwinkerds*. Een die scheel ziet; dus wegens de beweging van de oogen genaamd.

KWINKSLAG, m., meerv. *kwinkslagen*. Zie *kwinken*.

KWINT, v., meerv. *kwinten*. Eene loosheid, streek: *aardige kwinten*. Kuur, gril: *zijne kwinten zijn onverdragelijk*. Voor *kwinkt*; van *kwinken*. Fr. *quinte*, neders. *quinte*. Van hier *kwintig*.

KWINT, v., meerv. *kwinten*. De fijnste snaar van eene viool, enz. Ook een woord in de zangkunst. Van het lat. *quintus*, vijfde.

KWINTAPPEL, zie *kolokwint*.

KWIPSCH, bijv. n. en bijw. Ziekelijk, niet wel: *zij ziet er zoo kwipsch uit*. Misschien uit eenen oorsprong met *wepsch*, *weepsch*, smakeloos, laf.

KWISPEDOOR, v., meerv. *kwispedoren*. Spuugpot. Bij verbastering van het spaansche *escupedor*, of *escupidero*.

KWISPEL, m., meerv. *kwispels*. Het harige uiteinde van den staart, bij KIL. *cauda*. Het woord schijnt klanknabootsend te zijn, en meteen het denkbeeld van beweging in te sluiten; met *wispelen* uit eene bron. Voorts beteekent het eenen wijkwast, poeijerkwast, witkwast. Zamenst. *kwispelbies*.

KWISPELEN, b. en o. w., *ik kwispelde*, *heb gekwispeld*. Bedr., met eenen kwispel strijken. — *Iemand kwispelen*, hem met eene snerpende roede slaan. Onz., met den staart slaan, of strijken: *gelijk een tijger*, *die*

al

al kwisplend met den staart, zijn tuchtheer vleit. J. de Marr.

KWISPELSTAARTEN, o. w., *ik kwispelstaartte, heb gekwispelstaart.* Met den staart de beide zijden des ligchaams slaan, met den staart spelen, aan eenige beesten, en voornamelijk aan de honden eigen, tot bewijs van vriendschap. Fig. vleijen.

Daar *kwispel* een staart is, zoo heeft in *kwispelstaarten*, eigenlijk, eene overtolligheid plaats, en *kwispelen* alleen drukt hetzelfde denkbeeld uit. Kil. heeft ook *wispelstaarten*, en Plantijn *wipstaarten.*

KWISTEN, b. w., *ik kwistte, heb gekwist.* Verkwisten; welk zamengestelde meest gebruikelijk is: *en sij quisten hunnen tijdt.* Gesch. Van hier *kwistig*, verkwistend. Zamenst. *kwistgeld*, doorbrenger, ook *kwistpenning* geheeten. Dit *kwisten*, bij Otfrid. even eens *quisten*, behoort tot het geslacht van *woest*, *verwoesten*, lat. *vastare.* Het oudfransche *guaster*, nu *gâter*, is hetzelfde woord.